

දීඝනිකායෙ

පාටිකවග්ගට්ඨකා

1. පාටිකසුත්තවණ්ණනා

සුනක්ඛත්තවත්ථුවණ්ණනා

1. අපුබ්බපදවණ්ණනාති අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන හෙට්ඨා අග්ගහිත්තාය අපුබ්බස්ස අහිනවස්ස පදස්ස වණ්ණනා අත්ථවිභාවනා. “හිත්වා පුනස්පුනාගතමත්ථ”න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) හි වුත්තං. මල්ලෙසුති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. ඡායුදකසම්පන්නෙ වනයණ්ඨෙ විහරතීති අනුපියසාමන්තා කතස්ස විහාරස්ස අභාවතො. යදි න තාව පටිට්ඨො, කස්මා “පාවිසී”ති වුත්තන්ති ආහ “පවිසිස්සාමී”තිආදි, තෙන අවස්සං භාවිති භූතෙ විය උපචාරා භොන්තීති දස්සෙති. ඉදානි තමත්ථං උපමාය විභාවෙන්තො “යථා කි”න්තිආදිමාහ. එතන්ති එතං “අතිප්පගො ඛො”තිආදිකං චිත්තනං අභොසි. අතිවිය පගො ඛොති අතිවිය පාතොව. ඡන්තකොපිත්තාය, පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජපගමෙන ච ඡන්තපරිබ්බාජකං, න නග්ගපරිබ්බාජකං.

2. යස්මා භගවතො උච්චාකුලප්පසුතතං, මහාහිනික්ඛමනනික්ඛන්තතං, අනඤ්ඤසාධාරණදුක්ඛරවරණං, විවෙකවාසං, ලොකසම්භාවිතතං, ඔවාදානුසාසනීහි ලොකස්ස බහුපකාරතං, පරප්පවාදමද්දනං, මහිද්ධිකතං, මහානුභාවතන්ති එවමාදිකං තංතංඅත්තපච්චක්ඛගුණවිසෙසං නිස්සාය යෙභුයොන අඤ්ඤතිත්ථියාපි භගවන්තං දිස්වා ආදරගාරවබ්බමානං දස්සෙන්නියෙව, තස්මා වුත්තං “භගවන්තං දිස්වා මානථද්ධතං අකත්වා”තිආදි. ලොකසමුදාචාරවසෙනාති ලොකොපචාරවසෙන. විරස්සන්ති විරකාලෙන. ආදීනි වදන්ති උපචාරවසෙන. තස්සාති භග්ගවගොත්තස්ස පරිබ්බාජකස්ස. ගිහිසභායොති ගිහිකාලතො පට්ඨාය සභායො. පච්චක්ඛාතොති යෙනාකාරෙන පච්චක්ඛානා, තං දස්සෙතුං “පච්චක්ඛාමී”තිආදි වුත්තං.

3. උද්දිස්සාති සත්ථුකාරභාවෙන උද්දිස්සාති අයමෙත්ථ අධිප්පායොති තං දස්සෙන්නො “භගවා මෙ”තිආදිමාහ. යදා සුනක්ඛත්තස්ස “භගවන්තං පච්චක්ඛාමී”ති චිත්තං උප්පන්නං, වාචා හින්නා, තදා එවස්ස භගවතා සද්ධිං කොචි සම්බන්ධො නත්ථි අසකාසුත්තියභාවතො සාසනතො පරිබාහිරත්තා. අයං තාවෙන්ථ සාසනායුත්ති, සා පනායං යපෙත්වා සාසනායුත්තිකොච්ඨෙ අඤ්ඤෙසං න සම්මදෙව විසයොති භගවා සබ්බසාධාරණවසෙනස්ස අත්තනා සම්බන්ධාභාවං දස්සෙතුං “අපි නු”ති ආදිං වත්වා සුනක්ඛත්තං “කො සන්නො කං

පව්වාචික්ඛසී”ති ආහ. යස්මා මුඛගතොයං සම්බන්ධො, න පුජාගතාදිකො, යො ව යාවකයාවිතබ්බතාවසෙන හොති, තදුභයඤ්චෙත්ථ නත්ථීති දස්සෙන්නො භගවා සුනක්ඛත්තං “කො සන්නො කං පව්වාචික්ඛසී”ති අවොච, තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං “යාවකො වා”තිආදි චුත්තං. යාවිතකො වා යාවකං පව්වාචික්ඛෙය්‍යාති සම්බන්ධො. ත්වං පන නෙව යාවකො “අහං භන්නෙ භගවන්තං උද්දිස්ස විහරිස්සාමි”ති එවං මම සන්නිකං අනුපගතත්තා. න යාවිතකො “එහි ත්වං සුනක්ඛත්ත මම උද්දිස්ස විහරාහි”ති එවං මයා අපත්ථිතත්තා.

කො සමානොති යාවකයාවිතකෙසු කො නාම හොන්නො. කන්ති යාවකයාවිතකෙසු එව කං නාම හොන්නං මං පව්වාචික්ඛසී. තුව්ඡපුරිසාති ඤානමග්ගාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මෙසු කස්සවිපි අභාවා රිත්තපුරිසා. නනු වායං සුනක්ඛත්තො ලොකියජ්ඣානාති, එකච්චාහිඤ්ඤඤ්ච උප්පාදෙසීති? කිඤ්චාපි උප්පාදෙසි, තතො පන භගවති ආසාතුප්පාදනෙන සහෙව පරිහිනො අහොසි. අපරාධො නාම සුප්පටිපත්තියා විරජ්ඣනහෙතුභූතො කිලෙසුප්පාදොති ආහ “යත්තකො තෙ අපරාධො, තත්තකො දොසො”ති. යාවඤ්චාති අවධිපරිච්ඡෙදභාවදස්සනං “යාවඤ්ච තෙන භගවතා”තිආදිසු (දී. නි. 1.3) විය. තෙති තයා. ඉදන්ති නිපාතමත්තං. අපරද්ධන්ති අපරජ්ඣිතං. ඉදං චුත්තං හොති – “පව්වාචික්ඛාමිදානාහං භන්නෙ භගවන්ත”න්තිආදීති වදන්තෙන තුව්ඡපුරිස තයා යාවඤ්චිදං අපරද්ධං, න තස්ස අපරාධස්ස පමාණං අත්ථිති.

4. මනුස්සධම්මාති භාවනානුයොගෙන විනා මනුස්සෙහි අනුට්ඨාතබ්බධම්මා. සො හි මනුස්සානං චිත්තාධිට්ඨානමත්තෙන ඉජ්ඣනතො තෙසං සම්භාවිතධම්මො විය යිතො තථා චුත්තො, මනුස්සග්ගහණඤ්චෙත්ථ තෙසු බහුලං පවත්තනතො. ඉද්ධිභූතං පාටිභාරියං, න ආදෙසනානුසාසනීපාටිභාරියන්ති අධිප්පායො. කතෙති පවත්තිතෙ. නිය්‍යාතීති නිග්ගච්ඡති, වට්ටදුක්ඛතො නිග්ගමනවසෙන පවත්තතීති අත්ථො. ධම්මෙ හි නිග්ගච්ඡන්තෙ තංසමඛිගිපුග්ගලො “නිග්ගච්ඡති”ති චුච්චති, අට්ඨකථායං පන නි-සද්දො උපසග්ගමත්තං, යාති ඉච්චෙව අත්ථොති දස්සෙතුං ගච්ඡතීති අත්ථො චුත්තො. තත්‍රාති පධානභාවෙන චුත්තස්ස අත්ථස්ස භූමිමවසෙන පටිනිද්දෙසොති තස්මිං ධම්මෙ සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය නිය්‍යන්තෙති අයමෙත්ථ අත්ථොති දස්සෙන්නො ආහ “තස්මිං...පෙ.... සංවත්තමානෙ”ති.

5. අග්ගන්ති ඤායතීති අග්ගඤ්ඤං. ලොකපඤ්ඤත්තින්ති ලොකස්ස පඤ්ඤාපනං. ලොකස්ස අග්ගන්ති ලොකුප්පත්තිසමයෙ “ඉදං නාම ලොකස්ස අග්ග”න්ති එවං ජානිතබ්බං බුජ්ඣිතබ්බං. අග්ගමරියාදන්ති ආදිමරියාදං.

6. එත්තකං විජ්ජලපිත්වාති “න දානාහං භන්නෙ භගවන්තං උද්දිස්ස විහරිස්සාමි”ති, “න හි පන මෙ භන්නෙ භගවා උත්තරිමනුස්සධම්මා ඉද්ධිපාටිභාරියං කරොති”ති, “න හි පන මෙ භන්නෙ භගවා අග්ගඤ්ඤං පඤ්ඤපෙති”ති ව එත්තකං විජ්ජලපිත්වා. ඉදං කිර සො භගවා සත්ථුකිච්චං ඉද්ධිපාටිභාරියං, අග්ගඤ්ඤපඤ්ඤාපනඤ්ච කාතුං න සක්කොතීති පකාසෙන්නො

කපෙයි. තෙනාහ “සුනක්ඛත්තො කිරා”තිආදි. උත්තරවචනවසෙන පතිට්ඨාභාවතො අප්පතිට්ඨො. තතො එව නිරවො නිස්සද්දො.

ආදීනවදස්සනත්ථන්ති දිට්ඨධම්මිකස්ස ආදීනවස්ස දස්සනත්ථං. තෙනාහ “සයමෙව ගරහං පාපුණ්ණස්සසී”ති. සම්පරායිකා පන ආදීනවා අනෙකවිධා, තෙ දස්සෙන්නො සුනක්ඛත්තො න සද්දහෙය්‍යාති දිට්ඨධම්මිකස්සෙව ගහණං. අනෙකකාරණෙනාති “ඉතිපි සො භගවා අරහ”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) අනෙකවිධෙන වණ්ණකාරණෙන. එවං මෙ අවණ්ණො න භවිස්සතීති අප්පිකාසයෙන අත්තනො බාලතාය වණ්ණාරහානං අවණ්ණං කපෙත්වා. එවං භගවා මක්ඛිභාවෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා පුන තස්ස කප්පනෙ කාරණං විභාවෙතං “ඉති ඛො තෙ”තිආදිමාහාති තං දස්සෙතං “තතො”තිආදි චුත්තං. එවඤ්ඤි සුනක්ඛත්තස්ස අප්පකොපි වචනොකාසො න භවිස්සතීති. අපක්කමීති අත්තනා යථාධීනා වුට්ඨාය අපසක්කි. අපක්කන්තො සාසනතො භට්ඨො. තෙනාහ “චුතො”ති. එවමෙවාති අපක්කමන්තො ව න යථා තථා අපක්කමි, යථා පන කායස්ස හෙදා අපායෙ නිබ්බත්තෙය්‍ය, එවමෙව අපක්කමි.

කොරබත්තියවත්ථුවණ්ණනා

7. ද්විති පදෙහිති ද්විති වාක්‍යෙහි ආරද්ධං ඛ්‍යතිරෙකවසෙන තද්වහස්තප්පතිද්දෙසවසෙන උපරිදෙසනාය පවත්තත්තා. අනුසන්ධිදස්සනවසෙනාති යථානුසන්ධිසම්බන්ධතද්වහස්තවසෙන.

එකං සමයන්ති ව භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “එකස්මිං සමයෙ”ති ව. පුලු නාම ජනපදොති ජනපදීනං රාජකුමාරානං වසෙන තථාලද්ධනාමො. කුක්කුරවතං සමාදානවසෙන එතස්මිං අත්ථිති කුක්කුරවතිකොති ආහ “සමාදින්නකුක්කුරවතො”ති. අඤ්ඤමිති “වතුක්කොණ්ඩිකස්සෙව විචරණං, තථා කත්ථාව බාදනං, භුඤ්ජනං, වාමපාදං උද්ධරිත්වා මුත්තස්ස විස්සජ්ජන”න්ති එවමාදිකං අඤ්ඤමිති සුනබ්බෙති කාතබ්බකිරියං. වතුහි සරීරාවයවෙහි කුණ්ඩනං ගමනං වතුක්කොණ්ඩො, සො එතස්මිං අත්ථිති වතුක්කොණ්ඩිකො. සො පන යස්මා වතුහි සරීරාවයවෙහි සඬ්ඝට්ටිතගමනො භොති, තස්මා චුත්තං “වතුසඬ්ඝට්ටිතො”ති. තෙනෙවාහ “ද්වෙ ජණ්ණනී”තිආදි. භක්ඛසන්ති වා භක්ඛිතබ්බං, අසිතබ්බඤ්ඤං. තෙනෙවාහ “යං කිඤ්චි බාදනීයං භොජනීය”න්ති. කාමං බාදනඤ්ච නාම මුබ්බෙන කාතබ්බං, හත්ථෙන පන තත්ථ උපනාමනං නිවාරෙතං අවධාරණං කතන්ති ආහ “හත්ථෙන අපරාමසිත්වා”ති, අග්ගහෙත්වාති අත්ථො. සුන්දරරූපොති සුන්දරභාවො. වතාති පත්ථනත්ථෙ නිපාතො “අභො වතාහං ලාභී අස්ස”න්තිආදිසු විය. “සමණෙන නාම එවරූපෙන භවිතබ්බං අභො වතාහං එදිසො භවෙය්‍ය”න්ති එවං තස්ස පත්ථනා අභොසි. තෙනාහ “එවං කිරා”තිආදි.

ගරහන්ටෙ අපි-කාරො “අපි සිඤ්ඤෙ පලණ්ඨක” න්තිආදිසු විය. අරහන්තෙ ව බුද්ධෙ, බුද්ධසාවකෙ “අරහන්තො බිණ්ණසවා න භොන්ති” නි එවං තස්ස දිට්ඨි උප්පන්නා. යථාහ මහාසීහනාදසුන්තෙ “නත්ථි සමණස්ස ගොතමස්ස උත්තරිමනුස්සධම්මා අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙසා” නි (ම. නි. 1.146). සත්තමං දිවසන්ති භූමිමත්ටෙ උපයොගවචනං. අලසකෙනාති අජීරණෙන ආමරොගෙන.

අට්ඨිතවමත්තතාය පුරාණපණ්ණසදිසො. බීරණත්ථම්බකන්ති බීරණගච්ඡා.

මත්තා එතස්ස අත්ථිති මත්තං, භොජනමත්තවත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “පමාණයුත්ත” න්ති. මත්තා මත්තාති මත්තාය මත්තාය.

8. එකද්විතීකාය ගණනාය. නිරාහාරොව අහොසි හගවතො වචනං අඤ්ඤාටා කාතුකාමො, තථාභූතොපි සත්තමෙ දිවසෙ උපට්ඨාකෙන උපනීතං භක්ඛසං දිස්වා “ධි” නි උපට්ඨාපෙතුං අසක්කොන්තො භොජනතණ්හාය ආකඬ්ඨීයමානහදයො තං කුච්ඡිපුරං භුඤ්ජිත්වා හගවතා චුත්තනියාමෙනෙව කාලමකාසි. තෙන චුත්තං “අට්ඨසා” නිආදි. සවෙපි...පෙ.... විත්තෙය්‍යාති යදි එසො අවෙලො “ධි” නි පච්චුපට්ඨපෙත්වා “අජ්ජපි අහං න භුඤ්ජෙය්‍ය” න්ති විත්තෙය්‍ය, තථාචිත්තෙන සතිපි දෙවතාවිග්ගහෙන තං දිවසං...පෙ.... කරෙය්‍ය. කස්මා? අද්දෙව්ඤ්ඤාවචනා හි තථාගතා, න තෙසං වචනං විතථං භොති.

ගතගතට්ඨානං අඬ්ගණමෙව භොතීති තෙහි තං කඬ්ඨිත්වා ගච්ඡන්තෙහි ගතගතජ්ජදෙසො උත්තරකසාමන්තා විචට්ඨගණමෙව හුත්වා උපට්ඨාති. තෙති තිත්ථියා. සුසානංයෙව ගන්ත්වාති “බීරණත්ථම්බකං අතික්කමිස්සාමා” නි ගච්ඡන්තාපි අනෙකචාරං තං අනුසංයායිත්වා පුනපි තංයෙව සුසානං උපගන්ත්වා.

9. ඉදන්ති ඉදං මතසරීරං. “තමෙව වා සරීරං කථාපෙසිති තං සරීරං අධිට්ඨන්තිවා ඨිතපෙතෙන කථාපෙසි” නි කෙවි. කොරඛත්තියං වා අසුරයොනිතො ආනෙත්වා කථාපෙතු අඤ්ඤං වා පෙතං, කො එත්ථ විසෙසො. “අවිත්තෙය්‍යා හි බුද්ධවිසයො” නි පන වචනතො තදෙව සරීරං සුනක්ඛත්තෙන පහතමත්තං බුද්ධානුභාවෙන උට්ඨාය තමත්ථං ඤාපෙසිති දට්ඨබ්බං. පුරිමොයෙව පන අත්ථො අට්ඨකථාසු විනිච්ඡිතො. තථා හි වක්ඛති “නිබ්බත්තට්ඨානතො” නිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 3.10).

10. විපාකන්ති ඵලං, අත්ථනිබ්බත්තීති අත්ථො.

සමානෙතබ්බානීති සමමා ආනෙතබ්බානි, සරූපතො ආනෙත්වා දස්සෙතබ්බානීති අත්ථො. පාටිභාරියානං පයමාදිතා හගවතා චුත්තානුපුබ්බියා වෙදිතබ්බා. කෙවි පනෙත්ථ “පරචිත්තවිභාවනං, ආයුපරිච්ඡේදවිභාවනං, ඛ්‍යාධිවිභාවනං, ගතිවිභාවනං, සරීරනික්ඛේපවිභාවනං, සුනක්ඛත්තෙන සද්ධිං කථාචිභාවනඤ්ඤාති ඡ පාටිභාරියානී” නි වදන්ති, තං යදි සුනක්ඛත්තස්ස විත්තවිභාවනං සන්ධාය චුත්තං, එවං සති “සත්තා” නි වත්තබ්බං තස්ස

භාවිතයන් විභවනය සඳ්ධි. අප අවෙලස්ස මරණවිත්තවිභවන, තං “සත්තමං දිවසං කාලං කර්මස්සති” ති ඉමිනා සභිගහිතන්ති විසුං න වත්තබ්බං, තස්මා අට්ඨකථායං චුත්තනසෙනෙව ගහෙතබ්බං.

අවෙලකළාරමට්ටකවත්ථුවණ්ණනා

11. නික්ඛන්තදන්තමට්ටකොති නික්ඛන්තදන්තො මට්ටකො. සො කිර අවෙලකභාවතො පුබ්බෙ මට්ටකිතො හුත්වා විවරි විවරදන්තො ව, තෙන නං “කොරමට්ටකො” ති සඤ්ජානන්ති. යං කිඤ්චි තස්ස දෙන්තො “සාධුරූපො අයං සමණො” ති සම්භාවෙන්තො අග්ගං සෙට්ඨංයෙව දෙන්ති. තෙන චුත්තං “ලාභග්ගං පත්තො, අග්ගලාභං පත්තො” ති. බහු අවෙලකා තං පරිවාරෙත්වා විවරන්ති, ගහට්ඨා ව තං බහු අභිඨා විභවසම්පන්නා කාලෙන කාලං උපසඬකම්ත්වා පයිරූපාසන්ති. තෙන චුත්තං “යසග්ගං අග්ගපරිවාරං පත්තො” ති. වතානියෙව පජ්ජිතබ්බතො පදානි. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬකරතො වතකොට්ඨාසා වා. සමත්තානීති සමං අත්තනි ගහිතානි. පුරත්ථිමෙනානි එන-සද්දසම්බන්ධෙන “වෙසාලි” න්ති උපයොගවචනං, අවිදුරත්ථෙ ව එන-සද්දො පඤ්චමාන්තොති ආහ “වෙසාලිතො අවිදුරො” ති.

12. සාසනෙ පරිවයවසෙන තිලක්ඛණාහතං පඤ්භං පුච්ඡි. න සම්පායාසීති නාවබුජ්ඣි න සම්පාදෙසි. තෙනාහ “සම්මා ඤාණගතියා” තිආදි. සම්පායනං වා සම්පාදනං. පඤ්භං පුට්ඨස්ස ව සම්පාදනං නාම සම්මදෙව කථනන්ති තදභාවං දස්සෙන්තො “අප්ච වා” තිආදිමාහ. කොපවසෙන තස්ස අක්ඛිති කම්පනභාවං ආපජ්ජිංසුති ආහ “කම්පනක්ඛිතිපි පරිවත්තෙන්වා” ති. කොපන්ති කොධං, සො පන විත්තස්ස පකුප්පනවසෙන පවත්තීති ආහ “කුප්පනාකාර” න්ති. දොසන්ති ආසාතං, සො පන ආරම්මණෙ දුස්සනවසෙන පවත්තීති ආහ “දුස්සනාකාර” න්ති. අතුට්ඨාකාරන්ති තුට්ඨියා පීතියා පටිපක්ඛනප්පවත්තිආකාරං. කායවච්චිකාරෙහි පාකට්ඨකාසි. මා වත නොති එත්ථ මානි පටික්ඛෙපො, නොති මය්හන්ති අත්ථොති ආහ “අහො වත මෙ න භවෙය්සා” ති. මං වත නොති එත්ථ පන නොති සංසයෙති ආහ “අහොසි වත නු මමා” ති.

14. පරිපුබ්බො දහිත-සද්දො වත්ථනිවාසනං වදතීති ආහ “පරිදහිතො නිවත්ථවත්ථො” ති. යසනිමිත්තකතාය ලාභස්ස යසපරිභානියාව ලාභපරිභානි චුත්තා හොතීති පාළියං “යසා නිහිනො” ති චුත්තං.

අවෙලපාථිකපුත්තවත්ථුවණ්ණනා

15. “අහං සබ්බං ජානාමි” ති එවං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං වදති පටිජානාතීති ඤාණවාදො, තෙන මයා ඤාණවාදෙන සද්ධිං. අතික්කම්ම ගච්ඡන්තො උපසඬභාගෙන පරිච්ඡින්නං පදෙසං අතික්කම්ත්වා ඉද්ධිපාටිභාරියං කාතුං ගච්ඡන්තො. කිං පනායං අවෙලො පාථිකපුත්තො අත්තනො පමාණං න ජානාතීති?

නො න ජානාති. යදි එවං, කස්මා සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජිති? “එවාහං ලොකෙ පාසංසො භවිස්සාමි”ති කොහඤ්ඤෙ කත්වා සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජි. තෙන චුත්තං “නගරවාසිනො”තිආදි. පටියපෙත්වාති යුගග්ගාහං ආරභිත්වා.

16. භීතජ්ඣාසයත්තා...පෙ.... උදපාදි. චුත්තඤ්ඤෙනං “භීතාධිමුත්තිකා සත්තා භීතාධිමුත්තිකෙ එව සත්තෙ සෙවත්ති භජත්ති පයිරුපාසන්ති”ති (සං. නි. 2.98).

යස්මා තථාචුත්තා වාචා තථාරූපචිත්තගෙනුකා, තඤ්ච චිත්තං තථාරූපදිට්ඨිචිත්තගෙනුකං, තස්මා “තං වාවං අප්පභායා”ති චත්වා යථා තස්සා අප්පභානං හොති, තං දස්සෙත්තො “තං චිත්තං අප්පභායා”ති ආහ, තස්ස ච යථා අප්පභානං හොති, තං දස්සෙතුං “තං දිට්ඨිං අප්පට්ඨිස්සජ්ජිත්වා”ති අවොච. යස්මා වා තථාරූපා වාචා මහාසාවජ්ජා, චිත්තං තතො මහාසාවජ්ජතරං තංසමුට්ඨාපකභාවතො, දිට්ඨි පන තතො මහාසාවජ්ජතමා තදුභයස්ස මූලභාවතො, තස්මා තෙසං මහාසාවජ්ජතාය ඉමං විභාගං දස්සෙත්වා අයං අනුක්කමො යපිතොති වෙදිතබ්බො. තෙසං පන යථා පභානං හොති, තං දස්සෙතුං “අහ”න්තිආදි චුත්තං. “නාහං බුද්ධො”ති වදන්තොති සායෙය්‍යෙන විනා උජුක්කමෙව “අහං බුද්ධො න හොමි”ති වදන්තො. චිත්තදිට්ඨිප්පභානෙනපි එසෙව නයො. විපතෙය්‍යාති එත්ථ වි-සද්දො පයමෙ විකප්පෙ උපසග්ගමත්තං, දුතියෙ පන විසරණත්ථොති ආහ “සත්තධා වා පන එලෙය්‍යා”ති.

17. එකංසෙනාති එකන්තෙන, එකන්තිකං පන වචනපරියායවිනිමුත්තං හොතීති ආහ “නිජ්පරියායෙනා”ති. ඔධාරිතාති අවධාරිතා නියමෙත්වා භාසිතා. විගතරූපෙනාති අපගතසභාවෙන. තෙනාහ “විගච්ඡිකසභාවෙනා”ති, ඉද්ධානුභාවෙන අපනිතසකභාවෙන. තෙන චුත්තං “අත්තනො”තිආදි.

18. ද්වයං ගච්ඡතිති ද්වයගාමීති. කිදිසං ද්වයන්ති ආහ “සරූපෙනා”තිආදි. අයඤ්ඤි සො ගණ්ඨස්සුපරිථොට්ඨබ්බාදොසං.

19. අජිතස්ස ලිච්ඡවිසෙනාපතිස්ස මහානිරයෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො ආගන්ත්වා අවෙලස්ස පාථිකපුත්තස්ස සන්තිකෙ පරොදනං. අභාවාති පුබ්බෙ චුත්තජ්ජකාරස්ස පාටිභාරියකරණස්ස අභාවා. හගවා පන සන්තිපතිතපරියායං පසාදජනනත්ථං තදනුරූපං පාටිභාරියමකාසියෙව. යථාහ “තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වා”තිආදි.

ඉද්ධිපාටිභාරියකථාවණ්ණනා

20. නිවයනං ධනධඤ්ඤානං සඤ්චයනං නිවයො, තත්ථ නියුත්තාති නෙවයිකා, ගහපති එව නෙවයිකා ගහපතිනෙවයිකා. එත්තකාති ජඩ්ඝසහස්සානීති පරිමාණාභාවතො සහස්සෙහිපි අපරිමාණගණනා. තෙනෙවාති ඉමස්ස වසෙන සන්තිපතිතාය එවං මහතියා පරියාය බන්ධනමොක්ඛං කාතුං ලබ්භති, එතෙනෙව කාරණෙන.

21. විත්තුත්‍රාසනයන්හි විත්තස්ස උත්‍රාසනාකාරෙන පවත්තභයං, න ඤාණභයං, නාපි “භායති එතස්මා”ති එවං වුත්තං ආරම්මණභයං. ජම්භිතත්තන්ති තෙනෙව විත්තුත්‍රාසනයෙන සකලසරීරස්ස ජම්භිතභාවො. ලොමහංසොති තෙනෙව භයෙන, තෙන ව ජම්භිතත්තෙන සකලසරීරෙ ලොමානං හට්ඨභාවො, සො පන තෙසං භිත්තියං නාගදන්තානං විය උද්ධංමුඛතාති ආහ “ලොමානං උද්ධග්ගභාවො”ති. අත්තන්තෙන ආවිජ්ඣිත්වාති අත්තනො නිසීදනත්ථං නිගුල්භට්ඨානං. උපපරික්ඛන්තො පරිබ්බාජකාරාමං පරියන්තෙන අනුසංයායිත්වා, කස්සව්දෙව සුනක්ඛත්තස්ස වා සුනක්ඛත්තසදිසස්ස වා සබ්බඤ්ඤාපටිඤ්ඤං අප්පභාය සත්ථු සම්මුඛිභාවෙ සත්තධා තස්ස මුද්ධාඵලනං ධම්මතා. තෙන වුත්තං “මා නස්සතු බාලො”තිආදි.

22. සංසප්පතීති තත්ථෙව පාසාණඵලකෙ බාලදාරකො විය උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො අවසීදනවසෙන ඉතො විතො ව සංසප්පතී. තෙනාහ “ඔසීදතී”ති. තත්ථෙව සඤ්චරතීති තස්මිංයෙව පාසාණෙ ආනිසදුපට්ඨිතො සඤ්චලනං නිසප්පවසෙනෙව සඤ්චරති, න උට්ඨාය පදසා.

23. විනට්ඨරූපොති සම්භාවනාය විනාසෙන, ලාහස්ස විනාසෙන ව විනට්ඨසභාවො.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

25. ගොයුත්තෙහිති බලවත්තබලිබද්දයොජිතෙහි.

26. තස්සාති ජාලියස්ස. අයඤ්ඡි මණ්ඩිසෙන පරිබ්බාජකෙන සද්ධිං හගවන්තං උපසඬ්ඛමිත්වා ධම්මං සුණි, තතො පුරෙතරං හගවතො ගුණානං අජානනකාලෙ අයං පවත්ති. තෙනෙවාහ “තිට්ඨතු තාව පාටිභාරියං...පෙ.... පරාජයො භවිස්සති”ති.

27. තිණසිහොති තිණසදිසහරිතවණ්ණො සිහො. කාලසිහොති කාලවණ්ණො සිහො. පණ්ඩුසිහොති පණ්ඩුවණ්ණො සිහො. කෙසරසිහොති කෙසරවන්තො සෙතවණ්ණො, ලොහිතවණ්ණො වා සිහො. මීගරඤ්ඤොති එත්ථ මීග-සද්දො කිඤ්චාපි පසදකුරුඬිගාදීසු කෙසුච්චෙව චතුප්පදෙසු නිරුල්භො, ඉධ පන සබ්බසාධාරණවසෙනාති දස්සෙන්තො “මීගරඤ්ඤොති සබ්බචතුප්පදානං රඤ්ඤො”ති වුත්තං. ආගන්ත්වා සෙති එත්ථාති ආසයො, නිවාසනට්ඨානං. සීහනාදන්ති පරිස්සයානං සහනතො, පටිපක්ඛස්ස ව හනනතො “සිහො”ති ලද්ධනාමස්ස මිගාධිපස්ස සොසං, සො පන තෙන යස්මා කුතොචිපි අභීතභාවෙන පවත්තියති, තස්මා වුත්තං “අභීතනාද”න්ති. තත්ථ තත්ථ තාසු තාසු දිසාසු ගන්ත්වා චරිතබ්බතාය හක්ඛිතබ්බතාය ගොවරො ඝාසොති ආහ “ගොවරායාති ආහාරත්ථායා”ති. වරං වරන්ති මිගසඬ්ඛෙ මිගසමුහෙ මුදුමංසතාය වරං වරං මහිංසවනවරාහාදිං වධිත්වාති යොජනා. තෙනාහ “දුලං දුලං”න්ති. වරවරභාවෙන

හි තස්ස වරභාවො ඉච්ඡිතො. සුරභාවං සන්තිස්සිතං සුරභාවසන්තිස්සිතං, තෙන. සුරභාවෙනාපි හි “කිං ඉමෙ පාණකෙ දුබ්බලෙ හන්ත්වා”ති අප්පථාමෙසු පාණෙසු කාරුඤ්ඤං උපතිට්ඨති.

28. විසාසොති පරස්ස භක්ඛිතසෙසතාය විරූපො සාසො විසාසො, උච්ඡිට්ඨං. තෙනාහ “භක්ඛිතාතිරිත්තමංස”න්ති, තස්මිං විසාසෙ, විසාසනිමිත්තන්ති අත්ථො. අස්මිමානදොසෙනාති අස්මිමානදොසගෙනු, අහංකාරනිමිත්තන්ති අත්ථො. සො පනස්ස අස්මිමානො යථා උප්පජ්ජී, තං දස්සෙතුං “තත්ත්වය”න්තිආදි වුත්තං.

“සෙගාලකංයෙවා”තිපි පාඨො, යථාවුත්තොව අත්ථො. හෙරණ්ඩකංයෙවාති හෙරණ්ඩසකුණරවසදිසංයෙව, හෙරණ්ඩො නාම එකො පක්ඛි ද්විමුඛො, තස්ස කිර සද්දො අතිවිය විරූපො අමනාපො. තෙනාහ “අප්පියඅමනාපසද්දමෙවා”ති. සම්මාපටිපත්තියා විසෙසතො සුට්ඨු ගතාති සුගතා, සම්මාසම්බුද්ධා. තෙ අපදායන්ති සොධෙන්ති සත්තසත්තානං එතෙහිති සුගතාපදානානි, තිස්සො සික්ඛා. යස්මා තාහි තෙ “සුගතා”ති ලක්ඛියන්ති, තා ව තෙසං ඔවාදභූතා, තස්මා “සුගතලක්ඛණෙසු”තිආදි වුත්තං. යදි තා සුගතස්ස ලක්ඛණභූතා, සාසනභූතා ව, කථං පනෙස පාලිකපුත්තො තත්ථ තාසු සික්ඛාසු ජීවති, කො තස්ස තාහි සම්බන්ධොති ආහ “එතස්ස හි”තිආදි. සම්බුද්ධානං දෙමාති දෙන්තිති බුද්ධසඤ්ඤාය දෙන්තිති අධිප්පායො. තෙන එසං...පෙ.... ජීවති නාම න සුගතත්වයඅප්ඤ්ඤාපගමනතො. “තථාගතෙ”තිආදි එකත්තෙ පුට්ඨවචනන්ති ආහ “තථාගත”න්තිආදි. බහුවචනං එව ගරුස්මිං එකස්මිමිපි බහුවචනප්පයොගතො එකවචනං විය වුත්තං වචනවිපල්ලාසෙන.

29. සමෙක්ඛිත්වාති සමං කත්වා මිච්ඡාදස්සනෙන අපෙක්ඛිත්වා, තං පන අපෙක්ඛනං තථා මඤ්ඤනමෙවාති ආහ “මඤ්ඤිත්වා”ති. පුබ්බෙ වුත්තං සමෙක්ඛනමිපි මඤ්ඤනං එවාති වුත්තං “අමඤ්ඤිති පුන අමඤ්ඤිත්වා”ති, තෙන අපරාපරං තස්ස මඤ්ඤනප්පවත්තිං දස්සෙති. හෙරණ්ඩකරවං කොසති වික්කොසතිති කොත්ථු.

30. තෙ තෙ පාණෙ ඛ්‍යාපාදෙන්තො සසතීති ඛ්‍යාග්ගොති ඉමිනා නිබ්බවනෙන “ඛ්‍යාග්ගො”ති මිගරාජස්සපි සියා නාමන්ති ආහ “ඛ්‍යාග්ගොති මඤ්ඤතීති සිහොහමස්මිති මඤ්ඤතී”ති. යදිපි යථාවුත්තනිබ්බවනවසෙන සිහොපි “ඛ්‍යාග්ගො”ති වත්තබ්බතං අරහති, ඛ්‍යාග්ග-සද්දො පන මිගරාජෙ එව නිරුල්ලොති දස්සෙන්තො “සිහෙන වා”තිආදිමාහ.

31. සිහෙන විවරිතවනෙ සංවඩ්ඪත්තා වුත්තං “මහාවනෙ සුඤ්ඤවනෙ විවඩ්ඪො”ති.

34. කිලෙසබන්ධනාති තණ්හාබන්ධනතො. තණ්හාබන්ධනඤ්චි ථීරං දළ්භබන්ධනං දුම්මොවතීයං. යථාහ —

“සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු,
 පුත්තෙසු දාරෙසු ව යා අපෙක්ඛා;
 එතං දළ්භං ඛන්ධනමාහු ධීරා,
 ඔහාරිතං සිථිලං දුප්පමුඤ්ච”න්ති. (ධ. ප. 346; ඡා. 1.2.102);

කිලෙසඛන්ධනාති වා දසවිධසංයොජනතො. මහාවිදුග්ගං නාම චත්තාරො ඔසා
 මහත්තං ජලවිදුග්ගං විය අනුපවිතකුසලසම්භාරෙහි දුග්ගමට්ඨෙන.

අග්ගඤ්ඤපඤ්ඤත්තිකථාවණ්ණනා

36. ඉමස්ස පදස්ස. ඉදං නාම ලොකස්ස අග්ගත්ති ජාතිතබ්බං, තං අග්ගඤ්ඤං,
 සො පන ලොකස්ස උප්පත්තික්කමො පචත්ති පවෙණි වාති ආහ
 “ලොකුප්පත්තිවරියවංස”න්ති. සම්මාසම්බොධිතො උත්තරිතරං නාම කිඤ්චි නත්ථි
 පජාතිතබ්බෙසු, තං පන කොටිං කත්වා දස්සෙන්තො “යාව සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණා
 පජානාමි”ති ආහ. “මම පජානාමි”ති අස්සාදෙන්තො තණ්හාවසෙන, “අහං
 පජානාමි”ති අහිනිවිසන්තො දිට්ඨිවසෙන, “සුට්ඨු පජානාමි සම්මා පජානාමි”ති
 පග්ගණ්හන්තො මානවසෙන න පරාමසාමීති යොජනා. “පච්චත්තඤ්ඤො”ති පදං
 “නිබ්බුති විදිතා”ති පදද්වයෙනාපි යොජෙතබ්බං “පච්චත්තංයෙව උප්පාදිතා
 නිබ්බුති ව පච්චත්තංයෙව විදිතා”ති, සයම්භුඤ්ඤාණෙන නිබ්බත්තිතා නිබ්බුති
 සයමෙව විදිතාති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන “පච්චත්ත”න්ති පදං විවිධවිහත්තිකං
 හුත්වා ආවුත්තිනායෙන ආවත්තතීති දස්සෙන්තං “අත්තනායෙව අත්තනී”ති වුත්තං.
 අවිදිතනිබ්බානාති අප්පට්ඨද්ධනිබ්බානා මිච්ඡාපට්ඨන්තත්තා. පජානනම්පි හි
 තදධිගමවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. එති ඉට්ඨභාවෙන පචත්තතීති අයො, සුඛං.
 තප්පට්ඨකම්මෙපෙන අනායො, දුක්ඛං. තදෙව හිතසුඛස්ස ඛාසනතො ඛාසනං.

37. තං දස්සෙන්තොති හගවාපි “අඤ්ඤාතිත්ථි යො තත්ථ සාරසඤ්ඤී”ති තං
 දස්සෙන්තො. ආධිපච්චභාවෙනාති ආධිපච්චසභාවෙන. යස්ස ආචරියවාදස්ස වසෙන
 පුරිසො “ආචරියො”ති වුච්චති, සො ආචරියවාදො ආචරියභාවොති ආහ
 “ආචරියභාවං ආචරියවාද”න්ති. එත්ථාති ආචරියවාදෙ. ඉති කත්වාති ඉමිනා
 කාරණෙන. සොති ආචරියවාදො. “අග්ගඤ්ඤං” ත්වෙව වුත්තො
 අග්ගඤ්ඤවිසයත්තා. කෙන විහිතන්ති කෙන පකාරෙන විහිතං. තෙනාහ “කෙන
 විහිතං කිත්ති විහිත”න්ති. බ්‍රහ්මජාලෙති බ්‍රහ්මජාලසංවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ.
 1.28). තත්ථ හි විත්ථාරතො වුත්තවිධිං ඉධ අතිදිසති, පාළි පන තත්ථ වෙව ඉධ ව
 එකසදිසා වාති.

41. බ්බිඛා පදොසිකා මූලභූතා එත්ථ සන්තීති බ්බිඛාපදොසිකං, ආචරියකං.
 තෙනෙවාහ “බ්බිඛාපදොසිකමූලක”න්ති. මනොපදොසිකන්ති එත්ථාපි එසෙව
 නයො.

47. යෙන වචනෙන අබ්භාවික්ඛන්ති, තස්ස අවිජ්ජමානතා නාම අත්ථවසෙනෙවාති ආහ “අසංවිජ්ජමානට්ඨෙය්නා”ති. තුව්ඡා, මුසාති ව කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “තුව්ඡෙන, මුසාවාදෙනා”ති. වචනස්ස අන්තොසාරං නාම අවිපරිතො අත්ථොති තදභාවෙනාහ “අන්තොසාරවිරහිතෙනා”ති. අභිආචික්ඛන්ති අභිභවිත්වා සට්ඨෙත්තා කට්ඨන්ති, අක්කොසන්තිති අත්ථො. විපරිතසඤ්ඤාති අයාථාවසඤ්ඤො. සුභං විමොක්ඛන්ති “සුභ”න්ති චුත්තවිමොක්ඛං. වණ්ණකසිණන්ති සුභිලකසුභිතකාදිවණ්ණකසිණං. සබ්බන්ති යං සුභං, අසුභඤ්ච වණ්ණකසිණං, තඤ්ච සබ්බං. න අසුභන්ති අසුභමපි “අසුභ”න්ති තස්මිං සමයෙ න සඤ්ජානාති, අථ ඛො “සුභං” ත්වෙව සඤ්ජානාතිති අත්ථො. විපරිතා අයාථාවගාහිතාය, අයාථාවවාදිතාය ව.

48. යස්මා සො පරිබ්බාජකො අවිස්සට්ඨමිච්ඡාගාහිතාය සම්මා අප්පට්ඨපජ්ජිතුකාමො සම්මාපට්ඨන්තං විය මං සමණො ගොතමො, හික්ඛවො ව සඤ්ජානන්තුති අධිප්පායෙන “තථා ධම්මං දෙසෙතු”න්තිආදිමාහ, තස්මා චුත්තං “මයා එතස්ස...පෙ.... වට්ඨති”ති. මම්මන්ති මම්මජ්ජදෙසං පිළාජනනට්ඨානං. සුට්ඨති සක්කච්චං. යථා න විනස්සති, එවං අනුරක්ඛං.

වාසනායාති කිලෙසක්ඛයාවභාය පට්ඨන්තියා වාසනාය. සෙසං සුච්ඤ්ඤයාමෙවාති.

පාටීකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

2. උදුම්බරිකසුත්තවණ්ණනා

නිග්‍රොධපරිබ්බාජකවත්ථුවණ්ණනා

49. උදුම්බරිකායාති සම්බන්ධෙ සාම්ච්චනන්ති ආහ “උදුම්බරිකාය දෙවියා සන්තකෙ පරිබ්බාජකාරාමෙ”ති. “උදුම්බරිකාය”න්ති වා පායො, තථා සති අධිකරණෙ එතං භුම්මං. අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො උදුම්බරිකාය රඤ්ඤො දෙවියා නිබ්බන්තිතො ආරාමො උදුම්බරිකා, තස්සං උදුම්බරිකායං. තෙනාහ “උදුම්බරිකාය දෙවියා සන්තකෙ”ති. තාය හි නිබ්බන්තිතො තස්සා සන්තකො. වරණාදිපාඨවසෙන චෙත්ථ නිබ්බන්තත්ථබ්බොධකස්ස සද්දස්ස අදස්සනං. සන්ධානොති හින්තානම්පි තෙසං සන්ධාපනෙන “සන්ධානො”ති එවං ලද්ධනාමො. සංවණ්ණිතොති පසංසිතො. ඉරියතීති පවත්තති. අරියෙන ඤාණෙනාති කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියෙන ලොකුත්තරෙන ඤාණෙන. අරියාය විමුක්තියාති සුච්ඤ්ඤාය ලොකුත්තරඵලවිමුක්තියා.

දිවා-සද්දො දින-සද්දො විය දිවසපරියායො, තස්ස විසෙසනභාවෙන චුච්චමානො දිවා-සද්දො සවිසෙසං දිවසභාගං දිපෙතීති ආහ “දිවසස්ස දිවා”තිආදි. යස්මා සමාපන්තස්ස විත්තං නානාරම්මණතො පටිසංභතං හොති, ඤානසමඬ්ඨි ව

පව්වෙකුපගමනෙන සඬගණිකාභාවතො එකාකියාය නිලීනො විය හොති, තස්මා
 චුත්තං “තතො තතො...පෙ.... ගතො”ති. මනො භවත්ති මනසො විච්චිතිස්සිතං
 වඩ්ඪිං ආවහන්ති මනොභාවනියාති ආහ “මනවඩ්ඪකාන”න්තිආදි. උත්තමති න
 සඬකුචති, අලීනඤ්ච හොතිති අත්ථො.

51. යාවතාති යාවත්තොති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “යත්තකා”ති. තෙසන්ති
 නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. නිද්ධාරණඤ්ච කෙනචි විසෙසෙන ඉච්ඡිතබ්බං. යෙහි ව
 ගුණවිසෙසෙහි සමන්තාගතා භගවතො සාවකා උපාසකා රාජගහෙ පටිවසන්ති,
 අයඤ්ච තෙහි සමන්තාගතොති ඉමං විසෙසං දීපෙතුං “තෙසං අබ්භන්තරො”ති
 චුත්තං. තෙනාහ “භගවතො කීරා”තිආදි.

52. තෙසන්ති පරිබ්බාජකානං. කථායාති තිරච්ඡානකථාය. දස්සනෙනාති
 දිට්ඨිදස්සනෙන. ආකප්පෙනාති වෙසෙන. කුත්තෙනාති කිරියාය. ආචාරෙනාති
 අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං ආවරිතබ්බආචාරෙන. විහාරෙනාති රත්තින්දිවං
 විහරිතබ්බවිහරණෙන. ඉරියාපට්ඨෙනාති යානාදිඉරියාපට්ඨෙන. අඤ්ඤාකාරතාය
 අඤ්ඤතිත්ථෙ නියුත්තාති අඤ්ඤතිත්ථියා. සඬගන්ත්වා සමාගන්ත්වා රාසී හුත්වා
 පරෙහි නිසින්තට්ඨානෙ. අරඤ්ඤාති ව තාති වනපත්ථාති වාති
 අරඤ්ඤවනපත්ථාති. තත්ථ යං අරඤ්ඤකඬගනිජ්ඣාදකං ආරඤ්ඤකානං, තං
 “අරඤ්ඤ”න්ති වෙදිතබ්බං. වනපත්ථන්ති ගාමන්තං අතික්කමිත්වා මනුස්සානං
 අනුපචාරට්ඨානං, යත්ථ න කසියති න වජ්ජියති. චුත්තඤ්ඤෙනං “වනපත්ථන්ති
 දුරානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචන”න්ති “වනපත්ථන්ති වනසණ්ඩානමෙතං
 සෙනාසනානං, වනපත්ථන්ති භිසනකානමෙතං, වනපත්ථන්ති
 සලොමහංසානමෙතං, වනපත්ථන්ති පරියන්තානමෙතං වනපත්ථන්ති න
 මනුස්සපචාරානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචන”න්ති (විහ. 531). තෙන චුත්තං
 “ගාමුපචාරතො මුත්තානී”තිආදි. පන්තානීති පරියන්තාති අතිදුරාති. තෙනාහ
 “දුරතරානී”තිආදි. විහාරුපචාරෙනාති විහාරස්ස උපචාරජ්ජදෙසෙන.
 අද්ධිකජනස්සාති මග්ගගාමිනො ජනස්ස. මන්දසද්දානීති
 උච්චාසද්දමහාසද්දාභාවතො තනුසද්දානී. මනුස්සෙහි සමාගම්ම එකජ්ඣං
 පවත්තිතසද්දො නිග්ඝොසො, තස්ස යස්මා අත්ථො දුබ්බිභාවිතො හොති, තස්මා
 චුත්තං “අවිභාවිතත්ථෙත නිග්ඝොසෙනා”ති. විගතවාතානීති විගතසද්දානී.
 “රහස්ස කරණස්ස යුත්තානී”ති ඉමිනාපි තෙසං යානානං
 අරඤ්ඤලක්ඛණයුත්තතං, ජනවිචිත්තතං, වනවිචිත්තමෙව ව විභාවෙති, තථා
 “එකිභාවස්ස අනුරූපානී”ති ඉමිනා.

53. කෙනාති හෙතුමිහි, සහයොගෙ ව කරණවචනන්ති ආහ “කෙන කාරණෙන
 කෙන පුග්ගලෙන සද්ධි”න්ති. එකොපි හි විහත්තිනිද්දෙසො අනෙකත්ථවිභාවතො
 හොති, තථා තද්ධිතත්ථපදසමාහාරෙති.

සංසන්දනන්ති ආලාපසල්ලාපවසෙන කථාසංසන්දනං. ඤාණබ්‍යන්තභාවන්ති
 බ්‍යන්තඤාණභාවං, සො පන පරස්ස වචනෙ උත්තරදානවසෙන, පරෙන වා

වුත්තඋත්තරෙ පච්චුත්තරදානවසෙන සියාති ආහ “උත්තරපච්චුත්තරනායෙනා”ති. යො හි පරස්ස වචනං තිපුක්ඛලෙන නායෙන රූපෙනි, තථා පරස්ස රූපනවචනං ජාතිභාවං ආපාදෙනි, තස්ස තාදිසං වචනසභාවං ඤාණවෙය්‍යත්තියං විභාවෙනි පාකටං කරොතීති. සුඤ්ඤාගාරෙසු නට්ඨාති සුඤ්ඤාගාරෙසු නිවාසෙසු නට්ඨා විනට්ඨා අභාවං ගතා. නාස්ස පඤ්ඤා නස්සෙය්‍යා තෙනි තෙනි කතපුච්ඡනපටිපුච්ඡනනිමිත්තං නානාපටිභානුප්පත්තියා විසාරමාපන්නං පුච්ඡිතං පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙනුං අසමත්ථතාය. ඔරොධෙය්‍යාමාති නිරුස්සාහං විය කරොන්නා අවරොධෙය්‍යාම, තං පරස්ස ඔරොධනං වාදජාලෙන විනන්ධනං විය භොතීති ආහ “විනන්ධෙය්‍යාමා”ති. තදත්ථං තෙන තුච්ඡකුම්භිනිදස්සනං කතං, තං ධ්‍යානිරොකමුඛෙන දස්සෙනුං “පූරිතසට්ඨා හි”තිආදි වුත්තං.

බලං දීපෙන්තොති අභුතමෙව අත්තනො ඤාණබලං පකාසෙන්තො. අසම්භින්නන්ති ජාතිසම්භෙදාභාවෙන අසම්භින්නං. අඤ්ඤජාතිසම්භෙදෙ සති අස්සතරස්ස අස්සස්ස ජාතභාවො විය සිහස්සපි සිහථාමාභාවො සියාති ආහ “අසම්භින්නකෙසරසිහ”න්ති. යානසො වාති තඨ්ඛණෙ ඵව.

54. “සුමාගධා නාම නදී”ති කෙටි, තං මිච්ඡාති දස්සෙන්තො “සුමාගධා නාම පොක්ඛරණී”ති වත්ථා තස්සා පොක්ඛරණිභාවස්ස සුත්තන්තරෙ ආගතතං දස්සෙනුං. “යස්සා තීරෙ”තිආදි වුත්තං. මොරානං නිවාපො ඵත්ථාති මොරනිවාපො. ධ්‍යාධිකරණානම්පි හි පදානං බාහිරත්ථසමාසො භොතියෙව යථා “උරසිලොමො”ති. අථ වා නිවුත්ථං ඵත්ථාති නිවාපො, මොරානං නිවාපො මොරනිවාපො, මොරානං නිවාපදින්නට්ඨානං. තෙනාහ “යත්ථ මොරාන”න්තිආදි. යස්මා නිග්‍රොධො තපොජීගුච්ඡවාදො, සාසනෙ ච හික්ඛු අත්තකිලමථානුයොගං වජ්ජෙන්වා භාවනානුයොගෙන පරමස්සාසප්පත්තෙ විහරන්තෙ පස්සති, තස්මා “කථං නු ඛො සමණො ගොතමො කායකිලමථෙන විනාව සාවකෙ විනෙති”ති සඤ්ජාතසන්දෙහො “කො නාම සො”තිආදිනා භගවන්තං පුච්ඡි. අස්සසති අනුසඬ්ඛිතපරිසඬ්ඛිතො භොති ඵතෙනාති අස්සාසො, පිතිසොමනස්සන්ති ආහ “අස්සාසප්පත්තාති තුට්ඨිප්පත්තා සොමනස්සප්පත්තා”ති. අධිකො සෙට්ඨො ආසයො නිස්සයො අජ්ඣාසයොති ආහ “උත්තමනිස්සයභුත”න්ති. ආදිභුතං පුරාතනං සෙට්ඨවරියං ආදිබ්‍රහ්මවරියං, ලොකුත්තරමග්ගන්ති අත්ථො. තථා භෙස සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකෙහි තෙනෙව ආකාරෙන අධිගතො. තෙනාහ “පුරාණ...පෙ.... අරියමග්ග”න්ති. තථා හි තං භගවා “අද්දස පුරාණං මග්ගං පුරාණමඤ්ජස”න්ති අවොච. පුරෙත්වා භාවනාපාරිපූරිවසෙන. “පුරෙත්වා”ති වා ඉදං “අජ්ඣාසයං ආදිබ්‍රහ්මවරියං”න්ති ඵත්ථ පාඨසෙසොති වදන්ති. “අජ්ඣාසයං ආදිබ්‍රහ්මවරියං පටිජානන්ති අස්සාසප්පත්තා”ති ඵවං වා ඵත්ථ යොජනා.

තපොජීගුච්ඡවාදවණ්ණනා

55. පකතා හුත්වා විච්ඡින්නා විජ්ජකතාති ආහ “අනිට්ඨිතාව හුත්වා ඨිතා”ති.

56. වීරියෙන පාපජ්ගුව්ඡනවාදොති ලුබ්භට්ඨත්තිසාධනෙන වීරියෙන

අත්තතණ්භාවිනොදනවසෙන පාපකස්ස ජ්ගුව්ඡනවාදො. ජ්ගුව්ඡතිති ජ්ගුව්ඡො,
තබ්භාවො ජෙගුව්ඡං, අධිකං ජෙගුව්ඡං අධිජෙගුව්ඡං, අතිවිය පාපජ්ගුව්ඡනං, තස්මිං
අධිජෙගුව්ඡෙ. කායදළ්භිබ්බුලං තපතීති තපො, අත්තකිලමථානුයොගවසෙන
පවත්තං වීරියං, තෙන කායදළ්භිබ්බුලතානිමිත්තස්ස පාපස්ස ජ්ගුව්ඡනං, විරජ්ජනම්පි
තපොජ්ගුව්ඡාති ආහ “වීරියෙන පාපජ්ගුව්ඡා”ති.

සාසව්ඡාදනසෙනාසනතණ්භාවිනොදනමුබ්බෙන අත්තස්නෙහවිරජ්ජනන්ති අත්ථො.
උපරි වුව්චමානෙසු නානාකාරෙසු අවෙලකාදිවතෙසු එකජ්ඣං සමාදින්නානං
පරිසොධනමෙවෙත්ථ පාරිපුරණං, න සබ්බෙසං අනවසෙසතො සමාදානං තස්ස
අසම්භවතොති ආහ “පරිපුණ්ණාති පරිසුද්ධා”ති. පරිසොධනඤ්ච නෙසං
සකස්මයසිද්ධෙන නයෙන පටිපජ්ජනමෙව. විපරියායෙන අපරිසුද්ධතා වෙදිතබ්බා.

57. “එකං පඤ්ඤම්පි න කට්ඨි”ති පඨමං අත්තනා පුච්ඡිතපඤ්ඤස්ස
අකථිතත්තා වුත්තං.

තපනිස්සිතකොති අත්තකිලමථානුයොගසඬ්ඛානං තපං නිස්සාය සමාදාය
වත්තනකො. සිහනාදෙති සිහනාදසුත්තවණ්ණනායං. යස්මා තත්ථ
විත්ථාරිතනයෙන වෙදිතබ්බාති, තස්මා තස්සා අත්ථජ්ජකාසනාය වුත්තනයෙනපි
වෙදිතබ්බාති.

උපක්කිලෙසවණ්ණනා

58. “සම්මා ආදියති”ති වත්ථා සම්මා ආදියනඤ්චස්ස දළ්භග්ගාහො එවාති ආහ
“දළ්භං ගණ්භාති”ති. “සාසනාවචරෙතාපි දීපෙනබ්බ”න්ති වත්ථා තං දස්සෙතුං.
“එකච්චො භී”තිආදි වුත්තං, තෙන ධුතඬ්ඨගධරතාමත්තෙන අත්තමනතා,
පරිපුණ්ණසඬ්ඝකප්පතා සම්මාපට්ඨත්ති යා උපක්කිලෙසොති ඉමමත්ථං දස්සෙති, න
යථාවුත්තතපසමාදානධුතඬ්ඨගධරතානං සතිපි අනියායානිකත්තෙ සදිසතන්ති
දට්ඨබ්බං.

“දුට්ඨස්සාපිති ‘අත්තමනො හොති පරිපුණ්ණසඬ්ඝකප්පො’ති ච එවං.
උපක්කිලෙසහෙදෙන වුත්තස්ස දුට්ඨස්සාපි තපස්සිනො”ති කෙවි. යස්මා පන
අට්ඨකථායං සාසනිකවසෙනාපි අත්ථො දීපිතො, තස්මා බාහිරකස්ස, සාසනිකස්ස
වාති එවං දුට්ඨස්සාපි තපස්සිනොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තථා වෙච භි උපරිපි
අත්ථවණ්ණනං වක්ඛතීති. එත්තාවතාති යදිදං “කො අඤ්ඤො මයා සදිසො”ති
එවං අතිමානස්ස, අනිට්ඨිතකිච්චස්සෙව ච “අලමෙත්තාවතා”ති එවං අතිමානස්ස ච
උජ්ජාදනං, එත්තාවතා.

උක්කංසතීති උක්කට්ඨං කරොති. උක්ඛිපතීති අඤ්ඤෙසං උපරි බිපති,
පග්ගණ්භාතීති අත්ථො. පරං සංභාරෙතීති පරං සංහරං නිහිනං කරොති. අවක්ඛිපතීති
අධො බිපති, අවමඤ්ඤතීති අත්ථො.

මානමදකරණෙනාහි මානසච්ඛාතස්ස මදස්ස කරණෙන උප්පාදනෙන.
 මුව්ඡිකො හොතිහි මුව්ඡාපන්තො හොති, සා පන මුව්ඡාපත්ති
 අභිජ්ඣාසීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථෙහි ගධිතචිත්තතා, තත්ථ ච අතිලග්ගහාවොති
 ආහ “ගධිකො අජ්ඣොසන්තො”ති. පමජ්ජනඤ්චෙත්ථ පමජ්ජනමෙවාති ආහ
 “පමාදමාපජ්ජති”ති. කෙවලං ධුතඬගසුද්ධිකො භුත්වා කම්මට්ඨානං
 අනනුයුඤ්ජන්තො තාය එව ධුතඬගසුද්ධිකතාය අත්තුක්කංසනාදිවසෙන
 පචත්තෙය්‍යාති දස්සෙතුං “සාසනෙ”තිආදි චුත්තං. තෙනාහ “ධුතඬගමෙව...පෙ....
 පච්චෙති”ති.

59. තෙයෙව පච්චයා. සුට්ඨු කත්වා පටිසඬ්ඛරිත්වා ලද්ධාති
 ආදරගාරවයොගෙන සක්කච්චං අභිසඬ්ඛරිත්වා දානවසෙන උපනයවසෙන ලද්ධා.
 වණ්ණහණනන්ති ගුණකිත්තනං. අස්සාති තපස්සිනො.

60. වොදාසන්ති ඛ්‍යාසනං, විහජ්ජනන්ති අත්ථො. තං පනෙත්ථ විහජ්ජනං
 ද්විධා ඉච්ඡිතන්ති ආහ “ද්වෙභාගං ආපජ්ජති”ති. ද්වෙ භාගෙ කරොති
 රුච්චනාරුච්චනවසෙන. ගෙධජාතොති සඤ්ජාතගෙධො. මුව්ඡනං නාම
 සතිවිජ්ජවාසෙනෙව හොති, න සතියා සතීති ආහ “සමුට්ඨස්සති”ති.
 ආදීනවමත්තම්පිති ගධිතාදිභාවෙන පරිභොගෙ ආදීනවමත්තම්පි න පස්සති.
 මත්තඤ්ඤාතාති පරිභොගෙ මත්තඤ්ඤාතා. පච්චචෙක්ඛණපරිභොගමත්තම්පිති
 පච්චචෙක්ඛණමත්තෙන පරිභොගම්පි එකචාරං පච්චචෙක්ඛිත්වාපි පරිභුඤ්ජනම්පි
 න කරොති.

61. විවක්කසණ්ඨානාති විපුලතමවක්කසණ්ඨානා. සබ්බස්ස භුඤ්ජනතො
 අයොකුටසදිසා දන්තා එව දන්තකුටං. අපසාදෙතීති පසාදෙති. අවෙලකාදිවසෙනාති
 අවෙලකචතාදිවසෙන. ලුබ්භ්චිත්ති සල්ලෙඛපටිපත්තියා ලුබ්භ්චිකං.

62. තපං කරොතීති භාවනාමනසිකාරලක්ඛණං තපං වරති වරන්තො විය හොති.
 වඬිකමං ඔතරති භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො විය. විහාරඬිගණං සම්මජ්ජති
 වත්තපටිපත්තිං පුරෙන්නො විය.

“ආදස්සයමානො”ති වා පායො.

කිඤ්චි වජ්ජන්ති කිඤ්චි කායිකං වා වාචසිකං වා දොසං. දිට්ඨිගතන්ති
 විපරිතදස්සනං. අරුච්චමානන්ති අත්තතො සිද්ධන්තෙ පටික්ඛිත්තභාවෙන
 අරුච්චමානං. රුච්චති මෙති “කජ්ජති මෙ”ති වදති. අනුජානිතබ්බන්ති
 තච්ඡාචිපරිතභුතභාවෙන “එවමෙත”න්ති අනුජානිතබ්බං. සවනමනොභාරිතාය
 “සාධු සුට්ඨු”ති අනුමොදිතබ්බං.

63. කුජ්ඣනසීලතාය කොධනො. චුත්තලක්ඛණො උපනාහො එතස්ස අත්ථීති
 උපනාහී. එවංභූතො ච තංසමඬ්ඨී හොතිති “සමන්තාගතො හොති”ති චුත්තං. එස
 නයො ඉතො පරෙසුපි.

අයං පන විසෙසො – ඉස්සති උසුයතිති උස්සුකී. සයනං අසන්තගුණසම්භාවනං සයො, සො එතස්ස අත්ථිති සයො. සන්තදොසපට්ඨිඡාදනසභාවා මායා, මායා එතස්ස අත්ථිති මායාවී. ගරුට්ඨානියානම්පි පණිපාතාකරණලක්ඛණං ථම්භනං ථද්ධං, තමෙත්ථ අත්ථිති ථද්ධො. ගුණෙහි සමානං, අධිකඤ්ච අතික්කම්ත්වා නිහීනං කත්වා මඤ්ඤනසීලතාය අතිමානී. අසන්තගුණසම්භාවනත්ථිකතාසඬ්ඛාතා පාපා ලාමකා ඉච්ඡා එතස්සාති පාපිච්ඡො. මිච්ඡා විපරිතා දිට්ඨි එතස්සාති මිච්ඡාදිට්ඨිකො. “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති (ම. නි. 187, 202, 427; 3.27, 29; උදා. 55; මහානි. 20; නෙත්ති. 58) එවං අත්තනා අත්තාහිනිවිට්ඨතාය සතා දිට්ඨි සන්දිට්ඨි, තමෙව පරාමසතීති සන්දිට්ඨිපරාමාසී. අට්ඨකථායං පන “සයං දිට්ඨි සන්දිට්ඨි”ති වත්ථුවසෙන අත්ථො චුත්තො. ආ බාළ්භං විය ධියතීති ආධානන්ති ආහ “දළ්භං සුට්ඨු යපිත”න්ති. යථාගහිතං ගාහං පටිනිස්සජ්ජනසීලො පටිනිස්සග්ගී, තජ්ජට්ඨිකපෙත දුජ්ජට්ඨිස්සග්ගී. පටිසෙධත්ථො හි අයං දු-සද්දො යථා “දුජ්ජඤ්ඤො, (ම. නි. 1.449) දුස්සීලො”ති (අ. නි. 5.213; 10.75; පාරා. 195; ධ. ප. 308) ව.

පරිසුද්ධපටිකප්පත්තකථාවණ්ණනා

64. ඉධ නිග්‍රොධ තපස්සීති යථානුක්කන්තං පුරිමපාළිං නිගමනවසෙන එකදෙසෙන දස්සෙති. තෙනාහ “එවං භගවා”තිආදි. ගහිතලද්ධිත්ති “අවෙලකාදිභාවො සෙය්‍යො, තෙන ව සංසාරසුද්ධි භොතී”ති එවං ගහිතලද්ධිං. රක්ඛිතං තපන්ති තාය ලද්ධියා සමාදිශිත්වා රක්ඛිතං අවෙලකවතාදිතපං. “සබ්බමෙව සංකිලිට්ඨ”න්ති ඉමිනා යං වක්ඛති පරිසුද්ධපාළිවණ්ණනායං “ලුඛතපස්සිනො වෙව ධුතඬ්ගධරස්ස ව වසෙන යොජනා වෙදිතබ්බා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.64), තස්ස පරිකප්පිතරූපස්ස ලුඛස්ස තපස්සිනොති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායොති දස්සෙති. “පරිසුද්ධපාළිදස්සනත්ථ”න්ති ව ඉමිනා තිත්ථියානං වසෙන පාළි යෙවෙත්ථ ලබ්භති, න පන තදත්ථොති දස්සෙති. චුත්තවිපක්ඛවසෙනාති චුත්තස්ස අත්ථස්ස පටිපක්ඛවසෙන, පටික්ඛෙපවසෙනාති අත්ථො. තස්මිං යානෙති හෙතුඅත්ථෙ භූමිමන්ති තස්ස හෙතුඅත්ථෙත කරණවචනෙන අත්ථං දස්සෙත්තො “එවං සො තෙනා”තිආදිමාහ. උත්තරි වායමමානොති යථාසමාදිත්තෙහි ධුතඬ්මමෙහි අපරිතුට්ඨො, අපරියොසිතසඬ්ඛකප්පො ව හුත්වා උපරි භාවනානුයොගවසෙන සම්මාවායාමං කරොත්තො.

69. ඉතො පරන්ති ඉතො යථාචුත්තනයතො පරං. අග්ගභාවං වා සාරභාවං වාති තපොජිගුච්ඡාය අග්ගභාවං වා සාරභාවං වා අජානන්තො. “අයමෙවස්ස අග්ගභාවො සාරභාවො”ති මඤ්ඤමානො “අග්ගජ්ජත්තා, සාරජ්ජත්තා වා”ති ආහ.

පරිසුද්ධතවජ්ජත්තාදිකථාවණ්ණනා

70. යමනං සංයමනං යාමො, නිංසාදීනං අකරණවසෙන චතුබ්බිධො යාමොච
වාතුයාමො, සො එව සංවරො, තෙන සංවුතො ගුත්තසබ්බද්වාරො
වාතුයාමසංවරසංවුතො. තෙනාහ “චතුබ්බිධෙන සංවරෙන පිහිතො”ති. අතිපාතනං
නිංසනන්ති ආහ “පාණං න හනති”ති. ලොභචිත්තෙන භාවිතං සම්භාවිතන්ති කත්වා
භාවිතං නාම පඤ්ච කාමගුණා. අයඤ්ච තෙසු තෙසංයෙව සමුදාවාරො
මග්ගොට්ඨාපකං වියාති ආහ “තෙසං සඤ්ඤායා”ති.

එතන්ති අභිභරණං, නීතාය අනාවත්තනඤ්ච. තෙනාහ “සො අභිභරතීති
ආදිලක්ඛණ”න්ති. අභිභරතීති අභිබුද්ධිං නෙති. තෙනාහ “උපරුපරි වඩ්ඪෙති”ති.
චක්කවත්තිනාපි පබ්බජිතස්ස අභිවාදනාදි කරියතෙවාති පබ්බජ්ජා සෙට්ඨා
ගුණවිසෙසයොගතො, දොසවිරහිතතො ච, යතො සා පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තා වුත්තා.
ගිහිභාවො පන නිහිනො තදුහයාභාවතොති ආහ “නීතාය ගිහිභාවත්ථායා”ති.

71. තචජ්ජත්තාති තචං පත්තා, තචසදිසා හොතීති අත්ථො.

74. තිත්ථියානං වසෙනාති තිත්ථියානං සමයවසෙන. තෙසන්ති තිත්ථියානං.
තන්ති දිබ්බවක්ඛුං. සීලසම්පදාති සබ්බාකාරසම්පන්නං චතුපාරිසුද්ධිසීලං.
තචසාරසම්පත්තිතොති තචතපොජ්ඣුච්ඡායාසාරසම්පත්තිතො. විසෙසභාවන්ති
විසෙසසභාවං.

අවෙලකපාළිමත්තමිති අවෙලකපාළිආගතත්ථමත්තමිති නත්ථී, තස්මා මයං
අනස්සාම විනට්ඨාති අත්ථො. අ-කාරො වා නිපාතමත්තං, නස්සාමාති විනස්සාම.
කුතො පරිසුද්ධපාළිති කුතො එව අම්භෙසු පරිසුද්ධපාළිආගතපටිපත්ති. එස නයො
සෙසෙසුපි. සුතිවසෙනාපීති සොතපථාගමනමත්තෙනාපි න ජානාම.

නිග්‍රොධස්සපජ්ඣායනවණ්ණනා

75. අස්සාති සන්ධානස්ස ගහපතිස්ස. කක්ඛලන්ති ඵරුසං. දුරාසදච්චනන්ති
අවත්තබ්බච්චනං. යස්මා ඵරුසච්චනං යං උද්දිස්ස පයුත්තං, තස්මිං බමාපිතෙ
බමාපකස්ස පටිපාකතිකං හොති, තස්මා “අයං මයී”තිආදි වුත්තං.

76. බොධත්ථාය ධම්මං දෙසෙති, න අත්තනො බුද්ධභාවසොසනත්ථාය.
වාදත්ථායාති පරවාදහඤ්ජනවාදත්ථාය. රාගාදිසමනත්ථාය ධම්මං දෙසෙති, න
අත්තෙවාසිකමායාය. ඔසනිත්ථරණත්ථායාති චතුරොසනිත්ථරණත්ථාය ධම්මං
දෙසෙති සබ්බසො ඔරපාරාතිණ්ණමාවහත්තා දෙසනාය.
සබ්බකිලෙසපරිනිබ්බානත්ථාය ධම්මං දෙසෙති කිලෙසානං ලෙසෙනපි දෙසනාය
අපරාමට්ඨභාවතො.

බ්‍රහ්මවරියපරියොසානාදිවණ්ණනා

77. ඉදං සබ්බමිති සත්තවස්සතො පටියාය යාව ‘‘සත්තාහ’’න්ති පදං, ඉදං සබ්බමිති වචනං. අසයො පන අමායාවී උජුජාතිකො තික්ඛපඤ්ඤො උග්ගට්ඨකඤ්ඤාති අධිජ්ජායො. සො හි තංමුහුත්තෙනෙව අරහත්තං පත්තුං සක්ඛිස්සතීති. වඩ්ඤ්ඤාති කායවඩ්ඤාදීහි පි වඩ්ඤ්ඤාති වඩ්ඤා පීම්භො කුට්ඨො. ‘‘සයං පනාහං අනුසාසිතුං න සක්කොමී’’ති න ඉදං භගවා කිලාසුභාවෙනෙව වදති, අපි බො තස්ස අභාජනභාවෙනෙව.

78. පකතියා ආවරියොති යො එව තුම්භාකං ඉතො පුබ්බෙ පකතියා ආවරියො අහොසි, සො එව ඉදානිපි පුබ්බාවිණ්ණවසෙන ආවරියො හොතු, න මයං තුම්භෙ අත්තෙවාසිකෙ කාතුකාමාති අධිජ්ජායො. න මයං තුම්භාකං උද්දෙසෙන අත්ථිකා, ධම්මතන්ති මෙව පන තුම්භෙ ඤාපෙතුකාමම්භාති අධිජ්ජායො. ආජීවතොති ජීවිකාය වුත්තිතො. අකුසලාති කොටියාසං පත්තාති අකුසලාති තං තං කොටියාසතංයෙව උපගතා. කිලෙසදරුපසම්පයුත්තාති කිලෙසදරුපසහිතා තංසම්බන්ධනතො. ජාතිජරාමරණානං හිතාති ජාතිජරාමරණියා. සංකිලෙසො එත්ථ අත්ථි, සංකිලෙසෙ වා නියුත්තාති සංකිලෙසිකා. වොදානං වුව්චති විසුද්ධි, තස්ස පච්චයභුතත්තා වොදානියා. තථාභුතා වෙනෙ වොදාපෙත්තිති ආහ ‘‘සත්තෙ වොදාපෙත්ති’’ති. සිබ්බාපත්තා පඤ්ඤාය පාරිපුරිවෙපුල්ලතා මග්ගඵලවසෙනෙව ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ ‘‘මග්ගපඤ්ඤා...පෙ.... වෙපුල්ලත’’න්ති. උහොපි වා එතාති පාරිපුරිවෙපුල්ලාති. යා හි තස්ස පාරිපුරි, සා එව වෙපුල්ලතාති. තතොති සංකිලෙසධම්මප්පහානවොදානධම්මාහිබ්බද්ධිහෙනු.

79. ‘‘යථා මාරොනා’’ති නයිදං නිදස්සනවසෙන වුත්තං, අපි බො තථාභාවකථනමෙවාති දස්සෙනුං ‘‘මාරො කිරා’’තිආදි වුත්තං. අථාති මාරොන තෙසං පරිසුට්ඨානප්පත්තිතො පච්ඡා අඤ්ඤාසීති යොජනා. කස්මා පන භගවා පගෙව න අඤ්ඤාසීති? අනාවජ්ජිතත්තා. මාරං පටිබ්බාහිත්වාති මාරොන තෙසු කතං පරිසුට්ඨානං විධමෙත්වා, න තෙසං සති පයොජනෙ බුද්ධානං දුක්කරං. සොති මග්ගඵලප්පත්තිහෙනු. තෙසං පරිබ්බාජකානං.

චුටියාති පරිසුට්ඨානවසෙන චුටියා. යනුාති නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති ආහ ‘‘යෙසු’’ති. අඤ්ඤාණත්ථන්ති ආජානනත්ථං, උපසග්ගමත්තඤ්ඤෙත්ථ ආ-කාරොති ආහ ‘‘ජානනත්ථ’’න්ති, විමංසනත්ථන්ති අත්ථො. විත්තං නුප්පන්නන්ති ‘‘ජානාම තාවස්ස ධම්ම’’න්ති ආජානනත්ථං ‘‘බ්‍රහ්මවරියං වරිස්සාමා’’ති එකස්මිං දිවසෙ එකවාරම්පි තෙසං විත්තං නුප්පන්නං. සත්තාහො පන වුව්චමානො එතෙසං කිං කරිස්සතීති යොජනා. සත්තාහං පුරෙතුන්ති සත්තාහං බ්‍රහ්මවරියං පුරෙතුං, බ්‍රහ්මවරියවසෙන වා සත්තාහං පුරෙතුන්ති අත්ථො. පරවාදහින්දනන්ති පරවාදමද්දනං. සකවාදසමුස්සාපනන්ති සකවාදපග්ගණ්හනං. වාසනායාති සච්චසම්පටිවෙධවාසනාය. තෙසන්ති ව පකරණවසෙන වුත්තං. තදඤ්ඤාසම්පි හි භගවතො සම්මුඛා, පරම්පරාය ව දෙවමනුස්සානං සුණන්නානං වාසනාය පච්චයො එවාති. යං පනෙත්ථ අත්ථොන න විහත්තං, තං සුවිඤ්ඤායාමෙවාති.

3. චක්කවත්තිසුත්තවංශේෂානා

අත්තදීපසරණතාවශේෂානා

80. උත්තානං වුච්චති පාකටං, තප්පට්ඨිකේපෙන අනුත්තානං අපාකටං, පට්ච්ඡන්තං, අපචුරං, දුට්ඨිකේඤ්ඤාසංඝේ. අනුත්තානානං පදානං වශේෂානා අනුත්තානපදවශේෂානා. උත්තානපදවශේෂානාය පයොජනාභාවතො අනුත්තානග්ගහණං. “මාතුලා”ති ඉත්ථිලිඬගවසෙන ලද්ධනාමො එකො රුක්ඛො, තස්සා ආසන්නප්පදෙසෙ මාපිතත්තා නගරමපි “මාතුලා” ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. තෙන වුත්තං “මාතුලායන්ති එවං නාමකෙ නගරෙ”ති. අවිදුරෙති තස්ස නගරස්ස අවිදුරෙ.

කාමඤ්ඤෙත්ථ සුත්තෙ “භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, රාජා දළ්භනෙමි නාම අහොසී”ති ආදිනා අතීතවංසදීපිකා කථා ආදිතො පට්ඨාය ආගතා, “අඬ්ඬිකේයායවස්සසතායුකානං මනුස්සානං වස්සසතායුකා පුත්තා භවිස්සන්ති”ති ආදිනා පන සවිසෙසං අනාගතත්ථපටිසංයුත්තා කථා ආගතාති වුත්තං “අනාගතවංසදීපිකාය සුත්තන්තකථායා”ති. අනාගතත්ථදීපනඤ්ඤි අච්ඡරියං, තත්ථාපි අනාගතස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පටිපත්තිකිත්තනං අච්ඡරියතමං. සමාගමෙනාති සන්නිපාතෙන.

“භත්තග්ගං අමනාප”න්ති ආදි කෙවලං තෙසං පරිචිතක්කමත්තං. අමනාපන්ති අමනුඤ්ඤං. බුද්ධෙසු කතො අප්පකොපි අපරාධො අප්පකො කාරො විය ගරුතරවිපාකොති ආහ “බුද්ධෙහි සද්ධිං...පෙ.... සදිසං හොති”ති. තත්ත්වං මාතුලනගරස්ස සමීපෙ, තස්සං වා පරිසායං.

අත්තදීපාති එත්ථ කාමං යො පරො න හොති, සො අත්තාති සසන්නානො “අත්තා”ති වුච්චති, භිතසුඛෙසිභාවෙන පන අත්තනිබ්බිසෙසත්තා ධම්මො ඉධ “අත්තා”ති අධිප්පෙතො. තෙනාහ “අත්තා නාම ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො”ති. ද්විධා ආපො ගතො එත්ථාති දීපො, ඔසෙන අනප්ඤ්ඤාත්ථතො භූමිභාගො. ඉධ පන කාමොසාදිහි අනප්ඤ්ඤාත්ථරණියත්තා දීපො වියාති දීපො, අත්තා දීපො පතිට්ඨා එතෙසන්ති අත්තදීපා. තෙනාහ “අත්තානං දීප”න්ති ආදි. දීපභාවො චෙත්ථ පටිසරණතාති ආහ “ඉදං තස්සෙව චෙච්චන”න්ති. අඤ්ඤාසරණපටික්ඛෙපච්චනන්ති අඤ්ඤාසරණභාවපටික්ඛෙපච්චනං. ඉදඤ්ඤි න අඤ්ඤං සරණං කත්වා විහරණස්සෙව පටික්ඛෙපච්චනං, අථ ඛො අඤ්ඤස්ස සරණසභාවස්සෙව පටික්ඛෙපච්චනං තප්පට්ඨිකේපෙ ව තෙන ඉතරස්සාපි පටික්ඛෙපසිද්ධිතො. තෙනාහ “න භී”ති ආදි. ඉදානි තමෙවත්ථං සුත්තන්තරෙන සාධෙතුං “වුත්තමපි චෙත”න්ති ආදි. යදි එත්ථ පාකතිකො අත්තා ඉච්ඡිතො, කථං තස්ස දීපසරණභාවො, තස්මා අධිප්පායිකො එත්ථ අත්තා භවෙය්‍යාති පුච්ඡති “කො

පනෙන්ට් අත්තා නාමා”ති. ඉතරො යථාධිප්පෙනං අත්තානං දස්සෙන්තො
“ලොකියලොකුත්තරො ධම්මො”ති. දුතියවාරොපි පඨමවාරස්සෙව පරියායභාවෙන
දෙසිතොති දස්සෙතුං “තෙනාහා”තිආදි වුත්තං.

ගොවරෙති භික්ඛුනං ගොවරට්ඨානභූතෙ. තෙනාහ “වරිතුං යුත්තට්ඨානෙ”ති.
සකෙති කථං පනායං භික්ඛුනං සකොති ආහ “පෙත්තිකෙ විසයෙ”ති. පිතිතො
සම්මාසම්බුද්ධතො ආගතත්තා “අයං තුම්හාකං ගොවරො”ති තෙන උද්දිට්ඨත්තා
පෙත්තිකෙ විසයෙති. වරත්තන්ති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ
“අයමෙවත්ථො”ති, වරත්තානන්ති ව අත්ථො, තෙනායං විහත්තිවිපල්ලාසෙනපි
වචනවිපල්ලාසෙනපිති දස්සෙති. කිලෙසමාරස්ස ඔතාරාලාහෙනෙව ඉතරමාරානම්පි
ඔතාරාලාහො වෙදිතබ්බො. අයං පනත්ථොති ගොවරෙ වරණං සන්ධායාහ, වත්ථු
පන බ්‍යතිරෙකමුඛෙන ආගතං.

සකුණෙ හන්තිති සකුණග්ගි, මහාසෙනසකුණො. අප්ඤ්ඤාපත්තාති
අභිභවනවසෙන පත්තා උපගතා. න මායාන්ති මෙ අයං සකුණග්ගි නාලං අභවිස්ස.
නඬගලකට්ඨකරණන්ති නඬගලෙන කසිතප්පදෙසො. ලෙඩ්ඛුට්ඨානන්ති ලෙඩ්ඛුනං
උට්ඨපිතට්ඨානං. සකෙ බලෙති අත්තතො බලහෙතු. අපත්ථද්ධාති
අවගාල්හත්ථම්හා සඤ්ජාතත්ථම්හා. අස්සරමානාති අවභායන්ති.

මහන්තං ලෙඩ්ඛුන්ති නඬගලෙන භින්තට්ඨානෙ සුක්ඛතාය
තිබ්බසිඬගඅයොසනසදිසං මහන්තං ලෙඩ්ඛු. අභිරුහිත්වාති තස්ස අධොභාගෙන
අත්තතා පවිසිත්වා නිලීනයොග්ගප්පදෙසං සල්ලක්ඛෙත්වා තස්සුපරි වඩ්ඤාමන්තො
අස්සරමානො අට්ඨාසි. “එහි බො”තිආදි තස්ස අස්සරමානාකාරදස්සනං.
සන්තස්සාති වාතග්ගහණවසෙන උභො පක්ඛෙ සමං යපෙත්වා. පච්චුපාදිති පාවිසි.
තත්ථෙවාති යත්ථ පුබ්බෙ ලාපො යිතො, තත්ථෙව ලෙඩ්ඛුමිහි. උරන්ති අත්තතො
උරප්පදෙසං. පච්චකාලෙසිති පති අකාලෙසි සාරම්භවසෙන වෙගෙන ගන්ත්වා
පහරණතො විධාරෙත්ති පතාලෙසි. ආරම්මණන්ති පච්චයං. “අවසර”න්ති කෙවි.

“කුසලාන”න්ති එවං පවත්තාය දෙසනාය කො අනුසන්ධි? යථාඅනුසන්ධි එව.
ආදිතො හි “අත්තදීපා, භික්ඛවෙ, විහරො”තිආදිනා (දී. නි. 3.80) යෙව
අත්තධම්මපරියායෙන ලොකියලොකුත්තරධම්මා ගහිතා, තෙ යෙවෙන්ථ
කුසලග්ගහණෙන ගහිතාති. අනවජ්ජලක්ඛණානන්ති අවජ්ජපටිපක්ඛසභාවානං.
“අවජ්ජරහිතසභාවාන”න්ති කෙවි. තත්ථ පුරිමෙ අත්ථවිකප්පෙ විපාකධම්මධම්මා
එව ගහිතා, දුතියෙ පන විපාකධම්මාපි. යදි එවං, කථං තෙසං සමාදාය වත්තනන්ති?
න බො පනෙනං එවං දට්ඨබ්බං “විපාකධම්මා සීලාදි විය සමාදාය වත්තිතබ්බො”ති.
සමාදානන්ති පන අත්තතො සන්තානෙ සම්මා ආදානං පච්චයවසෙන පවත්ති
යෙවාති දට්ඨබ්බං. විපාකධම්මා හි පච්චයවිසෙසෙහි සත්තසන්තානෙ සම්මදෙව
ආහිතා ආයුආදිසම්පත්තිවිසෙසභූතා උපරුපරිකුසලවිසෙසුප්පත්තියා උපනිස්සයා
හොන්තිති වදන්ති. පුඤ්ඤං පවඩ්ඪන්ති එත්ථ පුඤ්ඤන්ති උත්තරපදලොපෙනායං
නිද්දෙසොති ආහ “පුඤ්ඤඵලං වඩ්ඪන්ති”ති. පුඤ්ඤඵලන්ති ව

එකදෙසසරුපෙකසෙසෙන වුත්තං “පුඤ්ඤඤච පුඤ්ඤචලඤච පුඤ්ඤචල”න්ති ආහ “උපරුපරි පුඤ්ඤමිපි පුඤ්ඤවිපාකොපි වෙදිතබ්බො”ති.

“මාතෘපිතූන”න්තිආදි නිදස්සනමත්තං, තස්මා අඤ්ඤමිපි එවරුපං හෙතුපනිස්සයං කුසලං දට්ඨබ්බං. සිනෙහවසෙනාති උපනිස්සයභූතස්ස සිනෙහස්ස වසෙන, න සම්පයුත්තස්ස. න හි සිනෙහසම්පයුත්තං නාම කුසලං අත්ථි. මුදුමද්දවචිත්තන්ති මෙත්තාවසෙන අතිවිය මද්දවන්තං චිත්තං. යථා මත්ථකප්පත්තං වට්ටගාමිකුසලං දස්සෙතුං “මාතෘපිතූනං ...පෙ.... මුදුමද්දවචිත්ත”න්ති වුත්තං, එවං මත්ථකප්පත්තමෙව විවට්ටගාමිකුසලං දස්සෙතුං “චත්තාරො සති...පෙ.... බොධිපක්ඛියධම්මා”ති වුත්තං. තදඤ්ඤෙපි පන දානසීලාදිධම්මා වට්ටස්ස උපනිස්සයභූතා වට්ටගාමිකුසලං විවට්ටස්ස උපනිස්සයභූතා විවට්ටගාමිකුසලන්ති වෙදිතබ්බා. පරියොසානන්ති ඵලවිසෙසාවහතාය ඵලදාය කොටි සිබාප්පත්ති, දෙවලොකෙ ව පවත්තිසිරිවිහවොති පරියොසානං “මනුස්සලොකෙ”ති විසෙසිතං, මනුස්සලොකවසෙනෙව වායං දෙසනා ආගතාති. මග්ගඵලනිබ්බානසම්පත්ති පරියොසානන්ති යොජනා. විවට්ටගාමිකුසලස්ස විපාකං සුත්තපරියොසානෙ දස්සිස්සති “අථ බො, භික්ඛවෙ, සඬ්ඛො නාම රාජා”තිආදිනා (දී. නි. 3.108).

දළ්භනෙමිවක්කවත්තිරාජකථාවණ්ණනා

81. ඉධාති ඉමස්මිං “කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මාන”න්තිආදිනා (දී. නි. 3.110) සුත්තදෙසනාය ආරද්ධට්ඨානෙ වට්ටවිවට්ටගාමිභාවෙන සාධාරණෙ කුසලග්ගහණෙ. තත්ථ වට්ටගාමිකුසලානුසන්ධිවසෙන “භූතපුබ්බං භික්ඛවෙ”ති දෙසනං ආරභි, ආරහන්තො ව දෙසියමානමත්තං. ධම්මපටිග්ගාහකානං භික්ඛුනං සඬ්ඛෙපතො එවං දීපෙත්වා ආරභීති දස්සෙතුං “භික්ඛවෙ”තිආදි වුත්තං, පඨමං තථා අදීපෙන්නොපි හගවා අත්ථතො දීපෙති වියාති අධිප්පායො.

82. ඊසකම්පිති අප්පමත්තකම්පි. අවසක්කිතන්ති ඔගතහට්ඨං. නෙමිඅභිමුඛන්ති නෙමිප්පදෙසස්ස සම්මුඛා. ඛන්ධිංසු චක්කරතනස්ස ඔසක්කිතානොසක්කිතභාවං ජානිතුං. තදෙනන්ති යථාවුත්තට්ඨානා වචනං. අතිබලවදොසෙති රඤ්ඤො බලවති අනත්ථෙ උපට්ඨිතෙ සති.

අප්පමත්තොති රඤ්ඤො ආණාය පමාදං අකරොන්තො.

එකසමුද්දපරියන්තමෙවාති ජම්බුදීපමෙව සන්ධාය වදති. සො උත්තරතො අස්සකණ්ණපබ්බතෙන පරිච්ඡින්නං හුත්වා අත්තානං පරික්ඛිපිත්වා ධීතඑකසමුද්දපරියන්තො. පුඤ්ඤද්ධිවසෙනාති චක්කවත්තිභාවාවහාය පුඤ්ඤද්ධියා වසෙන.

83. එවං කත්වාති කාසායාති වත්ථාති අවිජාදෙත්වා. සුකතං කම්මන්ති දසකුසලකම්මපථමෙව වදති.

“දසවිධං, ද්වාදසවිධ”න්ති ච වුත්තවිභාගො පරතො ආගමිස්සති.
 පුරෙත්තෙනෙවාති පුරෙත්වා යිතෙනෙව. නිද්දොසෙති චක්කවත්තිවත්තස්ස
 පටිපක්ඛභූතානං දොසානං අපගමනෙ නිද්දොසෙ. චක්කවත්තීනං චත්තෙති
 චක්කවත්තිරාපුභි චත්තිතබ්බවත්තෙ. භාවිති භූතෙ විය හි උපවාරො යථා “අගමා
 රාජගහං බුද්ධො”ති (සු. නි. 410). අධිගතචක්කවත්තිභාවාපි හි තෙ තත්ථ
 චත්තත්තෙවාති තථා වුත්තං.

චක්කවත්තිඅරියවත්තවණ්ණනා

84. අඤ්ඤා චත්තිතුං අදෙන්තො සො ධම්මො අධිට්ඨානං එතස්සාති
 තදධිට්ඨානං, තෙන තදධිට්ඨානෙන චෙතසා. සක්කරොත්තොති ආදරකිරියාවසෙන
 කරොත්තො. තෙනාහ “යථා”තිආදි. ගරුං කරොත්තොති පාසාණච්ඡත්තං විය
 ගරුකරණවසෙන ගරුං කරොත්තො. තෙනෙවාහ “තස්මිං ගාරවුප්පත්තියා”ති.
 මානෙත්තොති සම්භාවනාවසෙන මනෙන පියායන්තො. තෙනාහ “තමෙවා”තිආදි.
 එවං පුජයතො අපවායතො එවඤ්ඤා යථාවුත්තසක්කාරාදිසම්භවොති තං දස්සෙතුං
 “තං අපදිසිත්වා”තිආදි වුත්තං. “ධම්මාධිපතිභූතො ආගතභාවෙනා”ති ඉමිනා
 යථාවුත්තධම්මස්ස ජෙට්ඨකභාවෙන පුරිමපුරිමතරඅත්තභාවෙසු සක්කච්ච
 සමුපචිතභාවං දස්සෙති. “ධම්මවසෙනෙව සබ්බකිරියානං කරණෙනා”ති එතෙන
 යානනිසජ්ජාදිසු යථාවුත්තධම්මනින්තපොණපබ්භාරභාවං දස්සෙති. අස්සාති
 රක්ඛාවරණගුත්තියා. පරං රක්ඛන්තො අඤ්ඤං දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථතො
 රක්ඛන්තො තෙනෙව පරත්ථසාධනෙන ඛන්තිආදිගුණෙන අත්තානං තතො එව
 රක්ඛති. මෙත්තචිත්තතාති මෙත්තචිත්තතාය. නිවාසනපාරුපනගෙහාදීනං
 සිතුණ්හාදිපට්ඨානෙනෙව ආවරණං. අත්තො ජනස්මිත්ති අබ්භන්තරභූතෙ
 පුත්තදාරාදිජනෙ.

“සිලසංවරෙ පතිට්ඨාපෙහි”ති ඉමිනා රක්ඛං දස්සෙති, “චත්ථගන්ධමාලාදීනි
 දෙහි”ති ඉමිනා ආවරණං, ඉතරෙන ගුත්තිං. හත්තචෙතනසම්පදානෙනපිති පි-
 සද්දෙන සිලසංවරෙ පතිට්ඨාපනාදීනි සම්පිණ්ඩෙති. එසෙව නයො ඉතො පරෙසුපි
 පි-සද්දගුහගණෙසු. නිගමො නිවාසො එතෙසන්ති නෙගමා, එවං ජානපදාති ආහ
 “නිගමවාසිනො”තිආදි.

නවවිධා මානමදාති “සෙය්‍යොහමස්මි”තිආදි (සං. නි. 4.108; ධ. ස. 1121; විභ.
 866; මහානි. 21, 178) නයජ්ජවත්තියා නවවිධා මානසඤ්ඤා මදා. මානො එව
 හෙත්ථ පමජ්ජනාකාරෙන පවත්තියා මානමදො. සොහනෙ කායිකවාචසිකකම්මෙ
 රතොති සුරතො උ-කාරස්ස දීඝං කත්වා, තස්ස භාවො සොරච්චං, කායිකවාචසිකො
 අචිතික්කමො, සබ්බං වා කායචචිසුචරිතං. සුට්ඨු ඔරතොති සොරතො, තස්ස භාවො
 සොරච්චං, යථාවුත්තමෙව සුචරිතං. රාගාදීනන්ති රාගදොසමොහමානාදීනං.
 දමනාදීනි දමනසමනපරිනිබ්බාපනෙහි. එකමත්තානන්ති එකං විත්තං, එකච්චං
 අත්තතො විත්තන්ති අත්ථො. රාගාදීනඤ්ඤි පුබ්බභාගියං දමනාදිපච්චෙකං
 ඉච්ඡිතබ්බං, න මග්ගක්ඛණෙ විය එකජ්ඣං පටිසඤ්ඤානමුඛෙන පජ්ඣනතො.

එකමත්තානන්ති වා විවෙකවසෙන එකං එකාකීනං අත්තානං. කාලෙ කාලෙති තෙසං සන්තිකං උපසඬකමිතබ්බෙ කාලෙ කාලෙ.

ඉධ යත්වාති “ඉදං බො, තාත, ත”න්ති එවං නිගමනවසෙන වුත්තට්ඨානෙ යත්වා. වත්තන්ති අරියවක්කවත්තිවත්තං. සමානෙතබ්බන්ති “දසවිධං, ද්වාදසවිධ”න්ති ව හෙට්ඨා වුත්තගණනාය ව සමානං කාතබ්බං අනුනං අනාධිකං කත්වා දස්සෙතබ්බං. අධම්මරාගස්සාති අයුත්තට්ඨානෙ රාගස්ස. විසමලොභස්සාති යුත්තට්ඨානෙපි අතිවිය බලවහාවෙන පවත්තලොභස්ස.

වක්කරතනපාතුභාවවණ්ණනා

85. වත්තමානස්සාති පරිපුණ්ණෙ වක්කවත්තිවත්තෙ වත්තමානස්ස, නො අපරිපුණ්ණෙති ආහ “පුරෙත්වා වත්තමානස්සා”ති. කිත්තාවතා පනස්ස පාරිපුරි භොතීති? තත්ථ “කතාධිකාරස්ස තාව හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන ද්වාදසහිපි සංවච්ඡරෙහි පුරති, පඤ්චවිසතියා, පඤ්ඤාසාය වා සංවච්ඡරෙහි. අයඤ්ච හෙදො ධම්මච්ඡන්දස්සපි තික්ඛමජ්ඣමුද්දතාවසෙන, ඉතරස්ස තතො භියොයාපි”ති වදන්ති.

දුතියාදිවක්කවත්තිකථාවණ්ණනා

90. අත්තනො මතියාති පරම්පරාගතං පුරාණං තන්තිං පවෙණං ලඬ්ඝිත්වා අත්තනො ඉච්ඡිතාකාරෙන. තෙනාහ “පොරාණක”න්තිආදි.

න පබ්බන්තිති සමිද්ධියා න පුරෙත්ති, ඒතා න භොන්තිති අත්ථො. තෙනාහ “න වඩ්ඪන්ති”ති. තථා වාහ “කත්ථවි පුඤ්ඤො භොන්ති”ති. තත්ථ තත්ථ රාජකිව්වෙ රඤ්ඤො අමා සහ වත්තන්තිති අමච්චා, යෙහි චිතා රාජකිව්වං නප්පවත්තති. පරම්පරාගතා හුත්වා රඤ්ඤො පරිසාය භවාති පාරිසප්පා. තෙනාහ “පරිසාවචරා”ති. තස්මිං යානන්තරෙ යපිතා හුත්වා රඤ්ඤො ආයං, වයඤ්ච යාථාවතො ගණන්තිති ගණකා. ජාතිකුලසුතාවාරාදිවසෙන පුටුත්තං ගතත්තා මහතී මත්තා එතෙසන්ති මහාමත්තා, තෙ පන මහානුභවා අමච්චා එවාති ආහ “මහාඅමච්චා”ති. යෙ රඤ්ඤො හත්ථානිකාදිසු අවට්ඨිතා, තෙ අනිකට්ඨාති ආහ “හත්ථිආවරියාදයො”ති. මන්තං පඤ්ඤං අසිතා හුත්වා ජීවන්තිති මත්තස්සාජීවිනො, මතිසජීවාති අත්ථො, යෙ තත්ථ තත්ථ රාජකිව්වෙ උපදෙසදායිනො. තෙනාහ “මත්තා වුවචති පඤ්ඤා”තිආදි.

ආයුචණ්ණාදිපරිහානිකථාවණ්ණනා

91. බලවලොභත්තාති “ඉමස්මිං ලොකෙ ඉදානි දලිද්දමනුස්සා නාම බහු, තෙසං සබ්බෙසං ධනෙ අනුප්පදියමානෙ මය්හං කොසස්ස පරික්ඛයො භොති”ති එවං උප්පන්නබලවලොභත්තා. උපරුපරිභූමීසුති ඡකාමසග්ගසඬ්ඛාතාසු උපරුපරිකාමභූමීසු. කම්මස්ස ඵලං අග්ගං නාම, තං පනෙත්ථ උද්ධගාමීති ආහ “උද්ධං අග්ගං අස්සා”ති. සග්ගෙ නියුත්තා, සග්ගප්පයොජනාති වා සොවග්ගිකා.

දසන්තං විසෙසානන්ති දිබ්බආයුචණ්ණයසසුබ්බාධිපතෙය්‍යානඤ්චෙව
දිබ්බරූපාදිනඤ්ච ඵලවිසෙසානං. වණ්ණග්ගහණෙන චෙත්ථ සකො
අත්තභාවචණ්ණො ගහිතො, රූපග්ගහණෙන බහිද්ධා රූපාරම්මණං.

92. සුට්ඨු නිසිද්ධන්ති යථායං ඉමිනා අත්තභාවෙන අදින්නං ආදාතුං න
සක්කොති, ඵලං සම්මදෙව තතො නිසෙධිතං කත්වා. මූලභතන්ති ජීවිතා
වොරොපනෙන මූලෙ ඵල භතං.

96. රාගවසෙන චරණං චරිත්තං, චරිත්තමෙව චාරිත්තං, මෙථුනන්ති
අධිජ්ජායො, තං පන “පරෙසං දාරෙසු”ති චුත්තත්තා “මිච්ඡාචාර”න්ති ආහ.

100. පච්චනිකදිට්ඨිති “අත්ථි දින්න”න්තිආදිකාය (ම. නි. 1.441; 2.94; විහ. 793) සම්මාදිට්ඨියා පටිපක්ඛභුතා දිට්ඨි.

101. මාතුච්ඡාදිකා උපරි සයමෙව චක්ඛති. අතිබලවලොභොති අතිවිය බලවා
බහලකිලෙසො, යෙන අකාලෙ, අදෙසෙ ව පවත්තති. මිච්ඡාධම්මොති මිච්ඡා
විපරිතො අවිසභාගවත්ථුකො ලොභධම්මො. තෙනාහ “පූරිසාන”න්තිආදි.

තස්ස භාවොති යෙන මෙත්තාකරුණාපුබ්බභිගමෙන චිත්තෙන පුග්ගලො
“මත්තෙය්‍යා”ති වුවචති, සො තස්ස යථාචුත්තචිත්තුජ්ජාදො, තංසමුට්ඨානා ව
කිරියා මත්තෙය්‍යතා. තෙනාහ “මාතරි සම්මා පටිපත්තියා එතං නාම”න්ති. යා
සම්මා පජ්ජිතබ්බෙ සම්මා අජ්ජපටිපත්ති, සොපි දොසො අගාරවකිරියාදිභාවතො.
විජ්ජපටිපත්තියං පන චත්තබ්බමෙව නත්ථිති ආහ “තස්සා අභාවො චෙව
තජ්ජපටිපක්ඛතා ව අමත්තෙය්‍යතා”ති. කුලෙ ජෙට්ඨානන්ති අත්තනො කුලෙ
වුද්ධානං මහාපිතුචුළුපිතුජෙට්ඨකභාතිකාදිනං.

දසවස්සායුකසමයවණ්ණනා

103. “ය”න්ති ඉමිනා සමයො ආමට්ඨො, භූමිමත්ථෙ චෙතං පච්චත්තචචනන්ති
ආහ “යස්මිං සමයෙ”ති. අලං පතීනොති අලංපතෙය්‍යා. තස්සා පරියත්තතා
හරියාභාවෙනාති ආහ “දාතුං යුත්තා”ති. අග්ගරසානීති මධුරභාවෙන,
හෙසජ්ජභාවෙන ව අග්ගභූතරසානි.

දිජ්ජිස්සන්තිති පටිපක්ඛභාවෙන සමුජ්ජලිස්සන්ති. තෙනාහ “කුසලන්තිපි න
භවිස්සති”ති. අහො පූරිසොති මාතාදීසුපි ඊදිසො, අඤ්ඤෙසං කෙසං කිං
විස්සජ්ජෙස්සති, අහො තෙජවපූරිසොති.

ගෙහෙ මාතුගාමං වියාති අත්තනො ගෙහෙ දාසිහරියාභූතමාතුගාමං විය.
මිස්සිභාවන්ති මාතාදීසු හරියාය විය චාරිත්තසඬකරං.

බලවකොපොති හන්තුකාමතාවසෙන උප්පත්තියා බලවකොපො. ආසාතෙතීති ආහනති, අත්තනො කක්ඛලඵරුසභාවෙන චිත්තං විබාධතීති අත්ථො. නිස්සයදහනරසො හි දොසො. බ්‍යාපාදෙතීති විනාසෙති, මනොපද්‍යුසනතො මනස්ස පකොපනතො. තිබ්බන්ති තික්ඛං, සා පනස්ස තික්ඛතා සරීරෙ අවහන්තෙපි සිනෙහවත්ථුං ලඛ්ඞිත්වාපි පවත්තියා වෙදිතබ්බාති ආහ “පියමානස්සපි”තිආදි.

104. කප්පවිනාසො කප්පො උත්තරපදලොපෙන, අත්තරාව කප්පො අත්තරකප්පො. තණ්හාදිහෙදො කප්පො එතස්ස අත්ථිති කප්පො, සත්තලොකොති ආහ “අත්තරාව ලොකවිනාසො”ති. ස්වායං අත්තරකප්පො කතිවිධො, කථඤ්චස්ස සම්භවො, කිං ගතිකොති අත්තොගධං වොදනං සන්ධායාහ “අත්තරකප්පො ච නාමා”තිආදි. ලොභුස්සදායාති ලොභාධිකාය පජාය වත්තමානාය.

එවං විත්තයිංසුති පුබ්බෙ යථානුස්සවානුස්සරණෙන, අත්තනො ච ආයුච්ඡෙසස්ස ලහනතො. ගුම්බලතාදීහි ගහනං යානන්ති ගුම්බලතාදීහි සඤ්ජන්තතාය ගහනභූතං යානං. රුක්ඛෙහි ගහනන්ති රුක්ඛෙහි නිරන්තරනිවිතෙහි ගහනභූතං. නදීවිදුග්ගන්ති ඡින්නතටාහි නදීහි ඔරතො, පාරතො ච විදුග්ගං. තෙනාහ “නදීන”න්තිආදි. පබ්බතෙහි විසමං පබ්බතන්තරං. පබ්බතෙසු චා ඡින්නතටෙසු දුරාරොහං විසමටියානං. සභාගෙති ජීවනවසෙන සමානභාගෙ සදිසෙ කරිස්සන්ති.

ආයුච්ඡෙතාදිවඩ්ඪනකථාවණ්ණනා

105. ආයතන්ති චා දිසං විරකාලිකං. මරණවසෙන හි ඤාතික්ඛයො ආයතො අපුනරාවත්තනතො, න රාජහයාදිනා උක්කමනවසෙන පුනරාවත්තියාපි තස්ස ලබ්භනතො. ඔසක්කෙය්‍යාමාති ඔරමෙය්‍යාම. විරමණම්පි අත්ථතො පජහනමෙව පරිච්චජනභාවතොති ආහ “පජහෙය්‍යාමාති අත්ථො”ති. සීලගබ්භෙ වඩ්ඪිතත්තාති මාතු, පිතු ච සීලවත්තතාය තදවයවභූතෙ ගබ්භෙ වඩ්ඪි “සීලගබ්භෙ වඩ්ඪිතා”ති චුත්තා, එතෙන උතුආභාරස්ස විය තදඤ්ඤස්සාපි බාහිරස්ස පච්චයස්ස වසෙන සත්තසන්තානස්ස විසෙසාධානං හොතීති දස්සෙති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං බ්‍රහ්මජාලටිකායං (දී. නි. ටී. 1.7) චුත්තමෙව. ඛේතවිසුද්ධියාති අධිට්ඨානභූතවත්ථුච්ඡිද්ධියා. නනු ච තං විසෙසාධානං ජායමානං රූපසන්තතියා එව හවෙය්‍යාති? සච්චමෙතං, රූපසන්තතියා පන තථා ආහිතවිසෙසාය අරූපසන්තතිපි ලද්ධුපකාරා එව හොති තප්පටිඛද්ධචුත්තිභාවතො. යථා කබලීකාරාහාරෙන උපත්ථම්භිතෙ රූපකායෙ සබ්බොපි අත්තභාවො අනුග්ගහිතො එව නාම හොති, යථා පන රඤ්ඤො චක්කවත්තිනො පුඤ්ඤවිසෙසං උපනිස්සාය තස්ස ඉත්ථීරතනාදීනං අනඤ්ඤසාධාරණා තෙ තෙ විසෙසා සම්භවන්ති තබ්භාවෙ භාවතො, තදභාවෙ ච අභාවතො, එවමෙව තස්මිං කාලෙ මාතාපිතූතං යථාචුත්තපුඤ්ඤවිසෙසං උපනිස්සාය තෙසං පුත්තානං ජායමානානං දීඝායුකතා ඛේතවිසුද්ධියාව හොතීති වෙදිතබ්බා සංවෙගධම්මජන්දාදිසමුපබ්බුහිතාය තදා තෙසං කුසලවෙනනාය තථා උළාරභාවෙන සමුප්පජ්ජනතො. එත්ථාති ඉමස්මිං.

මනුස්සලොකෙ, තත්ථානි යථාච්ඡත්තං කුසලධම්මං සමාදාය වත්තමානෙ සත්තනිකායෙ. තත්ථෙචානි තස්මිංයෙව සත්තනිකායෙ. “අත්තනොව සීලසම්පත්තියා”ති චුත්තං සසන්තතිපරියාපන්නස්ස ධම්මස්ස තත්ථ විසෙසප්පච්චයභාවතො. ඛේත්තවිසුද්ධිපි පන ඉධාපි පටික්ඛිපිතුං න සක්කා.

කොට්ඨාසානි චත්තාරීසවස්සායුකානිආදයො
අසීතිවස්සසහස්සායුකපරියොසානා එකාදස කොට්ඨාසා. අදින්නාදානාදීනි ආදි-
සද්දෙන කුලෙ ජෙට්ඨාපවායිකාපරියොසානානං දසන්තං පාපකොට්ඨාසානං
ගහණං.

සඛ්ඛරාජඋප්පත්තිවණ්ණනා

106. එවං උප්පජ්ජනකතණ්හානි එවං වච්චෙදං පාපනවසෙන පවත්තා
භුඤ්ජිතුකාමතා. අනසන්නති කායිකකිරියාඅසමත්ථතාහෙතුභූතො
සරිරසඬකොචො. තෙනාහ “අවිජ්ජාරිකභාවො”තිආදි. සන්නිවාසනන්ති
ගාමනිගමරාජධානීනං සන්නිවිට්ඨතං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස නාතිදුරවත්තිතං.
නිරන්තරපූරිතොති නිරන්තරං විය පුණ්ණො තනුපගානං සත්තානං බහුභාවතො.

මෙත්තෙයාබුද්ධුප්පාදවණ්ණනා

107. කිඤ්චාපි පුබ්බෙ වඬ්ඬමානකවසෙන දෙසනා ආගතං, ඉදං පන න
වඬ්ඬමානකවසෙන චුත්තං. කස්මානි වෙ ආහ “න භී”තිආදි. සත්තානං
වඬ්ඬමානායුකකාලෙ බුද්ධා න නිබ්බත්තන්ති සංසාරෙ සංවෙගස්ස
දුබ්බිභාවනීයත්තා. තතො වස්සසහස්සතො ඔරමෙව බුද්ධුප්පාදකාලො.

108. සමුස්සිතට්ඨෙන යුපො වියානි යුපො, යුපන්ති එත්ථ සත්තා
අනෙකභූමිකුටාගාරොවරකාදිවත්තතායානි යුපො, පාසාදො. රඤ්ඤො
හෙතුභූතෙනානි හෙතුඅත්ථෙ කරණච්චනන්තිදස්සෙතිඋස්සාහසම්පත්තිආදිනා.
මහතා රාජානුභාවෙන, මහතා ච කිත්තිසද්දෙන සමන්තාගතත්තා චතුභි
සඬගහවත්ථුභි මහාජනස්ස රඤ්ජනතො මහාපනාදො නාම රාජා ජාතො. ජාතකෙති
මහාපනාදජාතකෙ (ජා. 1.3.40 මහාපනාදජාතකෙ).

පනාදො නාම සො රාජානි “අතීතෙ පනාදො නාම සො රාජා අස්සොසී”ති
අත්තභාවත්තරතාය අත්තානං පරං විය නිද්දිසති. ආයස්මා හි හද්දජිත්ථෙරො
අත්තනා අජ්ඣාචුත්ථපුබ්බං සුවණ්ණපාසාදං දස්සෙත්වා එවමාහ. යස්ස යුපො
සුවණ්ණයොනි යස්ස රඤ්ඤො අයං යුපො පාසාදො සුවණ්ණයො සුවණ්ණමයො.
තිරියං සොළසුබ්බෙධොති විත්ථාරතො සොළසසරපාතප්පමාණො, සො පන
අඬ්ඬයොජනප්පමාණො හොති. උබ්භමාහු සහස්සධානි උබ්භං උච්චභාවං අස්ස
පාසාදස්ස සහස්සධා සහස්සකණ්ඩප්පමාණං ආහු, සො පන යොජනතො
පඤ්චවීසතියොජනප්පමාණො හොති. කෙචි පනෙත්ථ ගාථාසුඛත්ථං “ආහු”ති දීඝං
කතං, අහු අහොසීති අත්ථං වදන්ති.

සහස්සකණ්ඩොති සහස්සභූමිකො, “සහස්සකණ්ඩො” තිපි පාඨො, සො එව අත්ථො. සතගෙණ්ඩුති අනෙකසතනියුහකො. ධජාලුති තත්ථ තත්ථ නියුහසිඛරාදීසු පතිට්ඨපිතෙහි සත්තිධජවීරභිගධජාදීහි ධජෙහි සම්පන්නො. හරිතාමයොති වාමීකරසුචණ්ණමයො. කෙච් පන හරිතාමයොති “හරිතමණිපරික්ඛටො” ති වදන්ති. ගන්ධබ්බාති නටා. ජසහස්සානි සත්තධාති ජමත්තාති ගන්ධබ්බසහස්සානි සත්තධා තස්ස පාසාදස්ස සත්තසු යානෙසු රඤ්ඤො අභිරමාපනත්ථං නච්චිංසුති අත්ථො. තෙ එවං නච්චන්තාපි කිර රාජානං භාසෙතුං නාසක්ඛිංසු. අථ සක්කො දෙවරාජා දෙවනටං පෙසෙත්වා සමජ්ජං කාරෙසි, තදා රාජා හසිති.

කොට්ඨාමො නාම මාපිතො. වත්ථුති හද්දජීත්ථෙරස්ස වත්ථු. තං ථෙරගාථාවණ්ණනායං (ථෙරගා. අට්ඨ. හද්දජීත්ථෙරගාථාවණ්ණනාය) විත්ථාරතො ආගතමෙව. ඉතරස්සානි නළකාරදෙවපුත්තස්ස. ආනුභාවානි පුඤ්ඤානුභාවනිමිත්තං.

දානවසෙන දත්වාති තං පාසාදං අත්තනො පරිග්ගහභාවවියොජනෙන දානමුඛෙ නියොජෙත්වා. විස්සජ්ජෙත්වාති විත්තෙනෙව පරිච්චජනවසෙන දත්වා පුන දක්ඛිණෙය්‍යානං සත්තකභාවකරණෙන නිරපෙක්ඛපරිච්චාගවසෙන විස්සජ්ජෙත්වා. එත්තකෙනාති “භූතපුබ්බං භික්ඛවෙ” ති ආදිං කත්වා යාව “පබ්බජිස්සති” ති පදං එත්තකෙන දෙසනාමග්ගෙන.

භික්ඛුනො ආයුචණ්ණාදිවඩ්ඪනකථාවණ්ණනා

110. ඉදං භික්ඛුනො ආයුස්මිත්ති ආයුස්මිං සාධෙතබ්බෙ ඉදං භික්ඛුනො ඉච්ඡිතබ්බං චිරජීවිතාය හෙතුභාවතොති. තෙනාහ “ඉදං ආයුකාරණ” ති.

සම්පන්නසීලස්ස අවිජ්ජපටිසාරපාමොජ්ජපිතිපස්සද්ධිසුඛසමාධියථාභූතඤ්ඤාණාදිසම්භවතො තංසමුට්ඨානපණීතරූපෙහි කායස්ස ථුටත්තා සරීරෙ වණ්ණධාතු විජ්ජසන්නා හොති, කල්‍යාණො ව කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතිති ආහ “සීලවතො හි” තිආදි.

විවෙකජං පිනිසුඛාදීනි ආදි-සද්දෙන සමාධිජං පිනිසුඛං, අපිනිජං කායසුඛං, සතිපාරිසුද්ධිජං උපෙක්ඛාසුඛඤ්ච සඛිගණ්හාති.

අජ්ජපටික්කුලතාවහොති අජ්ජමාණානං සත්තානං, අත්තනො ව තෙසු අජ්ජපටික්කුලභාවතො. හිතුපසංභාරාදිවසෙන පචත්තියා සබ්බදිසාසු ඵරණඅජ්ජමාණවසෙන සබ්බදිසාසු විජ්ජාරිකතා.

“අරහත්තඵලසඬ්ඛාතං බල” ති වුත්තං තස්ස අකුප්පධම්මතාය කෙනච්ච අනභිභවතීයභාවතො.

“ලොකෙ” ති ඉදං යථා “එකබලමපි” ති ඉමිනා සම්බන්ධියති, එවං “දුප්පසහං දුරහිසම්භව” ති ඉමෙහිපි සම්බන්ධිතබ්බං. ලොකපරියාපන්නෙනෙහෙව හි ධම්මෙහි

තෙසං බලස්ස දුප්පසහතා, දුරහිසම්භවතා, න ලොකුත්තරෙහිති. එත්ථෙචාති එතස්මිං අරහත්තථලෙ ඵව, තදත්ථන්ති අත්ථො.

ලොකුත්තරපුඤ්ඤමිපිති ලොකුත්තරපුඤ්ඤමිපි පුඤ්ඤඵලමිපි. යාව ආසවක්ඛයා පවඬිස්සි විචට්ටගාමිකුසලධම්මානං සමාදානහෙතුති යොජනා. අමතපානං පිටිංසු හෙට්ඨිමමග්ගඵලසමධිගමවසෙනාති අධිජ්ජායො.

වක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

4. අග්ගඤ්ඤසුත්තවණ්ණනා

වාසෙට්ඨභාරද්වාජවණ්ණනා

111. එත්ථාති ‘පුබ්බාරාමෙ, මිගාරමාතුපාසාදෙ’ති එතස්මිං පදද්වයෙ. කොයං පුබ්බාරාමො, කථඤ්ච පුබ්බාරාමො, කා ච මිගාරමාතා, කථඤ්චස්සා පාසාදො අහොසිති එතස්මිං අන්තොලීනෙ අනුයොගෙ. අයං ඉදානි වුවිචමානා අනුපුබ්බිකථා ආදිතො පටියාය සඬ්ඛෙපෙනෙව අනුපුබ්බිකථා. පදුමුත්තරං හගවත්තං එකං උපාසිකං අග්ගපටියායිකටියානෙ යපෙන්ති. දිස්වාන තත්ථ සඤ්ජාතගාරවබ්බුමානා තමෙවත්ථං පුරක්ඛත්වා හගවත්තං නිමන්තෙත්වා. මෙණ්ඩකපුත්තස්සාති මෙණ්ඩකසෙට්ඨිපුත්තස්ස. සොතාපන්නා අහොසි තථා කතාධිකාරත්තා.

මාතුටියානෙ යපෙසි අත්තනො සීලාචාරසම්පත්තියා ගරුටියානියත්තා. උපයොගන්ති තත්ථ තත්ථ අජ්ජෙතබ්බටියානෙ අජ්ජනාවසෙන විනියොගං අගමංසු. අඤ්ඤෙහි ච චෙට්ඨියලොභිතඬ්ඛකමසාරගල්ලාදීහි. හස්සතීති ඔතරති. සුද්ධපාසාදොව න සොහතීති කෙවලො එකපාසාදො ඵව විහාරො න සොහති. නියුහානි බ්බුනි නිහරිත්වා කත්තබ්බසෙනාසනාති ‘දුච්චස්සගෙහානී’ති වදන්ති. මජ්ඣෙ ගබ්භො සමන්තතො අනුපරියායතොති ඵවං ද්වික්ඛත්තුං වඩ්ඤත්වා කතසෙනාසනාති දුච්චස්සගෙහානී. චූළපාසාදාති චූද්දකපාසාදා.

උත්තරදෙව්විහාරො නාම නගරස්ස පාවිනද්වාරසමීපෙ කතවිහාරො.

තිත්ථියලිඬ්ගස්ස අග්ගහිත්තා නෙව තිත්ථියපරිවාසං වසන්ති. අනුපසම්පන්නභාවතො ආපත්තියා ආපන්නාය අභාවතො න ආපත්තිපරිවාසං වසන්ති. භික්ඛුභාවන්ති උපසම්පදං. තෙවිජ්ජසුත්තන්ති ඉමස්මිං දීඝනිකායෙ තෙවිජ්ජසුත්තං සුත්වා.

113. අනුවත්තමානා වඩකමීසු අනනුවඩ්ඛමනෙ යථාධිජ්ජෙතස්ස අත්ථස්ස පුච්ඡනාදිනං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. තෙසන්ති තෙසං ද්විත්තං. තෙනාහ ‘පණ්ඩිතතරො’ති. අත්ථාති භවත්ථ. කුලසම්පන්නාති සම්පන්නකුලා උදිතොදිතෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ උජ්ජන්නා. බ්‍රාහ්මණකුලාති කෙනවි පාරිජුඤ්ඤෙන අනුපද්දතා ඵව

බ්‍රාහ්මණකුලා. තෙනාහ “භොගාදිසම්පන්න” න්තිආදි. ඉමෙ බ්‍රාහ්මණා උච්චා හුත්වා “ඉමං වසලං පබ්බජ්ජං පබ්බජ්ජං” න්තිආදිනා ජාතිආදීනි සට්ඨෙත්තා අක්කොසන්ති. පරිභාසන්තිති පරිභවිත්වා භාසන්ති. අත්තනො අනුරූපායාති අත්තනො අප්ප්ඤ්ඤාසයස්ස අනුරූපාය. අන්තරන්තරා විච්ඡිජ්ජ පවත්තියමානා පරිභාසා පරිපුණ්ණා නාම න භොති ඛණ්ඩභාවතො, තබ්බිපරියායතො පරිපුණ්ණා නාම භොතිති ආහ “අන්තරා” න්තිආදි.

අප්පතිට්ඨතායාති අපස්සයරහිතත්තා. විහිත්තොති විනට්ඨො.

ඉතරෙ තයො වණ්ණාති ඛත්තියාදයො වණ්ණා භීනා. නනු ඛත්තියාව සෙට්ඨා වණ්ණා යථා බුද්ධා එතරහි ඛත්තියකුලෙ එව උප්පන්නාති? සච්චමෙතං, තෙ පන අත්තනො මිච්ඡාහිමානෙන, මිච්ඡාගාහෙන ව “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො” ති වදන්ති, තං තෙසං වචනමත්තං. “සුප්ප්ඤ්ඤාති සුද්ධා භොන්ති, න නින්දං ගරහං පාපුණන්ති” ති වදන්ති. සුප්ප්ඤ්ඤාති වා සංසාරතො සුප්ප්ඤ්ඤාති, න සෙසා වණ්ණා අසුක්කජාතිකත්තා, මන්තජ්ඣෙකානාභාවතො වාති. බ්‍රහ්මුනො මුඛතො ජාතා වෙදවචනතො ජාතාති මුඛතො ජාතා. තතො එව බ්‍රහ්මුනො මහාබ්‍රහ්මුනො වෙදවචනතො විජාතාති බ්‍රහ්මජා. තෙන දුට්ඨොනාපි නිමිත්තාති බ්‍රහ්මනිමිත්තා. වෙදවෙදභිගාදිබ්‍රහ්මදායජ්ජං අරහන්තිති බ්‍රහ්මදායාදා. මුණ්ඩකෙ සමණකෙති එත්ථ ක-කාරො ගරහායන්ති ආහ “නින්දන්තා ජිගුච්ඡන්තා වදන්ති” ති. ඉබ්බෙති සුද්දෙ, තෙ පන සරඛන්ධනෙන බද්ධා නිහීනතරාති ආහ “ගහපතිකෙ” ති. කණ්හෙති කණ්හජාතිකෙ. ඛන්ධනට්ඨොන ඛන්ධු, කස්ස පන ඛන්ධුති ආහ “මාරස්ස ඛන්ධුභුතෙ” ති. පාදාපච්චෙති පාදතො ජාතාපච්චෙ. අයං කිර බ්‍රාහ්මණානං ලද්ධි “බ්‍රාහ්මණා බ්‍රහ්මුනො මුඛතො ජාතා, ඛත්තියා උරතො, උරුහි වෙස්සා, පාදතො සුද්දා” ති.

114. යස්මා පයමකප්පිකකාලෙ චතුර්වණ්ණවචන්ථානං නත්ථි, සබ්බෙව සත්තා එකසදිසා, අපරභාගෙ පන තෙසං පයොගහෙදවසෙන අහොසි, තස්මා චුත්තං “පොරාණං...පෙ.... අජානන්තා” ති. ලද්ධිහින්දනත්ථායාති “බ්‍රාහ්මණා බ්‍රහ්මුනො පුත්තා ඔරසා මුඛතො ජාතා” ති එවං පවත්තාය ලද්ධියා විනිවෙදනත්ථං. පුත්තප්පට්ඨාහත්ථායාති “එවං මයං පෙත්තිකං ඉණං සොධෙස්සාමා” ති ලද්ධියං යත්වා පුත්තප්පට්ඨාහාය. අයඤ්ඤෙත්ථ ධම්මිකානං බ්‍රාහ්මණානං අප්ප්ඤ්ඤාසයො. සඤ්ජාතපුප්ථාති රජස්සලා. ඉත්ථිනඤ්ඤි කුමාරිභාවප්පත්තිතො පට්ඨාය පච්ඡිමවයතො ඔරං අසති විඛන්ධෙ අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ සත්තාහෙ ගබ්භාසයසඤ්ඤිතෙ තතියෙ ආවත්තෙ කතිපයා ලොහිතපීළකා සණ්ඨහිත්වා අග්ගහිතපුප්ථා එව හිජ්ජන්ති, තතො ලොහිතං පග්ගරති, තත්ථ උතුසමඤ්ඤා, පුප්ථසමඤ්ඤා ව. නෙසන්ති බ්‍රාහ්මණානං. සච්චවචනං සියාති “බ්‍රහ්මුනො පුත්තා” න්තිආදිවචනං සච්චං යදි සියා, බ්‍රාහ්මණිනං...පෙ.... මුඛං භවෙය්‍ය, න වෙනං අත්ථි.

චතුර්වණ්ණසුද්ධිවණ්ණනා

115. මුඛවිෂේෂකවාදන්ති “බ්‍රාහ්මණා මහාබ්‍රහ්මුනො මුඛතො ජාතා” ති වාදස්ස ඡේදකවාදං. අරියභාවෙ අසමත්ථාති අනරියභාවාවහා. පකතිකාළකාති සභාවෙනෙව න සුද්ධා. කණ්හොති කිලිට්ඨො උපතාපකො. තෙනාහ “දුක්ඛොති අත්ථො” ති.

සුක්කභාවො නාම පරිසුද්ධතාති ආහ “නික්කිලෙසභාවෙන පණ්ඩරා” ති. සුක්කොති න කිලිට්ඨො අනුපතාපකොති වුත්තං “සුඛොති අත්ථො” ති.

116. උභයවොකිණ්ණොති වචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ “උභයෙසු වොකිණ්ණෙසු” ති. මිස්සිභූතෙසුති “කදාවි කණ්හා ධම්මා, කදාවි සුක්කා ධම්මා” ති එවං එකස්මිං සන්තානෙ, එකස්මිංයෙව ච අත්තභාවෙ පවත්ති යා මිස්සිභූතෙසු, න පන එකජ්ඣං පවත්ති යා. එත්ථාති අනන්තරවුත්තධම්මාව අත්ථාධිට්ඨාති ආහ “කණ්හසුක්කධම්මෙසු” ති. යස්මා ච තෙ බ්‍රාහ්මණා න වෙව තෙ ධම්මෙ අතික්කන්තා, යාය ච පටිපදාය අතික්කමෙය්‍යං, සාපි තෙසං පටිපදා නත්ථි, තස්මා වුත්තං “වත්තමානාපි” ති. නානුජානන්ති අයථාභූච්චවාදභාවතො. අනුජානනඤ්ච නාම අබ්භනුමොදනන්ති තදභාවං දස්සෙන්නෙන “නානුමොදන්ති, න පසංසන්ති” ති වුත්තං. චතුත්තං වණ්ණානන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්ච්චනං. තෙසන්ති පන සම්බන්ධෙපි වා සාම්ච්චනං. තෙ ච බ්‍රාහ්මණා න එවරූපා න එදිසා, යාදිසො අරහා එකදෙසෙනාපි තෙන තෙසං සදිසතාභාවතො, තස්මා තෙන කාරණෙන තෙසං බ්‍රාහ්මණානං “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො” ති වාදං විඤ්ඤා යථාභූතවාදිනො බුද්ධාදයො අරියා නානුජානන්ති.

ආරකත්තාදීහීති එත්ථ කිලෙසානං ආරකත්තා පහීනභාවතො දුරත්තා අරහං, කිලෙසාරීනං භතත්තා අරහං, සංසාරචක්කස්ස අරානං භතත්තා අරහං, පච්චයාදීනං අරහත්තා අරහං, පාපකරණෙ රහාභාවෙන අරහන්ති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.125 ආදයො), තං සංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. ටී. 1.124) ච වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. ආසවානං බිණ්ණත්තාති චතුත්තම්පි ආසවානං අනවසෙසතො පහීනත්තා. බ්‍රහ්මවරියවාසන්ති මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසං. තස්ස වාසස්ස පරියොසිතත්තා වුත්ථවාසො, දසන්තම්පි වා අරියවාසානං වුත්ථත්තා වුත්ථවාසො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“දසයිමෙ, හික්ඛවෙ, අරියාවාසා, යදරියා ආවසිංසු වා ආවසන්ති වා ආවසිස්සන්ති වා. කතමෙ දස? ඉධ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු පඤ්චඩ්ගවිජ්ජහීනො හොති ඡළඬ්ගසමන්තාගතො එකාරක්ඛො චතුරාපස්සෙනො පනුණ්ණපච්චෙකසච්චො සමවයසයෙසතො අනාවිලසඬ්කජ්ජො පස්සද්ධකායසඬ්ඛාරො සුවිමුත්තවිත්තො සුවිමුත්තපඤ්ඤො. ඉමෙ ඛො, හික්ඛවෙ, දස අරියාවාසා” ති (අ. නි. 10.19).

වුස්සතීති වා වුසිතං, අරියමග්ගො, අරියඵලඤ්ච, තං එතස්ස අත්ථිති අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන අරහා “වුසිතවා” ති වුත්තො. කරණීයං නාම පරිඤ්ඤාපහානසවිජ්ජිරියාභාවනා දුක්ඛස්සන්තං කාතුකාමෙහි එකන්තතො

කත්තබ්බත්තා, තං පන යස්මා චතුභි මග්ගෙහි පච්චෙකං චතුසු සච්චෙසු කාතබ්බං කතං, තස්මා චුත්තං “චතුභි...පෙ.... කතකරණියො”ති. ඔසිදාපනටියෙන භාරා වියාති භාරා, කිලෙසා, බන්ධා ව. චුත්තඤ්ඤි “භාරා භවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා”ති (සං. නි. 3.22) ඔභාරිතොති අපනීතො. සකො අත්ථො සදත්ථොති එත්ථ ද-කාරො පදසන්ධිකරො. කාමං දිට්ඨිආදයොපි සංයොජනාති එව, තථාපි තණ්හාය භවසංයොජනටියො සාතිසයො. යථාහ “අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනාන”න්ති. (සං. නි. 2.125, 126, 127, 132, 134, 136, 142; 3.5.520; කථා. 75) තතො සා එව සුත්තෙ (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.93, 133; 3.373; සං. නි. 3.1081; පටි. ම. 1.34 ආදයො) සමුදයසච්චභාවෙන චුත්තා, තස්මා චුත්තං “භවසංයොජනං චුච්චති තණ්හා”ති. සම්මදඤ්ඤා විමුත්තොති සම්මා අඤ්ඤාය ජානනභූතාය අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය සම්මා යථාභූතං යං යථා ජානිතබ්බං, තං තථා ජානිත්වා විමුත්තො. ඉමස්මිං ලොකෙති ඉමස්මිං සත්තලොකෙ. ඉධත්තභාවෙති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ, පරත්තභාවෙති පරස්මිං අත්තභාවෙ, ඉධලොකෙ, පරලොකෙ වාති අත්ථො.

117. අත්තරවිරහිතාති විභාගවිරහිතා. තෙනාහ “අත්තතො කුලෙන සදිසා”ති. අනුයන්තීති අනුයන්තා, අනුයන්තා එව ආනුයන්තා, අනුවත්තකා. තෙනාහ “වසවත්තිතො”ති.

118. නිව්ටියාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං අනුපවිසනවසෙන නිව්ටියා. තතො එව තස්මිං අධිකං නිවිසනතො අභිනිව්ටියා. අවලට්ඨිතාති අවලභාවෙ යීතා.

යන්ති යං කථෙතබ්බධම්මං අනුපධාරෙත්වා, තදත්ථඤ්ච අප්පච්චක්ඛං කත්වා කථනං, එතං අට්ඨානං අකාරණං තස්ස බොධිමුලෙයෙව සමුච්ඡින්නත්තා. විච්ඡින්නදජනනත්ථන්ති රතනත්තයසද්ධාය විච්ඡින්නදස්ස උප්පාදනත්ථං, අඤ්ඤට්ඨත්තායාති අත්ථො. සොති මාරො. මුසාවාදං කාතුං නාසක්ඛීති ආගතඵලස්ස අරියසාවකස්ස පුරතො මුසා වත්තුං න විසභි, තස්මා ආම මාරොස්මිති පටිජානි. සිලාපට්ඨියන්ති රතනමයසිලාපට්ඨියං. සිනෙරුං කිර පරිවාරෙත්වා යීතො භූමිප්පදෙසො සත්තරතනමයො, “සුවණ්ණමයො”ති කෙවි, සා විත්ථාරතො, උබ්බෙධතො අනෙකයොජනසහස්සපරිමාණා අතිවිය නිව්චලා. කිං ත්වං එත්ථාති කිං කාරණා ත්වං එත්ථ. “යීතො”ති අව්ඡරං පහරි. යාතුං අසක්කොන්තොති අරියසාවකස්ස පුරතො යාතුං අසක්කොන්තො. අයඤ්ඤි අරියධම්මාධිගමස්ස ආනුභාවො, යං මාරොපි නාම මහානුභාවො උජුකං පටිප්පරිතුං න සක්කොති.

මග්ගො එව මූලං මග්ගමූලං, තස්ස. සඤ්ජාතත්තා උප්පන්නත්තා. තෙන මග්ගමූලෙන පතිට්ඨිතසන්නානෙ ලද්ධපතිට්ඨා. භගවතො දෙසනාධම්මං නිස්සාය අරියාය ජාතියා ජාතො “භගවත්තං නිස්සාය අරියභූමියං ජාතො”ති චුත්තො. “උරෙ වසිත්වා”ති ඉදං ධම්මසොසස්ස උරතො සමුට්ඨානතාය චුත්තං. උරෙ වායාමජනිතාභිජාතිතාය වා ඔරසො. මුඛතො ජාතෙන ජාතො “මුඛතො ජාතො”ති චුත්තො. කාරණකාරණෙපි හි කාරණෙ විය වොභාරො හොති “තිණ්ණෙහි භත්තං

සිද්ධ”ත්ති. කෙටි පන “විමොක්ඛමුඛස්ස වසෙන ජාතත්තා මුඛතො ජාතො”ති වදන්ති, තත්ථාපි චුත්තනසෙනෙව අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. පුරිමෙනත්ථෙන යොනිජො, සෙදජො, මුඛජොති තීසු සම්බන්ධෙසු මුඛජෙන සම්බන්ධෙන භගවතො පුත්තභාවො විභාවිතො. අත්ථද්වයෙනාපි ධම්මජභාවායෙව දීපිතො. අරියධම්මජපත්තිතො ලද්ධවිසෙසො හුත්වා පවත්තො තදුත්තරකාලිකො ඛන්ධසන්තානො “අරියධම්මතො ජාතො”ති වෙදිතඛිබ්බො, අරියධම්මං වා මග්ගඵලං නිස්සාය, උපනිස්සාය ව ජාතො සඛිබ්බොපි ධම්මජපඛන්ධො “අරියධම්මතො ජාතො”ති ගහෙතඛිබ්බො. තෙසං පන අරියධම්මානං අපරියොසිතකිච්චතාය අරියභාවෙන අභිනිබ්බත්තිමත්තං උපාදාය “අරියධම්මතො ජාතත්තා”ති චුත්තං. පරියොසිතකිච්චතාය තථා නිබ්බත්තිපාරිපූරිං උපාදාය “නිම්මිතත්තා”ති චුත්තං, යතො “ධම්මජො ධම්මනිම්මිතො”ති චුත්තං. “නවලොකුත්තරධම්මදායං ආදියතීති ධම්මදායාදො” තිපි පාඨො. අස්සාති “භගවතොම්හිපුත්තො”තිආදිනා චුත්තස්ස වාක්‍යස්ස. අත්ථං දස්සෙන්නොති භාවත්ථං පකාසෙන්නො. තථාගතස්ස අනඤ්ඤසාධාරණසීලාදිධම්මක්ඛන්ධස්ස සමුහනිවෙසවසෙන ධම්මකායතාය න කිඤ්චි වත්තඛිබ්බං අත්ථි, සත්ථුට්ඨානියස්ස පන ධම්මකායතං දස්සෙතුං “කස්මා තථාගතො ධම්මකායොති චුත්තො”ති සයමෙව පුච්ඡං සමුට්ඨාපෙත්වා “තථාගතො හී”තිආදිනා තමත්ථං විස්සජ්ජෙති. හදයෙන චිත්තෙත්වාති “ඉමං ධම්මං ඉමස්ස දෙසෙස්සාමී”ති තස්ස උපගතස්ස වෙනෙය්‍යජනස්ස බොධනත්ථං චිත්තෙන චිත්තෙත්වා. වාචාය අභිනිහරීති සද්ධම්මදෙසනාවාචාය කරවීකරුතමඤ්ජුනා බ්‍රහ්මස්සරෙන වෙනෙය්‍යසන්තානාහිමුඛං තදජ්ඣාසයානුරූපං හිතමත්ථං නිහරි උපනෙසි. තෙනාති තෙන කාරණෙන ඵලංසද්ධම්මාධිමුත්තිභාවෙන. අස්සාති තථාගතස්ස. ධම්මමයත්තාති ධම්මභූතත්තා. ඉධාධිජපෙනධම්මො සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතොති ආහ “ධම්මකායත්තා ඵව බ්‍රහ්මකායො”ති. සඛිබ්බො අධම්මං පජහිත්වා අනවසෙසතො ධම්මො ඵව භූතොති ධම්මභූතො. තථාරූපො ව යස්මා සභාවතො ධම්මො ඵවාති වත්තඛිබ්බං අරහතීති ආහ “ධම්මසභාවො”ති.

119. සෙට්ඨවිජේදකවාදන්ති “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො”ති (දී. නි. 3.116) ඵලං චුත්තසෙට්ඨභාවවිජේදකවාදං. අපරෙනපි නයෙනාති යථාචුත්තසෙට්ඨවිජේදකවාදතො අපරෙනපි පොරාණකලොකුප්පත්තිදස්සනනසෙන. සෙට්ඨවිජේද...පෙ.... දස්සෙතුන්ති සොපි හි “බ්‍රාහ්මණොව සෙට්ඨො වණ්ණො, හීනා අඤ්ඤ වණ්ණො”ති, “බ්‍රාහ්මණො බ්‍රහ්මුතො පුත්තා ඕරසා මුඛතො ජාතා බ්‍රහ්මජා”ති (දී. නි. 3.114) ව ඵලං පවත්තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා විනිවෙය්‍යතො ජාතිබ්‍රාහ්මණානං සෙට්ඨභාවස්ස ඡේදනතො සෙට්ඨවිජේදනවාදො නාම භොතීති දස්සෙතුන්ති අත්ථො.

ඉත්ථභාවන්ති ඉමං පකාරතං මනුස්සභාවං. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨති, පකරණවසෙන වා අයමත්ථො අවච්ඡින්නො දට්ඨඛිබ්බො. මනෙතෙව නිබ්බත්තාති බාහිරපච්චයෙන විනා කෙවලං උපචාරක්ඛානමනසාව නිබ්බත්තා. යාය උපචාරජ්ඣානවෙතනාය තෙ තත්ථ නිබ්බත්තා, නීවරණවික්ඛම්භනාදිනා උළාරො

තස්සා පවත්තිවිසෙසො, තස්මා ක්කානඵලකප්පො තස්සා ඵලවිසෙසොති ආහ
 “බ්‍රහ්මලොකෙ වියා”තිආදි. “සයංපහා”ති පදානං තත්ථ සූරියාලොකාදිහි විනා
 අන්ධකාරං විධමන්තා සයමෙව පහාසන්තිති සයංපහා, අන්තලික්කෙ ආකාසෙ
 වරන්තිති අන්තලික්කවරා, තදඤ්ඤකාමාවචරසත්තානං විය සරිරස්ස
 විවරණට්ඨානස්ස අසුභතාභාවතො සුභං, සුභෙව තිට්ඨන්තිති සුභට්ඨාසිනොති
 අත්ථො වෙදිතබ්බො.

රසපට්ඨපාතුභාවවණ්ණනා

120. සබ්බං චක්කවාළන්ති අනවසෙසං කොට්ඨසතසහස්සං චක්කවාළං.
 සමතනීති සඤ්ජාදෙන්ති විජ්ජරි, සා පන තස්මිං උදකෙ පතිට්ඨිතා අහොසිති ආහ
 “පතිට්ඨහි”ති. වණ්ණෙන සම්පන්නාති සම්පන්නවණ්ණා. මක්ඛිකණ්ඩකරහිතන්ති
 මක්ඛිකාහි ව තාසං අණ්ඩකෙහි ව රහිතං.

අතීතානන්තරෙපි කප්පෙ ලොලොයෙව. කස්මා? ඵවං
 විරපරිචිතලොලතාවසෙන සබ්බපයමං තථා අකාසිති දස්සෙති. කිමෙවිදන්ති
 “වණ්ණතො, ගන්ධතො ච තාව ඤාතං, රසතො පන කිමෙවිදං භවිස්සති”ති
 සංසයජාතො වදන්ති. තිට්ඨන්ති අට්ඨාසි.

චන්දිමසූරියාදිපාතුභාවවණ්ණනා

121. ආලුප්පකාරකන්ති ඵත්ථ ආලොපපරියායො ආලුප්ප-සද්දොති ආහ
 “ආලොපං කත්වා”ති. පච්චක්ඛතුනානම්පි චන්දිමසූරියානං පවත්තියං ලොකියානං
 සම්මොහො හොති, තං විධමිතුං “කො පන තෙස”න්තිආදිනා අට්ඨ
 පඤ්භාවිස්සජ්ජනාති ගහිතාති. තත්ථ තෙසන්ති චන්දිමසූරියානං. කස්මින්ති කස්මිං
 යානෙ. “කො උපරි”ති ඵතෙනෙව කො හෙට්ඨාති අයමත්ථො චුත්තොයෙව. තථා
 “කො සීසං ගච්ඡති”ති ඉමිනා කො සණ්කං ගච්ඡන්ති අයමිපි අත්ථො චුත්තොයෙව.
 වීථියොති ගමනවීථියො. ඵකතොති ඵකස්මිං බණ්ණ පාතුභවන්ති. සූරියමණ්ඩලෙ
 පන අත්ථඨගතෙ චන්දමණ්ඩලං පඤ්ඤායිත්ථ. ඡන්දං ඤත්වා වාති රූචිං ඤත්වා
 විය.

උභයන්ති අන්තො, බහි ව.

උජුකන්ති ආයාමතො, විත්ථාරතො, උබ්බෙධතො ව. පරිමණ්ඩලතොති
 පරික්කප්පතො.

උජුකං සණ්කං ගච්ඡති අමාවාසියං සූරියෙන සද්ධිං ගච්ඡන්තො දිවසෙ දිවසෙ
 ථොකං ථොකං ඔභියන්තො පුණ්ණමාසියං උපඨිසිමග්ගමෙව ඔභියනතො. තිරියං
 සීසං ගච්ඡති ඵකස්මිම්පි මාසෙ කදාචි දක්ඛිණතො, කදාචි උත්තරතො දස්සනතො.
 “ද්විසු පස්සෙසු”ති ඉදං යෙභුයාවසෙන චුත්තං. චන්දස්ස පුරතො, පච්ඡතො,
 සමඤ්ච තාරකා ගච්ඡන්තියෙව. අත්තතො යානන්ති අත්තතො ගමනට්ඨානං. න

විජ්‍යානී අත්තනො වීරියාව ගවිජනනො. සූරියස්ස උජ්ජකං ගමනස්ස සීඝ්‍රතා
 චන්දස්ස ගමනං උපාදාය වෙදිතබ්බො. තිරියං ගමනං දක්ඛිණදිසතො උත්තරදිසාය,
 උත්තරදිසතො ච දක්ඛිණදිසාය ගමනං දන්ධං ඡනි ඡනි මාසෙහි ඉජ්ඣන්තනො. සොති
 සූරියො. කාලපක්ඛඋපොසථන්තොති කාලපක්ඛෙ උපොසථෙ චන්දෙන සහෙව
 ගන්ත්වා තතො පරං. පාටිපදදිවසෙති සුක්කපක්ඛපාටිපදදිවසෙ. ඔහාය ගවිජති
 අත්තනො සීඝ්‍රගාමිතාය, තස්ස ච දන්ධගාමිතාය. ලෙබ්බා විය පඤ්ඤායති
 පච්ඡිමදිසායං. යාව උපොසථදිවසාති යාව සුක්කපක්ඛඋපොසථදිවසා. “චන්දො
 අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා”ති ඉදං උපරිභාගතො පතිතසූරියාලොකතාය හෙට්ඨන්තො
 පචත්තාය සූරියස්ස දුරභාවෙන දිවසෙ දිවසෙ අනුක්කමෙන පරිභායමානාය
 අත්තනො ඡායාය වසෙන අනුක්කමෙන චන්දමණ්ඩලප්පදෙසස්ස වඩ්ඪමානස්ස විය
 දිස්සමානතාය චුත්තං, තස්මා අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා විය. උපොසථදිවසෙ
 පුණ්ණමායං පරිපුණ්ණො හොති, පරිපුණ්ණමණ්ඩලො හුත්වා දිස්සතිති අත්ථො.
 ධාවිත්වා ගණ්හාති චන්දස්ස දන්ධගතිතාය, අත්තනො ච සීඝ්‍රගතිතාය. අනුක්කමෙන
 හායිත්වාති එත්ථ “අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා”ති එත්ථ චුත්තනයෙන අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. තත්ථ පන ඡායාය භායමානතාය මණ්ඩලං වඩ්ඪමානං විය දිස්සති, ඉධ
 ඡායාය වඩ්ඪමානතාය මණ්ඩලං භායමානං විය දිස්සති.

යාය වීරියා සූරියෙ ගවිජන්තෙ වස්සවලාභකා දෙවපුත්තා
 සූරියාහිතාපසන්තත්තා අත්තනො විමානතො න නික්ඛමන්ති, කීලාපසුතා හුත්වා න
 විවරන්ති, තදා කිර සූරියස්ස විමානං පකතිමග්ගතො අධො ඔතරිත්වා විවරති, තස්ස
 ඔරුය්හ වරණෙනෙව චන්දවිමානමපි අධො ඔරුය්හ වරති තග්ගතිකත්තා, තස්මා සා
 වීරී උදකාභාවෙන අජානුරූපතාය “අජවීරී”ති සමඤ්ඤං ගතා. යාය පන වීරියා
 සූරියෙ ගවිජන්තෙ වස්සවලාභකා දෙවපුත්තා සූරියාහිතාපාභාවතො අහිණ්හං
 අත්තනො විමානතො ඛනි නික්ඛමිත්වා කීලාපසුතා ඉතො විතො ච විවරන්ති, තදා
 කිර සූරියවිමානං පකතිමග්ගතො උද්ධං ආරුහිත්වා විවරති, තස්ස උද්ධං ආරුය්හ
 වරණෙනෙව චන්දවිමානමපි උද්ධං ආරුය්හ වරති තග්ගතිකත්තා, තග්ගතිකතා ච
 සමානගතිතා වාතමණ්ඩලෙන විමානස්ස ඵෙල්ලිතබ්බත්තා, තස්මා සා වීරී
 උදකබ්භුභාවෙන නාගානුරූපතාය “නාගවීරී”ති සමඤ්ඤං ගතා. යදා සූරියො
 උද්ධමනාරුහන්තො, අධො ච අනොතරන්තො පකතිමග්ගෙනෙව ගවිජති, තදා
 වස්සවලාභකා යථාකාලං, යථාරූචි ච විමානතො නික්ඛමිත්වා සුබ්බෙන විවරන්ති,
 තෙන කාලෙන කාලං වස්සනතො ලොකෙ උතුසමතා හොති, තාය උතුසමතාය
 හෙතුභූතාය සා චන්දිමසූරියානං ගති ගවානුරූපතාය “ගොවීරී”ති සමඤ්ඤං ගතා.
 තෙන චුත්තං “අජවීරී”තිආදි.

එවං “කති නෙසං වීරියො”ති පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙත්වා “කථං විවරන්ති”ති
 පඤ්ඤං විස්සජ්ජෙතුං “චන්දිමසූරියා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සිනෙරුතො ඛනි
 නික්ඛමන්තිති සිනෙරුසමීපෙන තං පදක්ඛිණං කත්වා ගවිජන්තා තතො
 ගමනවීරීතො ඛනි අත්තනො තිරියගමනෙන වක්කවාලාහිමුඛා නික්ඛමන්ති.
 අත්තො විවරන්තිති එවං ඡ මාසෙ බණ්ණෙ බණ්ණෙ සිනෙරුතො අපසක්කනවසෙන
 තතො නික්ඛමිත්වා වක්කවාලසමීපං පත්තා, තතොපි ඡ මාසෙ බණ්ණෙ බණ්ණෙ

අපසක්කනවසෙන නික්බමිත්වා සිනෙරුසමීපං පාපුණන්තා අන්තො විවරන්ති.
 ඉදානි තමෙවත්ථං සඬබ්බෙපෙන චුත්තං විවරිතුං “තෙහී”තිආදි චුත්තං. සිනෙරුස්ස,
 චක්කවාළස්ස ව යං යානං වෙමජ්ඣං, තස්ස, සිනෙරුස්ස ව යං යානං වෙමජ්ඣං,
 තෙන ගච්ඡන්තා “සිනෙරුසමීපෙන විවරන්ති”ති චුත්තා, න සිනෙරුස්ස
 අග්ගාලින්දඅල්ලිනා. චක්කවාළසමීපෙන වරින්වාති එත්ථාපි එසෙව නයො.
 මජ්ඣෙකානි සිනෙරුස්ස, චක්කවාළස්ස ව උජුකං වෙමජ්ඣෙකාන මග්ගෙන.
 විත්තමාසෙ මජ්ඣෙකානි එත්ථාපි එසෙව නයො.

එකප්පහාරෙනාති එකවෙලාය, එකෙනෙව වා අත්තනො එකප්පහාරෙන.
 මජ්ඣන්තිකොති ධීතමජ්ඣන්තිකො කාලො හොති. තදා හි සූරියමණ්ඩලං
 උග්ගච්ඡන්තං හුත්වාපි ඉමස්මිං දීපෙ ධීතස්ස උපඬ්ඨමෙව දිස්සති, උත්තරකුරුසු
 ධීතස්ස ඔගච්ඡන්තං හුත්වා. එවඤ්චි එකවෙලායමෙව තීසු දීපෙසු ආලොකකරණං.

යෙසු කත්තිකාදිනක්බන්තසමඤ්ඤා, තානිපි තාරකරුපාති යෙවාති චුත්තං
 “සෙසතාරකරුපාති වා”ති, නක්බන්තසඤ්ඤිතතාරකරුපතො
 අවසිට්ඨතාරකරුපාතීති අත්ථො. උභයානිපි තානි දෙවතානං වසනකවිමානානීති
 වෙදිතබ්බාති. රා-සද්දො නියති ජිජ්ජති එත්ථාති රත්ති, සත්තානං සද්දස්ස
 වූපසමනකාලොති අත්ථො. දිබ්බන්ති සත්තා කීළන්ති ජොතන්ති එත්ථාති දිවා.
 සත්තානං ආයුං මිනන්තො විය සියති අන්තං කරොතීති මාසො. තං තං කිරියං අරති
 වත්තෙතීති උතු. තං තං සත්තං, ධම්මජ්ජවත්තිඤ්ච සඬගම්ම වදන්තො විය සරති
 වත්තෙතීති සංවච්ඡරො.

122. විවජ්ජනං විවජ්ජො, සො එව වෙවජ්ජං, වණ්ණස්ස වෙවජ්ජං.
 වණ්ණවෙවජ්ජං, වණ්ණසම්පත්තියා විගමො, තස්ස පන අත්ථිතා
 “වණ්ණවෙවජ්ජතා”ති චුත්තා. තෙනාහ “විවජ්ජහාවො”ති. තෙසන්ති
 වණ්ණවත්තානං සත්තානං. අනිමානජ්ජව්වයාති දුබ්බණ්ණවම්භනවසෙන
 අනික්කම්ම අත්තනො වණ්ණං පටිච්ච මානපච්චයා,
 මානසම්පග්ගණ්හනනිමිත්තන්ති අත්ථො. සාතිසයො රසො එතිස්සා අත්ථිති රසාති
 ලද්ධමානාය, අනුභාසිංසුති අනුරොධවසෙන භාසිංසු. ලොකුජ්ජත්තිවංසකථන්ති
 ලොකුජ්ජත්තිවංසජං පච්චේකථං, ආදිකාලෙ උජ්ජන්තං පච්චේකආගතකථන්ති
 අත්ථො. “අනුපතන්ති”තිපි පායො, සො එවත්ථො.

භූමිපජ්ජටකපාතුභාවාදිවණ්ණනා

123. එදිසො හුත්වාති අභිච්ඡත්තකසදිසො හුත්වා.

124. පදාලතාති “පදා”ති එවංනාමා එකා ලතා, සා පන යස්මා
 සම්පන්නවණ්ණගන්ධරසා, තස්මා “භද්දලතා”ති චුත්තා. නාළිකාති නාළිවල්ලි.
 අභාසීති තස්සි.

125. අකට්ඨපාකොති අකට්ඨෙයෙව යානෙ උප්පජ්ජිත්වා පච්චනකො, නීචාරො විය සඤ්ජාතො භුත්වා නිප්පජ්ජනකොති අත්ථො. කණො “කුණ්ඩක”න්ති ව චුච්චති. ථුසන්ති තණ්ඩුලං පරියොනන්ධිත්වා යීතත්තවො, තදභාවතො “අකණො, අථුසො”ති සාලි චුත්තො. “පට්ඨිරුළ්භ”න්ති ඉදං පක්කභාවස්ස කාරණවචනං. පට්ඨිරුළ්භතො හි තං පක්කන්ති. යස්මිං යානෙ සායං පක්කො සාලි ගහිතො, තදෙව යානං දුතියදිවසෙ පාතො පක්කෙන සාලිනා පරිපුණ්ණං භුත්වා තිට්ඨතීති ආහ “සායං ගහිතට්ඨානං පාතො පක්කං හොති”තිආදි. අලායිතන්ති ලායිතට්ඨානම්පි තෙසං කම්මජ්ජවචයා අලායිතමෙව භුත්වා අනුතං පරිපුණ්ණමෙව පඤ්ඤායති, න කෙවලං පඤ්ඤායනමෙව, අථ බො තථාභූතමෙව භුත්වා තිට්ඨති.

ඉත්ථිපුරිසලිඛිගාදිපාතුභාවවණ්ණනා

126. “මනුස්සකාලෙ”ති ඉදං පුබ්බෙ මනුස්සභූතානංයෙව තත්ථ ඉදානි නිකන්තිවසෙන උප්පත්ති හොතීති කත්වා චුත්තං, දෙවතානම්පි පුරිමජාතියං ඉත්ථිභාවෙ යීතානං තත්ථ විරාගාදිපුරිසත්තජ්ජවචයෙ අසති තදා ඉත්ථිලිඛිගමෙව පාතුභවති. පුරිසත්තජ්ජවචයෙති “අත්තනොපි අනිස්සරතා, සබ්බකාලං පරායත්තචුත්තිතා, රජස්සලතා වඤ්චතා, ගබ්භධාරණං, පයමාය පකතියා නිහීනපකතිතා, සුරවීරතාභාවො, ‘අප්පකා ජනා’ති ‘හීලෙනබ්බතා’ති එවමාදි ආදීනවපච්චවෙක්ඛණපුබ්බකම්පි ඉත්ථිභාවෙ ‘අලං ඉත්ථිභාවෙන, න හි ඉත්ථිභාවෙ යත්වා වක්කවත්තිසිරිං, න සක්කමාරබ්බන්මසිරියො පච්චනුභවිතුං, න පච්චෙකබොධිං, න සම්මාසම්බොධිං අධිගන්තුං සක්කා’ති එවං ඉත්ථිභාවවිරජ්ජනං, ‘යථාචුත්තආදීනවවිරහතො උත්තමපකතිභාවතො සම්පදමිදං පුරිසත්තං නාම සෙට්ඨං උත්තමං, එත්ථ යත්වා සක්කා එතා සම්පත්තියො සම්පාපුණ්තු’න්ති එවං පුරිසත්තභාවෙ සම්භාවනාපුබ්බකං පත්ථනායපනං, ‘තත්ථ නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතා’ති” එවමාදිකෙ පුරිසභාවස්ස පච්චයභූතෙ ධම්මෙ. පූරෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා. පච්චක්ඛං භූතං, සදිසඤ්ච දිට්ඨධම්මිකං, සම්පරායිකඤ්ච සුචිපුලං අනත්ථං අවින්තෙත්වා පුරිසස්ස කාමෙසු මිච්ඡාවරණං කෙවලං ඉත්ථියං ආසාපත්ති එලෙනෙවාති ආසාආපත්ති ඉත්ථිභාවාවහාපි හොතියෙව. තන්තින්තපොණපබ්භාරභාවෙන තන්තිකන්තියා නිමිත්තභාවාපත්තිතොති චුත්තං “පුරිසො ඉත්ථත්තභාවං ලහන්තො කාමෙසුමිච්ඡාවාරං නිස්සාය ලහති”ති. තදානි යථාචුත්තෙ පයමකජ්ජිකකාලෙ. පකතියානි සභාවෙන. මාතුගාමස්සානි පුරිමත්තභාවෙ මාතුගාමභූතස්ස. පුරිසස්සානි එත්ථාපි “පකතියා”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. උපනිජ්ඣායතන්ති උපෙච්ච නිජ්ඣායන්තානං. යථා අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං සාරාගො උප්පජ්ජති, එවං සාපෙක්ඛභාවෙන ඔලොකෙන්තානං. රාගපරිලාභොති රාගපො පරිලාභො.

නිබ්බුය්හමානායානි පරිණතා භුත්වා නියාමානාය.

මෙටුනධම්මසමාචාරවණ්ණනා

127. ගොමයපිණ්ඩමත්තම්පි නාලත්ථාති සම්මදෙව විවාහකම්මං නාලත්ථාති අධිප්පායෙන වදන්ති. පාතබ්බතන්ති තස්මිං අසද්ධම්මෙ කිලෙසකාමෙන පිටිතබ්බතං කිඤ්චි පිටිතබ්බවත්ථුං පිටන්තා විය අතිවිය තොසෙත්වා පරිභුඤ්ජිතබ්බතං ආපජ්ජිංසු, පාතබ්බතන්ති වා පරිභුඤ්ජනකතං ආපජ්ජිංසු උපගච්ඡිංසු. පරිභොගත්ථො හි අයං පා-සද්දො, කත්තුසාධනො ච තබ්බ-සද්දො, යථාරුචි පරිභුඤ්ජිංසුති අත්ථො.

සන්නිධිකාරකන්ති සන්නිධිකාරං, ක-කාරො පදවඩ්ඪනමත්තන්ති ආහ “සන්නිධිං කත්වා”ති. අපදානන්ති අවබණ්ඩනං. එකෙකස්මිං යානෙති යත්ථ යත්ථ වහිතං, තස්මිං තස්මිං එකෙකස්මිං යානෙ. ගුම්බගුම්බාති පුඤ්ජපුඤ්ජා.

සාලිවිභාගවණ්ණනා

128. සීමං යපෙය්‍යාමාති “අයං භූමිභාගො අසුකස්ස, අයං භූමිභාගො අසුකස්සා”ති එවං පරිච්ඡේදං කරෙය්‍යාම. තං අග්ගං කත්වාති තං ආදිං කත්වා.

මහාසම්මතරාජවණ්ණනා

130. පකාසෙතබ්බන්ති දොසවසෙන පකාසෙතබ්බං. බිපිතබ්බන්ති බෙපං කාතබ්බං. තෙනාහ “භාරෙතබ්බ”න්ති, සත්තනිකායතො නිහරිතබ්බං.

තෙසන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්ච්චනං.

131. අක්ඛරන්ති නිරුත්ති. සා හි මහාජනෙන සම්මතොති නිද්ධාරෙත්වා වත්තබ්බතො නිරුත්ති, තස්මිංයෙව නිරුජ්ඣහාවතො, අඤ්ඤත්ථ අසඤ්චරණතො අක්ඛරන්ති ච චූච්චති, තථා සඬබ්බතබ්බතො සඬබ්බා, සමඤ්ඤායතීති සමඤ්ඤා, පඤ්ඤාපනතො පඤ්ඤත්ති, වොහරණතො වොහාරො. උජ්ජන්තොති පචත්තො. න කෙවලං අක්ඛරමෙවාති න කෙවලං සමඤ්ඤාකරණමෙව. ඛේතසාම්මතොති තං තං භූමිභාගං පරිග්ගහෙත්වා යිතසත්තා. තිහි සඬබ්බෙහිති තිවිධකිරියාහිසඬබ්බතෙහි තිහි සඬබ්බෙහි ඛත්තියාදීහි තිහි වණ්ණෙහි පරිග්ගහිතෙහි. “ඛත්තියානුයන්තබ්බාහිමණගහපතිකනෙගමජානපදෙහි තිහි ගහපතීහි පරිග්ගහිතෙහි”ති ච වදන්ති. අග්ගන්ති ඤාතෙනාති අග්ගං කුලන්ති ඤාතෙන. ඛත්තියකුලඤ්චි ලොකෙ සබ්බසෙට්ඨං. යථාහ “ඛත්තියො සෙට්ඨො ජනෙතස්මිං, යෙ ගොත්තපට්ඨාරිතො”ති, (දී. නි. 1.277; 3.140; ම. නි. 2.30; සං. නි. 1.182, 245) අභෙදොපචාරෙන පන අක්ඛරස්ස ඛත්තියසද්දස්සපි සෙට්ඨතාති පාළියං “අග්ගඤ්ඤෙන අක්ඛරෙනා”ති චුත්තං. ඉදානි අභෙදොපචාරෙන විනා එව අත්ථං දස්සෙතුං “අග්ගෙ වා”තිආදි චුත්තං.

බ්‍රාහ්මණමණ්ඩලාදිවණ්ණනා

132. යෙන අනාරම්භභාවෙන බාහිතාකුසලා “බ්‍රාහ්මණා”ති වුත්තා, තමෙව තාව දස්සෙතුං පාළියං “චිතඨගාරා”තිආදි වුත්තන්ති තදත්ථං දස්සෙන්නො “පචිත්ථා”තිආදිමාහ. තමෙනන්ති වචනවිපල්ලාසෙන නිද්දෙසොති ආහ “තෙ එතෙ”ති. අභිසංඛාරොත්තාති චිත්තමත්තභාවෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤං අභිවිසිට්ඨෙ කරොත්තා, බ්‍රාහ්මණාකප්පභාවෙන සංඛාරොත්තා ව. වාචෙන්තාති පරෙසං කටෙන්තා, යෙ තථා ගන්ථෙ කාතුං න ජානන්ති. අවිජන්තීති ආසන්ති, උපවිසන්තීති අත්ථො. තෙනාහ “වසන්තී”ති. අවිජන්තීති කාලං බෙපෙන්නි. භීතසම්මතං ඤානභාවනානුයොගං ඡඩ්ඛෙන්වා ගන්ථෙ පසුතතාදීපනතො. සෙට්ඨසම්මතං ජාතං “වෙදධරා සොත්තියා සුබ්‍රාහ්මණාති එවං සෙට්ඨසම්මතං ජාතං.

133. මෙට්ඨනධම්මං සමාදිශිත්ථාති ජායාපතිකභාවෙන ද්වයං ද්වයං නිවාසං අප්ඤ්ඤාපගන්ත්වා. වාණිජකම්මාදිකෙති ආදි-සද්දෙන කසිකම්මාදිං සංඛගණ්භාති.

134. ලුද්දාචාරකම්මලුද්දාචාරකම්මුනාති පරවිහෙයනාදිලුද්දාචාරකම්මුනා, නළකාරදාරුකම්මාදිලුද්දාචාරකම්මුනා ව. සුද්දන්ති එත්ථ සු-ඉති සිසත්ථෙ නිපාතො. දා-ඉති ගරහණත්ථෙති ආහ “සුද්දං සුද්දං ලහුං ලහුං කුච්ඡිතං ගච්ඡන්ති”ති.

135. අහුති කාලවිපල්ලාසවසෙන වුත්තන්ති දස්සෙන්නො “හොති බො”ති ආහ. ඉමිනාති “ඉමෙහි බො, වාසෙට්ඨ, චතුහි මණ්ඩලෙහි සමණමණ්ඩලස්ස අභිනිබ්බත්ති හොති”ති ඉමිනා වචනෙන. ඉමං දස්සෙතිති සමණමණ්ඩලං නාම...පෙ.... සුද්ධිං පාපුණන්තිති ඉමං අත්ථජාතං දස්සෙති. යදි ඉමෙහි...පෙ.... අභිනිබ්බත්ති හොති, එවං සන්තෙ ඉමානෙව චත්තාරි මණ්ඩලානි පධානානි, සමණමණ්ඩලං අප්පධානං තතො අභිනිබ්බත්තත්තාති? නයිදමෙවන්ති දස්සෙතුං “ඉමානී”තිආදි වුත්තං. සමණමණ්ඩලං අනුවත්තන්ති ගුණෙහි විසිට්ඨභාවතො. ගුණො හි විඤ්ඤානං අනුවත්තනහෙතු, න කොලපුත්තියං, වණ්ණපොක්ඛරතා, වාක්කරණමත්තං වා. තෙනාහ “ධම්මෙනෙව අනුවත්තන්ති, නො අධම්මෙනා”ති. සො ධම්මො ව ලොකුත්තරොව අධිප්පෙතො, යෙන සංසාරතො විසුජ්ඣති, තස්මා සමණමණ්ඩලන්ති ව සාසනිකමෙව සමණගණං වදන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ “සමණමණ්ඩලඤ්ඤී”තිආදි.

දූව්චරිතාදිකථාවණ්ණනා

136. මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නකම්මං නාම “කො අනුබන්ධිතබ්බො. අජොතග්ගිසොට්ඨිමිසො”තිආදිනා යඤ්ඤාදිධානාදිවසෙන පවත්තිතං භිංසාදිපාපකම්මං. මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මස්සාති “එස සද්ධාධිගතො දෙවයානො, යෙන යන්ති පුත්තිනො විසොකා”තිආදිනා පවත්තිතස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිසහගතකම්මස්ස. සමාදානං තස්ස තථා පවත්තනං, තස්සා වා දිට්ඨියා උපගමනං.

137. ද්වයකාරීති කුසලාකුසලද්වයස්ස කත්තා. තයිදං ද්වයං යස්මා එකජ්ඣං නප්පවත්තති, තස්මා ආහ “කාලෙනා”තිආදි. එකක්ඛණේ උභයවිපාකදානට්ඨානං නාම නත්ථි එකස්මිං ඛණේ චිත්තද්වයුපසංස්ඤ්ඤිතාය සත්තසන්තතියා අභාවතො. යථා පන ද්වයකාරිතො සුඛදුක්ඛපටිසංවෙදිතා සම්භවති, තං දස්සෙතුං “යෙන පනා”තිආදි වුත්තං. එවංභූතොති විකල්පවයවො. ද්වෙපිහි කුසලාකුසලකම්මානි කතුපචිතානි සභාවතො බලවත්තානෙව හොන්ති, තස්මා මරණකාලෙ උපට්ඨහන්ති. තෙසු අකුසලං බලවතරං හොති පච්චයලාභතො. නිකන්තිආදයො හි පච්චයවිසෙසා අකුසලස්සෙව සභාගා, න කුසලස්ස, තස්මා කතුපචිතභාවෙන සමානබලෙසුපි කුසලාකුසලෙසු පච්චයලාභෙන විපච්චිතුං ලද්ධොකාසනාය කුසලතො අකුසලං බලවතරං හොතිති, තථාභූතමපි තං යථා විපාකදානෙ ලද්ධොකාසස්ස කුසලස්සාපි අවසරො හොති, තථා ලද්ධපච්චයං පටිසන්ධිදානාහිමුඛං කුසලං පටිබාහිත්වා පටිසන්ධිං දෙන්තං තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තාපෙතිති. “අකුසලං බලවතරං හොති”ති එත්ථ “අකුසලං චෙ බලවතරං හොති, තං කුසලං පටිබාහිත්වා”ති වුත්තනයෙනෙව අත්ථං වත්වා තෙසු කුසලං චෙ බලවතරං හොති, තස්ස අකුසලං පටිබාහිත්වා මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තාපෙති, අකුසලං පවත්තිවෙදනියං හොති, අථ නං තං කාණමපි කරොති බුජ්ජමපි පීඨසප්පිමපි කුච්ඡරොගාදීහි වා උපද්දන්තං. එවං සො පවත්තියං නානප්පකාරං දුක්ඛං පච්චනුභවතිති ඉදං සන්ධාය වුත්තං “සුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී හොති”ති. තත්ත්වයං විනිච්ඡයො – වුත්තකාලෙ වා කාරෙන සමානබලෙසු කුසලාකුසලකම්මෙසු උපට්ඨහන්තෙසු මරණස්ස ආසන්නවෙලායං යදි බලවතරානි කුසලජවනානි ජවන්ති, යථාඋපට්ඨිතං අකුසලං පටිබාහිත්වා කුසලං වුත්තනයෙන පටිසන්ධිං දෙති. අථ බලවතරානි අකුසලජවනානි ජවන්ති, යථාඋපට්ඨිතං කුසලං පටිබාහිත්වා අකුසලං වුත්තනයෙනෙව පටිසන්ධිං දෙති. තං කිස්ස හෙතු? උභින්නං කම්මානං සමානබලවභාවතො, පච්චයන්තරසාපෙක්ඛතො වාති, සබ්බං විමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

බොධිපක්ඛියභාවනාවණ්ණනා

138. බොධි වුච්චති මග්ගසම්මාදිට්ඨි, චත්තාරි අරියසච්චානි බුජ්ඣතීති කත්වා, සභාවතො, තංසභාවතො ච තස්සා පක්ඛෙ භවාති බොධිපක්ඛියා, සතිවීරියාදයො ධම්මා, තෙසං බොධිපක්ඛියානං. පටිපාටියාති බොධිපක්ඛියදෙසනාපටිපාටියා. භාවනං අනුගන්ත්වාති අනුක්කමෙන පවත්තං භාවනං පත්වා. තෙනාහ “පටිපජ්ජිත්වා”ති. සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා වසෙන ඛිණ්ණසවස්ස සෙට්ඨභාවං ලොකස්ස පාකටං කත්වා දස්සෙතුං සක්කා, න ඉතරාය සබ්බසො අපස්සන්තිහාවුපගමනෙ තස්ස අදස්සනතොති වුත්තං “පරිනිබ්බාතීති කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායතී”ති. විනිවත්තෙත්වාති තතො චතුර්ණ්ණතො නිහරිත්වා.

140. තමෙවත්ථන්ති “ඛිණ්ණසවොච දෙවමනුස්සෙසු සෙට්ඨො”ති වුත්තමෙවත්ථං.

සෙට්ටිව්ච්ඡේදකවාදමෙවානි ජාතිබ්‍රාහ්මණානං සෙට්ටිභාවසමුච්ඡේදකමෙව කථං.
 දස්සෙත්වා භාසිත්වා. සුත්තන්තං විනිවත්තෙත්වානි පුබ්බේ
 ලොකියධම්මසන්දස්සනවසෙන පවත්තං අග්ගඤ්ඤසුත්තං “සත්තන්තං
 බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනාමන්වායා” තිආදිනා තතො විනිවත්තෙත්වා
 නීහරිත්වා තෙන අසංසට්ඨං කත්වා. ආවජ්ජන්තාති සමන්තාහරන්තා.
 අනුමජ්ජන්තාති පුබ්බෙනාපරං අත්ථතො විවරන්තාති.

අග්ගඤ්ඤසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

5. සම්පසාදනීයසුත්තවණ්ණනා

සාරිපුත්තසීහනාදවණ්ණනා

141. පාවාරෙන්ති සඤ්ජාදෙන්ති සරීරං එතෙනාති පාවාරො, වත්ථං. පාවරණං
 වා පාවාරො, “වත්ථං දුස්ස”න්ති පරියායසද්දා එතෙති දුස්සමෙව පාවාරො, සො
 එතස්ස බහුවිධො අනෙකකොට්ඨපහෙදො භණ්ඩභූතො අත්ථීති දුස්සපාවාරිකො.
 සො කිර පුබ්බේ දහරකාලෙ දුස්සපාවාරභණ්ඩමෙව බහුං පරිග්ගහෙත්වා වාණිජ්ජං
 අකාසි, තෙන නං සෙට්ඨිට්ඨානෙ ධීතම්පි “පාවාරිකො” ත්වෙව සඤ්ජානන්ති.
 භගවතීති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන භගවත්තං
 උපසඬකම්ත්වා ථෙරෙන චුත්තවචනං සබ්බං සඬගණ්හාති. “කස්මා එවං
 අවොවා”ති තථාවචනෙ කාරණං පුච්ඡිත්වා “සොමනස්සපවෙදනත්ථ”න්ති කස්මා
 පයොජනං විස්සජ්ජිතං, තයිදං අම්බං පුට්ඨස්ස ලබුජං බ්‍යාකරණසදිසන්ති?
 තයිදමෙවං වින්තෙතබ්බං. යා හිස්ස ථෙරස්ස තදා භගවති සොමනස්සුජ්ජන්ති, සා
 නිද්ධාරිතරූපා කාරණභාවෙන චොදිතා, තස්මා එවං අවොවාති, සා එව ව යස්මා
 නිද්ධාරිතරූපා පවෙදනවසෙන භගවතො සම්මුඛා තථාවචනං පයොජෙති, තස්මා
 “අත්තනො උජ්ජන්තසොමනස්සපවෙදනත්ථ”න්ති පයොජනභාවෙන විස්සජ්ජිතං.

තත්‍රාති තස්මිං සොමනස්සපවෙදනෙ. විහාරෙ නිවාසපරිවත්තනවසෙන
 සුනිවත්ථනිවාසනො. ආභූජිත්වාති ආබන්ධිත්වා.

සමාපත්තිතො වුට්ඨාය “අහො සන්තො වතායං අරියවිහාරො”ති
 සමාපත්තිසුඛපච්චෙක්ඛණමුඛෙන අත්තනො ගුණ අනුස්සරිතුං ආරද්ධො,
 ආරහිත්වා ව නෙසං තං තං සාමඤ්ඤවිසෙසවිභාගවසෙන අනුස්සරි. තථා හි
 “සමාධි”ති සාමඤ්ඤතො ගහිතස්සෙව “පයමං ක්කාන”න්තිආදිනා විසෙසවිභාගො,
 “පඤ්ඤා”ති සාමඤ්ඤතො ව ගහිතස්සෙව “විපස්සනාඤ්ඤා”න්තිආදිනා
 විසෙසවිභාගො උද්ධට්ඨො. “ලොකියාහිඤ්ඤාසු දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණස්සෙව ගහණං
 ථෙරස්ස ඉතරෙහි සාතිසයන්ති දස්සෙතු”න්ති වදන්ති, පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණම්පි පන
 “කජ්ජසතසහස්සාධිකස්සා”තිආදිනා කිච්චවසෙන දස්සිතමෙව,
 ලක්ඛණභාරවසෙන වා ඉතරෙසං පෙත්ථ ගහිතතා වෙදිතබ්බා.

අත්ථප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචන්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා. තථා ධම්මප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචන්ථානකරණසමත්ථං ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපට්ඨමිතිදා. නිරුත්තිපහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචන්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තියං පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨමිතිදා. පටිභානප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවචන්ථාන කරණසමත්ථං පටිභානෙ පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපට්ඨමිතිදා. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ, (විසුද්ධි. 2.428) තං සංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. ටී. 2.428) චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. සාවකවිසයෙ පරමුක්කංසගතං ඤාණං සාවකපාරමිඤාණං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං විය සබ්බඤ්ඤයධම්මෙසු. තස්සාපි හි විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි, සාවකපාරමියා පන සම්මදෙව පරිපූරිතත්තා අග්ගමග්ගසමධිගමෙනෙවස්ස සමධිගමො හොති. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙව සම්මාසම්බුද්ධානං යාව නිසින්නපල්ලඬකා අනුස්සරතොති යොජනා.

හගවතො සීලං නිස්සාය ගුණෙ අනුස්සරිතුමාරද්ධොති යොජනා. යස්මා ගුණානං බහුභාවතො නෙසං එකජ්ඣං ආපාථාගමනං නත්ථි, සති ව තස්මිං අනිරුපිතරූපෙනෙව අනුස්සරණෙන හවිතබ්බං, තස්මා ථෙරො සවිසයෙ ධත්වා නෙ අනුපදං සරූපතො අනුස්සරි, අනුස්සරත්තො ව සබ්බපඨමං සීලං අනුස්සරි, තං දස්සෙන්තො “හගවතො සීලං නිස්සායා”ති ආහ, සීලං ආරබ්භාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යස්මා චෙත්ථ ථෙරො එකෙකවසෙන හගවතො ගුණෙ අනුස්සරිත්වා තතො පරං චතුක්කපඤ්චකාදිවසෙන අනුස්සරි, තස්මා “චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ”ති චත්වා තතො පරං බොජ්ඣංඝගභාවනාසාමඤ්ඤෙන ඉන්ද්‍රියෙසු චත්තබ්බෙසු තාති අග්ගහෙත්වා “චත්තාරො මග්ගෙ”තිආදි චුත්තං. චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං මහාසිහනාදසුත්තෙ (ම. නි. 1.152) ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. චත්තාරො අරියවංසා අරියවංසසුත්තෙ (අ. නි. 4.28) ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

පධානියඬගාදයො සඬගීති (දී. නි. 3.317) දසුත්තරසුත්තෙසු (දී. නි. 3.355) ආගමිස්සන්ති. ඡ සාරණිය ධම්මා පරිනිබ්බානසුත්තෙ (දී. නි. 2.141) ආගතා එව. සුඛං සුපනාදයො (අ. නි. 11.15; පටි. ම. 2.22) එකාදස මෙත්තානිසංසා. “ඉදං දුක්ඛං අරියසච්ච”න්තිආදිනා සං. නි. 5.1081, මහාව. 15, පටි. ම. 2.30) චතුසු අරියසච්චෙසු තිපරිචත්තවසෙන ආගතා ද්වාදස ධම්මචක්කාකාරා. මග්ගඵලෙසු පචත්තානි අට්ඨ ඤාණානි, ඡ අසාධාරණඤාණානි වාති චුද්දස බුද්ධඤාණානි. පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාචනියා ධම්මා මෙඝියසුත්තවණ්ණනායං (උදා. අට්ඨ. 31) ගහෙතබ්බො, සොළසවිධා ආනාපානස්සති ආනාපානස්සතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.148), අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5; දී. නි. අට්ඨ. 3.305) එවං වෙදිතබ්බො –

අතිතංසෙ බුද්ධස්ස හගවතො අප්පට්ඨනං ඤාණං, අනාගතංසෙ, පච්චුප්පන්නංසෙ බුද්ධස්ස හගවතො අප්පට්ඨනං ඤාණං. ඉමෙහි තීහි

ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සබ්බං කායකම්මං
 ඥාණපුබ්බිගමං ඥාණානුපරිවත්ති, සබ්බං වච්ඡකම්මං, සබ්බං මනෝකම්මං
 ඥාණපුබ්බිගමං ඥාණානුපරිවත්ති. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස
 බුද්ධස්ස භගවතො නත්ථි ඡන්දස්ස හානි, නත්ථි ධම්මදෙසනාය හානි, නත්ථි
 විරියස්ස හානි, නත්ථි සමාධිස්ස හානි, නත්ථි පඤ්ඤාය හානි, නත්ථි
 විමුක්තියා හානි. ඉමෙහි ද්වාදසහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස
 භගවතො නත්ථි දවා, නත්ථි රවා, නත්ථි අප්පුට්ඨං, නත්ථි වෙගායිතත්තං,
 නත්ථි අඛ්‍යායට්ඨමනෝ, නත්ථි අප්පට්ඨසංඛ්‍යානුපෙක්ඛානි.

තත්ථ “නත්ථි දවානි බ්බිඛාධිජ්ජායෙන කිරියා නත්ථි. නත්ථි රවානි සහසා
 කිරියා නත්ථි”ති වදන්ති. සහසා පන කිරියා දවා, “අඤ්ඤං කරස්සාමි”ති අඤ්ඤස්ස
 කරණං රවා. නත්ථි අප්පුට්ඨති ඤාණෙන අච්ඡිතං නත්ථි. නත්ථි වෙගායිතත්තන්ති
 තුරිතකිරියා නත්ථි. නත්ථි අඛ්‍යායට්ඨමනෝනි නිරතංකචිත්තසමුදාවාරො නත්ථි.
 නත්ථි අප්පට්ඨසංඛ්‍යානුපෙක්ඛානි අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා නත්ථි. කෙච් පන “නත්ථි
 ධම්මදෙසනාය හානි”ති අපඨිත්වා “නත්ථි ඡන්දස්ස හානි, නත්ථි විරියස්ස හානි,
 නත්ථි සතියා [සත්තියා (විභ. මූලට්. සුත්තන්තහාජනීයවණ්ණනා)] හානි”ති
 පඨන්ති.

ජරාමරණාදීසු එකාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඛගෙසු පච්චෙකං
 චතුසච්චයොජ්ජාවසෙන පවත්තානි චතුචත්තාලීස ඤාණානියෙව (සං. නි. 2.33)
 සුඛවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො ඤාණචත්ථුනි. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“යතො බො භික්ඛවෙ අරියසාවකො එවං ජරාමරණං පජානාති, එවං
 ජරාමරණසමුදයං පජානාති, එවං ජරාමරණනිරොධං පජානාති, එවං
 ජරාමරණනිරොධගාමිනිං පටිපදං පජානාති”තිආදි (සං. නි. 2.33).

ජරාමරණසමුදයොති චෙත්ථ ජාති අධිජ්ජෙතා. සෙසපදෙසු භවාදයො
 වෙදිතබ්බා.

කුසලචිත්තූප්පාදෙසු එස්සාදයො පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා.

“ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති ඤාණං, “අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණ”න්ති
 ඤාණං, අතීතමිපි අද්ධානං “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති ඤාණං, “අසති ජාතියා
 නත්ථි ජරාමරණ”න්ති ඤාණං, අනාගතමිපි අද්ධානං “ජාතිපච්චයා ජරාමරණ”න්ති
 ඤාණං, “අසති ජාතියා නත්ථි ජරාමරණ”න්ති ඤාණං. “යමිපි ඉදං
 ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තමිපි බයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්ම”න්ති
 ඤාණන්ති එවං ජරාමරණාදීසු එකාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඛගෙසු පච්චෙකං සත්ත
 සත්ත කත්වා සත්තසත්තති ඤාණචත්ථුනි (සං. නි. 2.34) වෙදිතබ්බානි. තත්ථ
 යමිපි ඡබ්බිධම්මිපි පච්චවෙක්ඛණඤාණං විපස්සනාරම්මණභාවෙන එකජ්ඣං
 ගහෙත්වා චුත්තං. ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති ඡපි ඤාණානි සඬ්ඛිපිත්වා චුත්තං ඤාණං.

නත්ථි. ලොකුත්තරසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙ තජ්ජං පරිකම්මං ඉච්ඡිතබ්බමෙවා”ති වදන්ති.

“අපරම්පරා”ති පදං යෙසං දෙසනාය අත්ථි, තෙ අපරම්පරියාව.
කුසලපඤ්ඤත්තියන්ති කුසලධම්මානං පඤ්ඤාපනෙ. අනුත්තරොති උත්තමො.
උපනිස්සයෙ යත්වාති ඤාණුපනිස්සයෙ යත්වා යාදිසො පුබ්බුපනිස්සයො
පුබ්බයොගො, තත්ථ පතිට්ඨාය. මහත්තතො සද්දහති පටිපක්ඛවිගමෙන ඤාණස්ස
විය සද්ධායපි තික්ඛවිසදහාවාපත්තිතො. අවසෙසඅරහත්තෙහීති පකතිසාවකෙහි.
අසීති මහාථෙරා පරමත්ථදීපනියං ථෙරගාථාවණ්ණනායං නාමතො උද්ධටා.
චත්තාරො මහාථෙරාති මහාකස්සපඅනුරුද්ධමහාකච්චානමහාකොට්ඨිකත්ථෙරා.
තෙසුපි අග්ගසාවකෙසු සාරිපුත්තත්ථෙරො පඤ්ඤාය විසිට්ඨභාවතො.
සාරිපුත්තත්ථෙරතොපි එකො පච්චෙකඛුද්ධො තික්ඛවිසදඤාණො
අභිනිභාරමහත්තතාය සමහතඤාණසම්භාරත්තා. සතිපි පච්චෙකබොධියා
අවසෙසෙසු බහුසු එකජ්ඣං සන්තිපතිතෙසු පුබ්බයොගවසෙන ලොකියෙ වියසෙ
සියා කස්සපි ඤාණස්ස විසිට්ඨතාති දස්සෙතුං “සචෙ පනා”තිආදි වුත්තං.
“සබ්බඤ්ඤඛුද්ධොව ඛුද්ධගුණෙ මහත්තතො සද්දහති”ති ඉදං භෙට්ඨා
ආගතදෙසනාසොතවසෙන වුත්තං. ඛුද්ධා හි ඛුද්ධගුණෙ මහත්තං පච්චක්ඛතොව
පස්සන්ති, න සද්දහනවසෙන.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “සෙය්‍යථාපි නාමා”තිආදි ආරද්ධං.
ගම්භීරො උත්තානොති ගම්භීරො වා උත්තානො වාති ජානනත්ථං.
“එවමෙවා”තිආදි යථාදස්සිතාය උපමාය උපමෙයොන සංසන්දනං. ඛුද්ධගුණෙසු
අජ්ජමත්තවිසයම්පි ලොකියමහාජනස්ස ඤාණං අපචත්තිතරූපෙනෙව පචත්තති
අනචත්තිතසභාවත්තාති වුත්තං “එකබ්‍යාම...පෙ.... වෙදිතබ්බා”ති. තත්ථ
ඤාතඋදකං වියාති පමාණතො ඤාතඋදකං විය. අරියානං පන තත්ථ අත්තනො
වියසෙ පචත්තනකඤාණං පචත්තිතරූපෙනෙව පචත්තති අත්තනො
පටිච්චෙධානුරූපං, අභිනිභාරානුරූපඤ්ච අචත්තිතසභාවත්තාති දස්සෙන්නො
“දසබ්‍යාමයොත්තෙනා”තිආදිමාහ. තත්ථ පටිච්චිද්ධසච්චානම්පි
පටිපක්ඛවිධමනපුබ්බයොගවිසෙසවසෙන ඤාණං සාතිසයං, මහානුභාවඤ්ච භොතීති
ඉමමත්ථං දස්සෙතුං සොතාපන්නඤාණස්ස දසබ්‍යාමඋදකං ඔපම්මභාවෙන
දස්සෙත්වා තතො පරෙසං දසුත්තරදිගුණදසගුණඅසීතිගුණවිසිට්ඨං උදකං ඔපම්මං
කත්වා දස්සිතං. නනු එවං සන්නෙ ඛුද්ධගුණා පරිමිතපරිච්ඡින්නා, ථෙරෙන ව තෙ
පරිච්ඡිජ්ජ ඤාතාති ආපජ්ජතිති? නාපජ්ජතිති දස්සෙන්නො “තත්ථ යථා සො
පුරිසො”තිආදිමාහ. තත්ථ සො පුරිසොති සො චතුරාසීතිබ්‍යාමසහස්සජ්ජමාණෙන
යොත්තෙන චතුරාසීතිබ්‍යාමසහස්සට්ඨානෙන මහාසමුද්දෙ උදකං මිනිත්වා ධීතො
පුරිසො. සො හි ථෙරස්ස උපමාභාවෙන ගහිතො. ධම්මන්වයෙනාති
අනුමානඤාණෙන. තඤ්චි සිද්ධං ධම්මං අනුගන්ත්වා පචත්තනතො
“ධම්මන්වයො”ති වුච්චති, තථා අත්වයවසෙන අත්ථස්ස බුජ්ඣනතො
අත්වයඛුද්ධි, අනුමෙය්‍යං අනුමිනොතීති අනුමානං, නිදස්සනෙ දිට්ඨනයෙන
අනුමෙය්‍යං ගණ්හාතීති “නයග්ගාභො”ති ව වුච්චති. තෙනාහ

“ධම්මන්වයෙනා” තිආදි. ස්වායං ධම්මන්වයො න යස්ස කස්සවි හොති, අථ ඛො තථාරූපස්ස අග්ගසාවකස්සෙවාති ආහ “සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ යත්වා” ති. යදි ටෙරො බුද්ධගුණෙ එකදෙසතො පච්චක්ඛෙ කත්වා තදඤ්ඤෙ නයග්ගාහෙන ගණ්හි, නනු එවං සත්තෙ බුද්ධගුණා පරිමිතපරිච්ඡින්නා ආපන්නාති? නයිදං එවන්ති දස්සෙන්නො “අනන්තා අපරිමාණා” ති.

“සද්දහති” ති වත්වා පුන තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො “ටෙරෙන හි...පෙ.... බහුතරා” ති ආහ. කථං පනායමත්ථො එවං දට්ඨබ්බොති එවං අධිජ්ජායහෙදකං උපමාය සඤ්ඤාපෙතුං “යථා කථං වියා” තිආදි චුත්තං “උපමායමිධෙකච්චෙ විඤ්ඤ පුරිසා භාසිතස්ස අත්ථං ආජානන්ති” ති (සං. නි. 2.67) ඉතො නව ඉතො නවාති ඉතො මජ්ඣධානතො යාව දක්ඛිණතීරා නව ඉතො මජ්ඣධානතො යාව උත්තරතීරා නව. ඉදානි යථාචුත්තමත්ථං සුත්තෙන සමත්ථෙතුං “බුද්ධොපි” ති ගාථමාහ.

යමකයුගලමහානදීමහොසො වියාති ද්වින්නං එකතො සමාගතත්තා යුගලභූතානං මහානදිනං මහොසො විය.

අනුච්ඡවිකං කත්වාති යොයං මම පසාදො බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ ඔගාල්හො හුත්වා උජ්ජන්නො, තං අනුච්ඡවිකං අනුරූපං කත්වා. පටිග්ගහෙතුං සම්පට්ච්ඡිතුං අඤ්ඤො කොචි න සක්ඛිස්සති යාථාවතො අනවබුජ්ඣනතො. පටිග්ගහෙතුං සක්කොති තස්ස හෙතුතො, පච්චයතො, සභාවතො, කිච්චතො, ඵලතො සම්මදෙව පටිච්ඡිකුන්තො. පුරත්තන්ති පුණ්ණහාවො. පග්ගරණකාලෙති විකිරණකාලෙ, පතනකාලෙති අත්ථො. “පසන්නො” ති ඉමිනා පසාදස්ස වත්තමානතා දීපිතාති “උජ්ජන්නසද්ධො” ති ඉමිනාපි සද්ධාය පච්චුජ්ජන්නතා පකාසිතාති ආහ “එවං සද්දහාමිති අත්ථො” ති. අභිඤ්ඤායතිති අභිඤ්ඤො, අධිකො අභිඤ්ඤො හියොහිඤ්ඤො, සො එව අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන “හියොහිඤ්ඤතරො” ති චුත්තොති ආහ “හියාතරො අභිඤ්ඤාතො” ති. දුතියවිකජ්ජෙ පන අභිජානාතිති අභිඤ්ඤො, අභිවිසිට්ඨා පඤ්ඤො, හියොහා අභිඤ්ඤො එතස්සාති හියොහිඤ්ඤො, සො එව අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන හියොහිඤ්ඤතරො, ස්වායමස්ස අතිසයො අභිඤ්ඤාය හියොහාවකතොති ආහ “හියාතරාහිඤ්ඤො වා” ති. සම්බුජ්ඣති එතායාති සම්බොධි, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං, අග්ගමග්ගඤ්ඤාණං, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ඤි අග්ගමග්ගඤ්ඤාණං, අග්ගමග්ගඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්ඤි සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං සම්බොධි නාම. තත්ථ පධානවසෙන තදත්ථදස්සනෙ පඨමවිකජ්ජෙ, පදට්ඨානවසෙන දුතියවිකජ්ජෙ. කස්මා පනෙත්ථ අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණස්සෙව ගහණං, නනු හෙට්ඨිමානිපි භගවතො මග්ගඤ්ඤාණාති සවාසනමෙව යථාසකං පටිපක්ඛවිධමනවසෙන පවත්තාති. සවාසනජ්ජහානඤ්ඤි ඤෙය්‍යාවරණජ්ජහානන්ති? සච්චමෙතං, තං පන අපරිපුණ්ණං පටිපක්ඛවිධමනස්ස විජ්ජකතභාවතොති ආහ “අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණෙ වා” ති. අග්ගමග්ගවසෙන චෙත්ථ අරියානං බොධිත්තයපාරිපුරිති දස්සෙතුං “අරහත්තමග්ගෙනෙව හි” තිආදි චුත්තං. නිජ්ජදෙසාති අනවසෙසා. ගහිතා

හොන්තීති අරහත්තමග්ගෙන ගහිතෙන අධිගතෙන ගහිතා අධිගතා හොන්ති.
සබ්බන්ති තෙහි අධිගන්තබ්බං. තෙනාති සම්බොධිතා
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණෙන.

142. බාදනියානං උළාරතා සාතරසානුභාවෙනාති ආහ “මධුරෙ ආගච්ඡති”ති.
පසංසාය උළාරතා විසිට්ඨභාවෙනාති ආහ “සෙට්ඨෙ”ති, ඕභාසස්ස උළාරතා
මහන්තභාවෙනාති චුත්තං “විප්පලෙ”ති. උසභස්ස අයන්ති ආසභී, ඉධ පන ආසභී
වියාති ආසභී. තෙනාහ “උසභස්ස වාචාසදිසී”ති. යෙන පන ගුණෙනස්සා
තංසදිසතා, තං දස්සෙතුං “අවලා අසම්පවෙධි”ති චුත්තං. යතො කුතොචි
අනුස්සවනං අනුස්සවො. විජ්ජාට්ඨානෙසු කතපරිවයානං ආවරියානං තං තමත්ථං
විඤ්ඤාපෙන්නි පවෙණි ආවරියපරම්පරා. කෙවලං අත්තනො මතියා “ඉතිකිර
ඵචංකිරා”ති පරිකප්පනා ඉතිකිර. පිටකස්ස ගන්ථස්ස සම්පදානතො සයං
සම්පදානභාවෙන ගහණං පිටකසම්පදානං. යථාසුතානං අත්ථානං ආකාරස්ස
පරිචිතක්කනං ආකාරපරිචිතක්කො. තථෙව “ඵචමෙත”න්ති දිට්ඨියා
නිජ්ඣානක්කමනං දිට්ඨිනිජ්ඣානක්කන්ති. ආගමාධිගමෙහි විනා තක්කමග්ගං
නිස්සාය තක්කනං තක්කො. අනුමානවිධිං නිස්සාය නයග්ගාහො. යස්මා
බුද්ධවිසයෙ යත්වා භගවතො අයං ථෙරස්ස වොදනා, ථෙරස්ස ච සො අවිසයො,
තස්මා “පච්චක්ඛතො ඤාණෙන පටිච්ඡක්ඛිත්වා වියා”ති චුත්තං. සීහනාදො වියාති
සීහනාදො, තංසදිසතා චස්ස සෙට්ඨභාවෙන, සො චෙත්ථ ඵචං වෙදිතබ්බොති
දස්සෙන්නො “සීහනාදො”තිආදිමාහ. නෙව දන්ධායන්තෙනාති න මන්දායන්තෙන.
න භග්ගරායන්තෙනාති අපරිසඬ්ඤාත්තෙන.

අනුයොගදාපනත්ථන්ති අනුයොගං සොධාපෙතුං. විමද්දක්ඛමඤ්ඤි සීහනාදං
නදන්නො අත්ථතො තත්ථ අනුයොගං සොධෙති නාම. අනුයුඤ්ජන්තො ච නං
සොධාපෙති නාම. දාතුන්ති සොධෙතුං. කෙචි “දානත්ථ”න්ති අත්ථං වදන්ති,
තද්දුත්තං. න හි යො සීහනාදං නදති, සො ඵච තත්ථ අනුයොගං දෙතීති යුජ්ජති.
නිසංසනන්ති විමද්දනං. ධම්මානන්ති තාපයමානං, තාපනඤ්ඤෙත්ථ ගග්ගරියා
ධමාපනසීසෙන වදති. සබ්බෙ තෙති සබ්බෙ තෙ අතීතෙ නිරුද්ධෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ,
තෙනෙතං දස්සෙති – යෙ තෙ අහෙසුං අතීතං අද්ධානං තච අභිනීභාරතො ඕරං
සම්මාසම්බුද්ධා, තෙසං තාව සාවකඤ්ඤාණගොචරෙ ධම්මෙ පරිච්ඡින්නන්තො
මාරාදයො විය බුද්ධානං ලොකියචිත්තචාරං ත්ථං ජානෙය්‍යාසී. යෙ පන තෙ
අබ්භතීතා තතො පරතො ඡින්නවට්ඨා ඡින්නපපඤ්චා පරියාදිණ්ණචට්ඨා
සබ්බදුක්ඛචිතිවත්තා සම්මාසම්බුද්ධා, තෙසං සබ්බෙසම්පි සාවකඤ්ඤාණස්ස
අවිසයභූතෙ ධම්මෙ කථං ජානිස්සසීති.

අනාගතබුද්ධානං පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො, තෙන අතීතෙසු
තාව බන්ධානං භූතපුබ්බත්තා තත්ථ සියා ඤාණස්ස සවිසයෙ ගති, අනාගතෙසු පන
සබ්බසො අසඤ්ජාතෙසු කථන්ති ඉමමත්ථං ජොතෙති. තෙනාහ
“අනාගතාපි”තිආදි. “චිත්තෙන පරිච්ඡින්නිත්වා විදිතා”ති කස්මා චුත්තං, නනු
අතීතානාගතෙ සත්තාහෙ ඵච පචත්තං චිත්තං වෙනොපරියඤ්ඤාණස්ස විසයො, න

තනො පරන්ති? නයිදං වෙනොපරියඤාණකිච්චවසෙන චුත්තං, අථ බො පුබ්බෙනිවාසඅනාගතංසඤාණවසෙන චුත්තං, තස්මා නායං දොසො.

විදිතට්ඨානෙ න කරොති සික්ඛාපදෙනෙව තාදිසස්ස පටික්ඛෙපස්ස පටික්ඛිත්තත්තා, සෙනුසාතනො ව. කථං පන ථෙරො ද්වයසම්භවෙ පටික්ඛෙපමෙව අකාසි, න විභජ්ජ ඛ්‍යාකාසිති ආහ “ථෙරො කිරා”තිආදි. පාරං පරියන්තං මිනොතිති පාරමී, සා එව ඤාණන්ති පාරමීඤාණං, සාවකානං පාරමීඤාණං සාවකපාරමීඤාණං, තස්මිං. සාවකානං උක්කංසපරියන්තගතෙ ජානනෙ නායං අනුයොගො, අථ බො සබ්බඤ්ඤාඤාණං සබ්බඤ්ඤානාය ජානනෙ. කෙවි පන “සාවකපාරමීඤාණෙති සාවකපාරමීඤාණවිසයෙ”ති අත්ථං වදන්ති. තථා සෙසපදෙසුපි. සීල ..පෙ.... සමත්ථන්ති සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිසඬ්ඛාතකාරණානං ජානනසමත්ථං. බුද්ධසීලාදයො හි බුද්ධානං බුද්ධකිච්චස්ස, පරෙහි “බුද්ධා”ති ජානනස්ස ව කාරණං.

143. අනුමානඤාණං විය සංසයපිට්ඨිකං අහුත්වා “ඉදමිද”න්ති යථාසභාවතො ඤෙය්‍යාං ධාරෙති නිව්ඡිනොතිති ධම්මො, පච්චක්ඛඤාණන්ති ආහ “ධම්මස්ස පච්චක්ඛතො ඤාණස්සා”ති. අනුච්ඡිති අන්වයොති ආහ “අනුයොගං අනුගන්ත්වා”ති. පච්චක්ඛසිද්ධඤ්ඤි අත්ථං අනුගන්ත්වා අනුමානඤාණස්ස පවත්ති දිට්ඨෙත අදිට්ඨස්ස අනුමානන්ති වෙදිතබ්බො. විදිතෙ වෙදකම්පි ඤාණං අත්ථතො විදිතමෙව හොතිති “අනුමානඤාණං නයග්ගාහො විදිතො”ති චුත්තං. විදිතොති විද්ධො පටිලද්ධො, අධිගතොති අත්ථො. අප්පමාණොති අපරිමාණො මහාවිසයත්තා. තෙනාහ “අපරියන්තො”ති. තෙනාති අපරියන්තත්තා, තෙන වා අපරියන්තෙන ඤාණෙන, එතෙනෙව ථෙරො යං යං අනුමෙය්‍යමත්ථං ඤාතුකාමො හොති, තත්ථ තත්ථස්ස අසඬ්ගමප්පටිහටඅනුමානඤාණං පවත්තතිති දස්සෙති. තෙනාහ “සො ඉමිනා”තිආදි. තත්ථ ඉමිනාති ඉමිනා කාරණෙන. පාකාරස්ස ථීරභාවං උද්ධමුද්ධං ආපෙතිති උද්ධාපං, පාකාරමූලං. ආදි-සද්දෙන පාකාරද්වාරබන්ධපරිබාදීනං සඬ්ගහො වෙදිතබ්බො. පච්චන්තෙ භවං පච්චන්තිමං. පණ්ඩිතදොවාරිකට්ඨානියං කත්වා ථෙරො අත්තානං දස්සෙතිති දස්සෙන්නො “එකද්වාරන්ති කස්මා ආහා”ති වොදනං සමුට්ඨාපෙසි. යස්සා පඤ්ඤාය වසෙන පුරිසො “පණ්ඩිතො”ති චුච්චති, තං පණ්ඩිච්චන්ති ආහ “පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතො”ති. තංතංඉතිකත්තබ්බතාසු ඡෙකභාවො ඛ්‍යාත්තභාවො වෙය්‍යත්තියං. මෙධනි සම්මොසං හිංසනි විධමතිති මෙධා, සා එතස්ස අත්ථීති මෙධාවී. යානෙ යානෙ උප්පත්ති එතිස්සා අත්ථීති යානුප්පත්තිකා, යානසො උප්පජ්ජනකපඤ්ඤා. අනුපරියායන්ති එතෙනාති අනුපරියායො, සො එව පටොති අනුපරියායපටො, පරිතො පාකාරස්ස අනුසංයායනමග්ගො. පාකාරභාගා සන්ධාතබ්බා එත්ථාති පාකාරසන්ධි, පාකාරස්ස චුල්ලිතප්පදෙසො. සො පන හෙට්ඨිමන්තෙන ද්විත්තම්පි ඉට්ඨකානං විගමෙන එවං චුච්චතිති ආහ “ද්විත්තං ඉට්ඨකානං අපගතට්ඨාන”න්ති. ඡින්නට්ඨානන්ති ඡින්නහින්තප්පදෙසො, ඡින්නට්ඨානං වා. තඤ්ඤි “විවර”න්ති චුච්චති.

කිලිටියන්ති මලීනං. උපතාපෙන්තීති කිලෙසපරිලාභෙන සන්තාපෙන්ති. විබාධෙන්තීති පිළෙන්ති. උප්පන්නාය පඤ්ඤාය නිවරණෙහි න කිඤ්චි කාතුං සක්කාති ආහ “අනුප්පන්නාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති”ති. තස්මාති පච්චයුපසාතෙන උප්පජ්ජිතුං අප්පදානතො. චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සුට්ඨු යපිතචිත්තාති චතුබ්බිධායපි සතිපට්ඨානභාවනාය සම්මදෙව යපිතචිත්තා. යථාසභාවෙන භාවෙන්වාති අවිපරිතසභාවෙන යථා පටිපක්ඛා සමුච්ඡිජ්ජන්ති, එවං භාවෙන්වා.

පුරිමනයෙ සතිපට්ඨානානි, බොජ්ඣංගිනි ව මිස්සකා අධිප්පෙතාති තතො අඤ්ඤා චත්තුං “අපිචෙන්ථා”ති ආදි වුත්තං. මිස්සකාති සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙන මිස්සකා. “චතුසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා”ති ආදිතො වුත්තත්තා සතිපට්ඨානෙ විපස්සනාති ගහෙන්වා “සත්ත බොජ්ඣංගිනෙ යථාභූතං භාවෙන්වා”ති වුත්තත්තා, මග්ගපරියාපන්නානංයෙව ච නෙසං නිජ්ජරියායබොජ්ඣංගිනිභාවතො, තෙසු ච සබ්බසො අධිගතෙසු ලොකනාමෙත සබ්බඤ්ඤාඤාණමපි අධිගතමෙව භොතීති “බොජ්ඣංගිනෙ මග්ගො, සබ්බඤ්ඤාඤාණඤ්ඤාති ගහිතෙ සුන්දරො පඤ්ඤො භවෙය්සා”ති මහාසිවත්ථෙරො ආහ, න පනෙවං ගහිතං පොරාණෙහිති අධිප්පායො. ඉතීති වුත්තජ්ජකාරපරාමසනං. ථෙරොති සාරිපුත්තත්ථෙරො.

තත්ථාති තෙසු පච්චන්තනගරාදියු. නගරං විය නිබ්බානං තදත්ථිකෙහි උපගන්තබ්බතො, උපගතනඤ්ච පරිස්සයරහිතසුබාධිගමනට්ඨානතො. පාකාරො විය සීලං තදුපගතනං පරිතො ආරක්ඛභාවතො. පරියායපථො විය හිරි සීලපාකාරස්ස අධිට්ඨානභාවතො. වුත්තඤ්ඤෙනං “පරියායපථොති බො හික්ඛු හිරියා එතං අධිවචන”න්ති. ද්වාරං විය අරියමග්ගො නිබ්බානනගරජ්ජවෙසනඅඤ්ජසභාවතො. පණ්ඩිතදොවාරිකො විය ධම්මසෙනාපති නිබ්බානනගරපට්ඨපටිසනකානං සත්තානං සල්ලක්ඛණතො. දිත්තොති දාපිතො, සොධිතොති අත්ථො.

144. නිජ්ජන්තිදස්සනත්ථන්ති සිද්ධිදස්සනත්ථං, අධිගමදස්සනත්ථන්ති අත්ථො. “පඤ්චනවුතිපාසණ්ඨෙ”ති ඉදං යස්මා ථෙරො පරිබ්බාජකො හුත්වා තතො පුබ්බෙව නිබ්බානපරියෙසනං චරමානො තෙ තෙ පාසණ්ඩිතො උපසඬ්ඨිකමිත්වා නිබ්බානං පුච්ඡි, තෙ නාස්ස චිත්තං ආරාධෙසුං, තං සන්ධාය වුත්තං. තෙ පන පාසණ්ඩා හෙට්ඨා වුත්තා එව. තත්ථෙවති තස්සයෙව භාගිනෙය්සස්ස දෙසියමානාය දෙසනාය. පරස්ස වඩ්ඪිතං හත්තං භුඤ්ජන්තො විය සාවකපාරමිඤ්ඤාණං හත්ථගතං අකාසි අධිගච්ඡි. උත්තරුත්තරන්ති හෙට්ඨිමස්ස හෙට්ඨිමස්ස උත්තරණතො අතික්කමනතො උත්තරුත්තරං, තතො එව පධානභාවං පාපිතතාය පණිතපණිතං. උත්තරුත්තරන්ති වා උපරුපරි. පණිතපණිතන්ති පණිතතරං, පණිතතමඤ්ඤාති අත්ථො. කණ්හන්ති කාලකං සංකිලෙසධම්මං. සුක්කන්ති ඔදානං වොදානධම්මං. සවිපක්ඛං කත්ථාති පහාතබ්බපහායකභාවදස්සනවසෙන යථාක්කමං උභයං සවිපක්ඛං කත්ථා. “අයං කණ්හධම්මො, ඉමස්ස අයං පහායකො”ති එවං කණ්හං

පටිබාහිත්වා දෙසනාවසෙන නිහරිත්වා සුක්කං, “අයං සුක්කධම්මො, ඉමිනා අයං පහාතබ්බො”ති එවං සුක්කං පටිබාහිත්වා කණ්භං. සඋස්සාහන්ති එලුප්පාදනසමත්ථතාවසෙන සබ්බාපාරං. තෙනාහ “සවිපාක”න්ති. විපාකධම්මන්ති අත්ථො.

තස්මිං දෙසිතෙ ධම්මෙති තස්මිං චුත්තනයෙන භගවා තුම්හෙහි දෙසිතෙ ධම්මෙ එකච්චං ධම්මං නාම සාවකපාරමිඤ්ඤාණං ජානිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා. තංජානනෙ හි චුත්තෙ චතුසච්චධම්මජානනං අචුත්තසිද්ධන්ති. “චතුසච්චධම්මෙසු”ති ඉදං පොරාණට්ඨකථායං චුත්තාකාරදස්සනං. විපක්ඛො පන පරතො ආගමිස්සති. එත්ථාති “ධම්මෙසු නිට්ඨං අගම”න්ති එතස්මිං පදෙ. ථෙරසල්ලාපොති ථෙරානං සල්ලාපසදිසො විනිවිජයවාදො. කාළවල්ලවාසීති කාළවල්ලවිහාරවාසී. ඉදානීති එතරහි “ඉදාහං හන්තෙ”තිආදිවචනකාලෙ. ඉමස්මිං පන යානෙති “ධම්මෙසු නිට්ඨං අගම”න්ති ඉමස්මිං පදෙසෙ, ඉමස්මිං වා නිට්ඨානකාරණභූතෙ යොනිසො පරිචිතක්කතෙ. “ඉමස්මිං පන යානෙ බුද්ධගුණෙසු නිට්ඨංචගතො”ති කස්මා චුත්තං, නනු සාවකපාරමිඤ්ඤාණසමධිගතකාලෙ එව ථෙරො බුද්ධගුණෙසු නිට්ඨංචගතොති? සච්චමෙතං, ඉදානි පන තං පාකටං ජාතන්ති එවං චුත්තං. සබ්බන්ති “චතුසච්චධම්මෙසු”තිආදි සුමත්ථෙරෙන චුත්තං සබ්බං. අරහත්තෙ නිට්ඨංචගතොති එත්ථාපි චුත්තනයෙනෙව අනුයොගපරිහාරා වෙදිතබ්බා. යදිපි ධම්මසෙනාපති “සාවකපාරමිඤ්ඤාණං මයා සමධිගත”න්ති ඉතො පුබ්බෙපි ජානාතියෙව, ඉදානි පන අසඬිබ්බායාපරිමෙයාහෙදෙ බුද්ධගුණෙ නයග්ගාභවසෙන පරිග්ගහෙත්වා කිච්චසිද්ධියා තස්මිං ඤාණෙ නිට්ඨංචගතො අහොසීති දස්සෙත්තො “මහාසිවත්ථෙරො...පෙ.... ධම්මෙසුති සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ නිට්ඨංචගතො”ති අවොච.

බුද්ධගුණා පන නයතො ආගතා, තෙ නයග්ගාහතො යාථාවතො ජානන්තො සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ තථාජානනාවසෙන නිට්ඨංචගතත්තා සාවකපාරමිඤ්ඤාණමෙව තස්ස අපරාපරුප්පත්තිවසෙන, තෙන තෙන භාවෙතබ්බකිච්චබ්බතාවසෙන ව “ධම්මෙසු”ති පුට්ඨවනෙන චුත්තං. අනන්තාපරිමෙයානං අනඤ්ඤවිසයානං බුද්ධගුණානං නයතො පරිග්ගණ්හනෙන ථෙරස්ස සාතිසයො භගවති පසාදො උප්පජ්ජතිති ආහ “භියොසොමත්තායා”තිආදි. “සුට්ඨු අක්ඛාතො”ති වත්ථා තං එවස්ස සුට්ඨු අක්ඛාතතං දස්සෙතුං “නිය්‍යානිකො මග්ගො”ති චුත්තං. ස්වාක්ඛාතතා හි ධම්මස්ස යදත්ථං දෙසිතො, තදත්ථසාධනෙන වෙදිතබ්බා. එලත්ථාය නිය්‍යාතීති අනන්තරවිපාකත්තා, අත්තතො උප්පත්තිසමනන්තරමෙව එලනිප්පාදනාවසෙන පවත්තතීති අත්ථො. වට්ටවාරකතො නිය්‍යාතීති වා නිය්‍යානිකො, නිය්‍යානසිලොති වා. රාගදොසමොහනිම්මදනසමත්ථොති ඉධාපි “පසන්තොස්මි භගවතීති දස්සෙති”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. වඩ්ඛාදීති ආදි-සද්දෙන ජිම්හකුටිලෙ, අඤ්ඤෙව පටිපත්තිදොසෙ සඬිගණ්හාති. භගවා තුම්හාකං බුද්ධසුබුද්ධතා විය ධම්මසුධම්මතා, සඬිසසුප්පටිපත්ති ව ධම්මෙසු නිට්ඨංචගමනෙන සාවකපාරමිඤ්ඤාණෙ නිට්ඨංචගතත්තා මය්හං සුට්ඨු විභූතා සුපාකටා ජානාති

දස්සෙන්නො ටෙරො “ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො, සුප්පට්ඨන්තො සඬ්ඝොති පසිදි”න්ති අවොච.

කුසලධම්මදෙසනාවණ්ණනා

145. අනුත්තරභාවොති සෙට්ඨභාවො. අනුත්තරො භගවා යෙන ගුණෙන, සො අනුත්තරභාවො, තං අනුත්තරියං. යස්මා තස්සාපි ගුණස්ස කිඤ්චි උත්තරිතරං නත්ථි එව, තස්මා චූත්තං “සා තුම්භාකං දෙසනා අනුත්තරාති වදති”ති. කුසලෙසු ධම්මෙසුති කුසලධම්මනිමිත්තං. නිමිත්තත්ථෙ හි එතං භූමිමං, තස්මා කුසලධම්මදෙසනාහෙතුපි භගවාච අනුත්තරොති අත්ථො. භූමිං දස්සෙන්නොති විසයං දස්සෙන්නො. කුසලධම්මදෙසනාය හි කුසලා ධම්මා විසයො. චූත්තපදෙති “කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති එවං චූත්තවාක්‍යො, එවං වා චූත්තධම්මකොට්ඨාසෙ. “පඤ්චධා”ති කස්මා චූත්තං, නනු ඡෙකට්ඨෙතපි කුසලං ඉච්ඡිතබ්බං “කුසලො ත්ථං රථස්ස අඬගපච්චඬගාන”න්තිආදීසුති (ම. නි. 2.87)? සච්චමෙතං, සො පන ඡෙකට්ඨො කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙතෙව සඬගහිතොති විසුං න ගහිතො. “කච්චි නු භොතො කුසලං, කච්චි භොතො අනාමය”න්ති (ජා. 1.15.146; 2.22.2008) ජාතකෙ ආගතත්තා “ජාතකපරියායං පත්වා ආරොග්‍යට්ඨෙත කුසලං වට්ටති”ති චූත්තං. “තං කිං මඤ්ඤං, ගහපතයො, ඉමෙ ධම්මා කුසලා වා අකුසලා වා සාවජ්ජා වා අනවජ්ජා වා”තිආදීසු සුත්තපදෙසෙසු “කුසලා”ති චූත්තධම්මා එව “අනවජ්ජා”ති චූත්තාති ආහ “සුත්තන්තපරියායං පත්වා අනවජ්ජට්ඨෙත කුසලං වට්ටති”ති. අභිධම්මෙ “කොසල්ල”න්ති පඤ්ඤා ආගතාති යොනිසොමනසිකාරහෙතුකස්ස කුසලස්ස කොසල්ලසම්මුතට්ඨො, දරථාභාවදීපනතො නිද්දරථට්ඨො, “කුසලස්ස කතත්තා උපචිතත්තා”ති වත්වා ඉට්ඨවිපාකනිද්දිසනතො සුඛවිපාකට්ඨො ව අභිධම්මනයසිද්ධොති ආහ “අභිධම්ම...පෙ.... විපාකට්ඨෙතා”ති. බාහිතිකසුත්තෙ (ම. නි. 2.358) භගවතො කායසමාවාරාදිකෙ වණ්ණෙන්නෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන “යො බො මහාරාජ කායසමාවාරො අනවජ්ජො”ති කුසලො කායසමාවාරො රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස චූත්තො. න හි භගවතො සුඛවිපාකකම්මං අත්ථිති සබ්බසාවජ්ජරහිතා කායසමාවාරාදයො “කුසලා”ති චූත්තා, ඉධ පන “කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති බොධිපක්ඛියධම්මා “කුසලා”ති චූත්තා, තෙ ව සමථවිපස්සනා මග්ගසම්පයුත්තා එකන්තෙන සුඛවිපාකා එවාති අවජ්ජරහිතතාමත්තං උපාදාය අනවජ්ජත්ථො කුසල-සද්දොති ආහ “ඉමස්මිං පන...පෙ.... දට්ඨබ්බ”න්ති. එවඤ්ච කත්වා “එලසතිපට්ඨානං පන ඉධ අනධිජ්ජෙත”න්ති ඉදඤ්ච වචනං සමන්ථිතං හොති සවිපාකස්සෙව ගහණන්ති කත්වා.

“චූද්දසව්ධෙනා”තිආදි සතිපට්ඨානෙ (දී. නි. 2.376; ම. නි. 1.109) චූත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. පග්ගහට්ඨෙතාති කුසලපක්ඛස්ස පග්ගණ්හනසභාවෙන. කිච්චවසෙනාති අනුප්පන්නාකුසලානුප්පාදනාදිකිච්චවසෙන. තතො එව වස්ස වතුබ්බිධතා. ඉජ්ඣනට්ඨෙතාති නිජ්ජප්පනසභාවෙන. ඡන්දාදයො එව ඉද්ධිපාදෙසු

විසිටියසභාවා, ඉතරෙ අවිසිටියා, තෙසම්පි විසෙසො ඡන්දාදිකතොති ආහ
“ඡන්දාදිවසෙන නානාසභාවා”ති.

අධිමොක්ඛාදිසභාවවසෙනාති පසාදාධිමොක්ඛාදිසලක්ඛණවසෙන.
උපත්ථම්භනට්ඨෙතාති සම්පයුත්තධම්මානං උපත්ථම්භනකභාවෙන.
අකම්පියට්ඨෙතාති පටිපක්ඛෙහි අකම්පියසභාවෙන. සලක්ඛණෙනාති
අධිමොක්ඛාදිසභාවෙන. නියානට්ඨෙතාති සංකිලෙසපක්ඛතො, වට්ටවාරකතො ව
නිග්ගමනට්ඨෙත. උපට්ඨානාදිනාති
උපට්ඨානධම්මවිවයපග්ගහසම්පියායනපස්සම්භනසමාධානඅජ්ඣුපෙක්ඛනසඬ්ඛා
තෙන අත්තතො සභාවෙන. හෙතුට්ඨෙතාති නිබ්බානස්ස සම්පාපකහෙතුභාවෙන.
දස්සනාදිනාති
දස්සනාහිනිරොපනපරිග්ගහසමුට්ඨාපනවොදාපනපග්ගහපට්ඨානසමාධානසඬ්ඛාතෙ
න අත්තතො සභාවෙන.

සාසනස්ස පරියොසානදස්සනත්ථන්ති සාසනං නාම නිජ්ජරියායතො සත්තතිංස
බොධිපක්ඛියධම්මා. තත්ථ යෙ සමථවිපස්සනාසහගතා, තෙ සාසනස්ස ආදි,
මග්ගපරියාපන්තා මජ්ඣිම, ඵලභූතා පරියොසානං, තංදස්සනත්ථං. තෙනාහ
“සාසනස්ස හී”තිආදි.

පුන ඵතදානුත්තරියං භන්තෙති යථාරද්ධාය දෙසනාය නිගමනං. චුත්තස්සෙව
අත්ථස්ස පුන වචනඤ්ඤි නිගමනං චුත්තං. තං දෙසනන්ති තං කුසලෙසු ධම්මෙසු
දෙසනාජ්ජකාරං, දෙසනාවිධිං, දෙසෙනබ්බඤ්ඤි, සකලං වා සම්පුණ්ණං අනවසෙසං
අභිජානාති අභිවිසිට්ඨෙත ඤාණෙන ජානාති, අසෙසං අභිජානනතො ඵව උත්තරී
උපරි අභිඤ්ඤෙය්‍යං නත්ථී. ඉතොති භගවතා අභිඤ්ඤාතතො. අඤ්ඤො
පරමත්ථවසෙන ධම්මො වා පඤ්ඤත්තිවසෙන පුග්ගලො වා අයං නාම යං භගවා න
ජානාතිති ඉදං නත්ථී න උපලබ්භති සබ්බස්සෙව සම්මදෙව තුම්භෙහි
අභිඤ්ඤාතත්තා. කුසලෙසු ධම්මෙසු අභිජානනෙ, දෙසනායඤ්ඤි භගවතො
උත්තරිතරො නත්ථී.

ආයතනපණ්ණත්තිදෙසනාවණ්ණනා

146. ආයතනපඤ්ඤාපනාසුති චක්ඛාදීනං, රූපාදීනඤ්ඤි ආයතනානං
සම්බොධනෙසු, තෙසං අජ්ඣන්තිකබාහිරවිභාගතො, සභාගවිභාගතො, සමුදයතො,
අත්ථඬ්ඛගමතො, ආහාරතො, ආදීනවතො, නිස්සරණතො ව දෙසනායන්ති අත්ථො.

ගබ්භාවක්කන්තිදෙසනාවණ්ණනා

147. ගබ්භොක්කමනෙසුති ගබ්භභාවෙන මාතුකුච්ඡියං අවක්කමනෙසු
අනුජ්ජෙවෙසෙසු, ගබ්භෙ වා මාතුකුච්ඡිස්මිං අවක්කමනෙසු. පටිසතීති පටිවයවසෙන
තත්ථ නිබ්බත්තෙන්තො පටිසන්තො විය භොතීති කත්වා චුත්තං. යාතීති

සන්තානට්ඨිතියා පවත්නති, තථාභූතො ච තත්ථ වසන්තො විය හොතිති ආහ
“වසති”ති. පකතිලොකියමනුස්සානං පයමා ගබ්භාවක්කන්තිති පවුරමනුස්සානං
ගබ්භාවක්කන්ති දෙසනාවසෙන ඉධ පයමා. “දුතියා ගබ්භාවක්කන්ති”තිආදීසුපි
එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.

අලමෙවාති යුත්තමෙව.

බිපිතුං න සක්කොන්තිති තථා වාතානං අනුප්පජ්ජනමෙව වදති. සෙසන්ති පුන
“එතදානුත්තරිය”තිආදි පාඨප්පදෙසං වදති.

ආදෙසනවිධාදෙසනාවණ්ණනා

148. පරස්ස චිත්තං ආදිසති එතෙහිති ආදෙසනානි, යථාඋපට්ඨිතනිමිත්තාදීනි,
තානි එව අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අසංකිණ්ණරූපෙන ධීතත්තා ආදෙසනවිධා,
ආදෙසනාභාගා, තාසු ආදෙසනවිධාසු. තෙනාහ “ආදෙසනකොට්ඨාසෙසු”ති.
ආගතනිමිත්තෙනානි යස්ස ආදිසති, තස්ස, අත්තනො ච උපගතනිමිත්තෙන,
නිමිත්තප්පත්තස්ස ලාභාලාභාදිආදිසනවිධිදස්සනස්ස පවත්තත්තා “ඉදං නාම
හවිස්සති”ති වුත්තං. පාළියං පන “එවම්පි තෙ මනො”තිආදිනා පරස්ස
චිත්තාදිසනමෙව ආගතං, තං නිදස්සනමත්තං කතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි “ඉදං නාම
හවිස්සති”ති වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස විභාවනවසෙන වත්ථු ආගතං. ගතනිමිත්තං
නාම ගමනනිමිත්තං. ධීතනිමිත්තං නාම අත්තනො සම්පෙ යානනිමිත්තං, පරස්ස
ගමනවසෙන, යානවසෙන ච ගහෙතබ්බනිමිත්තං. මනුස්සානං පරචිත්තවිදුනං,
ඉතරෙසම්පි වා සවනවසෙන පරස්ස චිත්තං ඤත්වා කට්ඨන්තානං සද්දං සුත්වා.
යක්ඛපිසාචාදීනන්ති හිඬිකාරයක්ඛානඤ්ඤෙව කණ්ණපිසාචාදිපිසාචානං,
කුම්භණ්ඩනාගාදීනඤ්ඤෙව.

චිත්තක්කච්ඡ්ථාරවසෙනානි ච්ඡ්ථාරිකභාවෙන පවත්තචිත්තක්කස්ස වසෙන.
උප්පන්නන්ති තතො සමුට්ඨිතං. ච්ඡ්පලපන්නානන්ති කස්සචි අත්ථස්ස
අබොධනතො විරූපං, විවිධං වා පලපන්නානං. සුත්තපමත්තාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන
වෙදනාට්ඨිත්තචිත්තාදීනං සඬගහො. මහාඅට්ඨකථායං පන “ඉදං වක්ඛාමි, එවං
වක්ඛාමිති චිත්තක්කයතො චිත්තක්කච්ඡ්ථාරසද්දො නාම උප්පජ්ජති”ති (අහි. අට්ඨ.
1.වච්ඡමමද්වාරකථාපි) ආගතත්තා ජාගරන්නානං පකතියං ධීතානං
අච්ඡ්පලපන්නානං චිත්තක්කච්ඡ්ථාරසද්දො කදාචි උප්පජ්ජතිති විඤ්ඤායති, යො
ලොකෙ “මත්තප්පො”ති වුච්චති. යස්ස මහාඅට්ඨකථායං අසොතවිඤ්ඤායානා
වුත්තා. තාදිසඤ්ඤි සන්ධාය විඤ්ඤත්තිසහජමෙව
“ජිවිහාතාලුලනාදිකරචිත්තක්කසමුට්ඨිතං සුමුමසද්දං දිබ්බසොතෙන සුත්වා
ආදිසතිති සුත්තෙ වුත්ත”න්ති (ධ. ස. මූලට්. වච්ඡමමද්වාරකථාවණ්ණනා)
ආනන්දාවරියො අවොච. වුත්තලක්ඛණො එව පන නාතිසුමුමො අත්තනො,
අච්චාසන්නප්පදෙසෙ ධීතස්ස ච මංසසොතස්සාපි ආපාථං ගච්ඡතිති සක්කා
විඤ්ඤාතුං. තස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස. තස්ස වසෙනානි තස්ස චිත්තක්කස්ස වසෙන.

එවං අයම්පි ආදෙසනවිධා වෙනොපරියඤාණවසෙනෙව ආගතාති වෙදිතබ්බා. කෙවි පන “තස්ස වසෙනාති තස්ස සද්දස්ස වසෙනා”ති අත්ථං වදන්ති, තං අයුත්තං. න හි සද්දග්ගහණෙන තංසමුට්ඨාපකච්ඡන්තං ගස්හති, සද්දග්ගහණානුසාරෙනපි තදත්ථස්සෙව ගහණං හොති, න චිත්තස්ස. එතෙනෙව යදෙකෙ “යං විතක්කයතොති යමත්ථං විතක්කයතො”ති වත්වා “තස්ස වසෙනාති තස්ස අත්ථස්ස වසෙනා”ති වණ්ණෙන්නති, තම්පි පටික්ඛිත්තං.

මනසා සඬබරියන්තිති මනොසඬබාරා, වෙදනාසඤ්ඤා. පණ්ණිනාති පුරිමපරිබන්ධවිනයෙන පධානභාවෙන නිහිතා යපිතා. තෙනාහ “චිත්තසඬබාරා සුට්ඨපිතා”ති. විතක්කස්ස විතක්කනං නාම උප්පාදනමෙවාති ආහ “පචත්තෙස්සති”ති. “පජානාති”ති පුබ්බෙ වුත්තපදසම්බන්ධදස්සනවසෙන ආනෙති. ආගමනෙනාති ඤානස්ස ආගමනට්ඨානවසෙන. පුබ්බභාගෙනාති මග්ගස්ස සබ්බපුබ්බභාගෙන විපස්සනාරම්භෙන. උභයං පෙතං යො සයං ඤානලාභී, අධිගතමග්ගො ව අඤ්ඤං තදත්ථාය පටිපජ්ජන්තං දිස්වා “අයං ඉමිනා නීහාරෙන පටිපජ්ජන්තො අද්ධා ඤානං ලභිස්සති, මග්ගං අධිගම්ස්සති”ති අභිඤ්ඤාය විනා අනුමානවසෙන ජානාති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. තෙනාහ “ආගමනෙන ජානාති නාමා”තිආදි. අනන්තරාති වුට්ඨිතකාලං සන්ධායාහ. තදා හි පචත්තවිතක්කපජානනෙනෙව ඤානස්ස භානභාගියතාදිවිසෙසපජානනං.

කිං පනිදං වෙනොපරියඤාණං පරස්ස චිත්තං පරිච්ඡිජ්ජ ජානන්තං ඉද්ධිචිත්තභාවතො අවිසෙසතො සබ්බෙසම්පි චිත්තං ජානාතිති? නොති දස්සෙන්නො “තත්ථා”තිආදිමාහ. න අරියානන්ති යෙන චිත්තෙන තෙ අරියා නාම ජානා, තං ලොකුත්තරචිත්තං න ජානාති අප්පට්ඨිද්ධභාවතො. යථා හි පුපුජ්ජනො සබ්බෙසම්පි අරියානං ලොකුත්තරචිත්තං න ජානාති අප්පට්ඨිද්ධත්තා, එවං අරියොපි හෙට්ඨිමො උපරිමස්ස ලොකුත්තරචිත්තං න ජානාති අප්පට්ඨිද්ධත්තා එව. යථා පන උපරිමො හෙට්ඨිමං එලසමාපත්තිං න සමාපජ්ජති, කිං එවං සො තස්ස ලොකුත්තරචිත්තං න ජානාතිති වොදනං සන්ධායාහ “උපරිමො පන හෙට්ඨිමස්ස ජානාති”ති, පට්ඨිද්ධත්තාති අධිප්පායො. “උපරිමො හෙට්ඨිමං න සමාපජ්ජති”ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ “තෙසඤ්ඡී”තිආදි. තෙසන්ති අරියානං. හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා සමාපත්ති භූමන්තරප්පත්තියා පටිප්පස්සද්ධිකප්පා. තෙනාහ “තනුපපත්තියෙව හොති”ති, න උපරිභූමිපත්ති. නිමිත්තාදිවසෙන ඤාතස්ස කදාවි බ්‍යාභිවාරොපි සියා, න පන අභිඤ්ඤාඤාණෙන ඤාතස්සාති ආහ “වෙනො...පෙ.... නත්ථී”ති. “තං භගවා”තිආදි සෙසං නාම.

දස්සනසමාපත්තිදෙසනාවණ්ණනා

149. බුභ්මජාලෙති බුභ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං. උත්තරපදලොපෙන හෙස නිද්දෙසො. ආතප්පන්ති වීරියං ආතප්පති කොසජ්ජං සබ්බම්පි සංකිලෙසපක්ඛන්ති. කුසලවීරියස්සෙව හෙත්ථ ගහණං අප්පමාදාදිපදන්තරසන්තිධානතො. පදනිතබ්බතොති පදහනතො, භාවනං උද්දිස්ස වායමනතොති අත්ථො.

අනුයුක්තභාවයෙන් අනුයුක්තතාවය. ඊදිසානං පදානං බහුලංකත්තුච්ඡයනාය ඉච්ඡිතභාවයෙන් ආතප්පපදස්ස විය ඉතරෙසම්පි කත්තුසාධනතා දට්ඨබ්බා. පටිපත්තියං නප්පමජ්ජති එතෙනාති අප්පමාදො, සතිඅවිජ්ජවාසො. සම්මා මනසි කරොති එතෙනාති සම්මාමනසිකාරො, තථාපචත්තො කුසලචිත්තුප්පාදො. භාවනානුයොගමෙව තථා වදති. දෙසනාක්කමෙන පයමා, දස්සනසමාපත්ති නාම කරජකායෙ පටික්කුලාකාරස්ස සම්මදෙව දස්සනවසෙන පචත්තසමාපත්තිභාවතො. නිජ්ජරියායෙනෙවාති චුත්තලක්ඛණදස්සනසමාපත්තිසන්තිස්සයත්තා, දස්සනමග්ගඵලභාවතො ච පයමසාමඤ්ඤඵලං පරියායෙන විනා දස්සනසමාපත්ති.

අතික්කම්ම ජවිමංසලොභිතං අට්ඨං පච්චවෙක්ඛතීති තාති අපච්චවෙක්ඛිත්වා අට්ඨිමෙව පච්චවෙක්ඛති. අට්ඨිආරම්මණා දිබ්බවක්ඛුපාදකජ්ඣානසමාපත්තීති චුත්තනායෙන අට්ඨිආරම්මණා දිබ්බවක්ඛුඅධිට්ඨානා පයමජ්ඣානසමාපත්ති. යො හි භික්ඛු ආලොකකසිණෙ චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා තං පාදකං කත්වා අධිගතදිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණො හුත්වා සවිඤ්ඤාණකෙ කායෙ අට්ඨං පරිග්ගහෙන්වා තත්ථ පටික්කුලමනසිකාරවසෙන පයමං ඥානං නිබ්බත්තෙති, තස්සායං පයමජ්ඣානසමාපත්ති දුතියා දස්සනසමාපත්ති. තෙන චුත්තං “අට්ඨි අට්ඨි” තිආදි. යො පනෙත්ථ පාළියං ද්වත්තිංසාකාරමනසිකාරො චුත්තො, සො මග්ගසොධනවසෙන චුත්තො. තත්ථ වා කතපරිවයස්ස සුබ්බෙන්වා චුත්තනායා අට්ඨිපච්චවෙක්ඛණා සම්ප්ප්ඤ්ඤාති. තෙනෙවෙත්ථ “ඉමං වෙවා” ති “අතික්කම්ම වා” ති ව-සද්දො සමුච්චයත්ථො චුත්තො. තං ඥානන්ති යථාචුත්තං පයමජ්ඣානං. අයන්ති අයං සකදාගාමීඵලසමාපත්ති. සාතිසයං චතුසච්චදස්සනාගමනතො පරියායෙන විනා මුඛ්‍යා දුතියා දස්සනසමාපත්ති. යාව තතියමග්ගා වත්තතීති ආහ “ඛිණ්ණසවස්ස වසෙන චතුත්ථා දස්සනසමාපත්ති කථිතා” ති.

පාළියං පුරිසස්ස වාති ව-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකෙ, තෙන යථාචුත්තසමාපත්තිද්වයතො චුච්චමානංයෙව ඉමස්ස විසෙසං ජොතෙති. අච්චිජෙදෙන පචත්තියා සොතසදිසනාය විඤ්ඤාණමෙව විඤ්ඤාණසොතං, තදෙනං විඤ්ඤාණං පුරිමතො අනන්තරපච්චයං ලභිත්වා පච්චිමස්ස අනන්තරපච්චයො හුත්වා පචත්තතීති අයං අස්ස සොතාගතනාය සොතසදිසනා, තස්මා පජානිතභාවෙන චුත්තං එකමෙව වෙත්ථ විඤ්ඤාණං, තස්මා අට්ඨකථායං “විඤ්ඤාණසොතන්ති විඤ්ඤාණමෙවා” ති චුත්තං. ද්විභිසි භාගෙහිති ඔරභාගපරභාගෙහි. ඉධලොකො හිස්ස ඔරභාගො, පරලොකො පරභාගො ද්විත්තම්පි වසෙනෙතං සම්බන්ධන්ති. තෙනාහ “ඉධලොකෙ පතිට්ඨිත” තිආදි. විඤ්ඤාණස්ස ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජන්තස්ස කාමං නත්ථි කස්සචි පතිට්ඨිතතා, තණ්හාවසෙන පන තං “පතිට්ඨිත” ති චුච්චතීති ආහ “ජන්දරාගවසෙනා” ති. චුත්තඤ්ඤෙතං -

“කබ්බිකාරෙ වෙ භික්ඛවෙ ආහාරෙ අත්ථි රාගො, අත්ථි නන්දි, අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුළුහං. යත්ථ පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං

විරුළුහං...පෙ.... අත්ථි තත්ථ ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති” තිආදි (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7).

කම්මන්ති කුසලාකුසලකම්මං, උපයොගවචනමෙතං. කම්මතො උපගච්ඡන්තන්ති කම්මභාවෙන උපගච්ඡන්තං, විඤ්ඤාණන්ති අධිජ්ජායො. අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණඤ්ඨි යෙන කම්මුතා සහගතං, අඤ්ඤදත්ථු තඛභාවමෙව උපගතං හුත්වා පවත්ති. ඉධලොකෙ පතිට්ඨිතං නාම ඉධ කතුපචිතකම්මභාවුපගමනතො. කම්මභවං ආකඩ්ඪන්තන්ති කම්මවිඤ්ඤාණං අත්තනා සම්පයුත්තකම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිනිබ්බත්තනෙන තදභිමුඛං ආකඩ්ඪන්තං. තෙනෙව පටිසන්ධිනිබ්බත්තනසාමත්ථියෙන පරලොකෙ පතිට්ඨිතං නාම අත්තනො ඵලස්ස තත්ථ පතිට්ඨාපනෙන. කෙච් පන “අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං පරතො විපාකං දාතුං අසමත්ථං ඉධලොකෙ පතිට්ඨිතං නාම, දාතුං සමත්ථං පන පරලොකෙ පතිට්ඨිතං නාමා” ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං “උභයතො අබ්බොවිජ්ජන්ත” න්ති වුත්තත්තා. යඤ්ච තෙහි “පරලොකෙ පතිට්ඨිත” න්ති වුත්තං, තං ඉධලොකෙපි පතිට්ඨිතමෙව. න හි තස්ස ඉධලොකෙ පතිට්ඨිතභාවෙන විනා පරලොකෙ පතිට්ඨිතභාවො සම්භවති. සෙක්ඛපුපුඡ්ඡනානං චෙතොපරියඤ්ඤාණන්ති සෙක්ඛානං, පුපුඡ්ඡනානඤ්ච චෙතසො පරිච්ඡින්නදනකඤ්ඤාණං. කථිතං පරිච්ඡින්නදිනබ්බස්ස චෙතසො ඡන්දරාගවසෙන පතිට්ඨිතභාවජොතනතො.

චතුත්ථාය දස්සනසමාපත්තියා තතියදස්සනසමාපත්තියං වුත්තජ්ජට්ඨිකංපෙන අත්ථො චෙදිතබ්බො.

පුරිමානං ද්වින්නං සමාපත්තීනං පුබ්බෙ සමථවසෙන අත්ථස්ස වුත්තත්තා ඉදානි විපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං “අපිවා” තිආදි වුත්තං. නිච්චලමෙව පුබ්බෙ වුත්තස්ස අත්ථස්ස අපනෙතබ්බතො. අත්ථන්තරත්ථතාය දස්සියමානාය පදං චලිතං නාම භොති. අපරො නයොති ඵත්ථ පඨමජ්ඣානස්ස පඨමදස්සනසමාපත්තිභාවෙ අපුබ්බං නත්ථි. දුතියජ්ඣානං දුතියාති ඵත්ථ පන “අට්ඨිකචණ්ණකසිණවසෙන පටිලද්ධදුතියජ්ඣානං දුතියා දස්සනසමාපත්ති” ති වදන්ති, තතියජ්ඣානම්පි තථෙව පටිලද්ධං. දස්සනසමාපත්තිභාවො පන යො හික්ඛු ආලොකකසිණෙ චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා තං පාදකං කත්වා අධිගතදිබ්බවක්ඛුකො හුත්වා සවිඤ්ඤාණකෙ අට්ඨිං පරිග්ගහෙන්වා තත්ථ චණ්ණකසිණවසෙන ගෙට්ඨිමානි තිණි ඥානානි නිබ්බත්තෙති, තස්ස. තතියජ්ඣානං තතියා දස්සනසමාපත්ති අධිට්ඨානභූතස්ස දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණස්ස වසෙන. චතුත්ථජ්ඣානං චතුත්ථාති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා තං පාදකං කත්වා අධිගතදිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණස්ස තං චතුත්ථජ්ඣානං චතුත්ථා දස්සනසමාපත්ති. ඉධාපි සෙක්ඛපුපුඡ්ඡනානං චෙතසො පරිච්ඡින්නදනෙන තතියා දස්සනසමාපත්ති, අරහතො චිත්තස්ස පරිච්ඡින්නදනෙන චතුත්ථා දස්සනසමාපත්ති චෙදිතබ්බො. ඵවඤ්ඤොසා අත්ථවණ්ණනා පාළියා සංසන්දෙය්‍ය. “පයමමග්ගො” තිආදිසු අට්ඨිආරම්මණපයමජ්ඣානපාදකො පයමමග්ගො පයමා දස්සනසමාපත්ති. අට්ඨිආරම්මණදුතියජ්ඣානපාදකො දුතියමග්ගො දුතියා දස්සනසමාපත්ති.

පරචිත්තඤාණසහගතා චතුත්ථජ්ඣානපාදකා තතියචතුත්ථමග්ගා
තතියචතුත්ථදස්සනසමාපත්තියොති. පුරිසස්ස විඤ්ඤාණපජානනං පනෙත්ථ
අසම්මොභවසෙන දට්ඨබ්බං.

පුග්ගලපණ්ණත්තිදෙසනාවණ්ණනා

150. පුග්ගලපණ්ණත්තිසූති පුග්ගලානං පඤ්ඤාපනෙසු. ගුණවිසෙසවසෙන
අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬ්ඤාකරතො යපනෙසු. ලොකවොහාරවසෙනාති
ලොකසම්මුතිවසෙන. ලොකවොහාරො හෙස, යදිදං “සත්තො පුග්ගලො” තිආදි.
රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තො. තස්ස තස්ස සත්තනිකායස්ස පුරණතො
ගලනතො, මරණවසෙන පතනතො ච පුග්ගලො. සත්තනියා නයනතො නරො.
අත්තභාවස්ස පොසනතො පොසො. එවං පඤ්ඤාපෙතබ්බාසු වොහරිතබ්බාසු.
“සබ්බමෙතං පුග්ගලො” ති ඉමිස්සා සාධාරණපඤ්ඤත්තියා විභාවනවසෙන චුත්තං,
න ඉධාධිජ්ජෙතඅසාධාරණපඤ්ඤත්තියා, තස්මා ලොකපඤ්ඤත්තිසූති
සත්තලොකගතපඤ්ඤත්තිසු. අනුත්තරො හොති අනඤ්ඤසාධාරණත්තා තස්ස
පඤ්ඤාපනස්ස.

ද්විති භාගෙහිති කාරණෙ, නිස්සක්කෙ චෙතං පුට්ඨවචනං, ආචුත්තිආදිවසෙන
වායමත්ථො චෙදිතබ්බොති ආහ “අරූපසමාපත්තියා” තිආදි, එතෙන “සමාපත්තියා
වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන, මග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛෙන විමුත්තත්තා
උභතොභාගවිමුත්තො” ති එවං පවත්තො තිපිටකවූළුනාගත්ථෙරවාදො,
“නාමකායතො, රූපකායතො ච විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො” ති එවං
පවත්තො තිපිටකමහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරවාදො, “සමාපත්තියා
වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන එකචාරං විමුත්තොව මග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛෙන
එකචාරං විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො” ති එවං පවත්තො
තිපිටකවූළුභයත්ථෙරවාදො වාති ඉමෙසං තිණ්ණමිපි ථෙරවාදානං එකජ්ඣං
සඬ්ගහො කතොති දට්ඨබ්බං. විමුත්තොති කිලෙසෙහි විමුත්තො,
කිලෙසවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදෙනෙහි වා කායද්වයතො විමුත්තොති අත්ථො.
අරූපසමාපත්තිනත්ති නිද්ධාරණෙ සාම්චවනං. අරහත්තජ්ජත්තඅනාගාමීනොති
භූතපුබ්බගතියා චුත්තං. න හි අරහත්තජ්ජත්තො අනාගාමී නාම හොති. පාළීති
පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපාළි. අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන චුඡිත්ථාති අට්ඨ සමාපත්තියො
සහජාතනාමකායෙන පටිලහිත්ථා. පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා
හොන්තිති විපස්සනාපඤ්ඤාය සඬ්ඛාරගතං, මග්ගපඤ්ඤාය චත්තාරි සච්චාති
පස්සිත්ථා චත්තාරොපි ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති. දිස්වාති දස්සනහෙතු. න හි
ආසවෙ පඤ්ඤාය පස්සන්ති, දස්සනකාරණා පන පරික්ඛිණා “දිස්වා පරික්ඛිණා” ති
චුත්තා දස්සනායත්තපරික්ඛිණත්තා. එවඤ්ඤි දස්සනං ආසවානං බයස්ස
පුරිමකිරියාභාවෙන චුත්තං.

පඤ්ඤාය විසෙසතො මුත්තොති පඤ්ඤාවිමුත්තො අනවසෙසතො ආසවානං
පරික්ඛිණත්තා. අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපවසෙනෙව, න

තදෙකදෙසභූතරූපජ්ඣානපටික්ඛෙපවසෙන. එවඤ්ඤි
අරූපජ්ඣානෙකදෙසාභාවෙපි අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපො න භොතීති සිද්ධං
භොති. අරූපාවචරජ්ඣානෙසු හි එකස්මිම්පි සති උභතොභාගවිමුත්තොයෙව නාම
භොති, න පඤ්ඤාවිමුත්තොති.

චුට්ඨන්තං සච්ඡිකරොතීති චුට්ඨානං අන්තො චුට්ඨන්තො, චුට්ඨානං
අරූපජ්ඣානානං අනන්තරො කාලොති අධිප්පායො, අවිචන්තසංයොගෙ වෙනං
උපයොගවචනං, චුට්ඨානන්තරකාලමෙව සච්ඡිකාතඛිං, සච්ඡිකතො
සච්ඡිකරණුපායෙනාති වුත්තං භොති. තෙනාහ “සො ඤානඵස්ස”න්තිආදි.
එකච්චෙ ආසවාති හෙට්ඨිමග්ගන්තයවජ්ඣා ආසවා. යො හි අරූපජ්ඣානෙන
රූපකායතො, නාමකායෙකදෙසතො ව වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන විමුත්තො, තෙන
නිරොධසඬ්ඛාතො විමොක්ඛො ආලොචිතො පකාසිතො විය භොති, න පන
කායෙන සච්ඡිකතො. නිරොධං පන ආරම්මණං කත්වා එකච්චෙසු ආසවෙසු
ඛෙපිතෙසු තෙන සච්ඡිකතො භොති, තස්මා සො සච්ඡිකාතඛිං නිරොධං
යථාලොචිතං නාමකායෙන සච්ඡිකරොතීති කායසක්ඛීති වුවචති, න තු විමුත්තොති
එකච්චානං ආසවානං අපරික්ඛිණත්තා.

දිට්ඨන්තං පත්තොති දස්සනසඬ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්ස අනන්තරං
පත්තොති අත්ථො. “දිට්ඨන්තා පත්තො”තිපි පායො, තෙන
චතුසච්චදස්සනසඬ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිරොධස්ස පත්තතං දීපෙති. තෙනාහ “දුක්ඛා
සඬ්ඛාරා”තිආදි. පට්ඨානො පට්ඨාය යාච අග්ගමග්ගා දිට්ඨිප්පත්තොති ආහ
“එසොපි කායසක්ඛී විය ඡබ්බිධො භොති”ති. ඉදං දුක්ඛන්ති “ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං
දුක්ඛං, න ඉතො උද්ධං දුක්ඛං”න්ති යථාභූතං පජානාති. යස්මා ඉදං යාථාචසරසතො
පජානාති, පජානන්තො ව යපෙත්වා තණ්හං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධො
“දුක්ඛසච්ච”න්ති පජානාති. තණ්හං පන ඉදං දුක්ඛං ඉතො සමුදෙති, තස්මා “අයං
දුක්ඛසමුදයො”ති යථාභූතං පජානාති. යස්මා ඉදං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ව නිබ්බානං
පත්වා නිරුජ්ඣන්ති වූපසමන්ති අප්පචත්තිං ගච්ඡන්ති, තස්මා තං “අයං
දුක්ඛනිරොධො”ති යථාභූතං පජානාති. අරියො පන අට්ඨචිගිකො මග්ගො තං
දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති, තෙන තං “අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා”ති යථාභූතං
පජානාති. එත්තාවතා නානක්ඛණෙ සච්චවචත්ථානං දස්සිතං. ඉදානි තං එකක්ඛණෙ
දස්සෙතුං “තථාගතප්පචෙදිතා”තිආදි වුත්තං. තථාගතප්පචෙදිතාති තථාගතෙන
බොධිමණ්ඩෙ පටිච්චිදා විදිතා පාකටා කතා. ධම්මාති චතුසච්චධම්මා. වොදිට්ඨා
භොන්තීති සුදිට්ඨා භොන්ති. වොචරිතාති සුවරිතා, තෙසු තෙන පඤ්ඤා සුට්ඨු
චරාපිතාති අත්ථො. අයන්ති අයං එවරූපො සුග්ගලො “දිට්ඨිප්පත්තො”ති වුවචති.

සද්ධාය විමුත්තොති සද්දහනවසෙන විමුත්තො, එතෙන සඛිඛවා අවිමුත්තස්සපි
සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවං දස්සෙති. සද්ධාවිමුත්තොති වා සද්ධාය අධිමුත්තොති
අත්ථො. වුත්තනයෙනෙවාති කායසක්ඛිමිහි වුත්තනයෙනෙව. නො ව බො යථා
දිට්ඨිප්පත්තස්සාති යථා දිට්ඨිප්පත්තස්ස ආසවා පරික්ඛිණා, න එවං සද්ධාය
විමුත්තස්සාති අත්ථො. කිං පන නෙසං කිලෙසප්පහානෙ නානත්තං අත්ථීති? නත්ථී.

අප කස්මා සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාතීති? ආගමනීයනානත්තෙන. දිට්ඨිප්පත්තො හි ආගමනමිහි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො අප්පදුක්ඛෙන, අකිලමන්තො ච සක්කොති වික්ඛම්භෙනුං, සද්ධාවිමුත්තො දුක්ඛෙන කිලමන්තො වික්ඛම්භෙති, තස්මා දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාති. තෙනාහ “එතෙසු හී”තිආදි.

ආරම්මණං යාථාවතො ධාරෙති අවධාරෙතීති ධම්මො, පඤ්ඤා. පඤ්ඤාපුබ්බිගමන්ති පඤ්ඤාපධානං. පඤ්ඤං වාහෙතීති පඤ්ඤාචාරී, පඤ්ඤං සාතිසයං පවත්තෙතීති අත්ථො. පඤ්ඤා වා ඉමං පුග්ගලං වාහෙති, නිබ්බානාහිමුඛං ගමෙතීති අත්ථො. සද්ධානුසාරීනිද්දෙසෙපි එසෙව නයො.

තස්මාති විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.770, 776) චුත්තත්තා, තතො එව විසුද්ධිමග්ගෙ, තං සංවණ්ණනාසු (විසුද්ධි. ටී. 2.776) චුත්තනයෙනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පධානදෙසනාවණ්ණනා

151. පදහනවසෙනාති භාවනානුයොගවසෙන. සත්ත බොජ්ඣංගා පධානාති චුත්තා විවෙකනිස්සිතාදිභාවෙන පදහිතබ්බතො භාවෙතබ්බතො.

පටිපදාදෙසනාවණ්ණනා

152. දුක්ඛෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්සාති පුබ්බභාගෙ ආගමනකාලෙ කිච්ඡෙන දුක්ඛෙන සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තස්ස කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්වා ලොකුත්තරසමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස. දන්ධං තං යානං අභිජානන්තස්සාති වික්ඛම්භිතෙසු කිලෙසෙසු විපස්සනාපරිවාසෙ චිරං වසින්වා තං ලොකුත්තරසමාධිසඬ්ඛාතං යානං දන්ධං සණ්ඨං අභිජානන්තස්ස පටිවිජ්ඣන්තස්ස, සච්ඡිකරොන්තස්ස පාපුණන්තස්සාති අත්ථො. අයං වුව්චතීති යා එසා එවං උප්පජ්ජති, අයං කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදාය දුක්ඛත්තා, විපස්සනාපරිවාසපඤ්ඤාය ච දන්ධත්තා මග්ගකාලෙ එකචිත්තක්ඛණෙ උප්පන්නාපි පඤ්ඤා ආගමනවසෙන “දුක්ඛපටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා නාමා”ති වුව්චති. උපරි තීසු පදෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

භස්සසමාවාරාදිදෙසනාවණ්ණනා

153. භස්සසමාවාරෙති වච්ඡමාවාරෙ. ඨිතොති යථාරද්ධං තං අවිච්ඡෙදවසෙන කථෙත්තො. තෙනාහ “කථාමග්ගං අනුපවිජිත්දිත්වා කථෙත්තො”ති. මුසාවාදුපසඤ්ඡිතන්ති අන්තරන්තරා පවත්තෙන මුසාවාදෙන උපසංහිතං. විභූති වුව්චති විසුංභාවො, තත්ථ නියුත්තන්ති වෙභූතිකං, තදෙව වෙභූතියං, පෙසුඤ්ඤං. තෙනාහ “භෙදකරවාච”න්ති. කරණුත්තරියලක්ඛණතො සාරම්භතො ජාතාති සාරම්භජා. තස්සා පවත්තිආකාරදස්සනත්ථං “ත්ථං දුස්සිලො”තිආදි චුත්තං. බහිද්ධාකථා අමනාපා, මනාපාපි පරස්ස විත්තවිසානාවහත්තා

කරණුත්තරියපක්ඛියමෙවානි දස්සෙන්තො “තුය්හ”න්තිආදිමාහ.

වික්ඛෙපකථාපවත්තන්ති වික්ඛෙපකථාවසෙන පවත්තං. ජයපුරෙක්ඛාරො හුත්වානි අත්තනො ජයං පුරක්ඛත්වා. යං කිඤ්චි න භාසතීති යොජනා. “මන්තා”ති වුවචති පඤ්ඤා, මන්තනං ජානනන්ති කත්වා. “මන්තා”ති ඉදං “මන්තෙත්වා”ති ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදන්ති ආහ “උපපරික්ඛිත්වා”ති. යුත්තකථමෙවානි අත්තනො, සුණන්තස්ස ච යුත්තරූපමෙව කථං. භද්දෙය නිදහිතබ්බයුත්තන්ති අත්ථසම්පත්තියා, බ්බාඤ්ජනසම්පත්තියා අත්ථවෙදාදිපටිලාහනිමිත්තත්තා විත්තෙ යපෙනබ්බං, විමුත්තායතනභාවෙන මනසි කාතබ්බන්ති අත්ථො. සබ්බභිගසම්පන්නාපි වාචා අකාලෙ භාසිතා අභාජනෙ භාසිතා විය න අත්ථාවහානි ආහ “යුත්තපත්තකාලෙනා”ති. අයඤ්ච චතුරභිගසමන්තාගතා සුභාසිතවාචා සච්චසම්බොධාවහාදිතාය සත්තානං මහිද්ධිකා මහානිසංසාති දස්සෙතුං “ඵචං භාසිතා හී”තිආදි වුත්තං.

සීලාචාරෙති සීලෙ ච ආචාරෙ ච පරිසුද්ධසීලෙ වෙච පරිසුද්ධමනොසමාචාරෙ ච. ධීතොති පතිට්ඨහන්තො. සච්චං ඵතස්ස අත්ථිති සච්චොති ආහ “සච්චකථො”ති. ඵස නයො සද්ධොති ඵත්ථාපි. තෙනාහ “සද්ධාසම්පන්නො”ති. “නනු ච හෙට්ඨා සච්චං කථිතමෙවා”ති කස්මා වුත්තං? හෙට්ඨා හි වච්ඡමාචාරං කථෙත්තෙන සච්චං කථිතං, පටිපක්ඛපටික්ඛෙපවසෙන ඉධ සීලං කථෙත්තෙන තං පරිපුණ්ණං කත්වා දස්සෙතුං සච්චං සරූපෙනෙව කථිතං. “පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය ආරබ්භන්තරඤ්චෙනං, තථාපි සච්චං වත්වා අනන්තරමෙව සච්චස්ස කථනං පුනරුත්තං හොතීති පරස්ස වොදනාවසරො මා හොතු”ති තත්ථ පරිහාරං දාතුකාමො “ඉධ කස්මා පුන වුත්ත”න්ති ආහ. හෙට්ඨා වාචාසච්චං කථිතං චතුරභිගසමන්තාගතං සුභාසිතවාචං දස්සෙන්තෙන. අන්තමසො...පෙ.... දස්සෙතුං ඉධ වුත්තං “ඵචං සීලං සුපරිසුද්ධං හොතී”ති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ “ඵචං පරිත්තකං බො, රාහුල, තෙසං සාමඤ්ඤං, යෙසං නත්ථි සම්පජානමුසාවාදෙ ලජ්ජා”තිආදි නායජපවත්තං රාහුලොවාදසුත්තං දස්සෙතබ්බං.

ගුත්තා සතිකවාටෙන පිදහිතා ද්වාරා ඵතෙනානි ගුත්තද්වාරොති ආහ “ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු”තිආදි. පරියෙසනපටිග්ගණ්හනපරිභොගවිස්සජ්ජනවසෙන හොජනෙ මත්තං ජානාතීති හොජනෙ මත්තඤ්ඤු. සමන්ති අවිසමං. සමචාරිතා හි කායවිසමාදීනි පභාය කායසමාදිපුරණං. නිසජ්ජායානි ඵත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන “ආචරණියෙහි ධම්මෙහි විත්තං පරිසොධෙතී”ති ඵචමාදිං සභිගණ්හානි. භාවනාය විත්තපරිසොධනඤ්ඤි ජාගරියානුයොගො, න නිද්දාවිනොදනමත්තං. නිත්තන්දීති විගතථිතමිද්ධො. සා පන නිත්තන්දිතා කායාලසියවිගමනෙ පාකටා හොතීති වුත්තං “කායාලසියවිරහිතො”ති. “ආරද්ධවිරියො”ති ඉමිනා දුට්ඨොපි විරියාරම්භො ගහිතොති තං විහජිත්වා දස්සෙතුං “කායිකවිරියෙනාපි”තිආදි වුත්තං. සභිගම්ම ගණවිහාරො සහවාසො සභිගණිකා, සා පන කිලෙසෙහිපි ඵචං හොතීති තතො විසෙසෙතුං “ගණසභිගණික”න්ති වුත්තං. ගණෙන සභිගණිකං ගණසභිගණිකන්ති. ආරම්භවත්ථුවසෙනානි අනධිගතවිසෙසාධිගමකාරණවසෙන

එකවිහාරී, න කෙවලං එකීභාවවසෙන. කිලෙසසඬගණිකන්ති
 කිලෙසසහිතවිත්තනං. යථා තථානි විපස්සනාවසෙන, පටිසඬ්ඛනාවසෙන වා.
 සමථවසෙන ආරම්මණුපනිජ්ඣානං. විපස්සනාවසෙන ලක්ඛණුපනිජ්ඣානං.

කල්‍යාණපටිභානොති සුන්දරපටිභානො, සා පනස්ස පටිභානසම්පදා
 වචනවාතුරියසහිතාව ඉච්ඡිතාති ආහ “වාක්කරණ...පෙ.... සම්පත්තො වා”ති.
 “පටිභාන”න්ති හි ඤාණමිපි වුවිචති ඤාණස්ස උපට්ඨිතවචනමිපි. තත්ථ
 අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තං පටිභානමස්සාති යුත්තපටිභානො. පුච්ඡිතානන්තරමෙව
 සීසං ඛ්‍යාකාතුං අසමත්ථතාය නො මුත්තපටිභානං අස්සාති නො මුත්තපටිභානො.
 ඉධ පන විකිණ්ණවාටො මුත්තපටිභානො අධිප්පෙනොති අධිප්පායෙන
 “සීලසමාවාරස්මිඤ්ඤි ධීතහික්ඛු මුත්තපටිභානො න හොති”ති වුත්තං.
 ගමනසමත්ථායාති අස්සුතං ධම්මං ගමෙතුං සමත්ථාය. ධාරණසමත්ථායාති සාතිසයං
 සතිවීරියසහිතතාය යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං ධාරෙතුං සමත්ථාය. මුනනනො
 අනුමිනනනො මුතීති අනුමාන පඤ්ඤාය නාමං. තිහි පදෙහිති “ගතිමා ධිතිමා
 මුතිමා”ති තිහි පදෙහි. හෙට්ඨාති හෙට්ඨා “ආරද්ධවීරියො”ති වුත්තට්ඨානෙ. ඉධාති
 “ධිතිමා”ති වුත්තට්ඨානෙ. වීරියමිපි හෙට්ඨා ගුණභූතං ගහිතන්ති
 වුත්තොවායමත්ථො. හෙට්ඨාති “ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො, ඤායී”ති එත්ථ
 විපස්සනාපඤ්ඤා කථිතා. ඉධාති “ධිතිමා මුතිමා”ති එත්ථ
 බුද්ධවචනගණ්භනපඤ්ඤා කථිතා කරණපුබ්බාපරකොසල්ලපඤ්ඤාදීපනතො.
 කිලෙසකාමොපි වත්ථුකාමො විය යථාපවත්තො අස්සාදීයතීති වුත්තං
 “වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙසු අගිද්ධො”ති.

අනුසාසනවිධාදෙසනාදිවණ්ණනා

154. අත්තනො උපායමනසිකාරෙනාති අත්තනි සම්භූතෙන පථමනසිකාරෙන
 භාවනාමනසිකාරෙන. පටිපජ්ජමානොති විසුද්ධිං පටිපජ්ජමානො.

155. කිලෙසවිමුත්තිඤාණෙති කිලෙසප්පහානජානනෙ.

156. පරියාදියමානොති පරිච්ඡිජ්ජ ගණ්භන්තොති අත්ථො. සුද්ධක්ඛන්ධෙයෙව
 අනුස්සරති නාමගොත්තං පරියාදියිතුං අසක්කොන්තො. වුත්තමෙවත්ථං විචරිතුං
 “එකො හී”තිආදි වුත්තං. සක්කොති පරියාදියිතුං. අසක්කොන්තස්ස වසෙන
 ගහිතං, “අමුත්‍රාසිං එවංනාමො”තිආදි වුත්තන්ති අත්ථො. අසක්කොන්තස්සාති ව
 ආරොහනෙ අසක්කොන්තස්ස, ඔරොහනෙ පන ඤාණස්ස ථීරභූතත්තා. තෙනාහ
 “සුද්ධක්ඛන්ධෙයෙව අනුස්සරන්තො”තිආදි. එතන්ති පුබ්බාපරවීරොධං. න
 සල්ලක්ඛෙසි දිට්ඨාහිනිවෙසෙන කුණ්ඨඤාණත්තා. තෙනාහ “දිට්ඨිගතිකත්තා”ති.
 යානන්ති එකස්මිං පක්ඛෙ අවට්ඨානං. නියමොති වාදනියමො පටිනියතවාදනා.
 තෙනාහ “ඉමං ගහෙත්වා”තිආදි.

157. පිණ්ඩගණනායාති “එකං ද්වෙ” තිආදිනා අගණෙත්වා

සඬකලනපදුප්පාදනාදිනා පිණ්ඩනවසෙන ගණනාය. අවිජ්ජදකවසෙනාති අවිච්ඡින්නදකගණනාවසෙන ගණනා කමගණනං මුඤ්චිත්වා “ඉමස්මිං රුක්ඛෙ එත්තකාති පණ්ණාතී” ති වා “ඉමස්මිං ජලාසයෙ එත්තකාති උදකාළ්භකාතී” ති වා එවං ගණෙනබ්බස්ස එකප්ඤ්චි පිණ්ඩෙත්වා ගණනා. කමගණනා හි අන්තරන්තරා විච්ඡිප්ප පවත්නියා පවිජ්ජිකා. සා පනෙසා ගණනා සවනන්තරං අනපෙක්ඛිත්වා මනසාව ගණෙනබ්බතො “මනොගණනා” තිපි වුව්චතීති ආහ
“මනොගණනායා” ති. පිණ්ඩගණනමෙව දස්සෙති, න විභාගගණනං. සඬබාතුං න සක්කා අඤ්ඤෙහි අසඬබ්බායාභාවතො. පඤ්ඤාපාරමියා පූරිතභාවං දස්සෙත්තො ඉතරාසං පූරණෙන විනා තස්සා පූරණං නත්ථිති “දසන්තං පාරමිතං පූරිතත්තා” ති ආහ. තෙනාහ “සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණස්ස සුප්පට්ඨිද්ධත්තා” ති. එත්තකන්ති දස්සෙටාති දීපෙති ටෙටරො. යං පන පාළියං “සාකාරං සඋද්දෙසං අනුස්සරති” ති වුත්තං, තං තස්ස අනුස්සරණමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න ආයුතො වස්සාදිගණනාය පරිච්ඡින්නදනං තස්ස අවිසයභාවතො.

158. තුම්භාකං සම්මාසම්බුද්ධානං යෙව අනුත්තරා අනඤ්ඤසාධාරණත්තා.

ඉදාති තස්සා දෙසනාය මජ්ඣෙහි භින්නසුචණ්ණස්ස විය විභාගාභාවං දස්සෙතුං “අතීතබුද්ධාපී” තිආදි වුත්තං. ඉම්නාපි කාරණෙනාති අනුත්තරභාවෙන, අඤ්ඤෙහි බුද්ධෙහි එකසදිසභාවෙන ව.

159. ආසවානං ආරම්මණභාවුපගමනෙන සාසවා. උපෙච්ච ආධියන්තිති උපාධි,

දොසාරොපනාති, සහ උපාධිහිති සඋපාධිකා. අනරිසිද්ධියඤ්ඤි අත්තතො විත්තදොසෙන එකච්චෙ උපාරම්භං දදන්ති, ස්වායමත්ථො කෙවට්ටසුත්තෙන දීපෙනබ්බො. නො “අරියා” ති වුව්චති සාසවභාවතො. නිද්දොසෙහි බිණාසවෙහි පවත්තෙනබ්බතො නිද්දොසා දොසෙහි සහ අප්පවත්තනතො. තතො එව අනුපාරම්භා. අරියානං ඉද්ධිති අරිසිද්ධිති වුව්චති.

අප්පටික්කුලසඤ්ඤීති ඉට්ඨසඤ්ඤී ඉට්ඨාකාරෙන පවත්තවිත්තො. පටික්කුලෙති අමනුඤ්ඤෙ අනිට්ඨෙ. ධාතුසඤ්ඤන්ති “ධාතූයො” ති සඤ්ඤං. උපසංහරතීති උපනෙති පවත්තෙති. අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිත්ති අනිට්ඨෙ සත්තසඤ්ඤිතෙ ආරම්මණෙ. මෙත්තාය වා එරතීති මෙත්තං හිතෙසිතං. උපසංහරන්තො සබ්බත්ථකමෙව තං තත්ථ එරති. ධාතූතො වා උපසංහරතීති ධම්මසභාවචිත්තනෙන ධාතූයො, පච්චවෙක්ඛණාය ධාතූමනසිකාරං වා තත්ථ පවත්තෙති. අප්පටික්කුලෙ සත්තෙ ඤාතිමිත්තාදිකෙ යාටාවතො ධම්මසභාවචිත්තනෙන අනිච්චසඤ්ඤාය විසභාගභූතෙ “කෙසාදි අසුචිකොට්ඨාසමෙවා” ති අසුභසඤ්ඤං එරති අසුභමනසිකාරං පවත්තෙති. ජළඬගුපෙක්ඛායාති ඉට්ඨානිට්ඨජළාරම්මණාපාටෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාච්ඡහනලක්ඛණාය ජසු ද්වාරෙසු පවත්තනතො “ජළඬගුපෙක්ඛායා” ති ලද්ධනාමාය තත්ත්වමජ්ඣන්තූපෙක්ඛාය.

තං දෙසනන්ති තං ද්විසු ඉද්ධිවිධාසු දෙසනප්පකාරං දෙසනාවිධං. අසෙසං සකලන්ති අසෙසං නිරවසෙසං සම්පුණ්ණං අභිවිසිට්ඨොන ඤාණෙන ඡානාති. අසෙසං අභිජානතො තතො උත්තරි අභිඤ්ඤායාං නත්ථි. ඉතොති භගවතො අභිඤ්ඤාතතො. අඤ්ඤා පරමත්ථවසෙන ධම්මො වා පඤ්ඤත්තිවසෙන පුග්ගලො වා අයං නාම යං භගවා න ඡානාතීති ඉදං නත්ථි න උපලබ්භති සබ්බස්සෙව සම්මදෙව තුම්භෙහි අභිඤ්ඤාතත්තා. ද්විසු ඉද්ධිවිධාසු අභිජානතො, දෙසනායඤ්ච භගවතො උත්තරිතරො නත්ථි. ඉම්නාපීති පි-සද්දො න කෙවලං වුත්තත්ථසමුච්චයත්ථො, අථ ඛො අවුත්තත්ථසමුච්චයත්ථොපි දට්ඨබ්බො. යං තං භන්තෙතිආදිනාපි හි භගවතො ගුණදස්සනං තස්සෙව පසාදස්ස කාරණවිභාවනං.

අඤ්ඤාථාසත්ථුගුණදස්සනාදිවණ්ණනා

160. පුබ්බෙ “එතදානුත්තරියං භන්තෙ” තිආදිනා යථාවුත්තබුද්ධගුණා දස්සිතා, තතො අඤ්ඤා ඵවායං පකාරො “යං තං භන්තෙ” තිආදිනා ආරද්ධොති ආභ “අපරෙතාපි ආකාරෙතා” ති. බුද්ධානං සම්මාසම්බොධියා සද්දහනතො විසෙසතො සද්ධා කුලපුත්තා නාම බොධිසත්තා, මහාබොධිසත්තාති අධිප්පායො. තෙ හි මහාහිනිභාරතො පට්ඨාය මහාබොධියං සත්තා ආසත්තා ලග්ගා නියතභාවුපගමනෙන කෙතචි අසංභාරියභාවතො. යතො තෙසං න කථඤ්චි තත්ථ සද්ධාය අඤ්ඤාත්තං හොති, එතෙනෙව තෙසං කම්මඵලං සද්ධායපි අඤ්ඤාත්තභාවො දිපිතො දට්ඨබ්බො. තස්මාති යස්මා අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන, “අනුප්පත්තං තං භගවතා” ති සද්දන්තරසන්තිධානෙන ච විසිට්ඨවිසයං “සද්ධෙන කුලපුත්තො” ති ඉදං පදං, තස්මා. ලොකුත්තරධම්මසමධිගමමූලකත්තා සබ්බබුද්ධගුණසමධිගමස්ස “නව ලොකුත්තරධම්මා” ති වුත්තං. “ආරද්ධවීරියෙනා” තිආදිසු සමාසපදෙසු “වීරියං ථාමො” තිආදිති අවයවපදාති. ආදි-සද්දෙන පරක්කමපදං සඬගණ්හාති, න ධොරය්හපදං. න හි තං වීරියවෙච්චනං, අථ ඛො වීරියවත්තවාචකං. ධුරාය නියුත්තොති හි ධොරය්හො. තෙනාහ “තං ධුරං වහනසමත්ථොන මහාපුරිසෙනා” ති. පග්ගහිතවීරියෙනාති අසිලීලවීරියෙන. වීරවීරියෙනාති උස්සොළ්භිභාවුපගමනෙන වීරභාවප්පත්තවීරියෙන. අසමධුරෙහිති අනඤ්ඤසාධාරණධුරෙහි. පරෙසං අසය්හසහනා හි ලොකනාථා. තං සබ්බං අවින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යහෙදං බුද්ධානං ගුණජාතං. පාරමිතා, බුද්ධගුණා, වෙනෙය්‍යසත්තාති යස්මා ඉදං තයං සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං සමානමෙව, තස්මා ආභ “අතීතානාගත...පෙ.... ඌනො නත්ථි” ති.

කාමසුඛල්ලිකානුයොගන්ති කාමසුඛෙ අල්ලීනා හුත්වා අනුයුඤ්ජනං. කො ඡානාති පරලොකං “අත්ථි” ති, එත්ථ “කො එකවිසයොයං ඉන්ද්‍රියගොචරො” ති එවංදිට්ඨි හුත්වාති අධිප්පායො. සුඛොති ඉට්ඨො සුඛාවහො. පරිබ්බාජිකායාති තාපසපරිබ්බාජිකාය තරුණියා. මුදුකායාති සුබ්බමාලාය. ලොමසායාති තරුණමුදුලොමවතියා. මොළිබන්ධාහීති මොළිං කත්වා බන්ධකෙසාහි. පරිවාරෙන්තීති අත්තතො පාරිවාරිකං කරොන්ති, ඉන්ද්‍රියානි වා තත්ථ පරිතො වාරෙන්ති. ලාමකන්ති පටිකිලිට්ඨං. ගාමවාසීනං බාලානං ධම්මං.

පුපුඡ්ඡනානම්දන්ති පොපුඡ්ඡනිකං. යථා පන තං “පුපුඡ්ඡනානම්ද”න්ති චත්තබ්බතං ලහති, තං දස්සෙතුං “පුපුඡ්ඡනෙහි සෙවිතබ්බ”න්ති ආහ. අනරියෙහි සෙවිතබ්බන්ති වා අනරියං. යස්මා පන නිද්දොසත්ථො අරියත්ථො, තස්මා “අනරියන්ති න නිද්දොස”න්ති චුත්තං. අනත්ථසංයුත්තන්ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිවිධවිපුලානත්ථසඤ්ඡිතං. අත්තකිලමථානුයොගන්ති අත්තනො කිලමථස්ස බෙදනස්ස අනුයුඤ්ජනං. දුක්ඛං එතස්ස අත්ථිති දුක්ඛං. දුක්ඛමනං එතස්සාති දුක්ඛමං.

ආභිචෙතසිකානන්ති අභිචෙතො චුච්චති අභික්කන්තං විසුද්ධං චිත්තං, අධිචිත්තං වා, තස්මිං අභිචෙතසි ජාතානීති ආභිචෙතසිකානි, අභිචෙතොසන්නිස්සිතානි වා. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානන්ති දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරානං, දිට්ඨධම්මො චුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ සුඛවිහාරභූතානන්ති අත්ථො, රූපාවචරක්ඛානානමෙතං අධිච්චනං. තානි හි අප්පෙත්වා නිසින්තා කුමාරිකානා ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අසංකිලිට්ඨං නෙක්ඛම්මසුඛං වින්දන්ති, තස්මා “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානී”ති චුච්චන්තිති. කථිතා “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො”ති සජ්ජිතිකත්තා, ලොකුත්තරවිපාකසුඛමසඤ්ඡිතත්තා ව. සහ මග්ගෙන විපස්සනාපාදකඡ්ඤානං කථිතං “චත්තාරොමෙ චුන්ද සුඛල්ලිකානුයොගා එකන්තනිබ්බදායා”තිආදිනා (දී. නි. 3.184) චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්තීති චතුත්ථජ්ඣානිකා ඵලසමාපත්ති දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරභාවෙන කථිතා. චත්තාරි රූපාවචරානි “දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරඡ්ඤානානී”ති කථිතානීති අත්ථො. නිකාමලාභීති නිකාමෙන ලාභී අත්තනො ඉච්ඡාවසෙන ලාභී. ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණේ සමාපජ්ජිතුං සමත්ථොති අත්ථො. තෙනාහ “යථාකාමලාභී”ති. අදුක්ඛලාභීති සුඛෙනෙව පච්චනීකධම්මානං සමුච්ඡින්නත්තා සමාපජ්ජිතුං සමත්ථො. අකසිරලාභීති අකසිරානං විපුලානං ලාභී, යථාපරිච්ඡෙදෙනෙව චුට්ඨාතුං සමත්ථො. එකච්චො හි ලාභීයෙව භොති, න පන සක්කොති ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණේ සමාපජ්ජිතුං. එකච්චො තථා සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, පාරිබන්ධකෙ පන කිච්ඡෙන වික්ඛම්භෙති. එකච්චො තථා ව සමාපජ්ජති, පාරිබන්ධකෙ ව අකිච්ඡෙනෙව වික්ඛම්භෙති, න සක්කොති නාළිකයන්තං විය යථාපරිච්ඡෙදෙ චුට්ඨාතුං. භගවා පන සබ්බසො සමුච්ඡින්නපාරිබන්ධකත්තා වසිභාවස්ස සම්මදෙව සමධිගතත්තා සබ්බමෙතං සම්මදෙව සක්කොති.

අනුයොගදානජ්ජකාරවණ්ණනා

161. දසසහස්සිලොකධාතුයාති ඉමාය ලොකධාතුයා සද්ධිං ඉමං ලොකධාතුං පරිවාරත්වා ධීතාය දසසහස්සිලොකධාතුයා. ජාතිබ්බත්තභාවෙන හි තං එකජ්ඣං ගහෙත්වා “එකිස්සා ලොකධාතුයා”ති චුත්තං, තත්තකාය එව ජාතිබ්බත්තභාවො ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො. “පරිග්ගහවසෙනා”ති කෙච්. සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං තත්තකං එව ජාතිබ්බත්තං. “තන්නිවාසිනංයෙව ව දෙවානං ධම්මාහිසමයො”ති වදන්ති. පකම්පනදෙවතුපසඬිකමනාදිනා ජාතචක්කවාලෙන සමානයොගක්ඛම්ච්චානං ජාතිබ්බත්තං. සරසෙනෙව ආණාපචත්තනට්ඨානං

ආණ්ඩුක්‍රමය. බුද්ධඥාණස්ස විසයභූතං යානං විසයබ්බන්තං. ඔක්කමනාදීනං ඡන්තමෙව ගහණං නිදස්සනමත්තං මහාභිනීභාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනලබ්භනතො. ආණ්ඩුක්‍රමය නාම, යං එකච්චං සංවට්ටති, විවට්ටති ව. ආණ්ඩු වත්තති තත්තිවාසිදෙවනානං සිරසා සම්පට්ඨිතෙන, තඤ්ච ඛො කෙවලං බුද්ධානං ආනුභාවෙනෙව, න අධිප්පායවසෙන. “යාවතා පන ආකඨබ්බෙය්‍යා”ති (අ. නි. 3.81) වචනතො තතො පරමි ආණ්ඩු පවත්තෙය්‍යෙව.

නුප්පජ්ජන්ති පන අත්ථිති “න මෙ ආවරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති”ති (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405) ඉමිස්සා ලොකධාතුයා යත්වා වදන්තෙන භගවතා, ඉමස්මිංයෙව සුත්තෙ “කිං පනාවුසො, සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤා සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා භගවතා සමසමො සම්බොධිය”න්ති (දී. නි. 3.161) එවං පුට්ඨො “අහං භත්තෙ නොති වදෙය්‍ය”න්ති (දී. නි. 3.161) වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා”ති (දී. නි. 3.161; ම. නි. 3.129; අ. නි. 1.277; නෙත්ති. 57; මි. ප. 5.1.1) ඉමං සුත්තං දස්සෙන්නෙත ධම්මසෙනාපතිනා ව බුද්ධබ්බන්තභූතං ඉමං ලොකධාතුං යපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති චුත්තා භොතිති අධිප්පායො.

එකතොති සහ, එකස්මිං කාලෙති අත්ථො. සො පන කාලො කථං පරිච්ඡින්නොති? වර්මභවෙ පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය යාව ධාතුපරිනිබ්බානන්ති දස්සෙන්නො “තත්ථ බොධිපල්ලඨකෙ”තිආදිමාහ. නිසින්නකාලතො පට්ඨායාති පටිලොමක්කමෙන වදති. බ්බන්තපරිග්ගහො කතොව භොති “ඉදං බුද්ධානං ජාතිබ්බන්ත”න්ති. කෙන පන පරිග්ගහො කතො? උප්පජ්ජමානෙන බොධිසත්තෙන. පරිනිබ්බානතො පට්ඨායාති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානතො පට්ඨාය. එත්ථන්තරෙති වර්මභවෙ බොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණං, ධාතුපරිනිබ්බානන්ති ඉමෙහි ද්විති පරිච්ඡින්නෙ එතස්මිං අන්තරෙ.

තිපිටකඅන්තරධානකථාවණ්ණනා

“න නිවාරිතා”ති වත්වා තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “තිණ්ණි”තිආදි චුත්තං. පටිපත්තිඅන්තරධානෙන සාසනස්ස ඔසක්කිතත්තා අපරස්ස උප්පත්ති ලද්ධාවසරා භොති. පටිපදාති පටිච්චෙධාවහා පුබ්බභාගපටිපදා.

“පරියත්ති පමාණ”න්ති වත්වා තමත්ථං බොධිසත්තං නිදස්සනං කත්වා දස්සෙතුං “යථා”තිආදි චුත්තං. තයිදං භීතං නිදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං. නියානිකධම්මස්ස හි ධීතිං දස්සෙන්නො අනියානිකධම්මං නිදස්සෙති.

මානිකාය අන්තරහිතායාති “යො පන හික්ඛු”තිආදි (පාරා. 39, 44; පාවි. 45) නයප්පවත්තාය සික්ඛාපදපාළිමානිකාය අන්තරහිතාය. නිදානුද්දෙසසම්බාන

පාතිමොක්ඛෙ, පබ්බජ්ජාඋපසම්පදාකම්මෙසු ව සාසනං තිට්ඨති. යථා වා පාතිමොක්ඛෙ ධරන්නෙ එව පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ව, එවං සති එව තද්දුහයෙ පාතිමොක්ඛං තද්දුහයාභාවෙ පාතිමොක්ඛාභාවතො. තස්මා තයිදං තයං සාසනස්ස ධීනිහෙතුති ආහ “පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ධීනාසු සාසනං තිට්ඨති”ති. යස්මා වා උපසම්පදාධීනං පාතිමොක්ඛං අනුපසම්පන්නස්ස අනිච්ඡිතත්තා, උපසම්පදා ව පබ්බජ්ජාධීනා, තස්මා පාතිමොක්ඛෙ, තං සිද්ධියා සිද්ධාසු පබ්බජ්ජුපසම්පදාසු ව සාසනං තිට්ඨති. ඔසක්කිතං නාමාති පච්ඡිමකපට්ඨෙධසීලහෙදද්වයං එකතො කත්වා තතො පරං චිත්තං නාම හොති, පච්ඡිමකපට්ඨෙධතො පරං පට්ඨෙධසාසනං, පච්ඡිමකසීලහෙදතො පරං පටිපත්තිසාසනං චිත්තං නාම හොතීති අත්ථො.

සාසනඅන්තර්ගතවණ්ණනා

එතෙන කාමං “සාසනට්ඨිතියා පරියත්ති පමාණ”න්ති චුත්තං, පරියත්ති පන පටිපත්තිහෙතුකාති පටිපත්තියා අසති සා අප්පතිට්ඨා හොති පට්ඨෙධො විය, තස්මා පටිපත්තිඅන්තර්ධානං සාසනොසක්කතස්ස විසෙසකාරණන්ති දස්සෙත්වා තයිදං සාසනොසක්කතං ධාතුපරිනිබ්බානොසානන්ති දස්සෙතුං “**තිණ්ණ පරිනිබ්බානානී**”තිආදි චුත්තං. ධාතුනං සන්නිපාතනාදි බුද්ධානං අධිට්ඨානෙනෙනවාති වෙදිතබ්බං.

තාති රස්මියො. කාරුඤ්ඤන්ති පරිදෙවනකාරුඤ්ඤං. ජම්බුදීපෙ, දීපන්නරෙසු, දෙවනාගබ්බන්මලොකෙසු ව විජ්ජකිරිත්වා ධීනානං ධාතුනං මහාබොධිපල්ලඤ්ඤාධිකට්ඨානෙ එකජ්ඣං සන්නිපාතනං, රස්මිවිස්සජ්ජනං, තත්ථ තෙජොධාතුයා උට්ඨානං, එකජාලිභාවො වාති සබ්බමෙතං සත්ථු අධිට්ඨානවසෙනෙනවාති වෙදිතබ්බං.

අනච්ඡරියත්තාති ද්විසුපි උප්පජ්ජමානෙසු අච්ඡරියත්තාභාවදොසතොති අත්ථො. බුද්ධා නාම මජ්ඣිම භික්ෂුසුචණ්ණං විය එකසදිසාති තෙසං දෙසනාපි එකරසා එවාති ආහ “දෙසනාය ව විසෙසාභාවතො”ති, එතෙන ව අනච්ඡරියත්තමෙව සාධෙති. “විවාදභාවතො”ති එතෙන විවාදාභාවත්ථං ද්වෙ එකතො න උප්පජ්ජන්තීති දස්සෙති.

තත්ථාති මිලින්දපඤ්ඤෙ (මි. ප. 5.1.1). එකුද්දෙසොති එකො එකවිධො අභින්නො උද්දෙසො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

එකං එව බුද්ධං ධාරෙතීති එකබුද්ධධාරණී, එතෙන එවංසභාවා එතෙ බුද්ධගුණා, යෙන දුතියං බුද්ධගුණං ධාරෙතුං අසමත්ථා අයං ලොකධාතුති දස්සෙති. පච්චයවිසෙසනිස්ථන්නානඤ්ඤි ධම්මානං සභාවවිසෙසො න සක්කා නිවාරෙතුන්ති. “න ධාරෙය්‍යා”ති වත්වා තමෙව අධාරණං පරියායෙහි පකාසෙන්නො “වලෙය්‍යා”තිආදිමාහ. තත්ථ වලෙය්‍යාති පරිප්ඵන්දෙය්‍ය. කම්පෙය්‍යාති පථෙධෙය්‍ය. නමෙය්‍යාති එකපස්සෙන නතා භවෙය්‍ය. ඔණමෙය්‍යාති ඔසීදෙය්‍ය.

විනමෙය්‍යාති විවිධා ඉතො විතො ව නමෙය්‍ය. විකිරෙය්‍යාති වාතෙන භුසමුට්ඨි විය විජ්ජකිරෙය්‍ය. විධමෙය්‍යාති විනස්සෙය්‍ය. විද්ධංසෙය්‍යාති සබ්බසො විද්ධස්සා හවෙය්‍ය. තථාභූතා ව න කත්ථවි තිට්ඨෙය්‍යාති ආහ “න යානං උපගච්ඡෙය්‍යා”ති.

ඉදානි තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො “යථා මහාරාජා”තිආදිමාහ. තත්ථ සමුපාදිකාති සමං උද්ධං පජ්ජති පවත්තති සමුපාදිකා, උදකස්ස උපරි සමංගාමිනීති අත්ථො. වණ්ණෙනාති සණ්ඨානෙන. පමාණෙනාති ආරොහෙන. කිසදුලෙනාති කිසදුලභාවෙන, පරිණාහෙනාති අත්ථො. ද්විත්තමිපිති ද්වෙපි, ද්විත්තමිපි වා සරිරහාරං.

ජාදෙන්තන්ති රොචෙන්තං රූපිං උප්පාදෙන්තං. තන්දීකතොති තෙන භොජනෙන තන්දීභූතො. අනොණමිතදණ්ඩජාතොති යාවදත්ථභොජනෙන ඔණමිතුං අසමත්ථතාය අනොණමිතදණ්ඩො විය ජාතො. සකිං භුත්තොවාති එකං වඩ්ඪිතකං භුත්තමත්තොව මරෙය්‍යාති. අනිධම්මහාරොනාති ධම්මෙන නාම පථවි තිට්ඨෙය්‍ය, සකිං තෙනෙව වලති විනස්සතීති අධිජ්ජායෙන පුච්ඡති. පුන ථෙරො රතනං නාම ලොකෙ කුටුම්භං සන්ධාරෙන්තං, අභිමතඤ්ච ලොකෙන; තං අත්තනො ගරුසභාවතාය සකටභඩ්ගස්ස කාරණං අනිභාරභූතං දිට්ඨමෙවං ධම්මො ව භික්ෂුබ්බසෙසෙහි තංසමඬ්භිනං ධාරෙන්තො, අභිමතො ව විඤ්ඤනං ගම්භිරජ්ජමෙය්‍යභාවෙන ගරුසභාවත්තා අනිභාරභූතො පථවිවලනස්ස කාරණං භොතීති දස්සෙන්තො “ඉධ මහාරාජ ද්වෙ සකටා”තිආදිමාහ, එතෙනෙව තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිකමනාදිකාලෙ පථවිකම්පනකාරණං සංවණ්ණිතන්ති දිට්ඨබ්බං. එකස්සාති එකස්මා, එකස්ස වා සකටස්ස රතනං තස්මා සකටතො ගහෙන්වාති අත්ථො.

ඔසාරිතන්ති උච්චාරිතං, කථිතන්ති අත්ථො.

අග්ගොති සබ්බසත්තෙහි අග්ගො.

සභාවපකතිකාති සභාවභූතා අකිත්තිමා පකතිකා. කාරණමහන්තන්තාති කාරණානං මහන්තතාය, මහන්තෙහි බුද්ධකරධම්මෙහි පාරමිසඬ්ඛාතෙහි කාරණෙහි බුද්ධගුණානං නිබ්බත්තිතොති වුත්තං භොති. පථවිආදීනි මහන්තාති වත්ථුනි, මහන්තා ව සක්කභාවාදයො අත්තනො අත්තනො විසයෙ එකෙකාව, එවං සම්මාසම්බුද්ධොපි මහන්තො අත්තනො විසයෙ එකො එව. කො ව තස්ස විසයො? බුද්ධභූමි, යාවතකං වා ඤෙය්‍යමෙවං “ආකාසො විය අනන්තවිසයො භගවා එකො එව භොති”ති වදන්තො “එකිස්සා ලොකධාතුයා”ති වුත්තලොකධාතුතො අඤ්ඤෙසුපි වක්කවාලෙසු අපරස්ස බුද්ධස්ස අභාවං දස්සෙති.

“සම්මුඛා මෙත”න්තිආදිනා පවත්තිතං අත්තනො බ්‍යාකරණං අවිපරිතත්ථතාය සත්ථරි පසාදුප්පාදනෙන සම්මාපටිපජ්ජමානස්ස අනුක්කමෙන

ලොකුත්තරධම්මාවහම්පි හොතීති ආහ “ධම්මස්ස...පෙ.... පටිපද”න්ති. වාදස්ස අනුපතනං අනුප්පවත්ති වාදානුපාතොති ආහ “වාදොයෙවා”ති.

අව්ජරියඅබ්භූතවණ්ණනා

162. උදාසීනී නාමං, මහාසරීරතාය පන ථෙරො මහාඋදාසීනී පඤ්ඤායිත්ථ, යස්ස වසෙන විනයෙ නිසිදනස්ස දසා අනුඤ්ඤානා. පඤ්චවණ්ණාති බුද්ධිකාදිහෙදතො පඤ්චප්පකාරා. පිතිසමුට්ඨානෙන පණ්ණරූපෙහි අතිබ්‍යාපිතදෙහො “නිරන්තරං පිතියා චුට්ඨරීරො”ති චුත්තො, තතො එවස්සා පරියායතො ඵරණලක්ඛණම්පි චුත්තං. අප්ප-සද්දො “අප්පකසිරෙනවා”තිආදිසු (සං. නි. 1.101; 5.158; අ. නි. 7.71) විය ඉධ අභාවත්ථොති ආහ “අප්පිච්ඡතාති නිත්තණ්හතා”ති. තිභාකාරෙහීති යථාලාභයථාබලයථාසාරූප්ප්පකාරෙහි.

න න කථෙති කථෙතියෙව. විවරාදිහෙතුන්ති විවරූප්පාදිහෙතුහුනං පයුත්තකථං න කථෙති. වෙනෙය්‍යවසෙනාති විනෙතබ්බපුග්ගලවසෙන. කථෙති “එවමයං විනයං උපගච්ඡති”ති. “සබ්බාහිභූ සබ්බවිදුහමස්මි”තිආදිකා (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; ධ. ප. 353) ගාථාපි “දසබලසමන්තාගතො, හික්ඛවෙ, තථාගතො”තිආදිකා (සං. නි. 2.21, 22) සුත්තන්තාපි.

163. අහික්ඛණන්ති අහිණ්හං. නිග්ගාථකත්තා, පුච්ඡනවිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තිත්තතා ව “වෙය්‍යාකරණ”න්ති චුත්තං. සෙසං සබ්බං සුචිඤ්ඤෙය්‍යං එවාති.

සම්පසාදනීයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

6. පාසාදිකසුත්තවණ්ණනා

නිගණ්ඨනාටපුත්තකාලඛිකිරියවණ්ණනා

164. ලක්ඛස්ස සරවෙධං අවිරජ්ඣිත්වාන විජ්ඣනවිධිං ජානන්තීති වෙධඤ්ඤා. තෙනාහ “ධනුම්භි කතසික්ඛා”ති. සිප්පං උග්ගහණත්ථායාති ධනුසිප්පාදිසිප්පස්ස උග්ගහණත්ථාය. මජ්ඣිමෙත පමාණෙන සරපාතයොග්‍යතාවසෙන කතත්තා දීඝපාසාදො.

සම්පති කාලං කතොති අවිරකාලං කතො. ද්වෙධිකජාතාති ජාතද්වෙධිකා සඤ්ජාතහෙදා. ද්වෙජ්ඣජාතාති දුට්ඨබාවප්පත්තා. හණ්ඩන්ති පරිභාසන්ති එතෙනාති හණ්ඩනං, විරුද්ධවිත්තං. තන්ති හණ්ඩනං. “ඉදං නභානාදි න කත්තබ්බ”න්ති පඤ්ඤත්තවත්තං පණ්ණත්ති. ධම්මවිනයන්ති පාවචනං සිද්ධන්තං. විජ්ඣන්තා මුඛසත්තීහි. සහිතං මෙති මය්හං වචනං සහිතං සිලිට්ඨං. පුබ්බාපරසම්බන්ධං අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තං. තෙනාහ “අත්ථසංහිත”න්ති. අධිවිණ්ණන්ති ආවිණ්ණං. විපරාවත්තන්ති විරොධදස්සනවසෙන පරාවත්තිතං,

පරාවත්තං දුසිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “වීරකාලවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්ත”න්ති. පරියෙසමානො වීවර තත්ථ ගන්ත්වා සික්ඛාති අත්ථො. සචෙ සක්කොසි, ඉදානියෙව මයා වෙධිතං දොසං නිබ්බෙදෙහි. මරණමෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤසාතනවසෙන මරණමෙව. නාටපුත්තස්ස ඉමෙති නාටපුත්තියා, තෙ පන තස්ස සිස්සාති ආහ “අත්තෙවාසිකෙසු”ති. පුරිමපටිපත්තිනො පටිනිවත්තනං පටිවානං, තං රූපං සභාවො එතෙසන්ති පටිවානාරූපා. තෙනාහ “නිවත්තනසභාවා”ති. කථනං අත්ථස්ස ආචික්ඛනං. පච්චෙදනං හෙතුදාහරණාති ආහරිත්වා බොධනං. තෙනාහ “දුප්පච්චෙදිතෙති දුච්ඤ්ඤාපිතෙ”ති. න උපසමාය සංවත්තතිති අනුපසමසංවත්තනං, තදෙව අනුපසමසංවත්තනිකං, තස්මිං. සමුස්සිතං හුත්වා පතිට්ඨාහෙතුභාවතො ථූපං, පතිට්ඨාති ආහ “භින්නථූපෙති භින්නපතිට්ඨෙ”ති, ථූපොති වා ධම්මස්ස නියානභාවො වෙදිතබ්බො අඤ්ඤෙ ධම්මෙ අභිභුයා සමුස්සිතට්ඨෙන, සො නිගණ්ඨස්ස සමයෙ. කෙහිවි අභින්නසම්මතොපි භින්නො විනට්ඨො එව සබ්බෙන සබ්බං අභාවතොති සො භින්නථූපො, සො එව නියානභාවො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිතුකාමානං පටිසරණං, තමෙත්ථ නත්ථිති අප්පටිසරණො, තස්මිං භින්නථූපෙ අප්පටිසරණෙති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආචරියප්පමාණන්ති ආචරියමුට්ඨි හුත්වා පමාණභූතං. නානානිභාරෙනාති නානාකාරෙන.

165. තථෙව සමුදාවරිංසු භූතපුබ්බගතියා. සාමාකානන්ති සාමාකධඤ්ඤානං.

“යෙනස්ස උපජ්ඣායො”ති වත්වා යථාස්ස ආයස්මතො චුන්දස්ස ධම්මහණ්ඩාගාරිකො උපජ්ඣායො අහොසි, තං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං “බුද්ධකාලෙ කීරා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ බුද්ධකාලෙති භූතකථනමෙනං, න විසෙසනං. සත්ථු පරිනිබ්බානතො පුරෙතරමෙව හි ධම්මසෙනාපති පරිනිබ්බුතො.

ධම්මරතනපූජාවණ්ණනා

සද්ධිවිහාරිකං අදාසීති සද්ධිවිහාරිකං කත්වා අදාසි.

කථාය මූලන්ති භගවතො සන්තිකා ලභිතබ්බධම්මකථාය කාරණං. සමුට්ඨාපෙතිති උට්ඨාපෙති, දාලිද්දියපඬිකතො උද්ධරතිති අධිප්පායො. සන්ධමන්ති සම්මදෙව ධමන්තො. එකෙකස්මිං පභාරෙයෙව තයො තයො වාරෙ කත්වා දිවා නවවාරෙ රත්තිං නවවාරෙ. උපට්ඨානමෙව ගච්ඡති බුද්ධුපට්ඨානවසෙන, පඤ්භාපුච්ඡනාදිවසෙන පන අන්තරන්තරාපි ගච්ඡතෙව, ගච්ඡන්තො ව දිවසස්ස...පෙ.... ගච්ඡති. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස උද්ධරණභාවතො පඤ්භොව පඤ්භුද්ධාරො, තං ගහෙත්වා ගච්ඡති අත්තතො මහාපඤ්ඤාය, සත්ථු ව ධම්මදෙසනායං අකිලාසුභාවතො.

අසම්මාසම්බුද්ධප්පච්චෙදිතධම්මවිනයවණ්ණනා

166. ආරොච්ඡෙති තස්මිං අත්ථෙ. සාමිකො හොති, තස්ස සාමිකභාවං දස්සෙතුං “සොච තස්සා ආදිමජ්ඣපරියොසානං ජානාති”ති ආහ. එවන්ති වචනසම්පට්ඨිතං. චුන්දත්ථෙරෙන හි ආනීතං කථාපාහතං භගවා සම්පට්ඨිතන්තො “එව”න්ති ආහ. “එව”න්ති දුරක්ඛාතෙ ධම්මචිතයෙ සාවකානං ද්වෙධිකාදිභාවෙන විහරණකිරියාපරාමසනඤ්ඤෙනං.

යස්මා ...පෙ.... පාකටං හොති ඛාතිරෙකමුඛෙන ව නෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස විභූතභාවාපත්තිනො. අථ වා යස්මා...පෙ.... පාකටං හොති දොසෙසු ආදීනවදස්සනෙන තප්පට්ඨිතස්ස ගුණෙසු ආනිසංසස්ස විභූතභාවාපත්තිනො. වොක්කම්මාති අපසක්කෙන්වා. ආමෙඨිතලොපෙන වායං නිද්දෙසො, වොක්කම්ම වොක්කම්මාති චුත්තං හොති, තෙන තස්ස වොක්කමනස්ස අන්තරන්තරාති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ “න නිරන්තර”න්තිආදි. ධම්මානුධම්මපට්ඨිතආදයොති තෙන සත්ථාරා චුත්තමුත්තිධම්මස්ස අනුධම්මං අප්පට්ඨිතජාදයො. ආදි-සද්දෙන පාළියං ආගතා අසාමිච්ඡිපට්ඨිතජාදයො ව සඨගස්සන්ති. මනුස්සත්තම්පිති පි-සද්දෙන “විචාරණපඤ්ඤාය අසම්භවො, දොසෙසු අනභිනිවෙසිතා, අසන්දිට්ඨිපරාමාසිතා”ති එවමාදීනං සඨගහො දට්ඨබ්බො. “තථා එව”න්ති පදෙහි යථාක්කමං පකාරස්ස කාමං තිරොක්ඛනා, පච්චක්ඛනා චුච්චති, තථාපි යථා “තථා පට්ඨිතජාද”ති පදෙන පට්ඨිතජාදාකාරො නියමෙන්වා විහිතො, තථා “එවං පට්ඨිතජාද”ති ඉමිනාපිති ඉදං තස්ස අත්ථස්සනභාවෙන චුත්තං. සමාදුෂිතත්තා මිච්ඡාපට්ඨිතජාද අප්පඤ්ඤං පසවති.

167. ඤායති මුත්තිධම්මො එතෙනාති ඤායො, තෙන සත්ථාරා චුත්තො ධම්මානුධම්මො, තං පට්ඨන්තොති ඤායප්පට්ඨන්තො, සො පන යස්මා තස්ස මුත්තිධම්මස්ස අධිගමෙ කාරණසම්මතො, තස්මා චුත්තං “කාරණප්පට්ඨන්තො”ති. නිජ්ජාදෙස්සතීති සාධෙස්සති, සිද්ධිං ගමිස්සතීති චුත්තං හොති. දුක්ඛනිබ්බත්තකන්ති සම්පති, ආයතිඤ්ච දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තකං. වීරියං කරොති මිච්ඡාපට්ඨන්තත්තා.

සම්මාසම්බුද්ධස්පවෙදිතධම්මචිතයාදිවණ්ණනා

168. නිය්‍යාතීති වත්තති, සංවත්තතීති වා අත්ථො.

170. ඉධ සාවකස්ස සම්මාපට්ඨන්තියා එකන්තිකඅපස්සයදස්සනත්ථං සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධතා, ධම්මස්ස ව ස්වාක්ඛාතතා කිත්තිතාති “සම්මාපට්ඨන්තස්ස කුලපුත්තස්ස පසංසං දස්සෙන්වා”ති චුත්තං. එවඤ්ඤි ඉමිස්සා දෙසනාය සංකිලෙසභාගියභාවෙන උට්ඨිතාය වොදානභාගියභාවෙන යථානුසන්ධිතා පවත්ති දීපිතා හොති. අබ්බොධිතත්ථාති අප්පවෙදිතත්ථා, පරමත්ථං චතුත්ථස්සව්වපට්ඨෙධං අපාපිතාති අත්ථො. පාළියං “අස්සා”ති පදං “සාවකා සද්ධම්මෙ”ති ද්විති පදෙහි යොජෙතබ්බං “අස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවකා, අස්ස සද්ධම්මෙ”ති. සබ්බසඨගහපදෙහි කතන්ති සබ්බස්ස සාසනත්ථස්ස සඨගණ්ඨනපදෙහි එකජ්ඣං.

කතං. තෙනාහ “සබ්බසඬ්ඛානිකං කතං න භොතීති අත්ථො”ති. පුබ්බෙනාපරං සම්බන්ධත්ථභාවෙන සඬ්ඛගෙනබ්බතාය වා සඬ්ඛභානි පදානි කතානි එතස්සාති සඬ්ඛහපදකතං, බ්‍රහ්මවරියං. තප්පටික්ඛෙපෙන න ව සඬ්ඛහපදකතන්ති යොජනා. රාගාදිපටිපක්ඛරණං, යථානුසිට්ඨං වා පටිපජ්ජමානානං වට්ටදුක්ඛතො පටිහරණං නිබ්බානපාපනං පටිහාරො, සො එව ආ-කාරස්ස ඉ-කාරං කත්වා පටිහිරො, පටිහිරො එව පාටිහිරො, සහ පාටිහිරෙනාති සප්පාටිහිරං, තථා සුප්පවෙදිතතාය සප්පාටිහිරං කතන්ති සප්පාටිහිරකතං. තාදිසං පන වට්ටතො නියයානෙ නියුත්තං, නියයානප්පයොජනඤ්ච භොතීති ආහ “නියයානික”න්ති. දෙවලොකතොති දෙවලොකතො පටියාය රුපිදෙවනිකායතො පභුති. සුප්පකාසිතන්ති සුට්ඨු පකාසිතං. යාව දෙවමනුස්සෙහීති වා යාව දෙවමනුස්සෙහි යත්තකා දෙවා මනුස්සා ව, තාව තෙ සබ්බෙ අභිබ්බාපෙත්වා සුප්පකාසිතං. අනුතාපාය භොතීති අනුතප්පො, සො පන අනුතාපං කරොන්තො විය භොතීති වුත්තං “අනුතාපකරො භොතී”ති.

172. ථීරොති යිතධම්මො කෙනචි අසංභාරියො, අසෙක්ඛා සිලක්ඛන්ධාදයො ථෙරකාරකා ධම්මා.

173. යොගෙහි බෙමත්තාති යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා. සද්ධම්මස්සාති අස්ස සද්ධම්මස්ස. අස්සාති ව අස්ස සත්ථුනො.

174. උපාසකා බ්‍රහ්මචාරිනො නාම විසෙසතො අනාගාමිනො. සොතාපන්තසකදාගාමිනොපි තාදිසා තථා වුවචන්තිති “බ්‍රහ්මවරියවාසං වසමානා අරියසාවකා” ඉච්චෙව වුත්තං.

176. සබ්බකාරණසම්පන්නන්ති යත්තකෙහි කාරණෙහි සම්පන්නං නාම භොති, තෙහි සබ්බෙහි කාරණෙහි සම්පන්නං සම්පන්නං උපගතං පරිපුණ්ණං, සමන්තාගතං වා. ඉමමෙව ධම්මන්ති ඉමමෙව සාසනධම්මං.

උදකෙන පදෙසඤ්ඤානා අත්තතො පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියතං දස්සෙතුං අනිය්‍යානිකෙ අත්ථෙ පයුත්තං පහෙළිකසදිසං වචනං, භගවතා අත්තතො සබ්බඤ්ඤාතාය නිය්‍යානිකෙ අත්ථෙ යොජෙත්වා දස්සෙතුං “උදකො සුද්”න්තිආදි වුත්තන්ති තං දස්සෙතුං “සො කීරා”තිආදිමාහ.

සඬ්ඛායිතබ්බධම්මාදිවණ්ණනා

177. සඬ්ඛම්ම සමාගම්මාති තස්මිංයෙව යානෙ උබ්භමානානං ගතිවසෙන සඬ්ඛම්ම යානන්තරතො පක්කොසනෙන සමාගතානං වසෙන සමාගම්ම. තෙනාහ “සඬ්ඛන්ත්වා සමාගන්ත්වා”ති. අත්ථෙත අත්ථන්ති පදන්තරෙ ආගතඅත්ථෙත සහ තත්ථ තත්ථ ආගතමත්ථං. බ්‍යඤ්ජනෙන බ්‍යඤ්ජනන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සමානෙත්තෙහීති සමානං කරොන්තෙහි, ඔපම්මං වා ආනෙත්තෙහි.

සඬගායිතබ්බන්ති සම්මදෙව ගායිතබ්බං කථෙතබ්බං, තං පන සඬගායනං
වාචනාමග්ගොති ආහ “වාචෙතබ්බ”න්ති.

178. තස්ස වා භාසිතෙති තස්ස භික්ඛුනො භාසිතෙ අත්ථෙ චෙව බ්‍යඤ්ජනෙ ව.
අත්ථම්මිච්ඡාගහණරොපනානි යථා භොන්ති, තං දස්සෙතුං “චත්තාරො
සතිපට්ඨානා”තිආදි චුත්තං. ආරම්මණං “සතිපට්ඨාන”න්ති ගණ්භාති, න සතියෙව
“සතිපට්ඨාන”න්ති. “සතිපට්ඨානානි”ති බ්‍යඤ්ජනං රොපෙති තස්මිං අත්ථෙ, න
“සතිපට්ඨානා”ති. උපපන්නතරානීති යුත්තතරානි. අල්ලිතතරානීති සිලිට්ඨතරානි.
යා චෙවාති ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තං, විහත්තිලොපෙන වා. පුන යා චෙවාති
ලිඬගවිපල්ලාසෙනෙව නිද්දෙසො. නෙව උස්සාදෙනබ්බොති න උක්කංසෙනබ්බො
විරජ්ඣිත්වා චුත්තත්තා. න අපසාදෙනබ්බොති න සන්තප්පෙනබ්බො
විවාදපරිහරණත්ථං. ධාරණත්ථන්ති උපධාරණත්ථං සල්ලක්ඛණත්ථං.

181. අත්ථෙත උපෙතන්ති අවිපරිතෙන අත්ථෙත උපෙතං තං “අයමෙත්ථ
අත්ථො”ති උපෙච්ච පටිජානිත්වා යීතං. තථාරූපො ව තස්ස බුජ්ඣිතා නාම භොතිති
ආහ “අත්ථස්ස විඤ්ඤාතාර”න්ති. එවමෙතං භික්ඛුං පසංසථාති චුත්තනයෙන
ධම්මභාණකං අමුං භික්ඛුං “එවං ලාභා නො ආවුසො”තිආදිආකාරෙන පසංසථ.
ඉදානිස්ස පසංසභාවං දස්සෙතුං “එසො හී”තිආදි චුත්තං. එසාති පරියත්තිධම්මස්ස
සත්ථුකිච්චකරණතො, තත්ථ වස්ස සම්මදෙව අවට්ඨිතභාවතො “බුද්ධො නාම
එසා”ති චුත්තො. “ලාභා නො”තිආදිනා වස්ස භික්ඛුනං පියගරුභාවං
විභාවෙන්තො සත්ථා තං අත්තනො යානෙ යපෙසිති චුත්තො.

පච්චයානුඤ්ඤාතකාරණාදිවණ්ණනා

182. තතොපි උත්තරිතරන්ති යා පුබ්බෙ සම්මාපටිපත්තස්ස භික්ඛුනො
පසංසනවසෙන “ඉධ පන චුන්ද සත්ථා ව භොති සම්මාසම්බුද්ධො”තිආදිනා (දී. නි.
3.167, 169) පවත්තිතදෙසනාය උපරි “ඉධ චුන්ද සත්ථා ව ලොකෙ
උද්‍යාදී”තිආදිනා (දී. නි. 3.170, 171) දෙසනා වඩ්ඪිතා. තතොපි උත්තරිතරං
සවිසෙසං දෙසනං වඩ්ඪෙන්නො “පච්චයහෙතු”තිආදිමාහ. තත්ථ පච්චයහෙතුති
පච්චයසංවත්තනහෙතු. උප්පජ්ජනකා ආසවාති පච්චයානං පරියෙසනහෙතු චෙව
පරිභොගහෙතු ව උප්පජ්ජනකා කාමාසවාදයො. තෙසං දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං
“ඉධ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො මිච්ඡාආජීවං පහාය සම්මාආජීවෙන ජීවිතං
කප්පෙති”ති (සං. නි. 5.8) “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පටිසඬ්ඛා යොනියො වීචරං
පටිසෙවති”තිආදිනා (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58) ව සම්මාපටිපත්තිං උපදිසන්නො
හගවා පටිඝාතාය ධම්මං දෙසෙති නාම. “යො තුම්හෙසු පාළියා අත්ථබ්‍යඤ්ජනානි
මිච්ඡා ගණ්භාති, සො නෙව උස්සාදෙනබ්බො, න අපසාදෙනබ්බො, සාධුකං
සඤ්ඤාපෙනබ්බො තස්සෙව අත්ථස්ස නිසන්තියා”ති එවං පරියත්තිධම්මෙ
මිච්ඡාපටිපත්තෙ සම්මාපටිපත්තියං භික්ඛු නියොජෙන්නො හගවා හණ්ඩනහෙතු
උප්පජ්ජනකානං සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය ධම්මං දෙසෙති නාම. යථා
තෙ න පවිසන්තිති තෙ ආසවා අත්තනො විත්තසන්තානං යථා න ඔතරන්ති.

මූලසාධන පටිභනනායානි යථා මූලසාධනා හොති, එවං මූලසාධනවසෙන පජ්භනාය. තත්ති වීවරං. යථා වීවරං ඉදමත්ථිකතමෙව උපාදාය අනුක්කානං, එවං පිණ්ඩපාතාදයොපි.

සුඛල්ලිකානුයොගාදිවණ්ණනා

183. සුඛිතත්ති සක්ඛාතසුඛං. පිණ්ණිතත්ති ධාතං සුභිතං. තථාභූතො පන යස්මා ථූලසරීරො හොති, තස්මා “ථූලං කරොති”ති වුත්තං.

186. නධීතසභාවානි අනවට්ඨිතසභාවා, එවරුපාය කථාය අනවට්ඨානභාවතො සභාවොපි තෙසං අනවට්ඨිතොති අධිප්පායො. තෙනාහ “පීච්භා නො අත්ථි”තිආදි. කාමං “පඤ්චහි වක්ඛුහි”ති වුත්තං, අග්ගහිතග්ගහණෙන පන වත්තාරි වක්ඛුහි වෙදිතබ්බානි. සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණඤ්ඤි සමන්තවක්ඛුහි. තස්ස වා ඤෙය්‍යාධම්මෙසු ජානනවසෙන පවත්තිං උපාදාය “ජානතා”ති වුත්තං. හත්ථාමලකං විය පච්චක්ඛතො දස්සනවසෙන පවත්තිං උපාදාය “පස්සතා”ති වුත්තං. නෙමං වුවචති ථම්මාදිහි අනුපට්ඨයභූමිප්පෙදෙසොති ආහ “ගම්භිරභූමිං අනුපට්ඨයො”ති. සුට්ඨු නිබ්බානොති භූමිං නිබ්බන්තවා සම්මදෙව යපිතො. තස්මින්ති බිණ්ණාසවෙ. අනඤ්ඤාභාවො අවලො අසම්පවෙධි, යස්මා අඤ්ඤාභාවො සෙතූසානො බිණ්ණාසවානං. සොතාපන්තාදයොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ගහිතෙසු අනාගාමිනො තාව නවසුපි යානෙසු බිණ්ණාසවා විය අහබ්බා, සොතාපන්තසකදාගාමිනො පන “තතියපඤ්චමට්ඨානෙසු අහබ්බා”ති න වත්තබ්බා, ඉතරෙසු සත්තසු යානෙසු අහබ්බාව.

පඤ්ඤාභාකරණවණ්ණනා

187. ගිහිඛ්‍යඤ්ජනෙනාති ගිහිලිඬගෙන. බිණ්ණාසවො පන ගිහිඛ්‍යඤ්ජනෙන අරහත්තං පත්තොපි න තිට්ඨති විවෙකට්ඨානස්ස අභාවානි අධිප්පායො. තස්ස වසෙනාති භූමිමදෙවත්තභාවෙ යත්වා අරහත්තප්පත්තස්ස වසෙන. අයං පඤ්ඤොති “අහබ්බො සො නව යානානි අඤ්ඤාභාවරුතු”න්ති අයං පඤ්ඤො ආගතො ඉතරස්ස පබ්බජ්ජාය, පරිනිබ්බානෙන වා අහබ්බතාය අවුත්තසිද්ධත්තා. යදි එවං කථං භික්ඛුගහණන්ති ආහ “භිත්තදොසත්තා”තිආදි. අපරිච්ඡෙදන්ති අපරියන්තං, තයිදං සුවිපුලන්ති ආහ “මහත්ත”න්ති. ඤෙය්‍යස්ස හි විපුලතාය ඤාණස්ස විපුලතා වෙදිතබ්බා, එතෙන “අපරිච්ඡෙද”න්ති වුවචමානම්පි ඤෙය්‍යං සත්ථු ඤාණස්ස වසෙන පරිච්ඡෙදමෙවාති දස්සිතං හොති. වුත්තඤ්ඤෙන “ඤාණපරියන්තිකං නෙය්‍ය”න්ති (මහානි. 69, 156; වුළුනි. 85; පටි. ම. 3.5) අනාගතෙ අපඤ්ඤාපනන්ති අනාගතෙ විසයෙ ඤාණස්ස අපඤ්ඤාපනං. “පච්චක්ඛං විය කත්වා”ති කස්මා විය-සද්දග්ගහණං කතං, නනු බුද්ධානං සබ්බම්පි ඤාණං අත්තනො විසයං පච්චක්ඛමෙව කත්වා පවත්තති එකප්පමාණභාවතොති? සච්චමෙතං, “අක්ඛං”න්ති පන වක්ඛාදිඉන්ද්‍රියං වුවචති, තං අක්ඛං පති වත්තතීති වක්ඛාදිනිස්සිතං විඤ්ඤාණං, තස්ස ව ආරම්මණං “පච්චක්ඛං”න්ති ලොකෙ නිරුල්භමෙතන්ති තං නිදස්සනං.

කත්වා දස්සෙන්තො “පච්චක්ඛං විය කත්වා”ති අවොව, න පන භගවතො ඥාණස්ස අප්පච්චක්ඛාකාරෙන පවත්තනතො. තථා හි වදන්ති –

“ආවිභූතං පකාසනං, අනුපද්ද්වතචෙතසං;
අතීතානාගතෙ ඥාණං, පච්චක්ඛානං වසිස්සති”ති.

අඤ්ඤත්ථ විහිතකෙනාති අඤ්ඤස්මිං විසයෙ පවත්තිතෙන. සඬගාහෙතඛ්ඛන්ති සමං කත්වා කථයිතඛ්ඛං, කථනං පන පඤ්ඤාපනං නාම භොතිති පඤ්ඤාපෙතඛ්ඛන්ති අත්ථො වුත්තො. තාදිසන්ති සත්තං සමිතං පවත්තකං. ඥාණං නාම නත්ථීති ආවජ්ජනෙන විනා ඥාණුජ්ජත්තියා අසම්භවතො. එකාකාරෙන ව ඥාණෙ පවත්තමානෙ නානාකාරස්ස විසයස්ස අවබෝධො න සියා. අථාපි සියා, අනිරුපිතරූපෙනෙව අවබෝධො සියා, තෙන ව ඥාණං ඤෙය්‍යං අඤ්ඤාතසදිසමෙව සියා. න හි “ඉදං ත”න්ති විවෙකෙන අනවබුද්ධො අත්ථො ඥාතො නාම භොති, තස්මා “චරතො ව තිට්ඨතො වා”තිආදි බාලලාපනමත්තං. තෙනාහ “යථරිව බාලා අබ්‍යත්තා, එවං මඤ්ඤන්ති”ති.

සතිං අනුස්සරතීති සතානුසාරි, සතියානුවත්තනවසෙන පවත්තඥාණං. තෙනාහ “පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිසම්පයුත්තක”න්ති. ඥාණං පෙසෙසීති ඥාණං පවත්තෙසි. සඛ්ඛත්ථකමෙව ඤෙය්‍යාවරණස්ස සුජ්ජහිත්තා අප්පට්ඨතං අනිවාරිතං ඥාණං ගච්ඡති පවත්තතිච්චෙව අත්ථො. “බොධි වුච්චති චතුසු මග්ගෙසු ඥාණං”න්ති (වුළුති. 211) වචනතො චතුමග්ගඥාණං බොධි, තතො තස්ස අධිගතත්තා උජ්ජජනකං පච්චචෙක්ඛණඥාණං “බොධිජං ඥාණං උජ්ජජති”ති වුත්තං. බොධිජං බොධිමූලෙ ජාතං චතුමග්ගඥාණං, තඤ්ච බො අනාගතං ආරබ්භ උද්දිස්ස තස්ස අප්පවත්තිඅත්ථං තථාගතස්ස උජ්ජජති තස්ස උජ්ජන්තත්තා ආයතිං පුනඛිභවාභාවතො. කථං තථාගතො අනාගතමද්ධානං ආරබ්භ අතීරකං ඥාණදස්සනං පඤ්ඤාපෙතීති? අතීතස්ස පන අද්ධුනො මහත්තතාය අතීරකං ඥාණදස්සනං තත්ථ පඤ්ඤාපෙතීති කො එත්ථ විරොධො. තිත්ථියා පන ඉමමත්ථං යථාවතො අජානන්තා – “තයිදං කිං සු, තයිදං කථංසු”ති අත්තතො අඤ්ඤාණමෙව පාකටං කරොන්ති. තස්මා භගවතා සසන්තතිපරියාපන්තධම්මජ්ජවත්තිං සන්ධාය “අඤ්ඤවිහිතකං ඥාණදස්සනං”න්තිආදි වුත්තං. ඉතරං පන සන්ධාය වුච්චමානෙ සති තථාරූපෙ පයොජනෙ අනාගතමිපි අද්ධානං ආරබ්භ අතීරකමෙව ඥාණදස්සනං පඤ්ඤාපෙය්‍ය භගවාති අනත්ථසංහිතන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “න ඉධලොකත්ථං වා පරලොකත්ථං වා නිස්සිත”න්ති. යං පන සත්තානං අනත්ථාවහත්තා අනත්ථසංහිතං, තත්ථ සෙතුසාතො තථාගතස්ස. “භාරතයුද්ධසීතාහරණසදිස”න්ති ඉමිනා තස්සා කථාය යෙභුයොන අභුතත්ථතං දීපෙති. සහෙතුකන්ති ඥාපකෙන හෙතුනා සහෙතුකං. සො පන හෙතු යෙන නිදස්සනෙන සාධියති, තං තස්ස කාරණන්ති තෙන සකාරණං කත්වා. යථා හි පටිඤ්ඤාතත්ථසාධනතො හෙතු, එවං සාධකං නිදස්සනන්ති. යුත්තපත්තකාලෙයෙවාති යුත්තානං පත්තකාලෙ එව. යෙ හි

වෙනෙය්‍යා තස්සා කථාය යුත්තා අනුච්ඡවිකා, තෙසංයෙව යොජනෙ සන්ධාය වා කථාය පත්තො උපකාරාවහො කාලො, තදා එව කථෙතීති අත්ථො.

188. “තථා තථෙව ගදනතො”ති ඉමිනා “තථාගතො”ති ආමෙඨිතලොපෙතායං නිද්දෙසොති දස්සෙති. තථා තථෙවති ව ධම්මඅත්ථසභාවානුරූපං, වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයානුරූපඤ්චාති අධිජ්ජායො. දිට්ඨන්ති රූපායතනං දිට්ඨබ්බතො, තෙන යං දිට්ඨං, යං දිස්සති, යං දක්ඛති, යං සති සම්මායෙ පස්සෙය්‍යං, තං සබ්බං “දිට්ඨං” ත්වෙව ගතිතං කාලවිසෙසස්ස අනාමට්ඨභාවතො. “සුත”න්තිආදීසුපි එසෙව නයො. සුතන්ති සද්දායතනං සොතබ්බතො. මුතන්ති සනිස්සයෙන සානාදිඉන්ද්‍රියෙන සයං පත්වා පාපුණ්ත්වා ගහෙතබ්බං. තෙනාහ “පත්වා ගහෙතබ්බතො”ති. විඤ්ඤාතන්ති විජානිතබ්බං, තං පන දිට්ඨාදිවිනිමුත්තං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති ආහ “සුබද්ධාදිධම්මායතන”න්ති. පත්තන්ති යථා තථා පත්තං, හත්ථගතං අධිගතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා”ති. පරියෙසිතන්ති පත්තියාමත්ථං පරිශිට්ඨං, තං පන පත්තං වා සියා අජ්ජත්තං වා උභයථාපි පරියෙසිතමෙවති ආහ “පත්තං වා අජ්ජත්තං වා”ති. පද්ද්වයෙනාපි ද්විජ්ජකාරම්පි පත්තං, ද්විජ්ජකාරම්පි පරියෙසිතං, තෙන තෙන පකාරෙන තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති දස්සෙති. විත්තෙන අනුසඤ්චරිතන්ති වොපනං අපාපෙත්වා විත්තෙනෙව අනුසංවරිතං, පරිචිතක්කිතන්ති අත්ථො. ජිතකන්ති ආදීති ආදි-සද්දෙන ලොභිතකම්මදාතාදි සබ්බං රූපාරම්මණවිභාගං සඨගණ්හාති. සුමනොති රාගවසෙන, ලොභවසෙන, සද්ධාදිවසෙන වා සුමනො. දුම්මනොති බ්‍යාපාදවිතක්කවසෙන, විහිංසාවිතක්කවසෙන වා දුම්මනො. මජ්ඣන්තොති අඤ්ඤාණවසෙන වා ඤාණවසෙන වා මජ්ඣන්තො. එසෙව නයො සබ්බත්ථ. තත්ථ තත්ථ ආදි-සද්දෙන සඨබ්බසද්දො පණවසද්දො, පත්තගන්ධො පුජ්ජගන්ධො, පත්තරසො ඵලරසො, උපාදින්නං අනුපාදින්නං, මජ්ඣන්තවෙදනා කුසලකම්මං අකුසලකම්මන්ති එවං ආදීනං සඨගහො දට්ඨබ්බො.

අජ්ජත්තන්ති ඤාණෙන අසම්පත්තං, අවිදිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ඤාණෙන අසවිජ්ඣත”න්ති. තථෙව ගතත්තාති තථෙව ඤාතත්තා අභිසම්බුද්ධත්තා. ගත-සද්දෙන එකත්ථං බුද්ධිඅත්ථන්ති අත්ථො. “ගතිඅත්ථා හි ධාතවො බුද්ධිඅත්ථා භවන්ති”ති අක්ඛරවිත්තකා.

අබ්‍යාකතට්ඨානාදිවණ්ණනා

189. “අසමතං කථෙත්වා”ති වත්වා සමොපි නාම කොචි නත්ථී, කුතො උත්තරිතරොති දස්සෙතුං “අනුත්තරත”න්ති වුත්තං. සා පනායං අසමතා, අනුත්තරතා ව සබ්බඤ්ඤතං පුරෙත්වා ඨිතාති දස්සෙතුං “සබ්බඤ්ඤත”න්ති වුත්තං. සා සබ්බඤ්ඤතා සද්ධම්මවරචක්කවත්තිභාවෙන ලොකෙ පාකටා ජාතාති දස්සෙතුං “ධම්මරාජභාවං කථෙත්වා”ති වුත්තං. තථා සබ්බඤ්ඤභාවෙන ව සත්ථා ඉමෙසු දිට්ඨිගතවිපල්ලාසෙසු එවං පටිපජ්ජතිති දස්සෙන්නො “ඉදානී”තිආදිමාහ. තත්ථ සීහනාදන්ති අභිතනාදං සෙට්ඨනාදං. සෙට්ඨනාදො හෙස, යදිදං යපනියස්ස

පඤ්ඤාස්ථාන ධර්මයන්හිදී ස්වයං. ධර්මයන්හි වස්ස පාලි ආරුල්හා එව “න හෙත” නීති ආදිනා. යථා උපවිතකම්මකිලෙසෙන ඉත්ථත්තං ආගන්තබ්බං, තථා නං ආගතොති තථාගතො, සත්තො. තථා හි සො රුපාදීසු සත්තො විසත්තොති කත්වා “සත්තො” ති ව චුච්චති. ඉත්ථත්තන්ති ව පටිලද්ධත්තා තථා පච්චක්ඛන්තො අත්තභාවොති වෙදිතබ්බො.

“අත්ථසංභිතං න හොති” ති ඉමිනා උභයත්ථ විධුරතාදස්සනෙන නිරත්ථකවිජ්ජලාපතං තස්ස වාදස්ස විභාවෙති, උභයලොකත්ථ විධුරමිපි සමානං. “කිං නු බො විච්චන්තිස්සිත” නීති කොචි ආසඬකෙය්‍යාති තදාසඬකානිවත්තනත්ථං. “න ව ධම්මසංභිත” නීති චුත්තං. තෙනාහ “නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතං න හොති” ති. යදිපි තං න විච්චටොගතං හොති, විච්චටස්ස පන අධිට්ඨානභූතං නු බොති කොචි ආසඬකෙය්‍යාති තදාසඬකානිවත්තනත්ථං. “න ආදිබ්‍රහ්මවරියක” නීති ආදි චුත්තං.

190. කාමං තණ්හාපි දුක්ඛසභාවත්තා “දුක්ඛ” නීති බ්‍යාකාතබ්බො, පහවභාවෙන පන සා තතො විසුං කාතබ්බොති “තණ්හං යපෙත්වා” ති චුත්තං. තෙනාහ “තස්සෙව දුක්ඛස්ස පභාවිකා” ති ආදි. නනු ව අවිජ්ජාදයොපි දුක්ඛස්ස සමුදයොති? සච්චං සමුදයො, තස්සා පන කම්මස්ස විචිත්තභාවහෙතුතො, දුක්ඛජ්ජාදනෙ විසෙසපච්චයභාවතො ව සාතිසයො සමුදයට්ඨොති සා එව සුත්තෙසු තථා චුත්තා. තෙනාහ “තණ්හා දුක්ඛසමුදයොති බ්‍යාකත” නීති. උභින්නං අජ්ජවත්තීති දුක්ඛසමුදයානං අජ්ජවත්තීතිමිත්තං. “දුක්ඛපරිජානනො” ති ආදි මග්ගකිව්චදස්සනං, තෙන මග්ගස්ස භාවනත්ථොපි අත්ථතො දස්සිතොවාති දට්ඨබ්බං. න හි භාවනාහිසමයෙන විනා පරිඤ්ඤාහිසමයාදයො සම්භවත්තීති. සච්චවචත්ථාපනං අජ්ජමාදපට්ඨපත්තිභාවතො අසම්මොහකල්‍යාණකිත්තිසද්දාදිනිමිත්තතාය යථා සාතිසයං ඉධලොකත්ථාවහං, එවං යාව ඤාණස්ස තික්ඛවිසදභාවජ්ජත්තියා අභාවෙන නවලොකුත්තරධම්මසම්පාපකං න හොති, තාව තත්ථ තත්ථ සම්පත්තිහවෙ අබ්‍රහ්මදයසම්පත්ති අනුගතමෙව සියාති චුත්තං. “එතං ඉධලොකපරලොකත්ථනිස්සිත” නීති. නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතන්ති නවවිධමිපි ලොකුත්තරධම්මං නිස්සාය පවත්තං තදධිගමුපායභාවතො. යස්මා සච්චසම්බොධං උද්දිස්ස සාසනබ්‍රහ්මවරියං චුස්සති, න අඤ්ඤදත්ථං, තස්මා එතං සච්චවචත්ථාපනං “ආදිපධාන” නීති චුත්තං පට්ඨමරං චිත්තෙ ආදාතබ්බතො.

පුබ්බන්තසහගතදිට්ඨිනිස්සයවණ්ණනා

191. තං මයා බ්‍යාකතමෙවාති තං මයා තථා බ්‍යාකතමෙව, බ්‍යාකාතබ්බං නාම මයා අබ්‍යාකතං නත්ථීති බ්‍යාකරණාවෙකල්ලෙන අත්තතො ධම්මසුධම්මතාය බුද්ධසුබුද්ධතං විභාවෙති. තෙනාහ “සිහනාදං නදන්තො” ති. පුරිමුජ්ජන්තා දිට්ඨියො අපරාපරුජ්ජන්තානං දිට්ඨිනං අවස්සයා හොන්තීති “දිට්ඨියොව දිට්ඨිනිස්සයා” ති චුත්තං. දිට්ඨිගතිකාති දිට්ඨිගතියො, දිට්ඨිජ්ජවත්තියොති අත්ථො. ඉදමෙව දස්සනං සච්චන්ති “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා” ති ඉදමෙව දස්සනං.

සච්චං අමොසං අවිපරිතං. අඤ්ඤෙසං වචනං මොසන්ති “අසස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති එවමාදිකං අඤ්ඤෙසං සමණුභ්ගමණානං වචනං මොසං තුච්ඡං, මිච්ඡාති අත්ථො. න සයං කාතබ්බොති අසයංකාරොති ආහ “අසයංකතො”ති, යාදිච්ඡිකත්තාති අධිප්පායො.

192. අත්ථි බොති එත්ථ බො-සද්දො පුච්ඡායං, අත්ථි නුති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “අත්ථි බො ඉදං ආවුසො වුව්චති”තිආදි. ආවුසො යං තුම්භෙහි “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති වුව්චති, ඉදමත්ථි බො ඉදං වාචාමත්තං, නො නත්ථි, තස්මා වාචාවත්ථුමත්තතො තස්ස යං බො තෙ එවමාහංසු “ඉදමෙව සච්චං මොසං අඤ්ඤ”න්ති, තං තෙසං නානුජානාමිති එවමෙත්ථ අත්ථො ව යොජනා ව වෙදිතබ්බා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං බ්‍රහ්මජාලට්ඨකායං (දී. නි. ටී. 1.30) වුත්තමෙව. දිට්ඨිපඤ්ඤත්තියාති දිට්ඨියා පඤ්ඤාපනෙ “එවං එසා දිට්ඨි උප්පන්නා”ති තස්සා දිට්ඨියා සමුදයතො, අත්ථභිගමතො, අස්සාදතො, ආදීනවතො, නිස්සරණතො ව යාථාවතො පඤ්ඤාපනෙ. අවිපරිතවුත්තියා සමෙන ඤාණෙන සමං කඤ්චි නෙව සමනුපස්සාමි. අධිපඤ්ඤත්තිති අභිඤ්ඤායාධම්මපඤ්ඤාපනා. යං අජානන්තා බාහිරිකා දිට්ඨිපඤ්ඤත්තියෙව අල්ලිනාති තඤ්ච පඤ්ඤත්තිතො අජානන්තා ථාමසා පරාමසා අභිනිවිස්ස වොහරන්ති. එත්ථ ව යායං “දිට්ඨිපඤ්ඤත්ති නාමා”ති වුත්තා දිට්ඨියා දිට්ඨිගතිකෙහි එවං ගහිතතාය විභාවනා, තත්ථ ව භගවතො උත්තරිතරො නාම කොචි නත්ථි, ස්වායමත්ථො බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. අට්ඨ. 1.30) විභාවිතො එව. “අධිපඤ්ඤත්ති”ති වුත්තා පන විභාවියමානා ලොකස්ස නිබ්බිදාහෙතුභාවෙන බහුලිකාරාති තස්සා වසෙන භගවා අනුත්තරභාවං පවෙදෙන්නො ‘නෙව අත්තනා සමසමං සමනුපස්සාමි’ති සිහනාදං නදී’ති කෙචි. අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.192) පන “යඤ්ච වුත්තං ‘පඤ්ඤත්තියා’ති යඤ්ච ‘අධිපඤ්ඤත්ති’ති, උභයමෙන අත්ථතො එක”න්ති “ඉධ පන පඤ්ඤත්තියාති එත්ථාපි පඤ්ඤත්ති වෙව අධිපඤ්ඤත්ති ව අධිප්පෙනා, අධිපඤ්ඤත්තිති එත්ථාපි”ති ව වුත්තා, උභයස්සපි වසෙනෙත්ථ භගවා සිහනාදං නදීති විඤ්ඤායති. උභයං පෙන අත්ථතො එකන්ති ව පඤ්ඤත්තිභාවසාමඤ්ඤං සන්ධාය වුත්තං, න හෙදාභාවතො. තෙනාහ “හෙදතො හී”තිආදි. ඛන්ධපඤ්ඤත්තිති ඛන්ධානං “ඛන්ධා”ති පඤ්ඤාපනා දස්සනා පකාසනා ධ්වනා නික්ඛිපනා. “ආචික්ඛති දස්සෙති පඤ්ඤාපෙති පට්ඨපෙති”ති (සං. නි. 2.20, 97) ආගතට්ඨානෙ හි පඤ්ඤාපනා දස්සනා පකාසනා පඤ්ඤත්ති නාම, “සුපඤ්ඤත්තං මඤ්චපීඨ”න්ති (පාරා. 269) ආගතට්ඨානෙ ධ්වනා නික්ඛිපනා පඤ්ඤත්ති නාම, ඉධ උභයමිපි යුජ්ජති.

දිට්ඨිනිස්සයප්පහානවණ්ණනා

196. පජ්ඣනත්ථන්ති අව්චන්තාය පටිනිස්සජ්ජනත්ථං. යස්මා තෙන පජ්ඣනෙන සබ්බෙ දිට්ඨිනිස්සයා සම්මදෙව අතික්කන්තා හොන්ති විතික්කන්තා, තස්මා “සමතික්කමායාති තස්සෙව වෙච්චන”න්ති අවොච. න කෙවලං සතිපට්ඨානා කථිතමත්තා, අථ බො වෙනෙයාසන්නානෙ පතිට්ඨාපිතාති දස්සෙතුං “දෙසිතා”ති වත්වා “පඤ්ඤත්තා”ති වුත්තන්ති ආහ “දෙසිතාති කථිතා. පඤ්ඤත්තාති

යපිතා”ති. ඉදානි සතිපට්ඨානදෙසනාය දිට්ඨිනිස්සයානං එකන්තිකං පහානාවහභාවං දස්සෙතුං “සතිපට්ඨානභාවනාය භී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සතිපට්ඨානභාවනායාති ඉමිනා තෙසං භාවනාය ඵව නෙසං පහානං, දෙසනා පන තදුපනිස්සයභාවතො තථා වුත්තාති දස්සෙති. සෙසං සබ්බං සුචිඤ්ඤායාමෙවාති.

පාසාදිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

7. ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

ද්වන්තිංසමභාපුරිසලක්ඛණවණ්ණනා

199. අභිනිභාරාදිගුණමහත්තෙන මහත්තො පුරිසොති මභාපුරිසො, සො ලක්ඛියති එතෙහිති මභාපුරිසලක්ඛණාති. තං මභාපුරිසං ඛ්‍යාඤ්ජයන්ති පකාසෙන්නිති මභාපුරිසඛ්‍යාඤ්ජනාති. මභාපුරිසො නිමියති අනුමියති එතෙහිති මභාපුරිසනිමිත්තාති. තෙනාහ “අයං...පෙ.... කාරණාති”ති.

200. ධාරෙන්තිති ලක්ඛණපාඨං ධාරෙන්ති, තෙන ලක්ඛණාති තෙ සරූපතො ජානන්ති, න පන සමුට්ඨානතොති දස්සෙති. තෙනාහ “නො ව ඛො”තිආදි, තෙන අනඤ්ඤසාධාරණමෙතං, යදිදං මභාපුරිසලක්ඛණානං කාරණවිභාවනන්ති දස්සෙති. කස්මා ආහාති යථාවුත්තස්ස සුත්තස්ස සමුට්ඨානකාරණං පුච්ඡති, ආවරියො “අට්ඨුප්පත්තියා අනුරූපත්තා”ති වත්ථා තමෙවස්ස අට්ඨුප්පත්තිං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “සා පනා”තිආදිමාහ. සබ්බපාලිචුල්ලොති සබ්බසො සමන්තතො විකසිතපුප්ඵො. විකසනමෙව හි පුප්ඵස්ස නිප්ඵත්ති. පාරිච්ඡක්තකො වියාති අනුස්සවලද්ධමත්තං ගහෙත්වා වදන්ති. උප්පජ්ජතිති ලබ්භති, නිබ්බන්තතිති අත්ථො.

යෙන කම්මෙනාති යෙන කුසලකම්මිනා. යං නිබ්බන්තන්ති යං යං ලක්ඛණං නිබ්බන්තං. දස්සනත්ථන්ති තස්ස තස්ස කුසලකම්මස්ස සරූපතො, කිච්චතො, පවත්තිආකාරවිසෙසතො, පච්චයතො, ඵලවිසෙසතො ව දස්සනත්ථං, එතෙනෙව පටිපාටියා උද්දිට්ඨානං ලක්ඛණානං අසමුද්දෙසකාරණවිභාවනාය කාරණං දීපිතං හොති සමානකාරණානං ලක්ඛණානං එකජ්ඣං කාරණදස්සනවසෙනස්ස පවත්තත්තා. ඵවමාහාති “බාහිරකාපි ඉසයො ධාරෙන්ති”තිආදිනා ඉමිනා ඉමිනා පකාරෙන ආහ.

සුප්පතිට්ඨිතපාදනාලක්ඛණවණ්ණනා

201. “පුරිමං ජාතින්ති පුරිමායං ජාතියං, භූමිමත්ථෙ එතං උපයොගවචන”න්ති වදන්ති. “පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානෙ ධීතො”ති වචනතො අවචන්තසංයොගෙ වා උපයොගවචනං. යත්ථ යත්ථ හි ජාතියං මහාසත්තො පුඤ්ඤකම්මං කාතුං ආරහති, ආරහතො පට්ඨාය අවචන්තමෙව තත්ථ

පුඤ්ඤකම්මප්පසුතො හොති. තෙනාහ “දළ්භසමාදානො” තිආදි. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. නිවුත්ථක්ඛන්ධා “ජාතී” ති වුත්තා ඛන්ධවිනිමුත්තය ජාතියා අභාවතො, නිබ්බන්තිලක්ඛණස්ස ව විකාරස්ස ඉධ අනුපයුජ්ජනතො. ජාතවසෙනාති ජායනවසෙන. “තථා” ති ඉමිතා “පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධා” ති ඉමං පදං උපසංහරති. භවනවසෙනාති පච්චයතො නිබ්බන්තනවසෙන. නිවුත්ථවසෙනාති නිවුසිතතාවසෙන. ආලයටියෙනාති ආවසිතභාවෙන. නිවාසත්ථො හි නිකෙතත්ථො.

තත්ථාති දෙවලොකාදිමිහි. ආදි-සද්දෙන එකච්චං තිරච්ඡානයොනිං සඬගණ්භාති. න සුකරන්ති දෙවගතියා එකන්තසුඛතය, දුග්ගතියා එකන්තදුක්ඛතය, දුක්ඛබ්බුලතය ව පුඤ්ඤකිරියාය ඔකාසො න සුලභරූපො පච්චයසමවායස්ස දුල්ලභභාවතො, උප්පජ්ජමානා ව සා උළාරා, විපුලා ව න හොතීති ගතිවසෙනාපි බෙත්තවිසෙසතා ඉච්ඡිතබ්බා “තිරච්ඡානගතෙ දානං දත්වා සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඬ්ඛිතබ්බා, පුපුජ්ජනදුස්සිලෙ දානං දත්වා සහස්සගුණා දක්ඛිණා පාටිකඬ්ඛිතබ්බා” ති (ම. නි. 3.379) වචනතො. මනුස්සගතියා පන සුඛබ්බුලතය පුඤ්ඤකිරියාය ඔකාසො සුලභරූපො පච්චයසමවායස්ස ව යෙභුයොන සුලභභාවතො. යඤ්ච තත්ථ දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තමපි විසෙසතො පුඤ්ඤකිරියාය උපනිස්සයො හොති, දුක්ඛූපනිසා සද්ධාති. යථා හි අයොසනෙන සත්ථකෙ නිජ්ඣාදියමානෙ තස්ස එකන්තතො අග්ගිමිහි තාපනං, උදකෙන වා තෙමනං ඡෙදනකිරියාසමත්ථතය න විසෙසපච්චයො, තාපෙත්වා පන සමානයොගතො උදකතෙමනං තස්සා විසෙසපච්චයො, එවමෙව සත්තසන්තානස්ස එකන්තදුක්ඛසමඬ්ඛිතා දුක්ඛබ්බුලතා එකන්තසුඛසමඬ්ඛිතා සුඛබ්බුලතා ව පුඤ්ඤකිරියාසමත්ථතය න විසෙසපච්චයො, සති පන සමානයොගතො දුක්ඛසන්තාපනෙ, සුමුමුභනෙ ව ලද්ධූපනිස්සයා පුඤ්ඤකිරියා සමත්ථතය සම්භවති, තථා සති උප්පජ්ජමානා පුඤ්ඤකිරියා මහාජුතිකා මහාවිජ්ජාරා පටිපක්ඛච්ඡෙදනසමත්ථා හොති. තස්මා මනුස්සභාවො පුඤ්ඤකිරියාය විසෙසපච්චයො. තෙන වුත්තං “තත්ථ න සුකරං, මනුස්සභූතස්සෙව සුකර” ති.

අථ “මනුස්සභූතස්සා” ති එත්ථ කො වචනත්ථො? “මනස්ස උස්සන්තතය මනුස්සාති, සුරභාවසතිමන්තතාබ්‍රහ්මවරියයොග්‍යතාදිගුණවසෙන උපචිතමනකා උක්කට්ඨගුණචිත්තාති අත්ථො. කෙ පන තෙ? ඡම්බුදීපවාසිනො සත්තවිසෙසා. තෙනාහ භගවා –

‘තීහි, හික්ඛවෙ, යානෙහි ඡම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ ව මනුස්සෙ අධිග්ගණ්භන්ති දෙවෙ ව තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි? සුරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසො’ ති (අ. නි. 9.21; කථා. 271).

තථා හි බුද්ධා භගවන්තො, පච්චෙකබුද්ධා, අග්ගසාවකා, මහාසාවකා, චක්කවත්තිනො, අඤ්ඤෙ ව මහානුභාවා සත්තා තත්ථෙව උප්පජ්ජන්ති. තෙ හි සමානරූපාදිතය පන සද්ධිං පරිත්තදීපවාසිහි ඉතරමහාදීපවාසිනොපි මනුස්සා ත්වෙව පඤ්ඤායිංසු” ති කෙවි. අපරෙ පන භණන්ති “ලොභාදීහි, අලොභාදීහි ව

සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය මනුස්සා. යෙ හි සත්තා මනුස්සජාතිකා, තෙසු විසෙසතො ලොභාදයො, අලොභාදයො ච උස්සන්තා, තෙ ලොභාදිඋස්සන්තතාය අපායමග්ගං, අලොභාදිඋස්සන්තතාය සුගතිමග්ගං, නිබ්බානගාමිමග්ගඤ්ච පරිපුරෙන්නි, තස්මා ලොභාදීහි, අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්තතාය පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං චතුදීපවාසීනො සත්තවිසෙසා මනුස්සාති වුවුවන්ති” ති. ලොකියා පන “මනුනො අපච්චභාවෙන මනුස්සා” ති වදන්ති. මනු නාම පටිමකපිටකො ලොකමරියාදාය ආදිභූතො සත්තානං හිතාහිතවිධායකො කත්තබ්බාකත්තබ්බතාසු නියොජනතාවසෙන පිතුට්ඨානියො, යො සාසනෙ “මහාසම්මතො” ති වුවුවති අම්භාකං මහාබොධිසත්තො, පච්චක්ඛතො, පරම්පරා ච තස්ස ඔවාදානුසාසනියං ධීතා සත්තා පුත්තසදිසතාය “මනුස්සා, මානුසා” ති ච වුවුවන්ති. තතො එව හි තෙ “මානවා, මනුජා” ති ච වොහරියන්ති. මනුස්සභූතස්සාති මනුස්සෙසු භූතස්ස ජාතස්ස, මනුස්සභාවං චා පත්තස්සාති අත්ථො. අයඤ්ච නයො ලොකියමහාජනස්ස වසෙන වුත්තො. මහාබොධිසත්තානං පන සත්තානස්ස මහාහිනීභාරතො පට්ඨාය කුසලධම්මපටිපත්තියං සම්මදෙව අභිසංඛිතත්තා තෙසං සුගතියං, අත්තනො උප්පජ්ජනදුග්ගතියඤ්ච නිබ්බත්තානං කුසලකම්මං ගරුතරමෙවාති දස්සෙතුං “අකාරණං චා එත” තිආදි වුත්තං.

එවරුපෙ අත්තභාවෙති හත්ථිආදිඅත්තභාවෙ. ධීතෙන කතකම්මං න සක්කා සුබෙන දීපෙතුං ලොකෙ අප්පඤ්ඤාතරුපත්තා. සුබෙන දීපෙතුං “අසුකස්මිං දෙසෙ අසුකස්මිං නගරෙ අසුකො නාම රාජා, බ්‍රාහ්මණො හුත්වා ඉමං කුසලකම්මං අකාසී” ති එවං සුවිඤ්ඤාපයභාවතො. ථීරග්ගහණොති අසිට්ඨග්ගාහි ථාමජ්ජත්තග්ගහණො. නිව්චලග්ගහණොති අවඤ්චලග්ගාහි තත්ථ කෙනවිපි අසංභාරියො. පටිකුට්ඨිති සංකුට්ඨි, ජිගුච්ඡනවසෙන විවට්ටති චා. පසාරියතීති විත්ථනං හොති වෙපුල්ලං පාපුණාති.

තවෙසො මහාසමුද්දසදිසොති එසො උදකොසො තෙව මහාසමුද්දසදිසො.

දීයති එතෙනාති දානං, පරිච්චාගවෙතනා. දියානවසෙනාති දෙයාධම්මස්ස පරියත්තං කත්වා පරිච්චජනවසෙන දානං. සංවිභාගකරණවසෙනාති තස්සෙව අත්තනා සද්ධිං පරස්ස සංවිභජනවසෙන සංවිභාගො, තථාපචත්තා වෙතනා. සීලසමාදානෙති සීලස්ස සම්මදෙව ආදානෙ, ගහණෙ පචත්තනෙති අත්ථො. තං පචත්තිකාලෙන දස්සෙන්නො “පුරණකාලෙ” ති ආහ. මාතු හිතො මත්තෙයො, යස්ස පන ධම්මස්ස වසෙන සො “මත්තෙයො” ති වුවුවති, සො මත්තෙයාතාති ආහ “මාතු කාතබ්බත්තෙ” ති. එසෙව නයො “පෙත්තෙයාතායා” තිආදීසු. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසුති අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙසු අඤ්ඤෙසු, තෙ පන කුසලභාවෙන වුත්තා කුසලාති ආහ “එවරුපෙසු” ති. අධිකුසලෙසුති අභිවිසිට්ඨෙසු කුසලෙසු, සා පන අභිවිසිට්ඨතා උපාදායුපාදාය හොති. යං පනෙත්ථ උක්කංසගතං අධිකුසලං, තදුක්කංසනෙයෙන ඉධාධිජ්ජෙතන්ති තං දස්සෙතුං “අත්ථි කුසලා, අත්ථි අධිකුසලා” තිආදි වුත්තං. නනු පඤ්ඤාපාරමිසංගහඤ්ඤාණසම්භාරභූතා කුසලා ධම්මා නිජ්ජරියායෙන සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණපටිලාභපච්චයා කුසලා නාම, ඉමෙ පන

මහාපුරිසලක්ඛණනිබ්බත්තකා පුඤ්ඤසම්භාරභූතා කස්මා තථා වුත්තාති?
 සබ්බෙසම්පි මහාබොධිසත්තසන්තානගතානං පාරමිධම්මානං.
 සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණපටිලාභපච්චයභාවතො. මහාභිනීභාරතො පටියාය හි
 මහාපුරිසො යං කිඤ්ඤි පුඤ්ඤං කරොති, සබ්බං තං සම්මාසම්බොධිසමධිගමායෙව
 පරිණාමෙති. තථා හි සසම්භාරාඛ්‍යාසො, දීඝකාලාඛ්‍යාසො, නිරන්තරාඛ්‍යාසො,
 සක්කච්චාඛ්‍යාසොති වත්තාරො අඛ්‍යාසා චතුරධිටියානපරිපූරිතසම්බන්ධා
 අනුපුබ්බෙන මහාබොධිටියානා සම්පජ්ජන්ති.

සකිම්පිති පි-සද්දෙන අනෙකවාරම්පි කතං විජාතියෙන අන්තරිතං සඬගණ්භාති.
 අභිණ්භකරණෙනාති බහුලිකාරෙන. උපචිතන්ති උපරුපරි වඩ්ඪිතං. පිණ්ඩිකතන්ති
 පිණ්ඩසො කතං. රාසිකතන්ති රාසිභාවෙන කතං. අනෙකක්ඛන්තුඤ්ඤි
 පවත්තියමානං කුසලකම්මං සන්තානෙන තථාලද්ධපරිභාවනං පිණ්ඩිභූතං විය,
 රාසිභූතං විය ච භොති. විපාකං පති සංභවිචකාරිභාවත්තා චක්කවාළං අතිසම්බාධං
 භවග්ගං අතිනීවං, සචෙ පනෙ තං රූපං සියාති අධිජ්ජායො. විපුලත්තාති
 මහන්තත්තා. යස්මා පන තං කම්මං මෙත්තාකරුණාසතිසම්පජ්ඤාභි
 පරිග්ගහිතතාය දුරසමුස්සාරිතං පමාණකරණධම්මන්ති පමාණරහිතතාය
 “අජ්ජමාණ”න්ති වත්තබ්බතං අරහති, තස්මා “අජ්ජමාණත්තා”ති වුත්තං.

අධිභවතීති ඵලස්ස උළාරභාවෙන අභිභූයා තිට්ඨති. අත්ථතො පණිතපණිතානං
 භොගානං පටිලාභො ඵ්වාති ආහ “අතිරෙකං ලභති”ති. අධිගච්ඡතීති වින්දති,
 නිබ්බත්තමානොව තෙන සමන්තාගතො භොතීති අත්ථො. එකදෙසෙන අච්ඡික්ඛ්වා
 සබ්බඵප්පදෙසෙහි චුසනතො සබ්බඵප්පදෙසෙහි චුසන්තියො එතෙසං පාදතලානං
 සන්තීති “සබ්බාවන්තෙහි පාදතලෙහී”ති වුත්තං. යථා නික්ඛිපනෙ සබ්බෙ
 පාදතලජ්ජදෙසා සංභවිචකාරිනො අනින්තතාය සමභාවතො, ඵ්වං උද්ධරණෙපිති
 වුත්තං “සමං චුසති, සමං උද්ධරති”ති. ඉදානි ඉමස්ස මහාපුරිසලක්ඛණස්ස
 සමධිගමෙන ලද්ධබ්බතිස්සන්දථලවිභාවනමුඛෙන ආනුභාවං විභාවෙතුං “සචෙපි
 හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ නරකන්ති ආවාටං. අත්තො පච්ඡති සමභාවාපත්තියා.
 “චක්කලක්ඛණෙන පතිටියාතබ්බටියාන”න්ති ඉදං යං භූමිජ්ජදෙසං පාදතලං චුසති,
 තත්ථ චක්කලක්ඛණම්පි චුසනවසෙන පතිටියාතීති කත්වා වුත්තං. තස්ස පන තථා
 පතිටියානං සුජ්ජතිට්ඨිතපාදතාය ඵ්වාති සුජ්ජතිට්ඨිතපාදතාය ආනුභාවකිත්තෙන
 “ලක්ඛණන්තරානායනං කිමත්ථිය”න්ති න වින්තෙතබ්බං. සීලතෙජෙනාති
 සීලජ්ජභාවෙන. පුඤ්ඤතෙජෙනාති කුසලජ්ජභාවෙන. ධම්මතෙජෙනාති
 ඤාණජ්ජභාවෙන. තිහිපි පදෙහි භගවතො බුද්ධභූතස්ස ධම්මා ගහිතා, “දසන්තං
 පාරමීන”න්ති ඉමිනා බුද්ධකරධම්මා ගහිතා.

202. මහාසමුද්දොව සීමා සබ්බභූමිස්සරභාවතො.

“අබ්ලමනිමිත්තමකණ්ටක”න්ති තිහිපි පදෙහි ථෙය්‍යාභාවොව වුත්තොති ආහ
 “නිව්වොර”න්තිආදි. බරසම්ඵස්සට්ඨෙතාති සට්ටනෙන දුක්ඛසම්ඵස්සභාවෙන
 බ්ලාති. උපද්දවපච්චයට්ඨෙතාති අනත්ථහෙතුතාය නිමිත්තාති. “අබ්ල”න්තිආදිනා
 ඵකචාරීහි වොරාභාවො වුත්තො, “නිරබ්බුද්”න්ති ඉමිනා පන ගණන්ධවසෙන

විවරණවොරාභාවො වුත්තොති දස්සෙතුං “ගුම්බං ගුම්බං හුත්වා” තිආදි වුත්තං.
 අවික්ඛම්භනීයොති න විබන්ධනීයො කෙනචි අප්පට්ඨාහනීයො යානතො
 අනික්කඩ්ඪනීයො. පටිපක්ඛං අනිට්ඨං අත්ථෙතීති පච්චන්ථිකො, එතෙන
 පාකට්ඨාවෙන විරොධං අකරොන්තො වෙරිපුග්ගලො වුත්තො. පටිවිරුද්ධො
 අමිත්තො පච්චාමිත්තො, එතෙන පාකට්ඨාවෙන විරොධං කරොන්තො
 වෙරිපුග්ගලො වුත්තො. වික්ඛම්භෙතුං නාසක්ඛිංසු, අඤ්ඤදත්ථු සයමෙව
 විභාතඛාසනං පාපුණිංසු වෙව සාවකත්තඤ්ච පවෙදෙසුං.

“කම්ම” න්තිආදිසු කම්මං නාම බුද්ධභාවං උද්දිස්ස කතුපවිතො
 ලක්ඛණසංවත්තනීයො පුඤ්ඤසම්භාරො. තෙනාහ
 “සතසහස්සකප්පාධිකානී” තිආදි. කම්මසරික්ඛකං නාම තස්සෙව
 පුඤ්ඤසම්භාරස්ස කරණකාලෙ කෙනචි අකම්පනීයස්ස දළ්භාවත්ථිතභාවස්ස
 අනුච්ඡවිකො සුප්පතිට්ඨිතපාදනාසඬ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස පරෙහි අවික්ඛම්භනීයතාය
 ඤාපකතිමිත්තභාවො, ස්වායං නිමිත්තභාවො තස්සෙව ලක්ඛණස්සාති අට්ඨකථායං
 “කම්මසරික්ඛකං නාම...පෙ.... මහාපුරිසලක්ඛණ” න්ති වුත්තං. යානගමනෙසු
 පාදානං දළ්භාවත්ථිතභාවො ලක්ඛණං නාම. පාදානං භූමියං සමං නික්ඛිපනං,
 පාදතලානං සබ්බභාගෙහි ඵ්ඨසනං, සමමෙව උද්ධරණං, තස්මා සුට්ඨු සමං
 සබ්බභාගෙහි පතිට්ඨිතා පාදා එතස්සාති සුප්පතිට්ඨිතපාදො, තස්ස භාවො
 සුප්පතිට්ඨිතපාදතාති වුච්චති ලක්ඛණං. සුට්ඨු සමං භූමියා ඵ්ඨසනෙනෙව හි නෙසං
 තත්ථ දළ්භාවත්ථිතභාවො සිද්ධො, යං “කම්මසරික්ඛක” න්ති වුත්තං.
 ලක්ඛණානිසංසොති ලක්ඛණපටිලාභස්ස උද්දයො, ලක්ඛණසංවත්තනීයස්ස
 කම්මස්ස ආනිසංසඵලන්ති අත්ථො. නිස්සන්දඵලං පන හෙට්ඨා භාවිතමෙව.

203. කම්මාදිහෙදෙති කම්මකම්මසරික්ඛකලක්ඛණ

ලක්ඛණානිසංසවිසඤ්ඤිතෙ විභාගෙ. ගාථාබන්ධං සන්ධාය වුත්තං, අත්ථො පන
 අපුබ්බං නත්ථිති අධිප්පායො. පොරාණකත්ථෙරාති අට්ඨකථාවරියා.
 වණ්ණනාගාථාති ථොමනාගාථා වුත්තමෙවත්ථං ගහෙත්වා ථොමනාවසෙන
 පවත්තන්තා. අපරභාගෙ ථෙරා නාම පාළිං, අට්ඨකථඤ්ච පොත්ථකාරොපනවසෙන
 සමාගතා මහාථෙරා, යෙ සාට්ඨකථං පිටකත්තයං පොත්ථකාරුළ්භං කත්වා
 සද්ධම්මං අද්ධනියවිරට්ඨිතිකං අකංසු. එකපදිකොති “දළ්භසමාදානො
 අභොසී” තිආදිපාඨෙ එකෙකපදගාහී. අත්ථුද්ධාරොති තදත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං
 ගාථාබන්ධවසෙන උද්ධරණතො අත්ථුද්ධාරභූතො, තයිදං පාළියං ආගතපදානි
 ගහෙත්වා ගාථාබන්ධවසෙන තදත්ථවිචාරණභාවදස්සනං, න පන
 ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන යපිතභාවපටික්ඛිපනන්ති දට්ඨබ්බං.

කුසලධම්මානං වච්ඡවිචස්ස බහුකාරතං, තප්පටිපක්ඛස්ස ච මුසාවාදස්ස
 මහාසාවජ්ජතං දස්සෙතුං අනන්තරමෙව කුසලකම්මපට්ඨම්මෙ වදන්තොපි තතො
 වච්ඡවිචං නිහරිත්වා කථෙති සච්චෙති වා සන්තිධානෙව “ධම්මෙ” ති වුච්චමානා
 කුසලකම්මපට්ඨම්මා එව යුත්තාති වුත්තං “ධම්මෙති දසකුසලකම්මපට්ඨම්මෙ” ති.
 ගොබ්ලිබද්දඤායෙන වා එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉන්ද්‍රියදම්මෙනති

ඉන්ද්‍රියසංවරෙ. කුසලකම්මපට්ඨානභේදනස්ස වාරිත්තසීලමෙව ගතිතන්ති ඉතරම්පි සඬගහෙත්වා දස්සෙතුං සංයමස්සෙව ගහණං කතන්ති “සංයමෙති සීලසංයමෙ”ති වුත්තං. සුචි වුවිච්ඡි පුග්ගලො යස්ස ධම්මස්ස වසෙන, තං සොචෙය්‍යං, කායසුචරිතාදි. එතස්සෙව හි විභාගස්ස දස්සනත්ථං වුත්තම්පි චෙතං පුන වුත්තං, මනොසොචෙය්‍යාග්ගහණෙන වා කුමාරාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මානම්පි සඬගණ්හනත්ථං සොචෙය්‍යාග්ගහණං. ආලයභූතන්ති සමට්ඨිපස්සනානං අධිට්ඨානභූතං. උපොසථකම්මන්ති උපොසථදිවසෙ සමාදිශිත්වා සමාවරිතබ්බං පුඤ්ඤකම්මං උපොසථො සහවරණඤායෙන. “අවිභිංසායාති සත්තානං අවිභෙය්‍යායා”ති වදන්ති, තං පන සීලග්ගහණෙනෙව ගතිතං. තස්මා අවිභිංසායාති කරුණායාති අත්ථො. අවිභිංසාග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ අප්පමඤ්ඤාසාමඤ්ඤෙන චත්තාරොපි බ්‍රහ්මවිහාරා උපචාරාවත්ථා ගතිතා ලක්ඛණභාරතයෙන. සකලන්ති අනවසෙසං පරිපුණ්ණං. එවමෙත්ථ කාමාවචරත්තභාවපරියාපන්නත්තා ලක්ඛණස්ස තංසංචත්තනිකකාමාවචරකුසලධම්මා එව පාරමිතාසඬගහපුඤ්ඤසම්භාරභූතකායසුචරිතාදිහි ද්වාදසධා විහත්තා එව. ගාථායං “සච්චෙ”තිආදිනා දසධා සඬග්ගහ දස්සිතා. එස නයො සෙසලක්ඛණෙපි.

අංනුභීති ගාථාසුඛත්ථං අකාරං සානුනාසිකං කත්වා වුත්තං. බ්‍යඤ්ජනාති ලක්ඛණාති ආවික්ඛන්තිති වෙයඤ්ජනිකා. වික්ඛම්භෙතබ්බන්ති පටිබාහිතබ්බං තස්සාති මහාපුරිසස්ස, තස්ස වා මහාපුරිසලක්ඛණස්ස. ලක්ඛණසීසෙන චෙත්ථ තංසංචත්තනිකපුඤ්ඤසම්භාරො වුවිච්ඡි.

පාදතලචක්කලක්ඛණවණ්ණනා

204. භයං නාම භීති, තං පන උබ්බිජ්ජනාකාරෙන, උත්තසනාකාරෙන ච පචත්තියා දුට්ඨන්ති ආහ “උබ්බෙගහයඤ්චෙව උත්තසහයඤ්චා”ති. තදුභයම්පි භයං විභාගෙන දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. අපනුදිතාති යථා චොරාදයො විලුප්පනබන්ධනාදිති පරස්ස න කරොන්ති, කතඤ්ච පච්චාහරණාදිනා පටිපාකතිකං හොති, එවං යථා ච චණ්ඩහත්ථිආදයො දුරතො පරිවජ්ජිතා හොන්ති, අපරිවජ්ජිතෙ තස්ස යථා යානෙ ධීතෙහි අභිභවො න හොති, එවං අපනුදිතා. අතිවාහෙතීති අතික්කාමෙති. තං යානන්ති තං සාසඬිකට්ඨානං. අසක්කොන්නානන්ති උපයොගත්ථෙ සාම්ච්චනං, අසක්කොන්නෙති අත්ථො. අසක්කොන්නානන්ති වා අනාදරෙ සාම්ච්චනං. සහ පරිවාරෙනාති සපරිවාරං. තත්ථ කිඤ්චි දෙය්‍යධම්මං දෙන්තො යදා තස්ස පරිවාරභාවෙන අඤ්ඤම්පි දෙය්‍යධම්මං දෙති, එවං තස්ස තං දානමයං පුඤ්ඤං සපරිවාරං නාම හොති.

තමත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං “තත්ථ අන්ත”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා දෙය්‍යධම්මං තස්ස අන්තදානස්ස පරිවාරො, එවං තස්ස සක්කච්චකරණං පීති දස්සෙන්නො “අථ ඛො”තිආදිමාහ. යාගුහත්තං දත්ථාව අදාසීති යොජනා. එස නයො ඉතො පරතොපි. සුත්තං වට්ටෙතීති විවරස්ස සිබ්බනසුත්තකං.

ද්‍රව්‍යවිච්චාදිවසෙන වට්ටිතං අකාසි. රජනන්ති අල්ලිආදිරජනවත්ථුං.
පණ්ඩුපලාසන්ති රජත්‍රපගමෙව පණ්ඩුවණ්ණං පලාසං.

හෙට්ඨිමානීති අන්තාදීනි වත්තාරි. නිසදග්ගහණෙනෙව නිසදපොතොපි
ගහිතො. විනපිට්ඨං සිත්ථුරකවුණ්ණං. කොපවන්ති
උද්දලොම්ඵකන්තලොම්ආදිකොපවත්ථරණ. සුවිහත්තඅන්තරානීති සුට්ඨු
විහත්තඅන්තරානි, එතෙන වක්කාවයවට්ඨානානං සුපරිච්ඡින්නතං දස්සෙති.

උද්ධාහිසෙකා ඛත්තියා අත්තනො විජිතෙ විසවිතාය බ්‍රාහ්මණාදිකෙ චතුභි
සඬිගහවත්ථුභි රඤ්ජෙතුං සක්කොන්ති, න ඉතරාති ආහ “රාජානොති
අභිසිත්තා”ති. රාජතො යථාඋද්ධගාමනිගමාදිං ඉස්සරවතාය භුඤ්ජන්තිති භොජකා,
තාදිසො භොගො එතෙසං අත්ථි, තත්ථ වා නියුත්තාති භොගිකා, තෙ එව
“භොගියා”ති වුත්තා. සපරිවාරං දානන්ති වුත්තනයෙන සපරිවාරදානං. ජානාතුති
“සදෙවකො ලොකො ජානාතු”ති ඉමිනා විය අධිජ්ජායෙන නිබ්බන්තං
වක්කලක්ඛණන්ති ලක්ඛණස්සෙව කම්මසරික්ඛතා දස්සිතා. එවං සති තිකමෙව
සියා, න චතුක්කං, තස්මා වක්කලක්ඛණස්ස මහාපරිවාරතාය ඤාපකනිමිත්තභාවො
කම්මසරික්ඛකං නාම. තෙනෙවාහ “සපරිවාරං...පෙ.... ජානාතුති නිබ්බන්ත”න්ති.
“දීඝායුකතාය තං නිමිත්ත”න්ති (දී. නි. 3.207) ව වක්ඛති, තථා “තං ලක්ඛණං
භවති තදත්ථජොතක”න්ති (දී. නි. 3.221) ව. නිස්සන්දඵලං පන පටිපක්ඛාහිභවො
දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ ගාථායං “සත්තුමද්දනො”ති.

205. එතන්ති එතං ගාථාඛන්ධභූතං වචනං, තං පනත්ථතො ගාථා එවාති ආහ
“ඉමා තදත්ථපරිදීපනා ගාථා වුව්චන්ති”ති.

පුරත්ථාති වා “පුරෙ”ති වුත්තතොපි පුබ්බෙ. යස්මා මහාපුරිසො න අතීතාය
එකජාතියං, නාපි කතිපයජාතීසු, අථ බො පුරිමපුරිමතරාසු තථාව පටිපන්නො,
තස්මා තත්ථ පටිපන්නිං දස්සෙතුං “පුරෙ පුරත්ථා”ති වුත්තං. ඉමිස්සාපි ජාතියං
අතීතකාලවසෙන “පුරෙපුරත්ථා”ති වත්තුං ලබ්භාති තතො විසෙසනත්ථං “පුරිමාසු
ජාතීසු”ති වුත්තන්ති ආහ “ඉමිස්සා”තිආදි. කෙච්චි “ඉමිස්සා ජාතියා පුබ්බෙ
තුසිතදෙවලොකෙ කතකම්මපටික්ඛෙපවචන”න්ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං
තත්ථ තාදිසස්ස කතකම්මස්ස අභාවතො. අපනුදනොති අපනෙතා. අධිමුත්තොති
යුත්තපයුත්තො.

පුඤ්ඤකම්මෙනාති දානාදිපුඤ්ඤකම්මෙන. එවං සන්තෙති සතමත්තෙන
පුඤ්ඤකම්මෙන එකෙකං ලක්ඛණං නිබ්බන්තෙය්‍ය, එවං සති. න රොවයිංසුති
කෙවලං සතමත්තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන ලක්ඛණනිබ්බන්ති. න රොවයිංසු
අට්ඨකථාවරියා. කථං පන රොවයිංසුති ආහ “අනන්තෙසු පනා”තිආදි. එකෙකං
කම්මන්ති එකෙකං දානාදිපුබ්බකම්මං. එකෙකං සතගුණං කත්ථාති අනන්තාසු
ලොකධාතුසු යත්තකා සත්තා, තෙහි සබ්බෙහි පච්චෙකං සතක්ඛන්තුං කතාති
දානාදිපුඤ්ඤකම්මානි යත්තකානි, තතො එකෙකං පුඤ්ඤකම්මං මහාසත්තෙන

සතගුණං කතං “සත”න්ති අධිප්පෙනං, තස්මා ඉධ සත-සද්දො බහුභාවපරියායො, න සඬ්ඛ්‍යාවචනොති දස්සෙති “සතග්ගි සතං දෙවමනුස්සා” තිආදීසු විය. තෙනාහ “තස්මා සතපුඤ්ඤලක්ඛණොති ඉමමත්ථං රොවයිංසු”ති.

ආයතපණ්ණිතාදිතිලක්ඛණවණ්ණනා

206. සරසවුති නාම ජාතස්ස සත්තස්ස යාවජීවං ජීවිත්වා පකතියා මරණං. ආකඬ්ඨජීයස්ස ධනුදණ්ඩස්ස විය පාදානං අන්තොමුඛං කුටිලතාය අන්තොවඬ්ඨකපාදතා. බහිමුඛං කුටිලතාය බහිවඬ්ඨකපාදතා. පාදතලස්ස මජ්ඣෙ ඌනතාය උක්කුටිකපාදතා. අග්ගපාදෙන බඤ්ජනකා අග්ගකොණ්ඩා. පණ්ණිප්පදෙසෙන බඤ්ජනකා පණ්ණිකොණ්ඩා. උන්නතකායෙනාති අනොන්නභාවෙන සමුස්සිතසරිරෙන. මුට්ඨිකතභත්ථාති ආවුධාදීනං ගහණත්ථං කතමුට්ඨිහත්ථා. එණභත්ථකාති අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසට්ඨචගුලිහත්ථා. ඉදමෙත්ථ කම්මසරික්ඛකන්ති ඉදං ඉමෙසං තිණ්ණමිපි ලක්ඛණානං තථාගතස්ස දීඝායුකතාය ඤාපකතිමිත්තභාවො එත්ථ ආයතපණ්ණිතා, දීඝචගුලිතා බ්‍රහ්මජුගත්තතාති එතස්මිං ලක්ඛණත්තයෙ කම්මසරික්ඛකන්තං. නිස්සන්දඵලං පන අනන්තරායතාදි දට්ඨබ්බං.

207. භාගිතබ්බවත්ථුනිමිත්තං උප්පජ්ජමානමිපි භයං අත්තසිනෙහගෙතුකං පහිනසිනෙහස්ස තදභාවතොති ආහ “යථා මය්හං මරණතො භයං මම ජීවිතං පිය”න්ති. සුවිණ්ණොනාති සුට්ඨු කතුපවිතෙන සුවරිතකම්මිනා.

වචිත්වාති සග්ගතො වචිත්වා. “සුජාතගත්තො සුභුජො”ති ආදයො සරිරාවයවගුණා ඉමෙහි ලක්ඛණෙහි අවිනාභාවිතොති දස්සෙතුං වුත්තා. චිරයපනායාති අත්තභාවස්ස චිරකාලං පවත්තනාය. තෙනාහ “දීඝායුකභාවායා”ති. තතොති චක්කවත්ති හුත්වා යාපනතො. වසිප්පත්තොති කුමාරාදීසු වසිභාවඤ්ඤවෙව වෙතොවසිභාවඤ්ඤව පත්තො හුත්වා, කථං ඉද්ධිභාවනාය ඉද්ධිපාදභාවනායාති අත්ථො. යාපෙති චිරතරන්ති යොජනා.

සත්තුස්සදතාලක්ඛණවණ්ණනා

208. රසො ජාතො එතෙසන්ති රසිතාති, මහාරසාති. තෙනාහ “රසසම්පන්නාන”න්ති. පිට්ඨබජ්ජකාදීනි පුපසක්ඛලිමොදකාදීනි. ආදි-සද්දෙන පන කදලිඵලාදිං සඬ්ගණ්භාති. පිට්ඨං පක්ඛිපිත්වා පවිතබ්බපායසං පිට්ඨපායසං. ආදි-සද්දෙන තථාරූපභොජ්ජයාගුආදිං සඬ්ගණ්භාති.

ඉධ කම්මසරික්ඛකං නාම සත්තුස්සදතාලක්ඛණස්ස පණිතලාභිතාය ඤාපකතිමිත්තභාවො. ඉමිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ ලක්ඛණෙ කම්මසරික්ඛකං නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතබ්බං.

209. උත්තමො අග්ගරසදායකොති සබ්බසත්තානං උත්තමො ලොකනාථො අග්ගානං පණිතානං රසානං දායකො. උත්තමානං අග්ගරසානන්ති පණිතෙසුපි

පණිතරසානං. බජ්ජභොජ්ජාදිජොතකන්ති බජ්ජභොජ්ජාදිලාභජොතකං.
 ලාභසංවත්තනිකස්ස කම්මස්ස ඵලං “ලාභසංවත්තනික”න්ති කාරණුපවාරෙන
 වදති. තදන්ටජොතකන්ති වා තස්ස පණිතභොජනදායකත්තසඬ්ඛාතස්ස අන්ටස්ස
 ජොතකං. තදාධිගච්ඡති ඵන්ට ආ-කාරො නිපාතමත්තන්ති ආහ “තං
 අධිගච්ඡති”ති. ලාභිරුත්තමන්ති ර-කාරො පදසන්ධිකරො.

කරවරණාදිලක්ඛණවණ්ණනා

210. පබ්බජිතපරික්ඛාරං පත්තච්චරාදිං ගිහිපරික්ඛාරං චත්ථාවුධයානසයනාදිං.

සබ්බන්ති සබ්බං උපකාරං. මක්ඛෙන්වා නාසෙති මක්ඛිභාවෙ යත්වා. තෙලෙන
 විය මක්ඛෙති සතධොතතෙලෙන මක්ඛෙති විය. අන්ටසංවඩ්ඪනකථායාති
 හිතාවහකථාය. කථාගහණඤ්චෙන්ට නිදස්සනමත්තං. පරෙසං හිතාවහො
 කායපයොගොපි අන්ටචරියා. අට්ඨකථායං පන වච්ඡපයොගවසෙනෙව අන්ටචරියා
 චුත්තා.

සමානත්තතායාති සදිසභාවෙ සමානට්ඨානෙ යපනෙන, තං පනස්ස
 සමානට්ඨානෙ යපනං අත්තසදිසතාකරණං, සුබෙන ඵකසම්භොගතා, අත්තනො
 සුමුප්පත්තියං; තස්ස ව දුක්ඛුප්පත්තියං තෙන අත්තනො ඵකසම්භොගතාති ආහ
 “සමානසුබදුක්ඛාවෙනා”ති. සා ව සමානසුබදුක්ඛතා ඵකතො නිසජ්ජාදිනා
 පාකටා භොතිති තං දස්සෙන්තො “ඵකාසනෙ”තිආදිමාහ. න හි සක්කා
 ඵකපරිභොගො කාතුං ජාතියා හීනත්තා. තථා අකරියමානෙ ව සො කුජ්ඣති
 භොගෙන අධිකත්තා, තස්මා දුස්සඬ්ඛගො. න හි සො ඵකපරිභොගං ඉච්ඡති ජාතියා
 හීනභාවතො. න අකරියමානෙ ව කුජ්ඣති භොගෙන හීනභාවතො. උභොහීති
 ජාතිභොගෙහි. සදිසොපි සුසඬ්ඛගො ඵකසදිසභාවෙනෙව ඉතරෙන සහ
 ඵකපරිභොගස්ස පච්චාසිසාය, අකරණෙ ව තස්ස කුජ්ඣනස්සාභාවතො.
 අදියමානෙපි කිස්මිඤ්චි ආමිසෙ අකරියමානෙපි සඬ්ඛගෙ. න පාපකෙන චිත්තෙන
 පස්සති පෙසලභාවතො. තතො ඵච පරිභොගොපි...පෙ.... භොති. ඵචරූපන්ති ගිහී
 වෙ, උභොහි සදිසං; පබ්බජිතො වෙ, සීලවත්තන්ති අධිජ්ජායො.

සුසඬ්ඛහිතාව භොන්තිති සුට්ඨ සඬ්ඛහිතා ඵච භොන්ති දළ්භහත්තිභාවතො.
 තෙනාහ “න හිජ්ජන්ති”ති.

දානාදිසඬ්ඛහකම්මන්ති දානාදිහෙදං පරසඬ්ඛණ්ණනවසෙන පවත්තං
 කුසලකම්මං.

211. අනවඤ්ඤාතෙන අපරිභූතෙන සම්භාවිතෙන. පමොදො වුව්චති භාසො, න
 අප්පමොදෙනාති ඵන්ට පටිසෙධද්වයෙන සො ඵච චුත්තො. සො ව ඔදග්ගසභාවත්තා
 න දීනො ධම්මුපසඤ්භිතත්තා න ගබ්භයුත්තොති ආහ “න දීනෙන න ගබ්භිතෙනාති
 අත්ථො”ති. සත්තානං අගණ්ණනගුණෙනාති යොජනා.

අතිරුවරන්ති අතිවිය රුවරකතං, තං පන පස්සන්තානං පසාදාවහන්ති ආහ “සුපාසාදික”න්ති. සුට්ඨු ඡෙකන්ති අතිවිය සුන්දරං. විධාතබ්බොති විධාතුං සන්දිසිතුං සක්කුණෙය්‍යා. පියං වදන්ති පියවද්‍ය යථා “සබ්බවිද්‍ය”ති. සුබමෙව සුබතා, තං සුබතං. ධම්මඤ්ච අනුධම්මඤ්චාති ලොකුත්තරධම්මඤ්චෙව තස්ස අනුරූපපුබ්බහාගධම්මඤ්ච.

උස්සඬ්ඛපාදාදිලක්ඛණවණ්ණනා

212. “අත්ථුපසංහිත”න්ති ඉමිනා වට්ටනිස්සිතා ධම්මකථා චුත්තාති ආහ “ඉධලොකපරලොකත්ථනිස්සිත”න්ති. “ධම්මුපසංහිත”න්ති ඉමිනා විවට්ටනිස්සිතා, තස්මා දසකුසලකම්මපථා විවට්ටසන්නිස්සයා වෙදිතබ්බා. නිදංසෙසීති සන්දස්සෙසි තෙ ධම්මෙ පච්චක්ඛෙ කත්වා පකාසෙසි. නිදංසනකථන්ති පාකටකරණකථං. ඡෙට්ඨට්ඨෙයන අග්ගො, පාසංසට්ඨෙයන සෙට්ඨො, පමුඛට්ඨෙයන පාමොක්ඛො, පධානට්ඨෙයන උත්තමො, හිතසුඛත්ථිකෙහි පකාරතො වරණියතො රජනියතො පවරොති එවං අත්ථවිසෙසවාචිනම්පි “අග්ගො”තිආදීනං පදානං භාවත්ථස්ස හෙදාභාවතො “සබ්බාති අඤ්ඤාමඤ්ඤාචෙවචනානි”ති ආහ.

උද්ධමගමනියාති සුණන්තානං උපරූපරි විසෙසං ගමෙන්නිති උද්ධමගමනියා. සඬ්ඛාය අධො පිට්ඨිපාදසම්පෙ එව පතිට්ඨිතත්තා අධොසඬ්ඛා පාදා එතස්සාති අධොසඬ්ඛපාදො. සඬ්ඛාති ව ගොජ්ජකානම්දං නාමං.

213. ධම්මදානයඤ්ඤන්ති ධම්මදානසඬ්ඛාතං යඤ්ඤං.

සුට්ඨු සණ්ඨිතාති සම්මදෙව සණ්ඨිතා. පිට්ඨිපාදස්ස උපරි පකතිඅඬ්ඟුලෙන චතුරඬ්ඟුලෙ ජඬ්ඝාපදෙසෙ නිගුල්ලා අපඤ්ඤායමානරූපා හුත්වා යිතාති අත්ථො.

එණ්පඬ්ඝලක්ඛණවණ්ණනා

214. සිජ්පන්ති සික්ඛිතබ්බට්ඨෙයන “සිජ්ප”න්ති ලද්ධනාමං සත්තානං ජීවිකාහෙතුහුතං ආජීවවිධිං. ජීවිකත්ථං, සත්තානං උපකාරත්ථඤ්ච වෙදිතබ්බට්ඨෙයන විජ්ජා, මන්තසත්ථාදි. වරන්ති තෙන සුගතිං, සුබඤ්ච ගච්ඡන්තිති වරණං. කම්මස්සකතාඤ්ඤාණං උත්තරපදලොපෙන “කම්ම”න්ති චුත්තන්ති ආහ “කම්මන්ති කම්මස්සකතාජානනපඤ්ඤා”ති. තාති වෙවාති පුබ්බෙ චුත්තහත්ථිආදීනි වෙව. සත්ත රතනානීති මුත්තාදීනි සත්ත රතනානි. ව-සද්දෙන රඤ්ඤො උපභොගහුතානං වත්ථසෙය්‍යාදීනං සඬ්ඛගො. රඤ්ඤො අනුවච්ඡවිකානීති රඤ්ඤො පරිභුඤ්ජනෙය්‍යග්ගානි. සබ්බෙසන්ති “රාජාරහානි”තිආදීනා චුත්තානං සබ්බෙසංයෙව එකජ්ඣං ගහණං. බුද්ධානං පරිසා නාම ඔධිසො අනොධිසො ව සම්තපාපා, තථත්ථාය පටිපන්නා ව හොතිති චුත්තං “සමණානං කොට්ඨාසහුතා වතස්සො පරිසා”ති.

සිප්පාදිවාචනන්ති සිප්පානං සික්ඛාපනං. පාළියම්පි හි “වාචෙතා”ති
 වාචනසීසෙන සික්ඛාපනං දස්සිතං. උක්කුටිකාසනන්ති තංතංවෙය්‍යාවච්චකරණෙන
 උක්කුටිකස්ස නිසජ්ජා. පයොජනවසෙන ගෙහතො ගෙහං ගාමතො ගාමං ජඩ්ඝායො
 කිලමෙත්වා පෙසනං ජඩ්ඝපෙසනිකා. ලිඛිත්වා පාතිතං විය හොති
 අපරිපුණ්ණභාවතො. අනුපුබ්බඋග්ගතවට්ටිතන්ති ගොජ්ඣකට්ඨානතො පට්ඨාය යාව
 ජාණුජ්ජපදෙසා මංසුපවයස්ස අනුක්කමෙන සමන්තතො වඩ්ඪිතත්තා අනුපුබ්බෙන
 උග්ගතං හුත්වා සුවට්ටිතං. එණිජඩ්ඝලක්ඛණන්ති සණ්ඨානමත්තෙන
 එණිමිගජඩ්ඝාසදිසජඩ්ඝලක්ඛණං.

215. “යතුපසාතායා”ති එත්ථ ත-කාරො පදසන්ධිකරො, අනුනාසිකලොපෙන
 නිද්දෙසොති ආහ “ය”න්තිආදි. “උද්ධග්ගලොමා සුබ්බමත්තවොත්ථතා”ති
 වුත්තත්තා වොදකෙන “කිං පන අඤ්ඤෙන කම්මෙන අඤ්ඤං ලක්ඛණං
 නිබ්බත්තති”ති වොදිතො, ආවරියො “න නිබ්බත්තති”ති වත්වා “යදි එවං ඉධ
 කස්මා ලක්ඛණන්තරං කමී”න්ති අන්තොලීනමෙව වොදනං පරිහරන්තො “යං
 පන නිබ්බත්තති...පෙ.... ඉධ වුත්ත”න්ති ආහ. තත්ථ යං පන නිබ්බත්තති යං
 ලක්ඛණං වුව්චමානලක්ඛණනිබ්බත්තකෙන කම්මුනා නිබ්බත්තති. තං
 අනුබ්‍යඤ්ජනං හොතිති තං ලක්ඛණං වුව්චමානස්ස ලක්ඛණස්ස අනුකූලලක්ඛණං
 නාම හොති. තස්මා තෙන කාරණෙන ඉධ එණිජඩ්ඝලක්ඛණකථනෙ
 “උද්ධග්ගලොමා සුබ්බමත්තවොත්ථතා”ති ලක්ඛණන්තරං වුත්තං.

සුබ්බමච්ඡවිලක්ඛණවණ්ණනා

**216. සමිතපාපට්ඨෙන සමණං, න පබ්බජ්ජාමත්තෙන. බාහිතපාපට්ඨෙන
 බ්‍රාහ්මණං, න ජාතිමත්තෙන.**

මහත්තානං අත්ථානං පරිග්ගණ්හනතො මහති පඤ්ඤා එතස්සාති
 මහාපඤ්ඤො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයොති ආහ “මහාපඤ්ඤාදීහි
 සමන්තාගතොති අත්ථො”ති. නානත්තන්ති යාහි මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතත්තා
 හගවා “මහාපඤ්ඤො”තිආදිනා කිත්තියති, තාසං මහාපඤ්ඤාදීනං ඉදං නානත්තං
 අයං වෙමත්තතා.

යස්ස කස්සවි විසෙසතො අරූපධම්මස්ස මහත්තං නාම කිච්චසිද්ධියා
 වෙදිතබ්බන්ති තදස්සා කිච්චසිද්ධියා දස්සෙන්තො “මහත්තෙ සීලක්ඛන්ධෙ
 පරිග්ගණ්හාතීති මහාපඤ්ඤො”තිආදිමාහ. තත්ථ හෙතුමහත්තතාය,
 පච්චයමහත්තතාය, නිස්සයමහත්තතාය, පහෙදමහත්තතාය, කිච්චමහත්තතාය,
 එලමහත්තතාය, ආනිසංසමහත්තතාය ව සීලක්ඛන්ධස්ස මහත්තභාවො
 වෙදිතබ්බො. තත්ථ හෙතු අලොභාදයො. පච්චයො
 හිරොත්තජ්ජසද්ධාසතිවිරියාදයො. නිස්සයො
 සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිනියතතා, තංසමච්චිගිතො ව පුරිසවිසෙසා.
 පහෙදො වාරිත්තවාරිත්තාදිවිභාගො. කිච්චං තදච්චිගාදිවසෙන පටිපක්ඛවිධමනං.

ආනිසංසො පියමනාපනාදි. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ,
 (විසුද්ධි. 1.6) ආකඬ්ඛෙය්‍යසුත්තාදීසු (ම. නි. 1.65) ව ආගතනායෙනව
 වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නායෙන සමාධික්ඛන්ධාදීනම්පි මහන්තතා යථාරහං
 විත්ථාරෙත්වා වෙදිතබ්බො. යානායානානං පන මහාවිසයනාය, සා බහුධාතුකසුත්තෙ
 ආගතනායෙන වෙදිතබ්බො. විහාරසමාපත්තියො සමාධික්ඛන්ධනිද්ධාරණනායෙන
 වෙදිතබ්බො. අරියසච්චානං සකලසාසනසඬ්ගහතො, සො සච්චවිහඬ්ග- (විහ. 189)
 තංසංචණ්ණනාසු (විහ. අට්ඨ. 189) ආගතනායෙන, සතිපට්ඨානා දීනං
 සතිපට්ඨානවිහඬ්ගාදීසු, (විහ. 355) තංසංචණ්ණනාසු (විහ. අට්ඨ. 355) ව
 ආගතනායෙන, සාමඤ්ඤඵලානං මහතො හිතස්ස, මහතො සුඛස්ස, මහතො
 අත්ථස්ස, මහතො යොගක්ඛෙමස්ස නිබ්බත්තිභාවතො,
 සන්තප්ඤ්ඤානිපුණඅතක්කාවචරපණ්ඩිතවෙදනීයභාවතො ව; අභිඤ්ඤානං
 මහාසම්භාරතො, මහාවිසයතො, මහාකිච්චතො, මහානුභාවතො, මහානිබ්බත්තිතො
 ව, නිබ්බානස්ස මදනිමිදනාදිමහත්තසිද්ධිතො මහන්තතා වෙදිතබ්බො.

පුටුපඤ්ඤාති එත්ථාපි චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන
 විසෙසො – නානාබන්ධෙසු ඤාණං පවත්තතීති “අයං රූපක්ඛන්ධො නාම...පෙ....
 අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාම” ති එවං පඤ්චන්තං බන්ධනං නානාකරණං
 පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තෙසුපි “එකච්චෙත රූපක්ඛන්ධො, එකාදසච්චෙත
 රූපක්ඛන්ධො. එකච්චෙත වෙදනාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙත වෙදනාක්ඛන්ධො.
 එකච්චෙත සඤ්ඤාක්ඛන්ධො. එකච්චෙත සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො. එකච්චෙත
 විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, බහුවිධෙත විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො” ති එවං එකෙකස්ස
 බන්ධස්ස අතීතාදිහෙදවසෙනාපි නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති. තථා “ඉදං
 චක්ඛායතනං නාම...පෙ...ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා,
 ද්වෙ චතුභුමකා” ති එවං ආයතනානං නානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.
 නානාධාතුසුති “අයං චක්ඛුධාතු නාම...පෙ.... අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම.
 තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ ධාතුයො චතුභුමිකා” ති එවං නානාධාතුසු
 ඤාණං පවත්තති, තයිදං උපාදින්නකධාතුවසෙන චුත්තං. පච්චෙකඛුද්ධානම්පි හි
 ද්වින්නඤ්ච අග්ගසාවකානං උපාදින්නකධාතුසු එවං නානාකරණං පටිච්ච ඤාණං
 පවත්තති, තඤ්ච ඛො එකදෙසතොව, න නිප්පදෙසතො. අනුපාදින්නකධාතූනං පන
 ලක්ඛණාදිමත්තමෙව ජානන්ති, න නානාකරණං. සබ්බඤ්ඤඛුද්ධානමෙව පන
 “ඉමාය නාමධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස බන්ධො සෙතො, ඉමස්ස
 කාළො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස බහලත්තවො, ඉමස්ස තනුතවො. ඉමස්ස පත්තං
 චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං. ඉමස්ස පුප්ඵං නීලං, ඉමස්ස පිතකං, ලොහිතකං,
 ඔදානං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං. එලං වුද්දකං, මහන්තං, දීපං, වට්ඨං, සුසණ්ඨානං,
 දුස්සණ්ඨානං, මට්ඨං, එරූසං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං, මධුරං, තිත්තකං, අම්බිලං,
 කටුකං, කසාවං. කණ්ටකො තිබ්බිණො, අතිබ්බිණො, උජුකො, කුට්ටො, කණ්ඨො,
 නීලො, ඔදානො හොති” ති ධාතුනානත්තං පටිච්ච ඤාණං පවත්තති.

නානාපට්ඨවසමුප්පාදෙසුනි අප්ඤ්ඤානිද්ධානෙදනො ව නානාපහෙදෙසු පට්ඨවසමුප්පාදභිගෙසු. අවිජ්ජාදිඅභිගානි හි පච්චෙකං පට්ඨවසමුප්පාදසඤ්ඤිතානි. තෙනාහ සඬ්ඛාරපිටකෙ “ද්වාදස පච්චයා ද්වාදස පට්ඨවසමුප්පාදා”ති. නානාසුඤ්ඤානමනුපලබ්භෙසුනි නානාසභාවෙසු නිව්චසාරාදිවිරහිතෙසු සුඤ්ඤානභාවෙසු තතො එව ඉත්ථිපුරිසඅත්තත්තනියාදිවසෙන අනුපලබ්භනසභාවෙසු පකාරෙසු. ම-කාරො හෙත්ථ පදසන්ධිකරො. නානාඅත්ථෙසුනි අත්ථපටිසම්භිදාය විසයභූතෙසු පච්චයුප්පන්තාදිවසෙන නානාවිධෙසු අත්ථෙසු. ධම්මෙසුනි ධම්මපටිසම්භිදාය විසයභූතෙසු පච්චයාදිවසෙන නානාවිධෙසු ධම්මෙසු. නිරුත්තීසුනි තෙසංයෙව අත්ථධම්මානං නිද්ධාරණවචනසඬ්ඛාතෙසු නානානිරුත්තීසු. පටිභානෙසුනි අත්ථපටිසම්භිදාදීසු විසයභූතෙසු “ඉමානි ඤාණානි ඉදමත්ථජොතකානි”ති (විභ. 726, 729, 731, 732, 734, 736, 739) තථා තථා පටිභානතො උපතිට්ඨනතො “පටිභානානි”ති ලද්ධනාමෙසු නානාඤාණෙසු. “පුටුනානාසීලක්ඛන්ධෙසු”තිආදීසු සීලස්ස පුටුත්තං වුත්තමෙව, ඉතරෙසං පන වුත්තනායානුසාරෙන සුවිඤ්ඤායාත්තා පාකට්ඨමෙව. යං පන අභිත්තං එකමෙව නිබ්බානං, තත්ථ උපචාරවසෙන පුටුත්තං ගහෙතබ්බන්ති ආහ “පුටුප්පනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්මා”ති, තෙනස්ස මදනිම්මදනාදිපරියායෙන පුටුත්තං පරිදීපිතං හොති.

එවං විසයවසෙන පඤ්ඤාය මහත්තං, පුටුත්තං දස්සෙත්වා ඉදානි සම්පයුත්තධම්මවසෙන භාසභාවං, පවත්තිආකාරවසෙන ජවනභාවං, කිව්චවසෙන තික්ඛාදිභාවං දස්සෙතුං “කතමා භාසපඤ්ඤා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ භාසබ්භුලොති පීතිබ්භුලො. සෙසපදානි තස්සෙව වෙච්චනානි. සීලං පරිපුරෙතීති හට්ඨපහට්ඨො උදග්ගදග්ගො හුත්වා යපෙත්වා ඉන්ද්‍රියසංවරං තස්ස විසුං වුත්තත්තා අනවසෙසසීලං පරිපුරෙති. පීතිසොමනස්සසහගතා හි පඤ්ඤා අභිරතිවසෙන ආරම්මණෙ ඵුල්ලිතවිකසිතා විය පවත්තති, න එවං උපෙක්ඛාසහගතා. පුන සීලක්ඛන්ධන්ති අරියසීලක්ඛන්ධමාහ. “සමාධික්ඛන්ධ”න්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

සබ්බං තං රූපං අනිව්චතො බ්ඡපං ජවතීති යා රූපධම්මෙ “අනිව්චා”ති සීඝ්‍රෙගෙන පවත්තති, පටිපක්ඛදුරභාවෙන පුබ්බාභිසඬ්ඛාරස්ස සාතිසයත්තා ඉන්දෙන විස්සට්ඨවජීරං විය ලක්ඛණං අවිරජ්ඣන්ති අදන්ධායන්ති රූපක්ඛන්ධෙ අනිව්චලක්ඛණං වෙගසා පටිවිජ්ඣති, සා ජවනපඤ්ඤා නාමාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එවං ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤා දස්සෙත්වා බලවිපස්සනාවසෙන දස්සෙතුං “රූප”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ බයට්ඨෙතානි යත්ථ යත්ථ උප්පජ්ජති, තත්ථ තත්ථෙව හිජ්ජනතො බයසභාවත්තා. භයට්ඨෙතානි භයානකභාවතො. අසාරකට්ඨෙතානි අසාරකභාවතො අත්තසාරවිරහතො, නිව්චසාරාදිවිරහතො ව. තුලයිත්වාති තුලනභූතාය විපස්සනාපඤ්ඤාය තුලෙත්වා. තීරයිත්වාති තාය එව තීරණභූතාය තීරයිත්වා. විභාවයිත්වාති යාථාවතො පකාසෙත්වා පච්චක්ඛං කත්වා. විභූතං කත්වාති පාකට්ඨං කත්වා. රූපනිරොධෙති රූපක්ඛන්ධනිරොධහෙතුභූතෙ නිබ්බානෙ

නින්නපොණපබ්භාරභාවෙන. ඉදානි සිබාප්පත්තවිපස්සනාවසෙන ජවනපඤ්ඤං දස්සෙතුං පුන “රූප”න්තිආදි වුත්තං. “වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාවසෙනා”ති කෙවි.

ඤාණස්ස තික්ඛභාවො නාම සවිසෙසං පටිපක්ඛපභානෙන වෙදිතබ්බොති. “බ්ඡ්පං කිලෙසෙ ඡන්දතීති තික්ඛපඤ්ඤා”ති වත්වා තෙ පන කිලෙසෙ විභාගෙන දස්සෙන්නො “උප්පන්නං කාමචිතක්ක”න්තිආදිමාහ. තික්ඛපඤ්ඤො බ්ඡ්පාහිඤ්ඤො හොති, පටිපදා වස්ස න වලතීති ආහ “එකස්මිං ආසනෙ වත්තාරො අරියමග්ගා...පෙ.... අධිගතා හොන්ති”තිආදි.

“සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා, සඬ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා බයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා”ති යාථාවතො දස්සනෙන සච්චප්පට්ඨෙධො ඉජ්ඣති, න අඤ්ඤාථාති කාරණමුඛෙන නිබ්බේධිකපඤ්ඤං දස්සෙතුං “සබ්බසඬ්ඛාරෙසු උබ්බෙගඛහුලො හොති”තිආදි වුත්තං. තත්ථ උබ්බෙගඛහුලොති වුත්තනයෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු අභිණ්භපවත්තසංවෙගො. උත්තාසඛහුලොති ඤාණත්තාසවසෙන සබ්බසඬ්ඛාරෙසු ඛහුසො උත්තාසමානසො, එතෙන ආදීනවානුපස්සනමාහ. “උක්කණ්ඨනඛහුලො”ති පන ඉමිනා නිබ්බිදානුපස්සනමාහ, “අරතිඛහුලො”තිආදිනා තස්සා එව අපරාපරුප්පත්තිං. ඛහිමුඛොති සබ්බසඬ්ඛාරතො ඛහිභුතං නිබ්බානං උද්දිස්ස පවත්තඤාණමුඛො, තථා වා පවත්තිතවිමොක්ඛමුඛො. නිබ්බිජ්ඣානං නිබ්බේධො, සො එතිස්සා අත්ථි, නිබ්බිජ්ඣාතීති වා නිබ්බේධිකා, සා එව පඤ්ඤා නිබ්බේධිකපඤ්ඤා. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිහත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා, උත්තානත්ථත්තා ව සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

217. පබ්බජිතං උපාසිකාති එත්ථ යාදිසං පබ්බජිතං උපාසතො පඤ්ඤාපට්ටලාහො හොති, තං දස්සෙතුං “පණ්ඩිතං පබ්බජිත”න්ති වුත්තං. උපාසනඤ්ඤෙත්ථ උපට්ඨානාවසෙන ඉච්ඡිතං, න උපනිසිදනමත්තෙනාති ආහ “පයිරුපාසිකා”ති. අත්ථන්ති හිතං. අබ්භන්තරං කරිත්වාති අබ්භන්තරගතං කරිත්වා. තෙනාහ “අත්ථයුත්ත”න්ති. භාවනපුංසකනිද්දෙසො වායං, හිතුපසඤ්ඤිතං කරිත්වාති අත්ථො. අත්තර-සද්දො වා චිත්තපරියායො “යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා”තිආදීසු (උදා. 20) විය. තස්මා අත්ථන්තරොති හිතජ්ඣාසයොති අත්ථො.

පට්ටලාහත්ථාය ගතෙනාති පට්ටලාහත්ථාය පවත්තෙන, පට්ටලාහසංවත්තනියෙනාති අත්ථො. උප්පාදෙ ව නිමිත්තෙ ව ඡෙකාති උප්පාදවිධිමිහි වෙව නිමිත්තවිධිමිහි ව කුසලා. උප්පාදනිමිත්තකොවිදනාසිසෙන වෙත්ථ ලක්ඛණකොසල්ලමෙව දස්සෙති. අථ වා සෙසලක්ඛණානං නිබ්බත්තියා බුද්ධානං, චක්කවත්තිනඤ්ච උප්පාදො අනුමියති, යානි තෙහි ලද්ධබ්බආනිසංසානි නිමිත්තානි, තස්මිං උප්පාදෙ ව නිමිත්තෙ ව අනුමිතනාදිවසෙන ඡෙකා නිපුණාති අත්ථො. ඤාත්වා පස්සිස්සතීති ඤාණෙන ජානිත්වා පස්සිස්සති, න චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙනාති අධිප්පායො.

අත්ථානුසාසනීසුති අත්ථානං භිතානං අනුසාසනීසු. යස්මා
 අනත්ථපටිච්ඡන්තපුබ්බිකා සත්තානං අත්ථපටිපත්ති, තස්මා අනත්ථොපි පරිච්ඡිජ්ජ
 ගහෙනබ්බො, ජානිතබ්බො වාති චුත්තං “අත්ථානත්ථං පරිග්ගාහකානි
 ඤාණානී”ති, යතො “ආයුපායකොසල්ලං විය අපායකොසල්ලමි ඉව්ඡිතබ්බ”න්ති
 චුත්තං.

සුවණ්ණවණ්ණලක්ඛණවණ්ණනා

218. පටිසම්බානබලෙන කොධවිනයෙන අක්කොධනො, න භාවනාබලෙනාති
 දස්සෙතුං “න අනාගාමීමග්ගෙනා”තිආදි චුත්තං. එවං අක්කොධවසිකත්තාති එවං
 මසමාණවො විය න කොධවසං ගතත්තා. නාභිසජ්ජිති කුජ්ඣනවසෙනෙව න
 අභිසජ්ජි. යඤ්චි කොධස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතෙ ආරම්මණෙ උපනාහස්ස
 පච්චයභූතං කුජ්ඣනවසෙන අභිසජ්ජනං, තං ඉධාධිජ්ජෙතං, න ලුබ්භනවසෙන.
 තෙනාහ “කුට්ඨකණ්ටකො වියා”තිආදි. සො හි යත්ථ ලග්ගති, තං බොහෙත්තො
 එව ලග්ගති. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං තස්මිං මම්මට්ඨානෙ. මම්මන්ති ඵුට්ඨමත්තෙපි
 රුජ්ජනට්ඨානං. පුබ්බුජ්ජත්තිකොති පට්ඨුජ්ජන්තො. තතො බලවතරො ඛ්‍යාපාදො
 ලද්ධාසෙවනතාය චිත්තස්ස ඛ්‍යාපජ්ජනතො. තතො බලවතරා පතිත්ථියනාති
 සාතිසයං ලද්ධාසෙවනතාය තතො ඛ්‍යාපාදාවත්ථායපි බලවතරා පතිත්ථියනා
 පච්චත්ථිකභාවෙන ථාමජ්ජන්තිතො.

සුබ්බමත්ථරණාදිති ආදි-සද්දෙන පණිතභොජනීයාදිනම්පි සම්ගහො දට්ඨබ්බො
 භොජනදානස්සපි වණ්ණසම්පදානිමිත්තභාවතො. තෙනාහ භගවා “භොජනං
 භික්ඛවෙ දදමානො දායකො පටිග්ගාහකානං...පෙ.... ආයුං දෙති, වණ්ණං දෙති”ති
 (අ. නි. 5.37) තථා ව වක්ඛති “ආමිසදානෙන වා”ති.

219. ති අදාසි. දෙවොති මෙසො, පජ්ජුන්තො එව වා. වරතරොති උත්තමතරො.
 පබ්බඤ්ජාය විසදිසාවත්ථාදි භාවතො න පබ්බඤ්ජාති අපබ්බඤ්ජා, ගිහිභාවො.
 අවිජාදෙන්ති කොපිනං පටිච්ඡාදෙන්ති එතෙහීති අවිජාදනාති, නිවාසනාති, තෙසං
 අවිජාදනානඤ්චෙව සෙස වත්ථානඤ්ච කොපවාදි උත්තමපාචුරණානඤ්ච.
 විනාසොති කතස්ස කම්මස්ස අවිපච්චිත්වා විනාසො.

කොසොභිතවත්ථගුය්හලක්ඛණවණ්ණනා

220. සමානෙතාති සම්මදෙව ආනෙතා සමාගමෙතා. රජ්ජෙ පතිට්ඨිතෙන
 සක්කා කාතුං බහුභතිකස්සෙව ඉජ්ඣනතො. කත්තා නාම නත්ථිති වජ්ජං
 පටිච්ඡාදෙන්තීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො, කරොන්ති වජ්ජපටිච්ඡාදනකම්මන්ති වා.
 නනු වජ්ජපටිච්ඡාදනකම්මං නාම සාවජ්ජන්ති? සච්චං සාවජ්ජං සංකිලිට්ඨවිත්තෙන
 පටිච්ඡාදෙන්තස්ස, ඉදං පන අසංකිලිට්ඨවිත්තෙන පරස්ස උප්පජ්ජනකඅනත්ථං
 පරිහරණවසෙන පවත්තං අධිජ්ජෙතං. “ඤාතිසම්ගහං කරොන්තෙනා”ති එතෙන
 ඤාතත්ථවරියාවසෙන තං කම්මං පවත්තතීති දස්සෙති.

221. අමිත්තතාපනාති අමිත්තානං තපනසීලා, අමිත්තතාපනං හොතු වා මා වා එවංසභාවාති අත්ථො. න හි චක්කවත්තීනො පුත්තානං අමිත්තා නාම කෙවි හොන්ති, යෙ තෙ භවෙය්‍යං, චක්කානුභාවෙනෙව සබ්බෙපි ඛත්තියාදයො අනුවත්තකා තෙසං භවන්ති.

පයමහාණචාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරිමණ්ඩලාදිලක්ඛණවණ්ණනා

222. සමන්ති සමානං. තෙන තෙන ලොකෙ විඤ්ඤානගුණෙන සමං සමානං ජානාති, යතො තත්ථ පටිපජ්ජනවිධිනාව ඉතරස්මිං පටිපජ්ජති. සයං ජානාතීති අපරතෙයොහා හුත්වා සයමෙව ජානාති. පුරිසං ජානාතීති වා “අයං සෙට්ඨො, අයං මජ්ඣිමො, අයං නිහිතො”ති තං තං පුරිසං යාථාවතො ජානාති. පුරිසවිසෙසං ජානාතීති තස්මිං තස්මිං පුරිසෙ විජ්ජමානං විසෙසං ජානාති, යතො තත්ථ තත්ථ අනුරූපදානපදානාදිපටිපත්තියා යුත්තපත්තකාරී හොති. තෙනාහ “අයමිදමරහතී”තිආදි.

සම්පත්තිපටිලාභට්ඨෙතාති දිට්ඨධම්මිකාදිසම්පත්තීනං පටිලාභාපනට්ඨෙන. සමසඬගහකම්මන්ති සමං ජානිත්වා තදනුරූපං තස්ස තස්ස සඬගණ්හනකම්මං.

223. තුලයිත්වාති තීරයිත්වා. පටිච්චිනිත්වාති විමංසිත්වා. නිපුණයොගතො නිපුණා, අතිවිය නිපුණා අතිනිපුණා, සා පන තෙසං නිපුණතා සණ්ඨසුබ්බමා පඤ්ඤාති ආහ “සුබ්බමපඤ්ඤා”ති.

සීහපුබ්බද්ධකායාදිලක්ඛණවණ්ණනා

224. බෙමකාමොති අනුපද්දවකාමො. කම්මස්සකතාඤාණං සත්තානං වඩ්ඪිආවහං සබ්බසම්පත්තිවිධායකන්ති ආහ “පඤ්ඤායාති කම්මස්සකතාපඤ්ඤායා”ති.

සමන්තපරිපුරානීති සමන්තතො සබ්බභාගෙහි පරිපුණ්ණාති. තතො එව අහීනාති අනුනාති. ධනාදීහීති ධනධඤ්ඤාදීහී.

225. ඔකප්පනසද්ධා සද්ධෙය්‍යවත්ථුං ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා සද්දහනසද්ධා. සා එව පසාදනීයවත්ථුස්මිම්පි අභිජ්ජසීදනවසෙන පවත්තියා පසාදසද්ධා. පරියත්තිසවනෙනාති සත්තානං හිතසුඛාවහාය පරියත්තියා සවනෙන. ධාරණපරිවයාදීනං තංමුලකත්තා තථා වුත්තං. එතෙසන්ති සද්ධාදීනං. සහ භානධම්මෙනාති සභානධම්මො, න සභානධම්මොති අසභානධම්මො, තස්ස භාවො අසභානධම්මතා, තං අසභානධම්මතං, අපරිභානීයසභාවන්ති අත්ථො.

රසග්ගසග්ගිතාලක්ඛණවණ්ණනා

226. තිලඵලමත්තමිපි භොජනං. සබ්බත්ථ ඵරතීති සබ්බා රසාහරණියො අනුස්සරන්තං සභාවෙන සබ්බස්මිං කායෙ ඵරති. සමා හුත්වා වහන්තීති අවිසමා උජුකා හුත්වා පවත්තන්ති.

ආරොග්‍යකරණකම්මන්ති අරොගභාවකරං සත්තානං අවිභෙද්‍යකම්මං. මධුරාදිභෙදං රසං ගසති හරති ඵතෙහි, සයමෙව වා තං ගසන්ති ගිලන්ති අන්තො පච්චෙසන්තීති රසග්ගසා, රසග්ගසානං අග්ගා රසග්ගසග්ගා, තෙ ඵත්ථ සන්තීති රසග්ගසග්ගී, තදෙව ලක්ඛණං. භවති හි අභින්නෙපි වත්ථුස්මි. තග්ගතවිසෙසාවබ්බොධනත්ථං භින්නං විය කත්වා වොභාරො යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරීර”න්ති. රසග්ගසග්ගිතාසඬාතං වා ලක්ඛණං රසග්ගසග්ගිලක්ඛණං.

227. වධ-සද්දො “අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා රොදති”ති ආදීප්‍ය (පාවි. 879) බාධනත්ථොපි භොතීති තතො විසෙසනත්ථං “මාරණවධෙනා”ති වුත්තං, මාරණසඬාතෙන වධෙනාති අත්ථො. බාධනත්ථො ඵව වා වධ-සද්දො, මාරණෙන, බාධනෙන වාති අත්ථො. උබ්බාධනායාති බන්ධනාගාරෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධං උද්ධං බාධනෙන. තෙනාහ “බන්ධනාගාරප්පච්චෙසනෙනා”ති.

අභිනිලනෙත්තාදිලක්ඛණවණ්ණනා

228. විසටන්ති කුප්පකතවසෙන විනිසටං කත්වා. තෙනාහ “කක්කටකො වියා”ති ආදි. විසාවීති විරූපං සාවිතකං, විජිම්භන්ති අත්ථො. තෙනාහ “වඩකක්ඛිකොටියා”ති, කුටිලඅක්ඛිකොටිපාතෙනාති අත්ථො. විචෙය්‍ය පෙක්ඛිතාති උජුකං අනොලොකෙත්වා දිට්ඨිපාතං විචාරෙත්වා ඔලොකෙත්වා. තෙනාහ “යො කුප්පිත්වා”ති ආදි. පරොති කුප්පිතො. න ඔලොකෙති තං සම්මුඛා ගච්ඡන්තං කුප්පිත්වා න ඔලොකෙති, පරම්මුඛා. විතෙය්‍යාති විරූපං තිරියං, විඤ්ඤානං ඔලොකනක්කමං චිතික්කමිත්වාති අත්ථො. ජිම්භං අනොලොකෙත්වා උජුකං ඔලොකනං නාම කුටිලභාවකරානං පාපධම්මානං. අභාජනඋජුකතචිත්තතස්සෙව භොතීති ආහ “උජුමනො හුත්වා උජුං පෙක්ඛිතා”ති. යථා ව උජුං පෙක්ඛිතා භොතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. පසටන්ති උම්මිලනවසෙන සම්මදෙව පත්ථටං. විපුලං චිත්ථතන්ති තස්සෙව වෙච්චනං. පියං පියායිතඛිබං දස්සනං ඔලොකනං ඵතස්සාති පියදස්සනො.

කාණොති අක්ඛිති නිම්මිලෙත්වා පෙක්ඛනකො. කාකක්ඛිති කෙකරක්ඛො. වඩකක්ඛිති ජිම්භපෙක්ඛනකො. ආවිලක්ඛිති ආකුලදිට්ඨිපාතො. නිලපිතලොහිතසෙතකාලවණ්ණානං වසෙන පඤ්චවණ්ණො. තත්ථ පිතලොහිතවණ්ණො සෙතමණ්ඩලගතරාජිවසෙන, නිලසෙතකාලවණ්ණො පන තංතංමණ්ඩලවසෙනෙව වෙදිතඛිබා. “පසාදොති පන තෙසං වණ්ණානං පසන්තාකාරං සන්ධාය වුත්ත”න්ති කෙවි. පඤ්චවණ්ණො පසාදොති පන යථාවුත්තපඤ්චවණ්ණපරිවාරො, තෙහි වා පටිමණ්ඩිතො පසාදොති අත්ථො. නෙත්තසම්පත්තිකරානීති “පඤ්චවණ්ණපසාදනා

තිරොහිතවිදුරගතදස්සනසමත්ථතා''ති එවමාදි වක්ඛුසම්පදාය කාරණානි.
ලක්ඛණසත්ථෙ යුත්තාති ලක්ඛණසත්ථෙ ආයුත්තා සුකුසලා.

උණ්භිසසිසලක්ඛණවණ්ණනා

230. පුබ්බභිගමොති එත්ථ පුබ්බභිගමතා නාම පමුබතා, ජෙට්ඨසෙට්ඨකභාවො බහුජනස්ස අනුවත්තනීයතාති ආහ “ගණජෙට්ඨකො”තිආදි.

පුබ්බභිගමතාති පුබ්බභිගමස්ස කම්මං. යස්ස හි කායසුවරිතාදිකම්මස්ස වසෙන මහාපුරිසො බහුජනස්ස පුබ්බභිගමො අහොසි, තදස්ස කම්මං “පුබ්බභිගමතා”ති අධිජ්ජෙනං, න පුබ්බභිගමභාවො. තෙනාහ “ඉධ කම්මං නාම පුබ්බභිගමතා”ති. පීතිපාමොජ්ජෙන පරිපුණ්ණසිසොති පීතියා, පාමොජ්ජෙන ව සම්පුණ්ණපඤ්ඤාසිසො බහුලං සොමනස්සසහගතඤ්ඤාණසම්පයුත්තචිත්තසමඛිගී එව හුත්වා විවරති. මහාපුරිසොති මහාපුරිසජාතිකො.

231. බහුජනන්ති සාමීඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “බහුජනස්සා”ති. පරිභුඤ්ජනට්ඨෙන පටිභොගො, උපයොගවත්ථු පටිභොගො, තස්ස හිතාති පටිභොගියා. දෙසකාලං ඤත්වා තදුපකරණුපට්ඨානාදි වෙය්‍යාවච්චකරා සත්තා. අභිහරන්තීති ඛ්‍යාහරන්ති. තස්ස තස්ස වෙය්‍යාවච්චස්ස පටිහරණතො පවත්තකරණතො පටිහාරො, වෙය්‍යාවච්චකරො, තස්ස භාවො පටිහාරකන්ති ආහ “වෙය්‍යාවච්චකරභාව”න්ති. විසවනං විසවො, කාමකාරො වසිතා, සො එතස්ස අත්ථිති විසවීති ආහ “විණ්ණවසී”ති.

එකෙකලොමතාදිලක්ඛණවණ්ණනා

232. උපවත්තතීති අනුකූලභාවං උපෙච්ච වත්තති. තෙනාහ “අජ්ඣාසයං අනුවත්තතී”ති.

එකෙකලොමලක්ඛණන්ති එකෙකස්මිං ලොමකූපෙ එකෙකලොමතාලක්ඛණං. එකෙකෙහි ලොමෙහීති අඤ්ඤාසං සරීරෙ එකෙකස්මිමිපි ලොමකූපෙ අනෙකානිපි ලොමානි උට්ඨහන්ති, න තථාගතස්ස. තෙහි පුන පච්චෙකං ලොමකූපෙසු එකෙකෙහෙව උජ්ජන්තෙහි කුණ්ඩලාවත්තෙහි පදක්ඛිණාවත්තකජාතෙහි නිවිතං විය සරීරං හොතීති වුත්තං “එකෙකලොමුපච්චිතභිගවා”ති.

වත්තාලියාදිලක්ඛණවණ්ණනා

234. අභිත්ථිතබ්බපරිසොති පරෙහි කෙනචි සඬගහෙන සඬගහෙත්වා, යුත්තිකාරණං දස්සෙත්වා වා න භිත්ථිතබ්බපරිසො.

අපිසුණුවායානි උපයෝගත්ථෙ සාමිවචනං, පෙසුඤ්ඤස්ස පටිපක්ඛභූතං කුසලකම්මං. පිසුණා වාචා එතස්සානි පිසුණුවාචො, තස්ස පිසුණුවාචස්ස පුග්ගලස්ස. අපරිපුණ්ණානි චත්තාරිසතො උනභාවෙන න පරිපුණ්ණා. චරලානි සච්චරා.

පහුතප්ඵභාදිලක්ඛණවණ්ණනා

236. ආදෙය්‍යවාචොති ආදරගාරවචසෙන ආදාතඛිබ්බවනො. “එවමෙන”න්ති ගහෙනඛිබ්බවනො සිරසා සම්පට්ඨිජිතසාසනො.

බද්ධප්ඵභානි යථා සුබෙන පරිවත්තති, එවං සිරාදීහි පලිබුද්ධප්ඵභා. ගුල්භප්ඵභානි රසබහලතාය ගුල්භගණ්ඩසදිසප්ඵභා. ද්විප්ඵභානි අග්ගෙ කප්පභාවෙන ද්විධාභූතප්ඵභා. මම්මනානි අප්පරිප්පුට්තලාපා. බරඵරුසකක්කසාදිවසෙන සද්දො භිජ්ජති භින්තකාරො හොති. විචින්නදිත්වා පචත්තස්සරතාය ඡින්නස්සරා වා. අනෙකාකාරතාය භින්තස්සරා වා. කාකස්ස විය අමනුඤ්ඤස්සරතාය කාකස්සරා වා. මධුරොති ඉට්ඨෙ, කම්මඵලෙන චත්ථුනො සුචිසුද්ධත්තා. පෙමනීයොති පිතිසඤ්ජනනො, පියායිතඛිබ්බො වා.

237. අක්කොසයුත්තත්තානි අක්කොසුපසඤ්චිතත්තා අක්කොසචත්ථුසභිතත්තා. ආබාධකරිත්ති සට්ඨනවසෙන පරෙසං පිලොවහං. බහුනො ජනස්ස අවමද්දනනො, පමද්දාභාවකරණනො වා බහුජනප්පමද්දනං. අබාල්භන්ති වා එත්ථ අ-කාරො වුද්ධිඅත්ථො “අසෙක්ඛා ධම්මා”තිආදීසු (ධ. ස. තිකමානිකා 11) විය, තස්මා අතිවිය බාල්භං ඵරුසං ගිරන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. න භණ්ති වෙත්ථ “න අභණ් න භණ්”ති සරලොපෙන නිද්දෙසො. සුසංභිතන්ති සුට්ඨු සංභිතං. කෙන පන සුට්ඨු සංභිතං? “මධුර”න්ති අනන්තරමෙව චුත්තත්තා මධුරතායානි විඤ්ඤායති, කා පනස්ස මධුරතානි ආහ “සුට්ඨු පෙමසංභිත”න්ති. උපයෝගපුට්ඨත්තවිසයො යං වාචා-සද්දොති ආහ “වාචායො”ති, සා වස්සා උපයෝගපුට්ඨත්තවිසයතා “භද්දයගාමිනියො”ති පදෙන සමානාධිකරණතාය දට්ඨඛිබ්බො. “කණ්ණසුඛ”න්ති පාඨෙ භාවනපුංසකනිද්දෙසොයන්ති දස්සෙතුං “යථා”තිආදි චුත්තං. වෙදයථානි කාලවිපල්ලාසෙනායං නිද්දෙසොති ආහ “වෙදයිත්ථා”ති. බ්‍රහ්මස්සරතන්ති සෙට්ඨස්සරතං, බ්‍රහ්මුනො සරසදිසස්සරතං වා. බහුතං බහුන්ති බහුතං ජනානං බහුං සුභණ්තන්ති යොජනා.

සීහහනුලක්ඛණවණ්ණනා

238. අප්පධංසිකොති අප්පධංසියො. ය-කාරස්ස හි ක-කාරං කත්වා අයං නිද්දෙසො යථා “නිය්‍යානිකා ධම්මා”ති (ධ. ස. දුකමානිකා 97) ගුණනොති අත්තනා අධිගතගුණනො. යානනොති යථාධීතට්ඨානන්තරනො.

පලාපකථායාති සම්ප්ප්පලාපකථාය. අන්තොපවිට්ඨහනුකා එකතො, උභතො වා සංකුචිතවිසුකා. වඩිකහනුකා එකපස්සෙන කුටිලවිසුකා. පබ්භාරහනුකා පුරතො ඔලම්බමානවිසුකා.

239. විකිණ්ණවචනා නාම සම්ප්ප්පලාපිනො, තප්පට්ඨකේපෙන අවිකිණ්ණවචනා මහාබොධිසත්තා. වාචා එව තදන්ථාධිගමුපායනාය “ඛ්‍යාප්පථො”ති වුත්තාති ආහ “අවිකිණ්ණ...පෙ.... වචනපථො අස්සා”ති. “ද්විති ද්විති”ති නයිදං ආමෙඛිතවචනං අසමානාධිකරණතො, අථ බො ද්විති දිගුණතාදස්සනන්ති ආහ “ද්විති ද්විති වතුහි”ති. තස්මා “ද්විදුගමා”ති වතුගමා වුත්තාති ආහ “වතුප්පදාන”න්ති. තථාසභාවොති යථාස්ස වුත්තනයෙන කෙනවි අප්පධංසියතා හොති ගුණෙහි, තථාසභාවො.

සමදන්තාදිලක්ඛණවණ්ණනා

240. විසුද්ධසීලාචාරතාය පරිසුද්ධා සමන්තතො සබ්බථා වා සුද්ධා පුග්ගලා පරිවාරා එතස්සාති පරිසුද්ධපරිවාරො.

241. පහාසීති තදඛිගවසෙන, වික්ඛම්භනවසෙන ව පරිච්චජී. තිදිවං තාවතිංසහවනං පුරං නගරං එතෙසන්ති තිදිවපුරා, තාවතිංසදෙවා, තෙසං වරො තිදිවපුරවරො, ඉන්දො. තෙන තිදිවපුරවරෙන. තෙනාහ “සක්කෙනා”ති. ලපන්ති කථෙත්ති එතෙනාති ලපනං, මුඛන්ති ආහ “ලපනජන්ති මුඛජ”න්ති. සුට්ඨ ධවලතාය සුක්කා, ඊසකම්පි අසංකිලිට්ඨතාය සුචී. සුන්දරසණ්ඨානතාය සුට්ඨ භාවනතො, විපස්සනතො ව සොහනා. කාමං ජනානං මනුස්සානං නිවාසනට්ඨානාදිභාවෙන පතිට්ඨාභූතො දෙසවිසෙසො “ජනපදො”ති වුව්චති, ඉධ පන සපරිවාරවතුමහාදීපසඤ්ඤිතො සබ්බො පදෙසො තථා වුත්තොති ආහ “චක්කවාලපරිච්ඡින්නො ජනපදො”ති. නනු ව යථාවුත්තො පදෙසො සමුද්දපරිච්ඡින්නො, න චක්කවාලපබ්බතපරිච්ඡින්නොති? සො පදෙසො චක්කවාලපරිච්ඡින්නොපි හොතීති තථා වුත්තං. යෙ වා සමුද්දනිස්සිතා, චක්කවාලපාදනිස්සිතා ව සත්තා, තෙසං තෙ තෙ පදෙසා පතිට්ඨාති තෙපි සඛිගණ්හන්තො “චක්කවාලපරිච්ඡින්නො”ති අවොච. චක්කවාලපරිච්ඡින්නොති ව චක්කවාලෙන පරිච්ඡින්නොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තස්සාති තස්ස චක්කවත්තිනො. පුන තස්සාති තස්ස ජනපදස්ස. බහුජන සුඛන්ති එත්ථ පච්චත්තබ්බවචනලොපෙන බහුජනග්ගහණන්ති ආහ “බහුජනා”ති. යථා පන තෙ හිතසුඛං වරන්ති, තං විධිං දස්සෙතුං “සමානසුඛදුක්ඛා හුත්වා”ති වුත්තං. විගතපාපොති සබ්බසො සමුච්ඡින්නදනෙන විනිද්ධුතපාපධම්මො. දරථො වුව්චති කායිකො, චෙතසිකො ව පරිලාභො. තත්ථ චෙතසිකපරිලාභො “විගතපාපො”ති ඉමිනාව වුත්තොති ආහ “විගතකායිකදරථකිලමථො”ති. රාගාදයො යස්මිං සන්තානෙ උප්පන්නා, තස්ස මලීනභාවකරණෙන මලා. කචචරභාවෙන බීලා. සත්තානං මහානත්ථකරත්තා විසෙසතො දොසො කලීති වුත්තං.

“දොසකලීනඤ්චා” ති. පනුදෙනීති සමුවිජිත්තනවසෙන සසන්තානතො නිභාරකෙනි, පජහනකෙනිති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

එත්ථ ච යස්මා සබ්බෙසමිපි ලක්ඛණානං

මහාපුරිසසන්තානගතපුඤ්ඤසම්භාරහෙතුකභාවෙන සබ්බංයෙව තං පුඤ්ඤකම්මං සබ්බස්ස ලක්ඛණස්ස කාරණං විසිට්ඨරූපත්තා ඵලස්ස. න හි අභින්නරූපකාරණං භින්නසභාවස්ස ඵලස්ස පච්චයො භවිතුං සක්කොති, තස්මා යස්ස යස්ස ලක්ඛණස්ස යං යං පුඤ්ඤකම්මං විසෙසකාරණං, තං තං විභාගෙන දස්සෙන්නී අයං දෙසනා පවත්තා. තත්ථ යථා යාදිසං කායසුචරිතාදිපුඤ්ඤකම්මං සුප්පතිට්ඨිතපාදතාය කාරණං චුත්තං, තාදිසමෙව “උණ්භිසසිසතාය” කාරණන්ති න සක්කා චත්තුං දළ්භසමාදානතාවිසිට්ඨස්ස තස්ස සුප්පතිට්ඨිතපාදතාය කාරණභාවෙන චුත්තත්තා, ඉතරස්ස ච පුබ්බඛගමතාවිසිට්ඨස්ස චුත්තත්තා, එවං යාදිසං ආයතපණ්ණිතාය කාරණං, න තාදිසමෙව දීඝඛගුලිතාය, බ්‍රහ්මුපුගත්තතාය ච කාරණං විසිට්ඨරූපත්තා ඵලස්ස. න හි අභින්නරූපකාරණං භින්නසභාවස්ස ඵලස්ස පච්චයො භවිතුං සක්කොති. තත්ථ යථා එකෙනෙව කම්මුතා චක්ඛාදිනානින්ද්‍රියුප්පත්තියං අවත්ථාහෙදතො, සාමන්ථීයහෙදතො චා කම්මහෙදො ඉවිජිතබ්බො. න හි යදවත්ථං කම්මං චක්ඛුස්ස කාරණං, තදවත්ථමෙව සොතාදීනං කාරණං හොති අභින්නසාමන්ථීයං චා, තස්මා පඤ්චායතනිකත්තභාවපත්ථනාභූතා පුරිමනිප්ඵන්තා කාමතණ්හා පච්චයවසෙන විසිට්ඨසභාවා කම්මස්ස විසිට්ඨසභාවඵලනිබ්බත්තනසමත්ථතාසාධනවසෙන පච්චයො හොතීති එකමිපි අනෙකවිධඵලනිබ්බත්තනසමත්ථතාවසෙන අනෙකරූපතං ආපන්නං විය හොති, එවමිධාපි “එකමිපි පාණාතිපාතා චෙරමණ්වසෙන පවත්තං කුසලකම්මං ආයතපණ්ණිතාදීනං තිණ්ණමිපි ලක්ඛණානං නිබ්බත්තකං හොතී” ති වුවචමානෙපි න කොචි වීරොධො. තෙන චුත්තං “සො තස්ස කම්මස්ස කතත්තා...පෙ.... ඉමානි තිණ්ණ මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලහති” ති නානාකම්මුතා පන තෙසං නිබ්බත්තියං චත්තබ්බමෙව නත්ථී, පාළියං පන “තස්ස කම්මස්සා” ති එකච්චනනිද්දෙසො සාමඤ්ඤවසෙනානි දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤ කත්ථා සතපුඤ්ඤලක්ඛණච්චනං සමන්ථිතං හොති. “ඉමානි ද්වෙ මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලහති” තිආදීසුපි එසෙව නයොති.

ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

8. සිඬගාලසුත්තවණ්ණනා

නිදානවණ්ණනා

242. පාකාරෙන පරික්ඛිත්තන්ති පදං ආනෙත්ථා සම්බන්ධො.

ගොපුරට්ඨාලකයුත්තන්ති ද්වාරපාසාදෙන වෙව තත්ථ තත්ථ පාකාරමත්ථකෙ පතිට්ඨාපිතඅට්ඨාලකෙහි ච යුත්තං. වෙළුහි පරික්ඛිත්තත්තා, අබ්භන්තරෙ

පුප්ප්පගඵලපගරුක්ඛසඤ්ජන්තත්තා ව නිලොභාසං. ඡායුදකසම්පත්තියා,
භූමිභාගසම්පත්තියා ව මනොරමං.

කාලකවෙසෙනාති කලන්දකරුපෙන. නිවාපන්ති භොජනං. තන්ති උය්‍යානං.

“බො පනා”ති වචනාලඬිකාරමත්තමෙතන්ති තෙන සමයෙනාති අත්ථවචනං
යුත්තං. ගහපති මහාසාලොති ගහපතිභූතො මහාසාරො, ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා
අයං නිද්දෙසො. විභවසම්පත්තියා මහාසාරස්පත්තො කුටුම්භිකො. “පුත්තො
පනස්ස අස්සද්ධො”තිආදි අට්ඨප්පත්තිකො යං සුත්තනික්ඛෙපොති තං
අට්ඨප්පත්තිං දස්සෙතුං ආරද්ධං. කම්මඵලසද්ධාය අභාවෙන අස්සද්ධො.
රතනත්තයෙ පසාදාභාවෙන අප්පසන්තො. ඵවමාභාති ඵවං ඉදානි
වුච්චමානාකාරෙන වදති.

යාවජ්චං අනුස්සරණියා භොති හිතෙසිතාය චුත්තා පච්ඡිමා වාචාති අධිප්පායෙන.
පුට්ඨිසාති විසුං විසුං දිසා, තා පන අනෙකාති ආහ “ඛහුදිසා”ති.

243. “න තාව පට්ටියො”තිආදීසු වත්තඛිං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. න
ඉදානෙවාති න ඉමාය ඵව වෙලාය. කිං වරහීති ආහ “පච්චුසසමයෙපි”තිආදි.
ගිහිවිනයන්ති ගිහීනං ගහට්ඨානං විනයතන්තිභූතං “ගිහීනා ඵවං වත්තිතඛිං”න්ති
ගහට්ඨාවාරස්ස ගහට්ඨවත්තස්ස අනවසෙසතො ඉමස්මිං සුත්තෙ සවිසෙසං කත්වා
චුත්තත්තා. තථෙවාති යථා බුද්ධවක්ඛුනා දිට්ඨං, තථෙව පස්සි. නමස්සති
වත්තවසෙන කත්තඛිංන්ති ගහෙත්වා ඨිතත්තා.

ජදිසාදිවණ්ණනා

244. වචනං සුත්ථාව චිත්තෙසි බුද්ධානුභාවෙන
අත්තසම්මාපණ්ඩානනිමිත්තෙන පුඤ්ඤබලෙන ව වොදියමානො. න කිර තා ඵතාති
තා ඡ දිසා ඵතා ඉදානි මයා නමස්සියමානා පුරත්ථිමාදිකා න භොන්ති කිරාති.
නිපාතමත්තන්ති අනත්ථකභාවං තස්ස වදති. පුච්ඡාපදන්ති පුච්ඡාවචනං.

භගවා ගහපතිපුත්තෙන නමස්සිතඛිං ඡ දිසා පුච්ඡිතො දෙසනාකුසලතාය
ආදිතො ඵව තා අකථෙත්වා තස්ස තාව පටිපත්තියා නං භාජනභූතං කාතුං
වජ්ජනීයවජ්ජනත්ථඤ්චෙව සෙවිතඛිංසෙවනත්ථඤ්ච ඔවාදං දෙන්තො “යතො
බො ගහපතිපුත්තා”තිආදිනා දෙසනං ආරහි. තත්ථ කම්මකිලෙසාති කම්මභූතා
සංකිලෙසා. කිලිස්සන්ති කිලිට්ඨා මලිනා විය ඨිතා, උපතාපිතා ව භොන්තිති
අත්ථො. තස්මාති කිලිස්සනනිමිත්තත්තා. යදිපි සුරාපානං පඤ්චවෙරභාවෙන
උපාසකෙහි පටිවජ්ජනීයං, තස්ස පන අපායමුඛභාවෙන පරතො වත්තුකාමතාය
පාණාතිපාතාදිකෙ ඵව සන්ධාය “වත්තාරො”ති චුත්තං, න “පඤ්චා”ති. “විසුං
අකම්මපථභාවතො වා”ති අපරෙ. “සුරාපානමපි ‘සුරාමෙරයපානං, හික්ඛවෙ,
ආසෙවිතං භාවිතං ඛහුලිකතං නිරයසංවත්තනික’න්තිආදි (අ. නි. 8.40) වචනතො
විසුං කම්මපථභාවෙන ආගතං. තථා හි තං දුච්චරිතකම්මං හුත්වා

දුග්ගතිගාමිපිට්ඨිවත්තකභාවෙන නියත”න්ති කෙවි, තෙසං මනෙන එකාදස කම්මපථා සිද්ධං. තස්මා යථාචුත්තෙස්වෙව කම්මපපේසු උපකාරකත්තසභාගත්තවසෙන අනුප්පවෙසො දට්ඨබ්බොති “විසුං අකම්මපථභාවතො වා”ති සුචුත්තමෙතං. සුරාපානස්ස භොගාපායමුඛභාවෙන චත්තුකාමතාය “චත්තාරො” ත්වෙව අවොව. තිට්ඨති එත්ථ එලං තදායත්තචුත්තතායාති යානං, හෙතුති ආහ “යානෙහිති කාරණෙහි”ති. අපෙන්නි අපගච්ඡන්ති, අපෙති වා එනෙහිති අපායා, අපායානං, අපායා එව වා මුඛානි ද්වාරානිති අපායමුඛානි. විනාසමුඛානිති එත්ථාපි එසෙව නයො.

කිඤ්චාපි “අරියසාවකස්සා”ති පුබ්බෙ සාධාරණතො චුත්තං, විසෙසතො පන පයමාය භූමියං ධීතස්සෙව චක්ඛමානනගො යුජ්ජතිති “සොති සො සොතාපන්නො”ති චුත්තං. පාපක-සද්දො නිහීනපරියායොති “ලාමකෙහි”ති චුත්තං. අපායදුක්ඛං, වට්ටදුක්ඛඤ්ච පාපෙන්නිති වා පාපකා, තෙහි පාපකෙහි. ඡ දිසා පටිච්ඡාදෙන්තොති තෙන තෙන භාගෙන දිස්සන්තිති “දිසා”ති සඤ්ඤිතෙ ඡ භාගෙ සත්තෙ යථා තෙහි සද්ධිං අත්තනො ඡිද්දං න භොති, එවං පටිච්ඡාදෙන්තො පටිසන්ධාරෙන්තො. විජිනනත්ථායාති අභිභවනත්ථාය. යො හි දිට්ඨධම්මිකං, සම්පරායිකඤ්ච අනත්ථං පරිවජ්ජනවසෙන අභිභවති, තතො එව තදුහයත්ථං සම්පාදෙති, සො උභයලොකවිජයාය පටිපන්නො නාම භොති පච්චත්ථිකනිග්ගණ්හනතො, සකත්ථසම්පාදනතො ව. තෙනාහ “අයඤ්චෙව ලොකො”තිආදි. පාණාතිපාතාදීනි පඤ්ච වෙරානි වෙරජ්ජසවනතො. ආරද්ධො භොතිති සංසාධිතො භොති, තයිදං සංසාධනං කිත්තිසද්දෙන ඉධ සත්තානං විත්තතොසනෙන, වෙරාභාවාපාදනෙන ව භොතිති ආහ “පරිනොසිතො වෙව නිජ්ජාදිතො වා”ති. පුන පඤ්ච වෙරානිති පඤ්ච වෙරඵලානි උත්තරපදලොපෙන.

කතමස්සාති කතමෙ අස්ස. කිලෙසසම්පයුත්තත්තා කිලෙසොති තංයොගතො තංසදිසං වදන්ති යථා “පිතිසුඛං පයමං ඤානං, (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271, 287, 297; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123; 5.28; පාරා. 11; ධ. ස. 499; විහ. 508) නිලං චත්ථ”න්ති ව. සම්පයුත්තතා චෙත්ථ තදෙකට්ඨතාය වෙදිතබ්බා, න එකුප්පාදාදිතාය. එවඤ්ච කත්වා පාණාතිපාතකම්මස්ස දිට්ඨිමානලොභාදීහිපි කිලිට්ඨතා සිද්ධා භොති, මිච්ඡාචාරස්ස දොසාදීහි කිලිට්ඨතා. තෙනාහ “සංකිලෙසොයෙවා”තිආදි. පුබ්බෙ චුත්තඅත්ථවසෙන පන සම්මුඛෙනපි තෙසං කිලෙසපරියායො ලබ්හතෙව. එතදත්ථපරිදීපකමෙවාති යො “පාණාතිපාතො ඛො”තිආදිනා චුත්තො, එතස්ස අත්ථස්ස පරිදීපකමෙව. යදි එවං කස්මා පුන චුත්තන්ති ආහ “ගාථාබන්ධ”න්ති, තස්ස අත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං භගවා ගාථාබන්ධං අවොවාති අධිජ්ජායො.

චතුර්ධානාදිවණ්ණනා

246. “පාපකම්මං කරොති”ති කස්මා අයං උද්දෙසනිද්දෙසො පවත්තොති අත්තොලීනවොදනං සන්ධාය “ඉදං භගවා”තිආදි චුත්තං. සුක්කපක්ඛවසෙන හි

උද්දෙසො කතො, කණ්භපක්ඛවසෙන ච නිද්දෙසො ආරද්ධො. කාරකෙති පාපකම්මස්ස කාරකෙ. අකාරකො පාකටො භොති යථා පටිපජ්ජන්තො පාපං කරොති නාම, තථා අප්පටිපජ්ජනතො. සංකිලෙසධම්මවිචජ්ජනපුබ්බකං වොදානධම්මපටිපත්තිආචික්ඛනං ඉධ දෙසනාකොසල්ලං. පය්මතරං කාරකං දස්සෙන්තො ආහ යථා “වාමං මුඤ්ච දක්ඛිණං ගණ්භා”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 498) තථා හි භගවා අට්ඨතිංස මඬගලානි දස්සෙන්තො “අසෙවනා ච බාලාන”ති (බු. පා. 5.3; සු. නි. 262) චත්වා “පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා”ති (බු. පා. 5.3; සු. නි. 262) අවොච. ඡන්දාගතින්ති එත්ථ සන්ධිවසෙන සරලොපොති දස්සෙන්තො ආහ “ඡන්දෙන පෙමෙන අගති”ති. ඡන්දාති හෙතුමිති නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “ඡන්දෙනා”ති. ඡන්ද-සද්දො චෙත්ථ තණ්හාපරියායො, න කුසලච්ඡන්දාදිපරියායොති ආහ “පෙමෙනා”ති. පරපදෙසුති “දොසාගතිං ගච්ඡන්තො”තිආදියු වාකොසු. “එසෙව නයො”ති ඉමිනා “දොසෙන කොපෙනා”ති එවමාදි අත්ථවචනං අතිදිසති. මිත්තොති දළ්භමිත්තො, සම්භත්තොති අත්ථො. සන්දිට්ඨොති දිට්ඨමත්තසභායො. පකතිවෙරවසෙනාති පකතියා උප්පන්නවෙරවසෙන, විරකාලානුබන්ධවිරොධවසෙනාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “තඬ්ඛණුප්පන්නකොධවසෙන වා”ති. යං වා තං වා අයුත්තං අකාරණං චත්වා. විසමෙ වොරාදිකෙ, විසමානි වා කායදුච්චරිතාදීනි සමාදාය චත්තෙන නිස්සිතො විසමනිස්සිතො.

ඡන්දාගතිආදීනි න ගච්ඡති මග්ගෙනෙව චතුන්නම්පි අගතිගමනානං පහීනත්තා, අගතිගමනානීති ච තථාපචත්තා අපායගමනියා අකුසලචිත්තුප්පාදා වෙදිතබ්බා අගති ගච්ඡති එතෙහීති.

යස්සති තෙන කිත්තියතීති යසො, පුත්තිසොසො. යස්සති තෙන පුරෙවරානුවරභාවෙන පරිවාරියතීති යසො, පරිවාරොති ආහ “කිත්තියසොපි පරිවාරයසොපි”ති. පරිභායතීති පුබ්බෙ යො ච යාවතකෙ ලබ්භති, තතො පරිතො භායති පරික්ඛයං ගච්ඡති.

ඡඅපායමුඛාදිවණ්ණනා

247. පුවෙ භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා තජ්ජං උදකං දත්වා මද්දිත්වා කතා පුවසුරා. එවං සෙසසුරාපි. කිණ්ණොති පන තස්සා සුරාය ඛිජං වුව්චති, යෙ “සුරාමොදකා” තිපි වුව්චන්ති, තෙ පක්ඛිපිත්වා කතා කිණ්ණපක්ඛිත්තා. හරිතකිසාසපාදිනානාසම්භාරෙහි සංයොජිතා සම්භාරසංයුත්තා. මධුකතාලනාළිකෙරාදිපුප්ඵරසො විරපාරිවාසිකො පුප්ඵාසවො. පනසාදිඵලරසො ඵලාසවො. මුද්දිකාරසො මධිවාසවො. උච්ජුරසො ගුළාසවො. හරිතකාමලකකුකුභණ්ඩාදිනානාසම්භාරානං රසො විරපාරිවාසිකො සම්භාරසංයුත්තො. තං සබ්බමිපීති තං සබ්බං දසවිධමිපි. මදකරණවසෙන මජ්ජං පිචත්තං මදයතීති කත්වා. සුරාමෙරයමජ්ජෙ පමාදට්ඨානං සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං. අනු අනු යොගොති පුනප්පුනං තංසමඬිගිතා. තෙනාහ

“පුනර්ජන්මය” නීති, අපරාධයට පත්වන්නන් අත්පොත්. උපදේශනා වෙව හොඳා පරිභාසනා පානබාසනා බාසනාකරණය. අනුප්පන්නා ව නුප්පන්නා පමත්තස්ස කම්මන්තෙසු ඤායකරණාභාවතො. හොඳානන්ති භුක්තභික්ඛිට්ඨොන “හොඳා” ති ලද්ධනාමානං කාමගුණානං. අපායමුඛ-සද්දස්ස අත්පොත් හෙට්ඨා වුත්තො ඵලං. අවෙලායාති අයුත්තවෙලාය. යදා විවරතො අත්පරක්ඛාදයො න හොත්ති. විසිබාසු වරියාති රච්ඡාසු විවරණං.

සමජ්ජා වුවහි මහො, යත්ථ නච්චානිපි පයොජීයන්ති, තෙසං දස්සනාදිඅත්ථං තත්ථ අභිරතිවසෙන වරණං උපගමනං සමජ්ජාභිවරණං. නච්චාදිදස්සනාවසෙනාති නච්චාදීනං දස්සනාදිවසෙනාති ආදිසද්දලොපො දට්ඨබ්බො, දස්සනෙන වා සචනම්පි ගහිතං විරුපෙකසෙසනායෙන. ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චවිඤ්ඤාණානං සචනකිරියායපි දස්සනසම්බලපසම්භවතො “දස්සනාවසෙන” ඉච්චෙව වුත්තං. ඉධ චිත්තාලසියතා අකාරණන්ති “කායාලසියතා” ති වුත්තං. යුත්තප්පයුත්තතාති තප්පසුතතා අතිරෙකතරතාය.

සුරාමෙරයස්ස ඡඤාදිනවාදිවණ්ණනා

248. සයං දට්ඨබ්බන්ති සන්දිට්ඨං. සන්දිට්ඨමෙව සන්දිට්ඨිකං, ධනජානිසද්දාපෙක්ඛාය පන ඉත්ථිලිඬගවසෙන නිද්දෙසො, දිට්ඨධම්මිකාති අයමෙත්ථ අත්පොති ආහ “ඉධලොකභාවිනී” ති. සමං, සම්මා පස්සිතබ්බාති වා සන්දිට්ඨිකා, පානසමකාලභාවිනීති අත්පොත්. කලහප්පවඩ්ඨනී මිත්තස්ස කලහෙ අනාදීනවදස්සිභාවතො. බෙත්තං උප්පත්තිට්ඨානභාවතො. ආයතනන්ති වා කාරණං, ආකරො වාති අත්පොත්. පරලොකෙ අකිත්තිං පාපුණන්ති අකිත්තිසංවත්තනියස්ස කම්මස්ස පසචනතො. කොපිනං වා පාකට්ඨාවෙන අකත්තබ්බරහස්සකම්මං. සුරාමදමත්තා ව පුබ්බෙ අත්තනා කතං තාදිසං කම්මං අමත්තකාලෙ ඡාදෙන්තා විවරත්වා මත්තකාලෙ පච්චත්ථිකානම්පි විවරන්ති පාකට්ඨං කරොන්ති, තෙන තෙසං සා සුරා තස්ස කොපිනස්ස නිදංසනතො “කොපිනනිදංසනී” ති වුවහිති ඵලමෙත්ථ අත්පොත් දට්ඨබ්බො. කම්මස්සකතාපඤ්ඤන්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. “යං කිඤ්චි ලොකියං පඤ්ඤං දුබ්බලං කරොතියෙවා” ති හි සක්කා විඤ්ඤාතුං. තථා හි බාතිරෙකමුඛෙන තමත්ථං පතිට්ඨපෙතුං “මග්ගපඤ්ඤං පනා” තිආදි වුත්තං. “අත්තොමුඛමෙව න පවිසති” ති ඉමිනා සුරාය මග්ගපඤ්ඤාදුබ්බලකරණස්ස දුරසමුස්සාරිතභාවමාහ. නනු වෙචං සුරාය තස්සා පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණෙ සාමත්ථියවිසානො අවොදිතො හොති අරියානං අනුප්පයොගස්සෙව වොදිතත්තාති? නයිදං ඵලං උපයොගොපි නාම සදා තෙසං නත්ථි, කුතො කිච්චකරණන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස වුත්තත්තා. අථ පන අට්ඨානපරිකප්පවසෙනස්සා කදාචි සියා උපයොගො, තථාපි සො තස්සා දුබ්බලියං ඊසකම්පි කාතුං නාලමෙව සම්මදෙව පටිපක්ඛදුරිභාවෙන සුප්පතිට්ඨිතභාවතො. තෙනාහ “මග්ගපඤ්ඤං පන දුබ්බලං කාතුං න සක්කොති” ති. මග්ගසිසෙන වෙත්ථ අරියානං සබ්බස්සාපි ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය දුබ්බලභාවාපාදානෙ අසමත්ථතා දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. පජ්ජති ඵතෙන ඵලන්ති පදං, කාරණං.

249. අත්තාපිස්ස අකාලවාරිස්ස අගුත්තො සරසතො අරක්ඛිතො

උපක්කමතොපි පරිවජ්ජනියානං අපරිවජ්ජනතො. තෙනාහ “අවෙලාය වරන්තො හී”තිආදි. කණ්ටකාදීනිපිති පි-සද්දෙන සොබ්භාදිකෙ සඬගණ්භාති. වෙරිනොපිති පි-සද්දෙන වොරාදිකා සඬගණ්භාති. පුත්තදාරාති එත්ථ පුත්තග්ගහණෙන පුත්තීපි ගහිතාති ආහ “පුත්තධිතරො”ති. ඛනි පත්ථනන්ති කාමපත්ථනාවසෙන අත්තොගෙහස්සිතතො නිබද්ධවත්ථුතො ඛනිද්ධා පත්ථනං කත්වා. අඤ්ඤෙහි කතපාපකම්මෙසුති පරෙහි කතාසු පාපකිරියාසු. සඬකිතබ්බො හොති අකාලෙ තත්ථ තත්ථ වරණතො. රුහනි යස්මිං පදෙසෙ වොරිකා පවත්තා, තත්ථ පරෙහි දිට්ඨත්තා. වත්තුං න සක්කාති “එත්තකං දුක්ඛං, එත්තකං දොමනස්ස”න්ති පරිච්ඡින්නදිත්වා වත්තුං න සක්කා. තං සබ්බමපි විකාලවාරිමිති පුග්ගලෙ ආහරිතබ්බං තස්ස උපරි පක්ඛිපිතබ්බං හොති. කථං? අඤ්ඤස්මිං පුග්ගලෙ තථාරූපෙ ආසඬකිතබ්බෙ අසති. ඉතීති එවං. සොති විකාලවාරි. පුරක්ඛතො පුරතො අත්තතො උපරි ආසඬකන්තෙ කත්වා වරති.

250. නටනාටකාදිනච්චන්ති නටෙහි නාටකෙහි නච්චිතබ්බනාටකාදිනච්චිධි.

ආදි-සද්දෙන අවසිට්ඨං සබ්බං සඬගණ්භාති. “තත්ථ ගන්තබ්බං හොති”ති වත්වා තත්ථස්ස ගමනෙන යථා අනුප්පන්නානං භොගානං අනුප්පාදො, උප්පන්නානඤ්ච විනාසො හොති, තං දස්සෙතුං “තස්සා”තිආදි චුත්තං. ගීතන්ති සරගතං, පකරණගතං, තාළගතං, අපධානගතන්ති ගන්ධබ්බසත්ථවිහිතං අඤ්ඤමපි සබ්බං ගීතං වෙදිතබ්බං. වාදිතන්ති විණාවෙණුමුද්ධිගාදිවාදනං. අක්ඛානන්ති භාරතයුද්ධසිතාභරණාදිඅක්ඛානං. පාණිස්සරන්ති කංසතාළං, “පාණිතාළ”න්තිපි වදන්ති. කුම්භචුනන්ති චතුරස්සඅම්බණකතාළං. “කුට්භෙරිසද්දො”ති කෙචි. “එසෙව නයො”ති ඉමිනා “කස්මිං යානෙ”තිආදිනා නච්චෙ චුත්තමත්ථං ගීතාදීසු අතිදිසති.

251. ජයන්ති ජුතං ජිනන්තො. වෙරන්ති ජිතෙන කීළකපුරිසෙන ජයනිමිත්තං

අත්තතො උපරි වෙරං විරොධං පසවති උප්පාදෙති. තඤ්ඤිස්ස වෙරපසවනං දස්සෙතුං “ජිතං මයා”තිආදි චුත්තං. ජිතොති ජුතපරාජයාපන්නාය ධනජානියා ජිතො. තෙනාහ “අඤ්ඤෙන ජිතො සමානො”තිආදි. විත්තං අනුසොචතීති තං ජිතං විත්තං උද්දිස්ස අනුත්ථුනති. විනිච්ඡයට්ඨානෙන යස්මිං කිස්මිඤ්ච අට්ටවිනිච්ඡයට්ඨානෙ. සක්ඛිපුට්ඨස්සාති සක්ඛිභාවෙන පුට්ඨස්ස. අක්ඛසොණ්ඩොති අක්ඛධුත්තො. ජුතකරොති ජුතපමාදට්ඨානානුයුත්තො. ත්වම්පි නාම කුලපුත්තොති කුලපුත්තො නාම ත්වං, න මයං තයි කොලපුත්තියං ඉදානි පස්සාමාති අධිප්පායො. ජින්නහින්නකොති ජින්නහින්නහිරොත්තප්පො, අහිරිකො අනොත්තප්පීති අත්ථො. තස්ස කාරණාති තස්ස අත්ථාය.

අනිච්ඡිතොති න ඉච්ඡිතො. පොසිතබ්බා භවිස්සති ජුතපරාජයෙන සබ්බකාලං රිත්තතුච්ඡභාවතො.

පාපමිත්තතාය ජආදීනවාදිවණ්ණනා

www.aathaapi.org

උප්පජ්ජනකානි බ්‍යසනානි. අඤ්ඤදත්ථුනි එකන්තෙනානි එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො “අඤ්ඤදත්ථුදසො”ති ආදීසු (දී. නි. 1.42) වියානි චුත්තං “එකංසෙනා”ති. යං කිඤ්චි ගහණයොග්‍යං හරතියෙව ගණ්හාතියෙව. වාචා එව පරමා එතස්ස කම්මන්ති වච්ඡරමො. තෙනාහ “වචනමත්තෙනෙවා”ති ආදි. අනුප්පියන්ති තක්කනං, යං වා “රුචි”ති වුවචති යෙහි සුරාපානාදීහි භොගා අපෙන්නි විගච්ඡන්ති, තෙසු තෙසං අපායෙසු බ්‍යසනහෙතුසු සභායො භොති.

255. භාරකොයෙව භොති, න දායකො, තමස්ස එකංසතො භාරකභාවං දස්සෙතුං “සභායස්සා”ති ආදි චුත්තං. යං කිඤ්චි අප්පකන්ති පුප්ඵලාදි යං කිඤ්චි පරිත්තං වත්ථුං දත්වා, බහුං පත්ථෙති බහුං මහග්ගං වත්ථුගාදිං පච්චාසිසති. දාසො විය හුත්වා මිත්තස්ස තං තං කිච්චං කරොන්තො කථං අමිත්තො නාම ජාතොති ආහ “අය”න්ති ආදි. යස්ස කිච්චං කරොති අනත්ථපරිහාරත්ථං, අත්තතො මිත්තභාවදස්සනත්ථඤ්ච, තං සෙවති. අත්ථකාරණානි වඩ්ඪීතිමිත්තං, අයමෙතෙසං හෙදො.

256. පරෙති පරදිවසෙ. න ආගතො සීති ආගතො නාභොසි. ඛිණන්ති තාදිසස්ස, අසුකස්ස ව දින්නත්තා. සස්සසඬගහෙති සස්සතො කාතඛිඛධඤ්ඤසඬගහෙ කතෙ.

257. “දානාදීසු යං කිඤ්චි කරොමා”ති චුත්තෙ “සාධු සම්ම කරොමා”ති අනුජානාතීති ඉමමත්ථං “කල්‍යාණෙපි එසෙව නයො”ති අතිදිසති. නනු එවං අනුජානන්තො අයං මිත්තො එව, න අමිත්තො මිත්තපතිරූපකොති? අනුප්පියභාණිදස්සනමත්තමෙතං. සභායෙන වා දෙසකාලං, තස්මිං වා කතෙ උප්පජ්ජනකවිරොධාදිං අසල්ලක්ඛෙත්වා “කරොමා”ති චුත්තෙ යො තං ජානන්තො එව “සාධු සම්ම කරොමා”ති අනුප්පියං භණති, තං සන්ධාය චුත්තං “කල්‍යාණං පිස්ස අනුජානාතී”ති. තෙන චුත්තං “කල්‍යාණෙපි එසෙව නයො”ති.

259. මිත්තපතිරූපකා එතෙ මිත්තානි එවං ජානිත්වා.

සුහදමිත්තවණ්ණනා

260. සුන්දරහදයානි පෙමස්ස අත්ථිවසෙන හද්දවිත්තා.

261. පමත්තං රක්ඛතීති එත්ථ පමාදවසෙන කිඤ්චි අයුත්තෙ කතෙ තාදිසෙ කාලෙ රක්ඛණං “භීතස්ස සරණං භොතී”ති ඉමිනාව තං ගහිතන්ති තතො අඤ්ඤමෙව පමත්තස්ස රක්ඛණවිධිං දස්සෙතුං “මජ්ඣං පිට්ඨිත්වා”ති ආදි චුත්තං. ගෙහෙ ආරක්ඛං අසංවිහිතස්ස බහිගමනම්පි පමාදපක්ඛිකමෙවානි “සභායො බහිගතො වා භොතී”ති චුත්තං. භයං හරන්තොති භයං පටිබාහන්තො. භොගහෙතුතාය ඵලූපවාරෙන ධනං “භොග”න්ති වදති. කිච්චකරණියෙති බුද්දකෙ, මහන්තෙ ව කාතඛිඛෙ උප්පන්නෙ.

262. නිගුහිතුං යුත්තකථන්ති නිගුහිතුං ඡාදෙතුං යුත්තකථං, නිගුහිතුං වා යුත්තා කථා එතස්සාති නිගුහිතුං යුත්තකථං, අත්තනො කම්මං. රක්ඛතීති අනාවිකරොත්තො ඡාදෙති. ජීවිතම්පිති පි-සද්දෙන කිම්ඛිගං පන අඤ්ඤං පරිග්ගහිතවත්ථුන්ති දස්සෙති.

263. පස්සන්තෙසු පස්සන්තෙසුති ආමෙඛිතවචනෙන නිවාරියමානස්ස පාපස්ස පුනප්පුනං කරණං දීපෙති. පුනප්පුනං කරොත්තො හි පාපතො විසෙසෙන නිවාරෙනබ්බො හොති. සරණෙසුති සරණෙසු වත්තස්සු අහින්නාති කත්වා පටිපජ්ජ, සරණෙසු වා උපාසකභාවෙන වත්තස්සු. නිපුණන්ති සණ්ඨං. කාරණන්ති කම්මස්සකතාදිහෙදයුත්තං. ඉදං කම්මන්ති ඉමං දානාදිහෙදං කුසලකම්මං. “කම්ම”න්ති සාධාරණතො වුත්තස්සාපි තස්ස “සග්ගෙ නිබ්බත්තන්ති”ති පදන්තරසන්තිධානෙන සද්ධාහිරොත්තප්පාලොභාදිගුණධම්මසම්මිගිතා විය කුසලභාවො ජොතිතො හොති. සද්ධාදයො හි ධම්මා සග්ගගාමිමග්ගො. යථාහ —

“සද්ධා හිරියං කුසලඤ්ච දානං,
ධම්මා එතෙ සප්පුරිසානුයාතා;
එතඤ්ඤි මග්ගං දිවියං වදන්ති,
එතෙන හි ගච්ඡති දෙවලොක”න්ති. (අ. නි. 8.32);

264. භවනං සම්පත්තිවඩ්ඪනං භවොති අත්ථො, තප්පට්ඨිකප්පෙන අභවොති ආහ “අභවෙන අවුඩ්ඪියා”ති. පාරිජුඤ්ඤන්ති ජාති. අනත්තමනො හොතීති අත්තමනො න හොති අනුකම්පකභාවතො. අඤ්ඤදත්ථු තං අභවං අත්තති ආපතිතං විය මඤ්ඤති. ඉදාති තං භවං සරූපතො දස්සෙතුං “තථාරූප”න්තිආදි වුත්තං. විරූපොති බිහවිජො. න පාසාදිකොති තස්සෙව වෙච්චනං. සුජාතොති සුන්දරජාතිකො ජාතිසම්පන්නො.

265. ජලන්ති ජලන්තො. අග්ගිවාති අග්ගික්ඛන්ධො විය. භාසතීති විරොචති. යස්මාස්ස භගවතා සවිසෙසං විරොචනං ලොකෙ පාකට්ඨාවඤ්ච දස්සෙතුං “ජලං අග්ගිව භාසතී”ති වුත්තං, තස්මා යදා අග්ගි සවිසෙසං විරොචති, යත්ථ ව යීතො දුරෙ යීතානම්පි පඤ්ඤායති, තං දස්සනාදිවසෙන තමත්ථං විභාවෙතුං “රත්ති”න්තිආදි වුත්තං.

“භමරස්සෙව ඉරියතො”ති එතෙනෙවස්ස භොගසංහරණං ධම්මිකං ඤායොපෙතන්ති දස්සෙන්නො “අත්තානම්පි”තිආදිමාහ. රාසිං කරොත්තස්සාති යථාස්ස ධනධඤ්ඤාදිභොගජාතං සම්පිණ්ඩිතං රාසිභූතං හුත්වා තිට්ඨති, එවං ඉරියතො ආයුහන්තස්ස ව. වක්කප්පමාණන්ති රථවක්කප්පමාණං. නිවයන්ති වුඩ්ඪිං පරිවුඩ්ඪිං. “භොගා සන්තිවයං යන්ති”ති කෙච්ච පදන්ති.

සමාහත්වාති සංහරිත්වා. අලං-සද්දො “අලමෙව සබ්බසංඛාරෙසු නිබ්බන්දිතුං, අලං විරජ්ජිතු”න්තිආදියු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124, 129, 134, 143) යුත්තන්ති

ඉමමත්ථං ජොතෙති, “අලමරියඤ්ඤාණදස්සනවිසෙස”න්තිආදීසු (ම. නි. 1.328) පරියත්තන්ති. යො වෙධිතත්තොතිආදීසු (සු. නි. 217) විය අත්ත-සද්දො සභාවපරියායොති තං සබ්බං දස්සෙන්නො “යුත්තසභාවො”තිආදිමාහ. සංස්ඨපෙතුන්ති සම්මා යපෙතුං, සම්මදෙව පවත්තෙතුන්ති අත්ථො.

එවං විභජන්තොති එවං චුත්තනයෙන අත්තනො ධනං චතුධා විභජන්තො විභජනහෙතු මිත්තානි ගන්ථති සොළස කල්‍යාණමිත්තානි මෙත්තාය අජීරාපනෙන පබන්ධති. තෙනාහ “අහෙජ්ජමානානි යපෙති”ති. කථං පන චුත්තනයෙන චතුධා භොගානං විභජනෙන මිත්තානි ගන්ථතිති ආහ “යස්ස හී”තිආදි. තෙනාහ භගවා “දදං මිත්තානි ගන්ථති”ති (සං. නි. 1.246). භුඤ්ජෙය්‍යානි උපභුඤ්ජෙය්‍ය, උපයුඤ්ජෙය්‍ය වාති අත්ථො. සමණබ්‍රාහ්මණකපණද්ධිකාදීනං දානවසෙන වෙව අධිවත්ථදෙවතාදීනං පෙතබ්බිවසෙන, න්හාපිතාදීනං වෙනනවසෙන ව විනියොගොපි උපයොගො එව. තථා හි වක්ඛති “ඉමෙසු පනා”තිආදි ආයො නාම හෙට්ඨිමන්තෙන වයතො චතුග්ගුණො ඉච්ඡිතබ්බො, අඤ්ඤා වයො අවිච්ඡෙදවසෙන න සන්තානෙය්‍ය, නිධෙය්‍ය, භාජෙය්‍ය ව අසම්භතෙති චුත්තං “ද්විති කම්මං පයොජයෙ”ති. නිධෙත්වාති නිදහින්වා, භූමිගතං කත්වාති අත්ථො. රාජාදිවසෙනාති ආදි-සද්දෙන අග්ගිඋදකචොරදුබ්බික්ඛාදිකෙ සඬගණ්හාති. න්හාපිතාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන කුලාලරජකාදීනං සඬගහො.

ජද්දිසාපට්ඨජාදනකණ්ඩවණ්ණනා

266. චතුහි කාරණෙහීති න ඡන්දගමනාදීහි චතුහි කාරණෙහි. අකුසලං පභායාති “චත්තාරො කම්මකිලෙසා”ති චුත්තං අකුසලඤ්ඤෙව අගතිගමනාකුසලඤ්ඤෙව පජහින්වා. ඡහි කාරණෙහීති සුරාපානාදීසු ආදීනවදස්සනසඬබාතෙහි ඡහි කාරණෙහි. සුරාපානානුයොගාදිහෙදං ඡබ්බිධං භොගානං අපායමුඛං විනාසමුඛං වජ්ජෙත්වා. සොළස මිත්තානීති උපකාරාදිවසෙන චත්තාරො, පමත්තරක්ඛණාදිකිව්චිවසෙසවසෙන පච්චෙකං චත්තාරො චත්තාරො කත්වා සොළසවිධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තො හජන්තො. සත්ථවාණිජජාදිමිච්ඡාජීවං පභාය ඤායෙනෙව චත්තනතො ධම්මිකෙන ආජීවෙන ජීවති. නමස්සිතබ්බාති උපකාරවසෙන, ගුණවසෙන ව නමස්සිතබ්බා සබ්බදා නතෙන හුත්වා චත්තිතබ්බා. දිසා-සද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තො එව. ආගමනභයන්ති තත්ථ සම්මා අජ්ජපිපත්තියා, මිච්ඡාපට්ඨත්තියා ව උජ්ජජනකඅනත්ථො. සො හි භායන්ති එතස්මාති “භය”න්ති චුච්චති. යෙන කාරණෙන මාතාපිතුආදයො පුරත්ථිමාදිභාවෙන අපදිට්ඨා, තං දස්සෙතුං “පුබ්බුපකාරිතායා”තිආදි චුත්තං, තෙන අත්ථසරික්ඛතාය නෙසං පුරත්ථිමාදිභාවොති දස්සෙති. තථා හි මාතාපිතරො පුත්තානං පුරත්ථිමභාවෙන තාව උපකාරිභාවෙන දිස්සනතො, අපදිස්සනතො ව පුරත්ථිමා දිසා. ආචරියා අන්තෙවාසිකස්ස දක්ඛිණභාවෙන, හිතාහිතං පතිකුසලභාවෙන දක්ඛිණාරහතාය ව චුත්තනයෙන දක්ඛිණො දිසා. ඉමිනා නයෙන “පච්ඡිමා දිසා”තිආදීසු යථාරහං අත්ථො වෙදිතබ්බො. සරාවාසස්ස දුක්ඛබ්බුලතාය තෙ තෙ ව කිව්චිවසෙසා යථාඋජ්ජනිතදුක්ඛනිත්ථරණත්ථාති චුත්තං “තෙ තෙ

දුක්ඛවිසේසෙ උත්තරති”ති. යස්මා දාසකම්මකරා සාමිකස්ස පාදානං පයිරුපාසනාවසෙන වෙව තදනුවිජවිකකිව්වසාධනාවසෙන ව යෙභුයොන සන්තිකාවවරා, තස්මා චුත්තං “පාදමුලෙ පතිට්ඨානාවසෙනා”ති. ගුණෙනීති උපරිභාවාවහෙහි ගුණෙනි. උපරි ධීතභාවෙනාති සග්ගමග්ගෙ මොක්ඛමග්ගෙ ව පතිට්ඨිතභාවෙන.

267. භතොති පොසිතො, තං පන භරණං ජාතකාලතො පට්ඨාය සුඛපච්චයුපහරණෙන දුක්ඛපච්චයාපහරණෙන ව තෙහි පවත්තිතන්ති දස්සෙතුං “ථඤ්ඤං පායෙත්වා”තිආදි චුත්තං. ජග්ගිතොති පටිජග්ගිතො. තෙති මාතාපිතරො.

මාතාපිතූනං සන්තකං ඛෙත්තාදිං අවිනාසෙත්වා රක්ඛිතං තෙසං පරම්පරාය ධීතියා කාරණං හොතීති “තං රක්ඛන්තො කුලවංසං සණ්ඨපෙති නාමා”ති චුත්තං. අධම්මිකවංසතොති “කුලප්පදෙසාදිනා අත්තනා සදිසං එකං පුරිසං සට්ඨන්වා වා ගීවායං වා හත්ථෙ වා ඛන්ධමණියං වා භාරෙතඛ්ඛ”න්ති එවං ආදිනා පවත්තඅධම්මිකපවෙණිතො. භාරෙත්වාති අපනෙත්වා තං ගාහං විස්සජ්ජාපෙත්වා. මාතාපිතරො තතො ගාහතො විවෙචනෙනෙව හි ආයතිං තෙසං පරම්පරාභාරිකා සියා. ධම්මිකවංසෙති හිංසාදිවිරතියා ධම්මිකෙ වංසෙ ධම්මිකාය පවෙණියං. යපෙන්නොති පතිට්ඨපෙන්නො. සලාකහත්තාදීති අනුපච්ඡන්දිත්වාති සලාකහත්තදානාදීති අවිච්ඡන්දිත්වා.

දායජ්ජං පටිපජ්ජාමිති එත්ථ යස්මා දායපටිලාභස්ස යොග්‍යභාවෙන චත්තමානොයෙව දායජ්ජං පටිපජ්ජති නාම, න ඉතරො, තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං “මාතාපිතරො”තිආදි චුත්තං. දාරකෙති පුත්තෙ. විනිච්ඡයං පත්වාති “පුත්තස්ස චජ්චිස්සජ්ජන”න්ති එවං ආගතං විනිච්ඡයං ආගමිම. දායජ්ජං පටිපජ්ජාමිති චුත්තන්ති “දායජ්ජං පටිපජ්ජාමි” ති ඉදං චතුත්ථං චත්තනට්ඨානං චුත්තං. තෙසන්ති මාතාපිතූනං. තතියදිවසතො පට්ඨායාති මතදිවසතො තතියදිවසතො පට්ඨාය.

පාපතො නිවාරණං නාම අනාගතවිසයං. සම්පත්තවත්ථුතොපි හි නිවාරණං විතික්කමෙ අනාගතෙ එව සියා, න චත්තමානෙ. නිබ්බත්තිතා පන පාපකිරියා ගරහණමත්තපටිකාරාති ආහ “කතම්පි ගරහන්ති”ති. නිවෙසෙන්නීති පතිට්ඨපෙන්නි. චුත්තජ්ජකාරා මාතාපිතරො අනවජ්ජමෙව සිජ්ජං සික්ඛාපෙන්නීති චුත්තං “මුද්දාගණනාදිසිජ්ජ”න්ති. රූපාදීනීති ආදි-සද්දෙන භොගපරිවාරාදිං සඬගණ්භාති. අනුරූපෙනාති අනුවිජවිකෙන.

නිව්චභූතො සමයො අභිණ්භකරණකාලො. අභිණ්භත්ථො හි අයං නිව්ච-සද්දො “නිව්චපහංසිතො නිව්චපහට්ඨො”තිආදීසු විය. යුත්තපත්තකාලො එව සමයො කාලසමයො. “උට්ඨාය සමුට්ඨායා”ති ඉමිනාස්ස නිව්චමෙව දානෙ තෙසං යුත්තපයුත්තතං දස්සෙති. සිඛායපනං දාරකකාලෙ. ආවාහවිවාහං පුත්තධීතූනං යොබ්බනජ්ජත්තකාලෙ.

තං භයං යථා නාගච්ඡති, එවං පිහිතා හොති “පුරත්ථිමා දිසා” ති විහත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජනා. යථා පන තං භයං ආගච්ඡෙය්‍යා, යථා ච නාගච්ඡෙය්‍යා, තද්වභයං දස්සෙතුං “සචෙ හී” තිආදි වුත්තං. විජ්ජපට්ඨන්තාති “භතො නෙ හරිස්සාමී” තිආදිනා උත්තසම්මාපට්ඨන්ති යා අකාරණෙන චෙව තජ්ජපට්ඨක්ඛම්චිඡාපට්ඨන්ති යා අකාරණෙන ච විජ්ජපට්ඨන්තා පුත්තා අස්සු. එතං භයන්ති එතං “මාතාපිතුනං අජ්ජතිරූපාති විඤ්ඤුනං ගරහිතබ්බතාභයං, පරවාදභය” න්ති එවමාදි ආගච්ඡෙය්‍යා පුත්තෙසු. පුත්තානං නානුරූපාති එත්ථ “පුත්තාන” න්ති පදං එතං භයං පුත්තානං ආගච්ඡෙය්‍යාති එවං ඉධාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තාදිසානඤ්ඤි මාතාපිතුනං පුත්තානං ඔවාදානුසාසනියො දාතුං සමත්ථකාලතො පටියාය තා තෙසං දාතබ්බා එවාති කත්වා තථා වුත්තං. පුත්තානඤ්ඤි වසෙනායං දෙසනා අනාගතා සම්මාපට්ඨන්තෙසු උභොසු අත්තනො, මාතාපිතුනඤ්ඤි වසෙන උජ්ජජ්ජනකතාය සබ්බං භයං න හොති සම්මාපට්ඨන්තත්තා. එවං පට්ඨන්තත්තා එව පට්ච්ඡන්තා හොති තත්ථ කාතබ්බපට්ඨන්තාරස්ස සම්මදෙව කතත්තා. ඛෙමාති අනුපද්දවා. යථාවුත්තසම්මාපට්ඨන්ති යා අකාරණෙන හි උජ්ජජ්ජනකඋපද්දවා කරණෙන න හොත්තීති.

“න ඛො තෙ” තිආදිනා වුත්තො සඬ්භිතිඅනාරුළ්ලො හගචතා තදා තස්ස වුත්තො පරම්පරාගතො අත්ථො චෙදිතබ්බො. තෙනාහ “හගවා සිඬ්භාලකං එතදචොවා” ති. අයඤ්ඤිති එත්ථ හි-සද්දො අවධාරණෙ. තථා හි “නො අඤ්ඤා” ති අඤ්ඤදිසං නිවත්තෙති.

268. ආචරියං දුරතොව දිස්වා උට්ඨානවචනෙනෙව තස්ස පච්චුග්ගමනාදිසාමිච්ඡිකිරියා අවුත්තසිද්ධාති තං දස්සෙත්තො “පච්චුග්ගමනං කත්වා” තිආදිමාහ. උපට්ඨානෙනාති පශ්චාත්පාසනෙන. තික්ඛත්තුං උපට්ඨානගමනෙනාති පාතො, මජ්ඣන්තිකෙ, සායන්ති තීසු කාලෙසු උපට්ඨානත්ථං උපගමනෙන. සිජ්ජුග්ගහණත්ථං පන උපගමනං. උපට්ඨානන්තොගධං පයොජනවසෙන ගමනභාවතොති ආහ “සිජ්ජුග්ගහණ...පෙ.... හොති” ති. සොතුං ඉච්ඡා සුස්සුසා, සා පන ආචරියෙ සික්ඛිතබ්බසික්ඛෙ ච ආදරගාරවපුබ්බිකා ඉච්ඡිතබ්බා “අද්ධා ඉමිනා සිජ්ජෙන සික්ඛිතෙන එවරූපංගුණං පට්ඨෙහිස්සාමී” ති. තථාභූතඤ්ඤි තං සවනං සද්ධාපුබ්බෙඨගමං හොතිති ආහ “සද්දහිත්වා සවනෙනා” ති. වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යාතිරෙකවසෙන දස්සෙතුං “අසද්දහිත්වා...පෙ.... නාධිගච්ඡති” ති වුත්තං. තස්මා තස්සත්ථො වුත්තපට්ඨක්ඛනයෙන චෙදිතබ්බො. යං සන්ධාය “අවසෙසබුද්දකපාරිවරියායා” ති වුත්තං, තං විහජනං අනවසෙසතො දස්සෙතුං “අන්තෙවාසිකෙන හී” තිආදි වුත්තං. පච්චුපට්ඨානාදිනීති ආදි-සද්දෙන ආසනපඤ්ඤාපනං ඛිජනන්ති එවමාදිං සඬ්ගණ්හාති. අන්තෙවාසිකවත්තන්ති අන්තෙවාසිකෙන ආචරියම්භි සම්මාවත්තිතබ්බවත්තං. සිජ්ජපට්ඨග්ගහණෙනාති සිජ්ජගන්ථස්ස සක්කච්චං උග්ගහණෙන. තස්ස හි සුට්ඨු උග්ගහණෙන

තදනුසාරනස්ස පයොගොපි සම්මදෙව උග්ගහිතො හොතිති. තෙනාහ “ථොකං ගහෙත්වා”තිආදි.

සුවිනිතං විනෙන්තිති ඉධ ආචාරවිනයො අධිප්පෙනො. සිප්පස්මිං පන සික්ඛාපනවිනයො “සුග්ගහිතං ගාභාපෙන්ති”ති ඉමිනාව සඬගහිතොති වුත්තං “එවං තෙ නිසිදිතබ්බ”න්තිආදි. ආචරියා හි නාම අන්තෙවාසිකෙ න දිට්ඨධම්මිකෙ එව විනෙන්ති, අප ඛො සම්පරාසිකෙපිති ආහ “පාපමිත්තා වජ්ජෙතබ්බා”ති. සිප්පගන්ථස්ස උග්ගණ්හනං නාම යාවදෙව පයොගසම්පාදනත්ථන්ති ආහ “පයොගං දස්සෙත්වා ගණ්හාපෙන්ති”ති. මිත්තාමච්චෙසුති අත්තනො මිත්තාමච්චෙසු. පටියාදෙන්තිති පරිග්ගහෙත්වා නං මමත්තවසෙන පටියාදෙන්ති. “අයං අම්භාකං අන්තෙවාසිකො”තිආදිනා හි අත්තනො පරිග්ගහිතදස්සනමුඛෙන චෙව “බහුස්සුතො”තිආදිනා තස්ස ගුණපරිග්ගණ්හනමුඛෙ ව තං තෙසං පටියාදෙන්ති. සබ්බදිසාසු රක්ඛං කරොන්ති වාතුද්දිසභාවසම්පාදනෙනස්ස සබ්බත්ථ සුබජීවිභාවසාධනතො. තෙනාහ “උග්ගහිතසිප්පො හී”තිආදි. සත්තානඤ්ඤි දුට්ඨා සරිරරක්ඛා අබ්භන්තරපරිස්සයපටිසාතෙන, බාහිරපරිස්සයපටිසාතෙන ව. තත්ථ අබ්භන්තරපරිස්සයො ඛුප්පිපාසාදිහෙදො, සො ලාභසිද්ධියා පටිහඤ්ඤති තාය තප්පාපරිහාරසංවිධානතො. බාහිරපරිස්සයො චොරඅමනුස්සාදිහෙතුකො, සො විජ්ජාසිද්ධියා පටිහඤ්ඤති තාය තප්පාපරිහාරසංවිධානතො. තෙන වුත්තං “යං යං දිස”න්තිආදි.

පුබ්බෙ “උග්ගහිතසිප්පො හී”තිආදිනා සිප්පසික්ඛාපනෙනෙව ලාභුප්පත්තියා දිසාසු පරිත්තාණකරණං දස්සිතං, ඉදාති “යං වා සො”තිආදිනා තස්ස උග්ගහිතසිප්පස්ස නිප්ඵත්තිවසෙන ගුණකිත්තනමුඛෙන පග්ගණ්හනෙනපි ලාභුප්පත්තියාති අයමෙතෙසං විකප්පානං හෙදො. සෙසන්ති “පටිච්ඡන්තා හොති”තිආදිකං පාළිආගතං, “එවඤ්ච පන වත්වා”තිආදිකං අට්ඨකථාගතඤ්ච. එත්ථාති එතස්මිං දුතියදිසාවාරෙ. පුරිමනයෙනෙවති පුබ්බෙ පඨමදිසාවාරෙ වුත්තනයෙනෙව.

269. සම්මානනා නාම සම්භාවනා, සා පන අත්ථවරියාලක්ඛණා ව දානලක්ඛණා ව චතුත්ථපඤ්චමට්ඨානෙනෙව සඬගහිතාති පියච්චනලක්ඛණං තං දස්සෙතුං “සම්භාවිතකථාකථනෙනා”ති වුත්තං. විගතමානනා විමානනා, න විමානනා අවිමානනා, විමානනාය අකරණං. තෙනාහ “යථා දාසකම්මකරාදයො”තිආදි. සාමිකෙන හි විමානිතානං ඉත්ථීනං සබ්බො පරිජනො විමානෙතියෙව. පරිවරන්තොති ඉන්ද්‍රියාති පරිවරන්තො. තං අතිවරති නාම තං අත්තනො ගිහිනිං අතිමඤ්ඤත්වා අගණෙත්වා වත්තනතො. ඉස්සරියවොස්සග්ගෙනාති එත්ථ යාදිසො ඉස්සරියවොස්සග්ගො ගිහිනියා අනුච්ඡවිකො, තං දස්සෙන්නො “හත්තගෙහෙ විස්සට්ඨො”ති ආහ. ගෙහෙ එව යත්වා විචාරෙතබ්බම්පි හි කසිවාණ්ඡප්පාදිකම්මං කුලින්ථියා භාරො න හොති, සාමිකස්සෙව භාරො, තතො ආගතසාපතෙයාං පන තාය සුගුත්තං කත්වා යපෙතබ්බං හොති. “සබ්බං ඉස්සරියං විස්සට්ඨං නාම හොති”ති එතා මඤ්ඤන්තිති

අධිප්‍යායෝ. ඉත්ථියෝ නාම පුත්තලාහෙන විය මහග්ගවිපුලාලඤ්ඤාකාරලාහෙනපි න සන්තුස්සන්තෙවාති තාසං තොසනං අලඤ්ඤාදානන්ති ආහ “අත්තනො විහවානුරූපෙනා”ති.

කුලිත්ථියා සංවිහිතබ්බකම්මන්තා නාම ආභාරසම්පාදනවිචාරජපකාරාති ආහ “යාගුහත්තපවනකාලාදීනී”තිආදි. සම්මානනාදීනී යථාරහං පියවචනෙහි වෙච භොජනදානාදීනී ච පභෙණ්‍යකපෙසනාදීනී අඤ්ඤාතො, තත්ථෙච චා උප්පන්නස්ස පණ්ණාකාරස්ස ඡණ්දිවසාදීසු පෙසෙනබ්බපියහණ්ඤෙහි ච සඤ්ඤානිපරිජනා. ගෙහසාමිනියා අත්තොගෙහජනො නිව්චං සඤ්ඤානිතො එවාති චුත්තං “ඉධ පරිජනො නාම...පෙ.... ඤාතිජනො”ති. ආහතධනන්ති බාහිරතො අත්තොගෙහං පවෙසිතධනං. ගිහිනියා නාම පයමං ආභාරසම්පාදනො කොසල්ලං ඉච්ඡිතබ්බං, තත්ථ ච යුත්තපයුත්තතා, තතො සාමිකස්ස ඉත්ථිජනායත්තෙසු කිච්චාකිච්චෙසු, තතො පුත්තනං පරිජනස්ස කාතබ්බකිච්චෙසුති ආහ “යාගුහත්තසම්පාදනාදීසු”තිආදි. “නික්කොසජ්ජා”ති වත්ථා තමෙච නික්කොසජ්ජනං බ්‍යතිරෙකතො, අත්ථයතො ච විභාවෙතුං “යථා”තිආදි චුත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං තතියදිසාවාරෙ. පූර්විනියෙනෙවාති පයමදිසාවාරෙ චුත්තනියෙනෙච. ඉති හගවා “පච්ඡිමා දිසා පුත්තදාරා”ති උද්දිසිත්ථාපි දාරවසෙනෙච පච්ඡිමං දිසං විස්සජ්ජෙසි, න පුත්තවසෙන. කස්මා? පුත්තා හි දාරකකාලෙ අත්තනො මාතු අනුග්ගණ්හනෙනෙච අනුග්ගහිතා භොන්ති අනුකම්පිතා, විඤ්ඤාතං පත්තකාලෙ පන යථා තෙපි තදා අනුග්ගහෙනබ්බා, ස්වායං විධි “පාපා නිවාරන්ති”තිආදිනා පයමදිසාවාරෙ දස්සිතො එවාති කිං පුන විස්සජ්ජනෙනාති. දානාදිසඤ්ඤාවත්ථුසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙවාති.

270. වත්තාරිපි යානාති ලඤ්ඤිත්ථා පඤ්චමමෙච යානං විචරිතුං.

“අවිසංවාදනකායා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යස්ස යස්ස නාමං ගණ්හාතීති සභායො අත්ථිකභාවෙන යස්ස යස්ස වත්ථුනො නාමං කථෙති. අවිසංවාදෙත්ථාති එත්ථ දුට්ඨං අවිසංවාදනං වාචාය, පයොගෙන වාති තං දුට්ඨමිපි දස්සෙතුං “ඉදම්පි”තිආදි චුත්තං. “දානෙනා”ති ච ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං ඉතරසඤ්ඤාවත්ථුචසෙනපි අවිසංවාදෙත්ථා සඤ්ඤානිපරිජනස්ස ලබ්භනතො, ඉච්ඡිතබ්බතො ච. අපරා පච්ඡිමා පජා අපරපජා, අපරාපරං උප්පන්නා වා පජා අපරපජා. පටිපුජනා නාම මමායනා, සක්කාරකිරියා වාති තදුහයං දස්සෙතුං “කෙලායන්ති”තිආදි චුත්තං. මමායන්තීති මමත්තං කරොන්ති.

271. යථාබලං කම්මන්තසංවිධානෙනාති දාසකම්මකරානං යථාබලං

බලානුරූපං තෙසං තෙසං කම්මන්තානං සංවිදහනෙන විචාරණෙන, කාරාපනෙනාති අත්ථො. තෙනාහ “දහරෙහි”තිආදි. හත්තවෙනනානුප්පදානෙනාති තස්ස තස්ස දාසකම්මකරස්ස අනුරූපං හත්තස්ස, වෙනනස්ස ච පදානෙන. තෙනෙවාහ “අයං බුද්දකපුත්තො”තිආදි. හෙසජ්ජාදීනීති ආදි-සද්දෙන සජ්ජායාහාරවසනට්ඨානාදිං සඤ්ඤානිහාති. සාතභාවො එච රසානං අච්ඡරියතාති ආහ “අච්ඡරියෙ මධුරරසෙ”ති. තෙසන්ති දාසකම්මකරානං. වොස්සජ්ජනෙනාති කම්මකරණතො විස්සජ්ජනෙන.

වෙලං ඤක්වාති “පහාරාවසෙසො, උපධිස්පහාරාවසෙසො වා දිවසො”ති වෙලං ජාතිත්වා. යො කොචි මහුස්සවො ඡණො නාම. කත්තිකුස්සවො, එග්ගුණුස්සවොති එවං නක්ඛත්තසල්ලක්ඛිතො මහුස්සවො නක්ඛත්තං. පුබ්බුට්ඨායිතා, පච්ඡානිපාතිතා ච මහාසුදස්සනෙ වුත්තා එවාති ඉධ අනාමට්ඨා.

දිත්තාදායිනොති පුබ්බපදාවධාරණවසෙන සාවධාරණවචනන්ති අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙතුං “වොරිකාය කිඤ්චි අග්ගහෙත්වා”ති වුත්තං. තෙනාහ “සාමිකෙහි දිත්තස්සෙව ආදායිනො”ති. න මයං කිඤ්චි ලභාමාති අනුජ්ඣායිත්වාති පටිසෙධද්වයෙන තෙහි ලද්ධබ්බස්ස ලාභං දස්සෙති. “කිං එතස්ස කම්මෙන කතෙනාති අනුජ්ඣායිත්වා”ති ඉදං තුට්ඨහදයතාය කාරණදස්සනං පටිපක්ඛදුර්භාවතො. තුට්ඨහදයතාදස්සනම්පි කම්මස්ස සුක්කකාරිතාය කාරණදස්සනං. කිත්ති එව වණ්ණො කිත්තිවණ්ණො, තං කිත්තිවණ්ණං ගුණකථං භරන්ති, තං තං දිසං උපාහරන්තිති කිත්තිවණ්ණහරා. තථා තථා කිත්තෙතබ්බතො හි කිත්ති, ගුණො, තෙසං වණ්ණනං කථනං වණ්ණො. තෙනාහ “ගුණකථාහාරකා”ති.

272. කාරණභූතා මෙත්තා එතෙසං අත්ථිති මෙත්තානි, කායකම්මාදීනි. යානි පන තානි යථා යථා ච සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. “විහාරගමන”න්තිආදීසු “මෙත්තවිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා”ති පදං ආහරිත්වා යොජෙතබ්බං. අනාවට්ඨවාරතායාති එත්ථ ද්වාරං නාම අලොභජ්ඣාසයතා දානස්ස මුඛභාවතො. තස්ස සතො දෙයාධම්මස්ස දාතුකාමතා අනාවට්ඨතා එවඤ්ඤි සරමාවසන්තො කුලපුත්තො ගෙහද්වාරෙ පිහිතෙපි අනාවට්ඨවාරො එව, අඤ්ඤථා අපිහිතෙපි සරද්වාරෙ ආවට්ඨවාරො එවාති. තෙන වුත්තං “තත්ථා”තිආදි. විවරිත්වාපි වසන්තොති වචනසෙසො. පිදහිත්වාපිති එත්ථාපි එසෙව නයො. “සීලවන්තෙසු”ති ඉදං පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණවිසුද්ධිදස්සනත්ථං වුත්තං. කරුණාබෙත්තෙපි දානෙන අනාවට්ඨවාරතා එව. “සන්තඤ්ඤෙවා”ති ඉමිනා අසන්තං නත්ථිවචනං පුච්ඡිතපටිවචනං විය ඉච්ඡිතබ්බං එවාති දස්සෙති විඤ්ඤුනං අත්ථිකානං විත්තමද්දවකරණතො. “පුරෙහත්තං පරිභුඤ්ජිතබ්බක”න්ති ඉදං යාවකාලිකෙ එව ආමිසභාවස්ස නිරුල්භතාය වුත්තං.

“සබ්බෙ සත්තා”ති ඉදං තෙසං සමණුභාග්මණානං අජ්ඣාසයසම්පත්තිදස්සනං පක්ඛපාතාභාවදීපනතො, ඔධිසො ඵරණායපි මෙත්තාභාවනාය ලබ්භනතො. යාය කුසලාභිවඩ්ඪිආකඩ්ඨාය තෙසං උපට්ඨාකානං, තථා තෙසං ගෙහපටිසනං, තං සන්ධායාහ “පටිසන්තාපි කල්‍යාණෙන වෙතසා අනුකම්පන්ති නාමා”ති. සුතස්ස පරියොදාපනං නාම තස්ස යාථාවතො අත්ථං විභාවෙත්වා විචිකිච්ඡාතමවිධමනෙන විසොධනන්ති ආහ “අත්ථං කථෙත්වා කඩ්ඛං විනොදෙන්ති”ති. සවනං නාම ධම්මස්ස යාවදෙව සම්මාපටිපජ්ජනාය අසති තස්මිං තස්ස නිරත්ථකභාවතො, තස්මා සුතස්ස පරියොදාපනං නාම සම්මාපටිපජ්ජාපනන්ති ආහ “තථත්තාය වා පටිපජ්ජාපෙත්ති”ති.

273. අලමත්තොති සමත්ථසභාවො, සො ච අත්ථතො සමත්ථො ඵවාති “අභාරං අප්ඤ්ඤාචසනසමත්ථො”ති චුත්තං. දිසානමස්සනට්ඨානෙන යථාචුත්තදිසානං පච්චුපට්ඨානසඤ්ඤිතෙ නමස්සනකාරණෙ. පණ්ඩිතො හුත්වා කුසලො ඡෙතො ලභතෙ යසන්ති යොජනා. සණ්ඨගුණයොගතො සණ්ඨො, සණ්ඨගුණොති පනෙත්ථ සුබ්බමනිපුණපඤ්ඤා, මුදුවාචාති දස්සෙන්තො “සුබ්බම...පෙ.... හණනෙන වා”ති චුත්තං. දිසානමස්සනට්ඨානෙනාති යෙන ඤාණෙන යථාචුත්තා ඡ දිසා චුත්තනයෙන පටිපජ්ජන්තො නමස්සති නාම, තං ඤාණං දිසානමස්සනට්ඨානං, තෙන පටිභානවා. තෙන හි තංතංකිච්චයුත්තපත්තවසෙන පටිපජ්ජන්තො ඉධ “පටිභානවා”ති චුත්තො. නිවාතචුත්තීති පණිපාතසිලො. අත්ථද්ධොති න ථද්ධො ථම්මරහිතොති විත්තස්ස උද්ධුමාතලක්ඛණෙන ථම්මිතභාවෙන විරහිතො. උට්ඨානවීරියසම්පන්නොති කායිකෙන වීරියෙන සමන්තාගතො. නිරන්තරකරණවසෙනාති ආරද්ධස්ස කම්මස්ස සත්තකාරිතාවසෙන. යානුජ්ජන්තියා පඤ්ඤායාති තස්මිං තස්මිං අත්ථකිච්චෙ උපට්ඨිතෙ යානසො තඬ්ඬණෙ ඵච උප්පජ්ජනකපඤ්ඤාය.

සඬ්ඨගහකරොති යථාරහං සත්තානං සඬ්ඨගණ්ඨනකො. මිත්තකරොති මිත්තභාවකරො, සො පන අත්ථතො මිත්තෙ පරියෙසනකො නාම භොතීති චුත්තං. “මිත්තගවෙසනො”ති. යථාචුත්තං වදං වචනං ජානාතීති වදඤ්ඤුති ආහ “පුබ්බකාරිනා චුත්තවචනං ජානාතී”ති. ඉදානි තමෙවත්ථං සඬ්ඨෙපෙන චුත්තං විත්ථාරවසෙන දස්සෙතුං “සභායකස්සා”තිආදි චුත්තං. පුබ්බෙ යථාපවත්තාය වාචාය ජානතෙ වදඤ්ඤුතං දස්සෙත්වා ඉදානි ආකාරසල්ලක්ඛණෙන අප්පවත්තාය වාචාය ජානතෙපි වදඤ්ඤුතං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි චුත්තං. “යෙන යෙන වා පනා”තිආදිනා වචනීයත්ථතං වදඤ්ඤු-සද්දස්ස දස්සෙති. නෙතාති යථාධිජ්ජෙතමත්ථං පච්චක්ඛතො පාපෙතා. තෙනාහ “තං තමත්ථං දස්සෙන්තො පඤ්ඤාය නෙතා”ති. නෙති තං තමත්ථන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. පුනජ්ජුනං නෙතීති අනු අනු නෙති, තං තමත්ථන්ති ආනෙත්වා යොජනා.

තස්මිං තස්මීන්ති තස්මිං තස්මිං දානාදිහි සඬ්ඨගෙහි සඬ්ඨගෙතඬ්ඬෙ පුග්ගලෙ. ආණියාති අක්ඛසිසගතාය ආණියා. යායතොති ගච්ඡතො. පුත්තකාරණාති පුත්තනිමිත්තං. පුත්තහෙතුකඤ්ඤි පුත්තෙන කත්තඬ්ඬං මානං වා පුජං වා.

උපයොගවචනෙති උපයොගත්ථෙ. චුච්චතීති වචනං, අත්ථො. උපයොගවචනෙ වා වත්තඬ්ඬෙ. පච්චත්තන්ති පච්චත්තවචනං. සම්මා පෙක්ඛන්තීති සම්මදෙව කාතඬ්ඬෙ පෙක්ඛන්ති. පසංසනීයාති පසංසිතඬ්ඬා. භවන්ති ඵතෙ සඬ්ඨගෙතඬ්ඬෙ තත්ථ පුග්ගලෙ යථාරහං පවත්තෙන්තාති අධිජ්ජායො.

274. “ඉති භගවා”තිආදි නිගමනං. යා දිසාති යා මාතාපිතුආදිලක්ඛණා පුරත්ථිමාදිදිසා. නමස්සාති නමස්සෙය්‍යාසීති අත්ථො “යථා කථං පනා”තිආදිකාය ගහපතිපුත්තස්ස පුච්ඡාය වසෙන දෙසනාය ආරද්ධත්තා “පුච්ඡාය යත්වා”ති චුත්තං. අකථිතං නත්ථි ගිහීහි කත්තඬ්ඬකම්මෙ අප්පමාදපටිපත්තියා අනවසෙසතො

කලීතත්තා. මාතෘපිතුආදීසු හි තෙහි ව පටිපජ්ජිතබ්බපටිපත්තියා නිරවසෙසතො කථනෙනෙව රාජාදීසු පටිපජ්ජිතබ්බවිධි අත්ථනො කලීතො එව භොතීති. ගිහිනො විනියන්ති, විනයං උපෙන්නි එතෙනාති ගිහිවිනයො. යථානුසිට්ඨන්ති යථා ඉධ සත්ථාරා අනුසිට්ඨං ගිහිවාරිත්තං, තථා තෙන පකාරෙන තං අවිරාධෙත්වා. පටිපජ්ජමානස්ස වුද්ධියෙව පාටිකඬ්ඛාති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි වුද්ධියෙව ඉච්ඡිතබ්බා අවස්සම්භාවිතීති.

සිඬගාලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

9. ආටානාටියසුත්තවණ්ණනා

පයමභාණුවාරවණ්ණනා

275. “චතුද්දිසං රක්ඛං යපෙත්වා”ති ඉදං ද්වීසු යානෙසු චතුසු දිසාසු යපිතං රක්ඛං සන්ධාය වුත්තන්ති තදුභයං දස්සෙතුං “අසුරසෙනායා”තිආදි වුත්තං. අත්තනො හි අධිකාරෙ, අත්තනො රක්ඛාය ව අප්පමජ්ජනෙන තෙසං ඉදං ද්වීසු යානෙසු චතුසු දිසාසු ආරක්ඛට්ඨපනං. යඤ්චි තං අසුරසෙනාය පටිසෙධනත්ථං දෙවපුරෙ චතුසු දිසාසු සක්කස්ස දෙවානම්න්දස්ස ආරක්ඛට්ඨපනං, තං අත්තනො අධිකාරෙ අප්පමජ්ජනං. යං පන තෙසං භගවතො සන්තිකං උපසඬ්ඛමනෙ චතුසු දිසාසු ආරක්ඛට්ඨපනං, තං අත්තනො කතා රක්ඛාය අප්පමජ්ජනං. තෙන වුත්තං “අසුරසෙනාය නිවාරණත්ථ”න්තිආදි. පාළියං චතුද්දිසන්ති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති භූමිමවසෙන තදත්ථං දස්සෙත්තො “චතුසු දිසාසු”ති ආහ. ආරක්ඛං යපෙත්වාති වෙස්සවණාදයො චත්තාරො මහාරාජානො අත්තනා අත්තනා රක්ඛිතබ්බදිසාසු ආරක්ඛං යපෙත්වා ගුත්ති. සම්මදෙව විදහිත්වා. බලගුම්ඛං යපෙත්වාති යක්ඛසෙනාදිසෙනාබලසමුහං යපෙත්වා. ඔවරණං යපෙත්වාති පටිපක්ඛනිසෙධනසමත්ථං ආවරණං යපෙත්වා. ඉති තීහි පදෙහි යථාක්කමං පච්චෙකං දෙවනගරද්වාරස්ස අත්තො, ද්වාරසමීපෙ, ද්වාරතො බහි, දිසාරක්ඛාවසනොති නිවිධාය රක්ඛාය යපිතභාවො වා දීපිතො. තෙනාහ “එවං සක්කස්ස...පෙ.... කත්වා”ති. සත්ත වුද්ධෙ ආරබ්භාති එත්ථ සත්තෙව වුද්ධෙ ආරබ්භ පරිබන්ධනකාරණං මහාපදානට්ඨකායං (දී. නි. ටී. 2.12) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ධම්මආණන්ති ධම්මමයං ආණං, සත්ථු ධම්මවක්කන්ති අත්ථො. “පරිසතො ඛාහිරභාවො, අසම්භොගො”ති එවමාදිං ඉදඤ්චිදඤ්ච විවජ්ජනකරණං කරිස්සාමාති. සාවනන්ති චතුත්තම්පි පරිසානං තික්ඛත්තුං පරිවාරෙන අනුසාවනං, යථා සක්කො දෙවානම්න්දො අසුරසෙනාය නිවාරණත්ථං චතුසු දිසාසු ආරක්ඛං යපාපෙති, එවං මහාරාජානොපි තාදිසෙ කිව්ච්චිසෙසෙ අත්තනො ආරක්ඛං යපෙත්ති. ඉමෙසම්පි හි තතො සාසඬ්ඛං සප්පට්ඨයන්ති. තෙන වුත්තං “අත්තනොපි”තිආදි.

අභික්කන්තාති අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ “බයෙ දිස්සති”ති. තෙනෙව හි “නික්ඛන්තො පයමො යාමො”ති අනන්තරං වුත්තං.

අභික්කන්තකරොති අතිවිය කන්තකරො. තාදියො ච සුන්දරො හද්දකො නාම හොතීති ආහ “සුන්දරෙ දිස්සතී”ති.

කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො කතමො. මෙති මම. පාදානීති පාදෙ. ඉද්ධියාති ඉමාය එවරුපාය දෙවිද්ධියා. “යසසා”ති ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන, පරිච්ඡෙදෙන ච. ජලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තකොති අතිවිය කන්තක කමතියෙන අභිරුපෙන. වණ්ණෙනාති සරිරවණ්ණනිභාය. සබ්බා ඕභාසයං දිසාති දසපි දිසා පභාසෙන්තො වන්දො විය, සුරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. අභිරුපෙති උළාරරුපෙ සම්පන්නරුපෙ. අබ්හනුමොදනෙති සම්පහංසනෙ. ඉධ පනාති “අභික්කන්තාය රත්තියා”ති එතස්මිං පදෙ. තෙනාති බයපරියායත්තා.

රූපායතනාදීසුති ආදි-සද්දෙන අක්ඛරාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. සුවණ්ණවණ්ණොති සුවණ්ණවිජ්ජිති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “ඡවිය”න්ති. තථා හි චුත්තං “කඤ්චනසන්නිභත්තවො”ති (දී. නි. 2.35; 3.200, 218; ම. නි. 2.386) සඤ්ඤාලිභාති සඬගන්ථිතා. වණ්ණොති ගුණවණ්ණනාති ආහ “ථුතිය”න්ති, ථොමනායන්ති අත්ථො. කුලවග්ගෙති බත්තියාදිකුලකොට්ඨාසෙ. තත්ථ “අච්ඡො විජ්ජසන්නො”තිආදිනා වණ්ණිතබ්බට්ඨොන වණ්ණො, ඡවි. වණ්ණනට්ඨොන වණ්ණො, ථුති. අභිත්ථවනට්ඨොන වණ්ණො, ථුති, අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬකරතො වණ්ණිතබ්බතො යපෙතබ්බතො වණ්ණො, බත්තියාදිකුලවග්ගො. වණ්ණියති ඤාපියති එතෙනාති වණ්ණො, ඤාපකං කාරණං. වණ්ණනතො ථුලරස්සාදිභාවෙන උපට්ඨානතො වණ්ණො, සණ්ඨානං. “මහන්තං බුද්දකං, මජ්ඣිම”න්ති වණ්ණෙතබ්බතො පමාණෙතබ්බතො වණ්ණො, පමාණං. වණ්ණියති වක්ඛුනා විවරියතීති වණ්ණො, රූපායතනන්ති එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ වණ්ණ-සද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. සොති වණ්ණසද්දො. ඡවියං දට්ඨබ්බො රූපායතනෙ ගස්භමානස්ස ඡවිමුඛෙනෙව ගහෙතබ්බතො. “ඡවිගතා පන වණ්ණධාතු එව සුවණ්ණවණ්ණොති එත්ථ වණ්ණග්ගහණෙන ගහිතා”ති අපරෙ.

කෙවලපරිපුණ්ණන්ති එකදෙසමිපි අසෙසෙත්වා නිරවසෙසතොව පරිපුණ්ණන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “අනවසෙසතා අත්ථො”ති. කෙවලකප්පාති කප්ප-සද්දො නිපාතො පදපුරුණමත්තං, කෙවලං ඉච්චෙව අත්ථො. කෙවල-සද්දො බහුලවාටීති ආහ “යෙභුය්‍යතා අත්ථො”ති. කෙච් පන “ථිසකං අසමත්තා කෙවලකප්පා”ති වදන්ති. එවං සති අනවසෙසත්ථො එව කෙවල-සද්දත්ථො සියා, අනත්ථන්තරෙන පන කප්ප-සද්දෙන පදවඩ්ඪනං කතං කෙවලමෙව කෙවලකප්පන්ති. අථ වා කප්පනීයතා, පඤ්ඤාපෙතබ්බතා කෙවලකප්පා. අබ්‍යාමිස්සතා විජාතියෙන අසඬකරා සුද්ධතා. අනතිරෙකතා තංපරමතා විසෙසාභාවො. කෙවලකප්පන්ති කෙවලං දළ්භං කත්වාති අත්ථො. කෙවලං චුච්චති නිබ්බානං සබ්බසඬබ්බවිචිත්තත්තා. තං එතස්ස අධිගතං අත්ථිති කෙවලී, සවිජ්ඣකතනිරොධො බිණ්ණසවො.

කප්ප-සද්දො පනායං ස-උපසග්ගො, අනුපසග්ගො වානි අධිප්පායෙන ඔකප්පනියපදෙ ලබ්භමානං කප්පනියසද්දමත්තං නිදස්සෙති, අඤ්ඤා කප්ප-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ ඔකප්පනියපදං අනිදස්සනමෙව සියා. සමණකප්පෙහීති විනයක්කමසිද්ධෙහි සමණවොහාරෙහි. නිව්වකප්පන්ති නිව්වකාලං. පඤ්ඤත්තීති නාමඤ්ඤෙනං තස්ස ආයස්මතො, යදිදං කප්පොති. කප්පිතකෙසමස්සුති කත්තරියා ඡෙදිතකෙසමස්සු. ද්වඩගුලකප්පොති මජ්ඣන්තිකවෙලාය වීතික්කන්තාය ද්වඩගුලතාවිකප්පො. ලෙසොති අපදෙසො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමන්ථස්ස ඔහාසස්ස කෙනවි කාරණෙන ඵකදෙසඵරණමපි සියා, අයං පන සබ්බසොච ඵරිති දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්ප-සද්දො ගහිතොති ආහ “අනවසෙසං සමන්තතො”ති.

යස්මා දෙවතානං සරීරප්පහා ද්වාදසයොජනමත්තං යානං, තතො හියොයාපි ඵරිත්වා තිට්ඨති, තථා වත්ථාහරණාදිහි සමුට්ඨිතා පහා, තස්මා චුත්තං “චන්දිමා විය, සුරියො විය ව එකොහාසං එකං පජ්ජොතං කරිත්වා”ති. කස්මා එතෙ මහාරාජානො භගවතො සන්තිකෙ නිසීදිංසු? නනු යෙභුයොන දෙවතා භගවතො සන්තිකං උපගතා යත්වාච කථෙතබ්බං කථෙත්තා ගව්ඡන්තීති? සච්චමෙනං, ඉධ පන නිසීදනෙ කාරණං අත්ථි, තං දස්සෙතුං “දෙවතාන”න්තිආදි චුත්තං. “ඉදං පරිත්තං නාම සත්තබ්බද්ධපට්ඨසංයුත්තං ගරු, තස්මා න අම්භෙහි යත්වා ගහෙතබ්බ”න්ති වින්තෙත්වා පරිත්තගාරවචසෙන නිසීදිංසු.

276. කස්මා පනෙත්ථ වෙස්සවණො ඵච කථෙසි, න ඉතරෙසු යො කොචීති? තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “කිඤ්චාපි”තිආදි චුත්තං. විස්සාසිකො අභිණ්භං උපසඬකමනෙන. බ්‍යත්තොති විසාරදො, තඤ්චස්ස වෙය්‍යන්තියං සුට්ඨු සික්ඛිතභාවෙනාති ආහ “සුසික්ඛිතො”ති. මනුස්සෙසු විය හි දෙවෙසුපි කොච්චෙව පුරිමජාතිපරිවයෙන සුසික්ඛිතො භොති, තත්‍රාපි කොච්චෙව යථාධිප්පෙතමත්ථං චන්තුං සමත්ථො පරිපුණ්ණපදබ්‍යඤ්ජනාය පොරියා වාචාය සමන්තාගතො. “මහෙසක්ඛා”ති ඉමස්ස අත්ථවචනං “ආනුභාවසම්පන්නා”ති, මහෙසක්ඛාති වා මහාපරිවාරාති අත්ථො. පාණාතිපාතෙ ආදීනවදස්සනෙනෙව තං විපරියායතො තතො චෙරමණියං ආනිසංසො පාකටො භොතීති “ආදීනවං දස්සෙත්වා” ඉච්චෙව චුත්තං. තෙසු සෙනාසනෙසුති යාති “අරඤ්ඤවනප්පත්ථානී”තිආදිනා (ම. නි. 1.34-45) චුත්තාති භික්ඛුනං වසනට්ඨානභූතාති අරඤ්ඤායතනාති, තෙසු භික්ඛුහි සයිතබ්බතො, ආසිතබ්බතො ව සෙනාසනසඤ්ඤිතෙසු. නිබ්බදවාසිනොති රුක්ඛපබ්බතපට්ඨෙසු විමානෙසු නිව්වවාසිතාය නිබ්බදවාසිනො. බ්බද්ධත්තාති ගාථාභාවෙන ගන්ථිතත්තා සම්බන්ධිතත්තා.

“උග්ගණ්භාතු භන්තෙ භගවා”ති අත්තනා චුච්චමානං පරිත්තං භගවන්තං උග්ගණ්භාපෙතුකාමො වෙස්සවණො අවොවානි අධිප්පායෙන වොදකො “කිං පන භගවතො අප්පච්චක්ඛධම්මො නාම අත්ථි”ති වොදෙසි. ආචරියො සබ්බත්ථ අප්පට්ඨනඤ්ඤාචාරස්ස භගවතො න කිඤ්ච අප්පච්චක්ඛන්ති දස්සෙත්තො “නත්ථි”ති වත්වා “උග්ගණ්භාතු භන්තෙ භගවා”ති වදනො වෙස්සවණස්ස

අධිප්පායං විවරන්තො “ඔකාසකරණත්ථ”න්තිආදිමාහ. යථා හි පඤ්චසිංඛො ගන්ධබ්බදෙවපුත්තො දෙවානං තාවතිංසානං, බ්‍රහ්මුතො ච සනඬිකුමාරස්ස සම්මුඛො අත්තනො යථාසුතං ධම්මං භගවතො සන්තිකං උපගන්ත්වා පච්චෙදෙති, එවමයම්පි මහාරාජා ඉතරෙහි සද්ධිං ආටානාටනගරෙ ගාථාවසෙන බන්ධිතං පරිත්තං භගවතො පච්චෙදෙතුං ඔකාසං කාරෙන්තො “උග්ගණ්හාතු හන්තෙ භගවා”ති ආහ, න නං තස්ස පරියාපුණනෙ නියොජෙන්තො. තස්මා උග්ගණ්හාතුති යථිදං පරිත්තං මයා පච්චෙදිතමත්තමෙව හුත්වා චතුත්තං පරිසානං විරකාලං හිතාවහං හොති, එවං උද්ධං ආරක්ඛාය ගණ්හාතු, සම්පට්ච්ඡතුති අත්ථො. සත්ථු කථිතෙති සත්ථු ආරොචිතෙ, චතුත්තං පරිසානං සත්ථු කථනෙ වාති අත්ථො. සුඛවිහාරායාති යක්ඛාදීහි අවිහිංසාය ලද්ධබ්බසුඛවිහාරාය.

277. සත්තපි බුද්ධා චක්ඛුමන්තො පඤ්චහි චක්ඛුහි චක්ඛුමහාවෙ
 විසෙසාභාවතො. තස්මාති යස්මා චක්ඛුමහාවො විය සබ්බභූතානුකම්පිතාදයො සබ්බෙපි විසෙසා සත්තන්තම්පි බුද්ධානං සාධාරණා, තස්මා, ගුණනෙමිත්තකානෙව වා යස්මා බුද්ධානං නාමාති නාම, න ලිඬ්භිකාවත්ථිකයාදිච්ඡකාති, තස්මා බුද්ධානං ගුණවිසෙසදීපනාති “චක්ඛුමන්තස්සා”තිආදිනා (දී. නි. 3.277) චුත්තාති එතාති එකෙකස්ස සත්ත සත්ත නාමාති හොන්ති. තෙසං නාමානං සාධාරණභාවං අත්ථවසෙන යොජෙතබ්බාති දස්සෙතුං “සබ්බෙපි”තිආදි චුත්තං. සබ්බභූතානුකම්පිතොති අනඤ්ඤසාධාරණමහාකරුණාය සබ්බසත්තානං අනුකම්පිකා. න්හාතකිලෙසත්තාති අට්ඨඬ්භිකෙන අරියමග්ගපලෙන සපරසත්තානෙසු නිරවසෙසතො ධොතකිලෙසමලත්තා. මාරසෙනාපමද්දිනොති සපරිවාරෙ පඤ්චපි මාරෙ පමද්දිතවන්තො. චුසිතවන්තොති මග්ගබ්‍රහ්මවරියවාසං, දසවිධං අරියවාසඤ්ච චුසිතවන්තො. චුසිතවන්තතාය එව බාහිතපාපතා චුත්තා හොතිති “බ්‍රාහ්මණස්සා”ති පදං අනාමට්ඨං. විමුත්තාති අනඤ්ඤසාධාරණානං පඤ්චන්තම්පි විමුත්තීනං වසෙන නිරවසෙසතො මුත්තා. අඬ්භිගතොති සරීරඬ්භිගතො, ඤාණඬ්භිගතො ච, ද්වන්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ- (දී. නි. 2.33; 3.200; ම. නි. 2.385) අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනෙහි නික්ඛමනප්පහා, බ්‍යාමප්පහා, කෙතුමාලාඋණ්ඨිසප්පහා ච සරීරඬ්භිගතො නික්ඛමනකරස්මියො, යමකමහාපාටිහාරියාදීසු උප්පජ්ජනකප්පහා ඤාණඬ්භිගතො නික්ඛමනකරස්මියො. න එතානෙව “චක්ඛුමා”තිආදිනා (දී. නි. 3.277) චුත්තාති සත්ත නාමාති, අථ බො අඤ්ඤානිපි බහුති අපරිමිතාති නාමාති. කථන්ති ආහ “අසඬ්ඛෙය්‍යයාති නාමාති සගුණෙන මහෙසිනොති චුත්ත”න්ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. අට්ඨ. 76). කෙන චුත්තං? ධම්මසෙනාපතිනා.

යදි එවං කස්මා වෙස්සවණො එතානෙව ගණ්ඨිති ආහ “අත්තනො පාකටනාමවසෙනා”ති. බීණාසවා ජනාති අධිප්පෙනා. තෙ හි කම්මකිලෙසෙහි ජානාපි එවං න පුන ජායස්සන්තිති ඉමිනා අත්ථෙට්ඨන ජනා. යථාහ “යො ච කාලසංසො භූතො”ති (ජා. 1.2.190) දෙසනාසිසමත්තන්ති නිදස්සනමත්තන්ති අත්ථො, අවයවෙන වා සමුදායුපලක්ඛණමෙතං. සති ච පිසුණවාචප්පහානෙ එරුසවාචා පහිනාව හොති, පගෙව ච මුසාවාදොති “අපිසුණා” ඉච්චෙව චුත්තා.

මහත්තානි මහා අත්තා සභාවො එතෙසන්ති මහත්තා. තෙනාහ “මහත්තභාවං පත්තා”ති. මහත්තානි වා මහා අත්තා, පරිනිබ්බානපරියොසානානි චුත්තං හොති. මහත්තෙහි වා සීලාදීහි සමන්තාගතා. අයං තාව අට්ඨකථායං ආගතනයෙන අත්ථො. ඉතරෙසං පන මතෙන බුද්ධාදීහි අරියෙහි මහතීයතො චූජනීයතො මහං නාම නිබ්බානං, මහමත්තො එතෙසන්ති මහත්තා, නිබ්බානදිට්ඨානි අත්ථො. නිස්සාරදානි සාරජ්ජරහිතා, නිබ්භයානි අත්ථො. තෙනාහ “විගතලොමහංසා”ති.

හිතන්ති හිතවිත්තං, සත්තානං හිතෙසීති අත්ථො. යථාභූතං විපස්සිසුන්ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙසු සමුදයාදිතො යථාවතො විවිධෙනාකාරෙන පස්සිංසු. “යෙ වාපි”ති පුබ්බෙ පච්චත්තඛහුවවනෙන අනියමතො චුත්තෙ තෙසමිපිති අත්ථං. සම්පදානඛහුවවනවසෙන නියමෙත්වා “නමත්ථු”ති ව පදං ආනෙත්වා යොජෙති යං තං-සද්දානං අබ්‍යභිචාරිතසම්බන්ධභාවතො. විපස්සිංසු නමස්සන්තීති වා යොජනා. පට්ඨගාථායානි “යෙ වාපි නිබ්බුතා ලොකෙ”ති එවං චුත්තගාථාය. දුතියගාථායානි තදන්තරගාථාය. තත්ථ දෙසනාමුඛමත්තන්ති ඉතරෙසමිපි බුද්ධානං නාමග්ගහණෙ පත්තෙ ඉමස්සෙව හගවතො නාමග්ගහණං තථා දෙසනාය මුඛමත්තං, තස්මා තෙපි අත්ථතො ගහිතා එවානි අධිජ්ජායො. තෙනාහ “අයමිපි හී”තිආදි. තත්ථ අයන්ති අයං ගාථා. පුරිමයොජනායං තස්සානි විසෙසිතබ්බතාය අභාවතො “යන්ති නිපාතමත්ත”න්ති චුත්තං, ඉධ පන “තස්ස නමත්ථු”ති එවං සම්බන්ධස්ස ව ඉච්ඡිතත්තා “ය”න්ති නාමපදං උපයොගෙකවචනන්ති දස්සෙත්තො “යං නමස්සන්ති ගොතම”න්ති ආහ.

278. “යතො උග්ගච්ඡති සුරියො”තිආදිකං කස්මා ආරද්ධං? යං යෙ යක්ඛාදයො සත්ථු ධම්මආණං, අත්තතො ව රාජාණං නාදියන්ති, තෙසං “ඉදඤ්චිදඤ්ච නිග්ගහං කර්ස්සාමා”ති සාවනං කාතුකාමා තත්ථ තත්ථ ද්විසහස්සපරිත්තදීපපරිවාරෙසු චතුසු මහාදීපෙසු අත්තතො ආණාය වත්තානං අත්තතො පුත්තානං, අට්ඨවිසතියා යක්ඛසෙනාපතිආදීනඤ්ච සත්ථරි පසාදගාරවඛහුමානඤ්ච පවෙදෙත්වා නිග්ගහාරහානං සන්තජ්ජනත්ථං ආරද්ධං. තත්ථ “යතො උග්ගච්ඡති”තිආදිසු “යතො යානතො උදෙතී”ති චුච්චති, කුතො පන යානතො උදෙතීති චුච්චති? පුබ්බවිදෙහවාසීනං තාව මජ්ඣන්තිකට්ඨානෙ යීතො ජම්බුදීපවාසීනං උදෙතීති චුච්චති, උත්තරකුරුකානං පන ඔග්ගච්ඡතීති ඉමිනා නයෙන සෙසදීපෙසුපි සුරියස්ස උග්ගච්ඡතොග්ගච්ඡනපරියායො වෙදිතබ්බො. අයඤ්ච අත්ථො හෙට්ඨා අග්ගඤ්ඤසුත්තවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.121) පකාසිතො එව. අදිතියා පුත්තොති ලොකසමුදාවාරවසෙන චුත්තං. ලොකියා හි දෙවෙ අදිතියා පුත්තා, අසුරෙ අතිරියා පුත්තානි වදන්ති. ආදිජ්ජනතො පන ආදිච්චො, එකජ්ජනාරෙනෙව තීසු දීපෙසු ආලොකවිදංසනෙන සමුජ්ජලනතොති අත්ථො. මණ්ඩලිති එත්ථ ඊ-කාරො භුසත්ථොති ආහ “මහත්තං මණ්ඩලං අස්සානි මණ්ඩලි”ති. මහත්තං හිස්ස විමානමණ්ඩලං පඤ්ඤාසයොජනායාමවිත්ථාරතො. “සංවරිපි නිරුජ්ඣති”ති ඉමිනාව දිවසොපි ජායතීති අයමිපි අත්ථො චුත්තොති වෙදිතබ්බො. රත්ති අත්තරධායතීති සිනෙරුපච්ඡායාලක්ඛණස්ස අත්ථකාරස්ස විගච්ඡනතො.

උදකරහදොති ජලධි. “තස්මිං යානෙ”ති ඉදං පුරත්ථිමසමුද්දස්ස උපරිභාගෙන සූරියස්ස ගමනං සන්ධාය චුත්තං. තථා හි ජම්බුදිපෙ ධීතානං පුරත්ථිමසමුද්දතො සූරියො උග්ගච්ඡන්තො විය උපට්ඨාති. තෙනාහ “යතො උග්ගච්ඡති සූරියො”ති. සමුද්දනට්ඨයෙන අත්තති පතිතස්ස සම්මදෙව, සබ්බසො ව උන්දනට්ඨයෙන කිලෙදනට්ඨයෙන සමුද්දො. සමුද්දො හි කිලෙදනට්ඨයො රහදො. සාරිතොදකොති අනෙකාති යොජනසහස්සාති විත්ථිණ්ණොදකො, සරිතා නදියො උදකෙ එතස්සාති වා සරිතොදකො.

සිනෙරුපබ්බතරාජා වක්කවාළස්ස වෙමජ්ඣෙ ධීතො, තං පධානං කත්වා වත්තබ්බන්ති අධිජ්ජායෙන “ඉතොති සිනෙරුතො”ති වත්වා තථා පන දිසාවචත්ථානං අනවට්ඨිතන්ති “තෙසං නිසින්තට්ඨානතො වා”ති චුත්තං. තෙසන්ති චතුත්තං මහාරාජානං. නිසින්තට්ඨානං ආටානාටනගරං. තත්ථ හි නිසින්තා තෙ ඉමං පරිත්තං බන්ධිංසු. තෙසං නිසින්තට්ඨානතොති වා සත්ථු සන්තිකෙ තෙසං නිසින්තට්ඨානතො. උභයථාපි සූරියස්ස උදයට්ඨානා පුරත්ථිමා දිසා නාම භොති. පුරිමපක්ඛංයෙවෙත්ථ වණ්ණෙත්ති. තෙන චුත්තං “ඉතො සා පුරිමා දිසා”ති. සූරියො, පන වන්දනක්ඛන්තාදයො ව සිනෙරුං දක්ඛිණතො, වක්කවාළපබ්බතඤ්ච වාමතො කත්වා පරිවත්තෙත්ති. යත්ථ ව තෙසං උග්ගමනං පඤ්ඤායති, සා පුරත්ථිමා දිසා. යත්ථ ඔක්කමනං පඤ්ඤායති, සා පච්ඡිමා දිසා. දක්ඛිණපස්සෙ උත්තරා දිසා, වාමපස්සෙ දක්ඛිණා දිසාති චතුමභාදීපවාසීනං පච්චෙකං සිනෙරු උත්තරාදිසායමෙව, තස්මා අනවට්ඨිතා දිසාවචත්ථාති ආහ “ඉති නං ආචික්ඛති ජනො”ති. යං දිසන්ති යං පුරත්ථිමදිසං යසස්සීති මහාපරිවාරො. කොට්ඨසතසහස්සපරිමාණා හි දෙවතා අභිණ්භං පරිවාරෙත්ති. වන්දනාගරුක්ඛාදීසු ඔසධිතිණුවනජ්ජතිසුගන්ධානං අබ්බතො, තෙහි දිත්තභාවුපගමනතො “ගන්ධබ්බා”ති ලද්ධනාමානං වාතුමහාරාජිකදෙවානං අධිපති භාවතො. මෙ සුතන්ති එත්ථ මෙති නිපාතමත්තං. සුතන්ති විස්සුතන්ති අත්ථො. අයඤ්ඤෙත්ථ යොජනා – තස්ස ධතරට්ඨමහාරාජස්ස පුත්තාපි බහවො. කිත්තකා? අසීති, දස එකො ව. එකනාමා. කථං? ඉන්දනාමා. “මහජ්ජලා”ති ව සුතං විස්සුතමෙන ලොකෙති.

ආදිච්චො ගොතමගොත්තො, භගවාපි ගොතමගොත්තො, ආදිච්චෙන සමානගොත්තතාය ආදිච්චො බන්ධු එතස්සාතිපි ආදිච්චබන්ධු, ආදිච්චස්ස වා බන්ධුති ආදිච්චබන්ධු, තං ආදිච්චබන්ධුනං. අනවජ්ජෙනාති අවජ්ජපටිපක්ඛෙන බ්‍රහ්මචිහාරෙන. සමෙක්ඛසි ඔධිසො, අනොධිසො ව ඵරණෙන ඔලොකෙසිආසයානුසයවරියාධිමුත්තිආදිච්චාගාවබ්බොධවසෙන. වත්වා වන්දන්තීති “ලොකස්ස අනුකම්පකො”ති කිත්තෙත්වා වන්දන්ති. සුතං නෙතන්ති සුතං නනුති එතස්මිං අත්ථො නු-සද්දො. අට්ඨකථායං පන නොකාරොයන්ති අධිජ්ජායෙන අම්භෙහීති අත්ථො චුත්තො. එතන්ති එතං තථා පරිකිත්තෙත්වා අමනුස්සානං දෙවතානං වන්දනං. වදන්ති ධතරට්ඨමහාරාජස්ස පුත්තා.

279. යෙන පෙනා පවුච්චන්තිති එත්ථ වචනසෙසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, න යථාරුතවසෙනෙවාති දස්සෙන්තො “යෙන දිසාභාගෙන නිහරියන්තුති වුච්චන්ති”ති ආහ. ඩය්හන්තු වාති පෙනෙ සන්ධාය වදති. ඡිජ්ජන්තු වා හත්ථපාදාදිකෙ පිසුණා පිට්ඨිමංසිකා. හඤ්ඤන්තු පාණාතිපාතිනොතිආදිකා. පවුච්චන්තිති වා සමුච්චන්ති, “අලං තෙස”න්ති සමාවිනියන්තිති අත්ථො. එවඤ්ඤි වචනසෙසෙන විනා එව අත්ථො සිද්ධො හොති. රහස්සඛගන්ති බීජං සන්ධාය වදති.

280. යස්මිං දිසාභාගෙ සුරියො අත්ථං ගච්ඡතිති එත්ථ “යතො යානතො උදෙති”ති එත්ථ චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

281. යෙන දිසාභාගෙන උත්තරකුරු රම්මො අවට්ඨිතො, ඉතො සා උත්තරා දිසාති යොජනා. මහානෙරුති මහන්තො, මහනියො ව නෙරුසඬ්ඛාතො පබ්බතො. තෙනාහ “මහාසිනෙරු පබ්බතරාජා”ති. රජතමයං. තථා හි තස්ස පභාය අජ්ඣෙක්ඛාත්ථතං තස්සං දිසායං සමුද්දොදකං බීරං විය පඤ්ඤායති. මණ්ඩයන්ති ඉන්දනීලමයං. තථා හි දක්ඛිණදිසාය සමුද්දොදකං යෙභුයොන නීලවණ්ණං හුත්වා පඤ්ඤායති, තථා ආකාසං. මනුස්සා ජායන්ති. කථං ජායන්ති? අමමා අපරිග්ගහාති යොජනා. මමත්තවිරහිතාති “ඉදං මම ඉදං මමා”ති මමඬකාරවිරහිතාති අධිජ්ජායො. යදි තෙසං “අයං මය්හං හරියා”ති පරිග්ගහො නත්ථි, “අයං මෙ මාතා, අයං හගිනී”ති එවරුපා ඉධ විය මරියාදාපි න සියා මාතුආදිභාවස්ස අජානනතොති වොදනං සන්ධායාහ “මාතරං වා”තිආදි. ඡන්දරාගො නුජ්ජජ්ජතිති එත්ථ “ධම්මතාසිද්ධස්ස සීලස්ස ආනුභාවෙන පුත්තෙ දිට්ඨමත්තෙ එව මාතු ථනතො ථඤ්ඤං පග්ගරති, තෙන සඤ්ඤාණෙන තෙසං මාතරි පුත්තස්ස මාතුසඤ්ඤා, මාතු ව පුත්තෙ පුත්තසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨිතා”ති කෙවි.

නඬගලාති ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “නඬගලානිපි”ති. අකට්ඨෙති අකසිතෙ අකතකසිකම්මෙ.

තණ්ඩුලාව තස්ස ඵලන්ති සත්තානං පුඤ්ඤානුභාවගෙනුකා ථුසාදිඅභාවෙන තණ්ඩුලා එව තස්ස සාලිස්ස ඵලං. තුණ්ඩිකිරන්ති පචනභාජනස්ස නාමන්ති චුත්තං “උක්ඛලිය”න්ති. ආකිරිත්වාති තණ්ඩුලාති පක්ඛිපිත්වා. නිද්ධුමඬගාරෙතොති ධුමඬගාරරහිතෙන කෙවලෙන අග්ගිනා. ජොතිකපාසාණතො අග්ගිමිහි උට්ඨහන්තෙ කුතො ධුමඬගාරානං සම්භවො. හොජනන්ති ඔදනමෙවාධිජ්ජෙතන්ති “හොජනමෙවා”ති අවධාරණං කත්වා තෙන නිවත්තෙතබ්බං දස්සෙන්තො “අඤ්ඤො සුපො වා බ්‍යඤ්ජනං වා න හොති”ති ආහ. යදි එවං රසවිසෙසයුත්තො තෙසං ආහාරො න හොතිති? නොති දස්සෙන්තො “භුඤ්ජන්තානං...පෙ.... රසො හොති”ති ආහ. මච්ඡරියවිත්තං නාම න හොතිති ධම්මතාසිද්ධස්ස සීලස්ස ආනුභාවෙන. තථා හි තෙ කත්ථවිපි අමමා පරිග්ගහාව හුත්වා වසන්ති.

අපිච තත්ථ උත්තරකුරුකානං පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධො අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො – තත්ථ කිර තෙසු තෙසු පදෙසෙසු සනවිතපත්තසඤ්ජන්තසාධාපසාධා

කූටාගාරුපමා මනොරමා රුක්ඛා තෙසං මනුස්සානං නිවෙසනකිව්චං සාධෙන්නි,
 යත්ථ සුඛං නිවසන්නි, අඤ්ඤෙපි තත්ථ රුක්ඛා සුජාතා සබ්බදාපි පුජ්භිතග්ගා
 තිට්ඨන්නි, ජලාසයාපි විකසිතකමලකුචලයපුණ්ඩරිකසොගන්ධිකාදිපුජ්චසඤ්ජන්තා
 සබ්බකාලං පරමසුගන්ධං සමන්තතො පවායන්තා තිට්ඨන්නි. සරිරමිපි තෙසං
 අතිදීප්තාදිදොසරහිතං ආරොහපරිණාහසම්පන්නං ජරාය අනභිභූතත්තා
 චලිපලිතාදිදොසරහිතං යාවතායුකං අපරික්ඛිණිජවබලපරක්කමසොහමෙව හුත්වා
 තිට්ඨති. අනුට්ඨානඵලපජීවිතාය න ච තෙසං කසිවාණිජ්ජාදිවසෙන,
 ආහාරපරියෙට්ඨිවසෙන දුක්ඛං අත්ථි, තතො ඵච න දාසදාසිකම්මකරාදිපරිග්ගහො
 අත්ථි, න ච තත්ථ සිතුණ්හඬංසමකසවාතාතපසරිසපවාළාදිපරිස්සයො අත්ථි. යථා
 නාමෙත්ථ ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්චුසවෙලායං සමසිතුණ්හඋතු හොති,
 ඵචමෙව සබ්බකාලං සමසිතුණ්හොච උතු හොති, න ච තෙසං කොචි උපසාතො,
 විහෙසා වා උජ්ජජ්ජති. අකට්ඨපාකිමමෙව සාලිං අකණං අටුසං සුගන්ධං
 තණ්ඩුලඵලං පරිභුඤ්ජන්තානං තෙසං කුට්ඨං, ගණ්ඨො, කිලාසො, සොසො,
 කාසො, සාසො, අපමාරො, ජරොති ඵචමාදිකො න කොචි රොගො උජ්ජජ්ජති. න
 තෙ බුජ්ජා වා වාමනකා වා කාණා වා කුණි වා බඤ්ජා වා පක්ඛහතා වා විකලඬිගා වා
 විකලින්ද්‍රියා වා හොන්ති. ඉත්ථියොපි තත්ථ නාතිදීප්තා නාතිරස්සා නාතිකිසා
 නාතිටුලා නාතිකාළා නාව්චොදාතා සොහග්ගජ්ජත්තරූපා හොන්ති. තථා හි දීපඬිගුලී
 තම්බනඬි ලම්බත්ථනා තනුමජ්ඣා පුණ්ණවන්දමුඬි විසාලක්ඬි මුදුගත්තා සංභිතුරු
 ඔදාතදත්තා ගම්භීරනාහි තනුජඩ්ඝා දීප්තීලවෙල්ලිතකෙසි පුටුලසුසොණි
 නාතිලොමානාලොමා සුහගා උතුසුඛසම්ඵස්සා සණ්භා සබ්බලසම්භාසා
 නානාහරණවිභූසිතා විවරන්ති. සබ්බදා හි සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොන්ති. පුරිසා
 ච පඤ්චවිසතිවස්සුද්දෙසිකා විය, න පුත්තදාරෙසු රජ්ජන්ති. අයං තත්ථ ධම්මතා.

සත්තාහිකමෙව ච තත්ථ ඉත්ථිපුරිසා කාමරතියා විහරන්ති, තතො චිත්තරාගා
 යථාසකං ගච්ඡන්ති. න තත්ථ ඉධ විය ගබ්භොක්කන්තිමූලකං,
 ගබ්හපරිහරණමූලකං, විජායනමූලකං වා දුක්ඛං හොති. රත්තකඤ්චුකතො
 කඤ්චනපටිමා විය දාරකා මාතුකුච්ඡිතො අමක්ඛිතා ඵච සෙම්භාදිතා සුබ්බෙනෙව
 නික්ඛමන්ති, අයං තත්ථ ධම්මතා.

මාතා පත පුත්තං වා ධීතරං වා විජායින්වා තෙසං විවරණජ්ජදෙසෙ යපෙත්වා
 අනපෙක්ඛා යථාරුචි ගච්ඡති. තෙසං තත්ථ සයිතානං යෙ පස්සන්ති පුරිසා, ඉත්ථියො
 වා, තෙ අත්තතො අඬිගුලියො උපනාමෙන්නි, තෙසං කම්මබලෙන තතො ඛීරං
 පවත්තති, තෙන දාරකා යාපෙන්නි. ඵචං පත වඩ්ඪන්තා කතිපයදිවසෙහෙව
 ලද්ධබලා හුත්වා දාරිකා ඉත්ථියො උපගච්ඡන්ති, දාරකා පුරිසෙ. කජ්ජරුක්ඛතො
 ඵච ච තෙසං තත්ථ තත්ථ වත්ථාහරණානි නිජ්ජජ්ජන්ති.
 නානාවිරාගවණ්ණවිචිත්තානි හි සුබ්බමානි මුදුසුඛසම්ඵස්සානි වත්ථානි තත්ථ තත්ථ
 කජ්ජරුක්ඛෙසු ඔලම්බන්තානි ඉට්ඨන්ති.
 නානාවිධරංසිජාලසමුජ්ජලවිවිධවණ්ණරතනවිනද්ධානි
 අනෙකවිධමාලාකම්මලතාකම්මහිත්තිකම්මවිචිත්තානි
 සීසුපගගීචුපගහත්ථුපගකටුපගපාදුපගානි සොවණ්ණමයානි ආහරණානි ච

කප්පරුක්කතො ඔලම්බන්ති. තථා

විණාමුද්ධිගපණවසම්මතාලසඬිචංසවෙනාලපරිවානිවල්ලකීපභුතිකා තුරියහණ්ඩාපි තතො තතො ඔලම්බන්ති. තත්ථ ච බහු ඵලරුක්ඛා කුමහමත්තානි ඵලානි ඵලන්ති මධුරරසානි, යානි පරිභුඤ්ජිත්වා තෙ සත්තාහම්පි බුජ්ජිපාසාහි න බාධියන්ති.

නජ්ජොපි තත්ථ සුචිසුද්ධජලා සුපතිත්ථා රමණියා අකද්දමා වාලුකතලා නාතිසීතා නාවිචුණ්හා සුරහිගන්ධිහි ජලජපුජ්චෙහි සඤ්ජන්තා සබ්බකාලං සුරහිං වායන්ති යො සන්දන්ති. න තත්ථ කණ්ටකතිණකක්ඛලගච්ජලතා හොන්ති, අකණ්ටකා

පුජ්ඵලසම්පන්නා ඵච හොන්ති. චන්දනනාගරුක්ඛා සයමෙව රසං පග්ගරන්ති.

න්හායිතුකාමා ච නදීතිත්ථෙ ඵකජ්ඣං චත්ථාහරණානි යපෙත්වා නදිං ඔතරිත්වා

න්හත්වා උත්තිණ්ණත්තිණ්ණා උපරිට්ඨිමං චත්ථාහරණං ගණ්හන්ති, න තෙසං ඵචං

හොති “ඉදං මම, ඉදං පරස්සා”ති, තතො ඵච න තෙසං කොචි විග්ගහො වා විවාදො

වා. සත්තාහිකා ඵච ච තෙසං කාමරතිකීලා හොති, තතො විතරාගා විය විවරන්ති.

යත්ථ ච රුක්ඛෙ සයිතුකාමා හොන්ති, තත්ථෙව සයනං උපලහන්ති. මතෙ ච

සත්තෙ දිස්වා න රොදන්ති, න සොචන්ති, තඤ්ච මණ්ඩයිත්වා නික්ඛිපන්ති.

තාවදෙව ච තෙසං තථාරූපා සකුණා උපගන්ත්වා මතං දීපන්තරං නෙත්ති. තස්මා

සුසානං වා අසුචිට්ඨානං වා තත්ථ නත්ථි. න ච තතො මතා නිරයං වා

තිරච්ඡානයොනිං වා පෙත්තිවිසයං වා උපපජ්ජන්ති. “ධම්මතාසිද්ධස්ස

පඤ්චසීලස්ස ආනුභාවෙන තෙ දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති”ති වදන්ති.

වස්සසහස්සමෙව ච තෙසං සබ්බකාලං ආයුජ්ජමාණං. සබ්බමෙතං තෙසං පඤ්චසීලං

විය ධම්මතාසිද්ධං ඵවානි වෙදිතබ්බං. තත්ථානි තස්මිං උත්තරකුරුදිපෙ.

ඵකබුරං කත්වානි අනෙකසඵම්පි ඵකසඵං විය කත්වා, අස්සං විය කත්වානි

අත්ථො. “ගාවි”න්ති චත්වා පුන “පසු”න්ති චුත්තත්තා ගාවිතො ඉතරො සබ්බො

චතුජ්ජදො ඉධ “පසු”ති අධිජ්ජෙතොති ආහ “යපෙත්වා ගාවි”න්ති.

තස්සානි ගබ්හිනිත්ථියා. පිට්ඨි ඔනම්තුං සහතිති කුච්ඡියා ගරුභාරතාය තෙසං

ආරුල්හකාලෙ පිට්ඨි ඔනමති, තෙසං නිසජ්ජං සහති පල්ලඬිකෙ නිසින්නා විය

හොන්ති. සම්මාදිට්ඨිකෙති කම්මපථසම්මාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨිකෙ. ඵත්ථානි

ජම්බුදිපෙ. ඵත්ථ හි ජනපදවොහාරො, න උත්තරකුරුමිහි. තථා හි

“පච්චන්තිමම්ලක්ඛවාසිකෙ”ති ච චුත්තං.

තස්ස රඤ්ඤානි වෙස්සවණමහාරාජස්ස. ඉති සො අත්තානමෙව පරං විය

කත්වා වදති. ඵසෙව නයො පරතොපි. බහුවිධං නානාරතනවිචිත්තං නානාසණ්ඨානං

රථාදි දිබ්බයානං උපට්ඨිතමෙව හොති සුදන්තවාහනයුත්තං, න තෙසං යානානං

උපට්ඨාපනෙ උස්සුක්කං ආපජ්ජිතබ්බං අත්ථි. ඵතානීති හත්ථියානාදීනි. නෙසන්ති

වෙස්සවණපරිවාරිකානං. කප්පිතානි හුත්වා උට්ඨිතානි ආරුහිතුං

උපකප්පනයානානි. නිපන්තාපි නිසින්නාපි විවරන්ති චන්දිමසුරියා විය යථාසකං

විමානෙසු.

නගරා අභූති ලිඛිතවිපල්ලාසෙන චුත්තන්ති ආහ “නගරානි හවිංසුති අත්ථො”ති. ආධානාධා නාමානි ඉත්ථිලිඛිතවිපෙන ලද්ධනාමං නගරං ආසි.

තස්මිං යත්වානි තස්මිං පදෙසෙ පරකුසිටනාටානාමකෙ නගරෙ යත්වා. තතො උජුං උත්තරදිසායං. එතස්සානි කසිවත්තනගරස්ස. අපරභාගෙ අපරකොට්ඨාසෙ, පරතො ඉව්චෙව අත්ථො.

කුචෙරොති තස්ස පුරිමජාතිසමුදාගතං නාමන්ති තෙනෙව පසඬිගෙන යෙනායං සම්පත්ති අධිගතා, තදස්ස පුබ්බකම්මං ආචික්ඛිතුං “අයං කිරා”තිආදි චුත්තං. උච්ඡුචජ්ජන්ති උච්ඡුසස්සං. අවසෙසසාලාහීති අවසෙසයන්තසාලාහි, නිස්සක්කවචනඤ්චෙනං. තත්ථෙවානි පුඤ්ඤත්ථං දිත්තසාලායමෙව.

පටිඵසන්තොති පති පති අත්ථෙ ඵසන්තො වීමංසන්තො. න කෙවලං තෙ වීමංසන්ති ඵව, අථ ඛො තමත්ථං පතිට්ඨාපෙන්නීති ආහ “විසුං විසුං අත්ථෙ උපපරික්ඛමානා අනුසාසමානා”ති. යක්ඛරට්ඨිකානි යක්ඛරට්ඨාධිපතිනො. යක්ඛා ච චෙස්සවණස්ස රඤ්ඤො නිවෙසනද්වාරෙ නියුත්තා වානි යක්ඛදොවාරිකා, තෙසං යක්ඛදොවාරිකානං.

යස්මා ධරණිපොරක්ඛණිතො පුරාණොදකං භස්සයන්තං භෙට්ඨා වුට්ඨි හුත්වා නික්ඛමති, තස්මා තං තතො ගභෙත්වා මෙසෙහි පවුට්ඨං විය භොතීති චුත්තං “යතො පොක්ඛරණිතො උදකං ගභෙත්වා මෙසා පවස්සන්ති”ති. යතොති යතො ධරණිපොක්ඛරණිතො. සභානි යක්ඛානං උපට්ඨානසභා.

තස්මිං යානෙති තස්සා පොක්ඛරණියා තීරෙ යක්ඛානං වසනවතෙ. සදා ඵලිකානි නිච්චකාලං සඤ්ජාතඵලා. නිච්චපුජ්චිකානි නිච්චං සඤ්ජාතපුජ්ඵා. නානාදිජගණායුතානි නානාවිධෙහි දිජගණෙහි යුත්තා. තෙහි පන සකුණසඬිසෙහි ඉතො විතො ච සම්පතන්තෙහි පරිබ්භමන්තෙහි යස්මා සා පොක්ඛරණි ආකුලා විය භොති, තස්මා චුත්තං “විවිධපක්ඛිසඬිසසමාකුලා”ති. කොඤ්චසකුණෙහීති සාරසසකුන්තෙහි.

“ඵවං වීරවත්තාන”න්ති ඉමිනා තථා වස්සිතවසෙන “ජීවඤ්ජීවකා”ති අයං තෙසං සමඤ්ඤානි දස්සෙති. උට්ඨවචිත්තකානි ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො. තෙනාහ “ඵවං වස්සමානා”ති. පොක්ඛරසාතකානි පොක්ඛරසණ්ඨානතාය “පොක්ඛරසාතකා”ති ඵවං ලද්ධනාමා.

සබ්බකාලං සොහතීති සබ්බඋතුසු සොහති, න තස්සා භෙමන්තාදිවසෙන සොභාවිරතො අත්ථි. ඵවංභූතා ච නිච්චං පුජ්චිතජලජට්ඨජපුජ්ඵතාය, ඵලභාරහරිතරුක්ඛපරිවාරිතතාය, අට්ඨඬිගසමන්තාගතසලිලතාය ච නිරන්තරං සොහති.

282. පරිකම්මන්ති පුබ්බපචාරං. පරිසොධෙන්වාති එකක්ඛරස්සාපි

අවිරාධනාවසෙන ආවරියසන්තිකෙ සබ්බං සොධෙන්වා. සුට්ඨු උග්ගහිතාති පරිමණ්ඩලපදබ්බාසද්දාය පොරියා වාචාය විස්සට්ඨාය අනෙලගලාය අත්ථස්ස විඤ්ඤාපතියා සම්මදෙව උග්ගහිතා. තථා හි “අත්ථස්ථ ඛ්‍යාසද්දාය පරිසොධෙන්වා”ති වුත්තං. අත්ථං ජානතො එව හි ඛ්‍යාසද්දාය පරිසුඤ්ඤාති, නො අජානතො. පදබ්බාසද්දායති පදස්ථෙව ඛ්‍යාසද්දාය අභාපෙන්වා. එවස්ථි පරිපුණ්ණා නාම හොතිති. විසංවාදෙන්වාති අස්සදා කත්වා. තෙජවන්තං න හොති විරජ්ඣනතො වෙව විම්භයත්ථභාවතො ව. සබ්බසොති අනවසෙසතො ආදිමජ්ඣපරියොසානතො. තෙජවන්තං හොතිති සභාවනිරුත්තිං අවිරාධෙන්වා සුඤ්ඤාත්තිභාවෙන සාධනතො. එවං පයොගවිපත්තිං පභාය පයොගසම්පත්තියා සති පරිත්තස්ස අත්ථසාධකතං දස්සෙන්වා ඉදාති අජ්ඣාසයවිපත්තිං පභාය අජ්ඣාසයසම්පත්තියා අත්ථසාධකතං දස්සෙන්වා “ලාභහෙතු”තිආදි වුත්තං. ඉදං පරිත්තභණ්ණං සත්තානං අනත්ථපටිබාහනහෙතුති තස්ස ඤාණකරුණාපුබ්බකතා නිස්සරණපක්ඛො. මෙත්තං පුරෙවාරිකං කත්වාති මෙත්තාමනසිකාරෙන සත්තෙසු හිතඵරණං පුරක්ඛන්වා.

“වත්ථුං වා”තිආදි පුබ්බෙ වතුපරිසමජ්ඣෙ කතාය සාධනාය භගවතො පවෙදනං. සරවත්ථුන්ති වසනගෙහං. නිබද්ධවාසන්ති පරගෙහෙපි නෙවාසිකභාවෙන වාසං න ලභෙය්‍ය, යං පන මහාරාජානං, යක්ඛසෙනාපතීනස්ථ අජානන්තානංයෙව කදාපි වසින්වා ගමනං, තං අප්පමාණන්ති අධිප්පායො. සම්බන්ති යක්ඛාදිසමාගමං. කාමං පාළියං “න මෙ සො”ති ආගතං, ඉතරෙසම්පි පන මහාරාජානමත්තතා එකජ්ඣාසයතාය තෙසම්පි අජ්ඣාසයං හදයෙ යපෙන්වා වෙස්සවණො තථා අවොව. කස්සදං අනු අනු වහිතුං අයුත්තො අනාවස්භො, සබ්බකාලං කස්සදං ලද්ධං අයුත්තොති අත්ථො, තං අනාවස්භං. තෙනාහ “න ආවාහයුත්ත”න්ති. න විවස්භන්ති අවිවස්භං, කස්සදං ගහෙතුමයුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ “න විවාහයුත්ත”න්ති. ආහිතො අහංමානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. අත්තා විසයභුතො එතාසං අත්ථිති අත්තා, පරිභාසා, තාහි. පරියත්තං කත්වා වචනෙන පරිපුණ්ණාහි. යථා යක්ඛා අක්කොසිතබ්බො, එවං පවත්තා අක්කොසා යක්ඛඅක්කොසා නාම, තෙහි. තෙ පන “කළාරක්ඛි කළාරදන්තා කාලවණ්ණා”ති එවං ආදයො.

විරුද්ධාති විරුජ්ඣනකා පරෙහි විරොධිනො. රහසාති සාරම්භකාති අධිප්පායො. තෙනාහ “කරණුත්තරියා”ති. රහසාති වා සාහසිකා. සාමිනො මනසො අස්සවාති මනස්සා, කිඬිකරා. යෙ හි “කිං කරොමි හද්දන්තෙ”ති සාමිකස්ස වසෙ වත්තන්ති, තෙ එවං වුච්චන්ති. තෙන වුත්තං “යක්ඛසෙනාපතීනං යෙ මනස්සා, තෙස”න්ති. ආණාය අවිරොධිතුපචාරා අවරුද්ධා, තෙ පන ආණාවතො පච්චත්ථිකා නාම හොන්තිති “පච්චාමිත්තා වෙරිනො”ති වුත්තං. උජ්ඣාපෙනබ්බන්ති හෙට්ඨා කත්වා විත්තාපෙනබ්බං, තං පන උජ්ඣාපනං තෙසං නිවකිරියාය ජානාපනං හොතිති ආහ “ජානාපෙනබ්බා”ති.

පරිත්තපරිකම්මකථාවණ්ණනා

පරිත්තස්ස පරිකම්මං කථෙතබ්බන්ති ආටානාටියපරිත්තස්ස පරිකම්මං පුබ්බුපචාරට්ඨානියං මෙත්තසුත්තාදි කථෙතබ්බං. එවඤ්ඤි තං ලද්ධාසෙවනං හුත්වා තෙජවත්තං භොති. තෙනාහ “පට්ඨමෙව ඡී”තිආදි. පිට්ඨං වා මංසං වාති වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන මච්ඡසතසුපාදිං සඬගණ්භාති. ඔතාරං ලහන්ති අත්තනා පියායිතබ්බආභාරවසෙන පියායිතබ්බට්ඨානවසෙන ව. “පරිත්ත...පෙ.... නිසීදිතබ්බ”න්ති ඉමිනාව පරිත්තකාරකස්ස භික්ඛුනො පරිසුද්ධිපි ඉච්ඡිතබ්බාති දස්සෙති.

“පරිත්තකාරකො...පෙ.... සම්පරිවාරිතෙනා”ති ඉදං පරිත්තකරණෙ බාහිරරක්ඛාසංවිධානං. “මෙත්තචිත්තං ...පෙ.... කාතබ්බ”න්ති ඉදං අබ්භන්තරරක්ඛා උභයතො රක්ඛාසංවිධානං. එවඤ්ඤි අමනුස්සා පරිත්තකරණස්ස අත්තරායං කාතුං න විසහන්ති. මඬගලකථා වත්තබ්බා පුබ්බුපචාරවසෙන. සබ්බසන්තිපාතොති තස්මිං විහාරෙ, තස්මිං වා ගාමබෙත්තෙ සබ්බෙසං භික්ඛුනං සන්තිපාතො. ඤාසෙතබ්බො, “වෙතියඬගණෙ සබ්බෙහි සන්තිපතිතබ්බ”න්ති. අනාගන්තුං නාම න ලබ්භති අමනුස්සෙන බුද්ධාණාභයෙන, රාජාණාභයෙන ව. ගහිතකාපදෙසෙන අමනුස්සොව පුච්ඡිතො භොතීති ආහ “අමනුස්සග්ගහිතකො ‘ත්වං කො නාමා’ති පුච්ඡිතබ්බො”ති. මාලාගන්ධාදීසු පුජනත්ථං විනිශ්ඤ්ජියමානෙසු. පත්තීති තුය්හං පත්තිදානං. පිණ්ඩපාතෙ පත්තීති පිණ්ඩපාතෙ දියාමානෙ පත්තිදානං. දෙවතානන්ති යක්ඛසෙනාපතීනං. පරිත්තං භණ්ණබ්බන්ති එත්ථාපි “මෙත්තචිත්තං පුරෙවාරිකං කත්වා”ති ව “මඬගලකථා වත්තබ්බා”ති ව “විහාරස්ස උපවනෙ”ති එවමාදි ව සබ්බං ගිහීනං පරිත්තකරණෙ වුත්තං පරිකම්මං කාතබ්බමෙව.

සරීරෙ අධිමුච්චති සරීරං අනුපවිසිත්වා විය ආවිසන්තො යථා ගහිතකස්ස වසෙන න වත්තති, අත්තනො එව වසෙන වත්තති, එවං අධිමුච්චති අධිට්ඨතිත්වා තිට්ඨති. තෙනාහ “ආවිසති තස්සෙව වෙවචන”න්ති. ලග්ගති තත්ථෙව ලග්ගො අල්ලිතො භොති. තෙනාහ “න අපෙති”ති. රොගං වඩ්ඪෙන්නොති ධාතුනං සමභාවෙන වත්තිතුං අප්පදානවසෙන උප්පන්නං රොගං වඩ්ඪෙන්නො. ධාතුනං විසමභාවාපත්තියා ව ආභාරස්ස ව අරුච්චනෙන ගහිතකස්ස සරීරෙ ලොහිතං සුස්සති, මංසං මිලායති, තං පනස්ස යක්ඛො ධාතුක්ඛොහනිමිත්තතාය කරොන්තො විය භොතීති වුත්තං “අප්පමංසලොහිතං කරොන්තො”ති.

283. තෙසං නාමාති ඉන්ද්‍රාදිනාමභාවෙන වොහරිතබ්බතො. තතොති තතො ආරොචනතො පරං. තෙති යක්ඛසෙනාපතයො. ඔකාසො න භවිස්සති භික්ඛුභික්ඛුතියො, උපාසකඋපාසිකායො විභෙදෙතුං අවසරො න භවිස්සති සම්මදෙව ආරක්ඛාය විහිතත්තාති.

ආටානාටියසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

10. සචරිතසුත්තවණ්ණනා

296. දසසහස්සවක්කවාලෙති බුද්ධබෝධිතභූතෙ දසසහස්සපරිමාණෙ වක්කවාලෙ. තත්ථ හි ඉමස්මිං වක්කවාලෙ දෙවමනුස්සායෙව කතාධිකාරා, ඉතරෙසු දෙවා විසෙසහාගිනො. තෙන චුත්තං “දසසහස්සවක්කවාලෙ ඤාණජාලං පත්ථරිත්වා”ති. ඤාණජාලපත්ථරණන්ති ච තෙසං තෙසං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනවසෙන ඤාණස්ස පවත්තනමෙව. තෙනාහ “ලොකං වොලොකයමානො”ති, සත්තලොකං බ්‍යවලොකයමානො ආසයානුසයවරිතාධිමුත්තිආදිකෙ විසෙසතො ධගාහෙත්වා පස්සන්තොති අත්ථො. මඬගලං හණාපෙස්සන්ති “තං තෙසං ආයතිං විසෙසාධිගමස්ස විජ්ජාට්ඨානං හුත්වා දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය භවිස්සා”ති. තීහි පිටකෙහි සම්මසිත්වාති තිපිටකතො එකකදුකාදිනා සඬගහෙතබ්බස්ස සඬගණ්හනවසෙන සම්මසිත්වා විමසිත්වා. ඤාතුං ඉච්ඡිතා අත්ථා පඤ්භා, තෙ පන ඉමස්මිං සුත්තෙ එකකාදිවසෙන ආගතා සහස්සං, චුද්දස වාති ආහ “චුද්දසපඤ්භාධිකෙත පඤ්භසහස්සෙන පටිමණ්ඤෙන්වා”ති. එවමිධ සම්පිණ්ඤෙන්වා දස්සිතෙ පඤ්භෙ පරතො සුත්තපරියොසානෙ “එකකවසෙන ද්වෙ පඤ්භා කථිතා”තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 3.349) විභාගෙන පරිගණෙන්වා සයමෙව දස්සෙස්සති.

උබ්භතකතවසන්ධාගාරවණ්ණනා

297. උච්චාධිට්ඨානතාය තං සන්ධාගාරං භූමිතො උබ්භතං වියාති “උබ්භතක”න්ති නාමං ලහති. තෙනාහ “උච්චත්තා වා එවං චුත්ත”න්ති. සන්ධාගාරසාලාති එකා මහාසාලා. උයොගකරණාදීසු හි රාජානො තත්ථ යත්වා “එත්තකා පුරතො ගච්ඡන්තු, එත්තකා පච්ඡා”තිආදිනා තත්ථ නිසීදිත්වා සන්ධං කරොන්ති මරියාදං බන්ධන්ති, තස්මා තං යානං “සන්ධාගාර”න්ති චුච්චති. උයොගාට්ඨානතො ච ආගන්ත්වා යාව ගෙහං ගොමයපරිහණ්ඩාදිවසෙන පටිජග්ගනං කරොන්ති, තාව එකං ද්වෙ දිවසෙ තෙ රාජානො තත්ථ සන්ථම්භන්තිතිපි සන්ධාගාරං, තෙසං රාජුනං සහ අත්ථානුසාසනඅගාරන්තිපි සන්ධාගාරන්ති. යස්මා වා තෙ තත්ථ සන්තිපතිත්වා “ඉමස්මිං කාලෙ කසිතුං වට්ටති, ඉමස්මිං කාලෙවපිතු”න්තිආදිනා සරාවාසකිච්චං සන්ධරන්ති, තස්මා ඡිද්දාවඡිද්දං සරාවාසං තත්ථ සන්ධරන්තිතිපි සන්ධාගාරං, සා එව සාලාති සන්ධාගාරසාලා. දෙවතාති සරදෙවතා. නිවාසවසෙන අනජ්ඣාචුත්ථත්තා “කෙනච්චි වා මනුස්සභූතෙනා”ති චුත්තං. කම්මකරණවසෙන පන මනුස්සා තත්ථ නිසජ්ජාදීනි කප්පෙසුමෙව. “සයමෙව පන සත්ථු ඉධාගමනං අම්භාකං පුඤ්ඤවසෙනෙව, අහො මයං පුඤ්ඤවත්තො”ති භට්ඨතුට්ඨා එවං සම්මා වින්තෙසුන්ති දස්සෙන්තො “අම්භෙහි”තිආදිවාහ.

298. අට්ටකාති විත්තකම්මකරණත්ථං බද්ධා මඤ්චකා. මුත්තමත්තාති තාවදෙව සන්ධාගාරෙ නවකම්මස්ස නිට්ඨාපිතභාවමාහ,

තෙන “අවිරකාරිත” න්තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං විභාවෙති. අරඤ්ඤං ආරාමො ආරම්භබ්බට්ඨානං එතෙසන්ති අරඤ්ඤාරාමා. සන්ථරණං සන්ථරී, සබ්බො සකලො සන්ථරී එත්ථාති සබ්බසන්ථරී, භාවනපුංසකනිද්දෙසොයං. තෙනාහ “යථා සබ්බං සන්ථතං හොති, එව”න්ති.

299. සමන්තපාසාදිකොති සමන්තතො සබ්බභාගෙන පසාදාවහො වාතුරියසො. “අසීතිහත්ථං යානං ගණ්භාති”ති ඉදං බුද්ධානං කායජ්ජහාය පකතියා අසීතිහත්ථෙ යානෙ අභිබ්බාපනතො චුත්තං. ඉද්ධානුභාවෙන පන අනන්තං අපරිමාණං යානං විජ්ජොතතෙව. නීලජිතලොහිතොදාතමඤ්ජට්ඨපහස්සරවසෙන ජබ්බණ්ණා. සබ්බෙ දිසාභාගාති සරීරජ්ජහාය බාහුල්ලතො චුත්තං.

අබ්භමභිකාදීහි උපක්කිලිට්ඨං සුඤ්ඤං න සොහති, තාරකාවිතං පන අන්තලික්ඛං තාසං පහාහි සමන්තතො විජ්ජොතමානං විරොචතීති ආහ “සමුග්ගතතාරකං විය ගගනතල”න්ති. සබ්බපාලිචුල්ලොති මූලතො පට්ඨාය යාව සාබග්ගා චුල්ලො. “පටිපාටියායපිතාන”න්තිආදි පරිකප්පුපමා. තථා හි විය-සද්දග්ගහණං කතං. සිරියා සිරිං අභිභවමානං වියාති අත්තතො සොභාය තෙසං සොහන්ති අත්ථො. “හික්ඛුපි සබ්බෙවා”ති ඉදං නෙසං “අප්පිව්ඡා”තිආදිනා චුත්තගුණසු ලොකියගුණානං වසෙන යොජෙතබ්බං. න හි තෙ සබ්බෙව දසකථාවත්ථුලාහිතො. තෙන චුත්තං “සුත්තන්තං ආවජ්ජෙත්වා...පෙ.... අරහන්තං පාපුණ්ණස්සන්ති”ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.296). තස්මා යෙ තත්ථ අරියා, තෙ සබ්බෙසමිපි පදානං වසෙන බොධිතා හොන්ති. යෙ පන පුටුප්පනා, තෙ ලොකියගුණදීපකෙහි පදෙහීති න තථා හෙට්ඨා “අසීතිමහාපෙරා”තිආදි චුත්තං. පුබ්බෙ අරහත්තභාගිනො ගහිතා.

රූපකායස්ස අසීතිඅනුබ්බාසඤ්ජන-පටිමණ්ඩිත-ද්වත්තිංසමභාපුරිසලක්ඛණකායජ්ජහායාමජ්ජහාකෙතුමාලාවිචිත්තතාව (දී. නි. 2.33; 3.200; ම. නි. 2.385) බුද්ධවෙසො. ජබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො විස්සජ්ජෙත්තස්ස භගවතො කායස්ස ආලොකිතවිලොකිතාදීසු පරමුක්කංසගතො බුද්ධාවෙණිකො අවචන්තුපසමො බුද්ධවිලාසො. අස්සන්ති තස්සං.

සන්ධාගාරානුමොදනපටිසංයුත්තාති “සිතං උණ්භං පටිහන්ති”තිආදිනා (වුළුව. 295, 315) නයෙන සන්ධාගාරගුණුපසඤ්චිතා සන්ධාගාරකරණපුඤ්ඤානිසංසභාවිති. පක්ඛණ්ණකකථාති සඬ්භිතිඅනාරුළ්භා සුණන්තානං අජ්ඣාසයානුරූපතාය විවිධවිපුලහෙතුපමාසමාලඬිකතා නානානායවිචිත්තා විත්ථාරකථා. තෙනාහ “තදා හී”තිආදි. ආකාසගඬිගං ඔතාරෙන්තො විය නිරූපක්කිලෙසතාය සුවිසුද්ධෙන, විපුලොදාරතාය අපරිමෙයොන ව අත්ථෙත සුණන්තානං කායචිත්තපරිලාභවූපසමනතො. පථවොජං ආකඬ්ඨන්තො විය අඤ්ඤෙසං සුදුක්කරතාය, මහාසාරතාය වා අත්ථස්ස. මහාජම්බුං මත්ථකෙ ගහෙන්වා වාලෙන්තො විය වාලනපච්චයට්ඨානවසෙන පුබ්බෙනාපරං අනුසන්ධානතො. යොජනිය...පෙ.... පායමානො විය දෙසනං

චතුසච්චයන්තෙ පක්ඛිපිත්වා අත්ථවෙදධම්මවෙදස්සෙව ලභාපනෙන
සාතමධුරධම්මාමතරසුපසංහරණතො. මධුගණ්ඨන්ති මධුපථලං.

300. “තුණ්හිභුතං තුණ්හිභුතං”න්ති ඛ්‍යාපනිච්ඡායං ඉදං ආමෙඛිතච්චනන්ති
දස්සෙතුං “යං යන්දිස”න්තිආදි වුත්තං. අනුවිලොකෙත්වාති එත්ථ අනු-සද්දො
“පරි”ති ඉමිනා සමානත්ථො, විලොකනඤ්චෙත්ථ සත්ථු චක්ඛුද්වයෙනපි
ඉච්ඡිතබ්බන්ති “මංසචක්ඛුනා...පෙ.... තතො තතො විලොකෙත්වා”ති
සඬ්ඛෙපතො චත්වා තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “මංසචක්ඛුනා හී”තිආදි
වුත්තං. හත්ථෙන කුච්ඡිතං කතං හත්ථකුක්කුච්චං කුකතමෙව කුක්කුච්චන්ති කත්වා.
එවං පාදකුක්කුච්චං දට්ඨබ්බං. නිච්චලා නිසිදිංසු අත්තතො සුවිනීතභාවෙන,
බුද්ධගාරවෙන ව. “ආලොකං පන වඩ්ඪයිත්වා”තිආදි කදාචි හගවා එවමිපි
කරොතීති අධිප්පායෙන වුත්තං. න හි සත්ථු සාවකානං විය එවං
පයොගසම්පාදනීයමෙන ඤාණං. තිරොහිතවිදුරචත්තනිපි රූපගතෙ මංසචක්ඛුනො
පචත්තියා ඉච්ඡිතත්තා විමංසිතබ්බං. අරහත්තුපගං අරහත්තපදට්ඨානං. චක්ඛුතලෙසු
නිමිත්තං යපෙත්වාති භාවනානුයොගසම්පත්තියා සබ්බෙසං තෙසං හික්ඛුනං
චක්ඛුතලෙසු ලබ්භමානං සන්තින්ද්‍රියවිගතථිතමිද්ධතාකාරසඬ්ඛාතං නිමිත්තං
අත්තතො හදයෙ යපෙත්වා සල්ලක්ඛෙත්වා. කස්මා ආභිලායති
කොට්ඨසතසහස්සහත්ථිනාගානං බලං ධාරන්තස්සාති වොදකස්ස අධිප්පායො.
ආචරියො එස සඬ්ඛාරානං සභාවො, යදිදං අනිච්චතා. යෙ පන අනිච්චා, තෙ
එකන්තෙනෙව උදයවයපටිපිළිතතාය දුක්ඛා එව, දුක්ඛසභාවෙසු තෙසු සත්ථු කායෙ
දුක්ඛජ්ජත්තියා අයං පච්චයොති දස්සෙතුං “හගවකො හී”තිආදි වුත්තං. පිට්ඨිවාතො
උජ්ජප්පි, සො ව බො පුබ්බෙ කතකම්මපච්චයා. ස්වායමත්ථො පරමත්ථදීපනියං
උදානට්ඨකථායං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

හින්තනිගණ්ඨවත්ථුචණ්ණනා

301. භෙට්ඨා වුත්තමෙව පාසාදිකසුත්තචණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 3.164).

302. ස්වාඛ්‍යාතං ධම්මං දෙසෙතුකාමොති ස්වාඛ්‍යාතං කත්වා ධම්මං
කථෙතුකාමො, සත්ථාරා වා ස්වාඛ්‍යාතං ධම්මං සයං හික්ඛුනං කථෙතුකාමො.
සත්ථාරා දෙසිතධම්මමෙව හි තතො තතො ගහෙත්වා සාවකා සබ්බමචාරීනං
කථෙත්ති.

එකකචණ්ණනා

303. සමග්ගෙහි භාසිතබ්බන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤං සමග්ගෙහි හුත්වා භාසිතබ්බං,
සජ්ඣායිතබ්බඤ්ඤෙව චණ්ණෙතබ්බඤ්ඤොති අත්ථො. යථා පන සමග්ගෙහි
සඬ්ඛායනං හොති, තමිපි දස්සෙතුං “එකච්චනෙහී”තිආදි වුත්තං. එකච්චනෙහීති
විරොධාභාවෙන සමානච්චනෙහි. තෙනාහ “අචිරුද්ධච්චනෙහී”තිආදි. සාමග්ගිරසං
දස්සෙතුකාමොති යස්මිං ධම්මෙ සඬ්ඛායනෙ සාමග්ගිරසානුභවනං ඉච්ඡිතං

දෙසනාකුසලතාය, තත්ථ එකකදුකතිකාදිවසෙන බහුධා සාමග්ගිරසං
දස්සෙතුකාමො. සබ්බෙ සත්තාති අනවසෙසා සත්තා, තෙ පන භවහෙදතො
සබ්බෙපෙනෙව හින්දිත්වා දස්සෙන්තො “කාමහවාදිසු”තිආදිමාහ.
බාධිකරණානම්පි බාහිරත්ථසමාසො හොති යථා “උරසිලොමො”ති ආහ
“ආහාරතො ධීති එතෙසන්ති ආහාරට්ඨිතිකා”ති. තිට්ඨති එතෙනාති ධීති, ආහාරො
ධීති එතෙසන්ති ආහාරට්ඨිතිකාති එවං වා එත්ථ සමාසවිග්ගහො දට්ඨබ්බො.
ආහාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා, පච්චයායත්තචුත්තිකාති අත්ථො. පච්චයත්ථො
හෙත්ථ ආහාර-සද්දො “අයං ආහාරො අනුප්පන්තස්ස වා
කාමච්ඡන්දස්සඋප්පාදායා”තිආදිසු (සං. නි. 5.183, 232) විය. එවඤ්ඤි “සබ්බෙ
සත්තා”ති ඉමිනා අසඤ්ඤසත්තාපි පරිග්ගහිතා හොන්ති. සා පනායං
ආහාරට්ඨිතිකතා නිප්පරියායතො සඬාරාධම්මො, න සත්තධම්මො. තෙනෙවාහු
අට්ඨකථාවරියා “සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති ආගතට්ඨානෙ සඬාරාලොකො
වෙදිතබ්බො”ති (විසුද්ධි. 1.136; පාරා. අට්ඨ. වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; උදා. අට්ඨ.
30; චූළනි. අට්ඨ. 65; උදා. අට්ඨ. 186) යදි එවං “සබ්බෙ සත්තා”ති ඉදං කථන්ති?
පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනාති නායං දොසො. යථාහ භගවා “එකධම්මෙ හික්ඛවෙ
හික්ඛු සම්මා නිබ්බිත්ථමානො සම්මා විරජ්ජමානො සම්මා විමුච්චමානො සම්මා
පරියන්තදස්සාපි සම්මත්තං අභිසම්මෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති,
කතමස්මිං එකධම්මෙ? සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති (අ. නි. 10.27) එකො
ධම්මොති “සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා”ති ය්වායං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය
සබ්බෙසං සඬාරානං පච්චයායත්තචුත්තිතාය ආහාරපරියායෙන සාමඤ්ඤතො
පච්චයධම්මො චුත්තො, අයං ආහාරො නාම එකො ධම්මො. යාථාවතො ඤ්ඤත්වාති
යථාසභාවතො අභිසම්බුජ්ඣන්ති. සම්මදුක්ඛානොති තෙනෙව අභිසම්බුද්ධාකාරෙන
සම්මදෙව දෙසිතො.

වොදකො චුත්තම්පි අත්ථං යාථාවතො අප්පට්පජ්ජමානො නෙය්‍යත්ථං
සුත්තපදං නීතත්ථතො දහන්තො “සබ්බෙ සත්තා”ති වචනමත්තෙ යත්වා “නනු
වා”තිආදිනා වොදෙති. ආවරියො අවිපරිතං තත්ථ යථාධිප්පෙතමත්ථං
පවෙදෙන්තො “න විරුජ්ඣති”ති වත්වා “තෙසඤ්ඤි ඤානං ආහාරො හොති”ති
ආහ. ඤානන්ති එකවොකාරභවාභං සඤ්ඤාය විරජ්ජනවසෙන පවත්තං
රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානං. පාළියං පන “අනාහාරා”ති වචනං අසඤ්ඤභවෙ
චතුත්තං ආහාරානං අභාවං සන්ධාය චුත්තං, න පච්චයාහාරස්ස අභාවතො. “එවං
සත්තෙපි”ති ඉදං සාසනෙ යෙසු ධම්මෙසු විසෙසතො ආහාර-සද්දො නිරුළ්භො,
“ආහාරට්ඨිතිකා”ති එත්ථ යදි තෙ එව ගය්හන්ති, අබ්‍යාපිතදොසො ආපන්නො. අථ
සබ්බොපි පච්චයධම්මො ආහාරොති අධිප්පෙනො, ඉමාය ආහාරපාළියා විරොධො
ආපන්නොති දස්සෙතුං ආරද්ධං. “න විරුජ්ඣති”ති යෙනාධිප්පායෙන චුත්තං, තං
විවරන්තො “එතස්මිඤ්ඤි සුත්තෙ”තිආදිමාහ. කබලීකාරාහාරාදීනං
ඔපට්ඨමකරූපාහරණාදි නිප්පරියායෙන ආහාරභාවො. යථා හි කබලීකාරාහාරො
ඔපට්ඨමකරූපාහරණෙන රූපකායං උපත්ථම්හෙති, එවං එස්සාදයො ව
වෙදනාදිආහරණෙන නාමකායං උපත්ථම්හෙත්ති, තස්මා සතිපි ජනකභාවෙ

උපත්ථම්මකභාවො ඔජාදීසු සාතිසයො ලබ්භමානො මුඛො ආභාරට්ඨොති තෙ එව නිජ්ජරියායෙන ආභාරලක්ඛණා ධම්මා චුත්තා. ඉධාති ඉමස්මිං සඬ්භිතිසුත්තෙ. පරියායෙන පච්චයො ආභාරොති චුත්තො සබ්බො පච්චයො ධම්මො අත්තනො එලං ආහරතීති ඉමං පරියායං ලභතීති. තෙනාහ “සබ්බධම්මානඤ්ඡී”තිආදි. තත්ථ සබ්බධම්මානන්ති සබ්බෙසං සඬ්ඛතධම්මානං. ඉදානි යථාචුත්තමත්ථං සුත්තෙන (අ. නි. 10.61) සමත්ථෙතුං “තෙනෙවාහා”තිආදි චුත්තං. අයන්ති පච්චයාහාරො.

නිජ්ජරියායාහාරොපි ගභිතොව හොති, යාවතා සොපි පච්චයහාවෙනෙව ජනකො, උපත්ථම්මකො ව භුත්වා තං තං එලං ආහරතීති චත්තබ්බතං ලභතීති. තත්ථාති පරියායාහාරො, නිජ්ජරියායාහාරොති ද්වීසු ආහාරෙසු. අසඤ්ඤභවෙ යදිපි නිජ්ජරියායාහාරො න ලබ්භති, පච්චයාහාරො පන ලබ්භති පරියායාහාරලක්ඛණො. ඉදානි ඉමමෙවත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං “අනුජ්ජන්තෙ හි බුද්ධෙ”තිආදි චුත්තං. උජ්ජන්තෙ බුද්ධෙ තිත්ථකරමතනිස්සිතානං ඤානභාවනාය අසිජ්ඣනතො “අනුජ්ජන්තෙ බුද්ධෙ”ති චුත්තං. සාසනිකා තාදිසං ඤානං න නිබ්බත්තෙන්ති “තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතා”ති චුත්තං. තිත්ථියා හි උපත්තිවිසෙසෙ විමුත්තිසඤ්ඤිතො, අඤ්ඤාචිරාගාචිරාගෙසු ආදීනවානිසංසදස්සිතො වා භුත්වා අසඤ්ඤසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙන්වා අක්ඛණභූමියං උජ්ජජ්ජන්ති, න සාසනිකා. වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වාති වායොකසිණෙ පඨමාදිති තිණි ඤානානි නිබ්බත්තෙන්වා තතියජ්ඣානෙ විණ්ණවසී භුත්වා තතො චුට්ඨාය චතුත්ථජ්ඣානාධිගමාය පරිකම්මං කත්වා. තෙනාහ “චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා”ති. කස්මා පනෙත්ථ වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං චුත්තන්ති? යදෙත්ථ චත්තබ්බං, තං බ්‍රහ්මජාලට්ඨිකායං (දී. නි. ටී. 1.41) විත්ථාරිතමෙව. ධිති ජිගුච්ඡන්තෙව නිපාතො, තස්මා ධි විත්තන්ති විත්තං ජිගුච්ඡාමිති අත්ථො. ධිබ්බතෙතං විත්තන්ති එතං මම විත්තං ජිගුච්ඡිතං වත හොතු. වතාති සම්භාවනෙ, තෙන ජිගුච්ඡං සම්භාවෙන්තො වදති. නාමාති ව සම්භාවනෙ එව, තෙන විත්තස්ස අභාවං සම්භාවෙති. විත්තස්ස භාවාහාවෙසු ආදීනවානිසංසෙ දස්සෙතුං “විත්තඤ්ඡී”තිආදි චුත්තං. ඛන්තිං රූපිං උජ්ජාදෙත්වාති “විත්තස්ස අභාවො එව සාධු සුට්ඨු”ති ඉමං දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං, තත්ථ ව අභිරූපිං උජ්ජාදෙත්වා.

තථා භාවිතස්ස ඤානස්ස ධිතිභාගියභාවජ්ජන්තියා අපරිනිනජ්ඣානස්ස තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතස්සෙව තථා ඤානභාවනා හොතීති ආහ “මනුස්සලොකෙ”ති. පණ්ණිනො අහොසීති මරණස්ස ආසන්නකාලෙ යපිතො අහොසී. යදි යානාදිනා ආකාරෙන නිබ්බත්තෙය්, කම්මබලෙන යාව හෙදා තෙනෙවාකාරෙන තිට්ඨෙය් වාති ආහ “සො තෙන ඉරියාපථො”තිආදි.

එව රූපානම්පිති එවං අවෙතනානම්පි. පි-සද්දෙන පගෙව සවෙතනානන්ති දස්සෙති. කථං පන අවෙතනානං නෙසං පච්චයාහාරස්ස උපකජ්ජන්ති වොදනං සන්ධාය තත්ථ නිදස්සනං දස්සෙන්තො “යථා”තිආදිමාහ.

යෙ උට්ඨානවීරියෙනෙව දිවසං වීතිනාමෙත්වා තස්ස නිස්සන්දඵලමත්තං කිඤ්චිදෙව ලහිත්වා ජීවිකං කප්පෙන්ති, තෙ උට්ඨානඵලපථීවිනො. යෙ පන අත්තනො පුඤ්ඤඵලමෙව උපථීවෙන්ති, තෙ පුඤ්ඤඵලපථීවිනො. තෙරයිකානං පන නෙව උට්ඨානවීරියවසෙන ජීවිකාකප්පනං, පුඤ්ඤඵලස්ස පන ලෙසොපි නත්ථීති වුත්තං. “යෙ පන තෙ තෙරයිකා...පෙ.... න පුඤ්ඤඵලපථීවීති වුත්තා”ති. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ආහරණෙන මනොසඤ්චෙනනාහාරොති වුත්තා, න යස්ස කස්සචි ඵලස්සාති අධිප්පායෙන “කිං පඤ්ච ආහාරා අත්ථී”ති වොදෙති. ආවරියො නිප්පරියායාහාරෙ අධිප්පෙනෙ සියා තව වොදනායාවසරො, සා පන එත්ථ අනවසරාති දස්සෙතුං. “පඤ්ච න පඤ්චාති ඉදං න වත්තබ්බ”න්ති වත්වා පරියායාහාරස්සෙව පනෙත්ථ අධිප්පෙනහාවං දස්සෙන්නො “නනු පච්චයො ආහාරොති වුත්තමෙත”න්ති ආහ. තස්මාති යස්ස කස්සචි පච්චයස්ස “ආහාරො”ති ඉච්ඡිතත්තා. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පාළියා සමත්ථෙන්නො “යං සන්ධායා”ති ආදිමාහ.

මුඛ්‍යාහාරවසෙනපි තෙරයිකානං ආහාරට්ඨිතිකතං දස්සෙතුං. “කබළිකාරං ආහාරං...පෙ.... සාධෙති”ති වුත්තං. යදි එවං තෙරයිකා සුඛපටිසංවෙදිනොපි හොත්තීති? නොති දස්සෙතුං. “බෙළොපි හී”ති ආදි වුත්තං. තයොති තයො අරුපාහාරා කබළිකාරාහාරස්ස අහාවතො. අවසෙසානන්ති අසඤ්ඤසත්තෙහි අවසෙසානං. කාමහවාදීසු නිබ්බත්තසත්තානං පච්චයාහාරො හි සබ්බෙසං සාධාරණොති. එතං පඤ්භන්ති “කතමො එකො ධම්මො”ති එවං වොදිතමෙතං පඤ්භං. කථෙත්වාති විස්සජ්ජෙත්වා.

“තත්ථ තත්ථ...පෙ.... දුක්ඛං හොති”ති එතෙන යථා ඉධ පට්ඨමස්ස පඤ්භස්ස නියායාතනං, දුතියස්ස උද්ධරණං න කතං, එවං ඉමිනා එව අධිප්පායෙන ඉතො පරෙසු දුක්ඛකාදිපඤ්භෙසු තත්ථ තත්ථ ආදිපරියොසානෙසු එව උද්ධරණනියායාතනාති කත්වා සෙසෙසු න කතන්ති දස්සෙති. පටිච්ච එතස්මා ඵලං එතීති පච්චයො, කාරණං, තදෙව අත්තනො ඵලං සඬ්ඛරොතීති සඬ්ඛාරොති ආහ “ඉමස්මිම්පි...පෙ.... සඬ්ඛාරොති වුත්තො”ති. ආහාරපච්චයොති ආහරණට්ඨිපිට්ඨො පච්චයො. ආහරණඤ්චෙත්ථ උප්පාදකත්තප්පධානං, සඬ්ඛරණං උපත්ථම්මකත්තප්පධානන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො. තෙනාහ “අයමෙත්ථ හෙට්ඨිමනො විසෙසො”ති. නිප්පරියායාහාරෙ ගහිතෙ “සබ්බෙ සත්තා”ති වුත්තෙපි අසඤ්ඤසත්තා න ගහිතා එව හවිස්සන්තීති පදෙසවිසයො සබ්බ-සද්දො හොති යථා “සබ්බෙ තසන්තිදණ්ඩස්සා”ති ආදීසු (ධ. ප. 130). න හෙත්ථ ඛිණාසවාදිනං ගහණං හොති. පාකටො හවෙය්‍ය විසෙසසාමඤ්ඤස්ස විසයත්තා පඤ්භානං. නො ව ගණ්හිංසු අට්ඨකථාවරියා. ධම්මො නාම නත්ථී සඬ්ඛනොති අධිප්පායො. ඉධ දුතියපඤ්භෙ “සඬ්ඛාරො”ති පච්චයො එව කථිතොති සම්බන්ධො.

යදා සම්මාසම්බොධිසමධිගතො, තදා එව සබ්බඤ්ඤායං සච්ඡිකතං ජාතන්ති ආහ “මහාබොධිමණ්ඩෙ නිසීදිත්වා”ති. සයන්ති සාමංයෙව. අද්ධනියන්ති

අද්ධානක්ඛමං චිරකාලාවට්ඨායි පාරම්පරියවසෙන. තෙනාහ “එකෙන භී”තිආදි. පරම්පරකථානියමෙනාති පරම්පරකථාකථනනියමෙන,
නියමිතත්ථබ්බාඤ්ජනානුපුබ්බියා කථායාති අත්ථො. එකකවසෙනාති එකං එකං පරිමාණං එතස්සාති එකකො, පඤ්භො. තස්ස එකකස්ස වසෙන. එකකං නිට්ඨිතං විස්සජ්ජනන්ති අධිජ්ජායොති.

එකකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුකවණ්ණනා

304. වත්තාරො ඛන්ධාති තෙසං තාව නාමනට්ඨෙත නාමභාවං පට්ඨමං වත්ථා පච්ඡා නිබ්බානස්ස වත්තුකාමො ආහ. තස්සාපි හි තථා නාමභාවං පරතො වක්ඛති. “නාමං කරොති නාමයති”ති එත්ථ යං නාමකරණං, තං නාමන්ති ආහ “නාමනට්ඨෙතාති නාමකරණට්ඨෙතා”ති, අත්තනොවාති අධිජ්ජායො. එවඤ්චි සාතිසයමීදං තෙසං නාමකරණං භොති. තෙනාහ “අත්තනො නාමං කරොන්තාව උජ්ජජ්ජන්ති”තිආදි. ඉදානි තමත්ථං බ්බාතිරෙකමුඛෙන විභාවෙතුං “යථා භී”තිආදි චුත්තං. යස්ස නාමස්ස කරණෙනෙව තෙ “නාම”න්ති චුච්චන්ති, තං සාමඤ්ඤනාමං, කිත්තිමනාමං, ගුණනාමං වා න භොති, අථ බො ඔපපාතිකනාමන්ති පුරිමානි තීණි නාමානි උදාහරණවසෙන දස්සෙත්ථා “න එවං වෙදනාදීන”න්ති තෙ පටික්ඛිතිත්ථා ඉතරනාමමෙව නාමකරණට්ඨෙත නාමන්ති දස්සෙත්තො “වෙදනාදයො භී”තිආදිමාහ. “මහාපථවිආදයො”ති කස්මා චුත්තං, නනු පථවිආදයො ඉධ නාමන්ති අනධිජ්ජෙතා, රූපන්ති පන අධිජ්ජෙතාති? සච්චමෙතං, එස්සවෙදනාදීනං විය පන පථවිආදීනං ඔපපාතිකනාමනාසාමඤ්ඤෙන “පථවිආදයො වියා”ති නිදස්සනං කතං, න අරූපධම්මා විය රූපධම්මානං නාමසභාවත්තා. එස්සවෙදනාදීනඤ්චි අරූපධම්මානං සබ්බදාපි එස්සාදිනාමකත්තා, පථවිආදීනං කෙසකුම්භාදිනාමන්තරාපත්ති විය නාමන්තරානාපජ්ජනතො ව සදා අත්තනාව කතනාමනාය චතුක්ඛන්ධනිබ්බානාති නාමකරණට්ඨෙත නාමං. අථ වා අධිවචනසම්ඵස්සො විය අධිවචනනාමමන්තරෙන යෙ අනුපවිතසම්භාරානං ගහණං න ගච්ඡන්ති, තෙ නාමායත්තග්ගහණා නාමං. රූපං පන විනාපි නාමසාධනං අත්තනො රූප්පනසභාවෙන ගහණං උපයාතීති රූපං. තෙනාහ “තෙසු උජ්ජන්තෙසු”තිආදි. ඉධාපි “යථාපථවියා”තිආදීසු චුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො නිදස්සනවසෙන ආගතත්තා. “අතීතෙපි”තිආදිනා වෙදනාදීසු නාමසඤ්ඤා නිරුළ්භා, අනාදිකාලිකා වාති දස්සෙති.

ඉති අතීතාදිවිභාගවත්තානම්පි වෙදනාදීනං නාමකරණට්ඨෙත නාමභාවො එකන්තිකො, තබ්බිභාගරහිතෙ පන එකසභාවෙ නිව්චෙ නිබ්බානෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති දස්සෙත්තො “නිබ්බානං පන...පෙ.... නාමනට්ඨෙත නාම”න්ති ආහ. නාමනට්ඨෙතාති නාමකරණට්ඨෙත. නමන්තීති එකන්තතො සාරම්මණත්තා තන්තින්තා භොන්ති, තෙහි විනා නප්පවත්තන්තීති අත්ථො. සබ්බන්ති ඛන්ධචතුක්කං, නිබ්බානඤ්ච. යස්මිං ආරම්මණෙයෙව වෙදනාක්ඛන්ධො පවත්ති,

තංසම්පයුත්තතාය සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදයොපි තත්ථ පවත්තන්තීති සො නෙ තත්ථ නාමෙන්තො විය හොති විනා අප්පවත්තනතො. එස නයො සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදියුජිති වුත්තං. “ආරම්මණෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤං නාමෙන්ති”ති. අනවජ්ජධම්මෙ මග්ගඵලාදිකෙ. කාමං කෙසුචි රූපධම්මෙසුපි ආරම්මණාධිපතිභාවො ලබ්භතෙව, නිබ්බානෙ පනෙස සාතිසයො තස්ස අව්චන්තසන්තපණ්ණිකතාකප්පභාවතොති තදෙව ආරම්මණාධිපතිපච්චයතාය “අත්තති නාමෙති”ති වුත්තං. තථා හි අරියා සකලම්පි දිවසභාගං තං ආරබ්භ විතිනාමෙන්තාපි තිත්තිං න ගච්ඡන්ති.

“රූප්පනට්ඨෙනා”ති එතෙන රූප්පතීති රූපන්ති දස්සෙති. තත්ථ සීතාදිවිරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදියුජ්ජපත්ති රූප්පනං. නනු ච අරූපධම්මානම්පි විරොධිපච්චයසමාගමෙ විසදියුජ්ජපත්ති ලබ්භතීති? සච්චං ලබ්භති, න පන විභූතතරං. විභූතතරඤ්ඤෙත්ථ රූප්පනං අධිප්පෙනං සීතාදිග්ගහණතො. වුත්තඤ්ඤෙනං “රූප්පතීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා ‘රූප’න්ති වුච්චති. කෙන රූප්පති? සීතෙනපි රූප්පති, උණ්භෙනපි රූප්පති”තිආදි (සං. නි. 3.79). යදි එවං කථං බ්‍රහ්මලොකෙ රූපසමඤ්ඤාති? තත්ථාපි තංසභාවානතිවත්තනතො හොතියෙව රූපසමඤ්ඤා. අනුග්ගාහකපච්චයවසෙන චා විසදිසපච්චයසන්නිපාතෙති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. “යො අත්තතො සන්නානෙ විජ්ජමානස්සයෙව විසදියුජ්ජපත්තිහෙතුභාවො, තං රූප්පන”න්ති අඤ්ඤෙ. ඉමස්මිං පක්ඛෙ රූපයති විකාරමාපාදෙතීති රූපං. “සඬ්ඝට්ටනෙන විකාරාපත්තියං රූප්පන-සද්දො නිරුළ්භො”ති කෙවි. එතස්මිං පක්ඛෙ අරූපධම්මෙසු රූපසමඤ්ඤාය පසඬිගො එව නත්ථි සඬ්ඝට්ටනාභාවතො. “පටිසතො රූප්පන”න්ති අපරෙ. “තස්සාති රූපස්සා”ති වදන්ති, නාමරූපස්සාති පන යුත්තං. යථා හි රූපස්ස, එවං නාමස්සාපි වෙදනාක්ඛන්ධාදිවසෙන, මදනිම්මදනාදිවසෙන ච විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.456) වුත්තා එවාති. ඉති අයං දුකො කුසලත්තිකෙන සඬිගහිතෙ සභාවධම්මෙ පරිග්ගහෙත්වා පවත්තොති.

අවිජ්ජාති අවින්දියං “අත්තා, ජීවො, ඉත්ථි, පුරිසො”ති එවමාදිකං වින්දතීති අවිජ්ජා. වින්දියං “දුක්ඛං, සමුදයො”ති එවමාදිකං න වින්දතීති අවිජ්ජා. සබ්බම්පි ධම්මජාතං අවිදිතකරණට්ඨෙයන අවිජ්ජා. අන්තරහිතෙ සංසාරෙ සත්තෙ ජවාපෙතීති අවිජ්ජා. අත්ථතො පන සා දුක්ඛාදීනං චතුන්නං සච්චානං සභාවච්ඡාදකො සම්මොහො හොතීති ආහ “දුක්ඛාදියු අඤ්ඤාණ”න්ති. භවපත්ථනා නාම කාමභවාදීනං පත්ථනාවසෙන පවත්තතණ්හා. තෙනාහ “යො භවෙසු භවච්ඡන්දො”තිආදි. ඉති “අයං දුකො වට්ටමුලසමුදාවාරදස්සනත්ථං ගහිතො.

භවදිට්ඨිති ඛන්ධපඤ්චකං “අත්තා ච ලොකො චා”ති ගාහෙත්වා තං “භවිස්සතී”ති ගණ්හනවසෙන නිවිට්ඨා සස්සතදිට්ඨිති අත්ථො. තෙනාහ “භවො වුච්චති”තිආදි. භවිස්සතීති භවො, තිට්ඨති සබ්බකාලං අත්ථිති අත්ථො. සස්සතන්ති සස්සතභාවො. විභවදිට්ඨිති ඛන්ධපඤ්චකමෙව “අත්තා”ති ච “ලොකො”ති ච ගාහෙත්වා තං “න භවිස්සතී”ති ගණ්හනවසෙන නිවිට්ඨා උච්ඡෙදදිට්ඨිති අත්ථො.

තෙතාහ “විභවො වුච්චති” තිආදි. විභවිස්සති විනස්සති උච්ඡිජ්ජති විභවො, උච්ඡෙදො.

යං න භිරියති යෙන ධම්මෙන තංසම්පයුත්තධම්මසමුභො, පුග්ගලො වා න භිරියති න ලජ්ජති, ලිඛිගව්පල්ලාසං වා කත්වා යො ධම්මොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. භිරිසිතබ්බෙනාති උපයොගත්ථෙ කරණවචනං, භිරිසිතබ්බයුත්තකං කායදුච්චරිතාදිධම්මං න ජිගුච්ජතිති අත්ථො. නිල්ලජ්ජතාති පාපස්ස අජිගුච්ජනා. යං න ඔත්තජ්ජති එත්ථාපි චුත්තනායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඔත්තජ්ජිතබ්බෙනාති පන හෙතුඅත්ථෙ කරණවචනං, ඔත්තජ්ජිතබ්බයුත්තකෙන ඔත්තජ්ජස්ස හෙතුභූතෙන කායදුච්චරිතාදිතාති අත්ථො. භිරිසිතබ්බෙනාති එත්ථාපි වා එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අභායනකආකාරොති පාපතො අනුත්තාසනාකාරො.

“යං භිරියති” තිආදිසු අනන්තරදුකෙ චුත්තනායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නියකජ්ඣත්තං ජාතිආදිසමුට්ඨානං එතිස්සාති අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා. නියකජ්ඣත්තතො බහිභාවතො බහිද්ධා පරසන්තානෙ සමුට්ඨානං එතිස්සාති බහිද්ධා සමුට්ඨානා. අත්තා එව අධිපති අත්තාධිපති, අජ්ඣත්තසමුට්ඨානත්තා එව අත්තාධිපතිතො ආගමනතො අත්තාධිපතෙය්‍යා. ලොකාධිපතෙය්‍යන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ලජ්ජාසභාවසංඝ්ඨිතාති පාපතො ජිගුච්ජනරූපෙන අවට්ඨිතා. භයසභාවසංඝ්ඨිතන්ති තතො උත්තාසනරූපෙන අවට්ඨිතං. අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා ව භිරොත්තජ්ජනං තත්ථ තත්ථ පාකට්ඨාවෙන චුත්තා, න පන තෙසං කදාවිපි අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයොගතො. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථිති.

දුක්ඛන්ති කිච්ඡං, අනිට්ඨන්ති වා අත්ථො. විජ්ජට්ඨකුලගාහිමිහිති ධම්මානුධම්මපටිපත්තියා විලොමගාහකෙ. තස්සා එව විපච්චනිකං දුජ්ජට්ඨන්ති සාතං ඉට්ඨං එතස්සාති විපච්චනිකසාතො, තස්මිං විපච්චනිකසාතෙ. එවංභූතො ව ඔවාදභූතෙ සාසනක්කමෙ ඔවාදකෙ ව ආදර්ශාවරහිතො හොතිති ආහ “අනාදරෙ” ති. තස්ස කම්මන්ති තස්ස දුබ්බවස්ස පුග්ගලස්ස අනාදරියවසෙන පවත්තවෙතනා දොවචස්සං. තස්ස භාවොති තස්ස යථාචුත්තස්ස දොවචස්සස්ස අත්ථිභාවො දොවචස්සතා, අත්ථතො දොවචස්සමෙව. තෙනෙවාහ “සා අත්ථතො සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො හොති” ති. වෙතනාජ්ජධානතාය හි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධස්ස එවං චුත්තං. එතෙනාකාරෙනාති අජ්ජදක්ඛිණගාහිතාකාරෙන. අස්සද්ධියදුස්සිලාදිපාපධම්මයොගතො පුග්ගලා පාපා නාම හොන්තිති දස්සෙතුං “යෙ තෙ පුග්ගලා අස්සද්ධා” තිආදි චුත්තං. යාය වෙතනාය පුග්ගලො පාපසම්පවඬිකො නාම හොති, සා වෙතනා පාපමිත්තතා, වත්තාරොපි වා අරූපිතො ඛන්ධා තදාකාරජ්ජවත්තා පාපමිත්තතාති දස්සෙන්නො “සාපි අත්ථතො දොවචස්සතා විය දට්ඨබ්බා” ති ආහ.

“සුඛං වචො ඵතස්මිං පදක්ඛිණග්ගාහිමිහි අනුලොමසාතෙ සාදරෙ පුග්ගලෙති සුඛිඛවොතිආදිනා, “කල්‍යාණා සද්ධාදයො පුග්ගලා ඵතස්ස මිත්තාති කල්‍යාණමිත්තො”තිආදිනා ව අනන්තරදුක්ඛස්ස අත්ථො ඉච්ඡිතොති ආහ සොචචස්සතා...පෙ.... වුත්තපට්ඨපක්ඛනයෙන වෙදිතඛිඛා”ති. උභොති සොචචස්සතා, කල්‍යාණමිත්තතා ව. තෙසං ඛන්ධානං පචත්තිආකාරවිසෙසා “සොචචස්සතා, කල්‍යාණමිත්තතා”ති ව වුච්චන්ති, තෙ ලොකියාපි භොන්ති ලොකුත්තරාපිති ආහ “ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා”ති.

වත්පුභෙදාදිනා අනෙකභෙදහින්නා තංතංජාතිවසෙන ඵකජ්ඣං කත්වා රාසිතො ගස්භමානා ආපත්තියොව ආපත්තික්ඛන්ධා. තා පන අන්තරාපත්තීනං අග්ගභණෙ පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තියො, තාසං පන ගභණෙ සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තියො. “ඉමා ආපත්තියො, ඵත්තකා ආපත්තියො, ඵචඤ්ච තෙසං ආපජ්ජනං භොති”ති ජානනපඤ්ඤා ආපත්තිකුසලතාති ආහ “යා තාස”න්තිආදි. තාසං ආපත්තීනන්ති තාසු ආපත්තීසු. තත්ථ යං සම්භින්තවත්පුකාසු විය යීතාසු, දුට්ඨඤ්ඤායාච්ඡාගාසු ව ආපත්තීසු අසඬකරතො වචන්ථාන, අයං විසෙසතො ආපත්තිකුසලතාති දස්සෙතුං දුතියං ආපත්තිග්ගභණං කතං. සහ කම්මවාචායාති කම්මවාචා සහෙව. ආපත්තිතො වුට්ඨාපනපයොගතාය කම්මභූතා වාචා කම්මවාචා, තථාභූතා අනුසාවනවාචා වෙව “පස්සිස්සාමි”ති ඵචං පචත්තවාචා ව. තාය කම්මවාචාය සද්ධිං සමකාලමෙව “ඉමාය කම්මවාචාය ඉතො ආපත්තිතො වුට්ඨානං භොති, භොන්තඤ්ච පඨමෙ වා තතියෙ වා අනුසාවනෙයාකාරජ්ජත්තෙ, ‘සංවරිස්සාමි’ති වා පදෙ පරියොසිතෙ භොති”ති ඵචං තං තං ආපත්තීහි වුට්ඨානපරිච්ඡේදපරිජානනපඤ්ඤා ආපත්තිවුට්ඨානකුසලතා. වුට්ඨානන්ති ව යථාපන්තාය ආපත්තියා යථා තථා අනන්තරායතාපාදනං, ඵචං වුට්ඨානග්ගභණෙනෙව දෙසනායපි සඬගභො සිද්ධො භොති.

“ඉතො පුඛිඛෙ පරිකම්මං පචත්තං, ඉතො පරං භවඬග මජ්ඣෙ සමාපත්ති”ති ඵචං සමාපත්තීනං අජ්ජනාපරිච්ඡේදජානනපඤ්ඤා සමාපත්තිකුසලතා. වුට්ඨාන කුසලභාවො වුට්ඨානකුසලතා, පගෙව වුට්ඨාන පරිච්ඡේදකරං ඤාණං. තෙනාහ “යථාපරිච්ඡින්නසමයවසෙනෙවා”තිආදි. වුට්ඨානසමත්ථාති වුට්ඨාපනෙ සමත්ථා.

“ධාතුකුසලතා”ති ඵත්ථ පථවිධාතුආදයො, සුඛධාතුආදයො, කාමධාතුආදයො ව ධාතුයො ඵතාස්ථෙව අන්තොගධාති ඵතාසු කොසල්ලෙ දස්සිතෙ තාසුපි කොසල්ලං දස්සිතමෙව භොතීති “අට්ඨාරස ධාතුයො චක්ඛුධාතු...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණධාතු”ති වත්වා “අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං සභාවපරිච්ඡේදකා”ති වුත්තං. තත්ථ සභාවපරිච්ඡේදකාති යථාභූතසභාවාවබ්බතී. “සචනපඤ්ඤා ධාරණපඤ්ඤා”තිආදිනා පච්චෙකං පඤ්ඤා-සද්දො යොජෙතඛිඛො. ධාතුනං සචනධාරණපඤ්ඤා සුතමයා, ඉතරා භාවනාමයා. තත්ථාපි සම්මසනපඤ්ඤා ලොකියා. විපස්සනා පඤ්ඤා හි සා, ඉතරා ලොකුත්තරා. ලක්ඛණාදිවසෙන, අනිච්චාදිවසෙන ව මනසිකරණං මනසිකාරො, තත්ථ කොසල්ලං මනසිකාරකුසලතා. තං පන ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිධා හින්දිත්වා

දස්සෙන්නො “සම්මසනපටිච්චෙධපච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා”ති ආහ. සම්මසනපඤ්ඤා හි තස්සා ආදි, පටිච්චෙධපඤ්ඤා මජ්ඣෙ, පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා පරියොසානං.

ආයතනානං ගත්ථතො ව අත්ථතො ව උග්ගණ්හනවසෙන තෙසං
ධාතුලක්ඛණාදිවිභාගස්ස ජානනපඤ්ඤා උග්ගහජානනපඤ්ඤා.
සම්මසනපටිච්චෙධපච්චවෙක්ඛණවිධිතො ජානනපඤ්ඤා මනසිකාරජානනපඤ්ඤා.
යස්මා ආයතනානිපි අත්ථතො ධාතුයොව මනසිකාරො ව උග්ගණ්හනාදිවසෙන
තෙසමෙව මනසිකාරවිධි, තස්මා ධාතුකුසලතාදිකා තිස්සොපි කුසලතා එකදෙසෙ
කත්වා දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං. සවනං විය උග්ගණ්හනපච්චවෙක්ඛණානිපි
පරිත්තඤාණකත්තුකානිති ආහ “සවන උග්ගහණපච්චවෙක්ඛණා ලොකියා”ති.
අරියමග්ගක්ඛණෙ සම්මසනමනසිකාරානං නිජ්ඣත්ති පරිනිට්ඨානන්ති තෙසං
ලොකුත්තරතාපරියායොපි ලබ්හතීති වුත්තං “සම්මසනමනසිකාරා
ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා”ති. පච්චයධම්මානං හෙතුආදීනං අත්තතො
පච්චයුජ්ජන්තානං හෙතුපච්චයාදිභාවෙන පච්චයභාවො පච්චයාකාරො, සො පන
අවිජ්ජාදීනං ද්වාදසන්තං පටිච්චසමුප්පාදඬිගානං වසෙන ද්වාදසවිධොති ආහ
“ද්වාදසන්තං පච්චයාකාරාන”න්ති. උග්ගහාදිවසෙනාති
උග්ගහමනසිකාරසවනසම්මසනපටිච්චෙධපච්චවෙක්ඛණවසෙන.

යානඤ්චෙව තිට්ඨති ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති කාරණඤ්ච
හෙතුපච්චයභාවෙන කරණතො නිජ්ඣාදනතො. තෙසං සොතවිඤ්ඤාණාදීනං.
එතස්මිං දුකෙ අත්ථො වෙදිතඛිබොති සම්බන්ධො. යෙ ධම්මා යස්ස ධම්මස්ස
කාරණභාවතො යානං, තෙව ධම්මා තංවිධුරස්ස ධම්මස්ස අකාරණභාවතො
අට්ඨානන්ති පට්ඨමනෙය ඵලහෙදෙන තස්සෙව ධම්මස්ස යානාට්ඨානතා දීපිතා;
දුතියනෙය පන අභින්නෙපි ඵලෙ පච්චයධම්මහෙදෙන තෙසං යානාට්ඨානතා
දීපිතාති අයමෙනෙසං විසෙසො. න හි කදාපි අරියා දිට්ඨිසම්පදා නිව්වග්ගාහස්ස
කාරණං හොති, අකිරියතා පන සියා තස්ස කාරණන්ති.

උජුතො භාවො අජ්ජවං, අජ්ඣිහතා අකුට්ඨතා අවඬිකතාති අත්ථොති තමත්ථං
අනජ්ජවපටික්ඛෙපමුඛෙන දස්සෙතුං “ගොමුත්තවඬිකතා”තිආදි වුත්තං. ස්වායං
අනජ්ජවො හික්ඛුනං යෙභුයොන අනෙසනාය, අගොචරචාරිතාය ව හොතීති ආහ
“එකච්චො හි...පෙ.... වරතී”ති. අයං ගොමුත්තවඬිකතා නාම ආදිතො පට්ඨාය
යාව පරියොසානා පටිපත්තියා වඬිකභාවතො. පුරිමසදිසොති පට්ඨමං
වුත්තහික්ඛුසදිසො. වන්දවඬිකතා නාම පටිපත්තියා මජ්ඣට්ඨානෙ
වඬිකභාවාපත්තිතො. නඬිගලකොට්ඨඬිකතා නාම පරියොසානෙ
වඬිකභාවාපත්තිතො. ඉදං අජ්ජවං නාම සබ්බත්ථකමෙව උජුභාවසිද්ධිතො.
අජ්ජවතාති ආකාරනිද්දෙසො, යෙනාකාරෙනස්ස අජ්ජවො පවත්තති,
තදාකාරනිද්දෙසොති අත්ථො. ලජ්ජතීති ලජ්ජී, හිරිමා, තස්ස භාවො ලජ්ජවං, හිරිති
අත්ථො. ලජ්ජා එතස්ස අත්ථිති ලජ්ජී යථා “මාලී, මායී”ති ව, තස්ස භාවො
ලජ්ජීභාවො, සා එව ලජ්ජා.

පරාපරාධාදීනං අධිවාසනක්ඛමං අධිවාසනඛන්ති. සුවිසිලතා සොරච්චං. සා හි සොහනකම්මරතතා, සුවිඨු වා පාපතො ඔරතභාවො විරතතා සොරච්චං. තෙනාහ “සුරතභාවො”ති.

“නාමඤ්ච රූපඤ්චා”තිආදීසු අයං අපරො නයො – නාමකරණට්ඨෙයාති අඤ්ඤං අනපෙක්ඛිත්වා සයමෙව අත්තනො නාමකරණසභාවතොති අත්ථො. යඤ්චි පරස්ස නාමං කරොති, තස්ස ච තදපෙක්ඛන්තා අඤ්ඤාපෙක්ඛං නාමකරණන්ති නාමකරණසභාවතා න හොති, තස්මා මහාජනස්ස ඤාතීනං, ගුණානඤ්ච සාමඤ්ඤනාමාදිකාරකානං නාමභාවො නාපජ්ජති. යස්ස ච අඤ්ඤෙහි නාමං කරියති, තස්ස ච නාමකරණසභාවතා නත්ථීති, නත්ථියෙව නාමභාවො. වෙදනාදීනං පන සභාවසිද්ධන්තා වෙදනාදිනාමස්ස නාමකරණසභාවතො නාමතා වුත්තා. පථවීආදි නිදස්සනෙන නාමස්ස සභාවසිද්ධතංයෙව නිදස්සෙති, න නාමභාවසාමඤ්ඤං, නිරුල්භත්තා පන නාම-සද්දො අරූපධම්මෙසු එව වත්තති, න පථවීආදීසුති න තෙසං නාමභාවො. න හි පථවීආදිනාමං විජහිත්වා කෙසාදිනාමෙහි රූපධම්මානං විය වෙදනාදිනාමං විජහිත්වා අඤ්ඤෙන නාමෙන අරූපධම්මානං වොහරිතඛිබ්බෙන පිණ්ඩාකාරෙන පවත්ති අත්ථීති.

අථ වා රූපධම්මා චක්ඛාදයො රූපාදයො ච, තෙසං පකාසකපකාසිතඛිබ්බාවතො විනාපි නාමෙන පාකටා හොන්ති, න එවං අරූපධම්මාති තෙ අධිවචනසම්ඵස්සො විය නාමායත්තග්ගහණීයභාවෙන “නාම”න්ති වුත්තා. පටිසසම්ඵස්සො ච න චක්ඛාදීති විය නාමෙන විනා පාකටොති “නාම”න්ති වුත්තො, අරූපතාය වා අඤ්ඤනාමසභාගත්තා සඬගහිතොයං, අඤ්ඤඵස්සසභාගත්තා වා. වචනත්ථොපි හි රූපයතීති රූපං, නාමයතීති නාමන්ති ඉධ පච්ඡිමපුරිමානං සම්භවති. රූපයතීති විනාපි නාමෙන අත්තානං පකාසෙතීති අත්ථො. නාමයතීති නාමෙන විනා අපාකටභාවතො අත්තනො පකාසකං නාමං කරොතීති අත්ථො. ආරම්මණාධිපතිපච්චයතායාති සතිපි රූපස්ස ආරම්මණාධිපතිපච්චයභාවෙ න තං පරමස්සාසභූතං නිබ්බානං විය සාතිසයං නාමනභාවෙන පච්චයොති නිබ්බානමෙව “නාම”න්ති වුත්තං.

“අවිජ්ජා ච භවතණ්හා වා”ති අයං දුකො සත්තානං වට්ටමුලසමුදාවාරදස්සනත්ථො. සමුදාවරතීති හි සමුදාවාරො, වට්ටමුලමෙව සමුදාවාරො වට්ටමුලසමුදාවාරො, වට්ටමුලදස්සනෙන වා වට්ටමුලානං පවත්ති දස්සිතා හොතීති වට්ටමුලානං සමුදාවාරො වට්ටමුලසමුදාවාරො, තංදස්සනත්ථොති අත්ථො.

එකෙකස්මිඤ්ච “අත්තා”ති ච “ලොකො”ති ච ගහණවිසෙසං උපාදාය “අත්තා ච ලොකො වා”ති වුත්තං, එකං වා බන්ධං “අත්තා”ති ගහෙත්වා අඤ්ඤං අත්තනො උපහොගභූතං “ලොකො”ති ගණ්හන්තස්ස, අත්තනො අත්තානං “අත්තා”ති ගහෙත්වා පරස්ස අත්තානං “ලොකො”ති ගණ්හන්තස්ස වා වසෙන “අත්තා ච ලොකො වා”ති වුත්තං.

සහ සික්ඛිතබ්බො ධම්මො සහධම්මො, තත්ථ භවං සහධම්මිකං, තස්මිං සහධම්මිකෙ. දොවචස්ස-සද්දතො ආය-සද්දං අනඤ්ඤත්තං කත්වා “දොවචස්සාය”න්ති වුත්තං, දොවචස්සස්ස වා අයනං පවත්ති දොවචස්සායං. ආසෙවන්තස්සාපි අනුසික්ඛනා අප්ඤ්ඤායෙන භජනාති ආහ “සෙවනා...පෙ.... භජනා”ති. සබ්බතොභාගෙන භත්ති සම්භත්ති.

සහ කම්මවාචායාති අබ්භානතිණුවත්ථාරකකම්මවාචාය, “අහං භන්තෙ ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපජ්ජි”න්තිආදිකාය ව සහෙව. සහෙව හි කම්මවාචාය ආපත්තිවුට්ඨානඤ්ඤා පරිච්ඡිජ්ජති, “පඤ්ඤත්තිලක්ඛණාය ආපත්තියා වා කාරණං විතික්කමලක්ඛණං කායකම්මං, වචිකම්මං වා, වුට්ඨානස්ස කාරණං කම්මවාචා”ති කාරණෙන සහ ඵලස්ස ජානනවසෙන “සහ කම්මවාචායා”ති වුත්තං. “සහ කම්මවාචායා”ති. ඉමිනා නයෙන සහ පරිකම්මෙනාති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ධාතුච්ඡයා සබ්බාපි පඤ්ඤා ධාතුකුසලතා. තදෙකදෙසා මනසිකාරකුසලතාති අධිජ්ජායෙන පුරිමපදෙපි සම්මසනපටිච්චෙධපඤ්ඤා වුත්තා. යස්මා පන නිජ්ජරියායතො විපස්සනාදිපඤ්ඤා එව මනසිකාරකොසල්ලං, තස්මා “තාසංයෙව ධාතුනං සම්මසනපටිච්චෙධපච්චෙක්ඛණපඤ්ඤා”ති වුත්තං.

ආයතනච්ඡයා සබ්බාපි පඤ්ඤා ආයතනකුසලතාති දස්සෙන්නො “ද්වාදසන්නං ආයතනානං උග්ගහමනසිකාරජානනපඤ්ඤා”ති වත්වා පුන “අපිවා”තිආදි වුත්තං. ද්විසුපි වා පදෙසු වාචුග්ගතාය ආයතනපාළියා, ධාතුපාළියා ව මනසිකරණං මනසිකාරො. තථා උග්ගණ්හන්ති, මනසි කරොන්ති, තදත්ථං සුණන්ති, ගන්ථතො ව අත්ථතො ව ධාරෙන්නී, “ඉදං චක්ඛායතනං නාම, අයං චක්ඛුධාතු නාමා”තිආදිනා සභාවතො, ගණනතො ව පරිච්ඡෙදං ජානන්ති ව පඤ්ඤා උග්ගහපඤ්ඤාදිකා වුත්තා. මනසිකාරපදෙ පන චතුබ්බිධාපි පඤ්ඤා උග්ගහොති තතො පවත්තො අනිච්චාදිමනසිකාරො “උග්ගහමනසිකාරො”ති වුත්තො. තස්ස ජානනං පවත්තතමෙව, “යථා පවත්තං වා උග්ගහං, එවමෙව පවත්තො උග්ගහො”ති ජානනං උග්ගහජානනං. “මනසිකාරො එවං පවත්තෙතබ්බො, එවඤ්ඤා පවත්තො”ති ජානනං මනසිකාරජානනං. තදුභයමිපි “මනසිකාරකොසල්ල”න්ති වුත්තං. උග්ගහොපි හි මනසිකාරසම්පයොගතො මනසිකාරනිරුත්තිං ලද්ධුං අරහති. යො ව මනසිකාතබ්බො, යො ව මනසිකරණුපායො, සබ්බො සො “මනසිකාරො”ති වත්තුං වට්ටති, තත්ථ කොසල්ලං මනසිකාරකුසලතාති. සම්මසනං පඤ්ඤා, සා මග්ගසම්පයුත්තා අනිච්චාදිසම්මසනකිච්චං සාධෙති නිච්චසඤ්ඤාදිපජ්ඣනතො. මනසිකාරො සම්මසනසම්පයුත්තො, සො තත්ථෙව අනිච්චාදිමනසිකාරකිච්චං මග්ගසම්පයුත්තො සාධෙතිති ආහ “සම්මසනමනසිකාරා ලොකීයලොකුත්තරමිස්සකා”ති. “ඉමිනා පච්චයෙනිදං හොති”ති එවං අවිජ්ජාදීනං සඤ්ඤාදිපච්චයුජ්ජන්තස්ස පච්චයභාවජානනං පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා.

අධිවාසනං බමනං. තඤ්ඤි පරෙසං දුක්ඛං දුරුත්තඤ්ච පටිච්චරොධාකරණෙන අත්තනො උපරි ආරොපෙත්වා වාසනං “අධිවාසන”න්ති වුච්චති. අවණ්ඨික්කන්ති අකුප්ඤ්ඤාං. දොමනස්සවසෙන පරෙසං අක්ඛිසු අස්සුනං අනුප්පාදනා අනස්සුරොපො. අත්තමනතානි සකමනතා. චිත්තස්ස අබ්‍යාපන්නො සකො මනොභාවො අත්තමනතා. චිත්තන්ති වා චිත්තප්පබන්ධං එකත්තෙන ගහෙත්වා තස්ස අත්තරා උප්පන්නෙන පිතිසහගතමනෙන සකමනතා. අත්තමනො වා පුග්ගලො, තස්ස භාවො අත්තමනතා, සා න සත්තස්සානි පුග්ගලදිට්ඨිතිවාරණත්ථං “චිත්තස්සා”ති වුත්තං. අධිවාසනලක්ඛණා බන්ති අධිවාසනබන්ති. සුච්ඡිලතා සොරච්චං. සා හි සොහනකම්මරතතා. සුට්ඨු පාපතො ඔරතභාවො චිරතතා සොරච්චං. තෙනාහ “සුරතභාවො”ති.

සබ්බලො වුච්චති සණ්ඨවාචො, තස්ස භාවො සාබ්බලාං, සණ්ඨවාචතා. තං පන බ්‍යාතිරෙකමුඛෙන විභාවෙන්ති යා පාළි පවත්තා, තං දස්සෙන්නො “තත්ථ කතමං සාබ්බලා”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අණ්ඩකානි සදොසවණෙ රුක්ඛෙ නිය්‍යාසපිණ්ඩියො, අභිච්ඡත්තකාදීනි වා උට්ඨිතානි “අණ්ඩකානි”ති වදන්ති. ඵෙග්ගුරුක්ඛස්ස පන කුටීරස්ස අණ්ඩානි විය උට්ඨිතා වුණ්ණපිණ්ඩියො, ගණ්ඨියො වා අණ්ඩකා. ඉධ පන බ්‍යාපජ්ජනකක්කසාදිභාවතො අණ්ඩකපකතිභාවෙන වාචා “අණ්ඩකා”ති වුත්තා. පදුමනාළං විය සොනං සංසයමානා පටිසන්ති කක්කසා දට්ඨබ්බා. කොධෙන නිබ්බත්තත්තා තස්ස පරිවාරභූතා කොධසාමන්තා. පුරෙ සංවද්ධනාරී පොරී, සා විය සුකුමාරා මුදුකා වාචා පොරී වියාති පොරී. තත්ථානි “භාසිතා හොති”ති වුත්තාය කිරියායානිපි යොජනා සම්භවති, තත්ථ වාචායාති වා. “සණ්ඨවාචතා”තිආදිනා තං වාචං පවත්තයමානං චෙතනං දස්සෙති. සම්මොදකස්ස පුග්ගලස්ස මුදුකභාවො මද්දවං සම්මොදකමුදුකභාවො. ආම්සෙන අලබ්භමානෙන, තථා ධම්මෙන වානි ද්විතී ඡිද්දො. ආම්සස්ස, ධම්මස්ස ව අලාහෙන අත්තනො පරස්ස ව අත්තරෙ සම්භවත්තස්ස හි ඡිද්දස්ස විවරස්ස හෙදස්ස පටිසන්ථරණං පිදහනං සඬගණ්ඨනං පටිසන්ථාරො. තං සරුපතො, පටිපත්තිතො ව පාළිදස්සනමුඛෙන විභාවෙතුං “අභිධම්මෙපි”තිආදිමාහ. අග්ගං අග්ගහෙත්වානි අග්ගං අත්තනො අග්ගහෙත්වා. උද්දෙසදානන්ති පාළියා, අට්ඨකථාය ව උද්දිසනං. පාළිවණ්ණනානි පාළියා අත්ථවණ්ණනා. ධම්මකථාකථනන්ති සරහඤ්ඤසරහණනාදිවසෙන ධම්මකථනං.

කරුණානි කරුණාබ්‍රහ්මවිභාරමාහ. කරුණාපුබ්බභාගොති තස්ස පුබ්බභාගඋපවාරජ්ඣානං වදන්ති. පාළිපදෙ පන යා කාවි කරුණා “කරුණා”ති වුත්තා, කරුණාවෙතොවිමුත්තීති පන අප්පනාප්පත්තාව. මෙත්තායපි එසෙව නයො. සුචි-සද්දෙනො භාවෙ යා-කාරං, ඉ-කාරස්ස ව එ-කාරාදෙසං කත්වා අයං නිද්දෙසොති ආහ “සොවෙය්‍යන්ති සුචිභාවො”ති. හොතු තාව සුචිභාවො සොවෙය්‍යං, තස්ස පන මෙත්තාපුබ්බභාගතා කථන්ති ආහ “වුත්තම්පි චෙත”න්තිආදි.

මුට්ඨා සති එතස්සානි මුට්ඨස්සති, තස්ස භාවො මුට්ඨස්සච්චං, සතිපට්ඨකං ධම්මො, න සතියා අභාවමත්තං. යස්මා පටිපක්ඛෙ සති තස්ස වසෙන සතිවිගතා විප්පවුත්ථා නාම හොති, තස්මා වුත්තං “සතිවිප්පවාසො”ති. “අස්සති”තිආදිසු අ-

කාරො පටිපක්ඛෙ දට්ඨබ්බො, න සත්තපට්ඨසෙධෙ. උදකෙ ලාබු විය යෙන චිත්තං ආරම්මණෙ පිලවන්තා විය තිට්ඨති, න ඔගාහති, සා පිලාපනතා. යෙන ගතිතම්පි ආරම්මණං සම්මුස්සති න සරති, සා සම්මුස්සනතා. යථා විජ්ජාපට්ඨකං අවිජ්ජා විජ්ජාය පහාතබ්බතො, එවං සම්පජ්ඣපට්ඨකං අසම්පජ්ඣපට්ඨකං, අවිජ්ජායෙව.

ඉන්ද්‍රියසංවරහෙදොති ඉන්ද්‍රියසංවරවිනාසො. අප්පට්ඨිකාති අපච්චවෙක්ඛිත්වා අයොනිසො ච ආහාරපරිභොගෙ ආදිනවානිසංසෙ අවිමංසිත්වා.

අප්පට්ඨිකායාති ඉතිකත්තබ්බතාසු අප්පච්චවෙක්ඛණාය නාමං. අඤ්ඤාණං අප්පට්ඨිකාන නිමිත්තං. අකම්පනඤාණන්ති තාය අනභිභවනීයං ඤාණං, තත්ථ තත්ථ පච්චවෙක්ඛණාඤාණඤ්චෙව පච්චවෙක්ඛණාය මුද්ධභූතං ලොකුත්තරඤාණඤ්ච. නිජ්ජරියායතො මග්ගභාවනා භාවනා නාම, යා ච තදත්ථා, තද්වහඤ්ච භාවෙන්තස්සෙව ඉච්ඡිතබ්බං, න භාවිතභාවනස්සාති වුත්තං “භාවෙන්තස්ස උප්පන්නං බල”න්ති. තෙනාහ “යා කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනා භාවනා බහුලිකම්ම”න්ති.

කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ටීර්භාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයතා සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං “අස්සතියා අකම්පනවසෙනා”ති. පච්චනීකධම්මසමනතො සමථො සමාධි. අනිච්චාදිනා විවිධෙනාකාරෙන දස්සනතො විපස්සනා පඤ්ඤා. තං ආකාරං ගහෙන්වාති සමාධානාකාරං ගහෙන්වා. යෙනාකාරෙන පුබ්බෙ අලීනං අනුද්ධනං මජ්ඣිමං භාවනාවිටීපට්පන්නං හුත්වා චිත්තං සමාහිතං හොති, තං ආකාරං ගහෙන්වා සල්ලක්ඛෙන්වා. නිමිත්තවසෙනාති කාරණවසෙන. “එසෙව නයො”ති ඉමිනා පග්ගහොව තං ආකාරං ගහෙන්වා පුන පවත්තෙතබ්බස්ස පග්ගාහස්ස නිමිත්තවසෙන පග්ගාහනිමිත්තන්ති ඉමමත්ථං. අනිදිසති, තස්සත්ථො සමථෙ වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බො. පග්ගාහො වීරියං කොසජ්ජපක්ඛතො චිත්තස්ස පතිතුං අදත්වා පග්ගණ්හනතො. අවික්ඛෙපො එකග්ගතා වික්ඛෙපස්ස උද්ධච්චස්ස පටිපක්ඛභාවතො. පටිසඬ්ඛානකිච්චනිබ්බත්තිභාවතො ලොකුත්තරධම්මානං පටිසඬ්ඛානබලභාවො, තථා පුබ්බෙ පවත්තාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන සමථපග්ගාහානං උපරි පවත්තිසබ්භාවතො සමථනිමිත්තදුක්ඛස්සපි මිස්සකතා වුත්තා.

යථාසමාදින්නස්ස සීලස්ස හෙදකරො වීතික්කමො. සීලවිනාසකො අසංවරො. සම්මාදිට්ඨිවිනාසිකාති “අත්ථි දින්න”න්තිආදි (ම. නි. 1.441; 2.94; විහ. 793) නයජ්ජවත්තාය සම්මාදිට්ඨියා දුසිකා.

සීලස්ස සම්පාදනං නාම සබ්බභාගතො තස්ස අනුනතාපාදනන්ති ආහ “සම්පාදනතො පරිපූරණතො”ති. පාරිපූරත්ථො හි සම්පදා-සද්දොති. මානසිකසීලං නාම සීලවිසොධනවසෙන අභිජ්ඣාදිජ්ජහානං. දිට්ඨිපාරිපූරිභූතං ඤාණන්ති අත්ථිකදිට්ඨිආදිසම්මාදිට්ඨියා පාරිපූරිභාවෙන පවත්තං ඤාණං.

විසුද්ධි පාපෙතො සමත්ථන්ති චිත්තවිසුද්ධිආදි උපරිවිසුද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථං. සුවිසුද්ධිමෙව හි සීලං තස්සා පදට්ඨානං භොතීති. විසුද්ධි පාපෙතො සමත්ථං දස්සනන්ති ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං, පරමත්ථවිසුද්ධිනිබ්බානඤ්ච පාපෙතො උපනෙතො සමත්ථං කම්මස්සකතාඤාණාදිසම්මාදස්සනං. තෙනාහ “අභිධම්මෙ” තිආදි. එත්ථ ච “ඉදං අකුසලං කම්මං නො සකං, ඉදං පන කම්මං සක” න්ති එවං බ්‍යතිරෙකතො අත්ථයතො ච කම්මස්සකතාජානනඤාණං කම්මස්සකතාඤාණං. තෙනාහ “එත්ථ වා” තිආදි. “පරෙන කතම්පි” ති ඉදං නිදස්සනවසෙන චුත්තං යථා පරෙන කතං, එවං අත්තනා කතම්පි සකකම්මං නාම න භොතීති. අත්තනා වා උස්සාහිතෙන පරෙන කතංපිති එවං වා අත්ථො දට්ඨබ්බො. යඤ්චි තං පරස්ස උස්සාහනවසෙන කතං, තම්පි සකකම්මං නාම භොතීති අයඤ්චෙත්ථ අධිජ්ජායො. අත්ථභඤ්ජනතොති දිට්ඨධම්මිකාදිසබ්බඅත්ථවිනාසනතො. අත්ථජනනතොති ඉධලොකත්ථපරලොකත්ථපරමත්ථානං උජ්ජාදනතො. ආරබ්භකාලෙ “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා” ති පචත්තම්පි වච්ඡවචඤ්ච ලක්ඛණානි පටිච්ඡික්ඛන්තං විපස්සනාඤාණං අනුලොමෙති තත්ථෙව පටිච්ඡික්ඛනතො. පරමත්ථසච්චඤ්ච නිබ්බානං න විලොමෙති න විරොධෙති එකන්තෙනෙව සම්පාපනතො.

ඤාණදස්සනන්ති ඤාණභූතං දස්සනං, තෙන මග්ගං වදති. තංසම්පයුත්තමෙව විරියන්ති පට්ඨමග්ගසම්පයුත්තං විරියමාහ. සබ්බාපි මග්ගපඤ්ඤා දිට්ඨිවිසුද්ධියෙවාති දස්සෙතො “අපිචා” තිආදි චුත්තං. අයමෙව ච නයො අභිධම්මපාළියා (ධ. ස. 550) සමෙතීති දස්සෙන්තො “අභිධම්මෙ පනා” ති ආදිං අවොච.

යස්මා සංවෙගො නාම සභොත්තජ්ජඤාණං, තස්මා සංවෙගවත්ථුං භයතො භායිතබ්බතො දස්සනවසෙන පචත්තඤාණං. තෙනාහ “ජාතිභය” න්තිආදි. භායන්ති එතස්මාති භයං, ජාති එව භයං ජාතිභයං. සංවෙජ්ජියන්ති සංවිජ්ජිතබ්බං භායිතබ්බං උත්තාසිතබ්බං. යානන්ති කාරණං, වත්ථුති අත්ථො. සංවෙගජාතස්සාති උජ්ජන්තසංවෙගස්ස. උපායපට්ඨානන්ති උපායෙන පචත්තෙතබ්බං විරියං.

කුසලානං ධම්මානන්ති සීලාදීනං අනවජ්ජධම්මානං. භාවනායාති උජ්ජාදනෙන වඩ්ඪනෙන ච. අසන්තුට්ඨස්සාති “අලං එත්තාවතා, කථං එත්තාවතා” ති සඬකොවාපත්තිවසෙන න සන්තුට්ඨස්ස. භියොයාකම්‍යතාති භියොයා භියොයා උජ්ජාදනිච්ඡා. වොසානන්ති සඬකොචං අසමත්ථන්ති. තුස්සනං තුට්ඨි සන්තුට්ඨි, නත්ථි එතස්ස සන්තුට්ඨිති අසන්තුට්ඨි, තස්ස භාවො අසන්තුට්ඨිතා. විරියජ්ජවාහෙ වත්තමානෙ අත්තරා එව පටිගමනං නිවත්තනං පටිචානං, තං තස්ස අත්ථිති පටිචානී, න පටිචානී අජ්ජට්චානී, තස්ස භාවො අජ්ජට්චානිතා. සක්කච්චකිරියතාති කුසලානං කරණෙ සක්කච්චකිරියතා ආදරකිරියතා. සාතච්චකිරියතාති සතතමෙව කරණං. අට්ඨිතකිරියතාති අත්තරා අට්ඨපෙත්වා බණ්ඩං අකත්වා කරණං. අනොලීනචුත්තිතාති න ලීනජ්ජවත්තිතා. අනික්ඛිත්තජන්දතාති කුසලච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිපනං. අනික්ඛිත්තධුරතාති කුසලකරණෙ විරියධුරස්ස අනික්ඛිපනං.

ආසෙවනාති ආදරෙන සෙවනා. භාවනාති වඩ්ඪනා බුහනා. බහුලීකම්මන්ති පුනප්පුනං කරුණං.

තිස්සො විජ්ජාති පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං, දිබ්බවක්ඛුඤාණං
ආසවක්ඛයඤාණන්ති ඉමා තිස්සො විජ්ජා. පටිපක්ඛවිජ්ඣානට්ඨෙන පුබ්බෙ
නිවුත්ථක්ඛන්ධාදීනං විදිතකරුණට්ඨෙන විසිට්ඨා මුත්තීති විමුත්ති. ස්වායං විසෙසො
පටිපක්ඛවිගමනෙන, පටියොගිවිගමනෙන ච ඉච්ඡිතබ්බොති තදුභයං දස්සෙතුං
“එත්ථ වා”තිආදී වුත්තං. තත්ථ යෙන විසෙසෙන සමාපත්තියො පච්චනීකධම්මෙහි
සුට්ඨු මුත්තා, තතො නිරාසඬිකතාය ආරම්මණෙ ච අභිරතා, තං විසෙසං උපාදාය තා
අධිකං මුච්චනතො, ආරම්මණෙ අධිමුච්චනතො ච අධිමුත්තියො නාමාති වුත්තං
“විත්තස්ස ච අධිමුත්තී”ති. මුත්තත්තාති සබ්බසඬ්ඛාරෙහි විසෙසෙන නිස්සට්ඨතා
විමුත්ති.

බයෙ ඤාණන්ති සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ බෙපෙතීති බයො, අරියමග්ගො,
තප්පරියාපන්නං ඤාණං බයෙ ඤාණං. පටිසන්ධිවසෙනාති කිලෙසානං
තංතංමග්ගවජ්ඣානං උප්පන්නමග්ගෙ ඛන්ධසන්නානෙ පුන සන්දහනවසෙන.
අනුප්පාදභූතෙති තංතංඵලෙ. අනුප්පාදපරියොසානෙති අනුප්පාදකරො මග්ගො
අනුප්පාදො, තස්ස පරියොසානෙ, කිලෙසානං වා අනුප්පජ්ජනසඬ්ඛානෙ
පරියොසානෙ, භඩ්ගෙහි අත්ථොති.

දුක්ඛණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තික්ඛණ්ණනා

305. ධම්මතො අඤ්ඤො කත්තා නත්ථීති දස්සෙතුං කත්තුසාධනවසෙන
“ලුබ්භතීති ලොභො”ති වුත්තං. ලුබ්භති තෙන, ලුබ්භනමත්තමෙතන්ති
කරුණභාවසාධනවසෙනපි අත්ථො යුජ්ජතෙව. දුස්සති මුය්භතීති එත්ථාපි එසෙව
නයො. අකුසලඤ්ච තං අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන එකන්තාකුසලභාවතො මූලඤ්ච
අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනතො, න
අකුසලභාවසාධනතො. න හි මූලකතො අකුසලානං අකුසලභාවො, කුසලාදීනඤ්ච
කුසලාදීභාවො. තථා සති මොමුහවිත්තද්වයෙ මොහස්ස අකුසලභාවො න සියා.
තෙසන්ති ලොභාදීනං. “න ලුබ්භතීති අලොභො”තිආදීනා පටිපක්ඛනයෙන.

සුට්ඨු වරිතානීති පච්චයතො, සම්පයුත්තධම්මතො, පචත්තිආකාරතො ච න
සුට්ඨු අසම්මා පචත්තිතාති. විරූපානීති බීභව්ජාති සම්පති, ආයතිඤ්ච
අනිට්ඨරූපත්තා. කායෙනාති කායද්වාරෙන කරුණභූතෙන. කායතොති
කායද්වාරතො. “සුට්ඨු වරිතානී”තිආදීසු වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.
යස්ස සික්ඛාපදස්ස වීතික්කමෙ කායසමුට්ඨානා ආපත්ති හොති, තං කායද්වාරෙ
පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං. අවීතික්කමො කායසුචරිතන්ති වාරිත්තසීලස්ස වසෙන වදති,
වාරිත්තසීලස්සපි වා, යස්ස අකරණෙ ආපත්ති හොති.

වව්දුච්චරිතසුවරිතනිද්ධාරණමිපි චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්සාති කායද්වාරෙ, වච්ඡ්වාරෙ ච පඤ්ඤත්තස්ස. සික්ඛාපදස්ස වීතික්කමොව මනොදුච්චරිතං. මනොද්වාරෙ පඤ්ඤත්තස්ස සික්ඛාපදස්ස අභාවතො, තයිදං ද්වාරද්වයෙ අකිරියසමුට්ඨානාය ආපත්තියා වසෙන වෙදිතබ්බං. අවීතික්කමොති යථාචුත්තාය ආපත්තියා අවීතික්කමො මනොසුවරිතං. “සබ්බස්සාපි සික්ඛාපදස්ස අවීතික්කමො මනොසුවරිත”න්ති කෙවි. තදුභයඤ්ඤි වාරිත්තසීලං උද්දිස්සපඤ්ඤත්තං සික්ඛාපදං, තස්ස අවීතික්කමො සියා කායසුවරිතං, සියා වච්සුවරිතන්ති.

පාණො අතිපාතීයති එතායාති පාණාතිපාතො, තථාපචත්තා වෙනනා, එවං අදින්නාදානාදයොපිති ආහ “පාණාතිපාතාදයො පන තිස්සො වෙනනා”ති. වච්ඡ්වාරෙපි උප්පන්නා කායදුච්චරිතං ද්වාරන්තරෙ උප්පන්නස්සාපි කම්මස්ස සනාමාපරිච්චාගතො යෙභුය්‍යචුත්තියා, තබ්බහුලචුත්තියා ව. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා –

“ද්වාරෙ වරන්ති කම්මානි, න ද්වාරා ද්වාරවාරිනො;
තස්මා ද්වාරෙහි කම්මානි, අඤ්ඤමඤ්ඤං වචන්තීතා”ති. (ධ. ස. අට්ඨ. කාමාවචරකුසලද්වාරකථා);

වව්දුච්චරිතං කායද්වාරෙපි වච්ඡ්වාරෙපි උප්පන්නාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. වෙනනාසම්පයුත්තධම්මාති මනොකම්මභූතාය වෙනනාය සම්පයුත්තධම්මා. කායවච්ඡකම්මභූතාය පන වෙනනාය සම්පයුත්තා අභිජ්ඣාදයො තං තං පක්ඛිකා වා භොන්ති අබ්බොහාරිකා වාති. වෙනනාසම්පයුත්තධම්මා මනොසුවරිතන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තිව්ධස්ස දුච්චරිතස්ස අකරණවසෙන පචත්තා තිස්සො වෙනනාපි වීරතියොපි කායසුවරිතං කායිකස්ස වීතික්කමස්ස අකරණවසෙන පචත්තනතො, කායෙන පන සික්ඛාපදානං සමාදියෙන සීලස්ස කායසුවරිතභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්තී. එසෙව නයො වච්සුවරිතෙ.

කාමපට්ඨංයුත්තොති එත්ථ ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමො ච කිලෙසකාමො ව. තත්ථ වත්ථුකාමපක්ඛෙ ආරම්මණකරණවසෙන කාමෙහි පට්ඨංයුත්තො විතක්කො කාමවිතක්කො. කිලෙසකාමපක්ඛෙ පන සම්පයොගවසෙන කාමෙන පට්ඨංයුත්තොති යොජෙතබ්බං. “ඛ්‍යාපාදපට්ඨංයුත්තො”තිආදීසු සම්පයොගවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඛ්‍යාපාදවත්ථුපට්ඨංයුත්තොපි ඛ්‍යාපාදපට්ඨංයුත්තොති ගය්භමානෙ උභයථාපි යොජනා ලබ්භතෙව. විහිංසාපට්ඨංයුත්තොති එත්ථාපි එසෙව නයො. විහිංසන්ති එතාය සත්තෙ, විහිංසනං වා එසා සත්තානන්ති විහිංසා, තාය පට්ඨංයුත්තො විහිංසාපට්ඨංයුත්තොති එවං සද්දත්ථො වෙදිතබ්බො. අප්පියෙ අමනාපෙ සඬ්ඛාරෙ ආරබ්භ ඛ්‍යාපාදවිතක්කප්පචත්ති අට්ඨානාසාතවසෙන දීපෙතබ්බො. ඛ්‍යාපාදවිතක්කස්ස අවධිං දස්සෙතුං “යාව විනාසනා”ති චුත්තං. විනාසනං පන පාණාතිපාතො එවාති. “සඬ්ඛාරො” හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්තී”ති කස්මා චුත්තං, නනු යෙ

“දුක්ඛාපෙතබ්බා” ති ඉච්ඡිතා සත්තසඤ්ඤිතා, තෙපි අත්ථතො සඬබ්බා එවාති? සච්චමෙතං, යෙ පන ඉන්ද්‍රියබද්ධා සවිඤ්ඤාණකතාය දුක්ඛං පටිසංවෙදෙන්ති, තස්මා තෙ විහිංසාවිතක්කස්ස විසයා ඉච්ඡිතා සත්තසඤ්ඤිතා. යෙ පන න දුක්ඛං පටිසංවෙදෙන්ති චුත්තලක්ඛණායොගතො, තෙ සන්ධාය “විහිංසාවිතක්කො සඬබ්බා රෙසු නුප්පජ්ජති” ති චුත්තං. යත්ථ පන උප්පජ්ජති, යථා ච උප්පජ්ජති, තං දස්සෙතුං “ඉමෙ සත්තා” ති ආදි චුත්තං.

නෙක්ඛම්මං චුච්චති ලොභතො නික්ඛන්තත්තා අලොභො, නීවරණෙහි නික්ඛන්තත්තාපි පයමජ්ඣානං, සබ්බාකුසලෙහි නික්ඛන්තත්තා සබ්බො කුසලො ධම්මො, සබ්බසඬ්ඛනෙහි පන නික්ඛන්තත්තා, නිබ්බානං. උපනිස්සයතො, සම්පයොගතො, ආරම්මණකරණතො ච නෙක්ඛම්මෙන පටිසංයුත්තොති නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො. නෙක්ඛම්මචිතක්කො සම්මාසඬ්ඛප්පො. ඉදානි තං භූමිවිභාගෙන දස්සෙතුං “සො” ති ආදි චුත්තං. අසුභපුබ්බභාගෙහි අසුභජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගෙ. අසුභග්ගහණඤ්චෙන්ථ කාමචිතක්කස්ස උජුච්චවනිකදස්සනත්ථං කතං. කාමචිතක්කපටිපක්ඛො හි නෙක්ඛම්මචිතක්කොති. එවඤ්ච කත්වා උපරිචිතක්කද්වයස්ස භූමිං දස්සෙන්නෙන සපුබ්බභාගානි මෙත්තාකරුණාක්කානාදීනි උද්ධටානි. අසුභජ්ඣානෙහි අසුභාරම්මණෙ පයමජ්ඣානෙ. අවයවෙ හි සමුදායවොහාරං කත්වා නිද්දිසති යථා “රුක්ඛෙ සාබ්බා” ති. ඝාතං පාදකං කත්වාති නිදස්සනමත්තං. තං ඝාතං සම්මසිත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙපි හි සො ලොකුත්තරොති. බ්‍යාපාදස්ස පටිපක්ඛො, කිඤ්චිපි න බ්‍යාපාදෙති එතෙනාති වා අබ්‍යාපාදො, මෙත්තා, තාය පටිසංයුත්තො අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො. මෙත්තාක්කානෙහි මෙත්තාභාවනාවසෙන අධිගතෙ පයමජ්ඣානෙ. කරුණාක්කානෙහි එත්ථාපි එසෙව නයො. විහිංසාය පටිපක්ඛො, න විහිංසන්ති වා එතාය සත්තෙහි අවිහිංසා, කරුණා.

නනු ච අලොභාදොසානං අඤ්ඤමඤ්ඤාචරහතො තෙසං වසෙන උප්පජ්ජනකානං ඉමෙසං නෙක්ඛම්මචිතක්කාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬ්ඛකරණතො චචත්ථානං න භොතීති? නොති දස්සෙතුං “යදා” ති ආදි ආරද්ධං. අලොභො සීසං භොතීති අලොභො පධානො භොති. නියමිතපරිණතසමුදාවාරාදිවසෙන යදා අලොභජ්ජධානො නෙක්ඛම්මගරුකො චිත්තුප්පාදො භොති, තදා උද්ධාවසරො නෙක්ඛම්මචිතක්කො පතිට්ඨහති. තංසම්පයුත්තස්ස පන අදොසලක්ඛණස්ස අබ්‍යාපාදස්ස වසෙන යො තස්සෙව අබ්‍යාපාදචිතක්කභාවො සම්භවෙය්‍ය, සති ච අබ්‍යාපාදචිතක්කභාවෙ කස්සචිපි අවිභෙදනජාතිකතාය අවිහිංසාවිතක්කභාවො ච සම්භවෙය්‍ය, තෙ ඉතරෙ ද්වෙ. තදන්වයිකාති තස්සෙව නෙක්ඛම්මචිතක්කස්ස අනුගාමිනො, සරූපතො අදිස්සනතො “තස්මිං සති භොන්ති, අසති න භොන්ති” ති තදනුමානනෙය්‍යා භවන්ති. සෙසද්වයෙපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. චුත්තනෙයෙනෙවාති “කාමපටිසංයුත්තො සඬ්ඛප්පො කාමසඬ්ඛප්පො” ති ආදිනා චිතක්කත්තිකෙ චුත්තනෙයෙනෙව (දී. නි. 3.288) වෙදිතබ්බො අත්ථතො අභින්නත්තා. යදි එවං කස්මා පුන දෙසනා කතාති? තථා දෙසනාය බුද්ධිකානං අජ්ඣාසයවසෙන දෙසනාමත්තමෙවෙතං.

කාමවිතක්කාදීනං විය උප්පජ්ජනාකාරො වෙදිතබ්බො “තාසු ද්වෙ සත්තෙසුපි සඬ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති” තිආදිනා. තත්ථ කාරණමාහ “තංසම්පයුත්තායෙව හි එතා” ති. තථෙවාති යථා නෙක්ඛම්මවිතක්කාදීනං “අසුභපුබ්බභාගෙ කාමාවචරො හොති” තිආදිනා කාමාවචරාදිභාවො චුත්තො, තථෙව තාසම්පි නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාදීනම්පි කාමාවචරාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

කාමපට්ඨංයුත්තොති සම්පයොගවසෙන කාමෙන පට්ඨංයුත්තො. තක්කනවසෙන තක්කො. විසෙසතො තක්කනවසෙන විතක්කො. සඬ්ඛජ්ජනපරිකප්පනවසෙන සඬ්ඛජ්ජො. අඤ්ඤෙසුපි කාමපට්ඨංයුත්තෙසු ධම්මෙසු විජ්ජමානෙසු විතක්කෙ එව කාමොපපදො ධාතු-සද්දො නිරුල්භො වෙදිතබ්බො විතක්කස්ස කාමසඬ්ඛජ්ජප්පවත්තියා සාතිසයත්තා. එස නයො ඛ්‍යාපාදධාතුආදියු. සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතු හීනජ්ඣාසයෙහි කාමිතබ්බධාතුභාවතො කිලෙසකාමස්ස ආරම්මණසභාවත්තාති අත්ථො. විහෙයෙතීති විබාධති. තත්ථාති තස්මිං යථාචුත්තෙ කාමධාතුත්තිකෙ. සබ්බාකුසලසඬ්ඛාහිකාය කාමධාතුයා ඉතරා ද්වෙ සඬ්ඛගෙත්වා කථනං සබ්බසඬ්ඛාහිකා කථා. තිස්සො ධාතුයො අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬ්ඛරතො කථා අසම්භින්නා. ඉතරා ද්වෙ ගහිතාව හොන්තීති ඉතරා ද්වෙ ධාතුයො ගහිතා එව හොන්ති සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතු” ති චුත්තත්තා සාමඤ්ඤජොතනාය සවිසයස්ස අතිඛ්‍යාපනෙන. තතොති ඉතරධාතුද්වයසඬ්ඛාහිකාය කාමධාතුයා. නීහරිත්වාති නිද්ධාරෙත්වා. දස්සෙතීති එවං භගවා දස්සෙතීති වත්තුං වට්ටති. ඛ්‍යාපාදධාතුං...පෙ.... කථෙසී. කස්මා? පගෙව අපවාදා අහිනිවිසන්ති, තතො පරං උස්සග්ගො පවත්තති, යපෙත්වා වා අපවාදවිසයං තං පරිහරන්තොව උස්සග්ගො පවත්තතීති, ඤායො හෙස ලොකෙ නිරුල්භොති.

ද්වෙ කථාති “සබ්බසඬ්ඛාහිකා, අසම්භින්නා වා” ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) අනන්තරත්තිකෙ චුත්තා ද්වෙ කථා. තත්ථ චුත්තනායෙන ආනෙත්වා කථනවසෙන වෙදිතබ්බො. තස්මා තත්ථ චුත්තඅත්ථො ඉධාපි ආහරිත්වා වෙදිතබ්බො “නෙක්ඛම්මධාතුයා ගහිතාය ඉතරා ද්වෙ ගහිතාව හොන්ති” තිආදිනා.

සුඤ්ඤතට්ඨෙනාති අත්තසුඤ්ඤතාය. කාමභවො කාමො උත්තරපදලොපෙන සුඤ්ඤතට්ඨෙන ධාතු වාති කාමධාතු. බ්‍රහ්මලොකන්ති පයමජ්ඣානභූමිසඤ්ඤිතං බ්‍රහ්මලොකං. ධාතුයා ආගතට්ඨානම්හීති “කාමධාතු රූපධාතු” තිආදිනා ධාතුග්ගහණෙ කතෙ. භවෙන පරිච්ඡින්නදිතබ්බොති “කාමභවො රූපභවො” තිආදිනා භවවසෙන තදත්ථො පරිච්ඡින්නදිතබ්බො, න යාය කායවි ධාතුයා වසෙන. යදග්ගෙන ව ධාතුයා ආගතට්ඨානෙ භවෙන පරිච්ඡෙදො කාතබ්බො, තදග්ගෙන භවස්ස ආගතට්ඨානෙ ධාතුයා පරිච්ඡෙදො කාතබ්බො භවවසෙන ධාතුයා පරිච්ඡිජ්ජනතො. නිරුජ්ඣති කිලෙසවට්ටමෙත්ථාති නිරොධො, සා එව සුඤ්ඤතට්ඨෙන ධාතුති නිරොධධාතු, තිබ්බානං. නිරුද්ධෙ ව කිලෙසවට්ටෙ කම්මවිපාකවට්ටා නිරුද්ධා එව හොන්ති.

හීනධාතුත්තිකො අභිධම්මෙ (ධ. ස. නිකමාතිකා 14) හීනත්තිකෙන පරිච්ඡින්නිකිංකරිනි චුත්තං “හීනා ධාතුති ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා”ති. තෙ හි ලාමකට්ඨෙයන හීනධාතු. හීනපණිතානං මජ්ඣෙකෙ භවාති මජ්ඣිමධාතු, අවසෙසා තෙහුමකධම්මා. උත්තමට්ඨෙයන අතප්පකට්ඨෙයන ච පණිතධාතු, නවලොකුත්තරධම්මා.

පඤ්චකාමගුණා විසයභූතා එතස්ස සන්තීති පඤ්චකාමගුණිකො, කාමරාගො. රූපාරූපභවෙසුති රූපාරූපපත්තිභවෙසු යථාධිගතෙසු. අනධිගතෙසු පන සො පත්ථනා නාම න භොතීති භවවසෙන පත්ථනාති ඉමිනාව ගහිතො. ඤානනිකන්තීති රූපාරූපස්ඤානෙසු නිකන්ති. භවවසෙන පත්ථනාති භවෙසු පත්ථනාති. එවං චතුහිපි පදෙහි යථාක්කමං මහග්ගතුපපත්තිභවවිසයා, මහග්ගතකම්මභවවිසයා, භවදිට්ඨිසහගතා, භවපත්ථනාභූතා ච තණ්හා “භවතණ්හා”ති චුත්තා. විභවදිට්ඨි විභවො උත්තරපදලොපෙන, විභවසහගතා තණ්හා විභවතණ්හා. රූපාදිපඤ්චවත්ථු කාමවිසයා බලවරාගභූතා තණ්හා කාමතණ්හාති පයමනයො, “සබ්බෙපි තෙහුමකධම්මා කාමනීයට්ඨෙයන කාමා”ති (මහානි. 1) වචනතො තෙ ආරබ්භ පචත්තා දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තා සබ්බාපි තණ්හා කාමතණ්හාති දුතියනයොති අයමෙනෙසං විසෙසො.

අභිධම්මෙ පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො, තෙන පඤ්චකාමගුණිකරාගතො අඤ්ඤොපි කාමාවචරධම්මවිසයො ලොභො අභිධම්මෙ (විභ. 915) “කාමතණ්හා”ති ආගතොති ඉමං විසෙසං ජොතෙති. තිකන්තරම්පි සමානං තණ්හංයෙව නිස්සාය පචත්තිතදෙසනානන්තරතාය තං “වාරො”ති වත්තබ්බතං අරහතීති “ඉමිනා වාරොනා”ති චුත්තං. ඉමිනා වාරොනාති ඉමිනා පරියායෙනාති අත්ථො. රජනීයට්ඨෙයනාති කාමනීයට්ඨෙයන. පරියාදිශිත්වාති පරිග්ගහෙත්වා. තතොති කාමතණ්හාය. නීහරිත්වාති නිද්ධාරෙත්වා. ඉතරා ද්වෙ තණ්හාති රූපතණ්හං, අරූපතණ්හඤ්ච දස්සෙති. එතෙන “කාමතණ්හා”ති සාධාරණචචනමෙතං සබ්බස්සපි ලොභස්ස, තස්ස පන “රූපතණ්හා අරූපතණ්හා”ති විසෙසචචනං යථා කාමගුණිකරාගො රූපරාගො අරූපරාගොති දස්සෙති. නිරොධතණ්හාති භවනිරොධෙ භවසමුච්ඡෙදෙ තණ්හා. යස්මා හි උච්ඡෙදදිට්ඨි මනුස්සත්තභාවෙ, කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ, රූපාවචරඅරූපාවචරත්තභාවෙ ධීතස්ස අත්තනො සම්මා සමුච්ඡෙදො භොතීති භවනිරොධං ආරබ්භ පචත්තති, තස්මා තංසහගතාපි තණ්හා තමෙව ආරබ්භ පචත්තතීති.

වට්ඨස්මිත්ති තිවිධෙපි වට්ඨෙ. යථා තෙ හි නිස්සරිතුං අප්පදානවසෙන කම්මවිපාකවට්ඨෙ තංසමඬ්ඛිසත්තං තෙසං පරාපරුප්පත්තියා පච්චයභාවෙන සංයොජෙත්ති, එවං කිලෙසවට්ඨෙපිති. සතීති පරමත්ථතො විජ්ජමානෙ. රූපාදිනෙදෙති රූපවෙදනාදිවිභාගෙ. කායෙති බන්ධසමුහෙ. විජ්ජමානාති සතී පරමත්ථතො උපලබ්භමානා. දිට්ඨියා පරිකප්පිතො හි අත්තාදි පරමත්ථතො නත්ථි, දිට්ඨි පන අයං අත්ථෙවාවාති. විචින්නොති ධම්මසභාවං විමංසන්තො. කිච්ඡතීති

කිලමති. පරාමසතීති පරතො ආමසති. “සීලෙන සුද්ධි, චතෙන සුද්ධි” ති ගණ්හන්තො හි විසුද්ධිමග්ගං අතික්කමිත්වා තස්ස පරතො ආමසති නාම. විසතිවත්ථුකා දිට්ඨිති රූපාදි-ධම්මො, පච්චෙකං තෙ වා නිස්සිතං, තෙසං වා නිස්සයභූතං, සාමිභූතං වා කත්වා පරිකප්පනවසෙන පවත්ති යා විසතිවත්ථුකා අත්තදිට්ඨි විසති. විමතීති ධම්මෙසු සම්මා, මිච්ඡා වා මනනාභාවතො සංසයිතට්ඨෙන අමති, අප්පට්පප්පනන්ති අත්ථො. විපරියාසග්ගාහොති අසුද්ධිමග්ගෙ “සුද්ධිමග්ගො” ති විපරිතග්ගාහො.

විරපාරිවාසියට්ඨෙනාති විරපරිවුත්ථතාය පුරාණභාවෙන. ආසවනට්ඨෙනාති සන්දනට්ඨෙන, පවත්තනට්ඨෙනාති අත්ථො. සවතීති පවත්තති. අවධිඅත්ථො ආකාරො, අවධි ව මරියාදාහිවිධිහෙදතො දුට්ඨො. තත්ථ මරියාදො කිරියං ඛහි කත්වා පවත්තති යථා “ආ පාටලිපුත්තා වුට්ඨො දෙවො” ති. අහිවිධි කිරියං ඛ්‍යාපෙත්වා පවත්තති යථා “ආ භවග්ගා භගවතො යසො පවත්තො” ති. අහිවිධිඅත්ථො අයං ආකාරො වෙදිතබ්බො.

කත්ථවි ද්වෙ ආසවා ආගතාති විනයපාළිං (පාරා.39) සන්ධායාහ. තත්ථ හි “දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතායා” ති (පාරා. 39) ද්විධා ආසවා ආගතාති. කත්ථවිති තිකනිපාතෙ ආසවසුත්තෙ, (ඉතිවු. 56; සං. නි. 5.163) අඤ්ඤෙසු ව සළායතනසුත්තාදීසු (සං. නි. 4.321). සළායතනසුත්තෙසුපි හි “තයොමෙ ආවුසො ආසවා කාමාසවො භවාසවො අවිජ්ජාසවො” ති තයො එව ආගතාති. නිරයං ගමෙත්තීති නිරයගාමිනීයා. යස්මා ඉධ සාසවං කුසලාකුසලං කම්මං ආසවපරියායෙන දෙසිතං, තස්මා පඤ්චගතිසංවත්තනීයභාවෙන ආසවා ආගතා. ඉමස්මිං සඬ්භිතිසුත්තෙ තයො ආගතාති. එත්ථ යස්මා අඤ්ඤෙසු ව ආ භවග්ගං ආ ගොත්‍රභූං පවත්තන්තෙසු මානාදීසු විජ්ජමානෙසු අත්තත්තනියාදිග්ගාභවසෙන, අහිඛ්‍යාපනමදකරණවසෙන ආසවසදිසතා ව එතෙසංයෙව, න අඤ්ඤෙසං, තස්මා එතෙස්වෙව ආසව-සද්දො නිරුළුහො දට්ඨබ්බො. න චෙත්ථ “දිට්ඨාසවො නාගතො” ති චිත්තෙතබ්බං භවතණ්භාය, භවදිට්ඨියාපි භවාසවග්ගභණෙනෙව ගහිතත්තා. කාමාසවො නාම කාමනට්ඨෙන, ආසවනට්ඨෙන ව. වුත්තායෙව අත්ථතො නින්නානාකරණතො.

කාමෙ එසති ගවෙසති එතායාති කාමෙසනා, කාමානං අහිපත්ථනාවසෙන, පරියෙට්ඨිවසෙන, පරිභුඤ්ජනවසෙන වා පවත්තරාගො. භවෙසනා පන භවපත්ථනා, භවාහිරතිභවජ්ඣෙසානාවසෙන පවත්තරාගො. දිට්ඨිගතිකසම්මතස්සාති අඤ්ඤතිත්ථියෙහි පරිකප්පිතස්ස, සම්භාවිතස්ස ව. බ්‍රහ්මවරියස්සාති තපොපක්කමස්ස. තදෙකට්ඨන්ති තාහි රාගදිට්ඨිහි සහපෙකට්ඨං. කම්මන්ති අකුසලකම්මං. තම්පි හි කාමාදිකෙ නිබ්බත්තනාධිට්ඨානාදිවසෙන පවත්තං “එසති” ති වුච්චති. අත්තග්ගාහිකා දිට්ඨිති නිදස්සනමත්තමෙතං. යා කාවි පන මිච්ඡාදිට්ඨි තපොපක්කමහෙතුකා බ්‍රහ්මවරියෙසනා එව.

ආකාරසංස්ථානන්ති විසිටියාකාරාවටියානං කථංවිධන්ති හි කෙන පකාරෙන සංස්ථිතං, සමවටිඨිතන්ති අත්ථො. සද්දත්ථතො පන විදහනං විසිටියාකාරෙන අවටියානං විධා, විධියති විසදිසාකාරෙන යපියතීති විධා, කොටියාසො. විදහනතො භිනාදිවසෙන විවිධෙනාකාරෙන දහනතො උපධාරණතො විධා, මානොව. සෙය්‍යසදිසභිනානං වසෙනාති සෙය්‍යසදිසභිනභාවානං යාථාවා' යාථාවභූතානං වසෙන. තයො මානා චුත්තා සෙය්‍යස්සෙව උප්පජ්ජනකා. එස නයො සදිසභිනෙසුපි. තෙනාහ “අයඤ්භි මානො”තිආදි. ඉදානි යථාඋද්දිට්ඨෙ නවවිධෙපි මානෙ වත්ථුචිහාගෙන දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි චුත්තං. රාජුනඤ්චෙව පබ්බජිතානඤ්ච උප්පජ්ජති කස්මා? තෙ විසෙසතො අත්තානං සෙය්‍යතො දහන්තීති. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙත්තො “රාජා භි”තිආදිමාහ. කො මයා සදිසො අත්ථිති කො-සද්දො පටික්ඛෙපත්ථො, අඤ්ඤො සදිසො නත්ථිති අධිප්පායො. එතෙසංයෙවති රාජුනං, පබ්බජිතානඤ්ච. උප්පජ්ජති සෙට්ඨවත්ථුකත්තා තස්ස. “භිනොහමස්මි”ති මානෙපි එසෙව නයො.

“කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථි”ති වා “මය්‍හං අඤ්ඤෙහි සද්ධිං කිං නානාකරණ”න්ති වා “අමච්චො ති නාමාමෙව...පෙ.... නාමාහ”න්ති වාති සදිසස්ස සෙය්‍යමානාදීනං තිණ්ණං පවත්තිආකාරදස්සනං.

දාසාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන භතික කම්මකරාදීනං පරාධීනචුත්තිකානං ගහණං. ආදි-සද්දෙන වා ගහිතෙ එව “පුක්කුසවණ්ඩාලාදයොපි”ති සයමෙව දස්සෙති. නනු ව මානො නාමායං සංපග්ගහරසො, සො කථං ඔමානෙ සම්භවතීති? සොපි අවකරණමුඛෙන විධානවත්ථුනා පග්ගණ්හනවසෙනෙව පවත්තතීති නායං විරොධො. තෙනෙවාහ “කිං දාසො නාම අහන්ති එතෙ මානෙ කරොති”ති. තථා හිස්ස යාථාවමානතා චුත්තා.

යාථාවමානා භවතිකන්ති විය, අත්තදිට්ඨි විය ව න මහාසාවජ්ජා, තස්මා තෙ න අපායගමනියා. යථාභූතවත්ථුකතාය හි තෙ යාථාවමානා. “අරහත්තමග්ගවජ්ඣා”ති ව තස්ස අනවසෙසප්පභාගිතාය චුත්තං. දුතියතනියමග්ගෙහි ව තෙ යථාක්කමං පහියන්ති, යෙ ඔළාරිකතරා, ඔළාරිකතමා ව. මානො හි “අහං අස්මි”ති පවත්තියා උපරිමග්ගෙසු සම්මාදිට්ඨියා උජුච්චව්වනිකො හුත්වා පහියති. අයාථාවමානා නාම අයථාභූතවත්ථුකතාය, තෙනෙව තෙ මහාසාවජ්ජභාවෙන පයමග්ගවජ්ඣා චුත්තා.

අතති සතතං ගච්ඡති පවත්තතීති අද්ධා, කාලොති ආහ “තයො අද්ධාති තයො කාලා”ති. සුත්තන්තපරියායෙනාති හද්දෙකරත්තසුත්තාදීසු (ම. නි. 3.283) ආගතනයෙන. තත්ථ හි “යො වාචුසො මනො, යෙ ව ධම්මා, උභයමෙතං පච්චුප්පන්තං, තස්මිං චෙ පච්චුප්පන්තො ඡන්දරාගපට්ඨද්ධං භොති විඤ්ඤාණං, ඡන්දරාගපට්ඨද්ධත්තා විඤ්ඤාණස්ස තදහිනන්දති, තදහිනන්දන්තො පච්චුප්පන්තෙසු ධම්මෙසු සංභීරති”ති (ම. නි. 3.284) අද්ධාපච්චුප්පන්තං සන්ධාය එවං චුත්තං. තෙනාහ “පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ”තිආදි. තදන්තරන්ති තෙසං චුතිපටිසන්ධිතං චෙමජ්ඣං පච්චුප්පන්තො අද්ධා, යො පුබ්බන්තාපරන්තානං

වෙමජ්ඣකාය “පුබ්බන්තාපරන්තෙ කඨිබ්බති, (ධ. ස. 1123) පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණ”න්ති (ධ. ස. 1067, 1106, 1128) එවමාදීසු “පුබ්බන්තාපරන්තො”ති ව වුවිච්ඡි. භඩ්ගො ධම්මො අතීතංසෙන සඨගහිතොති ආහ “භඩ්ගතො උද්ධං අතීතො අද්ධා නාමා”ති. තථා අනුප්පන්නො ධම්මො අනාගතංසෙන සඨගහිතොති ආහ “උප්පාදතො පුබ්බෙ අනාගතො අද්ධා නාමා”ති. ඛණත්තයෙති උප්පාදො, ධීති, භඩ්ගොති තීසු බණෙසු. යදා හි ධම්මො හෙතුපච්චයස්ස සමවායෙ උප්පජ්ජති, යදා ච චෙති, ඉති ද්වීසුපි බණෙසු ධීතික්ඛණෙ විය පච්චුප්පන්නොති. ධම්මානඤ්ඡි පාකභාවූපාධිකං පත්තබ්බං උදයො, විද්ධංසභාවූපාධිකං වයො, තදුභයවෙමජ්ඣං ධීති. යදි එවං අද්ධා නාමායං ධම්මො එව ආපන්නොති? න ධම්මො, ධම්මස්ස පන අවත්ථාහෙදො, තඤ්ච උපාදාය ලොකෙ කාලසමඤ්ඤාති දස්සෙතුං “අතීතාදිහෙදො ව නාම අය”න්තිආදි වුත්තං. ඉධාති ඉමස්මිං ලොකෙ. තෙනෙව වොහාරෙතාති තං තං අවත්ථාවිසෙසං උපාදාය ධම්මො “අතීතො අනාගතො පච්චුප්පන්නො”ති යෙන වොහාරෙන වොහරීයති, ධම්මප්පචත්තිමත්තතාය හි පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි කාලො තස්සෙව ධම්මස්ස පචත්තිඅවත්ථාවිසෙසං උපාදාය තෙනෙව වොහාරෙන “අතීතො අද්ධා”තිආදිනා වුත්තො.

අන්ත-සද්දො ලොකෙ පරියොසානෙ, කොටියං නිරුළ්භොති තදත්ථං දස්සෙන්නො “අන්තොයෙව අන්තො”ති ආහ, කොටි අන්තොති අත්ථො. පරභාගොති පාරිමන්තො. අමති ගච්ඡති භවප්පබන්ධො නිට්ඨානං එත්ථාති අන්තො, කොටි. අමනං නිට්ඨානගමනන්ති අන්තො, ඔසානං. සො පන “එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා”ති (ම. නි. 3.393; සං. නි. 2.51) වුත්තත්තා දුක්ඛණ්ණවස්ස පාරිමන්තොති ආහ “පරභාගො”ති. අම්මති පරිභුයාති හීළියතීති අන්තො, ලාමකො. අම්මති භාගසො ඤායතීති අන්තො, අංසොති ආහ “කොටියාසො අන්තො”ති. සන්තො පරමත්ථතො විජ්ජමානො කායො ධම්මසමුහොති සක්කායො, බන්ධා, තෙ පන අරියසච්චභූතා ඉධාධිප්පෙතාති වුත්තං “පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා”ති. පුරිමතණ්හාති යෙසං නිබ්බත්තිකා, තන්තිබ්බත්තිතො පගෙව සිද්ධා තණ්හා. අප්පචත්තිභූතන්ති නප්පචත්ති තදුභයං එත්ථාති තෙසං අප්පචත්තිට්ඨානභූතං. යදි “සක්කායො අන්තො”තිආදිනා අඤ්ඤමඤ්ඤං විහත්තිතාය දුක්ඛසච්චාදයො ගහිතා, අථ කස්මා මග්ගො න ගහිතොති ආහ “මග්ගො පනා”තිආදි. තත්ථ උපායත්තාති උපායභාවතො, සම්පාපකහෙතුභාවතොති අත්ථො.

යදි පන හෙතුමන්තග්ගහණෙනෙව හෙතු ගහිතො හොති, නනු එවං සක්කායග්ගහණෙනෙව තස්ස හෙතුභූතො සක්කායසමුදයො ගහිතො හොතීති? තස්ස ගහණෙ සඨිබ්බදුකො විය, සප්පච්චයදුකො විය ව දුකොවායං ආපජ්ජති, න තිකො. යථා පන සක්කායං ගහෙත්වා සක්කායසමුදයොපි ගහිතො, එවං සක්කායනිරොධං ගහෙත්වා සක්කායනිරොධූපායො ගය්හෙය්‍ය, එවං සති චතුක්කො අයං ආපජ්ජෙය්‍ය, න තිකො, තස්මා හෙතුමන්තග්ගහණෙන හෙතුග්ගහණං න වින්තෙතබ්බං. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො යුත්තො සියා – ඉධ

සක්කායසක්කායසමුදයා අනාදිකාලිකා, අසති මග්ගභාවනායං පච්චයානුපරමෙන අපරියන්තා ව, නිබ්බානං පන අප්පච්චයන්තා අත්තනො නිව්චතාය එව සබ්බදාහාවිති අනාදිකාලිකො, අපරියන්තො ව. ඉති ඉමානි තිණි සච්චානි මහාථෙරො ඉමාය සභාගතාය “තයො අන්තා”ති තිකං කත්වා දස්සෙති. අරියමග්ගො පන කදාචි කරහචි ලබ්භමානො න තථාති තස්ස අතිවිය දුල්ලභපාත්‍රභාවතං දීපෙනුං තිකතො ඛනිකතොති අයමෙත්ථ අත්තනොමති.

දුක්ඛතාති දුක්ඛභාවො, දුක්ඛංයෙව වා යථා දෙවො එව දෙවතා. දුක්ඛ-සද්දො වායං අදුක්ඛසභාවෙසුපි සුබ්‍රපෙක්ඛාසු කඤ්චි අනිට්ඨතාවිසෙසං උපාදාය පවත්තනීති තතො නිවත්තෙන්තො සභාවදුක්ඛවාචිනා එකෙන දුක්ඛ-සද්දෙන විසෙසෙන්වා “දුක්ඛදුක්ඛතා”ති ආහ. භවති හි එකන්තතො තංසභාවෙපි අත්ථෙ අඤ්ඤස්ස ධම්මස්ස යෙන කෙනචි සදිසතාලෙසෙන ඛාහිවාරාසඬකාති විසෙසිතබ්බතා යථා “රූපරූපං තිලතෙල”න්ති (විභ. අට්ඨ. පකිණ්ණකථා) ව. සඬබාරභාවෙනාති සඬබතභාවෙන. පච්චයෙහි සඬබරියන්තීති සඬබාරා, අදුක්ඛමසුබවෙදනා. සඬබරියමානන්තා එව හි අසාරකතාය පරිදුබ්බලභාවෙන භඩ්ගභඩ්ගාහිමුඛක්ඛණෙසු විය අත්තලාභක්ඛණෙපි විබාධප්පත්තා එව හුත්වා සඬබාරා පවත්තන්තීති ආහ “සඬබතත්තා උප්පාදපරාභඩ්ගපිළිතා”ති. තස්මාති යථාචුත්තකාරණතො. අඤ්ඤදුක්ඛසභාවචිරහතොති දුක්ඛදුක්ඛතාවිපරිණාමදුක්ඛතාසඬබාතස්ස අඤ්ඤස්ස දුක්ඛසභාවස්ස අභාවතො. විපරිණාමෙති පරිණාමෙ, විගමෙති අත්ථො. තෙනාහ පපඤ්චසුද්දනියං “විපරිණාමදුක්ඛාති නත්ථිභාවො දුක්ඛ”න්ති. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානඤ්චි සුබවෙදනුපරමො දුක්ඛතො උපට්ඨාති, ස්වායමත්ථො පියවිජ්ජයොගෙන දීපෙතබ්බො. තෙනාහ “සුබස්ස හී”තිආදි. පුබ්බෙ චුත්තනයො පදෙසනිස්සිතො වෙදනාවිසෙසමත්තවිසයන්තාති අනවසෙසතො සඬබාරදුක්ඛතං දස්සෙනුං “අපිවා”ති දුතියනයො චුත්තො. නනු ව “සබ්බෙ සඬබාරා දුක්ඛා”ති (ධ. ප. 278) වචනතො සුබදුක්ඛවෙදනානම්පි සඬබාරදුක්ඛතා ආපන්නාති? සච්චමෙතං, සා පන සාමඤ්ඤජොතනාඅපවාදභූතෙන ඉතරදුක්ඛතාවචනෙන නිවත්තියතීති නායං විරොධො. තෙනෙවාහ “යපෙත්වා දුක්ඛවෙදනං සුබවෙදනඤ්චා”ති.

මිච්ඡාසභාවොති “හිතසුඛාවහො මෙ භවිස්සති”ති එවං ආසිසිතොපි තථා අභාවතො, අසුභාදීසුයෙව “සුභ”න්තිආදිවිපරීතප්පවත්තිතො ව මිච්ඡාසභාවො, මුසාසභාවොති අත්ථො. මාතුසාතකාදීසු පවත්තමානාපි හි හිතසුඛං ඉච්ඡන්තාව පවත්තන්තීති තෙ ධම්මා “හිතසුඛාවහා මෙ භවිස්සන්ති”ති ආසිසිතා හොන්ති. තථා අසුභාසුඛානිව්චානත්තෙසු සුභාදිවිපරියාසදළ්භතාය ආනන්තරියකම්මනියතමිච්ඡාදිට්ඨිසු පවත්ති හොතීති තෙ ධම්මා අසුභාදීසු සුභාදිවිපරීතප්පවත්තිකා හොන්ති. විපාකදානෙ සති ඛන්ධහෙදානන්තරමෙව විපාකදානතො නියතො, මිච්ඡත්තො ව සො නියතො වාති මිච්ඡත්තනියතො. අනෙකෙසු ආනන්තරියෙසු කතෙසු යං තත්ථ බලවං, තං විපච්චති, න ඉතරානීති එකන්තවිපාකජනකතාය නියතතා න සක්කා වත්තුන්ති “විපාකදානෙ සති”ති චුත්තං. ඛන්ධහෙදානන්තරන්ති චුතිඅනන්තරන්ති අත්ථො. චුති හි මරණනිද්දෙසෙ “ඛන්ධානං හෙදො”ති (දී. නි. 2.390; ම. නි. 1.123; 3.373; විභ. 193) චුත්තා,

එතෙත වචනෙත සති එලදානෙ වුතිඅනන්තරො එව එතෙසං එලකාලො, න අඤ්ඤොති එලකාලනියමෙන නියතතා වුත්තා හොති, න එලදානනියමෙනාති නියතඑලකාලානං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනියානං, දිට්ඨධම්මවෙදනියානම්පි නියතතා ආපජ්ජති, තස්මා විපාකධම්මධම්මානං පච්චයන්තරවිකලතාදීහි අවිපච්චමානානම්පි අත්තනො සභාවෙන විපාකධම්මතා විය බලවතා ආනන්තරියෙන විපාකෙ දින්නෙ අවිපච්චමානානම්පි ආනන්තරියානං එලදානෙ නියතසභාවා, ආනන්තරියසභාවා ච පවත්තීති අත්තනො සභාවෙන එලදානනියමෙනෙව නියතතා, ආනන්තරියතා ච වෙදිතබ්බා. අවස්සඤ්ච නියතසභාවා, ආනන්තරියසභාවා ච තෙසං පවත්තීති සම්පට්ඨිජ්ඣනබ්බමෙනං අඤ්ඤස්ස බලවතො ආනන්තරියස්ස අභාවෙ වුතිඅනන්තරං එකන්තෙන එලදානතො.

නනු එවං අඤ්ඤෙසම්පි උපපජ්ජවෙදනියානං අඤ්ඤස්මිං විපාකදායකෙ අසති වුතිඅනන්තරමෙව එකන්තෙන එලදානතො ආනන්තරියසභාවා, නියතසභාවා ච පවත්ති ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති අසමානජාතිකෙන වෙතොපණ්ඩිවසෙන, උපසාතකෙන ච නිවත්තෙතබ්බවිපාකත්තා අනන්තරෙකන්තඑලදායකත්තාභාවා, න පන ආනන්තරියානං පඨමජ්ඣානාදීනං දුතියජ්ඣානාදීනි විය අසමානජාතිකං එලනිවත්තකං අත්ථි සබ්බානන්තරියානං අවිච්චලත්තා, න ච හෙට්ඨුපපත්තිං ඉච්ඡතො සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විය උපරුපපත්තිජනකකම්මබලං ආනන්තරියබලං නිවත්තෙතං සමත්ථො වෙතොපණ්ඩි අත්ථි අනිච්ඡන්තස්සෙව අවිච්චානතො, න ච ආනන්තරියුපසාතකං කිඤ්චි කම්මං අත්ථි. තස්මා තෙසංයෙව අනන්තරෙකන්තවිපාකජනකසභාවා පවත්තීති. අනෙකාති ච ආනන්තරියානි කතාති එකන්තෙ විපාකෙ නියතත්තා උපරතාවිපච්චනසභාවාසඤ්ඤා නිච්ඡිතාති සභාවතො නියතානෙව. වුතිඅනන්තරං පන එලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තාති, තන්තිබ්බත්තෙනෙත අනන්තරකරණසීලාති අනන්තරපයොජනාති වාති සභාවතො ආනන්තරියානෙව ච හොන්ති. තෙසු පන සමානසභාවෙසු එකෙන විපාකෙ දින්නෙ ඉතරාති අත්තනා කාතබ්බකිච්චස්ස තෙනෙව කතත්තා න දුතියං තතියඤ්ච පටිසන්ධිං කරොන්ති, න සමත්ථතාවිසාතත්තාති නත්ථි තෙසං නියතානන්තරියතානිවත්තීති. න හි සමානසභාවං සමානසභාවස්ස සමත්ථතං විහනතීති. එකස්ස පන අඤ්ඤානිපි උපත්ථම්භකාති හොන්තීති දට්ඨබ්බානීති. සම්මාසභාවෙති සච්චසභාවෙ. නියතො එකන්තිකො අනන්තරමෙව එලදානෙනාති සම්මත්තනියමතො. න නියතොති උභයථාපි න නියතො. අවසෙසානං ධම්මානන්ති කිලෙසානන්තරියකම්මනියානිකධම්මෙහි අඤ්ඤෙසං ධම්මානං.

තමන්ධකාරොති තමො අන්ධකාරොති පදවිභාගො. අවිජ්ජා තමො නාම ආරම්මණස්ස ඡාදනට්ඨෙන. තෙනෙවාහ “තමො විහතො, ආලොකො උජ්ජන්තො (ම. නි. 1.385; පාරා. 12), තමොක්ඛන්ධො පදාලිතො”ති (සං. නි. 1.164) ච ආදි. අවිජ්ජාසීසෙන විචිකිච්ජා වුත්තා මහතා සම්මොහෙන සබ්බකාලං අවිසුජ්ජනතො. ආගම්මාති පත්වා. කඨිබ්බතීති “අහොසිං නු බො අහං අතීතමද්ධාන”න්තිආදිනා (ම.

නි. 1.18; සං. නි. 2.20) කඬ්ඛං උප්පාදෙනි සංසයං ආපජ්ජති. අධිමුච්චිතුං න සක්කොතිති පසාදාධිමොක්ඛවසෙන අධිමුච්චිතුං න සක්කොති. තෙනාහ “න සම්පසිදති”ති. යාවත්තකඤ්ඤි යස්මිං වත්ථුස්මිං විචිකිච්ඡා න විගච්ඡති, තාව තත්ථ සද්ධාධිමොක්ඛො අනවසරොව. න කෙවලං සද්ධාධිමොක්ඛො, නිච්ඡයාධිමොක්ඛොපි තත්ථ න පතිට්ඨහති ඵව.

න රක්ඛිතබ්බානීති “ඉමානි මයා රක්ඛිතබ්බානී”ති ඵවං කත්ථවි රක්ඛාකිච්චං නත්ථි පරතො රක්ඛිතබ්බස්සෙව අභාවතො. සනියා ඵව රක්ඛිතානීති මුට්ඨස්සච්චස්ස බොධිමුලෙ ඵව සවාසනං සමුච්ඡින්නත්තා සනියා රක්ඛිතබ්බානි නාම සබ්බදාපි රක්ඛිතානි ඵව. නත්ථි තථාගතස්ස කායදුච්චරිතන්ති තථාගතස්ස කායදුච්චරිතං නාම නත්ථෙව, යතො සුපරිසුද්ධො කායසමාවාරො භගවතො. නො අපරිසුද්ධා, පරිසුද්ධා ඵව අපරිසුද්ධිහෙතුනං කිලෙසානං පභීනත්තා. තථාපි විනයෙ අපකතඤ්ඤතාවසෙන සියා තෙසං අපාරිසුද්ධිලෙසො, න භගවතොති දස්සෙතුං “න පනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ විහාරකාරං ආපත්තින්ති එකවචනවසෙන “ආපත්තියො”ති ඵත්ථ ආපත්ති-සද්දං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. අභිධෙය්‍යානුරූපඤ්ඤි ලිඬිගවචනානි හොත්ති. එස නයො සෙසෙසුපි. “මනොද්වාරො”ති ඉදං තස්සා ආපත්තියා අකිරියසමුට්ඨානතාය වුත්තං. න හි මනොද්වාරෙ පඤ්ඤත්තා ආපත්ති අත්ථිති. සඋපාරම්භවසෙනානි සවත්තබ්බතාවසෙන, න පන දුච්චරිතලක්ඛණාපත්තිවසෙන, යතො නං භගවා පටික්ඛිපති. යථා ආයස්මතො මහාකප්පිතස්සාපි “ගච්ඡෙය්‍යං වාහං උපොසථං, න වා ගච්ඡෙය්‍යං. ගච්ඡෙය්‍යං වාහං සඬ්ඝකම්මං, න වා ගච්ඡෙය්‍යං”න්ති (මහාව. 137) පරිචිතක්කිතං. මනොදුච්චරිතන්ති මනොද්වාරිකං අප්පසත්ථං වරිතං. සත්ථාරා අප්පසත්ථතාය හි තං දුච්චරිතං නාම ජාතං, න සභාවතො.

යස්මා මහාකාරුණිකො භගවා සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛාය ඵව පටිපජ්ජමානො අච්චන්තවිවෙකජ්ඣාසයතාය තබ්බිධුරං ධම්මසෙනාපතීනො චිත්තුප්පාදං පටික්ඛිපන්තො “න බො තෙ...පෙ.... උප්පාදෙනබ්බ”න්ති අවොච, තස්මා සො ථෙරස්ස චිත්තුප්පාදො භගවතො න පාසංසොති කත්වා මනොදුච්චරිතං නාම ජාතො, තස්ස ව පටික්ඛෙපො උපාරම්භොති ආහ “තස්මිං මනොදුච්චරිතෙ උපාරම්භං ආරොපෙත්තො”ති. භගවතො පන එත්තකම්පි නත්ථි, යතො පචාරණාසුත්තෙ “හන්ද දානි, හික්ඛවෙ, පචාරෙමි වො, න ව මෙ කිඤ්චි ගරහථ කායිකං වා වාචසිකං වා”ති (සං. නි. 1.215) වුත්තො හික්ඛුසඬ්ඝො “න බො මයං හන්තෙ භගවතො කිඤ්චි ගරහාම කායිකං වා වාචසිකං වා”ති සත්ථු පරිසුද්ධකායසමාවාරාදිකං සිරසා සම්පට්චිජ්. අයඤ්ඤි ලොකනාථස්ස දුච්චරිතාභාවො බොධිසත්තභූමියම්පි වරියාවිරානුගතො අහොසි, පගෙව බුද්ධභූමියන්ති දස්සෙන්නො “අනච්ඡරියඤ්චෙත”න්තිආදිමාහ.

බුද්ධානංයෙව ධම්මා ගුණා, න අඤ්ඤෙසන්ති බුද්ධධම්මා. තථා හි තෙ බුද්ධානං ආවෙණිකධම්මානි වුච්චන්ති. තත්ථ “නත්ථි තථාගතස්ස කායදුච්චරිත”න්තිආදිනා කායචරිමනොදුච්චරිතාභාවචනං යථාධිකාරං කායකම්මාදීනං.

ඥාණානුපරිවත්තිතාය ලද්ධගුණකිත්තනං, න ආවේණිකධම්මන්තරදස්සනං. සබ්බස්මිඤ්ඤි කායකම්මාදිකෙ ඥාණානුපරිවත්තිති කුතො කායදුච්චරිතාදීනං සම්භවො. “බුද්ධස්ස අප්පට්භතඤාණං”න්තිආදිනා වුත්තානි සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණතො විසුංයෙව තිණි ඥාණානි චතුරයොනිපඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණානි වියා’ති වදන්ති. එකංයෙව හුත්වා තීසු කාලෙසු අප්පට්භතඤාණං නාම සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණමෙව. නත්ථි ඡන්දස්ස භානීති සත්තෙසු භිතඡන්දස්ස භානි නත්ථි. නත්ථි වීරියස්ස භානීති බෙමපච්චෙකචිතක්කානුගතස්ස වීරියස්ස භානි නත්ථි. “නත්ථි දවානි බිඬ්ඬාධිප්පායෙන කිරියා නත්ථි. නත්ථි රවානි සහසා කිරියා නත්ථි”ති වදන්ති, සහසා පන කිරියා දවා “අඤ්ඤං කරස්සාමි”ති අඤ්ඤකරණං රවා. බලිතන්ති විරජ්ඣනං ඤාණෙන අප්ඵටං. සහසාති වෙගායිතත්තං තුරිතකිරියා. අඛ්‍යාවටො මනොනි නිරත්ථකො චිත්තසමුදාවාරො. අකුසලචිත්තන්ති අඤ්ඤාණුපෙක්ඛමාහ, අයඤ්ච දීඝභාණකානං පායො ආකුලො විය. අයං පන පායො අනාකුලො –

අතීතංසෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පට්භතඤාණං, අනාගතංසෙ, පච්චුප්පන්තංසෙ. ඉමෙහි තීහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බිගමං ඥාණානුපරිවත්ති, සබ්බං චචිකම්මං, සබ්බං මනොකම්මං. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස භගවතො නත්ථි ඡන්දස්ස භානි, නත්ථි ධම්මදෙසනාය, නත්ථි වීරියස්ස, නත්ථි සමාධිස්ස, නත්ථි පඤ්ඤාය, නත්ථි විමුත්තියා. ඉමෙහි ද්වාදසහි ධම්මෙහි සමන්තාගතස්ස බුද්ධස්ස භගවතො නත්ථි දවා, නත්ථි රවා, නත්ථි අප්ඵටං, නත්ථි වෙගායිතත්තං, නත්ථි අඛ්‍යාවටමනො, නත්ථි අප්පට්භතානුපෙක්ඛානි.

තත්ථ අප්පට්භතානුපෙක්ඛානි අඤ්ඤාණුපෙක්ඛා. සෙසං වුත්තනයමෙව. එත්ථ ච තථාගතස්ස ආජීවපාරිසුද්ධිං කායචචිමනොසමාවාරපාරිසුද්ධියාව සඬගහෙත්වා සමාවාරත්තයවසෙන මහාථෙරෙන තිකො දෙසිතො.

කිඤ්චනාති කිඤ්චික්ඛා. ඉමෙ පන රාගාදයො පලිබුන්ධනට්ඨෙන කිඤ්චනා වියාති කිඤ්චනා. තෙනාහ “කිඤ්චනාති පලිබොධා”ති.

අනුදහනට්ඨෙනාති අනු අනු දහනට්ඨෙන. රාගාදයො අරූපධම්මා ඉත්තරක්ඛණා කථං අනුදහන්තීති ආසඬිකං නිවත්තෙතුං “තත්ථ වත්ථුනී”ති වුත්තං, දට්ඨබ්බානීති වචනසෙසො. තත්ථාති තස්මිං රාගාදීනං අනුදහනට්ඨෙ. වත්ථුනීති සාසනෙ, ලොකෙ ච පාකටත්තා පච්චික්ඛෙභූතානි කාරණානි. රාගො උප්පන්නො තිබ්ණකරො හුත්වා. තස්මා තංසමුට්ඨානා තෙජොධාතු අතිවිය තිබ්ණභාවෙන සද්ධිං අත්තනා සහජාතධම්මෙහි හදයප්පදෙසං ඤාපෙසි යථා තං බාහිරා තෙජොධාතු සනිස්සයං. තෙන සා හික්ඛුනී සුපතො විය බ්‍යාධි ඤායිත්වා මනා. තෙනාහ “තෙනෙව ඤායිත්වා කාලමකාසී”ති. දොසස්ස නිස්සයානං දහනතා

පාකටා එවනි ඉතරං දස්සෙතුං “මොහවසෙන හි” තිආදි වුත්තං. අනිවත්තිත්වානි අනික්කමිත්වා.

කාමං ආභුතෙය්‍යාග්ගිආදයො තයො අග්ගි බ්‍රාහ්මණෙහි ඉච්ඡිතා සන්ති, තෙ පන තෙහි ඉච්ඡිතමත්තා, න සත්තානං තාදිසා අත්ථසාධකා. යෙ පන සත්තානං අත්ථසාධකා, තෙ දස්සෙතුං “ආභුතං වුව්වති” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආදරෙන භුතනං පූජනං ආභුතන්ති සක්කාරො “ආභුත” න්ති වුව්වති, තං ආභුතං අරහන්ති. තෙනාහ භගවා “ආභුතෙය්‍යානි හික්ඛවෙ මාතාපිතුනමෙනං අධිවචන” න්ති (ඉතිවු. 106). යදග්ගෙන ව තෙ පුත්තානං බහුකාරතාය ආභුතෙය්‍යානි තෙසු සම්මාපටිපත්ති නෙසං හිතසුඛාවහා, තදග්ගෙන තෙසු මිච්ඡාපටිපත්ති අහිතදුක්ඛාවහානි ආහ “තෙසු...පෙ.... නිබ්බත්තන්ති” ති. ස්වායමත්ථොති යො මාතාපිතුනං අත්තනො උපරි විජ්ජටිපන්නානං පුත්තානං අනුදහනස්ස පච්චයභාවෙන අනුදහනට්ඨො, සො අයමත්ථො. මිත්තවින්දකචන්ථුනානි මිත්තවින්දකස්ස නාම මාතරි විජ්ජටිපන්නස්ස පුරිසස්ස තාය එව විජ්ජටිපත්තියා චිරතරං කාලං ආපායිකදුක්ඛානුභවනදීපනෙන චන්ථුනා වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තමත්ථං කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ පවත්තං විභාවෙතුං “මිත්තවින්දකො හි” තිආදි වුත්තං. ධනලොභෙන, න ධම්මච්ඡන්දෙනානි අධිජ්ජායො. අකුතොභයං කෙනචි අනුට්ඨාපනීයතාය. නිවාරෙසි සමුද්ද්වේශානා නාම බහ්වන්තරායානි අධිජ්ජායෙන. අන්තරං කත්වානි අනික්කමනවසෙන ද්වින්නං පාදානං අන්තරෙ කත්වා.

නාවා අට්ඨාසි තස්ස පාපකම්මබලෙන වාතස්ස අවායනතො. එකදිවසං රක්ඛිතඋපොසථකම්මානුභාවෙන සම්පත්තිං අනුභවන්තො. යථා පුරිමාහි පරතො මා අගමාසිති වුත්තො, එවං අපරාපරාහිපිති ආහ “තාහි ‘පරතො පරතො මා අගමාසි’ ති වුව්වමානො” ති. බුරවක්කධරන්ති බුරධාරූපමචක්කධරං එකං පුරිසං. උපට්ඨාසි පාපකම්මස්ස බලෙන.

චතුබ්‍රිතී චතුහි අච්ඡරාසදිසිහි විමානපෙතීහි, සම්පත්තිං අනුභවිත්වානි චචනසෙසො. අට්ඨජ්ඣගමානි රූපාදිකාමගුණෙහි තතො විසිට්ඨතරා අට්ඨ විමානපෙතියො අධිගච්ඡි. අත්තිව්ජන්ති අත්තිව්ජාසඬ්ඛාතෙන අතිලොභෙන සමන්තාගතත්තා අත්ති අත්ති කාමගුණෙ ඉච්ඡන්තො. චක්කන්ති බුරවක්කං. ආසදොති අනත්ථාවභාවෙන ආසාදෙති.

සොති ගෙහසාමිකො භත්තා. පුරිමනෙයෙනෙවානි අනුදහනස්ස පච්චයතාය.

අනිවාරිනීති සාමිකං අනික්කමිත්වා වාරිනී මිච්ඡාවාරිනී. රත්තිං දුක්ඛන්ති අත්තනො පාපකම්මානුභාවසමුපට්ඨිතෙන සුනබ්බෙත බාදිතබ්බතාදුක්ඛං. චඤ්චෙත්වානි තං අජානාපෙත්වා භාරණට්ඨානගමනං සන්ධාය වුත්තං. පට්ඨන්ති පට්ඨා කත්වා. අනුරවදස්සනඤ්ඤෙනං. මුට්ඨියොගො කිරායං තස්ස

සුනඛන්තරධානස්ස, යදිදං ඛෙළපිණ්ඩං භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංසනං. තෙන චුත්තං “සො තථා අකාසි. සුනඛා අන්තරධාසිංසු”ති.

දක්ඛිණාති වත්තාරො පච්චයා දියාමානා දක්ඛන්ති එතෙහි හිතසුඛානිති. තං දක්ඛිණං අරහතීති දක්ඛිණෙය්‍යා, හික්ඛුසඬ්ඝො. රෙවතීවත්ථු විමානවත්ථුපෙතවත්ථුසු (වි. ව. 861 ආදයො) තෙසං අට්ඨකථායඤ්ච (වි. ව. 977-980; පෙ. ව. අට්ඨ. 714-736) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං.

“තිවිධෙන රූපසඬ්ගහො”ති එත්ථ නනු සඬ්ගහො එකවිධොව, සො කස්මා “චතුබ්බිධො”ති චුත්තොති? “සඬ්ගහො”ති අත්ථං අවත්වා අනිද්ධාරිතත්ථස්ස සද්දස්සෙව චුත්තත්තා. “තිවිධෙන රූපසඬ්ගහො”තිආදීසු (ධ. ස. රූපකණ්ඩ-තිකෙ) පදෙසු සඬ්ගහ-සද්දො තාව අත්තනො අත්ථවසෙන චතුබ්බිධොති අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො. අත්ථොපි වා අනිද්ධාරිතවිසෙසො සාමඤ්ඤෙන ගහෙතබ්බතං පත්තො “තිවිධෙන රූපසඬ්ගහො”තිආදීසු (ධ. ස. රූපකණ්ඩ-තිකෙ) “සඬ්ගහො”ති චුත්තොති න කොච දොසො. නිද්ධාරිතෙ හි විසෙසෙ තස්ස එකවිධතා සියා, න තතො පුබ්බෙති. “ජාතිසඬ්ගහො”ති චුත්තෙහි ජාති-සද්දස්ස සාපෙක්ඛසද්දත්තා අත්තනො ජාතියා සඬ්ගහොති අයමත්ථො විඤ්ඤායතෙව සම්බන්ධාරහස්ස අඤ්ඤස්ස අචුත්තත්තා යථා “මාතාපිතු උපට්ඨාන”න්ති (බු. පා. 5.6; සු. නි. 265). අට්ඨකථායං පන යථාධිජ්ජෙතමත්ථං අපරිපුණ්ණං කත්වා දස්සෙතුං “ජාතිසඬ්ගහො” ඉවචෙව චුත්තං. සමානජාතිකානං සඬ්ගහො, සමානජාතියා වා සඬ්ගහො සජාතිසඬ්ගහො. සඤ්ජායති එත්ථාති සඤ්ජාති, සඤ්ජාතියා සඬ්ගහො සඤ්ජාතිසඬ්ගහො, සඤ්ජාතිදෙසෙන සඬ්ගහොති අත්ථො. කිරියාය එවරූපාය සඬ්ගහො කිරියාසඬ්ගහො. රූපක්ඛන්ධගණනන්ති “රූපක්ඛන්ධො”ති ගණනං සඬ්ඛං ගච්ඡති රූප්පනසභාවත්තා. තිහි කොට්ඨාසෙහි රූපගණනාති වක්ඛමානෙහි තිහි භාගෙහි රූපස්ස සඬ්ගහො, ගණෙතබ්බතාති අත්ථො.

රූපායතනං නිපස්සති පච්චක්ඛතො විජානාතීති නිදස්සනං, වක්ඛුවිඤ්ඤාණං, නිදස්සතීති වා නිදස්සනං, දට්ඨබ්බහාවො, වක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ගොචරහාවො, තස්ස ච රූපායතනතො අනඤ්ඤත්තෙහි අඤ්ඤෙහි ධම්මෙහි රූපායතනං විසෙසෙතුං අඤ්ඤං විය කත්වා “සහ නිදස්සනෙනාති සනිදස්සන”න්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධම්මසභාවසාමඤ්ඤෙන හි එකීභූතෙසු ධම්මෙසු යො නානත්තකරො සභාවො, සො අඤ්ඤො විය කත්වා උපවරිතුං යුත්තො. එවඤ්ඤි අත්ථවිසෙසාවබොධො හොතීති. වක්ඛුපටිභනනසමත්ථතොති වක්ඛුතො සට්ටනසමත්ථතාය. සට්ටනං විය ව සට්ටනං දට්ඨබ්බං. දුතියෙන අත්ථවිකජ්ජෙන දට්ඨබ්බහාවසඬ්ඛාතං නාස්ස නිදස්සනන්ති අනිදස්සනන්ති යොජනා. එත්ථ ච දසන්තං ආයතනානං යථාරහං සයං, නිස්සයවසෙන ච සම්පත්තානං, අසම්පත්තානඤ්ච පටිමුඛහාවො අඤ්ඤමඤ්ඤපතනං පටිභනනං, යෙන බ්‍යාපාරාදිවිකාරපච්චයන්තරසන්තිධානෙ වක්ඛාදීනං විසයෙසු විකාරූප්පත්ති. තත්ථ බ්‍යාපාරො වක්ඛාදීනං සවිසයෙසු ආච්චිජන්තං, රූපාදීනං ඉට්ඨානිට්ඨතා, තත්ථ ච විත්තස්ස ආභූජනන්ති ඉමෙ ආදිසද්දසඬ්ගහිතා. තෙහි විකාරජ්ජත්තියා

පව්වයන්තරඛ්‍යාපාරතො අඤ්ඤන්ති කත්වා අනුග්ගහපසාතො විකාරො.
 උපනිස්සයො පන අප්පධානස්ස පව්වයො ඉධ ගහිතො. කාරණකාරණම්පි
 කාරණමෙවාති ගය්හමානෙ සියා තස්සාපි සඞ්ගහොති. චුත්තප්පකාරන්ති
 “චක්ඛුච්ඤ්ඤාණසඞ්ඛාත”න්ති චුත්තප්පකාරං. නාස්ස පටිසොති එත්ථාපි
 “චුත්තප්පකාර”න්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. අවසෙසං සොළසවිධං සුබ්බමරූපං.

සඞ්ඛරොන්තිති සම්පිණ්ඩෙන්ති. චෙතනා හි ආයුහනරසතාය යථා
 සම්පයුත්තධම්මෙ යථාසකං කිව්වෙසු සංවිදහන්ති විය අභිසන්දහන්ති වත්තමානා
 තෙනෙව කිව්වවිසෙසෙන තෙ සම්පිණ්ඩෙන්ති විය හොති, එවං අත්තනො
 විපාකධම්මෙපි පව්වයසමවායෙ සඞ්ඛරොන්ති සම්පිණ්ඩෙන්ති විය හොති. තෙනාහ
 “සහජාත...පෙ.... රාසි කරොන්ති”ති. අභිසඞ්ඛරොතිති අභිවිසිට්ඨං කත්වා
 සඞ්ඛරොති. පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො හි අත්තනො ඵලං ඉතරස්ස ඵලතො අතිවිය
 විසිට්ඨං හින්තං කත්වා සඞ්ඛරොති පව්වයතො, සභාවතො, පවත්තිආකාරතො ව
 සයං ඉතරෙහි විසිට්ඨසභාවත්තා. එස නයො ඉතරෙහිපි.
 පුජ්ජහවඵලනිබ්බත්තනතො, අත්තනො සන්තානස්ස පුනනතො ව පුඤ්ඤො.

මහාවිත්තචෙතනානන්ති අසඞ්ඛොයායායුනිජ්ජාදනාදිමහානුභාවතාය
 මහාවිත්තෙසු පවත්තචෙතනානං. අට්ඨෙව චෙතනා හොන්ති, යා කාමාවචරා
 කුසලා. “තෙරසපි”ති කස්මා චුත්තං, නනු “නවා”ති වත්තබ්බං. න හි භාවනා
 ඤාණරහිතා යුත්තාති අනුයොගං සන්ධායාහ “යථා හි”තිආදි. කසිණපරිකම්මං
 කරොන්තස්සාති කසිණෙසු ඤානපරිකම්මං කරොන්තස්ස. “පථවි පථවි”තිආදි
 භාවනා හි කසිණපරිකම්මං. තස්ස හි පරිකම්මස්ස සුපගුණභාවතො අනුයුත්තස්ස
 තත්ථ ආදරාකරණෙන සියා ඤාණරහිතවිත්තං. ඤානපථව්වචෙක්ඛණායපි එසෙව
 නයො. කෙවි මණ්ඩලකරණම්පි භාවනං හජාපෙන්නි.

දානවසෙන පවත්තවිත්තචෙතසිකධම්මා දානං, තත්ථ ඛ්‍යාපාරභූතා
 ආයුහනචෙතනා දානං ආරබ්භ, දානඤ්ච අධිකිච්ච උප්පජ්ජන්ති චුත්තා. එවං
 ඉතරෙසුපි. අයං සඞ්ඛෙපදෙසනාති අයං පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙ සඞ්ඛෙපතො
 අත්ථදෙසනා, අත්ථවණ්ණනාති අත්ථො.

සොමනස්සවිත්තෙනාති අනුමොදනාපවත්තිදස්සනමත්තමෙතං දට්ඨබ්බං.
 උපෙක්ඛාසහගතෙනාපි හි අනුස්සරති එවාති. කාමං නිව්වසීලං, උපොසඨසීලං,
 නියමසීලම්පි සීලමෙව, පරිපුණ්ණං පන සබ්බභිගසම්පන්නං සීලං දස්සෙතුං
 “සීලපුරණත්ථායා”තිආදි චුත්තං. නයදස්සනං වා එතං, තස්මා “නිව්වසීලං,
 උපොසඨසීලං, නියමසීලං සමාදිශිස්සාමි”ති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස, සමාදිශිත්වා
 සමාදින්නසීලෙ ව තස්මිං, “සාධු සුට්ඨු”ති ආවජ්ජන්තස්ස, තං සීලං සොධෙන්තස්ස
 ව පවත්තා චෙතනා සීලමයාති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

පුබ්බෙ සමථවසෙන භාවනානායො ගහිතොති ඉදානි සම්මසන්නයෙන තං දස්සෙතුං “පටිසම්භිදායං චුත්තෙනා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ අනිච්චතොති අනිච්චභාවතො. දුක්ඛතො, අනත්තතොති එත්ථාපි එසෙව නයො.

තත්ථ යෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා නාමරූපභාවෙන පරිග්ගහිතා, තෙ යස්මා ද්වාරාරම්මණෙනි සද්ධිං ද්වාරජ්ජවත්තධම්මවසෙන විභාගං ලහන්ති, තස්මා ද්වාරජක්කාදිවසෙන ඡ ඡක්කා ගහිතා. යස්මා පන ලක්ඛණෙසු අනත්තලක්ඛණං දුබ්බිභාවං, තස්මා තස්ස විභාවනාය ඡ ධාතුයො ගහිතා. තතො යෙසු කසිණෙසු ඉතො බාහිරකානං අත්තාහිනිවෙසො, තානි ඉමෙසං ඤානානං ආරම්මණභාවෙන උපට්ඨානාකාරමත්තානි, ඉමානි පන තානි ඤානානිති දස්සන්තං. දස කසිණානි ගහිතානි. තතො දුක්ඛානුපස්සනාය පරිවාරභාවෙන පටික්කුලාකාරවසෙන ද්වත්තිංස කොට්ඨාසා ගහිතා. පුබ්බෙ ඛන්ධවසෙන සඬ්ඛෙපතො ඉමෙ ධම්මා ගහිතා, ඉදානි නාතිසඬ්ඛෙපචිත්ථාරනයෙන ච මනසි කාතබ්බාති දස්සන්තං. ද්වාදසායනනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො ච ගහිතා. තෙසු ඉමෙ ධම්මා සතිපි පුඤ්ඤානිර්භෙදාපාරභාවෙ ධම්මසභාවතො ආධිපච්චභාවෙන පවත්තන්තිති අනත්තභාවවිභාවනත්ථං ඉන්ද්‍රියානි ගහිතානි. එවං අනෙකභෙදහින්නාපි ඉමෙ ධම්මා භූමිත්තයපරියාපන්නතාය තිවිධාව හොත්තීති දස්සන්තං. තිස්සො ධාතුයො ගහිතා. එත්තාවතා නිමිත්තං දස්සෙත්වා පවත්තං දස්සෙතුං කාමභවාදයො නව භවා ගහිතා. එත්තකෙ අභිඤ්ඤායාවිසෙසෙ පවත්තමනසිකාරකොසල්ලෙන සණ්ඨසුඛමෙසු නිබ්බත්තිතමභග්ගධම්මෙසු මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බොති දස්සන්තං. ඤානඅප්පමඤ්ඤාරූපානි ගහිතානි. තත්ථ ඤානානි නාම චුත්තාවසෙසාරම්මණානි රූපාවචරජ්ඣානානි. පුන පච්චයපච්චයූපන්නවිභාගතො ඉමෙ ධම්මා විභජ්ජ මනසිකාතබ්බාති දස්සන්තං. පටිච්චසමුප්පාදඬිගානි ගහිතානි. පච්චයාකාරමනසිකාරො හි සුඛෙන, සුචුත්තරඤ්ච ලක්ඛණත්තයං විභාවෙති, තස්මා සො පච්ඡතො ගහිතො. එවං එතෙ සම්මසනීයභාවෙන ගහිතා ඛන්ධාදිවසෙන කොට්ඨාසතො පඤ්චවිසතිවිධා, පභෙදතො පන අතීතාදිභෙදං අනාමසිත්වා ගය්භමානා ද්විති ඌනානි ද්වෙසනානි හොත්ති. ඉදං තාවෙත්ථ පාළිවචත්ථානං, අත්ථවිචාරං පන ඉච්ඡන්තෙනි පරමත්ථමඤ්ජුසායං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

න පුඤ්ඤානි අපුඤ්ඤා. තස්ස පුඤ්ඤ-සද්දෙ චුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සන්තානස්ස ඉඤ්ජනභෙතුනං නිවරණාදීනං සුවික්ඛම්භනතො රූපනණ්භාසඬ්ඛාතස්ස ඉඤ්ජිතස්ස අභාවතො අනිඤ්ජං, අනිඤ්ජමෙව “ආනෙඤ්ජ”න්ති චුත්තං. තථා හි රූපාරම්මණං රූපනිමිත්තාරම්මණං සබ්බමපි චතුත්ථජ්ඣානං නිජපරියායෙන “ආනෙඤ්ජ”න්ති චුච්චති.

චත්තාරො මග්ගට්ඨා, හෙට්ඨිමා තයො ඵලට්ඨානි එවං සත්තවිධො. තිස්සො සික්ඛාති අධිසිලාදිකා තිස්සො සික්ඛා. තාසු ජාතොති වා සෙක්ඛො, අරියපුග්ගලො හි අරියාය ජාතියා ජායමානො සික්ඛාසු ජායති, න යොනියං. සික්ඛනසිලොති වා සෙක්ඛො. පුග්ගලාධිට්ඨානාය වා කථාය සෙක්ඛස්ස අයන්ති අඤ්ඤාසාධාරණමග්ගඵලත්තයධම්මා සෙක්ඛපරියායෙන චුත්තා. අසෙක්ඛොති ච

යත්ථ සෙක්ඛභාවාසඬකා අත්ථී, තත්ථායං පටිසෙධොති ලොකියනිබ්බානෙසු අසෙක්ඛභාවනාපත්ති දට්ඨබ්බො. සීලසමාධිපඤ්ඤාසඬබ්බානා හි සික්ඛො අත්තනො පටිපක්ඛකිලෙසෙහිවිජ්ජමුත්තා පරිසුද්ධා උපක්කිලෙසානං ආරම්මණභාවම්පි අනුපගමනතො එතා ‘‘සික්ඛො’’ති වත්තුං යුත්තා අට්ඨසුපි මග්ගඵලෙසු විජ්ජන්ති, තස්මා චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයසමඬගිනො විය අරහත්තඵලසමඬගිපි තාසු සික්ඛාසු ඡාතොති ච තංසමඬගිනො අරහතො ඉතරෙසං විය සෙක්ඛත්තෙ සති සෙක්ඛස්ස අයන්ති ච සික්ඛො සීලං එතස්සාති ච ‘‘සෙක්ඛො’’ති වත්තබ්බො සියාති තන්තිවත්තනත්ථං අසෙක්ඛොති යථාචුත්තසෙක්ඛභාවපටිසෙධො කතො. අරහත්තඵලෙ හි පවත්තමානා සික්ඛො පරිනිට්ඨිතසික්ඛාකිච්චත්තා න සික්ඛාකිච්චං කරොන්ති, කෙවලං සික්ඛාඵලභාවෙනෙව පවත්තන්ති, තස්මා න තා සික්ඛාවචනං අරහන්ති, නාපි තංසමඬගි සෙක්ඛවචනං, න ච ‘‘සික්ඛනසීලො, සික්ඛාසු ඡාතො’’ති ච වත්තබ්බතං අරහති. හෙට්ඨිමඵලෙසු පන සික්ඛො සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං උපනිස්සයභාවතො සික්ඛාකිච්චං කරොන්තිති සික්ඛාවචනං අරහන්ති, තංසමඬගිනො ච සෙක්ඛවචනං, ‘‘සික්ඛනසීලො, සික්ඛාසු ඡාතො’’ති ච වත්තබ්බතං අරහන්ති.

‘‘සික්ඛතීති සෙක්ඛො’’ති ච අපරියොසිතසික්ඛො දස්සිතොති. අනන්තරමෙව ‘‘බ්ණාසවො’’ති ආදිං වත්වා ‘‘න සික්ඛතීති අසෙක්ඛො’’ති චුත්තත්තා පරියොසිතසික්ඛො දස්සිතො, න සික්ඛාරහිතො තස්ස තතියපුග්ගලභාවෙන ගහිතත්තා. චුද්ධිජ්ජත්තසික්ඛො වා අසෙක්ඛොති එතස්මිං අත්ථෙව සෙක්ඛධම්මෙසු එව ඨිතස්ස කස්සචි අරියස්ස අසෙක්ඛභාවාපත්තීති අරහත්තමග්ගධම්මා චුද්ධිජ්ජත්තා, යථාචුත්තෙහි ච අත්ථෙහි සෙක්ඛොති කත්වා තංසමඬගිනො අග්ගමග්ගට්ඨස්ස අසෙක්ඛභාවො ආපන්නොති? න තංසදියෙසු තබ්බොභාරතො. අරහත්තමග්ගතො හි නින්නානාකරණං අරහත්තඵලං යපෙත්වා පරිඤ්ඤාදිකිච්චකරණං, විපාකභාවඤ්ච, තස්මා තෙ එව සෙක්ඛධම්මා ‘‘අග්ගඵලධම්මභාවං ආපන්නා’’ති සක්කා වත්තුං, කුසලසුඛතො ච විපාකසුඛං සන්තතරතාය පණ්ණිතතරන්ති, චුද්ධිජ්ජත්තා ච තෙ ධම්මා භොන්තිති තංසමඬගි ‘‘අසෙක්ඛො’’ති චුච්චති.

ඡාතිමහල්ලකොති ඡාතියා වුඬ්ඪිතරො අද්ධගතො වයොඅනුජ්ජත්තො. සො හි රත්තඤ්ඤාතාය යෙභුයොන ඡාතිධම්මකුලධම්මපදෙසු ථාවරියජ්ජත්තියා ඡාතිථෙරො නාම. ථෙරකරණං ධම්මාති සාසනෙ ථීරභාවකරා ගුණා පටිපක්ඛනිම්මදනකා. ථෙරොති වක්ඛමානෙසු ධම්මෙසු ථීරභාවජ්ජත්තො. සීලවාති පාසංසෙන සාතිසයෙන සීලෙන සමන්නාගතො, සීලසම්පන්නොති අත්ථො, එතෙන දුස්සීලාසඬබ්බාතස්ස බාලාස්ස අභාවමාහ. සුත්තගෙය්‍යාදි බහු සුතං එතෙනාති බහුස්සුතො, එතෙනාස්ස සුතවීරහසඬබ්බාතස්ස බාලාස්ස අභාවං, පටිසඬබ්බාතබලෙන ච පතිට්ඨිතභාවං වදති. ‘‘චතුන්තං කුමාරානං ලාභී’’ති ඉමිනා නිවරණාදිසඬබ්බාතස්ස බාලාස්ස අභාවං, භාවනාබලෙන ච පතිට්ඨිතභාවං කථෙති. ‘‘ආසවානං බයා’’තිආදිනා අවිජ්ජාසඬබ්බාතස්ස බාලාස්ස සබ්බසො අභාවං, බ්ණාසවත්ථෙරභාවෙන පතිට්ඨිතභාවඤ්චස්ස දස්සෙති. න චෙත්ථ සමුදායෙ

වාක්‍යපරිසමාපනං, අථ ඛො පච්චෙකං වාක්‍යපරිසමාපනන්ති දස්සෙන්නො “එවං
චුත්තෙසු ධම්මෙසු”තිආදිමාහ. ථෙරනාමකො චා “ථෙරො”ති එවං නාමකො චා.

අනුග්ගභවසෙන, පූජාවසෙන චා අත්තනො සන්තකං පරස්ස දීයති එතෙනාති
දානං, පරිච්චාගචෙතනා. දානමෙව දානමයං. පදපුරණමත්තං මය-සද්දො.
පුඤ්ඤඤ්ච තං යථාචුත්තෙනත්ථෙත කිරියා ච කම්මභාවතොති පුඤ්ඤකිරියා.
පරෙසං පියමනාපතාසෙවනීයතාදීනං ආනිසංසානං. පුබ්බෙ...පෙ.... වසෙනෙවාති
සඬ්ඛාරත්තිකෙ (දී. නි. 3.305; දී. නි. අට්ඨ. 3.305)
චුත්තදානමයසීලමයභාවනාමයචෙතනාවසෙනෙව. ඉමානි වෙදිතබ්බානීති
සම්බන්ධො. එත්ථාති එතෙසු පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසු. කායෙන කරොන්තස්සාති
අත්තනො කායෙන පරිච්චාගපයොගං පවත්තෙන්තස්ස. තදත්ථන්ති දානත්ථං.
“ඉමං දෙය්‍යධම්මං දෙහී”ති වාචං නිව්ඡාරෙන්තස්ස. දානපාරමී. ආවජ්ජෙත්වා වාති
යථා කෙවලං “අන්තදානාදීනි දෙමී”ති දානකාලෙ තං දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු
හොති, එවං “ඉමං දානමයං සම්මාසම්බොධියා පච්චයො හොතු”ති දානපාරමී.
ආවජ්ජෙත්වා දානකාලෙපි දානසීසෙනෙව පවත්තිත්තා. වත්තසීසෙ යත්වාති
“එතං දානං නාම මය්හං කුලවංසො කුලතන්ති කුලපවෙණි කුලවාරිත්ත”න්ති
වාරිත්තසීලෙ යත්වා දදතො වාරිත්තසීලමයං. යථා දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගභවසෙන
පවත්තමානාපි දානචෙතනා වත්තසීසෙ යත්වා දදතො සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු
හොති පුබ්බාහිසඬ්ඛාරස්ස, අපරභාගචෙතනාය ච තථා පවත්තිත්තා, එවං
දෙය්‍යධම්මෙ බයතො, වයතො සම්මසනං පට්ඨපෙත්වා දදතො භාවනාමයං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති පුබ්බභාගචෙතනාය, දෙය්‍යධම්මෙ අපරභාගචෙතනාය ච
තථා පවත්තිත්තා.

අපච්චිතචෙතනා අපච්චිසහගතං අපචියති එතායාති යථා නන්දිරාගො එව
නන්දිරාගසහගතා, යථාචුත්තාය චා අපච්චියා සහගතං සහපවත්තිත්ති
අපච්චිසහගතං. අපවායනවසෙන පවත්තං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. වයසා ගුණෙහි ච
චුඩ්ඪතරානං වත්තපටිපත්තිසු බ්‍යාවථො හොති යාය චෙතනාය, සා වෙය්‍යාවච්චං,
වෙය්‍යාවච්චමෙව වෙය්‍යාවච්චසහගතං. වෙය්‍යාවච්චසඬ්ඛාතාය චා වත්තපටිපත්තියා
සමුට්ඨාපනවසෙනෙව සහගතං පවත්තිත්ති වෙය්‍යාවච්චසහගතං, තථාපවත්තං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. අත්තනො සන්තානෙ පත්තං පුඤ්ඤං අනුප්පදීයති එතෙනාති
පත්තානුප්පදානං. තථා පරෙන අනුප්පදින්නාය පත්තං අබ්භනුමොදති එතෙනාති
පත්තබ්භනුමොදනං. අනුප්පදින්නං පන කෙවලං අබ්භනුමොදීයති එතෙනාති
අබ්භනුමොදනං. ධම්මං දෙසෙති එතායාති දෙසනා, දෙසනාව දෙසනාමයං. සුණාති
එතෙනාති සවනං, සවනමෙව සවනමයං. දිට්ඨියා ඤාණස්ස උජුගමනං දිට්ඨිජුගතං.
සබ්බත්ථ “පුඤ්ඤකිරියවත්ථු”ති පදං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකලිඬගතා.

පූජාවසෙන සාමීචිකිරියා අපවායනං අපචිති. වයසා ගුණෙහි ච ජෙට්ඨානං
ගිලානානඤ්ච තංතංකිච්චකරණං වෙය්‍යාවච්චං. අයමෙනෙසං විසෙසොති ආහ
“තත්ථා”තිආදි. වත්තාරො පච්චයෙ දත්වා සබ්බසත්තානන්ති ච එකදෙසතො
උක්කට්ඨනිද්දෙසො, යං කිඤ්චි දෙය්‍යධම්මං දත්වා, පුඤ්ඤං චා කත්වා

“කතිපයානං, එකස්සෙව වා පත්ති හොතු” ති පරිණාමනම්පි පත්තානුප්පදානමෙව. තං න මහජ්ජලං තණ්හාය පරාමට්ඨන්තා. පරෙසං දෙසෙති හිතඵරණෙන මුදුවිත්තෙනාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එවන්ති එවං ඉමං ධම්මං සුත්වා බහුස්සුතො හුත්වා පරෙ ධම්මදෙසනාය අනුග්ගණ්හිස්සාමීති හිතඵරණෙන මුදුවිත්තෙන ධම්මං සුඤ්ඤාති. එවඤ්ඤිස්ස සවනං අත්තනො, පරෙසඤ්ච සම්මාපට්ඨන්ති යා පච්චයභාවතො මහජ්ජලං භවිස්සතීති. සබ්බෙසන්ති සබ්බෙසම්පි දසන්තං පුඤ්ඤකිරියවත්ථුනං. නියමලක්ඛණන්ති මහජ්ජලභාවස්ස නියාමකසභාවං. දිට්ඨියා උජුභාවෙනෙවාති “අත්ථි, නත්ථි” ති අන්තද්වයස්ස දුරසමුස්සාරිතතාය “අත්ථි දින්න” න්තිආදි (ම. නි. 2.94; 3.136; විහ. 793) නයජපවත්තාය සම්මාදිට්ඨියා උජුකමෙව පවත්ති යා. දානාදීසු හි යං කිඤ්චි ඉමාය එව සම්මාදිට්ඨියා පරිසොධිතං මහාජුතිකං මහාවිජ්ජාරං භවති.

පුරිමෙහෙව තිහීති පාළියං ආගතෙහෙව තිහී. සීලමයෙ පුඤ්ඤකිරියවත්ථුම්හි සඬගහං ගච්ඡන්ති වාරිත්තසීලභාවතො. දානමයෙ සඬගහං ගච්ඡන්ති දානසභාවත්තා, දානවිසයත්තා ව. කාමං දෙසනා ධම්මදානසභාවතො දානමයෙ සඬගහං ගච්ඡතිති වත්තුං යුත්තා, කුසලධම්මාසෙවනභාවතො පන විමුත්තායතනසීසෙ යත්වා පවත්තිතා විය සවනෙන සද්ධිං භාවනාමයෙ සඬගහං ගච්ඡන්තිති වුත්තං. “දිට්ඨිජුගතං භාවනාමයෙ” ති කෙවි. දිට්ඨිජුගතෙ එව ව අත්තනා කතස්ස පුඤ්ඤස්ස අනුස්සරණං, තස්ස ව පරෙසං අත්ථාය පරිණාමනං, ගුණපසංසා, අඤ්ඤෙහි කරියමානාය පුඤ්ඤකිරියාය, සම්මාපට්ඨන්ති යා ව අනුමොදනං සරණගමනන්ති එවං ආදයො පුඤ්ඤවිසෙසා සඬගහං ගච්ඡන්ති දිට්ඨිජුකම්මවසෙනෙව තෙසං ඉජ්ඣන්තො.

පරස්ස පට්ඨන්ති යා සොධනත්ථො අනුයොගො වොදනා, සා යාති නිස්සාය පවත්තති, තාති වොදනාවත්ථුනි දිට්ඨසුතපරිසඬිකිතාති. තෙනාහ “වොදනාකාරණානී” ති. දිට්ඨෙයාති ව හෙතුම්හි කරණවචනං, දිට්ඨෙයන හෙතුනාති අත්ථො. කිං පන තං දිට්ඨන්ති ආහ “විතික්කම” න්ති. දිස්වාති ව දස්සනහෙතුති අයමෙත්ථ අත්ථො යථා “පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා” ති. “සුතෙනා” තිආදීසුපි ඉමීනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පරස්සාති පරතො, පරස්ස වා වචනං සුත්වා. දිට්ඨපරිසඬිකිතෙනාති දිට්ඨානුගතෙන පරිසඬිකිතෙන, තථා පරිසඬිකිතෙන වා විතික්කමෙන. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. වොදෙති වත්ථුසන්දස්සෙනෙව වා සංවාසජ්ජට්ඨිකම්මෙපෙන වා සාමිච්ඡිජ්ජට්ඨිකම්මෙපෙන වා. ඉමස්මිං පන අත්ථො විත්ථාරියමානෙ අතිජ්ජපඤ්ඤො හොතීති ආහ “අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො” ති. විත්ථාරං පන ඉච්ඡන්තානං තස්ස අධිගමුපායං දස්සෙන්තො “විත්ථාරො පන...පෙ.... වෙදිතබ්බො” ති ආහ.

කාමුපපත්ති යොති කාමෙහි උපපන්නතා, සමන්තාගතතාති අත්ථො. සමන්තාගමො ව තෙසං පටිසෙවනං, සමධිගමො වාති ආහ “කාමුපසෙවනා කාමපට්ඨාහා වා” ති. පච්චුපට්ඨිතකාමාති දුතියතතියරාසිනං විය සයං, පරෙහි ව අනිම්මිතා. උට්ඨානකම්මඵලූපජීවිභාවතො පන තදුභයවසෙන පච්චුපට්ඨිතා කාමා

එතෙසන්ති පව්වුපට්ඨිකකාමා. තෙ පන තෙසං යෙහුයොන නිබද්ධානි හොන්තිති “නිබද්ධකාමා”ති වුත්තං. චතුදෙවලොකවාසිනොති චාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය යාව තුසිතා දෙවා. විනිපාතිකාති ආපායිකා. පරනිමිතා කාමා එතෙසන්ති පරනිමිතකාමා.

පකතිසෙවනවසෙනාති අනුමානතො ජානනං වදන්ති, න පච්චක්ඛතො. වසං වත්තෙන්තිති යථාරූපි පාතබ්බතං ආපජ්ජන්ති. “මෙදුනං පට්ඨෙවන්ති”ති ඉදං පන කෙච්චාදපට්ඨෙධනත්ථං වුත්තං. තෙනාහ “කෙච්ච පනා”තිආදි. තෙ “යාමානං අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලිඛිතිමත්තෙන, තුසිතානං හත්ථාමසනමත්තෙන, නිමිමානරතීනං හසිතමත්තෙන, පරනිමිතවසවත්තීනං ඔලොකිතමත්තෙන කාමකිච්චං ඉජ්ඣති”ති වදන්ති. “ඉතරෙසං ද්විත්තං ද්වයංද්වයසමාපත්තියා වා”ති වදන්ති තාදිසස්ස කාමෙසු විරජ්ජනස්ස තෙසු අභාවතො, කාමානඤ්ච උත්තරුත්තරි පණිතපණිතතරපණිතතමභාවතො. කෙවලං පන නිස්සන්දාභාවො තෙසං වත්තබ්බො. කාමකිච්චන්ති තඨබ්බණිකපරිලාභුපසමාවහං එස්සසුඛං. කාමාති කාමුපහොගා. පාකතිකා එවාති හෙට්ඨිමෙහි එකසදිසා එව. එකසඬ්ඛාතන්ති එකරූපං සමානරූපන්ති, සමඤ්ඤාතං සමානභාවන්ති වා අත්ථො.

සුඛපට්ඨාහාති සුඛසමධිගමා. හෙට්ඨාති පයමජ්ඣානභූමිතො හෙට්ඨා මනුස්සෙසු, දෙවෙසු වා. පයමජ්ඣානසුඛන්ති කුසලපයමජ්ඣානං. භූමිවසෙනපි හෙට්ඨුපරිභාවො ලබ්භතෙව බ්‍රහ්මකායිකෙසු, බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු වා කුසලජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්වා බ්‍රහ්මපුරොහිතෙසු, මහාබ්‍රහ්මෙසු වා විපාකසුඛානුභවනස්ස ලබ්භනතො. එත්ථ ව දුතියතනියජ්ඣානභූමිවසෙන දුතියතනියසුඛපපත්තීනං වුවච්චමානත්තා පයමජ්ඣානභූමිවසෙනෙව පයමජ්ඣානසුඛපපත්ති වුත්තා. තිත්තාති තෙමිතා, ඥානසුඛෙන චෙව ඥානසමුට්ඨානපණිතරූපචුට්ඨකායෙන ව පණිතා විත්තාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “සමන්තතො තිත්තා”තිආදි. යස්මා කුසලසුඛතො විපාකසුඛං සන්තතරතාය පණිතතරං බහුලඤ්ච පවත්ති, තස්මා වුත්තං “ඉදම්පි විපාකජ්ඣානසුඛං එව සන්ධාය වුත්ත”න්ති. තෙසන්ති ආහස්සරානං. සජ්ජිතිකස්ස සුඛස්ස අතිවිය උළාරභාවතො තෙන අජ්ඣොත්ථතවිත්තානං හවලොභො මහා උජ්ජජ්ජති. සන්තමෙවාති විතක්කවිචාරසඬ්ඛොහපිතිඋබ්බිලාවිචිගමෙන අතිවිය උපසන්තංයෙව. තථා සන්තභාවෙනෙව හි තං අත්තතො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතතාය “පණිත”න්ති වුවච්චති. තෙනාහ “පණිතමෙවා”ති. අතජ්ජකෙන සුඛපාරම්ප්පත්තෙන සුඛෙන සංයුත්තාය තුසාය පිතියා ඉතා පවත්තාති තුසිතා. යස්මා තෙ තතො උත්තරි සුඛස්ස අභාවතො එව න පත්ථෙන්නි, තස්මා වුත්තං “තතො...පෙ.... සන්තුවධා හුත්වා”ති. තතියජ්ඣානසුඛන්ති තතියජ්ඣානවිපාකසුඛං.

සත්ත අරියපඤ්ඤාති අට්ඨමකතො පට්ඨාය සත්තන්තං අරියානං තෙසං තෙසං ආවෙණිකපඤ්ඤා. යපෙත්වා ලොකුත්තරං පඤ්ඤං අවසෙසා පඤ්ඤා නාම. සබ්බාපි තෙභූමිකා පඤ්ඤා “සෙක්ඛා”තිපි න වත්තබ්බා, “අසෙක්ඛා”තිපි න වත්තබ්බාති නෙවසෙක්ඛානාසෙක්ඛා, පුපුජ්ජනපඤ්ඤා.

යොගවිභිතෙසුති පඤ්ඤාවිභිතෙසු පඤ්ඤාපරිණාමිතෙසු උපායපඤ්ඤාය සම්පාදිතෙසු. කම්මායතනෙසුති එත්ථ කම්මමෙව කම්මායතනං, කම්මඤ්ඤා තං ආයතනඤ්ඤා ආර්ථිකාදීනන්ති වා කම්මායතනං. එස නයො සිප්පායතනෙසුපි. තත්ථ ච දුට්ඨං කම්මං භීතඤ්ඤා වඩ්ඪකිකම්මාදි, උක්කට්ඨඤ්ඤා කසිවාණිජ්ජාදි. සිප්පමිපි දුට්ඨං භීතඤ්ඤා නළකාරසිප්පාදි, උක්කට්ඨඤ්ඤා මුද්දගණනාදි. විජ්ජාව විජ්ජාට්ඨානං, තං ධම්මිකමෙව නාගමණ්ඩලපරිත්තථුධමනකමන්තසදිසං වෙදිතබ්බං. තානි පනෙතානි එකච්චෙ පණ්ඩිතා බොධිසත්තසදිසා මනුස්සානං ඵාසුචිහාරං ආකඨ්ඨන්තා නෙව අඤ්ඤෙහි කරියමානානි පස්සන්ති, න වා කතානි උග්ගණ්හන්ති. න කරොන්තානං සුණන්ති, අථ බො අත්තනො ධම්මතාය චිත්තාය කරොන්ති. පඤ්ඤාවන්තෙහි අත්තනො ධම්මතාය චිත්තාය කතානිපි අඤ්ඤෙහි උග්ගණ්හිත්වා කරොන්තෙහි කතසදිසානෙව භොන්ති. කම්මස්සකතන්ති “ඉදං කම්මං සත්තානං සකං, ඉදං නො සක”න්ති එවං ජානනඤ්ඤාණං. සච්චානුලොමිකන්ති විපස්සනාඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි සච්චපට්ඨෙධස්ස අනුලොමනතො “සච්චානුලොමික”න්ති වුච්චති. ඉදානිස්ස පවත්තනාකාරං දස්සෙතුං “රූපං අනිච්චන්ති වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ වා-සද්දෙන අනියමත්ථෙන දුක්ඛානත්තලක්ඛණානිපි ගහිතානෙවාති දට්ඨබ්බං නානත්තරියකභාවතො. යඤ්ඤි අනිච්චං, තං දුක්ඛං. යං දුක්ඛං, තදනත්තාති [(සිප්පකුතනො) අධිකපායො විය දිස්සති]. යං එවරූපන්ති යං එවං හෙට්ඨා නිද්දිට්ඨසභාවං. “අනුලොමිකං ඛන්ති”න්තිආදීනි පඤ්ඤාවෙවචනානි. සා හි හෙට්ඨා වුත්තානං කම්මායතනාදීනං පඤ්ඤාවන්තං කාරණානං අපච්චනිකදස්සනෙන අනුලොමනතො, තථා සත්තානං හිතවරියාය මග්ගසච්චස්ස, පරමත්ථසච්චස්ස ච නිබ්බානස්ස අවිලොමනතො අනුලොමෙතිති ච අනුලොමිකා. සබ්බානිපි එතානි කාරණානි ඛමති සහති දට්ඨුං සක්කොතිති ඛන්ති. පස්සතිති දිට්ඨි. රොචෙතිති රූපී. මුනාතිති මුනි. පෙක්ඛතිති පෙක්ඛා. තෙ ච කම්මායතනාදයො ධම්මා නිජ්ඣායමානා එතාය නිජ්ඣානං ඛමන්තිති ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්ති. පරතො අසුත්ථා පටිලහතිති අඤ්ඤස්ස උපදෙසවචනං අසුත්ථා සයමෙව චිත්තෙන්තො පටිලහති. අයං වුච්චතිති අයං චිත්තාමයා පඤ්ඤා නාම වුච්චති. සා පනෙසා අභිඤ්ඤාතානං බොධිසත්තානමෙව උප්පජ්ජති. තත්ථාපි සච්චානුලොමිකඤ්ඤාණං ද්විත්තමෙව බොධිසත්තානං අත්තිමභවිකානං, සෙසපඤ්ඤා සබ්බෙසමිපි පූරිතපාරමීතං මහාපඤ්ඤානං උප්පජ්ජති.

පරතො සුත්ථා පටිලහතිති කම්මායතනාදීනි පරෙන කරියමානානි, පරෙන කතානි වා දිස්වාපි පරස්ස කථයමානස්ස වචනං සුත්ථාපි ආවරියසන්තිකෙ උග්ගහෙන්වාපි පටිලද්ධා සබ්බා පරතො සුත්ථා පටිලද්ධනාමාති වෙදිතබ්බා. සමාපන්තස්සාති සමාපත්තිසමඨගිස්ස, නිදස්සනමත්තමෙතං. විපස්සනාමග්ගපඤ්ඤා හි ඉධ “භාවනාපඤ්ඤා”ති විසෙසතො ඉච්ඡිතාති.

ආවුධං නාම පටිපක්ඛවිමථනත්ථං ඉච්ඡිතබ්බං, රාගාදිසදිසො ච පටිපක්ඛො නත්ථි, තස්ස ච විමථනං බුද්ධවචනමෙවාති “සුතමෙව ආවුධ”න්ති වත්ථා “තං අත්ථතො තෙපිට්ඨකං බුද්ධවචන”න්ති ආහ. ඉදානි තමත්ථං විවරන්තො “තං හි”ති

ආදිං වත්වා “සුතාවුධො”තිආදිනා (අ. නි. 7.67) සුත්තපදෙන සමත්ථෙති. තත්ථ අකුසලං පජ්ඣතීති තදඛිගාදිවසෙන අකුසලං පරිච්චජති. කුසලං භාවෙතීති සමථවිපස්සනාදිකුසලං ධම්මං උප්පාදෙති වඩ්ඨෙති ව. සුද්ධං අත්තානං පරිහරතීති තෙන අකුසලප්පහානෙන, තාය ව කුසලභාවනාය රාගාදිසංකිලෙසතො විසුද්ධං අත්තභාවං පවත්තෙති.

විවෙකට්ඨකායානන්ති ගණසඬගණිකං වජ්ජෙත්වා තතො අපකඬ්ඪිතකායානං. ස්වායං කායවිවෙකො න කෙවලං ඵකාකීභාවො, අථ ඛො පයමජ්ඣානාදි නෙක්ඛම්මයොගතොති ආහ “නෙක්ඛම්මාහිරතාන”න්ති. විත්තවිවෙකොති කිලෙසසඬගණිකං පහාය තතො විත්තස්ස විචිත්තතා. සා පන ක්කානවිමොක්ඛාදීනං වසෙන හොතීති ආහ “පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තාන”න්ති. උපධිවිවෙකොති නිබ්බානං. තදධිගමෙන හි පුග්ගලස්ස නිරුපධිතා. තෙනාහ “නිරුපධිනං පුග්ගලාන”න්ති, විසඬාරගතානං අධිගතනිබ්බානානං, ඵලසමාපත්තිසමඬ්ඪිතඤ්චාති අත්ථො. සුතම්පි අවස්සයට්ඨෙතො ආවුධං චුත්තන්ති ආහ “අයම්පි”ති. තථා හි චුත්තං “තඤ්භි නිස්සායා”ති. කාමඤ්චෙන්ථ සුතපවිවෙකාපි පඤ්ඤාවසෙනොව යථාධිප්පෙතආවුධත්තසාධකා, පඤ්ඤා පන සුතෙන, ඵකච්චපවිවෙකෙන වා විනාපි ඉධාධිප්පෙතආවුධත්තසාධනීති තතො පඤ්ඤා සාමත්ථියදස්සනත්ථං විසුං ආවුධභාවෙන චුත්තා. තෙනාහ “යස්ස සා අත්ථි, සො න කුතොච්චි”තිආදි.

නාඤ්ඤානං අවිදිතං ධම්මන්ති අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ න අඤ්ඤානං අවිදිතං අමතධම්මං, චතුසච්චධම්මමෙව වා ජානිස්සාමීති පටිපත්තස්ස ඉමිනා පුබ්බාභොගෙන උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං. යං පාළියං සඬගහවාරෙ “නව ඉන්ද්‍රියානි හොන්තී”ති චුත්තං, තං පුබ්බාභොගසිද්ධං පවත්තිආකාරවිසෙසං දීපෙතුං චුත්තං, අත්ථතො පන මග්ගසම්මාදිට්ඨි ඵව සාති ආහ “සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්සෙනං අධිවචන”න්ති. අඤ්ඤින්ද්‍රියන්ති ආජානනකඉන්ද්‍රියං, පයමමග්ගෙන ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා තෙසංයෙව තෙන මග්ගෙන ඤාතානං චතුසච්චධම්මානං ජානනකඉන්ද්‍රියන්ති චුත්තං හොති. තෙනාහ “අඤ්ඤාභූතං ආජානනභූතං ඉන්ද්‍රිය”න්ති. ආජානාතීති අඤ්ඤො, අඤ්ඤස්ස භූතං, ආජානනවසෙන වා භූතන්ති අඤ්ඤභූතං. අඤ්ඤාතාවිසුති ජානිතඛිං චතුරරියසච්චං ආජානිත්වා යිතෙසු. තෙනාහ “ජානනකිච්චපරියොසානප්පත්තෙසු”ති, පරිඤ්ඤාදිහෙදස්ස ජානනකිච්චස්ස පරිනිට්ඨානප්පත්තෙසු.

මංසවක්ඛු වක්ඛුපසාදොති මංසවක්ඛු නාම වතස්සො ධාතුයො, වණ්ණො, ගන්ධො, රසො, ඔජා, සම්භවො, සණ්ඨානං, ජීවිතං, භාවො, කායප්පසාදො, වක්ඛුපසාදොති ඵවං චුද්දසසම්භාරො මංසපිණ්ඩො.

කසිණාලොකං වඩ්ඨෙත්වා තත්ථ රූපදස්සනතො “දිබ්බවක්ඛු ආලොකනිස්සිතං ඤාණ”න්ති චුත්තං. දිබ්බවක්ඛුපඤ්ඤාවිනිමුත්තා ඵව

ලොකියපඤ්ඤා පඤ්ඤාවක්ඛුති අයමත්ථො අවුත්තසිද්ධො දිබ්බවක්ඛුස්ස විසුං ගහිතත්තාති වුත්තං “පඤ්ඤාවක්ඛු ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤා”ති.

අධිකං විසිට්ඨං සිලන්ති අධිසීලං. සික්ඛිතබ්බතොති ආසෙවිතබ්බතො. අධිසීලං නාම අනවසෙසකායිකවාචසිකසංවරභාවතො, මග්ගසීලස්ස පදට්ඨානභාවතො ව. අධිවිත්තං මග්ගසමාධිස්ස අධිට්ඨානභාවතො. අධිපඤ්ඤා මග්ගපඤ්ඤාය අධිට්ඨානභාවතො. ඉදානි නෙසං අධිසීලාදිභාවං කාරණෙන පටිපාදෙතුං “අනුප්පන්නෙපි හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අනුප්පන්නෙති අප්පවත්තෙ. අධිසීලමෙව නිබ්බානාධිගමස්ස පච්චයභාවතො. සමාපන්නාති එත්ථ “නිබ්බානං පත්ථයන්නෙනා”ති පදං ආනෙන්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

“කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ව පාපකං;
අනුභොති ද්වයම්පෙතුං, අනුබන්ධඤ්ඡි කාරක”න්ති. (සං. නි. 1.256);

එවං අතීතෙ, අනාගතෙ ව චට්ටමූලකදුක්ඛසල්ලක්ඛණවසෙන සංවෙගවත්ථුතාය විමුත්තිආකඬ්ඛාය පච්චයභූතා කම්මස්සකතාපඤ්ඤා අධිපඤ්ඤා”ති වදන්ති. ලොකියසීලාදීනං අධිසීලාදිභාවො පරියායෙනාති නිප්පරියායමෙව තං දස්සෙතුං “සබ්බං වා”තිආදි වුත්තං.

පඤ්චද්චාරිකකායොති පඤ්චද්චාරෙසු කායො එස්සාදිධම්මසමූහො. කායො ච සො භාවිතභාවෙන භාවනා වාති කායභාවනා නාම. යස්මා බිණ්ණසවානං අග්ගමග්ගාධිගමනෙන සබ්බසංකිලෙසා පහීනාති පහීනකාලතො පට්ඨාය සබ්බසො ආසෙවනාභාවතො නත්ථි තෙසං භාවිතියාපි වක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා, පගෙව කාලකා, තස්මා පඤ්චද්චාරිකකායො සුභාවිතො එව භොති. තෙන වුත්තං “බිණ්ණසවස්ස හී...පෙ.... සුභාවිතො භොති”ති. න අඤ්ඤෙසං විය දුබ්බලා දුබ්බලභාවකරානං කිලෙසානං සබ්බසො පහීනත්තා.

විපස්සනා දස්සනානුත්තරියං අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන සඬ්ඛාරානං සම්මදෙව දස්සනතො. මග්ගො පටිපදානුත්තරියං තදුත්තරිපටිපදාය අභාවතො. එලං විමුත්තානුත්තරියං අකුප්පභාවතො. එලං වා දස්සනානුත්තරියං දිවසම්පි නිබ්බානං පච්චක්ඛතො දිස්වා පවත්තනතො. නිබ්බානං විමුත්තානුත්තරියං සබ්බසඬ්ඛතවිනිස්සටත්තා. දස්සන-සද්දං කම්මසාධනං ගහෙන්වා නිබ්බානස්ස දස්සනානුත්තරියතා වුත්තාති දස්සෙන්තො “තතො උත්තරඤ්ඡි දට්ඨබ්බං නාම නත්ථි”ති ආහ. නත්ථි ඉතො උත්තරන්ති අනුත්තරං, අනුත්තරමෙව අනුත්තරියන්ති ආහ “උත්තමං ඡෙට්ඨක”න්ති.

සෙසොති වුත්තාවසෙසො පඤ්චකනෙයෙන, චතුක්කනෙයෙන ව තිවිධො සමාධි, ඉමිනා එව ව සමාධිත්තයාපදෙසෙන සුත්තන්තෙසුපි පඤ්චකනෙයො ආගතො එවාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරමත්ථමඤ්ජුසායං

විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. ටී. 1.38) වුත්තමෙව, තස්මා තත්ථ
වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ආගච්ඡති නාමං එතස්මාති ආගමනං, තතො ආගමනතො. සගුණතොති
සරසතො. ආරම්මණතොති ආරම්මණධම්මතො. අනත්තතො අභිනිවිසිත්වාති
“සබ්බෙ සඬබ්බා රා අනත්තා”ති විපස්සනං පටිඨපෙත්වා. අනත්තතො දිස්වාති පයමං
සඬබ්බරානං “අනත්තා”ති අනත්තලක්ඛණං පටිච්ඡික්ඛිත්වා. අනත්තතො වුට්ඨානීති
වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය අනත්තාකාරතො පවත්තාය මග්ගවුට්ඨානං පාපුණාති.
අසුඤ්ඤත්තකාරකානං කිලෙසානං අභාවාති අත්තාභිනිවෙසපච්චයානං
දිට්ඨෙකට්ඨානං කිලෙසානං වික්ඛම්භනතො විපස්සනා සුඤ්ඤතා නාම
අත්තසුඤ්ඤතාය යාථාවතො ගහණතො. නනු එවං විපස්සනාය සගුණතො
සුඤ්ඤතා, න ආගමනතොති නිප්පරියායතො නත්ථිති? සච්චමෙතං නාමලාභෙ, න
පන නාමදානෙති නායං දොසො. අථ වා සුත්තන්තකථා නාම පරියායකථා, න
අභිධම්මකථා විය නිප්පරියායාති භියොයාපි න කොචි දොසො.

යස්මා සගුණතො, ආරම්මණතො ච නාමලාභෙ සඬකරො හොති එකස්සෙව
නාමන්තරලාභසම්භවතො. ආගමනතො පන නාමලාභෙ සඬකරො නත්ථි
නාමන්තරලාභාභාවතො, අසම්භවතො ච, තස්මා “අපරො”තිආදි වුත්තං.
නිමිත්තකාරකකිලෙසාභාවාති නිව්චනිමිත්තාදිග්ගහකපච්චයානං කිලෙසානං
වික්ඛම්භනතො. කාමඤ්චායං විපස්සනා නිව්චනිමිත්තාදිං උග්ගාටෙන්ති පවත්තති,
සඬබ්බරනිමිත්තස්ස පන අවිස්සජ්ජනතො න නිප්පරියායතො අනිමිත්තනාමං
ලභතිති. පරියායෙන පනෙතං වුත්තං. තථා හි නිප්පරියායදෙසනත්තා අභිධම්මෙ
මග්ගස්ස අනිමිත්තනාමං උද්ධටං. සුත්තෙ ච –

“අනිමිත්තඤ්ච භාවෙහි, මානානුසයමුජ්ජහ;
තතො මානාහිසමයා, උපසන්තො වරිස්සසී”ති. (සු. නි. 344; සං. නි.
1.212);

අනිමිත්තපරියායො ආගතො. පණ්ඩිකාරකකිලෙසාභාවාති සුඛපණ්ඩිආදිපච්චයානං
කිලෙසානං වික්ඛම්භනතො.

රාගාදීහි සුඤ්ඤත්තාති සමුච්ඡෙදවසෙන පජහනතො රාගාදීහි විවිත්තත්තා.
රාගාදයො එව රාගනිමිත්තාදීනි. පුරිමුජ්ජන්තා හි රාගාදයො පරතො
උජ්ජජ්ජනකරාගාදීනං කාරණං හොති. රාගාදයො එව තථා පණ්ඩානස්ස
පච්චයභාවතො රාගපණ්ඩිආදයො. නිබ්බානං විසඬබ්බරභාවෙනෙව
සබ්බසඬබ්බරවිනිස්සටත්තා රාගාදීහි සුඤ්ඤං, රාගාදිනිමිත්තපණ්ඩිවරහිතඤ්චාති
දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච සඬබ්බරුපෙක්ඛා සානුලොමා වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා, සා
සුඤ්ඤතො විපස්සන්ති “සුඤ්ඤතා”ති වුච්චති, දුක්ඛතො පස්සන්ති
තණ්හාපණ්ඩිසොසනතො “අජ්ජණිතා”ති. සා මග්ගාධිගමාය
ආගමනපටිපදායානෙ යත්වා මග්ගස්ස “සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං අජ්ජණිතං”න්ති

නාමං දෙනි. ආගමනතො ච නාමෙ ලද්ධෙ සගුණතො ච ආරම්මණතො ච නාමං සිද්ධමෙව හොති, න පන සගුණාරම්මණෙනි නාමලාභෙ සබ්බත්ථ ආගමනතො නාමං සිද්ධං හොතීති පරිපුණ්ණනාමසිද්ධිහෙතුත්තා, “සගුණාරම්මණෙනි සබ්බෙසම්පි නාමත්තයයොගො, න ආගමනතො” ති වචන්ථානකරත්තා ච නිජ්ජරියායතො ආගමනතොව නාමලාභො පධානං, න ඉතරෙහි, පරියායතො පන තිධා නාමලාභො ඉච්ඡිතබ්බොති අට්ඨකථායං “තිවිධා කථා” තිආදිනා අයං විචාරො කතොති දට්ඨබ්බං.

සුවිභාවොති කිලෙසාසුවිචිගමෙන සුද්ධිභාවො අසංකිලිට්ඨභාවො. තෙනාහ “තිණ්ණං සුවරිත්තං වසෙන වෙදිතබ්බො” ති.

මුනිනො එතානීති මොනෙය්‍යානි. යෙහි ධම්මෙහි උභයහිතමුනනතො මුනි නාම හොති, තෙ එවං චුත්තාති ආහ “මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යපටිපදා ධම්මා” ති. තත්ථ යස්මා කායෙන අකත්තබ්බස්ස අකරණං, කත්තබ්බස්ස ච කරණං, “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා” තිආදිනා (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; 3.153; අ. නි. 6.29; 10.60; විහ. 356; බු. පා. 3.1; නෙත්ති. 47) කායසඬ්ඛාතස්ස ආරම්මණස්ස ජානනං, කායස්ස ච සමුදයතො අත්ථඬ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතො ච යාථාවතො පරිජානනං, තථා පරිජානනවසෙන පවත්තො විපස්සනාමග්ගො, තෙන ච කායෙ ඡන්දරාගස්ස පජහනං, කායසඬ්ඛාරං නිරොධෙත්වා පත්තබ්බසමාපත්ති වාති සබ්බෙ එතෙ කායමුඛෙන පවත්තා මොනෙය්‍යපටිපදා ධම්මා කායමොනෙය්‍යං නාම. තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං “තිවිධකායද්විවරිතස්ස පහාන” තිආදිනා පාළි ආගතා. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ චොපනවාචඤ්චෙව සද්දවාචඤ්ච ආරබ්භ පවත්තා පඤ්ඤා වාචාරම්මණෙ ඤාණං. තස්ස වාචාය සමුදයාදිතො පරිජානනං වාචාපරිඤ්ඤා. එකාසීතිවිධං ලොකියචිත්තං ආරබ්භ පවත්තඤාණං මනාරම්මණෙ ඤාණං. තස්ස සමුදයාදිතො පරිජානනං මනොපරිඤ්ඤාති අයමෙව විසෙසො.

අයන්ති ඉතො සම්පත්තියොති ආයො, කුසලානං ධම්මානං අභිබුද්ධීති ආහ “ආයොති වුඩ්ඪී” ති. අපෙන්නි සම්පත්තියො එතෙනාති අපායො, කුසලානං ධම්මානං හානීති ආහ “අපායොති අවුඩ්ඪී” ති. තස්ස තස්සාති ආයස්ස ච අපායස්ස ච. කාරණං උපායො උපෙති උපගච්ඡති එතෙන ආයො, අපායො වාති. තත්ථ දුට්ඨා වුඩ්ඪී අනත්ථහානිතො, අත්ථුප්පත්තිතො ච, තථා අවුඩ්ඪී අත්ථහානිතො, අනත්ථුප්පත්තිතො ච. තෙසං පජානනාති තෙසං ආයාපායසඤ්ඤිත්තානං යථාචුත්තජ්ජහෙදානං වුඩ්ඪීඅවුඩ්ඪීනං යාථාවතො පජානනා. කොසල්ලං කුසලතා නිපුණතා. තදුභයම්පි පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං “චුත්තඤ්ඤෙන” තිආදි චුත්තං.

තත්ථ ඉදං වුවචතීති යා ඉමෙසං අකුසලධම්මානං අනුප්පත්තිනිරොධෙසු, කුසලධම්මානඤ්ච උප්පත්තිහියොහාවෙසු පඤ්ඤා, ඉදං ආයකොසල්ලං නාම වුවචති. ඉදානි අපායකොසල්ලම්පි පාළිවසෙනෙව දස්සෙතුං “තත්ථ කතම” තිආදි චුත්තං. තත්ථ ඉදං වුවචතීති යා ඉමෙසං කුසලධම්මානං

අනුප්පජ්ජනනිරුජ්ඣනෙසු, අකුසලධම්මානඤ්ච උප්පත්තිහියොගාවෙසු පඤ්ඤා, ඉදං අපායකොසල්ලං නාම වුච්චතීති. එත්ථාහආයකොසල්ලං තාව පඤ්ඤා හොතු, අපායකොසල්ලං කථං පඤ්ඤා නාම ජාතාති එවං මඤ්ඤති

“අපායුප්පාදනසමත්ථතා අපායකොසල්ලං නාමා”ති, තං පන තස්ස මතිමත්තං.

පඤ්ඤවා එව හි “මය්හං එවං මනසි කරොතො අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා නුප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා නිරුජ්ඣන්ති. අනුප්පන්නා අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා වඩ්ඪන්ති”ති පජානාති, සො එවං ඤත්වා අනුප්පන්නෙ අකුසලෙ ධම්මෙ න උප්පාදෙති, උප්පන්නෙ පජහති. අනුප්පන්නෙ කුසලෙ ධම්මෙ උප්පාදෙති, උප්පන්නෙ භාවනාපාරිසුරිං පාපෙති. එවං අපායකොසල්ලම්පි පඤ්ඤා එවාති. සබ්බාපීති ආයකොසල්ලපක්ඛිකාපි අපායකොසල්ලපක්ඛිකාපි. තනුපායාති තත්‍ර තත්‍ර කරණීයෙ උපායභූතා.

තස්ස තිකිච්ඡනත්ථන්ති අව්වායිකස්ස කිච්චස්ස, භයස්ස වා පරිහරණත්ථං. යානුප්පත්තියකාරණජානනවසෙනෙවාති යානෙ තඬ්ඨණෙ එව උප්පත්ති එතස්ස අත්ථිති යානුප්පත්තිකං, යානසො උප්පජ්ජනකකාරණං, තස්ස ජානනවසෙනෙව.

මජ්ජිමනිකායෙ පචත්තමානාති අත්තතො වත්ථුනො මදනීයතාය මදස්ස ආපජ්ජනාකාරෙන පචත්තමානා උණ්ණතියො. නිරොගොති අරොගො.

මානකරණන්ති මානස්ස උප්පාදනං. යොබ්බතෙ යත්වාති යොබ්බතෙ පතිට්ඨාය, යොබ්බතං අපස්සායාති අත්ථො. සබ්බෙසම්පි ජීවිතං නාම මරණපහඬුරං දුක්ඛානුබන්ධඤ්ච, තද්දුහයං අනොලොකෙත්වා, පබන්ධට්ඨිතිපච්චයා සුලභතඤ්ච නිස්සාය උප්පජ්ජනකමදො ජීවිතමදොති දස්සෙතුං “විරං ජීවි”න්තිආදි වුත්තං.

අධිපති වුච්චති ජෙට්ඨකො, ඉස්සරොති අත්ථො. තතො අධිපතීතො ආගතං ආධිපතෙය්‍යං. කිං තං? පාපස්ස අකරණං. තෙනාහ “එත්තකොම්හී”තිආදි. තත්ථ සීලාදයො ලොකියා එව දට්ඨබ්බා, තස්මා විමුක්තියාති ලොකියවිමුක්තියා. ජෙට්ඨකන්ති ඉස්සරං, ගරුන්ති අත්ථො. එත්ථ ව අත්තානං, ධම්මඤ්ච අධිපතිං කත්වා පාපස්ස අකරණං හිරියා වසෙන වෙදිතබ්බං. ලොකං අධිපතිං කත්වා අකරණං ඔත්තප්පස්ස වසෙන.

කථාවත්ථුනීති කථාය පවත්තිට්ඨානාති. යස්මා තෙහි විනා කථා නප්පවත්තති, තස්මා “කථාකාරණානී”ති වුත්තං. අද්ධාන-සද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව, සො පනත්ථතො ධම්මජ්ජවත්තිමත්තං. ධම්මා චෙත්ථ ඛන්ධා එව, තබ්බිනිමුත්තා ව තෙසං ගති නත්ථිති ආහ “අතීතං ධම්මං, අතීතක්ඛන්ධෙති අත්ථො”ති. අයඤ්ච අද්ධා නාම දිසාදි විය අත්ථතො ධම්මජ්ජවත්තිං උපාදාය පඤ්ඤත්තිමත්තං, න උපාදා න භූතධම්මොති තමත්ථං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං.

“තමවිජ්ඣනට්ඨෙත විදිතකරණට්ඨෙතා”ති සඬ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං. “පුබ්බෙනිවාසා”තිආදි වුත්තං. පුබ්බෙනිවාසන්ති පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධෙ. තමන්ති මොහතමං. විජ්ඣතීති විහනති, පජහතීති අත්ථො. තෙනෙව ව

පටිච්ඡාදකතමවිජ්ඣානෙන පුබ්බෙනිවාසඤ්ච විදිතං පාකටං කරොතිති විජ්ජාති.
තත්ති චුතුපපාතං.

උපපත්තිදෙවවිසෙසභාවාචනො විභාරොති කත්වා දිබ්බො විභාරො. නනු එවං
අඤ්ඤමඤ්ඤානම්පි දිබ්බවිභාරභාවො ආපජ්ජතිති? න තාසං සත්තෙසු
භිතුපසංභාරාදිවසෙන පවත්ති යා සවිසෙසං නිද්දොසට්ඨොන, සෙට්ඨට්ඨොන ච
බ්‍රහ්මවිභාරසමඤ්ඤාය නිරුජ්ඣතාවතො. සුච්ඡුද්ධිතො පටිපක්ඛසමුච්ඡන්දනවසෙන
අරණියතො පත්තබ්බතො, අරියභාවජ්ජත්ති යා ච අනන්තරං අරියො. අරියානං
අයන්ති චා අරියො විභාරො.

සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුක්කවණ්ණනා

306. පුබ්බෙනි හෙට්ඨා මහාසතිපට්ඨානවණ්ණනායං.

යො ඡන්දොති යො ඡන්දියනවසෙන ඡන්දො. ඡන්දිකතාති ඡන්දභාවො,
ඡන්දිකරණාකාරො චා. කත්තුකම්යතාති කත්තුකාමතා. කුසලොති ඡෙකො
කොසල්ලසම්භුතො. ධම්මච්ඡන්දොති සභාවච්ඡන්දො. අයඤ්භි ඡන්දො නාම
තණ්හාඡන්දො, දිට්ඨිඡන්දො, වීරියඡන්දො, ධම්මච්ඡන්දොති බහුවිධො. ඉධ
කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දො අධිජ්ජෙතො. ඡන්දං ජනෙතිති තං ඡන්දං
උජ්ජාදෙති. තං පවත්තෙන්තො හි ජනෙති නාම. වායාමං කරොතිති පයොගං
පරක්කමං කරොති. වීරියං ආරහතිති කායිකවෙතසිකවීරියං පවත්තෙති. වික්තං
උපත්ථම්මෙතිති තෙනෙව සහජාතවීරියෙන වික්තං උක්ඛිපති. පදහතිති පධානං
වීරියං කරොති. පටිපාටියා පනෙතාති පදානි
උජ්ජාදනාසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතබ්බානි. විත්ථාරං
පරිහරන්තො “අයමෙත්ථ සඬබ්බපො”ති ආදිමාහ.

ඡන්දං නිස්සායාති “ඡන්දවතො වෙතොසමාධි හොති, මය්හං එවං හොති”ති
එවං ඡන්දං නිස්සාය ඡන්දං ධුරං ඡෙට්ඨකං පුබ්බඬ්ඨගමං කත්වා පවත්තො සමාධි
ඡන්දසමාධි. පධානභූතාති පධානජාතා, පධානභාවං චා පත්තා. සඬබ්බාරාති
චතුක්චිවසාධකං සම්මජ්ජපධානවීරියං වදති. තෙහි ධම්මෙහීති
යථාචුත්තසමාධිවීරියෙහි උපෙතං සම්පයුත්තං. ඉද්ධියා පාදන්ති
නිජ්ජත්තිපරියායෙන ඉජ්ඣනට්ඨොන, ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා
උක්කංසගතා හොන්තිති ඉමිනා චා පරියායෙන “ඉද්ධි”ති සඬබ්බං ගතානං
උපචාරජ්ඣානාදිකුසලවිත්තසම්පයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධානසඬබ්බාරානං
අධිට්ඨානට්ඨොන පාදභූතං. යස්මා පුරිමා ඉද්ධි පච්ඡිමාය ඉද්ධියා පාදො පාදකං
පදට්ඨානං හොති, තස්මා “ඉද්ධිභූතං චා පාද”න්ති ච චුත්තං. සෙසෙසුපිති

දුනියා ඉද්ධිපාදාදීසු. කාමඤ්ඤවත්ථ ජනවසහසුත්තෙපි ඉද්ධිපාදවිචාරො ආගතො, සොපි සඬ්ඛෙපතො එවාති ආහ “විත්ථාරො පන...පෙ.... දීපිතො”ති.

307. දිට්ඨධම්මො වුවුවති පච්චක්ඛතුතො අත්තභාවොති ආහ “ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ”ති. සුඛවිහාරත්ථායාති නික්කිලෙසතාය නිරාමිසෙන සුඛෙන විහරණත්ථාය. ඵලසමාපත්තික්ඛානානීති වත්තාරිපි ඵලසමාපත්තික්ඛානානි. අපරභාගෙති ආසවක්ඛයාධිගමනො අපරභාගෙ. නිබ්බත්තිතජ්ඣානානීති අධිගතරූපාරූපජ්ඣානානි.

සුරියවන්දපජ්ජොතමණිආදීනන්ති පජ්ජොතග්ගහණෙන පදීපං වදති. ආදි-සද්දෙන උක්කාවිජ්ජුලතාදීනං සඬ්ගහො. ආලොකොති මනසි කරොතිති සුරියවන්දාලොකාදිං දිවා, රත්තිඤ්ඤ උපලද්ධං යථාලද්ධවසෙනෙව මනසි කරොති විත්තෙ යපෙති. තථා ව නං මනසි කරොති, යථාස්ස සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යදිච්ඡකං යාවදිච්ඡකං. සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති, යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං යපෙති දිවා විය විගතථිනමිද්ධො හොති. තෙනාහ “යථා දිවා තථා රත්ති”න්ති. යථා රත්තිං ආලොකො දිට්ඨොති යථා රත්තියා වන්දාලොකාදිආලොකො දිට්ඨො උපලද්ධො. එවමෙව දිවා මනසි කරොතිති රත්තිං දිට්ඨාකාරෙනෙව දිවා තං ආලොකං මනසි කරොති විත්තෙ යපෙති. අපිහිතෙනාති ථිනමිද්ධපිධානෙන න පිහිතෙන. අනද්ධෙනාති අසඤ්ජාදිතෙන. සඬ්භාසන්ති සඤ්ජාණොභාසං. ථිනමිද්ධවිනොදනආලොකොපි වා හොතු කසිණාලොකොපි වා පරිකම්මාලොකොපි වා, උපක්කිලෙසාලොකො විය සබ්බායං ආලොකො ඤාණසමුට්ඨානො වාති. ඤාණදස්සනපටිලාහත්ථායාති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණපටිලාහත්ථාය. දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණඤ්ඤි රූපගතස්ස දිබ්බස්ස, ඉතරස්ස ව දස්සනට්ඨෙන ඉධ “ඤාණදස්සන”න්ති අධිජ්ජෙතං. “ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොති”ති එත්ථ චුත්තආලොකො ථිනමිද්ධවිනොදනආලොකො. පරිකම්මආලොකොති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණාය පරිකම්මකරණවසෙන පවත්තිතආලොකො. තත්ථ පුරිමස්ස වසෙන “බිණාසවස්සා”ති විසෙසෙත්ථා චුත්තං. තස්ස හි ථිනමිද්ධං සුජ්ජහීනං හොති, න අඤ්ඤෙසං. දුනියස්ස වසෙන “තස්මිං වා ආගතෙපි”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්මින්ති දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණෙ. ආගතෙපිති පටිලද්ධෙපි. අනාගතෙපිති අජ්ජටිලද්ධෙපි. යස්මා තථාරූපස්ස පාදකජ්ඣානස්සෙව වසෙන පරිකම්මආලොකස්ස සම්භවො, යතො තං පරිසුද්ධපරියොදාතතාදිගුණවිසෙසප්පසංහිතං, තස්මා ආහ “පාදක...පෙ.... භාවෙතිති චුත්ත”න්ති.

සත්තට්ඨානිකස්සාති “අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොති”තිආදීනා (දී. නි. 1.214; 2.69; ම. නි. 1.102) චුත්තස්ස සත්තට්ඨානිකස්ස. සතිපි සෙක්ඛානං පරිඤ්ඤාතභාවෙ එකන්තතො පරිඤ්ඤාතවත්ථුකා නාම අරහන්තො එවාති චුත්තං “බිණාසවස්ස වත්ථු විදිතං හොති”තිආදි. වත්ථාරම්මණවිදිතතායාති වත්ථුනො, ආරම්මණස්ස ව යාථාවතො විදිතභාවෙන. යථා හි සජ්ජපරියෙසනං වරන්තෙන තස්ස ආසයෙ විදිතෙ සොපි විදිතො එව ව

හොඳි මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං වෙදනාය ආසයභූතෙ වත්ථුමිහි, ආරම්මණෙ ච විදිතෙ ආදිකම්මිකස්සපි වෙදනා විදිතා එව හොති සලක්ඛණතො, සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තා, පගෙව පරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස ඛිණාසවස්ස. තස්ස හි උප්පාදක්ඛණෙපි ධීතික්ඛණෙපි භඩ්ගක්ඛණෙපි වෙදනා විදිතා පාකටා හොන්ති. තෙනාහ “එවං වෙදනා උප්පජ්ජන්ති”තිආදි. නිදස්සනමත්තඤ්ඤෙතං, යදිදං පාළියං වෙදනාසඤ්ඤාවිතක්කග්ගහණන්ති දස්සෙන්නො “න කෙවල”න්තිආදිමාහ, තෙන අවසෙසතො සබ්බධම්මානම්පි උප්පාදාදිතො විදිතභාවං දස්සෙති.

ඉදානි න කෙවලං ඛණතො එව, අථ බො පච්චයතොපි අනිච්චාදිතොපි න කෙවලං ඛිණාසවානංයෙව වසෙන, අථ බො එකච්චානං සෙක්ඛානම්පි වසෙන වෙදනාදිතං විදිතභාවං දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අවිජ්ජාසමුදයාති අවිජ්ජාය උප්පාදා, අත්ථිභාවාති අත්ථො. නිරොධවිරොධී හි උප්පාදො අත්ථිභාවාවකොපි හොතිති තස්මා පුරිමභවසිද්ධාය අවිජ්ජාය සති ඉමස්මිං භවෙ වෙදනාය උප්පාදො හොතිති අත්ථො. අවිජ්ජාදිහි අතීතකාලිකාදිහි තෙසං සහකාරණභූතාති උප්පාදාදීනිපි ගහිතානෙවාති වෙදිතබ්බං. වෙදනාය පවත්තිපච්චයෙසු එස්සස්ස බලවභාවතො සො එව ගහිතො “එස්සසමුදයා”ති. තස්මිං පන ගහිතෙ පවත්තිපච්චයතාසාමඤ්ඤෙන වත්ථාරම්මණාදීනිපි ගහිතානෙව හොන්තිති සබ්බස්සාපි වෙදනාය අනවසෙසතො පච්චයතො උදයදස්සනං විභාවිතන්ති දට්ඨබ්බං. “නිබ්බන්තිලක්ඛණ”න්තිආදිනා ඛණවසෙන උදයදස්සනමාහ. උප්පජ්ජති එතස්මාති උප්පාදො, උප්පජ්ජනං උප්පාදොති පච්චයලක්ඛණං, ඛණලක්ඛණඤ්ඤ උභයං එකජ්ඣං ගහෙත්වා ආහ “එවං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති”ති.

අනිච්චතො මනසි කරොතොති වෙදනා නාමායං අනච්චන්තිකතාය ආදිඅන්තවතී උදයබ්බයපරිච්ඡින්නා ඛණභඩ්ගුරා තාවකාලිකා, තස්මා “අනිච්චා”ති අනිච්චතො මනසි කරොතො. තස්සා බයතො, වයතො ච උපට්ඨානං විදිතං පාකටං හොති. දුක්ඛතො මනසි කරොතොති අනිච්චත්තා එව වෙදනා උදයබ්බයපටිපිළිතතාය, දුක්ඛමතාය, දුක්ඛවත්ථුතාය ච “දුක්ඛා”ති මනසි කරොතො භයතො භායිතබ්බතො තස්සා උපට්ඨානං විදිතං පාකටං හොතිති. තථා අනිච්චත්තා, දුක්ඛත්තා එව ච වෙදනා අත්තරහිතා අසාරා නිස්සාරා අවසවත්තිති තුච්ජාති වෙදනං අනත්තතො මනසි කරොතො සුඤ්ඤතො රිත්තතො අසාමිකතො උපට්ඨානං විදිතං පාකටං හොති. “බයතො”තිආදි වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස නිගමනං. තස්මා වෙදනං බයතො භයතො සුඤ්ඤතො ජානාතීති අත්ථවසෙන විහත්තිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධොති අග්ගමග්ගෙන අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරොධතො වෙදනාය අනුප්පාදනිරොධො හොති පච්චයාභාවෙ අභාවතො. සෙසං සමුදයවාරෙ වුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. ඉධ සමාධිභාවනාති සිබාජ්ජත්තා අරියානං විපස්සනාසමාධිභාවනා. තස්සා පාදකභූතා ඤානසමාපත්ති වෙදිතබ්බා.

වුත්තනයමෙව මහාපදානෙ (දී. නි. 2.62).

308. පමාණං අග්ගහෙත්වාති අසුභභාවනා විය පදෙසං අග්ගහෙත්වා.
එකස්මිම්පි සත්තෙ පමාණාග්ගහණෙන අනවසෙසඵරණෙන. නත්ථි එතාසං
ගහෙනබ්බං පමාණන්ති හි අප්පමාණා, අප්පමාණා එව අප්පමඤ්ඤා.

අපස්සයිතබ්බට්ඨයෙන අපස්සෙනානි, ඉධ හික්ඛු යානි අපස්සාය නිස්සො සික්ඛා
සික්ඛිතුං සමත්ථො හොති, තෙසමෙව අධිවචනං. තානි පනෙතානි පච්චයානං
සඬ්ඛාය සෙවිතා අධිවාසනක්ඛන්ති, වජ්ජනියවජ්ජනං, විනොදෙනබ්බවිනොදනඤ්ච.
තෙනාහ “සඬ්ඛායෙකං අධිවාසෙති” තිආදි. තත්ථ සම්මදෙව බායති උපට්ඨානි
පටිභානීති සඬ්ඛා, ඤාණන්ති ආහ “සඬ්ඛායාති ඤාණෙනා” ති. සඬ්ඛාය සෙවිතා
නාම යං සෙවතො අකුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවඬ්ඪන්ති, තස්ස
සෙවනාති ආහ “සෙවිතබ්බසුත්තකමෙව සෙවති” ති. අධිවාසනාදිසුපි එසෙව නයො.
අන්තො පවිසිතුන්ති අබ්භන්තරෙ අත්තනො විත්තෙ පවත්තිතුං න දෙනි.

අරියවංසවතුක්කවණ්ණනා

309. වංස-සද්දො “පිට්ඨිවංසං අතික්කමිත්වා නිසිදති” තිආදිසු ද්විත්තං
ද්විත්තං ගොපානසීනං සන්ධානට්ඨානෙ යපෙනබ්බදණ්ඩකෙ ආගතො.

“වංසො විසාලොව යථා විසත්තො,
පුත්තෙසු දාරෙසු ව යා අපෙක්ඛා;
වංසෙ කළීරොව අසප්පමානො,
එකො වරෙ බග්ගවිසාණකප්පො” තිආදිසු. (අප. 1.1.94);

අකණ්ඩකෙ. “හෙරිසද්දො මුද්ධිගසද්දො වංසසද්දො කංසතාලසද්දො” තිආදිසු
තුරියවිසෙසෙ, යො “වෙණු” තිපි වුවවති. “අභිත්තෙන පිට්ඨිවංසෙන මතො
හත්ථි” තිආදිසු හත්ථිආදිනං පිට්ඨිවෙමජ්ඣෙකෙ පදෙසෙ. “කුලවංසං
යපෙස්සාමි” තිආදිසු (දී. නි. 3.267) කුලවංසෙ. “වංසානුරක්ඛකො
පවෙණිපාලකො” තිආදිසු (විසුද්ධි. 1.42) ගුණානුපුබ්බියං ගුණානං
පබන්ධප්පවත්තියං. ඉධ පන වතුපච්චයසත්තොසභාවනාරාමනාසඬ්ඛාතගුණානං
පබන්ධෙ දට්ඨබ්බො. තස්ස පන වංසස්ස කුලත්වයං, ගුණත්වයඤ්ච
නිදස්සනවසෙන දස්සෙතුං “යථා හී” තිආදි වුත්තං. තත්ථ බත්තියවංසොති
බත්තියකුලත්වයො. එසෙව නයො සෙසපදෙසුපි. සමණවංසො පන සමණනන්ති
සමණපවෙණි. මූලගන්ධාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන යථා සාරගන්ධාදීනං සඬ්ඛහො,
එවමෙත්ථ ගොරසාදීනම්පි සඬ්ඛහො දට්ඨබ්බො. දුතියෙන පන ආදි-සද්දෙන
කාසිකවත්ථසප්පිමණ්ඩාදීනං. අරිය-සද්දො අමිලක්ඛුසුපි මනුස්සෙසු වත්තති, යෙසං
පන නිවාසනට්ඨානං “අරියං ආයතන” න්ති වුවවති. යථාහ “යාවතා, ආනන්ද,
අරියං ආයතන” න්ති (දී. නි. 2.152; උදා. 76) ලොකියසාධුජනෙසුපි “යෙ හි වො
අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා...පෙ.... තෙසං අහං අඤ්ඤතරො” තිආදිසු (ම. නි.

1.35). ඉඳ පන යෙ “ආරකා කිලෙසෙහි” තිආදිනා ලද්ධනිබ්බවනා පටිච්ඡේදාදර්ශසච්චා, තෙ එව අධිප්පෙතාති දස්සෙතුං “තෙ පන තෙ අරියා” ති ප්‍රච්ඡංකත්වා “අරියා වුච්චන්ති” තිආදි වුත්තං.

තත්ථ යෙ මහාපණ්ඩානකප්පතො පටියාය යාවායං කප්පො, එත්ථන්තරෙ උප්පන්නා සම්මාසම්බුද්ධා, තෙ තාව සරූපතො දස්සෙත්වා තදඤ්ඤෙපි සම්මාසම්බුද්ධෙ, පච්චෙකබුද්ධෙ, බුද්ධසාවකෙ ච සඬ්ගහෙත්වා අනවසෙසතො අරියෙ දස්සෙතුං “අපිචා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යාව සාසනං න අන්තරධායති, තාව සත්ථා ධරති එව නාමාති ඉමමෙව භගවත්තං, යෙ චෙතරහි බුද්ධසාවකා, තෙ ච සන්ධාය පච්චුප්පන්නග්ගහණං. තස්මිං තස්මිං චා කාලෙ තෙ තෙ පච්චුප්පන්නාති චෙ, අතීතානාගතග්ගහණං න කත්තබ්බං සියා. ඉදානි යථා භගවා “ධම්මං චො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣිකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්බාද්දං තෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමි, යදිදං ඡජ්ඣකානි” ති ඡක්කදෙසනාය (ම. නි. 3.420) අට්ඨහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි, එවං මහාඅරියවංසදෙසනාය අරියානං වංසානං “චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අරියවංසා අග්ගඤ්ඤා රත්තඤ්ඤා වංසඤ්ඤා පොරාණා අසංකිණ්ණා අසංකිණ්ණපුබ්බා න සඬ්ඝිකියන්ති න සඬ්ඝිකියස්සන්ති අප්පටිකුට්ඨා සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤුහි” ති (අ. නි. 4.28) යෙහි නවහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි, තානි තාව ආනෙත්වා ථොමනාවසෙනෙව වණ්ණෙත්තො “තෙ බො පනෙතෙ” තිආදිමාහ. අග්ගාති ඡානිතබ්බා සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො, සෙට්ඨභාවසාධනතො ච. දීඝරත්තං පවත්තාති ඡානිතබ්බා රත්තඤ්ඤුහි, බුද්ධාදිහි තෙහි ච තථා අනුට්ඨිතත්තා. වංසාති ඡානිතබ්බා බුද්ධාදිනං අරියානං වංසාති ඡානිතබ්බා. පොරාණාති පුරාතනා. න අධුනුප්පත්තිකාති න අධුනාතනා. අසංකිණ්ණාති න බිත්තා න ඡඩ්ඞිතා. තෙනාහ “අනපනිතා” ති. න අපනිතපුබ්බාති න ඡඩ්ඞිතපුබ්බා තිස්සන්තං සික්ඛානං පරිපුරණ්‍යායභාවතො න පරිවත්තපුබ්බා. තතො එව ඉදානිපි න අපනියන්ති, අනාගතෙපි න අපනිසිස්සන්ති. යෙ ධම්මසභාවස්ස විජානනෙව විඤ්ඤු සම්මතපාපසමණා චෙව බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණා ච, තෙහි අප්පටිකුට්ඨා අප්පටික්ඛිත්තා. යෙ හි න පටික්කොසිතබ්බා, තෙ අනින්දිතබ්බා අගරහිතබ්බා. අපරිච්චජිතබ්බතාය අප්පටික්ඛිතබ්බා හොන්තිති.

සන්තුට්ඨොති එත්ථ යථාධිප්පෙතසන්තොසමෙව දස්සෙත්තො “පච්චයසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨො” ති වුත්තං. ඤානවිපස්සනාදිවසෙනපි ඉඳ භික්ඛුනො සන්තුට්ඨතා හොතිති. ඉතරිතරෙතාති ඉතරෙන ඉතරෙන. ඉතර-සද්දොයං අනියමවවතො, ද්වික්ඛත්තුං වුච්චමානො යංකිඤ්චි-සද්දෙහි සමානත්ථො හොතිති වුත්තං “යෙන කෙනච්චි” ති. ස්වායං අනියමවාචිතාය එව යථා පුලාදිනං අඤ්ඤතරවවතො, එවං යථාලද්ධාදිනමපි අඤ්ඤතරවවතොති තත්ථ දුතියපක්ඛස්සෙව ඉඳ ඉච්ඡිතභාවං දස්සෙත්තො “අථ බො” තිආදිමාහ. නනු ච යථාලද්ධාදයොපි පුලාදයො එව? සච්චමෙතං, තථාපි අත්ථි විසෙසො. යො හි යථාලද්ධෙසු පුලාදිසු සන්තොසො, සො යථාලාභසන්තොසො එව, න ඉතරො. න

හි සො පව්වයමත්තසන්නිස්සයො ඉච්ඡිතො, අථ ඛො අත්තනො කායබලසාරුප්පභාවසන්නිස්සයොපි. ථුලදුකාදයො ච තයොපි වීචරෙ ලබ්භන්ති. මජ්ඣිමො චතුපව්වයසාධාරණො, පච්ඡිමො පන වීචරෙ, සෙනාසනෙ ච ලබ්භන්ති දට්ඨබ්බං. “ඉමෙ තයො සන්නොසෙ”ති ඉදං සබ්බසංඛිගාහිකවසෙන වුත්තං. යෙ හි පරතො ගිලානපව්වයං පිණ්ඩපාතෙ එව පක්ඛිපිත්වා වීචරෙ වීසති, පිණ්ඩපාතෙ පන්නරස, සෙනාසනෙ පන්නරසාති සමපණ්ණාසසන්නොසා වුව්චන්ති, තෙ සබ්බෙපි යථාරහං ඉමෙසු එව තිසු සන්නොසෙසු සඬගහං සමොසරණං ගච්ඡන්තිති.

වීචරං ජානිතබ්බන්ති “ඉදං නාම වීචරං කප්පිය”න්ති ජානිතො වීචරං ජානිතබ්බං. වීචරක්ඛේත්තන්ති වීචරස්ස උප්පත්තික්ඛේත්තං. පංසුකුලන්ති පංසුකුලවීචරං, පංසුකුලලක්ඛණප්පත්තං වීචරං ජානිතබ්බන්ති අත්ථො. වීචරසන්නොසොති වීචරෙ ලබ්භමානො සබ්බො සන්නොසො ජානිතබ්බො. වීචරපට්ඨංසුත්තාති ධුතඬගාති ජානිතබ්බාති, යාති තොසන්නො වීචරසන්නොසෙන සම්මදෙව සන්තුට්ඨො භොතිති. ඛොමකප්පාසිකකොසෙයාකම්බලසාණභඩ්ගාති බොමාදීති. තත්ථ බොමං නාම බොමසුත්තෙහි වායිතං බොමපට්ඨවරං, තථා සෙසානිපි. සාණන්ති සාණවාකසුත්තෙහි කතවීචරං. භඩ්ගන්ති පන බොමසුත්තාදීති සබ්බාති එකච්චාති වොමිස්සෙත්වා කතවීචරං. “භඩ්ගමිපි වාකමයමෙවා”ති කෙවි. ජාති ගණනපරිච්ඡේදො. යදි එවං ඉතො අඤ්ඤා වත්ථජාති නත්ථීති? නො නත්ථී, සා පන එතෙසං අනුලොමාති දස්සෙතුං “දුකුලාදීති”තිආදි වුත්තං. ආදි-සද්දෙන පට්ටුණ්ණං, සොමාරපට්ටං, වීනපට්ටං, ඉද්ධිපං, දෙවදින්තන්ති එතෙසං සඬගහො. තත්ථ දුකුලං සාණස්ස අනුලොමං වාකමයත්තා. පට්ටුණ්ණදෙසෙ සඤ්ජාතවත්ථං පට්ටුණ්ණං. “පට්ටුණ්ණං කොසෙයාවිසෙසො”ති හි අමරකොසෙ වුත්තං. සොමාරදෙසෙ, වීනදෙසෙ ච ජාතවත්ථාති සොමාරවීනපට්ටාති. පට්ටුණ්ණාදීති තිණ් කොසෙයාස්ස අනුලොමාති පාණකෙහි කතසුත්තමයත්තා. ඉද්ධිපං එහිහික්ඛුනං පුඤ්ඤද්ධියා නිබ්බත්තං වීචරං, තං බොමාදීනං අඤ්ඤතරං භොතිති තෙසමෙව අනුලොමඤ්ච. දෙවතාහි දින්තං වීචරං දෙවදින්තං, තං කප්පරුක්ඛෙ නිබ්බත්තං ජාලිනියා දෙවකඤ්ඤාය අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දින්තවත්ථසදිසං, තමිපි බොමාදීනංයෙව අනුලොමං භොති තෙසු අඤ්ඤතරභාවතො. ඉමානිති අන්නොගධාවධාරණවචනං, ඉමානි එවාති අත්ථො. බුද්ධාදීනං පරිභොගයොග්ගතාය කප්පියවීචරාති.

ඉදානි අවධාරණෙන නිවත්තිතාති එකදෙසෙන දස්සෙතුං “කුසවීර”න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කුසතිණෙහි, අඤ්ඤෙහි වා තාදිසෙහි තිණෙහි කතවීචරං කුසවීරං. පොතකීවාකාදීහි වාකෙහි කතවීචරං වාකවීරං. චතුක්කොණෙහි, තිකොණෙහි වා එලකෙහි කතවීචරං එලකවීරං. මනුස්සානං කෙසෙහි කතකම්බලං කෙසකම්බලං. වාමරිවාලඅස්සවාලාදීහි කතං වාලකම්බලං. මකචිත්තන්තූහි වායිතො පොත්ථකො. චම්මන්ති මිගචම්මාදි යං කිඤ්චි චම්මං. උලුකපක්ඛෙහි ගන්ථෙත්වා කතවීචරං උලුකපක්ඛං. භූජතවාදිමයං රුක්ඛදුස්සං, තිරිටකන්ති අත්ථො. සුබ්බමතරාහි ලතාවාකෙහි වායිතං ලතාදුස්සං. එරකවාකෙහි කතං එරකදුස්සං. තථා කදලිදුස්සං.

සුබ්‍රමෙහි වෙළුම්වලිවෙහි කතා වෙළුම්සං. ආදි-සද්දෙන වක්කලාදීනං සඬගහො.
අකප්පියවිවරානි තිත්ථියද්ධපභාවතො.

අට්ඨන්තඤ්ච මාතිකානං වසෙනාති “සීමාය දෙති, කතිකාය දෙති” තිආදිනා
(මහාව. 379) ආගතානං අට්ඨන්තං විවරුප්පත්තිමාතිකානං වසෙන. විවරානං
පටිලාභක්ඛෙත්තදස්සනත්ථඤ්ඤි භගවතා “අට්ඨිමා, භික්ඛවෙ, මාතිකා” තිආදිනා
මාතිකා යපිතා. මාතිකාති හි මාතරො විවරුප්පත්තිජනිකාති. සොසානිකන්ති
සුසානෙ පතිතකං. පාපණ්ණිකන්ති ආපණ්ණද්වායෙ පතිතකං. රථියන්ති පුඤ්ඤත්ථිකෙහි
වාතපානන්තරෙන රථිකාය ඡඩ්ඛිතවොළකං. සඬිකාරකුටකන්ති සඬිකාරට්ඨානෙ
ඡඩ්ඛිතවොළකං. සිනානන්ති න්භානවොළං, යං භූතවෙජ්ජෙහි සීසං න්භාපෙත්වා
“කාලකණ්ණිවොළක” න්ති ඡඩ්ඛෙත්වා ගච්ජන්ති. තිත්ථන්ති තිත්ථවොළකං
සිනානතිත්ථෙ ඡඩ්ඛිතපිලොතිකා. අග්ගිද්ධිසන්ති අග්ගිනා ද්ධිසප්පදෙසං. තඤ්ඤි
මනුස්සා ඡඩ්ඛෙත්ති. ගොබ්බසිතකාදිති පාකටානෙව. තානිපි හි මනුස්සා ඡඩ්ඛෙත්ති.

ධජං උස්සාපෙත්වාති නාවං ආරොහන්තෙහි වා යුද්ධං පවිසන්තෙහි වා
ධජයට්ඨිං උස්සාපෙත්වා තත්ථ ඛද්ධං පාරුතච්චරං, තෙහි ඡඩ්ඛිතන්ති අධිප්පායො.

සාදකභික්ඛුනාති ගහපතිවිවරස්ස සාදියනභික්ඛුනා. එකමාසමත්තන්ති
විවරමාසසඤ්ඤිතං එකමාසමත්තං. විතක්කෙතුං වට්ටති, න තතො පරන්ති
අධිප්පායො. සබ්බස්සාපි හි තණ්හානිග්ගහත්ථාය සාසනෙ පටිපත්තිති. පංසුකුලිකො
අද්ධමාසෙනෙව කරොතිති අපරපටිඛද්ධත්තා පටිලාභස්ස. ඉතරස්ස පන
පරපටිඛද්ධත්තා මාසමත්තං අනුඤ්ඤාතං. ඉති මාසද්ධං...පෙ....
විතක්කසන්තොසො විතක්කනස්ස පරිමිතකාලිකත්තා.

මහාථෙරං තත්ථ අත්තනො සභායං ඉච්ඡන්තොපි ගරුගාරවෙන ගාමද්වාරං
“හන්තෙ ගම්ස්සාමි” ඉච්චෙවමාහ. මහාථෙරොපිස්ස අජ්ඣායයං ඤාත්වා “අහං
පාචුසො ගම්ස්සාමි” ති ආහ. “ඉමස්ස භික්ඛුනො විතක්කස්ස අවසරො මා භොතු” ති
පඤ්භං පුච්ඡමානො ගාමං පාවිසි. උච්චාරපලිබුද්ධොති උච්චාරෙන පිළිතො. තදා
භගවතො දුක්කරකිරියානුස්සරණමුඛෙන තථාගතෙ
උප්පන්තපිතිසොමනස්සවෙගස්ස ඛලෙභාවෙන කිලෙසානං වික්ඛම්භිතත්තා
තස්මිංයෙව...පෙ.... තිණි එලානි පත්තො.

“කත්ථ ලභිස්සාමි” ති වින්තනාපි ලාභාසාපුබ්බිකාති තථා “අවින්තෙත්වා” ති
වුත්තං, “සුන්දරං ලභිස්සාමි, මනාපං ලභිස්සාමි” ති එවමාදිවින්තනාය කා නාම
කථා. කථං පන වත්තබ්බන්ති ආහ “කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමන” න්ති, තෙන
විවරං පටිච්ච කිඤ්චිපි න වින්තෙතබ්බං එවාති දස්සෙති.

අපෙසලො අප්පතිරුපායපි පරියෙසනාය පච්චයො භවෙය්‍යාති “පෙසලං භික්ඛුං
ගහෙත්වා” ති වුත්තං.

ආහරියමානන්ති සුසානාදීසු පතිතකං වත්ථං “ඉමෙ භික්ඛු පංසුකුලපරියෙසනං වරන්ති” ති ඤත්වා කෙනච පුරියෙන තතො ආතීයමානං.

එවං ලද්ධං ගණ්හන්තස්සාපිති එවං පටිලාභසන්තොසං අකොපෙත්වාච ලද්ධං ගණ්හන්තස්සාපි. අත්තනො පභොනකමත්තෙනෙවාති යථාලද්ධානං පංසුකුලවත්ථානං එකපට්ඨපට්ඨානං අත්ථාය අත්තනො පභොනකපමාණෙනෙව, අවධාරණෙන උපරිපච්චාසං නිවත්තෙති.

ගාමෙ භික්ඛාය ආභිණ්ඩන්තෙන සපදානවාරිනා විය ද්වාරපටිපාටියා වරණං ලොලුප්පච්චජ්ජනං නාම විවරලොලුප්පස්ස දුරසමුස්සාරිතත්තා.

යාපෙතුන්ති අත්තභාවං පවත්තෙතුං.

ධොවනුපගෙනාති ධොවනයොග්ගෙන.

පණ්ණානීති අම්බජම්බාදිපණ්ණානී.

අකොපෙත්වාති සන්තොසං අකොපෙත්වා. පභොනකනීභාරෙනෙවාති අන්තරවාසකාදීසු යං කාතුකාමො, තස්ස පභොනකනියාමෙනෙව යථාලද්ධං පුලසුබ්බමාදිං ගහෙත්වා කරණං.

තිමණ්ඩලපට්ඨච්ඡාදනමත්තස්සෙවාති “නිවාසනං වෙ නාභිමණ්ඩලං; ජාණුමණ්ඩලං, ඉතරං වෙ ගලවාටමණ්ඩලං, ජාණුමණ්ඩල”න්ති එවං තිමණ්ඩලපට්ඨච්ඡාදනමත්තස්සෙව කරණං; තං පන අත්ථතො තිණ්ණං විවරානං හෙට්ඨිමන්තෙන චුත්තපරිමාණමෙව හොති.

අව්චාරෙත්වාති න විචාරෙත්වා.

කුසිඛන්ධනකාලෙති මණ්ඩලානි යොපෙත්වා සිඛිඛනකාලෙ. සත්තවාරෙති සත්තසිඛිඛනවාරෙ.

කප්පඛිත්ථුඅපදෙසෙන කස්සචි විකාරස්ස අකරණං කප්පසන්තොසො.

සීතපටිසාතාදි අත්ථාපත්තිතො සිජ්ඣුතීති මුඛ්‍යමෙව විවරපරිභොගෙ පයොජනං දස්සෙතුං “භිරිකොපිනපට්ඨච්ඡාදනමත්තවසෙනා”ති චුත්තං. තෙනාහ භගවා “යාවදෙව භිරිකොපිනපට්ඨච්ඡාදනත්ථ”න්ති (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.68; මහානි. 162).

වට්ඨති, න තාවතා සන්තොසො කුප්පති සම්භාරානං, දක්ඛිණෙය්‍යානඤ්ච අලාභතො.

සාරණීයධම්මෙ යත්වාති සීලවත්තෙහි භික්ඛුහි සාධාරණතො පරිභොගෙ යත්වා.

“ඉති” තිආදිනා පයමස්ස අරියවංසස්ස පංසුකුලිකභිගතෙව්වරිකභිගානං, තෙසඤ්ච තස්ස පච්චයනං දස්සෙන්නො ඉති ඉමෙ ධම්මා අඤ්ඤාමඤ්ඤස්ස සමුට්ඨාපකා, උපත්ථම්භකා වාති දීපෙති. එස නයො ඉතො පරතොපි.

“සත්තුට්ඨො හොති වණ්ණවාදී” ති එත්ථ චතුක්කොට්ඨකං සම්භවති, තත්ථ චතුත්ථොයෙව පක්ඛො සත්ථාරා වණ්ණිතො ථොමිතොති මහාථෙරෙන තථා දෙසනා කතා. එකො සත්තුට්ඨො හොති, සන්නොසස්ස වණ්ණං න කථෙති සෙය්‍යථාපි ථෙරො නාලකො (සුත්තනිපාතෙ නාලකසුත්තෙ විත්ථාරො) එකො න සත්තුට්ඨො හොති, සන්නොසස්ස වණ්ණවාදී සෙය්‍යථාපි උපනන්දො සත්‍යාපුත්තො (පාරා. 515, 527, 532, 537 වාක්‍යඛන්ධෙසු විත්ථාරො). එකො නෙව සත්තුට්ඨො හොති, න සන්නොසස්ස වණ්ණං කථෙති. සෙය්‍යථාපි ථෙරො ලාච්ඤායී (ථෙරගා. අට්ඨ. 2. උදායින්ථෙරගාථාවණ්ණනා) එකො සත්තුට්ඨො වෙව හොති, සන්නොසස්ස ච වණ්ණවාදී සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො.

අනෙසනන්ති අයුත්තං එසනං. තෙනාහ “අප්පතිරූප” න්ති, සාසනෙ ධීතානං න පතිරූපං අසාරූපං අයොග්‍යං. කොභඤ්ඤං කරොන්නොති වීවරූපාදනිමිත්තං පරෙසං කුහනං විම්භාපනං කරොන්නො. උත්තසතීති තණ්හාසන්තාසෙන උපරූපරි තසති. පරිතසතීති පරිතො තසති. යථා සබ්බෙ කායවච්චයොගා තදත්ථා එව ජායන්ති, එවං සබ්බහාගෙහි තසති. ගධිතං වුව්චති ගද්ධො, සො වෙන්ථ අභිජ්ඣාලක්ඛණො අධිජ්ජෙතො. ගධිතං එතස්ස නත්ථීති අගධිතොති ආහ “අගධිතො...පෙ.... ලොභගිද්ධො” ති. මුව්චන්ති තණ්හාවසෙන මුය්හනං, තස්ස වා සමුස්සයං අධිගතං. අනාපන්නො අනුපගතො. අනොත්ථතොති අනජ්ඣොත්ථතො. අපරියොනද්ධොති තණ්හාජදනෙන අච්ඡාදිතො. ආදීනවං පස්සමානොති දිට්ඨධම්මිකං, සම්පරායිකඤ්ච දොසං පස්සන්තො. ගධිතපරිභොගතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං, ඉදමත්ථිකතා, තං පජානාතීති නිස්සරණපඤ්ඤො. තෙනාහ “යාවදෙව...පෙ.... පජානන්තො” ති.

නෙවත්තානුක්කංසෙතීති අත්තානං නෙව උක්කංසෙති න උක්ඛිපති න උක්කට්ඨතො දහති. “අහ” න්තිආදි උක්කංසනාකාරදස්සනං. න වම්භෙතීති න භීළයති නිහීනතො න දහති. තස්මිං වීවරසන්නොසෙති තස්මිං යථාචුත්තෙ වීසතිවිධෙ වීවරසන්නොසෙ. කාමඤ්චෙන්ථ චුත්තප්පකාරසන්නොසග්ගහණෙන වීවරහෙතු අනෙසනාපජ්ජනාදිපි ගහිතමෙව තස්මිං සති තස්ස භාවතො, අසති ච අභාවතො, වණ්ණවාදිතානත්තුක්කංසනා පරවම්භනාති පන ගහිතාති න හොන්තීති “වණ්ණවාදිතාදීසු වා” ති විකප්පො චුත්තො. එත්ථ ච “දක්ඛො” තිආදි යෙසං ධම්මානං වසෙනස්ස යථාචුත්තසන්නොසාදි ඉජ්ඣති, තං දස්සනං. තත්ථ “දක්ඛො” ති ඉමිනා තෙසං සමුට්ඨාපනපඤ්ඤං දස්සෙති, “අනලසො” ති ඉමිනා

පග්ගණ්හනවීරියං, “සම්පජානො”ති ඉමිනා පාටිභාරියපඤ්ඤං “පටිස්සතො”ති ඉමිනා තත්ථ අසම්මොසවුත්තිං දස්සෙති.

පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බොති පහෙදතො පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බො.
පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තන්ති පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. පිණ්ඩපාතසන්තොසො ජානිතබ්බොති පිණ්ඩපාතෙ සන්තොසො පහෙදතො ජානිතබ්බො. ඉධ හෙසජ්ජම්පි පිණ්ඩපාතගතිකමෙව. ආහරිතබ්බතො හි සප්පිආදීනම්පි ගහණං කතං.

පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තං පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. ඛෙත්තං විය ඛෙත්තං. උප්පජ්ජති එත්ථ, එතෙනාති ව උප්පත්තිට්ඨානං. සඬ්ඝතො වා හි භික්ඛුනො පිණ්ඩපාතො උප්පජ්ජති උද්දෙසාදිවසෙන වා. තත්ථ සකලස්ස සඬ්ඝස්ස දාතබ්බං හත්තං සඬ්ඝහත්තං. කතිපයෙ භික්ඛු උද්දිස්ත්වා උද්දෙසෙන දාතබ්බං හත්තං උද්දෙසහත්තං. නිමන්තෙත්වා දාතබ්බං හත්තං නිමන්තනං. සලාකදානවසෙන දාතබ්බං හත්තං සලාකහත්තං. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බං හත්තං පක්ඛිකං. උපොසථෙ දාතබ්බං හත්තං උපොසථිකං. පාටිපදදිවසෙ දාතබ්බං හත්තං පාටිපදිකං. ආගන්තුකානං දාතබ්බං හත්තං ආගන්තුකහත්තං. ධුරගෙහෙ එව යපෙත්වා දාතබ්බං හත්තං ධුරහත්තං. කුටිං උද්දිස්ස දාතබ්බං හත්තං කුටිහත්තං. ගාමවාසිආදීහි වාරෙන දාතබ්බං හත්තං වාරහත්තං. විහාරං උද්දිස්ස දාතබ්බං හත්තං විහාරහත්තං. සෙසානි පාකටානෙව.

විතක්කෙති “කත්ථ නු බො අහං අජ්ජ පිණ්ඩාය වරිස්සාමි”ති. “කත්ථ පිණ්ඩාය වරිස්සාමා”ති ථෙරෙන වුත්තෙ “අසුකගාමෙ හන්තෙ”ති කාමමෙන පටිවචනදානං, යෙන පන විත්තෙන “විත්තෙත්වා”ති වුත්තං, තං සන්ධායාහ “එත්තකං විත්තෙත්වා”ති. තතො පට්ඨායාති විතක්කමාළකෙ යත්වා විතක්කිතකාලතො පට්ඨාය. “තතො පරං විතක්කෙන්තො අරියවංසා වුතො හොති”ති ඉදං තිණ්ණම්පි අරියවංසිකානං වසෙන ගහෙනබ්බං, න එකචාරිකස්සෙව. සබ්බොපි හි අරියවංසිකො එකචාරමෙව විතක්කෙතුං ලහති, න තතො පරං. පරිබාහිරොති අරියවංසිකභාවතො බහිභුතො. ස්වායං විතක්කසන්තොසො කම්මට්ඨානමනසිකාරෙන න කුප්පති, විසුජ්ඣති ව. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. තෙනෙවාහ “කම්මට්ඨානසිසෙන ගන්තබ්බ”න්ති.

ගහෙනබ්බමෙවාති අට්ඨානප්පයුත්තො එව-සද්දො. යාපනමත්තමෙව ගහෙනබ්බන්ති යොජෙනබ්බං.

එත්ථාති එතස්මිං පිණ්ඩපාතපටිග්ගහණෙ. අප්පත්ති අත්තතො යාපනපමාණතොපි අප්පං. ගහෙනබ්බං දායකස්ස විත්තාරාධනත්ථං. පමාණෙනෙවාති අත්තතො යාපනප්පමාණෙනෙව අප්පං ගහෙනබ්බං. “පමාණෙන ගහෙනබ්බ”න්ති එත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “පටිග්ගහණස්මිඤ්ඤි”තිආදි වුත්තං. මක්ඛෙතීති විද්ධංසෙති අපනෙති. විනිපාතෙතීති විනාසෙති අට්ඨානවිනිශ්චයගෙන. සාසනන්ති සත්ථු සාසනං අනුසිට්ඨිං. න කරොති නප්පටිපජ්ජති.

සපදානවාරිනො විය ද්වාරපටිපාටියා වරණං ලොලුප්පව්වජ්ජනසන්තොසොති
ආහ “ද්වාරපටිපාටියා ගන්තබ්බ”න්ති.

හරාපෙත්වාති අධිකං අපනෙත්වා.

ආහාරගෙඩනො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං. ජිසව්ජාය පටිවිනොදනත්ථං
කථා, කායස්සයීතිආදිපයොජනං පන අත්ථාපත්තිනො ආගතං එවාති ආහ
“ජිසව්ජාය...පෙ.... සන්තොසො නාමා”ති.

නිදහිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බං තදුහුපිති අධිප්පායො. ඉතරත්ථා පන
සික්ඛාපදෙනෙව වාරිතං. සාරණියධම්මෙ යිතෙනාති සිලවත්තෙහි හික්ඛුහි
සාධාරණභොගිභාවෙ යිතෙන.

සෙනාසනෙනාති සයනෙන, ආසනෙන ව. යත්ථ යත්ථ හි මඤ්චාදිකෙ,
විහාරාදිකෙ ව සෙති, තං සෙනං. යත්ථ යත්ථ පීඨාදිකෙ ආසති, තං ආසනං. තදුහයං
එකතො කත්වා “සෙනාසන”න්ති චුත්තං. තෙනාහ “මඤ්චො”තිආදි. තත්ථ
මඤ්චො මසාරකාදි, තථා පීඨං. මඤ්චහිසි, පීඨහිසිති දුට්ඨා හිසි. විහාරො
පාකාරපරිච්ඡින්නො සකලො ආවාසො. “දීඝමුඛපාසාදො”ති කෙවි.
අඬ්ඬයොගොති දීඝපාසාදො. “එකපස්සව්ජදනකසෙනාසන”න්ති කෙවි. පාසාදොති
චතුරස්සපාසාදො. “ආයතචතුරස්සපාසාදො”ති කෙවි. හම්මියං
මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. ගුහාති කෙවලා පබ්බතගුහා. ලෙණං ද්වාරබන්ධං. අට්ටො
බහලහිත්තිකං ගෙහං, යස්ස ගොපානසියො අග්ගහෙත්වා ඉට්ඨකාහි එව ඡදනං
හොති. “අට්ටාලකාකාරොන කරියතී”තිපි වදන්ති. මාළො එකකුටසඬ්ඬගිතො
අනෙකකොණො පතිස්සයවිසෙසො “වට්ටාකාරොන කතසෙනාසන”න්ති කෙවි.

පිණ්ඩපාතෙ චුත්තනයෙනෙවාති “සාදකො හික්ඛු ‘අජ්ජ කත්ථ වසිස්සාමී’ති
චිතක්කෙතී”තිආදිනා යථාරහං පිණ්ඩපාතෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා, “තතො පරං
චිතක්කෙන්තො අරියවංසා චුතො හොති පරිබාහිරො”ති, “සෙනාසනං
ගවෙසන්තෙනාපි’කුහිං ලහිස්සාමී”ති අවිත්තෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව
ගන්තබ්බ”න්ති ව එවමාදි සබ්බං පුරිමනයෙනෙව.

කස්මා පනෙත්ථ පව්වයසන්තොසං දස්සෙන්තෙන මහාටේරෙන
ගිලානපව්වයසන්තොසො න ගහිතොති? න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බන්ති
දස්සෙන්තො “ගිලානපව්වයො පන පිණ්ඩපාතෙ එව පට්ටියො”ති ආහ,
ආහරිතබ්බතාසාමඤ්ඤෙනාති අධිප්පායො. යදි එවං තත්ථ පිණ්ඩපාතෙ විය
චිතක්කසන්තොසාදයොපි පන්තරස සන්තොසා ඉච්ඡිතබ්බාති? නොති දස්සෙන්තො
ආහ “තත්ථා”තිආදි. නනු වෙත්ථ ද්වාදසෙව ධුතඬ්ඬගාති විනියොගං ගතාති, එකං
පන නෙසජ්ජිකඬ්ඬං න කත්ථවි විනියුත්තන්ති ආහ “නෙසජ්ජිකඬ්ඬං
භාවනාරාමඅරියවංසං හජති”ති. අයඤ්ච අත්ථො අට්ඨකථාරුළ්භො එවාති
දස්සෙන්තො “චුත්තම්පි වෙත”න්තිආදිමාහ.

“පථවිං පත්ථරමානො වියා” තිආදි අරියවංසදෙසනාය සුදුක්කරභාවදස්සනං මහාවිසයනාය තස්සා දෙසනාය. යස්මා නයසහස්සපටිමණ්ඩිතා හොති අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තිසමානා දෙසනා යථා තං විත්තුප්පාදකණ්ඩෙ, අයඤ්ච භාවනාරාමඅරියවංසකථා අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තිසමානා එවං හොතීති වුත්තං.

“සහස්සනායප්පටිමණ්ඩිතං...පෙ.... දෙසනං ආරභී” ති. පටිපක්ඛවිධමනතො අභිමුඛභාවෙන රමණං ආරමණං ආරාමොති ආහ “අභිරතීති අත්ථො” ති. බ්‍යාධිකරණානම්පි පදානං වසෙන භවති බ්‍යාහිරත්ථසමාසො යථා “උරසිලොමො, කණ්ඨෙකාලොති ආහ “පහානෙ ආරාමො අස්සාති පහානාරාමො” ති. ආරමිතබ්බට්ඨෙයන වා ආරාමො, පහානං ආරාමො අස්සාති පහානාරාමොති එවමෙත්ථ සමාසයොජනා වෙදිතබ්බො. “පජ්ජන්තො රමති” ති එතෙන පහානාරාමසද්දානං කත්තුසාධනතං, කම්මධාරයසමාසඤ්ච දස්සෙති. “භාවෙන්තො රමති” ති වුත්තත්තා භාවනාරාමොති එත්ථාපි එසෙව නයො.

කාමං “නෙසජ්ජිකඛිගං භාවනාරාමඅරියවංසං හජති” ති වුත්තං. භාවනානුයොගස්ස අනුවජ්ජිකත්තා, නෙසජ්ජිකඛිගවසෙන පන නෙසජ්ජිකස්ස භික්ඛුනො එකච්චාහි ආපත්තීහි අනාපත්තිභාවොති තම්පි සඛිගණ්හන්තො “තෙරසන්තං ධුතඬිගාන” න්ති වත්ථා “විනයං පත්ථා ගරුකෙ යාතබ්බ” න්ති ඉච්ඡිතත්තා සල්ලෙඛස්ස අපරිච්චජනවසෙන පටිපත්ති නාම විනයෙ ධීතස්සෙවාති ආහ “තෙරසන්තං...පෙ.... කථිතං හොති” ති. කාමං සුත්තාහිධම්මපිටකෙසුපි (දී. නි. 1.7.194; විහ. 508) තත්ථ තත්ථ සීලකථා ආගතා එව, යෙහි පන ගුණෙහි සීලස්ස වොදානං හොති, තෙසු කථිතෙසු යථා සීලකථාබාහුල්ලං විනයපිටකං කථිතං හොති, එවං භාවනාකථාබාහුල්ලං සුත්තන්තපිටකං, අභිධම්මපිටකඤ්ච චතුත්ථෙන අරියවංසෙන කථිතමෙව හොතීති වුත්තං. “භාවනාරාමෙන අවසෙසං පිටකද්වයං කථිතං හොති” ති. “සො නෙක්ඛම්මං භාවෙන්තො රමති” ති නෙක්ඛම්මපදං ආදිං කත්ථා තත්ථ දෙසනාය පවත්තත්තා, සබ්බෙසම්පි වා සමථවිපස්සනාමග්ගධම්මානං යථාසකං පටිපක්ඛතො නික්ඛමනෙන නෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතානං තත්ථ ආගතත්තා සො පාඨො “නෙක්ඛම්මපාළී” ති වුවච්ඡිති ආහ “නෙක්ඛම්මපාළියා කථෙතබ්බො” ති. තෙනාහ අට්ඨකථායං “සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මන්ති පවුච්චරෙ” ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 109). දසුත්තරසුත්තන්ත පරියායෙනාති දසුත්තරසුත්තන්තධම්මෙන, දසුත්තරසුත්තන්තෙ (දී. නි. 3.350) ආගතනායෙනාති වා අත්ථො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො.

සොති ජාගරියං අනුයුත්තො භික්ඛු. නෙක්ඛම්මන්ති කාමෙහි නික්ඛන්තභාවතො නෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතං පට්ඨමජ්ඣානුපචාරං. “සො අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා” තිආදිනා (විහ. 508, 538) ආගතා පට්ඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගභාවනාති ඉධාධිජ්ජෙනා, තස්මා “අබ්‍යාපාද” න්තිආදීසුපි එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං බ්‍රහ්මජාලට්ඨකායං වුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං. සඋපායාසානඤ්ඤි අට්ඨන්තං සමාපත්තීනං, අට්ඨාරසන්තං මහාවිපස්සනානං, චතුත්තං අරියමග්ගනඤ්ච වසෙනෙත්ථ දෙසනා පවත්තාති.

“එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමති” ති ව න ඉදං දසුත්තරසුත්තෙ ආගතනියාමෙන වුත්තං, තත්ථ පන “එකො ධම්මො භාවෙනබ්බො, එකො ධම්මො පහාතබ්බො” ති (දී. නි. 3.351) ව දෙසනා ආගතා. එවං සන්තෙපි යස්මා අත්ථතො භෙදො නත්ථී, තස්මා පටිසම්භිදාමග්ගෙ නෙක්ඛම්මපාළියං (පටි. ම. 1.24, 3.41) ආගතනීභාරෙනෙව “එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමති” ති වුත්තං. එස නයො සෙසවාරසුපි. යස්මා වායං අරියවංසදෙසනා නාම සත්ථු පඤ්ඤත්තාව සත්ථාරා හි දෙසිතං දෙසනං ආයස්මා ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො සඬගායනවසෙන ඉධානෙසි, තස්මා මහාඅරියවංසසුත්තෙ සත්ථුදෙසනානීභාරෙන නිගමනං දස්සෙන්තො “එවං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු භාවනාරාමො භොති” ති ආහ. එසෙව නයො ඉතො පරෙසු සතිපට්ඨානපරියායඅභිධම්මනිද්දෙසපරියායෙසුපි. කාමඤ්චෙත්ථ කායානුපස්සනාවසෙනෙව සඬබ්බිත්ථා යොජනා කතා, එකවීසතියා පන යානානං වසෙන විත්ථාරතො යොජනා වෙදිතබ්බො. “අනිච්චතො” (විසුද්ධි. ටී. 2.698) තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු වුත්තනායෙන වෙදිතබ්බං.

310. සංවරාදීනං සාධනවසෙන පදහති එත්ථ, එතෙහිති ව පධානානි. උත්තමවීරියානීති සෙට්ඨවීරියානි විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස සාධනතො. සංවරන්තස්ස උප්පන්නවීරියන්ති යථා අභිජ්ඣාදයො න උප්පජ්ජන්ති, එවං සතියා උපට්ඨාපනෙ චක්ඛාදීනං පිදහනෙ අනලසස්ස උප්පන්නවීරියං. පජහන්තස්සාති විනොදෙන්තස්ස. උප්පන්නවීරියන්ති තස්සෙව පජහනස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං. භාවෙන්තස්ස උප්පන්නවීරියන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සමාධිනිමිත්තන්ති සමාධි එව. පුරිමුප්පන්නසමාධි හි පරතො උප්පජ්ජනකසමාධිපට්ඨෙකස්ස කාරණං භොතීති “සමාධිනිමිත්ත” ත්ති වුත්තං.

උපට්ඨිවෙකත්තාති ඛන්ධුපධිආදිඋපට්ඨි විචිත්තත්තා විනිස්සටත්තා. තං ආගම්මාති තං නිබ්බානං මග්ගෙන අධිගමහෙතු. රාගාදයො විරජ්ජන්ති එත්ථ, එතෙනාති වා විරාගො. එවං නිරොධොපි දට්ඨබ්බො. යස්මා ඉධ බොජ්ඣංකච්ඡා මිස්සකවසෙන ඉච්ඡිතා, තස්මා “ආරම්මණුවසෙන අධිගන්තබ්බවසෙන වා” ති වුත්තං. තත්ථ අධිගන්තබ්බවසෙනාති තංනින්නතාවසෙන. වොස්සග්ගපරිණාමිත්ති වොස්සජ්ජනවසෙන පරිණාමිතං පරිච්චජනවසෙන වෙව පක්ඛන්දනවසෙන ව පරිණමනසීලං. තෙනාහ “ද්වෙ වොස්සග්ගා” තිආදි. ඛන්ධානං පරිච්චජනං නාම තප්පට්ඨිද්ධකිලෙසජ්ජහනවසෙනාති යෙනාකාරෙන විපස්සනා කිලෙසෙ පජහති, තෙනෙවාකාරෙන තංනිමිත්තකෙ, ඛන්ධෙ ව “පජහති” ති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ “විපස්සනා...පෙ.... පරිච්චජති” ති. යස්මා විපස්සනා වුට්ඨානගාමිනිභාවං පාපුණන්ති නින්තපොණපබ්භාරභාවෙන එකංසතො නිබ්බානං “පක්ඛන්දනී” ති වත්තබ්බතං ලහති, මග්ගො ව සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ, ඛන්ධෙ ව පරිච්චජති, තස්මා යථාක්කමං විපස්සනාමග්ගානං වසෙන පක්ඛන්දනපරිච්චාගවොස්සග්ගාපි වෙදිතබ්බො. වොස්සග්ගත්ථායාති පරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථාය වෙව පක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථාය ව. පරිණමතීති පරිපච්චති. තං පරිණමනං.

වුට්ඨානගාමිනිභාවජපත්තියා වෙව අරියමග්ගභාවජපත්තියා ව ඉච්ඡිතන්ති ආහ
 “විපස්සනාභාවඤ්චෙව මග්ගභාවඤ්ච පාපුණාති”ති. සෙසපදෙසුති
 “ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣකඛිගං භාවෙති”තිආදියු සෙසසම්බොජ්ඣකඛිගකොට්ඨාසෙසු.

හද්දකන්ති අහද්දකානං නිවරණාදිපාපධම්මානං වික්ඛම්භනෙන රාගවිධමනෙන
 එකන්තහිතත්තා, දුල්ලහත්තා ව හද්දකං සුන්දරං. න හි අඤ්ඤං සමාධිනිමිත්තං
 එවංදුල්ලහං, රාගස්ස ව උජුච්චවනිකභූතං අත්ථි. අනුරක්ඛති එත්ථ අනුරක්ඛනා
 නාම අධිගතසමාධිතො යථා න පරිහානි හොති, එවං පටිපත්ති, සා පන
 තජපටිපක්ඛවිධමනෙනාති ආහ “සමාධි”තිආදි. අට්ඨිකසඤ්ඤාදිකාති
 අට්ඨිකජ්ඣානාදිකා. සඤ්ඤාසීසෙන හි ඥානං වදති.

එකපටිවෙධවසෙන චතුසච්චධම්මෙ ඤාණන්ති චතුසු අරියසච්චෙසු
 එකාහිසමයවසෙන පවත්තඤාණං, මග්ගඤාණන්ති අත්ථො.
 චතුසච්චන්තොගධත්තා චතුසච්චබ්භන්තරෙ නිරොධධම්මෙ නිබ්බානෙ ඤාණං,
 තෙන ඵලඤාණං වදති. යස්මා මග්ගානන්තරස්ස ඵලස්ස මග්ගානුගුණා පවත්ති,
 යතො තංසමුදයපක්ඛියෙසු ධම්මෙසු පටිප්පස්සද්ධිප්පභානවසෙන පවත්ති, තස්මා
 නිරොධසච්චෙපි යො මග්ගස්ස සවිජ්ඣිකිරියාහිසමයො, තදනුගුණා පවත්තිති
 ඵලඤාණස්සෙව ධම්මෙ ඤාණතා වුත්තා, න යස්ස කස්සපි නිබ්බානාරම්මණස්ස
 ඤාණස්ස. තෙන වුත්තං “යථාහා”තිආදි. එත්ථ ව මග්ගපඤ්ඤා තාව
 චතුසච්චධම්මස්ස පටිවිජ්ඣනතො ධම්මෙඤාණං නාම හොතු, ඵලපඤ්ඤා පන
 කථන්ති වොදනා සොධිතා හොති නිරොධධම්මං ආරබ්භ පවත්තනතො. දුට්ඨාපි හි
 පඤ්ඤා අපරප්පච්චයතාය අත්තපච්චක්ඛතො අරියසච්චධම්මෙ කිච්චතො ව
 ආරම්මණතො ව පවත්තත්තා “ධම්මෙඤාණ”න්ති වෙදිතබ්බා. අරියසච්චෙසු හි
 අයං ධම්ම-සද්දො තෙසං අවිපරිතසභාවත්තා, සඬ්ඛතජ්ජවරො වා අරියමග්ගො,
 තස්ස ව ඵලධම්මො. තත්ථ පඤ්ඤා තංසහගතා ධම්මෙඤාණං.

අත්ථයෙඤාණන්ති අනුගමනඤාණං. පච්චක්ඛතො දිස්වාති චත්තාරි සච්චානි
 මග්ගඤාණෙන පච්චක්ඛතො පටිවිජ්ඣිත්වා. යථා ඉදානීති යථා එතරහි
 පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, එවං අතීතෙපි අනාගතෙපි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා
 දුක්ඛසච්චමෙවාති ව සරික්ඛට්ඨෙත වුත්තං. එස නයො සමුදයසච්චෙ, මග්ගසච්චෙ
 ව. අයමෙවාති අවධාරණෙ. නිරොධසච්චෙ පන සරික්ඛට්ඨෙයා නත්ථි තස්ස
 නිච්චත්තා, එකසභාවත්තා ව. එවං තස්ස ඤාණස්ස අනුගතියං ඤාණන්ති තස්ස
 ධම්මෙඤාණස්ස “එවං අතීතෙපි”තිආදිනා අනුගතියං අනුගමනෙ අත්ථයෙ ඤාණං.
 ඉදං අත්ථයෙ ඤාණන්ති යොජනා. “තෙනාහා”තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං පාළියා
 විහාවෙති. සොති ධම්මඤාණං පත්වා යීතො හික්ඛු. ඉමීනා ධම්මෙනාති
 ධම්මගොචරත්තා ගොචරවොහාරෙන “ධම්මො”ති වුත්තෙනමග්ගඤාණෙන,
 උපයොගත්ථෙ වා කරණච්චනං, ඉමීනා ධම්මෙන ඤාතෙනාති ඉමං චතුසච්චධම්මං
 ඤාණෙන ජානිත්වා යීතෙන මග්ගඤාණෙනාති අත්ථො. දිට්ඨෙතාති දස්සනෙන
 සච්චධම්මං පස්සිත්වා යීතෙන. පත්තෙනාති සච්චානං පත්වා යීතෙන. විදිතෙනාති
 සච්චානි විදිත්වා යීතෙන. පරියොගාල්ලෙනාති චතුසච්චධම්මං පරියොගාගෙත්වා

ධීතෙනාති එවං තාවෙන්ථ අභිධම්මට්ඨකථායං (විභ. අට්ඨ. 796) අත්ථො වුත්තො. දුට්ඨමිපි පන මග්ගඵලඤාණං ධම්මෙඤාණං. පච්චචෙක්ඛණාය ව මූලං, කාරණඤ්ච නයනායනස්සාති දුට්ඨෙතාපි තෙන ධම්මෙනාති න න යුජ්ජති. තථා චතුසච්චධම්මස්ස ඤාතත්තා, මග්ගඵලසඛිකාතස්ස වා ධම්මස්ස සච්චපට්ඨෙධසම්පයොගං ගතත්තා නයනායනං හොතීති තෙන ඉමිනා ධම්මෙන ඤාණවිසයභාවෙන, ඤාණසම්පයොගෙන වා ඤාතෙනාති ව අත්ථො න න යුජ්ජති. අතීතානාගතෙ නයං නෙතීති අතීතෙ, අනාගතෙ ව නයං නෙති හරති පෙසෙති. ඉදං පන න මග්ගඤාණස්ස කිච්චං, පච්චචෙක්ඛණඤාණකිච්චං, සත්ථාරා පන මග්ගඤාණං අතීතානාගතෙ නයනායනසදිසං කතං මග්ගමූලකත්තා. භාවිතමග්ගස්ස හි පච්චචෙක්ඛණා නාම හොති. නයිදං අඤ්ඤං ඤාණුප්පාදනං නයනායනං, ඤාණස්සෙව පන පවත්තිවිසෙසොති.

පරෙසං චෙතසො පරිතො අයනං පරිච්ඡින්නදනං පරියො, තස්මිං පරියෙ. තෙනාහ “පරෙසං චිත්තපරිච්ඡෙදෙ”ති. අවසෙසං සම්මුතිමිහිඤාණං නාම “ඤාණ”න්ති සම්මතත්තා. චචනත්ථතො පන සම්මුතිමිහි ඤාණන්ති සම්මුතිමිහිඤාණං. ධම්මෙඤාණාදීනං විය හි සාතිසයස්ස පට්ඨෙධකිච්චස්ස අභාවා විසයොභාසනසඛිකාතජානනසාමඤ්ඤෙන “ඤාණ”න්ති සම්මතෙසු අත්තොගධන්ති අත්ථො. සම්මුතිවසෙන වා පවත්තං සම්මුතිමිහිඤාණං සම්මුතිද්වාරෙන අත්ථස්ස ගහණතො. අවසෙසං වා ඉතරඤාණත්තයවිසභාගං ඤාණං තඛ්ඛිසභාගසාමඤ්ඤෙන සම්මුතිමිහිඤාණමිහි පට්ඨයන්තා සම්මුතිමිහිඤාණං නාම හොතීති.

කාමං සොතාපත්තිමග්ගඤාණාදීනි දුක්ඛඤාණාදීනියෙව, උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පනෙවමාහ “අරහත්තං පාපෙත්වා”ති. වට්ටතො නිග්ගච්ඡති එතෙනාති නිග්ගමනං, චතුසච්චකම්මට්ඨානං. පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං පවත්තිපවත්තිහෙතුභාවතො. ඉතරානි පන ද්වෙ විවට්ටං නිවත්තිනිවත්තිහෙතුභාවතො. අභිනිවෙසොති විපස්සනාභිනිවෙසො හොති ලොකියස්ස ඤාණස්ස විසභාගූපගමනතො. නො විවට්ටෙති විවට්ටෙ අභිනිවෙසො නො හොති අවිසයභාවතො. පරියත්තීති කම්මට්ඨානතත්ති. උග්ගහෙත්වාති වාචුග්ගතං කත්වා. උග්ගහෙත්වාති වා පාළිතො, අත්ථතො ව යථාරහං සවනධාරණපරිපුච්ඡනමනසානුපෙක්ඛනාදිවසෙන චිත්තෙන උද්ධං උද්ධං ගණ්හිත්වා. කම්මං කරොතීති නාමරූපපරිග්ගහාදික්කමෙන යොගකම්මං කරොති.

යදි පුරිමෙසු ද්වීසු එව විපස්සනාභිනිවෙසො, තෙසු එව උග්ගහාදි, කථමිදං චතුසච්චකම්මට්ඨානං ජාතත්ති ආහ “ද්වීසු”තිආදි. කාමං පච්ඡිමානිපි ද්වෙ සච්චානි අභිඤ්ඤායානි, පරිඤ්ඤායානා පන තත්ථ නත්ථීති න විපස්සනාඛ්‍යාපාරො. කෙවලං පන අනුස්සවමත්තෙ යත්වා අච්චන්තපණ්ණිකභාවතො ඉට්ඨං, ආතප්පකනිරාමිසපීතිසඤ්ජනනතො කත්තං, උපරූපරි අභිරුච්ඡනනෙන මනස්ස වඩ්ඪනතො මනාපන්ති මනසිකාරං පවත්තෙති. තෙනාහ “නිරොධසච්චං නාමා”තිආදි. ද්වීසු සච්චෙසුති ද්වීසු සච්චෙසු විසයභූතෙසු, තානි ව උද්දිස්ස

අසම්මොහපට්ඨෙධවසෙන පවත්තමානො හි මග්ගො තෙ උද්දිස්ස පවත්තො නාම හොතීති. තීණි දුක්ඛසමුදයමග්ගසච්චානි. කිච්චවසෙනානි අසම්මුය්හනවසෙන. එකන්ති නිරොධසච්චං. ආරම්මණවසෙනානි ආරම්මණකරණවසෙනපි අසම්මුය්හනකිච්චවසෙනපි තත්ථ පට්ඨෙධො ලබ්භතෙව. ද්වෙ සච්චානීති දුක්ඛසමුදයසච්චානි. දුද්දසත්තානි දට්ඨං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. ඔළාරිකා හි දුක්ඛසමුදයා, තිරච්ඡානගතානම්පි දුක්ඛං, ආභාරාදීසු ච අභිලාසො පාකටො. පිළිනාදිආයුහනාදිවසෙනපි ‘‘ඉදං දුක්ඛං, ඉදං අස්ස කාරණං’’න්ති යාථාවතො ඤාණෙන ඔගාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා තානි ගම්භීරානි. ද්වෙති නිරොධමග්ගසච්චානි. තානි සණ්ඨසුබ්බමභාවතො සභාවෙනෙව ගම්භීරත්‍ය යාථාවතො ඤාණෙන දුරොගාහත්තා ‘‘දුද්දසානි’’ති.

සොකාපත්තියඛිගාදිවතුක්කවණ්ණනා

311. සොතො නාම අරියසොතො පුරිමපදලොපෙන, තස්ස ආදිතො සබ්බපඨමං පජ්ජනං සොකාපත්ති, පඨමමග්ගපටිලාභො. තස්ස අඛිගානි අධිගමුපායභූතානි කාරණානි සොකාපත්තියඛිගානි. තෙනාහ ‘‘සොකා...පෙ.... අත්ථො’’ති. සන්තකායකම්මාදිත්‍ය සන්තධම්මසමන්තාගමතො, සන්තධම්මපච්චෙදනතො ච සන්තො පුරිසානි සජ්ජුරිසා. තත්ථ යෙසං වසෙන චතුසච්චසම්පට්ඨෙධාවහං සද්ධම්මස්සවනං ලබ්භති, තෙ එව දස්සෙන්නො ‘‘බුද්ධාදීනං සජ්ජුරිසාන’’න්ති ආහ. සන්තො සතං වා ධම්මොති සද්ධම්මො. සො හි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායදුක්ඛෙ, සංසාරදුක්ඛෙ ච අපතන්නෙ ධාරෙතීති එවමාදි ගුණාතිසයයොගවසෙන සන්තො සංවිජ්ජමානො, පසත්ථො, සුන්දරො වා ධම්මො, සතං වා අරියානං ධම්මො, තෙසං වා තබ්භාවසාධකො ධම්මොති සද්ධම්මො, ‘‘ඉධ හික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති’’තිආදිනා (අ. නි. 5.73) චුත්තා පරියත්ති. සා පන මහාවිසයත්‍ය න සබ්බා සබ්බස්ස විසෙසාවහානි තස්ස තස්ස අනුච්ඡිකමෙව දස්සෙන්නො ආහ ‘‘සප්පායස්ස තෙපිටකධම්මස්ස සවන’’න්ති. යොනිසොමනසිකාරො හෙට්ඨා චුත්තො එව. පුබ්බභාගපටිපත්තියානි විපස්සනානුයොගස්ස.

අවෙච්චප්පසාදෙනානි සච්චසම්පට්ඨෙධවසෙන බුද්ධාදීනං ගුණ ඤාත්වා උප්පන්නප්පසාදෙන, සො පන පසාදො දෙවාදීසු කෙනවිපි අකම්පියත්‍ය නිච්චලොති ආහ ‘‘අචලප්පසාදෙනා’’ති. එත්ථානි එතස්මිං චතුක්කත්තයෙ ආභාරචතුක්කෙ. ලුඛපණ්ණවත්ථුචසෙනානි ඔදනකුම්මාසාදිකස්ස ලුඛස්ස චෙව පණ්ණස්ස ච වත්ථුනො වසෙන. සා පනායං ආභාරස්ස ඔළාරිකසුබ්බමා ‘‘කුම්භිලානං ආභාරං උපාදාය මොරානං ආභාරො සුබ්බමො’’තිආදිනා (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.11) අට්ඨකථායං විත්ථාරතො ආගතා එව.

ආරම්මණට්ඨිතිවසෙනානි ආරම්මණසඛිබ්බාතස්ස පවත්තිපච්චයට්ඨානස්ස වසෙන. තිට්ඨති එත්ථානි ඨිති, ආරම්මණමෙව ඨිති ආරම්මණට්ඨිති. තෙනෙවාහ ‘‘රූපාරම්මණං’’න්තිආදි. ආරම්මණත්ථො චෙත්ථ උපත්ථම්භනත්ථො චෙදිතබ්බො,

න විසයලක්ඛණාව. උපත්ථම්භනභූතං රූපං උපෙතීති රූප්පායං. තෙනාහ “රූපං උපගතං හුත්වා”තිආදි. රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය තිට්ඨති තෙන විනා අප්පවත්තනතො. තත්ති රූපක්ඛන්ධං නිස්සාය යානප්පවත්තනං. එතත්ති “රූප්පාය”න්ති එතං වචනං. රූපක්ඛන්ධො ගොවරො පවත්තිට්ඨානං පච්චයො එතස්සාති රූපප්පතිට්ඨං. රූපක්ඛන්ධගොවරං රූපං සහකාරිකාරණභාවෙන පතිට්ඨා එතස්සාති රූපප්පතිට්ඨං. ඉති තිහි පදෙහි අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං පති රූපක්ඛන්ධස්ස සහකාරිකාරණභාවොයෙවෙත්ථ වුත්තො. උපසිත්තං විය උපසිත්තං, යථා ඛාඤ්ජනෙහි උපසිත්තං සිනෙහිතං ඔදනං රුචිතං, පරිණාමයොග්ගාඤ්ච, එවං නන්දියා උපසිත්තං සිනෙහිතං කම්මවිඤ්ඤාණං අභිරුචිතං හුත්වා විපාකයොග්ගං භොතීති. ඉතරන්ති දොසසහගතාදිඅකුසලං, කුසලඤ්ච උපනිස්සයකොටියා උපසිත්තං හුත්වාති යොජනා. එවං පවත්තමානන්ති එවං රූප්පායන්ති දෙසනාභාවෙන පවත්තමානං. විපාකධම්මතාය වුද්ධිං...පෙ.... ආපජ්ජති. තත්ථාපි නිජපරියායඵලනිබ්බත්තනවසෙන වුද්ධිං, පරියායඵලනිබ්බත්තනවසෙන විරුළුහිං, නිස්සන්දඵලනිබ්බත්තනවසෙන වෙපුල්ලං. දිට්ඨධම්මවෙදනීයඵලනිබ්බත්තනෙන වා වුද්ධිං, උපපජ්ජවෙදනීයඵලනිබ්බත්තනවසෙන විරුළුහිං, අපරාපරියායඵලනිබ්බත්තනවසෙන වෙපුල්ලං ආපජ්ජතීති යොජනා. එකන්තතො වෙදනුපායාදිවසෙන පත්ති නාම අරූපහවෙ යෙවාති ආහ “ඉමෙහි පනා”තිආදි. එවඤ්ච කත්වා පාළියං කතං වා-සද්දග්ගහණඤ්ච සමත්ථිතං භොති. “රූප්පාය”න්තිආදිනා යථා අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස උපනිස්සයභූතා රූපාදයො ගස්හන්ති, එවං තෙන නිබ්බත්තෙතබ්බාපි තෙ ගස්හන්තීති අධිප්පායෙන “චතුක්ඛවසෙන...පෙ.... න වුත්ත”න්ති ආහ. විපාකොපි හි ධම්මො විපාකධම්මවිඤ්ඤාණං උපගතං නාම භොති තථා නන්දියා උපසිත්තත්තා. තෙනාහ “නන්දුපසෙවන”න්ති. විත්ථාරිතානෙව සිඬගාලසුත්තෙ.

භවති එතෙන ආරොග්ගන්ති භවො, ගිලානපච්චයො. පරිවුද්ධො භවො අභවො. වුද්ධිඅත්ථො හි අයං අකාරො යථා “සංවරාසංවරො, (පාරා. පයමමභාසඬගීතිකථා; දී. නි. අට්ඨ. 1.පයමමභාසඬගීතිකථාවණ්ණනා; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) ඵලාඵලං”ති ව. තෙලමධුථාණිකාදීනි ආදි-සද්දෙන සජ්ජිනවනිතානං ගහණං, තෙලාදීනං ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං. සබ්බස්සාපි ගිලානපච්චයස්ස සඬගභො දට්ඨබ්බො. අථ වා භවාභවොති වුද්දකො වෙව මහන්තො ව උපපත්තිභවො වෙදිතබ්බො. එවඤ්ච සති “ඉමෙසං පනා”තිආදිවචනං සමත්ථිතං භොති. හවුපපත්තිපභානත්ථො හි විසෙසතො චතුත්ථඅරියවංසො. තණ්හුප්පාදානන්ති තණ්හුප්පත්තීනං, විවරාදිහෙතු උප්පජ්ජනකතණ්හානන්ති අත්ථො. පධානකරණකාලෙති භාවනානුයොගක්ඛණෙ. සීතාදීනි න බමතීති භාවනාය පුබ්බභාගකාලං සන්ධාය වුත්තං. බමතීති සහති අභිභවති. විතක්කසමනන්ති නිදස්සනමත්තං. සබ්බෙසම්පි කිලෙසානං සමනවසෙන පවත්තා පටිපදා.

සමාධික්ඛානාදිහෙදො ධම්මො පජ්ජති පටිපජ්ජීයති එතෙනාති ධම්මපදං. අනභිජ්ඣාව ධම්මපදං අනභිජ්ඣාධම්මපදං. අයං තාව අලොභපක්ඛෙ නයො,

ඉතරපක්කම පන අනභිජ්ඣාපධානො ධම්මකොට්ඨාසො අනභිජ්ඣාධම්මපදං.
අකොපොති අදොසො, මෙත්තාති අත්ථො. සුඡ්පට්ඨිතසතීති කායාදීසු සම්මදෙව
උපට්ඨිතා සති. සතිසීසෙනාති සතිපධානමුඛෙන. සමාධිපධානත්තා ඥානානං
“සමාපත්ති වා”ති වුත්තං. කාමං සවිඤ්ඤාණකඅසුභෙපි ඥානභාවනා
අලොභජ්ජධානා හොති කායස්ස ජිගුච්ඡනෙන, පටික්කුලාකාරග්ගභණුවසෙන ව
පවත්තනතො, සත්තවිධඋග්ගභකොසල්ලාදිවසෙන පනස්සා පවත්ති සතිපධානාති
තතියධම්මපදෙනෙව නං සඬගණ්හිතුකාමො “දස අසුභවසෙන වා”ති ආහ.
හිතුපසංභාරාදිවසෙන පවත්තනතො බ්‍රහ්මවිහාරභාවනා ඛ්‍යාපාදවිරොධිති
අඛ්‍යාපාදජ්ජධානාති ආහ “චතුබ්‍රහ්ම...පෙ.... ධම්මපද”න්ති. තත්ථ අධිගතාති
ඥානාදීනිති යොජනා. ගමනාදිතො ආභාරස්ස පටික්කුලභාවසල්ලක්ඛණං
සඤ්ඤාය ථීරභාවෙනෙව හොති තස්සා ථීරසඤ්ඤාපදට්ඨානත්තාති ආභාරෙ
පටික්කුලසඤ්ඤාපි තතියධම්මපදෙ එව සඬගහං ගතා. ආරුජ්ජසමාධිඅභිඤ්ඤානං
අධිට්ඨානභාවතො කසිණභාවනා,
සත්තවිධබොජ්ඣංගවිජ්ජාවිමුත්තිපාරිසුරිහෙතුතො ආනාපානෙසු
පයමආනාපානභාවනා විසෙසතො සමාධිපධානාති සා චතුත්ථධම්මපදෙන
සඬගහිතා. චතුර්ධාතුවච්ඡානවසෙන අධිගතාතිපි එත්ථෙව සඬගහෙතඛ්ඛාති සිද්ධං,
පඤ්ඤාපධානතාය පන න සඬගහිතාති.

ධම්මසමාදානෙසු පයමං අවෙලකපටිපදා එතරහි ව දුක්ඛභාවතො, අනාගතෙපි
අපායදුක්ඛවට්ටදුක්ඛාවහතො. අවෙලකපටිපදාති ව නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං
ජන්තපරිබ්බාජකානම්පි උභයදුක්ඛාවහපටිපත්තිදස්සනතො. දුතියං...පෙ....
බ්‍රහ්මවරියවරණං එතරහි සතිපි දුක්කමෙ ආයතිං සුඛාවහත්තා. කාමෙසු පාතඛ්‍යතා
යථාකාමං කාමපරිහොගො. අලභමානස්සාපිති පි-සද්දෙන කො පන වාදො
ලභමානස්සාති දස්සෙති.

දුස්සිලාදිපාපධම්මානං බම්භනං පටිබන්ධනං බන්ධට්ඨො, සො පන සීලාදි
එවාති ආහ “ගුණට්ඨො බන්ධට්ඨො”ති. ගුණවිසයතාය බන්ධ-සද්දස්ස ගුණත්ථතා
වෙදිතඛ්ඛො. විමුත්තික්ඛන්ධොති පටිපක්ඛතො සුට්ඨු විමුත්තා ගුණධම්මා
අධිජ්ජෙතා, න අවිමුත්තා, නාපි විමුච්චමානාති තෙහි සහ දෙසනං ආරුල්භා
සීලක්ඛන්ධාදයොපි තයොති ආහ “එලසීලං අධිජ්ජෙතං, චතුසුපි යානෙසු එලමෙව
වුත්ත”න්ති ව. එතෙනෙව චෙත්ථ විමුත්තික්ඛන්ධොති එලපරියාපන්නා
සම්මාසඬකජ්ජවායාමසති යො අධිජ්ජෙතාති වෙදිතඛ්ඛං.

උපත්ථම්භනට්ඨොන සම්පයුත්තධම්මානං තත්ථ ථීරභාවෙන පවත්තනතො,
එතෙනෙව අහිරිකඅනොත්තජ්ජානම්පි සවිසයෙ බලට්ඨො සිද්ධො වෙදිතඛ්ඛො. න
හි තෙසං පටිපක්කමෙහි අකම්පියට්ඨො එකන්තිකො. හිරොත්තජ්ජානඤ්ඤි
අකම්පියට්ඨො සාතිසයො කුසලධම්මානං මහාබලභාවතො, අකුසලානඤ්ඤි
දුබ්බලභාවතො. තෙනාහ භගවා “අබලා නං බලීයන්ති, මද්දන්තෙ නං පරිස්සයා”ති
(සු. නි. 776; මහානි. 5; නෙත්ති. පටිනිද්දෙසවාරෙ 5) බොධිපක්ඛියධම්මවසෙනායං
දෙසනාති “සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙනා”ති වුත්තං.

අධිති උපසග්ගමත්තං, න “අධිචිත්ත” න්තිආදීසු (ධ. ප. 185) විය අධිකාරාදිඅත්ථං. කරණාධිකරණභාවසාධනවසෙන අධිට්ඨාන-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙන්නො “තෙන වා” තිආදිමාහ. තෙන අධිට්ඨානෙන තිට්ඨන්ති අත්තනො සම්මාපටිපත්තියං ගුණාධිකා පුරිසා, තෙ එව තත්ථ අධිට්ඨානෙ තිට්ඨන්ති සම්මාපත්තියා, යානමෙව අධිට්ඨානමෙව සම්මාපටිපත්තියන්ති යොජනා. පයමෙන අධිට්ඨානෙන. අග්ගඵලපඤ්ඤාති උක්කට්ඨනිද්දෙසොයං. කිලෙසුපසමොති කිලෙසානං අවිචන්තවුපසමො. පයමෙන නයෙන අධිට්ඨානානි එකදෙසතොව ගහිතානි, න නිප්පදෙසතොති නිප්පදෙසතොව තානි දස්සෙතුං “පයමෙන වා” තිආදි වුත්තං. “ආදිං කත්වා” ති එතෙන ක්කානාහිඤ්ඤාපඤ්ඤඤේව මග්ගපඤ්ඤඤේව සඬගණ්හාති. වච්ඡව්චං ආදිං කත්වාති ආදි-සද්දෙන විරතිසව්චං සඬගණ්හාති. තතියෙන ආදි-සද්දෙන කිලෙසානං විතික්කමපරිච්චාගං, පරිසුට්ඨානපරිච්චාගං, හෙට්ඨිමමග්ගෙහි අනුසයපරිච්චාගඤ්ඤේව සඬගණ්හාති. “වික්ඛම්භිතෙ කිලෙසෙ” ති එතෙන සමාපත්තීහි කිලෙසානං වික්ඛම්භනවසෙන වුපසමං වත්වා ආදි-සද්දෙන හෙට්ඨිමමග්ගෙහි කාතබ්බං තෙසං සමුච්ඡේදවසෙන වුපසමං සඬගණ්හාති. අරහත්තඵලපඤ්ඤා කථිතා උක්කට්ඨනිද්දෙසතොව, අඤ්ඤා වච්ඡව්චාදීනම්පි ගහණං සියා. නිබ්බානඤ්ඤේව අසම්මොසධම්මතාය උත්තමට්ඨෙන සව්චං, සබ්බසංකිලෙසපරිච්චාගනිමිත්තතාය වාගො, සබ්බසඬබ්බාරූපසමභාවතො උපසමොති ව විසෙසතො වත්තබ්බතං අරහතීති ථෙරස්ස අධිප්පායො. පකට්ඨජානනඵලතාය පඤ්ඤා, අනවසෙසතො කිලෙසානඤ්ඤේවජන්තෙ ව වුපසන්තෙ ව උප්පන්නත්තා වාගො, උපසමොති ව විසෙසතො අග්ගඵලඤාණං වුච්චතීති ථෙරො ආහ “සෙසෙහි අරහත්තඵලපඤ්ඤා කථිතා” ති.

පඤ්ඤාකරණාදිවතුක්කවණ්ණනා

312. කාළකන්ති මලීනං, චිත්තස්ස අපහස්සරභාවකරණන්ති අත්ථො. තං පනෙත්ථ කම්මපට්ඨපත්තමෙව අධිප්පෙතන්ති ආහ “දසඅකුසලකම්මපට්ඨකම්ම” න්ති. කණ්හාහිජාතිහෙතුතො වා කණ්හං. තෙනාහ “කණ්හවිපාක” න්ති. අපායුපත්ති, මනුස්සෙසු ව දොහග්ගියං කණ්හවිපාකො. අයං තස්ස තමභාවො වුත්තො. නිබ්බත්තනතොති නිබ්බත්තාපනතො. පණ්ඩරන්ති ඔදානං, චිත්තස්ස පහස්සරභාවකරණන්ති අත්ථො. සුක්කාහිජාතිහෙතුතො වා සුක්කං. තෙනාහ “සුක්කවිපාක” න්ති. සග්ගුපපත්ති, මනුස්සෙසු සොහග්ගියඤ්ඤේව සුක්කවිපාකො. අයං තස්ස ජොතිභාවො වුත්තො. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන “සග්ගෙ නිබ්බත්තනතො” ති වුත්තං, නිබ්බත්තාපනතොති අත්ථො. මිස්සකකම්මන්ති කාලෙන කණ්හං, කාලෙන සුක්කන්ති එවං මිස්සකවසෙන කතකම්මං. “සුඛදුක්ඛවිපාක” න්ති වත්වා තත්ථ සුඛදුක්ඛානං පවත්තිආකාරං දස්සෙතුං “මිස්සකකම්මඤ්ඤි” තිආදි වුත්තං. කම්මස්ස කණ්හසුක්කසමඤ්ඤා කණ්හසුක්කාහිජාතිහෙතුතායාති අපවයගාමිතාය තදුහයවිද්ධංසකස්ස කම්මක්ඛයකරකම්මස්ස ඉධ සුක්කපරියායොපි න ඉච්ඡිතොති ආහ “උහය...පෙ.... අයමෙත්ථ අත්ථො” ති. තත්ථ උහයවිපාකස්සාති යථාධිගතස්ස උහයවිපාකස්ස.

සම්පත්තිභවපරියාපන්නො හි විපාකො ඉධ “සුක්කවිපාකො” ති අධිජපෙනො, න අවිචන්තපරිසුද්ධො අරියඵලවිපාකො.

පුබ්බෙනිවාසො සත්තානං චුතුපපාතො ච පච්චක්ඛකරණෙන සච්ඡිකාතබ්බා; ඉතරෙ පටිලාභෙන අසම්මොහපටිවෙධවසෙන පච්චක්ඛකරණෙන ච සච්ඡිකාතබ්බා. නනු ච පච්චවෙක්ඛණාපෙත්ථ පච්චක්ඛතො පචත්තති? සච්චං පච්චක්ඛතො පචත්තති සරූපදස්සනතො, න පන පච්චක්ඛකරණවසෙන පචත්තති පච්චක්ඛකාරිනං පිට්ඨිවත්තනතො. තෙනාහ “කායෙනා” තිආදි.

ඔහනන්තීති හෙට්ඨා කත්වා හනන්ති ගමෙන්නි. තථාභූතා ච අධො සිදෙන්ති නාමාති ආහ “ඔසීදාපෙන්ති” ති. කාමනට්ඨෙයන කාමො ච සො යථාචුත්තෙනත්ථෙන ඔසො වාති, කාමෙසු ඔසොති වා කාමොසො. භවොසො නාම භවරාගොති දස්සෙතුං “රූපාරූපභවෙසු” තිආදි චුත්තං. තත්ථ පඨමො උපපත්තිභවෙසු රාගො, දුතියො කම්මභවෙසු, තතියො භවදිට්ඨිසභගතො. යථා රඤ්ජනට්ඨෙයන රාගො, ඵලං ඔහනට්ඨෙයන “ඔසො” ති චුත්තො.

යොජෙන්තීති කම්මං විපාකෙන, භවාදිං භවත්තරාදීහි දුක්ඛෙ සත්තෙ යොජෙන්ති සට්ඨෙන්තීති යොගා. ඔසා විය වෙදිතබ්බා අත්ථතො කාමයොගාදිභාවතො.

විසංයොජෙන්තීති පටිපන්නං පුග්ගලං කාමයොගාදිතො වියොජෙන්ති. සංකිලෙසකරණං යොජනං යොගො, ගන්ථිකරණං (ගන්ථකරණං ධ. ස. මූලට්. 20-25), සඬ්ඛලිකචක්කලිකානං විය පටිබද්ධතාකරණං වා ගන්ථනං ගන්ථො, අයං ඵතෙසං විසෙසො. පලිබුන්ධතීති නිස්සරිතුං අප්පදානවසෙන න මුඤ්චෙති විබන්ධති. ඉදමෙවාති අත්තතො යථාඋපට්ඨිතං සස්සතවාදාදිකං වදති. සච්චන්ති භූතං.

භුසං, දළ්භඤ්ච ආරම්මණං ආදියති ඵතෙහිති උපාදානානි. යං පන තෙසං තථාගහණං, තම්පි අත්ථතො ආදානමෙවාති ආහ “උපාදානානීති ආදානග්ගහණානී” ති. ගහණට්ඨෙයනාති කාමනවසෙන දළ්භං ගහණට්ඨෙයන. පුන ගහණට්ඨෙයනාති මිච්ඡාහිනිවිසනවසෙන දළ්භං ගහණට්ඨෙයන. ඉමිනාති ඉමිනා සීලවතාදිනා. සුද්ධිති සංසාරසුද්ධි. ඵතෙනාති ඵතෙන දිට්ඨිගාහෙන. “අත්තා” ති පඤ්ඤාපෙන්තො වදති වෙච අහිනිවෙසනවසෙන උපාදියති ව.

යචන්ති තාහි සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා විය භොන්තීති යොනියො, තා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋප්පත්තිට්ඨානවිසිට්ඨා බන්ධානං භාගසො පචත්තිවිසෙසාති ආහ “යොනියොති කොට්ඨාසා” ති. සයනස්මිත්ති පුප්ඵසන්ථරාදිසයනස්මිං. තත්ථ වා තෙ සයිතා ජායන්තීති සයනග්ගහණං. තයිදං මනුස්සානං, භුම්මදෙවානඤ්ච වසෙන ගහෙතබ්බං. පුතිමච්ඡාදීසු කිමයො නිබ්බත්තන්ති. උපපතිතා වියාති උපපජ්ජවසෙන පතිතා විය. බාහිරපච්චයනිරපෙක්ඛතාය වා උපපතතෙ සාධුකාරිතො ඔපපාතිතො, තෙ ඵල ඉධ

“ඔපපාතිකා” ති වුත්තා. දෙවමනුස්සෙසුති එත්ථ යෙ දෙවෙ සන්ධාය දෙවග්ගහණං, තෙ දස්සෙත්තො “භූමිමදෙවෙසු” ති ආහ.

අත්තනො සතිසම්මොසෙන ආහාරප්පයොගෙන මරණතො “පයම්මා බ්බිඛාපදොසිකවසෙනා” ති වුත්තං. අත්තනො පරස්ස ව මනොපදොසවසෙන මරණතො “තතියො මනොපදොසිකවසෙනා” ති වුත්තං. නෙව අත්තසඤ්චෙනනාය මරන්ති, න පරසඤ්චෙනනාය කෙවලං පුඤ්ඤක්ඛයෙනෙව මරණතො, තස්මා චතුත්ථො...පෙ.... වෙදිතබ්බො.

දක්ඛිණාවිසුද්ධාදිචතුක්කවණ්ණනා

313. දානසංඛාතා දක්ඛිණා, න දෙයාධම්මසංඛාතා. විසුජ්ඣනා මහාජුතිකතා, සා පන මහාඵලතාය වෙදිතබ්බාති ආහ “මහප්ඵලා හොන්ති” ති.

අනරියානන්ති අසාධුනං. තෙ පන නිහීනාවාරා හොන්තිති ආහ “ලාමකාන” ති. වොහාරාති සබ්බොහාරා අභිලාපා වා, අත්ථතො තථාපචන්තා චෙනතා. තෙනාහ “එත්ථ වා” තිආදි.

අත්තන්තපාදිචතුක්කවණ්ණනා

314. තෙසු අවෙලකොති නිදස්සනමත්තං ඡන්තපරිබ්බාජකානම්පි අත්තකිලමථං අනුයුත්තානං ලබ්භනතො.

න සීලාදිසම්පත්තොති සීලාදීහි ගුණෙහි අපරිපුණ්ණො.

තමොති අප්පකාසභාවෙන තමොභූතො. තෙනාහ “අන්ධකාරභූතො” ති, අන්ධකාරං විය භූතො ජාතො අප්පකාසභාවෙන, අන්ධකාරත්තං වා පත්තොති අත්ථො. තමමෙවාති වුත්තලක්ඛණං තමමෙව. පරං පරතො අයනං ගති නිට්ඨාති අත්ථො. “නීවෙ...පෙ.... නිබ්බත්තිත්වා” ති එතෙන තස්ස තමභාවං දස්සෙති, “තීණි දුච්චරිතාති පරිපුරෙති” ති එතෙන තමපරායනභාවං අප්පකාසභාවාපත්තිතො. තථාවිධො හුත්වාති නීවෙ...පෙ.... නිබ්බත්තෙත්වා. “තීණි සුචරිතාති පරිපුරෙති” ති එතෙන තස්ස ජොතිපරායනභාවං දස්සෙති පකාසභාවාපත්තිතො. ඉතරද්වයෙ වුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ම-කාරො පදසන්ධිමත්තං “අඤ්ඤමඤ්ඤ” තිආදීසු (සු. නි. 605) විය. චතුභි වාතෙහීති චතුභි දිසාහි උට්ඨිතවාතෙහි. පරප්පවාදෙහීති පරෙසං දිට්ඨිගතිකානං වාදෙහි. “අකම්පියො” ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ “අවලසද්ධායා” ති, මග්ගෙනාගතසද්ධාය. පතනුභූතත්තාති එත්ථ ද්විති කාරණෙහි පතනුභාවො වෙදිතබ්බො අධිච්චුප්පත්තියා, පරිසුට්ඨානමන්දතාය ව. සකදාගාමිස්ස හි වට්ඨානුසාරිමහාජනස්ස විය කිලෙසා අභිණ්භං න උප්පජ්ජන්ති, කදාවි කරහවි උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජමානා ව වට්ඨානුසාරිමහාජනස්ස විය මද්දන්තා අභිභවන්තා

න උප්පජ්ජන්ති, ද්විති පන මග්ගෙහි පහිනත්තා මන්දා මන්දා තනුකාකාරා උප්පජ්ජන්ති. ඉති කිලෙසානං පතනුභාවෙන ගුණසොභාය ගුණසොරච්චෙන සකදාගාමී සමණපදුමො නාම. රාගදොසානං අභාවාති ගුණවිකාසවිබන්ධානං සබ්බසො රාගදොසානං අභාවෙන. බ්‍රහ්මෙව පුජ්චීස්සතීති අග්ගමග්ගවිකසනෙන නචිරස්සෙව අනවසෙසගුණසොභාපාරිපුරියා පුජ්චීස්සති. තස්මා අනාගාමී සමණපුණ්ඩරිකො නාම. “පුණ්ඩරික”න්ති හි රත්තකමලං වුවිති. තං කිර ලහුං පුජ්චීස්සති. ‘පදුම’න්ති සෙනකමලං, තං විරෙන පුජ්චීස්සතී”ති වදන්ති. ගන්ථකාරකිලෙසානන්ති චිත්තස්ස බද්ධභාවකරානං උද්ධමභාගියකිලෙසානං සබ්බසො අභාවා සමණසුබ්බමාලො නාම සමණභාවෙන පරමසුබ්බමාලභාවජ්ජන්තිතො.

චතුක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ව පයමභාණවාරවණ්ණනා.

පඤ්චකවණ්ණනා

315. සච්චෙසු විය අරියසච්චානි බන්ධෙසු උපාදානක්ඛන්ධා අන්තොගධාති බන්ධෙසු ලොකියලොකුත්තරවසෙන විභාගං දස්සෙත්වා ඉතරෙසු තදභාවතො “උපාදානක්ඛන්ධා ලොකියා වා”ති ආහ.

ගන්තබ්බාති උපපජ්ජිතබ්බා. යථා හි කම්මභවො පරමත්ථතො අසතිපි කාරකෙ පච්චයසාමග්ගියා සිද්ධො “තංසමඬ්ඛිතා සන්තානලක්ඛණෙන සත්තෙන කතො”ති වොහරියති, එවං උපපත්තිභවලක්ඛණා ගතියො පරමත්ථතො අසතිපි ගමකෙ තංතංකම්මවසෙන යෙහි තාති කම්මානි “කතානි”ති වුවිති, තෙහි “ගන්තබ්බා”ති වොහරියන්ති. යස්ස උප්පජ්ජති, තං බුහන්තො එව උප්පජ්ජතිති අයො, සුඛං. නත්ථි එත්ථ අයොති නිරයො. තතො එව අස්සාදෙනබ්බමෙත්ථ නත්ථිති “නිරස්සාදො”ති ආහ. අවිච්ඡාදිඛකාසෙපි නිරයසද්දො නිරුල්භොති ආහ “සභොකාසෙන බන්ධා කථිතා”ති. සුරියවිමානාදි ඛකාසවිසෙසෙපි ලොකෙ දෙව-සද්දො නිරුල්භොති ආහ “චතුත්ථෙ ඛකාසොපි”ති.

ආවාසෙති විසයෙ භුම්මං. පෙතො වා අජගරො වා හුත්වා නිබ්බන්තති ලග්ගචිත්තතාය, හීනජ්ඣාසයතාය ව. තෙහි තෙහි කාරණෙහි ආදීනවං දස්සෙත්වා යථා අඤ්ඤෙ න ලහන්ති, එවං කරොති අත්තතො විසමනිස්සිතතාය, බලවනිස්සිතතාය ව. වණ්ණමච්ඡරියෙන අත්තතො එව වණ්ණං වණ්ණෙති, පරෙසං වණ්ණො “කිං වණ්ණො එසො”ති තං තං දොසං වදති. පටිච්චෙධධම්මො අරියානංයෙව භොති, තෙ ව තං න මච්ඡරායන්ති මච්ඡරියස්ස සබ්බසො පහිනත්තාති තස්ස අසම්භවො එවාති ආහ “පරියත්තිධම්මෙ”තිආදි. “අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා අඤ්ඤා අත්ථං විපරිවත්තෙත්වා නස්සෙස්සතී”ති ධම්මානුග්ගහෙන න දෙති. “අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා උද්ධතො උන්තලො අවුපසන්තචිත්තො

අපුඤ්ඤං පසවිස්සති” ති පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති. න තං අදානං මච්ඡරියං මච්ඡරියලක්ඛණස්සෙව අභාවතො.

චිත්තං නිවාරෙන්තිති කුමාරාදිවසෙන උප්පජ්ජනකං කුසලචිත්තං නිසෙධෙන්ති තථාස්ස උප්පජ්ජිතුං න දෙන්නි. නිවරණප්පත්තොති නිවරණාවත්ථො. “අරහත්තමග්ගවජ්ඣෙකො” ති එතෙන භවරාගානුසයස්සපි නිවරණභාවං අනුජානාති, තං විවාරෙන්ති. කිමෙන්ථ විවාරෙන්ති? “ආරුප්පෙ කාමච්ඡන්දනිවරණං පටිච්ච ටීනමිද්ධනිවරණ” න්ති (පටියා. 3. නිවරණගොච්ඡකෙ 8) ආදිවචනතො න යිදං “පරියායෙන චුත්ත” න්ති සක්කා වත්තුං, සබ්බෙසමිපි තෙභුමකධම්මානං කාමනියට්ඨෙන කාමභාවතො භවරාගස්සපි කාමච්ඡන්දභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තස්මා “කාමච්ඡන්දො නිවරණප්පත්තො” ති භවරාගානුසයමාහ. සො හි අරහත්තමග්ගවජ්ඣෙකො. “යා තස්මිං සමයෙ චිත්තස්ස අකල්යානා” ති (ධ. ස. 1162) ආදිවචනතො ටීනං චිත්තගෙලඤ්ඤං. තථා “යා තස්මිං සමයෙ වෙදනාක්ඛන්ධස්සා” ති (ධ. ස. 44) ආදිවචනතො මිද්ධං ඛන්ධත්තයගෙලඤ්ඤං. එත්ථ ච චිත්තගෙලඤ්ඤෙන චිත්තස්සෙව අකල්යානා, ඛන්ධත්තයගෙලඤ්ඤෙන පන රූපකායස්සපි ටීනමිද්ධස්ස නිද්දාහෙතුත්තා. තථා උද්ධච්චන්ති උද්ධච්චස්ස අරහත්තමග්ගවජ්ඣෙකං උපසංහරති තථා-සද්දෙන, න උභයතං. න හි තස්ස තාදිසි උභයතා අත්ථි. යං පන කෙච්ච වදන්ති “පුපුජ්ජනසන්තානචුත්ති සෙක්ඛසන්තානචුත්ති” ති, තං ඉධ අනුපයොගි සෙක්ඛසන්තානචුත්තිනො එව චෙන්ථ අධිප්පෙතත්තා.

තෙහීති සංයොජනෙහි. “ඔරම්භාගියානි උද්ධම්භාගියානි” ති විසෙසං අනාමසිත්වා “සංයොජනානි” ති සාධාරණතො පදුද්ධාරො ඉදානි වුවචමානවතුක්කානුවිඡ්චිකතාවසෙන, කස්සවිපි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කථඤ්චිපි අවිනිපාතෙය්‍යනාමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයත්තා ඉමෙසං සත්තානං අබ්භන්තරට්ඨෙන අන්තො නාම. රූපාරූපභවො තබ්බිපරියායතො ඛණි නාම. තථා හි යස්ස ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පභීනානි, සො අජ්ඣත්තසංයොජනො චුත්තො, යස්ස තානි පභීනානි, සො ඛණිද්ධාසංයොජනො, තස්මා අන්තො අසමුච්ඡින්නන්ධනාය, ඛණි ච පවත්තමානභවභිගසන්තානාය අන්තොඛද්ධා ඛණිසයිතා නාම. නිරන්තරප්පවත්තභවභිගසන්තානාවසෙන හි සයිතවොභාරො. කාමං නෙසං ඛණින්නන්ධනමිපි අසමුච්ඡින්නං, අන්තොන්නන්ධනස්ස පන ථුලතාය එවං චුත්තං. තෙනාහ “තෙසඤ්ඤි කාමභවෙ ඛන්ධන” න්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසද්වයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අසමුච්ඡින්නෙසු ච ඔරම්භාගියසංයොජනියෙසු ලද්ධප්පච්චයෙසු උද්ධම්භාගියසංයොජනානි අගණනුපගානි භොන්තිති. අරියානංයෙව වසෙනෙන්ථ වතුක්කස්ස උද්ධට්ඨතා ලබ්භමානාපි පුපුජ්ජනා න උද්ධට්ඨා.

සික්කාකොට්ඨාසොති සික්කිතබ්බහාගො. පජ්ජති සික්කා එතෙනාති සික්කාපදං,
සික්කාය අධිගමුපායොති. ආගතායෙව, තස්මා තත්ථ ආගතනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති
අධිජ්ජායො.

අභබ්බට්ඨානාදිපඤ්චකවණ්ණනා

316. දෙසනාසීසමෙවාති දෙසනාපදෙසො එව, තස්මා සොතාපන්නාදයොපි
අභබ්බා. යදි එවං කස්මා තථා දෙසනාති ආහ “පුපුජ්ජනඛිණ්ණාසවාන”න්තිආදි.

ඤාතිත්ථාසනෙ යෙසං ඤාතීනං විනාසො, තෙසං භික්ෂුඛං විද්ධංසෙති, තස්මා
ත්ථාසතීති ත්ථාසනං. භොගත්ථාසනෙපි එසෙව නයො. රොගත්ථාසනාදිසු පන “යස්ස
රොගො”තිආදිනා යොජෙතබ්බං. නෙව අකුසලාති අසංකිලිට්ඨසභාවත්තා. න
තිලක්ඛණාහතාති අභාවධම්මත්තා. ඉතරං පන චුත්තවිපරියායතො අකුසලං,
තිලක්ඛණාහතඤ්ච.

ගුණෙහි සම්ද්ධභාවා සම්පදා.

චත්ථුසන්දස්සනාති යස්මිං චත්ථුස්මිං තස්ස ආපත්ති, තස්ස සරුපතො දස්සනා.
ආපත්තිසන්දස්සනාති යං ආපත්තිං සො ආපන්නො, තස්සා දස්සනා.
සංවාසපටික්ඛෙපොති උපොසථපචාරණාදිසංවාසස්ස පටික්ඛිපනං අකරණං.
සාමිච්චිපටික්ඛෙපො අභිවාදනාදිසාමිච්චිකිරියාය අකරණං. වොදයමානෙනාති
වොදෙන්තෙන. චුදිතකස්ස කාලොති චුදිතකස්ස පුග්ගලස්ස වොදෙතබ්බකාලො.
පුග්ගලන්ති වොදෙතබ්බං පුග්ගලං. උපපරික්ඛිත්වාති “අයං චුදිතකලක්ඛණෙ
තිට්ඨති, න තිට්ඨති”ති විමංසිත්වා. අයසං ආරොපෙති “ඉමෙ මං අභූතෙන
අබ්භාවික්ඛන්තා අනායත්ථාසනං ආපාදෙන්ති”ති භික්ඛූනං අයසං උජ්ජාදෙති.

පධානියඨගපඤ්චකවණ්ණනා

317. පදහතීති පදහනො; භාවනං අනුයුත්තො යොගී, තස්ස භාවො
භාවනානුයොගො පදහනභාවො. පධානං අස්ස අත්ථිති පධානිකො, ක-කාරස්ස ය-
කාරං කත්වා “පධානියො”ති චුත්තං. “අභිනිභාරතො පට්ඨාය ආගතත්තා”ති
චුත්තත්තා පච්චෙකබ්බොධිසත්තසාවකබ්බොධිසත්තානම්පි පණ්ඩානතො පභූති ආගතා
සද්ධා ආගමනසද්ධා එව, උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන
“සබ්බඤ්ඤාබ්බොධිසත්තාන”න්ති චුත්තං. අධිගමතො සමුදාගතත්තා
අග්ගමග්ගඵලසම්පයුත්තාපි අධිගමනසද්ධා නාම, යා සොතාපන්නස්ස අභිගභාවෙන
චුත්තා. අවලභාවෙනාති පටිපක්ඛෙන අනභිභවනීයත්තා නිව්වලභාවෙන.
ඔකප්පනන්ති ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා අධිමුච්චනං. පසාදුප්පත්ති පසාදනීයෙ
චත්ථුස්මිං පසිදනමෙව. සුප්පටිවිද්ධන්ති සුට්ඨු පටිවිද්ධං, යථා තෙන පටිවෙධෙන
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං හත්ථගතං අහොසි, තථා පටිවිද්ධං. යස්ස බුද්ධසුබුද්ධතාය
සද්ධා අවලා අසම්පවෙධී, තස්ස ධම්මසුධම්මතාය, සඬ්ඝසුප්පටිපන්නතාය ව සද්ධා

න තථානි අට්ඨානමෙතං අනවකාසො. තෙනාහ භගවා “යො, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්තො, ධම්මෙ සො පසන්තො, සඬ්ඝෙ සො පසන්තො” තිආදි. පධානචිරියං ඉජ්ඣති “අද්ධා ඉමාය පට්ඨදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමි” ති සක්කච්චං පදහනතො.

අප්ප-සද්දො අභාවත්ථො “අප්ප-සද්දස්ස...පෙ.... බො පනා” තිආදීසු වියාති ආහ “අරොගො” ති. සමචෙපාකිනියාති යථාභුත්තං ආහාරං සමාකාරෙතෙව පච්චනසීලාය. දළ්භං කත්වා පච්චන්ති භි ගහණී ඝොරභාවෙන පිත්තවිකාරාදිවසෙන රොගං ජනෙති, සීලීලං කත්වා පච්චන්ති මන්දභාවෙන වාතවිකාරාදිවසෙන. තෙනාහ “නාතිසීතාය නාවචුණ්භායා” ති. ගහණීතෙජස්ස මන්දතික්ඛතාවසෙන සත්තානං යථාක්කමං සීතුණ්භසහගතාති ආහ “අතිසීතගහණිකො” තිආදි. යාථාවතො අව්වයදෙසනා අත්තනො ආවිකරණං නාමාති ආහ “යථාභුතං අත්තනො අගුණං පකාසෙතා” ති. උදයත්ථගාමිනියාති සඬ්ඛාරානං උදයං, වයඤ්ච පට්චිජ්ඣන්ති යාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “උදයඤ්චා” තිආදි. පරිසුද්ධායාති නිරුපක්කිලෙසාය. නිබ්බිජ්ඣත්තුං සමත්ථායාති තදඬ්ගවසෙන අවසෙසං පජහිතුං සමත්ථාය. තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස ඛයගාමිනියාති යං දුක්ඛං ඉමස්මිං ඤාණෙ අනධිගතෙ පවත්තාරහං, අධිගතෙ න පවත්තති, තං සන්ධාය වදති. තථා භෙස යොගාවචරො “චුළසොතාපන්තො” ති වුච්චති.

සුද්ධාචාසාදිපඤ්චකචණ්ණනා

318. “සුද්ධා ආවසිංසු” තිආදිනා අද්ධන්තයෙපි තෙසං සුද්ධාචාසපරියායො අබ්බාහිචාරීති දස්සෙති. කිලෙසමලරහිතාති නාමකායපරිසුද්ධිං වදන්තො ඵච රූපකායපරිසුද්ධිමිපි අත්ථන්තො දස්සෙති. තෙනාහ “අනාගාමිඛිණාසවා” ති.

ආයුතො මජ්ඣන්ති අවිභාදීසු යත්ථ යත්ථ උප්පන්තො, තත්ථ තත්ථ ආයුතො මජ්ඣං අනතික්කමිත්වා. අන්තරා වාති තස්ස අන්තරාව ඔරමෙව. මජ්ඣං උපභව්වාති ආයුතො මජ්ඣං අතිච්ච. තෙනාහ “අතික්කමිත්වා” ති. අප්පයොගෙනාති අනුස්සහනෙන. අකිලමන්තොති අකිලන්තො. සුබෙනාති අකිච්ඡෙන. උද්ධං වාහිභාවෙන උද්ධං අස්ස තණ්භාසොතං, වට්ටසොතඤ්චාති උද්ධංසොතො; උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලහිතබ්බතො උද්ධං අස්ස මග්ගසොතන්ති උද්ධංසොතො. අකනිට්ඨං ගච්ඡන්ති අකනිට්ඨගාමී. සොධෙත්වාති තත්ථ තත්ථ උප්පජ්ජන්තො තෙ තෙ දෙවලොකෙ සොධෙත්තො විය හොතිති වුත්තං “චත්තාරො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා” ති. තත්ථ තත්ථ වා උප්පජ්ජන්තවා පුන අනුප්පජ්ජනාරහභාවෙනෙව තතොපි ගච්ඡන්තො දෙවුපපත්තිහවසඤ්ඤිතෙ අත්තනො ඛන්ධලොකෙ භවරාගමලං විසොධෙත්වා වික්ඛම්භෙත්වා. අයඤ්චි අවිභෙසු කප්පසහස්සං වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා අතප්පං ගච්ඡති, තත්ථාපි ද්වෙ කප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා සුදස්සං ගච්ඡති, තත්ථාපි චත්තාරිකප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං.

අසක්කුණිත්වා සුදස්සිං ගච්ඡති, තත්ථාපි අට්ඨකප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා අකනිට්ඨං ගච්ඡති, තත්ථ වසන්තො අග්ගමග්ගං අධිගච්ඡති.

වෙනොබ්ලපඤ්චකවණ්ණනා

319. වෙනොබ්ලා නාම අත්ථතො විචිකිච්ඡා කොධො ව, තෙ පන යස්මිං සන්නානෙ උප්පජ්ජන්ති, තස්ස ඛරහාවො කක්ඛළහාවො හුත්වා උපතිට්ඨන්ති, පගෙව අත්තනා සම්පයුත්තචිත්තස්සානි ආහ “චිත්තස්ස ටද්ධහාවො”ති. යථා ලක්ඛණපාරිපූරියා ගහිතාය සබ්බා සත්ථුරුපකායසිරි ගහිතාව නාම හොති, එවං සබ්බඤ්ඤාතාය සබ්බා ධම්මකායසිරි” ගහිතා එව නාම හොතිති තද්දුහයවත්ථුකමෙව කඬ්ඛං දස්සෙන්නො “සරිරෙර කඬ්ඛමානො”ති ආදිමාහ. ආතපති කිලෙසෙති ආතප්පං, සම්මාවායාමොති ආහ “ආතප්පායානි විරියකරණත්ථායා”ති. පුනප්පුනං යොගායානි භාවනං පුනප්පුනං යුඤ්ජනාය. සත්තකිරියායානි භාවනාය නිරන්තරප්පයොගාය. “පටිවෙධධම්මෙ කඬ්ඛමානො”ති එත්ථ කථං ලොකුත්තරධම්මෙ කඬ්ඛා පවත්තති? න ආරම්මණකරණවසෙන, අනුස්සවාකාරපරිචිතක්කලද්ධෙ පරිකප්පිතරූපෙ කඬ්ඛා පවත්තතිති දස්සෙන්නො ආහ “විපස්සනා...පෙ.... වදන්ති, තං අත්ථී නු බො නත්ථීති කඬ්ඛති”ති. සික්ඛානි චෙත්ථ පුබ්බහාගසික්ඛා චෙදිතබ්බා. “කාමඤ්ඤෙත්ථ විසෙසුප්පත්තියා මහාසාවජ්ජනාය චෙව සංවාසනිමිත්තසට්ඨනාහෙතු අභිණ්හුප්පත්තිකතාය ව ‘සබ්බමචාරිසු’ති කොපස්ස විසයො විසෙසෙත්වා චුත්තො, තතො අඤ්ඤත්ථාපි පන කොපො ‘න වෙනොබ්ලො’ති න සක්කා විඤ්ඤාතු’න්ති කෙවි. යදි එවං විචිකිච්ඡායපි අයං නයො ආපජ්ජති, තස්මා යථාරුතවසෙනෙව ගහෙතබ්බං.

වෙනසොච්චිඛන්ධාදිපඤ්චකවණ්ණනා

320. පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන කුසලචිත්තං චිතිඛන්ධන්තිති වෙනසොච්චිඛන්ධා. තං පන චිතිඛන්ධන්තා මුට්ඨිගාහං ගණ්හන්ති විය හොන්තිති ආහ “චිත්තං ඛන්ධිත්වා”ති ආදි. කාමගිද්ධො පුග්ගලො වත්ථුකාමෙ විය කිලෙසකාමෙපි අස්සාදෙති අභිනන්දනීති චුත්තං “වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි”ති. අත්තනො කායෙති අත්තනො කර්මකායෙ, අත්තහාවෙ වා. බහිද්ධාරූපෙති පරෙසං කායෙ, අනින්ද්‍රියබද්ධරූපෙ ව. උදරං අවදිහති උපවිනොති පරිපූරෙතීති උදරාවදෙහකං. සෙය්‍යසුඛන්ති සෙය්‍යාය සයනවසෙන උප්පජ්ජනකසුඛං. සංපරිවත්තකන්ති සංපරිවත්තෙත්වා. පණ්ඩායානි තණ්හාවසෙන පණ්ඩෙතිත්වා. ඉති පඤ්චවිධොපි ලොභවිසෙසො එව වෙනොච්චිඛන්ධො චුත්තොති චෙදිතබ්බො.

ලොකියානෙව කථිතානි රූපින්ද්‍රියානංයෙව කථිතන්තා. පඨමදුතියවතුත්ථානි ලොකියානි පරිත්තභූමකන්තා. තතියපඤ්චමානි කාමරූපග්ගභූමිකන්තා, කාමරූපාරූපග්ගභූමිකන්තා ව. ලොකියලොකුත්තරානි කථිතානිති ආනෙත්වා

යොජනා. “සමථවිපස්සනාමග්ගඵලවසෙනා” ති වත්තබ්බං.
“සමථවිපස්සනාමග්ගවසෙනා” ති වුත්තං.

නිස්සරණයපඤ්චකවණ්ණනා

321. නිස්සරන්තිති නිස්සරණියාති වත්තබ්බෙ රස්සං කත්වා නිද්දෙසො.
කත්තරි හෙස අනිය-සද්දො යථා “නිය්‍යානිකා” ති. තෙනාහ “නිස්සටා” ති. කුතො
පන නිස්සටාති? යථාසකං පටිපක්ඛතො. නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතුයොති ආහ
“අත්තසුඤ්ඤසභාවා” ති. අත්ථතො පන ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුවිසෙසා.
තාදිසස්ස භික්ඛුනො කිලෙසවසෙන කාමෙසු මනසිකාරො නාම නත්ථීති ආහ
“විමංසනත්ථ” ති. “නෙක්ඛම්මනිස්සිතං ඉදානි මෙ විත්තං, කිං නු ඛො
කාමවිතක්කොපි උප්පජ්ජති” ති විමංසන්තස්සාති අත්ථො. පක්ඛන්දනං නාම
අනුප්පවෙසො, සො පන තත්ථ නත්ථීති ආහ “න පවිසති” ති. පසාදං නාම
අභිරුචිසන්තිට්ඨානං, විමුච්චනං අධිමුච්චනන්ති තං සබ්බං පක්ඛිපන්තො වදති
“පසාදං නාපජ්ජති” තිආදි. එවංභූතං පනස්ස විත්තං තත්ථ කථං තිට්ඨතිති ආහ
“යථා පනා” තිආදි. තන්ති පඨමජ්ඣානං. අස්සාති භික්ඛුනො. විත්තං පක්ඛන්දනීති
පරිකම්මවිත්තෙන සද්ධිං ඝානවිත්තං එකට්ඨවසෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා වදති.
ගොවරෙ ගතත්තාති අත්තතො ආරම්මණෙ එව පවත්තත්තා. අභානභාගියත්තාති
ධීතිභාගියත්තා, විසෙසභාගියත්තා වා. සුට්ඨු විමුක්තන්ති වික්ඛම්භනවිමුක්තියා
සමමදෙව විමුත්තං. විත්තස්ස කායස්ස ච භනනතො විසානො, දුක්ඛං. පරිදහනතො
පරිළාභො, කාමදරථො. න වෙදයති අනුප්පජ්ජනතො. නිස්සරන්ති තතොති
නිස්සරණං. කෙ නිස්සරන්ති? කාමා. එවඤ්ච කත්වා කාමානන්ති කත්තරි
සාම්චවනං සුට්ඨු යුජ්ජති. යදග්ගෙන කාමා තතො “නිස්සටා” ති වුච්චන්ති,
තදග්ගෙන ඝානම්පි කාමතො “නිස්සට” ති වත්තබ්බතං ලහතීති වුත්තං
“කාමෙහි නිස්සටත්තා” ති. එවං වික්ඛම්භනවසෙන කාමනිස්සරණං වත්වා ඉදානි
සමුච්චෙදවසෙන අවිචන්තතොව නිස්සරණං දස්සෙතුං “යො පනා” තිආදි වුත්තං.

සෙසපදෙසුති සෙසකොට්ඨාසෙසු. අයං පන විසෙසොති විසෙසං වදන්තෙන
“තං ඝානං පාදකං කත්වා” තිආදිකො අවිසෙසොති වත්වා දුතියතනියවාරෙසු
සබ්බසො අනාමට්ඨො, චතුත්ථවාරෙ පන අයම්පි විසෙසොති දස්සෙතුං
“අවිචන්තනිස්සරණෙ වෙන්ථ අරහත්තඵලං යොජෙතබ්බ” ති වුත්තං.

යස්මා අරුපජ්ඣානං පාදකං කත්වා අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා අරහත්තෙ ධීතස්ස
විත්තං සබ්බසො රූපෙහි නිස්සටං නාම භොති. තස්ස හි ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය
විමංසනත්ථං රූපාහිමුඛං විත්තං පෙසෙන්නස්ස ඉදමක්ඛාතන්ති සමථයානිකානං
වසෙන හෙට්ඨා වත්තාරො වාරා කථිතා, ඉදං පන සුක්ඛවිපස්සකස්ස වසෙනාති ආහ
“සුද්ධසඬ්ඛාරෙ” තිආදි. පුන සක්කායො නත්ථීති උප්පන්නන්ති ඉදානි මෙ
සක්කායප්පබන්ධො නත්ථීති විමංසන්තස්ස උප්පන්නං.

විමුක්තායතනපඤ්චකවණ්ණනා

322. විමුක්තියා වට්ටුක්කතො විමුච්චනස්ස ආයතනානි කාරණානි විමුක්තායතනානීති ආහ “විමුච්චනකාරණානී”ති. පාළිඅත්ථං ජානන්තස්සාති “ඉධ සීලං ආගතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා”තිආදිනා තං තං පාළිඅත්ථං යාථාවතො ජානන්තස්ස. පාළිං ජානන්තස්සාති තදත්ථජෙනතං පාළිං යාථාවතො උපධාරෙන්තස්ස. තරුණපීතීති සඤ්ජාතමත්තා මුදුකා පීති ජායති. කථං ජායති? යථාදෙසිතධම්මං උපධාරෙන්තස්ස තදනුච්ඡවිකමෙව අත්තනො කායචචිමනොසමාචාරං පරිග්ගණ්හන්තස්ස සොමනස්සජ්ජත්තස්ස පමොදලක්කණං පාමොජ්ජං ජායති. තුට්ඨාකාරභූතා බලවපීතීති පුරිමුප්පන්නාය පිතියා වසෙන ලද්ධාසෙවනත්තා අතිවිය තුට්ඨාකාරභූතා කායචිත්තදරථපස්සම්භනසමත්ථාය පස්සද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථා බලජ්ජත්තා පීති ජායති. යස්මා නාමකායෙ පස්සද්ධෙ රූපකායොපි පස්සද්ධො ඵව හොති, තස්මා “නාමකායො පටිපස්සම්භති” ඉච්චෙව වුත්තං. සුඛං පටිලහතීති වක්කමානස්ස චිත්තසමාධානස්ස පච්චයො භවිතුං සමත්ථං චෙතසිකං නිරාමිසං සුඛං පටිලහති චිත්තදති. “සමාධියතී”ති ඵත්ථ න යො කොචි සමාධි අධිජ්ජෙතො, අථ ඛො අනුත්තරසමාධීති දස්සෙන්නො “අරහත්ත ඵලසමාධිනා සමාධියතී”ති ආහ. “අයඤ්ඡී”තිආදි තස්සා දෙසනාය තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස යථාවුත්තසමාධිපටිලාහස්ස කාරණභාවවිභාවනං. තස්ස විමුක්තායතනභාවො. ඔසක්කිතුන්ති නයිතුං. සමාධියෙව සමාධිනිමිත්තන්ති කම්මට්ඨානපාළිආරුළුහො සමාධියෙව පරතො උප්පජ්ජනකභාවනාසමාධිස්ස කාරණභාවතො සමාධිනිමිත්තං. තෙනාහ “ආචරියසන්තිකෙ”තිආදි.

විමුක්ති වුවවති අරහත්තං සබ්බසො කිලෙසෙහි පටිප්පස්සද්ධිවිමුක්තීති කත්වා. පරිපාචෙත්තීති සාධෙත්ති නිජ්ථාදෙන්ති. අනිච්චානුපස්සනාඤ්ඤානෙ නිස්සයපච්චයභූතෙ උප්පන්නසඤ්ඤා, තෙන ඤාණෙන සහගතාති අත්ථො. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. ටී. 1.37, 306) වුත්තනයෙන චෙදිතබ්බං.

පඤ්චකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජක්කවණ්ණනා

323. අත්තානං අධි අජ්ඣත්තා, අධි-සද්දො සමාසවිසයෙ අධිකාරත්ථං, පචත්තිඅත්ථඤ්ච ගහෙත්වා පචත්තතීති අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පචත්තා අජ්ඣත්තා; අජ්ඣත්තෙසු භවාති අජ්ඣත්තිකානීති නියකජ්ඣත්තෙසුපි අබ්භන්තරාති වක්කාදීති වුවුවන්ති, තානි පන යෙන අජ්ඣත්තභාවෙන “අජ්ඣත්තිකානී”ති වුවුවන්ති, තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙන්නො “අජ්ඣත්තිකානී”ති ආහ. සද්දත්ථතො පන අජ්ඣත්තජ්ඣත්තානියෙව අජ්ඣත්තජ්ඣත්තිකානි යථා “චෙනයිකො”ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8) දට්ඨබ්බං. තතො අජ්ඣත්තතොති තතො අජ්ඣත්තජ්ඣත්තතො, යානි අජ්ඣත්තිකානි වුත්තානි. අජ්ඣත්තිකානඤ්ඡි පටියොගීති බාහිරානි අජ්ඣත්තධම්මානං විය බහිද්ධාධම්මා. “අජ්ඣත්තිකානී”ති හි සපරසන්නානිකානි

වක්කාදිනි වුවුවන්ති, තථා රූපාදිනි “බාහිරානී”ති. අජ්ඣාත්තානි පන සසන්තානිකා එව වක්ඛුරූපාදයො, තතො අඤ්ඤෙව බහිද්ධාති. “විඤ්ඤාණසමුහා”ති එත්ථ යදිපි තෙසං විඤ්ඤාණානං සමොධානං නත්ථි හින්තකාලිකත්තා, චිත්තෙන පන එකජ්ඣං අභිසංයුහනවසෙන සමුහතා වුත්තා යථා “වෙදනාක්ඛන්ධො”ති. වක්ඛුපසාදනිස්සිතන්ති වක්ඛුපසාදං නිස්සාය පච්චයං ලභිත්වා උප්පන්නං කුසලාකුසලවිපාකවිඤ්ඤාණං වක්ඛුච්ඤ්ඤාණනාසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා වුත්තං. වක්ඛුසන්තිස්සිතො සම්ඵස්සො, න වක්ඛුද්වාරිකො. ඉමෙ දස සම්ඵස්සෙති ඉමෙ පසාදවත්ථුකෙ දස විපාකසම්ඵස්සෙ යපෙත්වා. එතෙනෙව නයෙනාති එතෙන එස්සෙ වුත්තෙනෙව නයෙන. තණ්හාජක්කෙ තණ්හං ආරබ්හ පවත්තාපි තණ්හා ධම්මතණ්හාති වෙදිතබ්බා.

අප්පටිස්සයොති අප්පටිස්සවො, ව-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා නිද්දෙසො. ගරුතා කිස්මිඤ්චි වුත්තෙ ගාරවවසෙන පටිස්සවනං පටිස්සවො, පටිස්සවහුතං, තංසභාගඤ්ච යං කිඤ්චි ගාරවං, නත්ථි එතස්මිං පටිස්සවොති අප්පටිස්සවො, ගාරවරහිතො. තෙනාහ “අනිච්චුත්ති”ති. යථා චෙතියං උද්දිස්ස කතං සත්ථු කතසදිසං, එවං චෙතියස්ස පුරතො කතං සත්ථු පුරතො කතසදිසං එවාති ආහ “පරිනිබ්බුතෙ පනා”තිආදි. සක්කච්චං න ගච්ඡති ආදරං ගාරවං උප්පාදෙත්වා න උපසඬ්ඛමති. යථා සික්ඛාය එකදෙසෙ කොපිතෙ, අගාරවෙ ව කතෙ සබ්බා සික්ඛා කුප්පති, සබ්බත්ථ ව අගාරවං කතං නාම හොති සමුදායතො සංවරසමාදානං අවයවතො හෙදොති. එවං එකභික්ඛුස්මිංපි...පෙ.... අගාරවො කතොව හොති. අනාදරියමත්තෙනපි සික්ඛාය අපරිපුරියෙවාති ආහ “අපුරයමානොව සික්ඛාය අගාරවො නාමා”ති. අප්පමාදලක්ඛණං සම්මාපටිපත්ති. දුට්ඨන්ති ධම්මාමිසවසෙන දුට්ඨං.

සොමනස්සුපච්චාරාති සොමනස්සසහගතා විචාරා අධිජ්ජෙනා, උපසද්දො ව නිපාතමත්තන්ති ආහ “සොමනස්සසම්පයුත්තා විචාරා”ති. තථා හිස්ස අභිධම්මෙ (ධ. ස. 8) “චාරො විචාරො...පෙ.... උපච්චාරො”ති නිද්දෙසො පවත්තො. සොමනස්සකාරණභූතන්ති සභාවතො, සඬ්ඛප්පතොපි සොමනස්සස්ස උප්පත්තියා පච්චයහුතං. කාමං පරිත්තභූමකා විතක්කච්චාරා අඤ්ඤමඤ්ඤමවියොගිතො, කිරියාහෙදතො පන පට්ඨානිනිපාතතාය විතක්කස්ස බ්‍යාපාරො සාතිසයො. තතො පරං විචාරස්සාති තං සන්ධාය “විතක්කෙත්වා”ති පුබ්බකාලකිරියාවසෙන වත්වා “විචාරෙන පරිච්ඡින්නදතී”ති වුත්තං. ලද්ධපුබ්බාසෙවනස්ස විචාරස්ස බ්‍යාපාරො පඤ්ඤා විය හොති. තථා හි “විචාරො විචිකිච්ඡාය පටිපක්ඛො”ති පෙට්ඨකෙ වුත්තං. “දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො”ති එත්ථ යාය දිට්ඨියා පුග්ගලො දිට්ඨිසාමඤ්ඤං ගතො වුත්තො, සා පට්ඨමග්ගසම්මාදිට්ඨි කොසම්බකසුත්තෙ අධිජ්ජෙනාති ආහ “කොසම්බකසුත්තෙ පට්ඨමග්ගො කථිතො”ති. ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. චතුසුපි මග්ගෙසු සම්මාදිට්ඨි දිට්ඨිග්ගහණෙන ගහිතාති ආහ “වත්තාරොපි මග්ගා කථිතා”ති.

විවාදමූලජක්කවණ්ණනා

325. කොටතොති කුප්ඤානසීලො. යස්මා සො අප්පභීතකොධතාය විගතකොධතො නාම න හොති, තස්මා “කොධෙන සමන්තාගතො”ති ආහ. උපනාහො එතස්ස අත්ථී, උපනස්භනසීලොති වා උපනාහී. විවාදො නාම උප්පජ්ජමානො යෙභුයොන පඨමං ද්විත්තං වසෙන උප්පජ්ජතිති වුත්තං “ද්විත්තං භික්ඛුනං විවාදො”ති. සො පන යථා බහුනං අනත්ථාවහො හොති, තං නිදස්සනමුඛෙන දස්සෙන්තො “කථ”න්තිආදිමාහ. අබ්භන්තරපරිසායාති පරිසබ්භන්තරෙ.

පරගුණමක්ඛනාය පවත්තොපි අත්තනො කාරකං ගුරුත පහරන්තං ගුරුතා විය පඨමතරං මක්ඛෙතීති මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථීති මක්ඛී. පලාසතීති පලාසො, පරස්ස ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අපනෙතීති අත්ථො, සො එතස්ස අත්ථීති පලාසී. පලාසී පුග්ගලො හි දුතියස්ස ධුරං න දෙනි, සමං පසාරෙන්වා තිට්ඨති. තෙනාහ “යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පලාසෙන සමන්තාගතො”ති. “ඉස්සුකී”තිආදිනං පදානමත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙයොව. කම්මපථප්පත්තාය මිච්ඡාදිට්ඨියා වසෙනෙත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨි වෙදිතබ්බාති ආහ “නත්ථිකවාදී අහෙතුකවාදී අකිරියවාදී”ති.

නිස්සරණයජක්කවණ්ණනා

326. භාපෙත්වාති කුසලචිත්තං පරිභාපෙත්වා පවත්තිතුමෙව අප්පදානවසෙන. අභුතං බ්‍යාකරණං බ්‍යාකරොති “මෙත්තා හි බො මෙ වෙතොවිමුත්ති භාවිතා”තිආදිනා (අ. නි. 6.13) අත්තනි අවිජ්ජමානං ගුණබ්‍යාහාරං බ්‍යාහරති. වෙතොවිමුත්ති-සද්දං අපෙක්ඛිත්වා “නිස්සටා”ති වුත්තං. පුන බ්‍යාපාදො නත්ථීති ඉදානි මම බ්‍යාපාදො නාම නත්ථී සබ්බසො නත්ථීති ඤත්වා.

“අනිමිත්තා”ති වත්වා යෙසං නිමිත්තානං අභාවෙන අරහත්තඵලසමාපත්තියා අනිමිත්තතා, තං දස්සෙතුං “සා හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ රාගස්ස නිමිත්තං, රාගො ඵව වා නිමිත්තන්ති රාගනිමිත්තං. ආදි-සද්දෙන දොසනිමිත්තාදිනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. රූපවෙදනාදිසඬබාරනිමිත්තං රූපනිමිත්තාදි. තෙසඤ්ඤෙව නිව්වාදිවසෙන උපට්ඨානං නිව්වනිමිත්තාදි. තයිදං නිමිත්තං යස්මා සබ්බෙන සබ්බං අරහත්තඵලෙ නත්ථී, තස්මා වුත්තං “සා හී...පෙ.... අනිමිත්තාති වුත්තා”ති. නිමිත්තං අනුසරතීති තං නිමිත්තං අනුගච්ඡති ආරබ්භ පවත්තති.

අස්මීමානොති “අස්මී”ති පවත්තො අත්තවිසයො මානො. අයං නාම අහං අස්මීති රූපලක්ඛණො, වෙදනාදීසු වා අඤ්ඤතරලක්ඛණො අයං නාම අත්තා අහං අස්මී. “අස්මී”ති මානො සමුග්ගාටියති එතෙනාති අස්මීමානසමුග්ගාතො, අරහත්තමග්ගො. පුන අස්මීමානො නත්ථීති තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං කිත්තෙන්තො සමුග්ගාතත්තමෙව විභාවෙති.

අනුත්තරියාදිජක්කවණ්ණනා

327. නත්ථි එතෙසං උත්තරානි විසිට්ඨානීති අනුත්තරානි, අනුත්තරානි එව අනුත්තරියානි යථා අනන්තමෙව ආනන්තරියන්ති ආහ “අනුත්තරියානීති අනුත්තරානී”ති. දස්සනානුත්තරියං නාම අනුත්තරඵලවිසෙසාවහත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. සත්තවිධඅරියධනලාභොති සත්තවිධසද්ධාදිලොකුත්තරධනලාභො. සික්ඛත්තයපුරුණන්ති අධිසිලසික්ඛාදීනං තිස්සන්තං සික්ඛානං පරිපුරණං. තත්ථ පරිපුරණං නිස්පරියායතො අසෙක්ඛානං වසෙන වෙදිතබ්බං. කල්‍යාණපුපුඡ්ඡනතො පටියාය හි සත්ත සෙක්ඛා තිස්සො සික්ඛා පුරෝන්ති නාම, අරහා පන පරිපුරණසික්ඛොති. ඉති ඉමානි අනුත්තරියානි ලොකියලොකුත්තරානි කථිතානි.

අනුස්සතියො එව දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිහිතසුඛානං කාරණභාවතො යානානීති අනුස්සතිට්ඨානානි. එවං අනුස්සරතොති යථා බුද්ධානුස්සති විසෙසාධිගමස්ස යානං හොති, එවං “ඉතිපි සො භගවා”තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තස්ස. උපචාරකම්මට්ඨානන්ති පච්චක්ඛතො උපචාරජ්ඣානාවහං කම්මට්ඨානං, පරම්පරාය පන යාව අරහත්තා ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාවහං.

සත්තවිහාරජක්කවණ්ණනා

328. නිව්ච්චිහාරාති සබ්බදා පචත්තනකවිහාරා. යපෙත්වා හි සමාපත්තිවෙලං, භවඛිගවෙලඤ්ච ඛිණාසවා ඉමිනාව ඡළඬිගුපෙක්ඛාවිහාරෙන සබ්බකාලං විහරන්ති. වක්ඛුනා රූපං දිස්වාති නිස්සයවොහාරෙන චුත්තං. සසම්භාරකථා හෙසා යථා “ධනුනා විජ්ඣති”ති. තස්මා නිස්සයසිසෙන නිස්සිතස්ස ගහණං දට්ඨබ්බන්ති ආහ “වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන දිස්වා”ති. ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තොති ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ රාගං අනුප්පාදෙන්තො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නන්තා. නෙව සුමනො හොති ගෙහසිතපෙමවසෙනපි. න දුම්මනො පසාදඤ්ඤථත්තවසෙනපි. අසමපෙක්ඛනෙති ඉට්ඨෙපි අනිට්ඨෙපි මජ්ඣන්තෙපි ආරම්මණෙ න සමං න සම්මා අයොනිසො ගහණෙ. යො අඛිණාසවානං මොහො උප්පජ්ජති, තං අනුප්පාදෙන්තො මග්ගෙනෙව තස්ස සමුග්ගාටිතන්තා. ඤාණුපෙක්ඛාවසෙනෙව උපෙක්ඛකො විහරති මජ්ඣන්තො. අයඤ්චස්ස පටිපත්තිවෙපුල්ලප්පත්තියා, පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා වාති ආහ “සතියා”තිආදි. ඡළඬිගුපෙක්ඛාති ඡසු ද්වාරෙසු පවත්තා සතිසම්පජ්ඤ්ඤස්ස වසෙන ඡාවයවා උපෙක්ඛා. ඤාණසම්පයුත්තවිත්තානි ලබ්භන්ති තෙහි විතා සම්පජානතාය අසම්භවතො. මහාවිත්තානීති අට්ඨපි මහාකිරියවිත්තානි ලබ්භන්ති. සත්තවිහාරාති ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පවත්තිහෙදනතො. දස විත්තානීති අට්ඨ මහාකිරියවිත්තානි හසිතුප්පාදවොට්ඨබ්බනවිත්තෙහි සද්ධිං දස විත්තානි ලබ්භන්ති. අරජ්ජනාදුස්සනාවසෙන පවත්ති තෙසම්පි සාධාරණාති. “උපෙක්ඛකො විහරති”ති වචනතො ඡළඬිගුපෙක්ඛාවසෙන ආගතානං ඉමෙසං සත්තවිහාරානං “සොමනස්සං කථං ලබ්භති”ති වොදෙන්වා “ආසෙවනතො ලබ්භති”ති සයමෙව පරිහරන්ති. කිඤ්චාපි ඛිණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣන්තෙ විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තතො පරිසුද්ධපකතිභාවාච්ඡහනතො, කදාපි පන තථා

වෙනොහිසඩ්බාරාභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්භං, තත්ථ
 යාථාවසභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො විත්තං සොමනස්සසහගතං භුත්වා
 පවත්තතෙව, තඤ්ච ඛො පුබ්බාසෙවනවසෙන. තෙනාහ “ආසෙවනතො
 ලබ්හති”ති.

අභිජාතිජක්කවණ්ණනා

329. “අභිජාතියො”ති එත්ථ අභි-සද්දො උපසග්ගමත්තං, න
 අත්ථවිසෙසජොතකොති ආහ “ජාතියො”ති. අභිජායතීති එත්ථාපි එසෙව නයො.
 ජායතීති ව අන්තොගධගෙනුඅත්ථපදං, උප්පාදෙතීති අත්ථො. ජාතියා,
 තංතිබ්බත්තකම්මානඤ්ච කණ්හසුක්කපරියායනාය යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා
 චුත්තමෙව. පටිප්පස්සම්භනවසෙන කිලෙසානං නිබ්බාපනතො නිබ්බානං සචෙ
 කණ්හං භවෙය්‍ය යථා තං දසවිධං දුස්සීලාකම්මං. සචෙ සුක්කං භවෙය්‍ය යථා තං
 දානසීලාදිකුසලකම්මං. ද්විත්තමිති කණ්හසුක්කවිපාකානං. අරහත්තං අධිප්පෙන
 “අභිජායතී”ති වචනතො. තං කිලෙසනිබ්බානන්තෙ ජාතත්තා නිබ්බානං යථා
 රාගාදීනං ඛයන්තෙ ජාතත්තා රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති.

නිබ්බෙධභාගියජක්කවණ්ණනා

නිබ්බෙධො චුච්චති නිබ්බානං මග්ගඤ්ඤාණෙන නිබ්බිජ්ඣිතබ්බට්ඨෙන,
 පටිවිජ්ඣිතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. නිරොධානුපස්සනාඤ්ඤාණෙන
 නිරොධානුපස්සනාඤ්ඤාණෙන නිස්සයපච්චයභූතෙ උප්පන්නා සඤ්ඤා, තෙන
 සහගතාති අත්ථො.

ජක්කවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තකවණ්ණනා

330. සම්පත්තිපටිලාභට්ඨෙනාති සීලසම්පත්තිආදීනං
 සම්මාසම්බොධිපරියොසානානං සම්පත්තීනං පටිලාභාපනට්ඨෙන, සම්පත්තීනං වා
 පටිලාභො සම්පත්තිපටිලාභො, තස්ස කාරණං සම්පත්තිපටිලාභට්ඨො, තෙන
 සම්පත්තිපටිලාභට්ඨෙන. තෙනෙවාහ “සම්පත්තීනං පටිලාභකාරණතො”ති.
 සද්ධාව උභයහිතත්ථිකෙහි ධනායිතබ්බට්ඨෙන ධනං සද්ධාධනං. එත්ථාති එතෙසු
 ධනෙසු. සබ්බසෙට්ඨං සබ්බෙසං පටිලාභකාරණභාවතො, තෙසඤ්ච
 සංකිලෙසවිසොධනෙන මහාජුතිකමහාවිජ්ඣාරභාවාපාදනතො. තෙනාහ “පඤ්ඤාය
 හී”තිආදි. තත්ථ පඤ්ඤාය යත්ථාති කම්මස්සකතාපඤ්ඤාය පතිට්ඨාය සුවරිතාදීති
 පූරෙත්වා සග්ගුපගා භොන්ති. තත්ථ වෙව පාරමිතා පඤ්ඤාය ව යත්ථා
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණාදීති පටිවිජ්ඣන්ති.

සමාධිං පරික්ඛරොන්ති අභිසංඛරොන්ති සමාධිපරික්ඛාරා, සමාධිස්ස සම්භාරභූතා සම්මාදිට්ඨිආදයො. ඉධ පන සහකාරිකාරණභූතා අධිප්පෙනාති ආහ “සමාධිපරිවාරා”ති.

අසතං අසාධුතං ධම්මා තෙසං අසාධුභාවසාධනතො. අසන්තාති අසුන්දරා ගාරය්භා. තෙනාහ “ලාමකා”ති. “විපස්සකස්සෙව කථිතා”ති වත්වා තස්ස විපස්සනානිබ්බන්ති. දස්සෙතුං “තෙසුපි”තිආදි වුත්තං. චතුත්තම්පි හි සච්චානං විසෙසෙන දස්සනතො මග්ගපඤ්ඤා සාතිසයං “විපස්සනා”ති වත්තබ්බා, තංසමඬ්ඨි ව අරියො විපස්සනකොති.

සප්පුරිසානං ධම්මාති සප්පුරිසානංයෙව ධම්මා, න අසප්පුරිසානං. ධම්මානුධම්මපටිපත්තියා එව හි ධම්මඤ්ඤාආදිභාවො, න පාළිධම්මපටිපත්තියාදිමත්තෙන. භාසිතස්සාති සුත්තගෙය්‍යාදිභාසිතස්ස වෙව තදඤ්ඤස්ස ව අත්තත්ථපරත්ථබ්බාධකස්ස පදස්ස. අත්ථකුසලතාවසෙන අත්ථං ජානාතීති අත්ථඤ්ඤා. අත්තානං ජානාතීති යාථාවතො අත්තතො පමාණජානනාවසෙන අත්තානං ජානාති. පටිග්ගහණපරිභොගමත්තඤ්ඤානාහි එව පරියෙසනවිස්සජ්ජනමත්තඤ්ඤානාපි බ්බාධිතා භොන්තිති “පටිග්ගහණපරිභොගෙසු” ඉච්චෙව වුත්තං. එවඤ්ඨි තා අනවජ්ජා භොන්තිති. යොගස්ස අධිගමායාති භාවනාය අනුයුඤ්ජනස්ස. අතිසම්බාධන්ති අතිවුද්දකං අතික්ඛපඤ්ඤස්ස තාවතා කාලෙන තීරෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. අට්ඨවිධං පරිසන්ති ඛත්තියපරිසාදිකං අට්ඨවිධං පරිසං. හික්ඛුපරිසාදිකං චතුබ්බිධං ඛත්තියපරිසාදිකං මනුස්සපරිසංයෙව පුන චතුබ්බිධං ගහෙත්වා අට්ඨවිධං වදන්ති අපරෙ. “ඉමං මෙ සෙවන්තස්ස අකුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, තස්මා සෙවිතබ්බො, විපරියායතො තදඤ්ඤො අසෙවිතබ්බො”ති එවං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බං පුග්ගලං ජානාතීති පුග්ගලඤ්ඤා. එවං තෙසං පුග්ගලානම්පි බ්බාධනං උක්කට්ඨං, නිහීනං වා ජානාති නාම.

331. “නිද්දසවත්ථුනි”ති. “ආදි-සද්දලොපෙනායං නිද්දෙසො”ති ආහ “නිද්දසාදිවත්ථුනි”ති. නත්ථි දානි ඉමස්ස දසාති නිද්දෙසො. පඤ්භොති ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො. පුන දසවස්සො න භොතීති තෙසං මතිමත්තන්ති දස්සෙතුං “සො කිරා”ති කිරසද්දග්ගහණං. “නිද්දෙසො”ති වෙතං දෙසනාමත්තං, තස්ස නිබ්බිසාදිභාවස්ස විය නින්තවාදිභාවස්ස ව ඉච්ඡිතත්තාති දස්සෙතුං “න කෙවලඤ්ඤා”තිආදි වුත්තං. ගාමෙ විවරන්තොති ගාමෙ පිණ්ඩාය විවරන්තො.

න ඉදං තිත්ථියානං අධිවචනං තෙසු තන්තිමිත්තස්ස අභාවා. සාසනෙපි සෙක්ඛස්සාපි න ඉදං අධිවචනං, කිමඬ්ඨං පන පුට්ඨජ්ජනස්ස. යස්ස පනෙතං අධිවචනං, යෙන ච කාරණෙන, තං දස්සෙතුං “බිණ්ණසවස්සෙත”න්තිආදි වුත්තං. අප්පටිසන්ධිකභාවො හිස්ස පච්චක්ඛතො කාරණං. පරම්පරාය ඉතරානි, යානි පාළියං ආගතානි.

අසුභානුපස්සනාඤාණෙති දසවිධස්ස, එකාදසවිධස්සාපි වා අසුභස්ස අනුපස්සනාවසෙන පවත්තඤාණෙ. ඉදඤ්ඨි දුක්ඛානුපස්සනාය පරිවයඤාණං. ආදීනවානුපස්සනාඤාණෙති සඛ්ඛාරානං අනිච්චදුක්ඛවිපරිණාමතාසංසුචිතස්ස ආදීනවස්ස අනුපස්සනාවසෙන පවත්තඤාණෙ. අප්පනීනට්ඨෙතාති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නභාවෙන. අනුසෙත්තීති සන්තාතෙන අනු අනු සයන්ති. කාරණලාභෙ හි සති උප්පන්නාරහා කිලෙසා සන්තාතෙන අනු අනු සයිතා විය භොන්ති, තස්මා තෙ තදවත්ථා “අනුසයා”ති වුවුවන්ති. ථාමගතොති ථාමප්පත්තො. ථාමගමනඤ්ච අඤ්ඤෙහි අසාධාරණො කාමරාගාදීනමෙව ආවෙණිකො සභාවො දට්ඨබ්බො. තථා හි වුත්තං අභිධම්මෙ “ථාමගනානුසයං පජ්භන්ති”ති. කාමරාගො එව අනුසයො කාමරාගානුසයො. යෙ පන “කාමරාගස්ස අනුසයො කාමරාගානුසයො”ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං. න හි කාමරාගවිනිමුත්තො කාමරාගානුසයො නාම කොචි අත්ථි. යදි “තස්ස බීජ”න්ති වදෙය්‍යං, තම්පි තබ්බිනිමුත්තං පරමත්ථතො න උපලබ්භතෙවාති. එසෙව නයො සෙසෙසුපි.

අධිකරියන්ති එත්ථාති අධිකරණානි. කෙ අධිකරියන්ති? සමථා. කථං
අධිකරියන්තිති? සමනවසෙන, තස්මා තෙ තෙසං සමනවසෙන පවත්තන්තිති ආහ
“අධිකරණානි සමෙත්ති”තිආදි. උප්පත්තානං උප්පත්තානන්ති උට්ඨිතානං.
උට්ඨිතානං. සමථත්ථන්ති සමනත්ථං.

www.aathaapi.org

“අටියාරසහි වත්ථුහි විවදන්ති” ති වුවවන්ති. උපවදනාති අක්කොසො. වොදනාති අනුයොගො.

අධිකරණස්ස සම්මුඛාව විනයනතො සම්මුඛාවිනයො. සන්නිපතිතපරිසාය ධම්මවාදිනං යෙභුය්‍යතාය යෙභුය්‍යසිකකම්මස්ස කරණං යෙභුය්‍යසිකා. අයන්ති අයං යථාචුත්තා චතුබ්බිධා සම්මුඛතා සම්මුඛාවිනයො නාම.

සඬ්ඝසාමග්ගිවසෙන සම්මුඛිභාවො, න යථා තථා කාරකපුග්ගලානං සම්මුඛතා. භූතතාති තච්ඡතා. සච්චපරියායො හි ඉධ ධම්ම-සද්දො “ධම්මවාදී” තිආදීසු (දී. නි. 1.9, 194) විය. විනෙති එතෙනාති විනයො, තස්ස තස්ස අධිකරණස්ස වූපසමනාය භගවතා චුත්තවිධි, තස්ස විනයස්ස සම්මුඛතා විනයසම්මුඛතා. තෙනාහ “යථා තං...පෙ.... සම්මුඛතා” ති. යෙනාති යෙන පුග්ගලෙන. විවාදවත්ථුසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ පච්චත්ථිකා අත්ථපච්චත්ථිකා. සඬ්ඝසම්මුඛතා පරිභායති සම්මතපුග්ගලලෙභෙව වූපසමනතො.

නන්ති විවාදාධිකරණං. “න ඡන්දාගතිං ගච්ඡති” තිආදිනා චුත්තං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං. ගුළ්භකාදීසු අලජ්ජස්සන්තාය පරිසාය ගුළ්භකො සලාකග්ගාහො කාතබ්බො ලජ්ජස්සන්තාය විවටකො, බාලස්සන්තාය සකණ්ණජප්පකො. යස්සා කිරියාය ධම්මවාදිනො බහුතරා, සා යෙභුය්‍යසිකාති ආහ “ධම්මවාදිනං යෙභුය්‍යතායා” තිආදි.

“චතුහි සමථෙහි සම්මති” ති ඉදං සබ්බසඬ්ඛාතිකවසෙන චුත්තං. තත්ථ පන ද්විහි ද්විහි එව වූපසමනං දට්ඨබ්බං. එවං විනිච්ඡිතන්ති සථෙ ආපත්ති නත්ථි, උභො බ්මාපෙත්වා, අථ අත්ථි, ආපත්තිං දස්සෙත්වා රොපනවසෙන විනිච්ඡිතං. පටිකම්මං පන ආපත්තාධිකරණසමථෙ පරතො ආගමිස්සති.

න සමණසාරුප්පං අස්සාමණකං, සමණෙහි අකත්තබ්බං, තස්මිං. අප්ඤ්ඤාචාරෙ විනික්කමෙ සති.

පටිවරතොති පටිච්ඡාදෙන්තස්ස. පාපුස්සන්තතාය පාපියො, පුග්ගලො, තස්ස කත්තබ්බකම්මං තස්ස පාපියසිකං. සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි පටිඤ්ඤාය තථාරූපාය, බන්තියා වා විනා අවූපසමනතො.

එත්ථාති ආපත්තිදෙසනාය. පටිඤ්ඤාතෙ ආපත්තභාවාදිකෙ කරණං කිරියා “ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී” ති, පරිවාසදානාදිවසෙන ච පචත්තං වට්ඨිකම්මං පටිඤ්ඤාතකරණං.

යථානුරූපන්ති “ද්විහි සමථෙහි චතුහි තීහි එකෙනා” ති එවං චුත්තනයෙන යථානුරූපං. එත්ථාති ඉමස්මිං සුත්තෙ, ඉමස්මිං වා සමථවිචාරෙ. විනිච්ඡයනයොති විනිච්ඡයෙ නයමත්තං. තෙනාහ “විත්ථාරො පනා” තිආදි. සමන්තපාසාදිකායං

විනයටියකථාය (වුළුව. අටිය. 184-187) වුත්තො, තස්මා වුත්තනෙයෙනෙව
වෙදිතබ්බොති අධිප්පායො.

සත්තකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ව දුතියභාණුවාරවණ්ණනා.

අටියකවණ්ණනා

333. අයාථාචාති න යාථාචා. අනියානිකතාය මිච්ඡාසභාවා. විපරිතවුත්තිකතාය
යාථාචා. නියානිකතාය සම්මාසභාවා අවිපරිතවුත්තිකා.

334. කුච්ඡිතං සිද්ධිති කුසීතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. යස්ස ධම්මස්ස
වසෙන පුග්ගලො “කුසීතො”ති වුවිච්ඡි, යො කුසීතභාවො ඉධ කුසීත-සද්දෙන
වුත්තො. විනාපි හි භාවජොතනං සද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති යථා “පටස්ස
සුක්ක”න්ති, තස්මා කුසීතභාවවත්ථුන්ති අත්ථො. තෙනාහ “කොසජ්ජකාරණානීති
අත්ථො”ති. කම්මං නාම සමණසාරුජ්ජං ඊදිසන්ති ආහ “විවරවිවාරණාදී”ති.
වීරියන්ති පධානවීරියං, තං පන වඩ්ඤාමනවසෙන කරණෙ “කාශික”න්තිපි
වත්තබ්බතං ලහතිති ආහ “දුට්ඨමපි”ති. පත්තියාති පාපුණනත්ථං. ඔසිදනන්ති
භාවනානුයොගෙ සඬකොවො. මාසෙහි ආචිතං නිචිතං වියාති මාසාචිතං, තං
මඤ්ඤෙ. යස්මා මාසා තිත්තාවිසෙසෙන ගරුකා භොන්ති, තස්මා “යථා
තිත්තමාසො”තිආදි වුත්තං. වුට්ඨිතො භොති ගිලානභාවාති අධිප්පායො.

335. තෙසන්ති ආරම්භවත්ථුනං. ඉමිනාව නයෙනාති ඉමිනා කුසීතවත්ථුසු
වුත්තෙනෙව නයෙන. “දුට්ඨමපි වීරියං ආරහති”තිආදිනා, “ඉදං පයමන්ති ඉදං
හන්දාහං වීරියං ආරහමිති එවං භාවනාය අබ්භුස්සහනං පයමං
ආරම්භවත්ථු”තිආදිනා ව අත්ථො වෙදිතබ්බො. යථා තථා පයමං පවත්තං
අබ්භුස්සහනඤ්ඤි උපරි වීරියාරම්භස්ස කාරණං භොති.
අනුරූපපච්චවෙක්ඛණාසහිතාති හි අබ්භුස්සහනාති, තම්මුලකාති වා
පච්චවෙක්ඛණාති අටිය ආරම්භවත්ථුනි වෙදිතබ්බාති.

336. ආසජ්ජාති යස්ස දෙති, තස්ස ආමොදනහෙතු තෙන සමාගමනිමිත්තං.
තෙනාහ “එත්ථ ආසාදනං දානකාරණං නාමා”ති. භයාති භයහෙතු. නනු භයං නාම
ලද්ධකාමතා රාගාදයො විය වෙනනාය අවිසුද්ධිකරං, තං කස්මා ඉධ ගහිතන්ති? න
ඉදං තාදිසං වොරහයාදිං සන්ධාය වුත්තන්ති දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. අදාසි
මෙති යං පුබ්බෙ කතං උපකාරං විත්තෙත්වා දීයති, තං සන්ධාය වුත්තං. දස්සති
මෙති පච්චුපකාරාසිසාය යං දීයති, තං සන්ධාය වදති. සාහු දානන්ති “දානං නාමෙතං
පණ්ඩිතපඤ්ඤත්ත”න්ති සාධුසමාවාමෙර යත්වා දෙති. අලඬකාරත්ථන්ති
උපසොහනත්ථං. පරිවාරත්ථන්ති පරික්ඛාරත්ථං. දානඤ්ඤි දත්වා තං
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පාමොජ්ජපිතිසොමනස්සාදයො උජ්ජජන්ති,
ලොභදොසඉස්සාමච්ඡෙරාදයො විදුරි භවන්ති. ඉදානි දානං

අනුකූලධම්මපරිබ්බහනෙන, පච්චතීකධම්මවිදුරීභාවකරණෙන ච භාවනාවිත්තස්ස උපසොහනාය ච පරික්ඛාරාය ච භොතීති “අලඬිකාරත්ථං, පරිවාරත්ථඤ්ච දෙනී” ති වුත්තං. තෙනාහ “දානඤ්චි විත්තං මුදුකං කරොති” තිආදි. මුදුචිත්තො භොති ලද්ධා දායකෙ “ඉමිනා මය්හං සඬගහො කතො” ති, දාතාපි ලද්ධරි. තෙන වුත්තං “උභින්නමපි විත්තං මුදුකං කරොති” ති.

අදන්තදමනන්ති අදන්තා අනස්සවාපිස්ස දානෙන දන්තා අස්සවා භොන්ති වසෙ වත්තන්ති. අදානං දන්තදුසකන්ති අදානං පන පුබ්බෙ දන්තානං අස්සවානමපි විසාතුප්පාදනෙන විත්තං දුසෙති. උන්නමන්ති දායකා, පියංවදා ච පරෙසං ගරුචිත්තීකාරට්ඨානතාය. නමන්ති පටිග්ගාහකා දානෙන, පියවාලාය ලද්ධසඬගහා සඬගාහකානං.

විත්තාලඬිකාරදානමෙව උත්තමං අනුපක්කිලිට්ඨතාය, සුපරිසුද්ධතාය, ගුණවිසෙසපච්චයතාය ච.

337. දානපච්චයාති දානකාරණා, දානමයපුඤ්ඤස්ස කතත්තා උපචිතත්තාති අත්ථො. උපපත්තියොති මනුස්සෙසු, දෙවෙසු ච නිබ්බත්තියො. යපෙතීති එකවාරමෙව අනුප්පජ්ජිත්වා යථා උපරුපරි තෙනෙවාකාරෙන පචත්තති, එවං යපෙති. තදෙව වස අධිට්ඨානන්ති ආහ “තස්සෙව වෙච්චන” න්ති. වඩ්ඪෙතීති බ්‍රුහෙති, න භාපෙති. විමුක්තන්ති අධිමුක්තං, නින්නං පොණං පබ්භාරන්ති අත්ථො. විමුක්තන්ති වා විසිට්ඨං. නිප්පරියායතො උත්තරි නාම පණිතං මජ්ඣෙපි භීනමජ්ඣමවිභාගස්ස ලබ්භනතොති වුත්තං “උත්තරි අභාවිතන්ති තතො උපරි මග්ගඵලත්ථාය අභාවිත” න්ති. සංවත්තති තථා පණිහිතං දානමයවිත්තං. යං පන පාළියං “තඤ්ච බො” තිආදි වුත්තං, තං තනුපපත්තියා විබන්ධකාරදුස්සිලාභාවදස්සනපරං දට්ඨබ්බං, න දානමයස්ස පුඤ්ඤස්ස කෙවලස්ස තංසංවත්තනතාදස්සනපරන්ති දට්ඨබ්බං.

සමුච්ඡින්නරාගස්සාති සමුච්ඡින්නකාමරාගස්ස. තස්ස හි සියා බ්‍රහ්මලොකෙ උපපත්ති, න සමුච්ඡින්නහවරාගස්ස. විතරාගග්ගහණෙන වෙන්ථ කාමෙසු විතරාගතා අධිප්පෙතා, යාය බ්‍රහ්මලොකුපපත්ති සියා. තෙනාහ “දානමත්තෙනෙවා” තිආදි. යදි එවං දානං තත්ථ කිං අත්ථියන්ති ආහ “දානං පනා” තිආදි. දානෙන මුදුචිත්තොති බද්ධාසාතෙ වෙරිපුග්ගලෙපි අත්තනො දානසම්පට්ඨිතෙන මුදුභූතචිත්තො.

පරිසීදති පරිතො ඉතො විතො ච සමාගච්ඡතීති පරිසා, සමුහො.

ලොකස්ස ධම්මාති සත්තලොකස්ස අවස්සම්භාවී ධම්මා. තෙනාහ “එතෙහි මුත්තො නාම නත්ථී” තිආදි. යස්මා තෙ ලොකධම්මා අපරාපරං කදාවි ලොකං අනුපතන්ති, කදාවි තෙ ලොකො, තස්මා තඤ්චෙන්ථ අත්ථං දස්සෙන්නො “අට්ඨිමෙ” ති සුත්තපදං (අ. නි. 8.6) ආහරි. සාසච්ඡාදනාදීනං ලද්ධි ලාභො, තානි

එව වා ලද්දබ්බතො ලාභො. තදභාවො අලාභො. ලාභග්ගහණෙන චේත්ථ තබ්බිසයො අනුරොධො ගභිතො, අලාභග්ගහණෙන විරොධො. යස්මා ලොභිතෙ සති තදුපසාතවසෙන පුබ්බො විය අනුරොධෙ සති විරොධො ලද්ධාවසරො එව හොති, තස්මා චුත්තං “ලාභෙ ආගතෙ අලාභො ආගතො එවා”ති. එස නයො යසාදිසුපි.

අට්ඨකචණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවකචණ්ණනා

340. වසති තත්ථ එලං තත්තිමිත්තකතාය පචත්තනීති වත්ථු, කාරණන්ති චුත්තොවායමත්ථො. තෙනාහ “ආසාතවත්ථුනීති ආසාතකාරණානී”ති. කොපො නාමායං යස්මිං වත්ථුස්මිං උප්පජ්ජති, න තත්ථ එකචාරමෙව උප්පජ්ජති, අථ බො පුනපි උප්පජ්ජතෙවාති චුත්තං “බන්ධනී”ති. අථ වා යො පච්චයවිසෙසෙන උප්පජ්ජමානො ආසාතො සවිසයෙ බද්ධො විය න විගච්ජති, පුනපි උප්පජ්ජෙය්‍යෙව, තං සන්ධායාහ “ආසාතං බන්ධනී”ති. තං පනස්ස පච්චයවසෙන නිබ්බත්තනං උප්පාදනමෙවාති චුත්තං “කරොති උප්පාදෙති”ති.

තං කුතෙත්ථ ලබ්භාති එත්ථ තන්ති කිරියාපරාමසනං, පදජ්ඣාභාරෙන ච අත්ථො වෙදිතබ්බොති දස්සෙත්තො “තං අනත්ථවරණං මා අහොසී”ති ආදිමාහ. කෙන කාරණෙන ලද්දබ්බං නිරත්ථකභාවතො. කම්මස්සකා හි සත්තා, තෙ කස්ස රුචියා දුක්ඛිතා, සුඛිතා වා භවන්ති, තස්මා කෙවලං තස්මිං මය්හං කුජ්ඣනමත්තං එවාති අධිප්පායො. අථ වා තං කොපකරණමෙත්ථ පුග්ගලෙ කුතො ලබ්භා පරමත්ථතො කුජ්ඣිතබ්බස්ස, කුජ්ඣිතකස්ස ච අභාවතො. සඬ්ඛාරමත්තඤ්ඤෙනං, යදිදං බන්ධපඤ්චකං. යං “සත්තො”ති චුච්චති, තෙ සඬ්ඛාරා ඉත්තරකාලා බණ්කා, කස්ස කො කුජ්ඣිතීති අත්ථො. ලාභා නාම කෙ සිද්ධං අඤ්ඤත්‍ර අනුප්පත්තිතො.

341. සත්තා ආවසන්ති එතෙසුති සත්තාවාසා. නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤී ආදිභෙදා සත්තනිකායා. යස්මා තෙ තෙ සත්තනිකායා තප්පරියාපන්නානං සත්තානං තාය එව තප්පරියාපන්නතාය ආධාරො විය වත්තබ්බතං අරහන්ති සමුදායාධාරතාය අවයවස්ස යථා “රුක්ඛෙ සාධා”ති, තස්මා “සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො”ති චුත්තං. සුද්ධාවාසාපි සත්තාවාසොව “න සො, භික්ඛවෙ, සත්තාවාසො සුලභරුපො, යො මයා අනාචුත්ථපුබ්බො ඉමිනා දීසෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී”ති වචනතො. යදි එවං කස්මා ඉධ න ගභිතාති තත්ථ කාරණමාහ “අසබ්බකාලිකත්තා”ති ආදි. වෙහජ්ඣලො පන චතුත්ථංයෙව සත්තාවාසං භජතිති දට්ඨබ්බං.

342. ඔපසම්මොති වට්ටදුක්ඛස්ස උපසමාවහො, තං පන වට්ටදුක්ඛං කිලෙසෙසු උපසන්නෙසු උපසමති, න අඤ්ඤා, තස්මා “කිලෙසුපසමකරො”ති චුත්තං. තක්කරං සම්බොධං ගමෙතීති සම්බොධගාමී.

යස්මිං දෙවනිකායෙ ධම්මදෙසනා න විසුජ්ජති සවනස්සෙව අභාවතො, සො පාළියං “දීඝායුකො දෙවනිකායො”ති අධිජ්ජෙතොති ආහ “අසඤ්ඤභවං වා අරූපභවං වා”ති.

343. අනුපුබ්බතො විහරිතබ්බාති අනුපුබ්බවිහාරා. අනුපට්ඨාටියාති අනුක්කමෙන. සමාපජ්ජිතබ්බවිහාරාති සමාපජ්ජිත්වා සමඛිගිතො හුත්වා විහරිතබ්බවිහාරා.

344. අනුපුබ්බනිරොධාති අනුපුබ්බෙන අනුක්කමෙන පචත්තෙතබ්බනිරොධා. තෙනාහ “අනුපට්ඨාටියා නිරොධා”ති.

නවකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසකවණ්ණනා

345. යෙහි සීලාදීහි සමන්තාගතො භික්ඛු ධම්මසරණතාය ධම්මෙනෙව නාථති ඊසති අභිභවතීති නාථොති වුව්චති, තෙ තස්ස නාථභාවකරා ධම්මා “නාථකරණා”ති වුත්තාති ආහ “සනාථා...පෙ.... පතිට්ඨාකරා ධම්මා”ති. තත්ථ අත්තනො පතිට්ඨාකරාති යස්ස නාථභාවකරා, තස්ස අත්තනො පතිට්ඨාවිධායිතො. අප්පතිට්ඨො අනාථො, සප්පතිට්ඨො සනාථොති පතිට්ඨත්ථො නාථත්ථො.

කල්‍යාණගුණයොගතො කල්‍යාණාති දස්සෙත්තො “සීලාදිගුණසම්පන්නා”ති ආහ. මිජ්ජනලක්ඛණා මිත්තා එතස්ස අත්ථිති මිත්තො, සො වුත්තනායෙන කල්‍යාණො අස්ස අත්ථිති තස්ස අත්ථිතාමත්තං කල්‍යාණමිත්තපදෙන වුත්තං. අස්ස තෙන සබ්බකාලං අවිජහිතවාසොති තං දස්සෙතුං “කල්‍යාණසභායො”ති වුත්තන්ති ආහ “තෙවස්සා”තිආදි. තෙවස්සාති තෙ එව කල්‍යාණමිත්තා අස්ස භික්ඛුතො. සහ අයනතොති සහ වත්තනතො. අසමොධානෙ විත්තෙන, සමොධානෙ පන විත්තෙන චෙව කායෙන ව සම්පවඬිකො.

සුඛං වචො එතස්මිං අනුකුලගාහිමිහි ආදරගාරවචති පුග්ගලෙති සුවචො. තෙනාහ “සුඛෙන වත්තබ්බො”තිආදි. බමොති බන්තා, තමෙවස්ස බමභාවං දස්සෙතුං “ගාළ්භෙනා”තිආදි වුත්තං. වාමතොති මිච්ඡා, අයොනියො වා ගණ්භාති. පටිජ්චරතීති පටාණිකභාවෙන තිට්ඨති. පදක්ඛිණං ගණ්භාතීති සම්මා යොනියො වා ගණ්භාති.

උච්චාවචානීති විපුලබුද්ධකාති. තනුපගමනීයාති තත්‍ර තත්‍ර මහන්තෙ, බුද්ධකෙ ව කම්මෙ සාධනවසෙන උපායෙන උපගච්ඡන්තියා, තස්ස තස්ස කම්මස්ස නිජ්චාදනෙන සමත්ථායාති අත්ථො. තනුපායායාති වා තත්‍ර තත්‍ර කම්මෙ සාධෙතබ්බෙ උපායභූතාය.

ධම්මෙ අස්ස කාමොති ධම්මකාමොති බ්‍යාධිකරණානංපි බාහිරත්ථො සමාසො හොතීති කත්වා චූත්තං. කාමෙතඛිබ්බතො වා පියාධිතඛිබ්බතො කාමො, ධම්මො; ධම්මො කාමො අස්සාති ධම්මකාමො. ධම්මොති පරියත්තිධම්මො අධිජපෙනොති ආහ “තෙපිටකං බුද්ධවචනං පියායතීති අත්ථො”ති. සමුදාහරණං කථනං සමුදාහාරො, පියො සමුදාහාරො එතස්සාති පියසමුදාහාරො. සයඤ්චාති එත්ථ ව-සද්දෙන “සක්කච්ච”න්ති පදං අනුකඨ්ඨති, තෙන සයඤ්ච සක්කච්චං දෙසෙතුකාමො හොතීති යොජනා. අභිධම්මො සත්තජපකරණානි අධිකො අභිවිසිට්ඨො ව පරියත්තිධම්මොති කත්වා. විනයො උභතොවිහඨිගා විනයනතො කායවාචානං. අභිවිනයො ඛන්ධකපරිවාරා විසෙසතො ආභිසමාවාරිකධම්මකිත්තනතො. ආභිසමාවාරිකධම්මපාරිපූර්වසෙනෙව හි ආදිබ්‍රහ්මවරියකධම්මපාරිපූරී. ධම්මො එව පිටකද්වයස්සාපි පරියත්තිධම්මභාවතො. මග්ගඵලානි අභිධම්මො නිබ්බානධම්මස්ස අභිමුඛොති කත්වා. කිලෙසවූපසමකාරණං පුබ්බභාගියා තිස්සො සික්ඛා සඨිබ්බෙපතො විවට්ටනිස්සිතො සමථො විපස්සනා ව. බහුලපාමොජ්ජොති බලවපාමොජ්ජො.

කාරණත්ථෙති නිමිත්තත්ථෙ. කුසලධම්මනිමිත්තං හිස්ස වීරියාරම්භො. තෙනාහ “තෙසං අධිගමත්ථායා”ති. කුසලෙසු ධම්මෙසුති වා නිජ්ඣාදෙනඛිබ්බෙ භූමිමං යථා “වෙනසො අවූපසමෙ අයොනියොමනසිකාරපදට්ඨාන”න්ති.

346. සකලට්ඨෙනාති නිස්සෙසට්ඨෙන, අනවසෙසඵරණවසෙන වෙන්ථ සකලට්ඨො වෙදිතඛිබ්බො, අසුභනිමිත්තාදීසු විය එකදෙසෙ අට්ඨත්වා අනවසෙසතො ගහෙතඛිබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. තදාරම්මණානං ධම්මානන්ති තං කසිණං ආරඛ්භ පවත්තනකධම්මානං. ඛෙත්තට්ඨෙනාති උජ්ජත්තිට්ඨානට්ඨෙන. අධිට්ඨානට්ඨෙනාති පවත්තිට්ඨානභාවෙන. යථා ඛෙත්තං සස්සානං උජ්ජත්තිට්ඨානං වඨ්ඨිට්ඨානඤ්ච, එවමෙනං ඤානං තංසම්පයුත්තානං ධම්මානන්ති, යොගිතො වා සුඛවිසෙසානං කාරණභාවෙන. “පරිච්ඡින්නදිත්වා” ති ඉදං උද්ධං අධොති එත්ථාපි යොජෙතඛිබ්බං. පරිච්ඡින්නදිත්වා එව හි සබ්බත්ථ කසිණං වඨ්ඨෙතඛිබ්බං. තෙන තෙන වා කාරණෙනාති තෙන තෙන උපරිආදීසු කසිණවඨ්ඨනකාරණෙන. යථා කිත්ති ආහ “ආලොකමිව රූපදස්සනකාමො”ති. යථා දිබ්බවක්ඛුනා උද්ධං වෙ රූපං දට්ඨුකාමො, උද්ධං ආලොකං පසාරෙති, අධො වෙ අධො, සමන්තතො වෙ රූපං දට්ඨුකාමො සමන්තතො ආලොකං පසාරෙති; එවමයං කසිණන්ති අත්ථො.

එකස්සාති පථවිකසිණාදීසු එකෙකස්ස. අඤ්ඤභාවානුපගමනත්ථන්ති අඤ්ඤකසිණභාවානුපගමනදීපනත්ථං, අඤ්ඤස්ස වා කසිණභාවානුපගමනදීපනත්ථං, න හි අඤ්ඤෙන පසාරිතකසිණං තතො අඤ්ඤෙන පසාරිතකසිණභාවං උපගවිජති, එවමිපි නෙසං අඤ්ඤකසිණසම්භෙදාභාවො වෙදිතඛිබ්බො. න අඤ්ඤං පථවිආදි. න හි උදකෙ ඨිතට්ඨානෙ සසම්භාරපථවි අත්ථි. අඤ්ඤො කසිණසම්භෙදොති ආපොකසිණාදිනා සඨිකරො. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු සෙසකසිණෙසු. එකදෙසෙ අට්ඨත්වා අනවසෙසඵරණං පමාණස්ස අග්ගහණතො අප්පමාණං. තෙනෙව හි නෙසං කසිණසමඤ්ඤා. තථා වාහ “තඤ්භී”තිආදි.

වෙනසා ඵරන්තොති භාවනාවිත්තෙන ආරම්මණං කරොන්තො. භාවනාවිත්තඤ්ඤි කසිණං පරිත්තං වා විපුලං වා සකලමෙව මනසි කරොති, න ඵකදෙසං.

කසිණුග්ගාටිමාකාසෙ පවත්තවිඤ්ඤාණං ඵරණඅප්පමාණවසෙන “විඤ්ඤාණකසිණ”න්ති වුත්තං. තථා හි තං “විඤ්ඤාණඤ්ච”න්ති වුවිචති. කසිණවසෙනාති යථාඋග්ගාටිතකසිණවසෙන. කසිණුග්ගාටිමාකාසෙ උද්ධංඅධොතිරියතා වෙදිතබ්බා. යත්තකඤ්ඤි යානං කසිණං පසාරිතං, තත්තකං ආකාසභාවනාවසෙන ආකාසො භොතීති; ඵවං යත්තකං යානං ආකාසං හුත්වා උපට්ඨිතං, තත්තකං සකලමෙව ඵරිත්වා විඤ්ඤාණස්ස පවත්තනතො ආගමනවසෙන විඤ්ඤාණකසිණෙපි උද්ධංඅධොතිරියතා වුත්තාති ආහ “කසිණුග්ගාටිං ආකාසවසෙන තත්ථ පවත්තවිඤ්ඤාණෙ උද්ධංඅධොතිරියතා වෙදිතබ්බා”ති.

අකුසලකම්මපට්ඨසකචණ්ණනා

347. පඨභුතත්තාති තෙසං පවත්තනුපායත්තා මග්ගභුතත්තා. මෙටුනසමාවාරෙසුති සදාරසන්තොසපරදාරගමනවසෙන දුට්ඨෙසු මෙටුනසමාවාරෙසු. තෙපි හි කාමෙතබ්බතො කාමා නාම. මෙටුනවත්ථුසුති මෙටුනස්ස වත්ථුසු තෙසු සත්තෙසු. මිච්ඡාවාරොති ගාරය්භාවාරො. ගාරය්භතා වස්ස ඵකන්තනිහිනතාය ඵවාති ආහ “ඵකන්තනින්දිතො ලාමකාවාරො”ති. අසද්ධම්මාධිප්පායෙනාති අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන.

සගොත්තෙහි රක්ඛිතා ගොත්තරක්ඛිතා. සහධම්මිකෙහි රක්ඛිතා ධම්මරක්ඛිතා. සස්සාමිකා සාරක්ඛා. යස්සා ගමනෙ රඤ්ඤා දණ්ඨො යපිතො, සා සපරිදණ්ඨා. හරියාභාවත්ථං ධනෙන කීතා ධනක්කීතා. ඡන්දෙන වසන්තී ඡන්දවාසිනී. භොගත්ථං වසන්තී භොගවාසිනී. පටත්ථං වසන්තී පටවාසිනී. උදකපත්තං ආමසිත්වා ගහිතා ඔදපත්තකීනී. වුම්බටං අපනෙත්වා ගහිතා ඔහතවුම්බටා. කරමරානීතා ධජාහටා. තඨබ්භිකා මුහුත්තිකා. අභිභවිත්වා චිතික්කමෙ මිච්ඡාවාරො මහාසාවජ්ජො, න තථා ද්විත්තං සමානච්ඡන්දතාය. “අභිභවිත්වා චිතික්කමනෙ සතිපි මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ පුරිමුප්පන්තසෙවනාහිසන්ධිපයොගාභාවතො මිච්ඡාවාරො න භොති අභිභුයාමානස්සා”ති වදන්ති. සෙවනවිත්තෙ සති පයොගාභාවො අප්පමාණං යෙහුයොන ඉත්ථියා සෙවනපයොගස්ස අභාවතො. තස්මිං අසති පුරෙතරං සෙවනවිත්තස්ස උපට්ඨාපනෙපි තස්සා මිච්ඡාවාරො න සියා, තථා පුරිසස්සපි සෙවනපයොගාභාවෙති. තස්මා අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස වසෙන තයො බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස වසෙන තයොති සබ්බෙපි අග්ගහිතග්ගහණෙන “වත්තාරො සම්භාරා”ති වුත්තං.

උපසග්ගවසෙන අත්ථවිසෙසවාටිනො ධාතුසද්දාති “අභිජ්ඣායතී”ති පදස්ස “පරහණ්ඨාහිමුඛි”තිආදිනා අත්ථො වුත්තො. තත්ථ තන්තින්තතායාති තස්මිං පරහණ්ඨෙ ලුබ්භනවසෙන නින්තතායාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

අභිප්‍රබ්‍ධො වා ක්‍රමා-සද්දො ලුබ්‍හතො නිරුජ්ඣො දට්ඨබ්‍ධො. උපසග්ගවසෙන අත්ථවිසෙසවාචිනො එව ධාතුසද්දා. අදින්නාදානස්ස අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. චූළසීලවණ්ණනා) වුත්තාති ආහ “අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා, මහාසාවජ්ජා වා”ති. තස්මා “යස්ස හණ්ඩං අභිජ්ඣායති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජතා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජතා”ති ආදිනා අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජවිභාගො වෙදිතබ්‍ධො. අත්තනො පරිණාමනං විත්තෙනෙවාති වෙදිතබ්‍ධං.

භික්‍ෂුබ්‍ධං බ්‍යාපාදයතීති යො නං උප්පාදෙති, තස්ස යං පති විත්තං උප්පාදෙති, තස්ස තස්ස සති සමවායෙ භික්‍ෂුබ්‍ධං විනාසෙති. එරුසවාචාය අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං විභාවිතාති ආහ “එරුසවාචා වියා”ති ආදි. තස්මා “යං පති විත්තං බ්‍යාපාදෙති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජො”ති ආදිනා තද්‍රහයවිභාගො වෙදිතබ්‍ධො. “අහො වතා”ති ඉමිනා පරස්ස අවචන්තාය විනාසවිත්තනං දීපෙති. එවඤ්ඤි ස්ස දාරුණප්පවත්තියා කම්මපථප්පවත්ති.

යථාභුවචගහණාභාවෙනාති යාථාවගහණස්ස අභාවෙන අනිච්චාදිසභාවස්ස නිච්චාදිතො ගහණෙන. මිච්ඡා පස්සතීති විතථං පස්සති. “සම්ඵජ්ජලාපො වියා”ති ඉමිනා ආසෙවනස්ස මන්දතාය අප්පසාවජ්ජනං, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජනං දස්සෙති. ගහිතාකාරවිපරිතතාති මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතාකාරවිපරිතභාවො. වත්ථුනොති තස්ස අයථාභුතසභාවමාහ. තථාභාවෙනාති ගහිතාකාරෙනෙව විපරිතාකාරෙනෙව. තස්ස දිට්ඨිගතිකස්ස, තස්ස වා වත්ථුනො උපට්ඨානං, “එවමෙනං න ඉතො අඤ්ඤා”ති.

ධම්මතොති සභාවතො. කොට්ඨාසතොති එස්සපඤ්චමකාදීසු විත්තභිගකොට්ඨාසෙසු යෙ කොට්ඨාසා භොන්ති, තතොති අත්ථො.

වෙනනාධම්මාති වෙනනාසභාවා.

“පටිපාටියා සත්තා”ති එත්ථ නනු වෙනනා අභිධම්මෙ කම්මපථෙසු න වුත්තාති පටිපාටියා සත්තන්තං කම්මපථභාවො න යුත්තොති? න, අවචනස්ස අඤ්ඤාහෙතුකත්තා. න හි තත්ථ වෙනනාය අකම්මපථප්පත්තත්තා (ධ. ස. මූලටී. අකුසලකම්මපථකථාවණ්ණනා) කම්මපථරාසිමිහි අවචනං, කදාවි පන කම්මපථො භොති, න සබ්බදාති කම්මපථභාවස්ස අනියතත්තා අවචනං. යදා පන කම්මපථො භොති, තදා කම්මපථරාසිසභිගහො න නිවාරිතො.

එත්ථාහ – යදි වෙනනාය සබ්බදා කම්මපථභාවාභාවතො අනියතො කම්මපථභාවොති කම්මපථරාසිමිහි අවචනං, නනු අභිජ්ඣාදීනම්පි කම්මපථභාවං අප්පත්තානං අත්ථිතාය අනියතො කම්මපථභාවොති තෙසම්පි කම්මපථරාසිමිහි අවචනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති කම්මපථතාතංසභාගතා හි තෙසං තත්ථ වුත්තත්තා.

යදි එවං චෙතනාපි තත්ථ චත්තබ්බා සියාති? සච්චමෙතං, සා පන පාණාතිපාතාදිකාචාති පාකටො තස්සා කම්මපථභාවොති න චුත්තං සියා. චෙතනාය හි “චෙතනාහං, භික්ඛවෙ, කම්මං වදාමි (අ. නි. 6.63; කථා. 539), තිව්ධා, භික්ඛවෙ, කායසඤ්චෙතනා අකුසලං කායකම්ම”න්ති (කථා. 539) වචනතො කම්මභාවො පාකටො; කම්මංයෙව ව සුගතිදුග්ගතීනං, තදුප්පජ්ජනසුඛදුක්ඛානඤ්ච පථභාවෙන පචත්තං “කම්මපථො”ති චුච්චතීති පාකටො තස්සා කම්මපථභාවො. අභිජ්ඣාදීනං පන චෙතනාසමීභනභාවෙන සුවරිතදුච්චරිතභාවො, චෙතනාජනිතභාවෙන [චෙතනාජනිතතංඛන්ධතිභාවෙන (ධ. ස. අනුට්. අකුසලකම්මපථාවණ්ණනා)] සුගතිදුග්ගතිතදුප්පජ්ජනසුඛදුක්ඛානං පථභාවො චාති න තථා පාකටො කම්මපථභාවොති තෙ එව තෙන සභාවෙන දස්සෙතුං අභිධම්මෙ චෙතනා කම්මපථභාවෙ න චුත්තා, අතථාජාතියත්තා චා චෙතනා තෙහි සද්ධිං න චුත්තාති දට්ඨබ්බං. මූලං පත්ථාති මූලදෙසනං පත්ථා, මූලසභාවෙසු ධම්මෙසු දෙසියමානෙසුති අත්ථො.

“අදිත්තාදානං සත්තාරම්මණ”න්ති ඉදං “පඤ්චසික්ඛාපදා පරිත්තාරම්මණා එවා”ති ඉමාය පඤ්භප්පච්ඡකපාළියා (විහ. 715) විරුජ්ඣති. යඤ්ථි පාණාතිපාතාදිදුස්සීලාස්ස ආරම්මණං, තදෙව තංවෙරමණියා ආරම්මණං. විතික්කම්මතබ්බවත්ථුතො එව හි විරතීති. සත්තාරම්මණන්ති චා සත්තසඬ්ඛාතසඬ්ඛාරාරම්මණං, තමෙව උපාදාය චුත්තන්ති න කොචි විරොධො. තථා හි චුත්තං සම්මොභවිතොදනියං “යාති සික්ඛාපදාති එත්ථ ‘සත්තාරම්මණාති’ති චුත්තාති, තාති යස්මා සත්තොති සඬ්ඛං ගතෙ සඬ්ඛාරෙයෙව ආරම්මණං කරොන්ති”ති. (විහ. අට්ඨ. 714) එස නයො ඉතො පරෙසුපි. විසභාගවත්ථුතො “ඉත්ථි පුරිසො”ති ගහෙතබ්බතො “සත්තාරම්මණො”ති එකෙ. “එකො දිට්ඨො, ද්වෙ සුතා”තිආදිනා සම්පජ්ජලාපෙන දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන. තථා අභිජ්ඣාති එත්ථ තථා-සද්දො “දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙනා” තිදම්පි උපසංහරති, න සත්තසඬ්ඛාරාරම්මණතමෙව දස්සනාදිවසෙන අභිජ්ඣායනතො. “නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා”ති (දී. නි. 1.171) පචත්තමානාපි මිච්ඡාදිට්ඨි තෙභූමකධම්මවිසයා එවාති අධිජ්ජායෙනස්සා සඬ්ඛාරාරම්මණතා චුත්තා. කථං පන මිච්ඡාදිට්ඨියා සබ්බෙ තෙභූමකධම්මා ආරම්මණං භොතීති? සාධාරණතො. “නත්ථි සුකතදුක්කටානං කම්මානං එලං විපාකො”ති (දී. නි. 1.171; ම. නි. 2.94) පචත්තමානාය අත්ථතො රූපාරූපාවචරධම්මාපි ගහිතා එව භොන්තීති.

සුඛබ්බුලතාය රාජානො භසමානාපි “සාතෙථා”ති වදන්ති, භාසො පන නෙසං අත්තචූපසමාදිඅඤ්ඤවිසයොති ආහ “සන්තිට්ඨාපක...පෙ.... භොතී”ති. මජ්ඣිමනිකායෙදිදුතො න භොතී, සුඛවෙදනොව එත්ථ සම්භවතීති. මුසාවාදො ලොභසමුට්ඨානො සුඛවෙදනො චා සියා මජ්ඣිමනිකායෙදිදුතො චා, දොසසමුට්ඨානො දුක්ඛවෙදනො චාති මුසාවාදො තිවෙදනො. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යථාරහං වෙදනාභෙදො වෙදිතබ්බො.

දොසමොහවසෙන ද්විමුලකොති සම්පයුත්තමුලමෙව සන්ධාය වුත්තං. තස්ස හි මුලට්ඨෙන උපකාරකභාවො. නිදානමුලෙ පන ගග්ගමානෙ “ලොහමොහවසෙනපි”ති වත්තබ්බං සියා. ආමිසකිඤ්ජක්ඛහෙතුපි පාණං හනන්ති. තෙනෙවාහ – “ලොහො නිදානං කම්මානං සමුදයායා”තිආදි (අ. නි. 3.34). සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

කුසලකම්මපට්ඨසකවණ්ණනා

පාණාතිපාතා ...පෙ.... වෙදිතබ්බාති ලොකියලොකුත්තරමිස්සකවසෙනෙත්ථ කුසලකම්මපට්ඨානං දෙසිතත්තා. වෙරහෙතුතාය වෙරසඤ්ඤිතං පාණාතිපාතාදිපාපධම්මං මණති “මයි ඉධ යිතාය කථං ආගච්ඡසි”ති තජ්ජන්ති විය නිහරතිති වෙරමණි, විරමති එතායාති වා “විරමණි”ති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිතයෙන “වෙරමණි”ති වුත්තං. සමාදානවසෙන උප්පන්නා විරති සමාදානවිරති. අසමාදින්නසිලස්ස සම්පත්තතො යථාඋපට්ඨිතවිතික්කම්මිතබ්බවත්ථුතො විරති සම්පත්තවිරති. කිලෙසානං සමුච්ඡින්නදනවසෙන පවත්තා මග්ගසම්පයුත්තා විරති සමුච්ඡෙදවිරති. කාමඤ්චෙත්ථ පාළියං විරතියෙව ආගතා, සික්ඛාපදවිහඬගෙ (විහ. 703) පන වෙනනාපි ආහරිත්වා දස්සිතාති තදුභයම්පි ගණ්හන්තො “වෙනනාපි වත්තන්ති විරතියොපි”ති ආහ. අනභිජ්ඣා හි මූලං පත්වාති කම්මපට්ඨකොට්ඨාසෙ “අනභිජ්ඣා”ති වුත්තධම්මො මූලතො අලොහො කුසලමූලං හොතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො.

දුස්සිලාරම්මණා තදාරම්මණජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණා කථං දුස්සිලානි පජහන්තිති තං දස්සෙතුං “යථා පනා”තිආදි වුත්තං. පජහන්තිති වෙදිතබ්බා පාණාතිපාතාදිහි විරමණවසෙනෙව පවත්තනතො. අථ තදාරම්මණභාවෙ, න සො තාති පජහති. න හි තදෙව ආරබ්භ තං පජහිතුං සක්කා තතො අවිනිස්සට්ඨාවතො.

අනභිජ්ඣා...පෙ.... විරමන්තස්සාති අභිජ්ඣං පජහන්තස්සාති අත්ථො. න හි මනොදුච්චරිතතො විරති අත්ථි අනභිජ්ඣාදිගෙව තජ්ජහානසිද්ධිතො.

අරියවාසදසකවණ්ණනා

348. අරියානමෙව වාසාති අරියවාසා අනරියානං තාදිසානං අසම්භවතො. අරියාති වෙත්ථ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන ඛිණාසවා ගහිතා, තෙ ව යස්මා තෙහි සබ්බකාලං අවිරහිතවාසා එව, තස්මා වුත්තං “අරියා එව වසිංසු වසන්ති වසිස්සන්ති”ති. තත්ථ වසිංසුති නිස්සාය වසිංසු. පඤ්චඬගච්ජපහීනත්තාදයො හි අරියානං අපස්සයා. තෙසු පඤ්චඬගච්ජපහානපච්චෙකසච්චපනොදනඵසනාසමවයවිස්සජ්ජනාති “සඬබ්බායෙකං පටිසෙවති, අධිවාසෙති, පරිවජ්ජෙති, විනොදෙති”ති වුත්තෙසු අපස්සෙනෙසු විනොදනඤ්ච මග්ගකිච්චානෙව, ඉතරෙ මග්ගෙනෙව සමිජ්ඣන්ති.

ඤාණාදයොති ඤාණඤ්චෙව තං සම්පයුත්තධම්මා ව. තෙනාහ “ඤාණන්ති චුත්තෙ”ති ආදි. තත්ථ චත්තබ්බං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

ආරක්ඛකිච්චං සාධෙති සතිචෙපුල්ලප්පත්තත්තා. “චරතො”ති ආදිනා නිච්චසමාදානං දස්සෙති, තං වික්ඛෙපාභාවෙන දට්ඨබ්බං.

පබ්බජ්ජපගතාති යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතා, න සමිතපාපා. භොවාදිනොති ජාතිමත්තබ්බාභ්මණෙ වදති. පාටෙක්කසච්චානීති තෙහි තෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි පාටියෙක්කං ගහිතාති “ඉදමෙව සච්ච”න්ති (ම. නි. 2.187, 203, 427; 3.27; උදා. 55; නෙත්ති. 59) අභිනිවිට්ඨාති දිට්ඨිසච්චාදිති. දිට්ඨිගතාතිහි හි “ඉදමෙව සච්ච”න්ති (ම. නි. 2.187, 202, 427; 3.27, 29; නෙත්ති. 59) ගහණං උපාදාය “සච්චානී”ති වොහරියන්ති. තෙනාහ “ඉදමෙවා”ති ආදි. නීහටානීති අත්තනො සත්තානතො නීහරිතාති අපනීතාති. ගහිතග්ගහණස්සාති අරියමග්ගාධිගමනො පුබ්බෙ ගහිතස්ස දිට්ඨිගාහස්ස. විස්සට්ඨභාවචෙවචනානීති අරියමග්ගෙන සබ්බසො පරිච්චාගභාවස්ස අධිවචනාති.

නත්ථි ඵතාසං වයො චෙකල්යන්ති අවයාති ආහ “අනුනා”ති, අනවසෙසාති අත්ථො. ඵසනාති හෙට්ඨා චුත්තකාමෙසනාදයො.

මග්ගස්ස කිච්චනිජ්ජත්ති කථිතා රාගාදීනං පහීනභාවදීපනතො.

පච්චචෙක්ඛණාය ඵලං කථිතන්ති පච්චචෙක්ඛණමුඛෙන අරියඵලං කථිතං. අධිගතෙ හි අග්ගඵලෙ සබ්බසො රාගාදීනං අනුප්පාදධම්මතං පජානාති, තඤ්ච පජානනං පච්චචෙක්ඛණඤාණන්ති.

අසෙක්ඛධම්මදසකචණ්ණනා

ඵලඤ්ච තෙ සම්පයුත්තධම්මා චාති ඵලසම්පයුත්තධම්මා, අරියඵලසභාවා සම්පයුත්තා ධම්මාති අත්ථො. ඵලසම්පයුත්තධම්මාති ඵලධම්මා චෙව තං සම්පයුත්තධම්මා චාති ඵචමෙත්ථ අත්ථො චෙදිතබ්බො. ද්විසුපි යානෙසු පඤ්ඤාව කථිතා සම්මා දස්සනට්ඨෙන සම්මාදිට්ඨි, සම්මා ජානනට්ඨෙන සම්මාඤාණන්ති ව. අත්ථි හි දස්සනජානනානං සවිසයෙ පචත්තිආකාරවිසෙසො, ස්වායං හෙට්ඨා දස්සිතො ඵච. ඵලසමාපත්තිධම්මාති ඵලසමාපත්තියං ධම්මා, ඵලසමාපත්තිසහගතධම්මාති අත්ථො. අරියඵලසම්පයුත්තධම්මාහි හි සබ්බසො පටිපක්ඛතො විමුත්තතං උපාදාය “විමුත්ති”ති චත්තබ්බතං ලභන්ති. කෙනචි පන යථා අසෙක්ඛා ඵලපඤ්ඤා දස්සනකිච්චං උපාදාය “සම්මාදිට්ඨි”ති චුත්තා, ජානනකිච්චං උපාදාය “සම්මාඤාණ”න්තිහි චුත්තා ඵච; ඵචං අරියඵලසමාධි සමාදානට්ඨං උපාදාය “සම්මාසමාධි”ති චුත්තො, විමුච්චනට්ඨං උපාදාය “සම්මාවිමුත්ති” තිහි චුත්තො. ඵචඤ්ච කත්වා “අනාසවං චෙතොවිමුත්ති”න්ති දුතියවිමුත්තිග්ගහණඤ්ච සමත්ථිතං භොතිති.

දසකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්ඤාසමොධානවණ්ණනා

සමොධානෙනබ්බාති සමාහරිතබ්බා.

349. ඔකප්පනාති බලවසද්ධා. ආයතිං භික්ඛුනං අවිවාදහෙතුභූතං තත්ථ තත්ථ භගවතා දෙසිතානං අත්ථානං සඬගායනං සඬගීති, තස්ස ච කාරණං අයං සුත්තදෙසනා තථා පවත්තත්තාති වුත්තං “සඬගීතිපරියායන්ති සාමග්ගියා කාරණං”න්ති. සමනුඤ්ඤො සත්ථා අහොසි “පටිභාතු ත,ං සාරිපුත්ත, භික්ඛුනං ධම්මිං කථා”ති උස්සාහෙත්වා ආදිතො පටියාය යාව පරියොසානා සුණන්තො, සා පනෙත්ථ භගවතො සමනුඤ්ඤො “සාධු, සාධු”ති අනුමොදනෙන පාකටා ජාතාති වුත්තං “අනුමොදනෙන සමනුඤ්ඤො අහොසි”ති. ජිනහාසිතො නාම ජාතො, න සාවකහාසිතො. යථා භි රාජයුත්තෙහි ලිඛිතපණ්ණං යාව රාජමුද්දිකාය න ලඤ්ඡිතං හොති, න තාව “රාජපණ්ණං”න්ති සඬබ්බං ගච්ඡති, ලඤ්ඡිතමත්තං පන රාජපණ්ණං නාම හොති. එවමෙව “සාධු, සාධු සාරිපුත්තා”තිආදි අනුමොදනවචනසංසූචිතාය සමනුඤ්ඤොසඬබ්බාතාය ජිනවචනමුද්දාය ලඤ්ඡිතත්තා අයං සුත්තන්තො ජිනහාසිතො නාම ජාතො ආභවිවචනො. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤොයාමෙවාති.

සඬගීතිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

11. දසුත්තරසුත්තවණ්ණනා

350. ආවුසො භික්ඛවෙති සාවකානං ආලපනන්ති සාවකානං ආමන්තනවසෙන ආලපනසමුදාචාරො, න කෙවලං “භික්ඛවෙ”ති, සො පන බුද්ධානං ආලපනං. තෙනාහ “බුද්ධා හී”තිආදි. සත්ථුසමුදාචාරවසෙන අසමුදාචාරො එවෙත්ථ සත්ථු උච්චට්ඨානෙ යපනං. සම්පති ආගතත්තා කත්ථවි න නිබද්ධො වාසො එතෙසන්ති අනිබද්ධවාසා, අන්තෙවාසිකා. කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සප්පායසෙනාසනං ගවෙසන්තා යං කිඤ්චි දිසං ගච්ඡන්තිති දිසාගමනීයා. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “බුද්ධකාලෙ”තිආදි වුත්තං.

අසුභකම්මට්ඨානන්ති එකාදසවිධං අසුභකම්මට්ඨානං. තත්ථාපි පුග්ගලවෙමත්තතං ඤත්වා තදනුරූපං තදනුරූපමෙව දෙති. මොහවරිතස්සපි කාමං ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං සප්පායං, කම්මට්ඨානභාවනාය පන භාජනභූතං කාතුං සම්මොහවිගමාය පයමං උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මස්සවනධම්මසාකච්ඡාසු නියොජෙතබ්බොති වුත්තං “මොහවරිතස්ස...පෙ.... ආචික්ඛති”ති. සද්ධාවරිතස්ස විසෙසතො පුරිමා ඡ අනුස්සතියො සප්පායා, තාසං පන අනුයුඤ්ජතො අයං පුබ්බභාගපටිපත්තිති දස්සෙතුං “පසාදනීයසුත්තන්තෙ”තිආදි වුත්තං. ඤාණවරිතස්සාති බුද්ධිවරිතස්ස, තස්ස පන මරණස්සති, උපසමානුස්සති,

චතුර්ධාතුවටත් එවැනි, ආහාරපටිකුලසඤ්ඤා විසෙසනො සප්පායා, තෙසං පන උපකාරධම්මදස්සනත්ථං “අනිච්චතාදි...පෙ.... කථෙති”ති වුත්තං. තත්ථෙව්වාති සත්ථු සන්තිකෙ ඵල. තෙමාසිකං පටිපදන්ති තිහි මාසෙහි සන්තිට්ඨාපෙනබ්බං පටිපදං.

ඉමෙ භික්ඛුති ඉමිස්සා ධම්මදෙසනාය භාජනභූතා භික්ඛු. “ඵලං ආගන්ත්වා ගච්ඡන්තෙ පන භික්ඛු”ති ඉදං “බුද්ධකාලෙ”ති ආදිනා තදුද්දෙසිකවසෙන වුත්තභික්ඛු සන්ධාය වුත්තං, න “ඉමෙ භික්ඛු”ති අනන්තරං වුත්තභික්ඛු. තෙනාහ “පෙසෙති”ති. අපලොකෙථාති ආපුච්ඡට. “පණ්ඩිතා”ති ආදි සෙවනභජනෙසු කාරණවචනං. “සොනාපත්තිඵලෙ විනෙති”ති ආදි යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. ආයස්මා හි ධම්මසෙනාපති භික්ඛු යෙභුය්‍යන සොනාපත්තිඵලං පාපෙත්වා විස්සජ්ජෙති “ඵලමෙන නියතා සම්බොධිපරායණා”ති. ආයස්මා පන මහාමොග්ගල්ලානො “සබ්බාපි හවුපපත්ති ජිගුච්ඡිතබ්බාවා”ති භික්ඛු යෙභුය්‍යන උත්තමත්ථංයෙව පාපෙති.

සාවකෙහි විනෙතුං සක්කුණෙය්‍යා සාවකවෙනෙය්‍යා නාම න සාවකෙහෙව විනෙතබ්බාති දස්සෙන්නො ආහ “සාවකවෙනෙය්‍යා නාමා”ති ආදි. දසධා මාතිකං යපෙත්වාති එකකතො පට්ඨාය යාව දසකා දසධා දසධා මාතිකං යපෙත්වා විහත්තොති දසුත්තරො. දසුත්තරො ගතොතිපි දසුත්තරොති එකකතො පට්ඨාය යාව දසකා දසහි උත්තරො අධිකො හුත්වා ගතො පවත්තොතිපි දසුත්තරො. එකෙකස්මිං පබ්බෙති එකකතො පට්ඨාය යාව දසකා දසසු පබ්බෙසු එකෙකස්මිං පබ්බෙ. දස දස පඤ්භාති “කතමො ධම්මො බහුකාරො අප්පමාදො කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති ආදිනා දස දස පඤ්භා. විසෙසිතාති විස්සජ්ජිතා. දසුත්තරං පවක්ඛාමීති දෙසියමානං දෙසනං නාමකිත්තනමුඛෙන පටිජානාති වණ්ණභණ්ණනත්ථං. පවක්ඛාමීති පකාරෙහි වක්ඛාමි. තථා හෙත්ථ පඤ්ඤාසාධිකානං පඤ්චන්තං පඤ්භසනානං වසෙන දෙසනා පවත්තා. ධම්මන්ති ඉධ ධම්ම-සද්දො පරියත්තිපරියායො “ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාති”ති ආදීසු (අ. නි. 5.73) විය. සුත්තලක්ඛණො වායං ධම්මොති ආහ “ධම්මන්ති සුත්ත”න්ති. ස්වායං ධම්මො යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානස්ස නිබ්බානාවහො. තතො ඵල වට්ටදුක්ඛසමුච්ඡේදාය හොති, ස වායමස්ස ආනුභාවො සබ්බෙසං බන්ධානං පමොචනුපායභාවතොති දස්සෙන්නො “නිබ්බානප්පත්තියා”ති ආදිමාහ. තෙන වුත්තං “නිබ්බානප්පත්තියා”ති ආදි.

උච්චං කරොන්නොති උදග්ගං උළාරං පණිතං කත්වා දස්සෙන්නො, පග්ගණ්හන්තොති අත්ථො. පෙමං ජනෙන්නොති හත්තිං උප්පාදෙන්නො. ඉදඤ්ච දෙසනාය පග්ගණ්හනං බුද්ධානම්පි ආවිණ්ණං ඵවාති දස්සෙන්නො “එකායනො”ති ආදිමාහ.

එකධම්මවණ්ණනා

351. (ක) කාර-සද්දො උප-සද්දෙන විනාපි උපකාරත්ථං වදති, “ඛුකාරා, හික්ඛවෙ, මාතාපිතරො පුත්තාන” න්තිආදීසු (අ. නි. 2.34) වියාති ආහ “ඛුකාරොති ඛුපකාරො”ති.

(ඛ) වඩ්ඪනෙ වුත්තෙ නානත්තරියතාය උප්පාදනං වුත්තමෙව හොතීති “භාවෙනබ්බොති වඩ්ඪෙතබ්බො”ති වුත්තො. උප්පාදනපුබ්බිකා හි වඩ්ඪනාති. නනු ච “එකො ධම්මො උප්පාදෙනබ්බො”ති උප්පාදනං පෙත්ථ විසුං ගහිතං එවාති? අඤ්ඤවිසයත්තා තස්ස නායං විරොධො. තථා හි “එකො ධම්මො පරිඤ්ඤෙය්‍යා”ති තිහිපි පරිඤ්ඤාහි පරිඤ්ඤෙය්‍යාතං වත්වාපි “එකො ධම්මො පහාතබ්බො”ති පහාතබ්බතා වුත්තා.

(ග) තිහි පරිඤ්ඤාහිති ඤාතතිරණපහානපරිඤ්ඤාහි.

(ඝ) පහානානුපස්සනායාති පජහනවසෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. මිස්සකවසෙන වෙතං අනුපස්සනාගහණං දට්ඨබ්බං.

(ඞ) සීලසම්පදාදීනං පරිහානාවහො පරිහානාය සංවත්තනකො.

(ච) කුමානාදිවිසෙසං ගමෙතීති විසෙසගාමී.

(ඡ) දුප්පච්චක්ඛකරොති අනුපච්චකුණසම්භාරෙහි පච්චක්ඛං කාතුං අසක්කුණෙය්‍යා.

(ඣ) අහිජානිතබ්බොති අහිමුඛං ඤාණෙන ජානිතබ්බො.

සබ්බත්ථ මාතිකාසුති දුකාදිවසෙන වුත්තාසු සබ්බාසු මාතිකාසු. එත්ථ ච ආයස්මා ධම්මසෙනාපති තෙ හික්ඛු භාවනාය නියොජෙත්වා උත්තමත්ථෙ පතිට්ඨාපෙතුකාමො පයමං තාව භාවනාය උපකාරධම්මං උද්දෙසවසෙන දස්සෙත්තො “එකො ධම්මො ඛුකාරො”ති වත්වා තෙන උපකාරකෙන උපකත්තබ්බං දස්සෙත්තො “එකො ධම්මො භාවෙනබ්බො”ති ආහ. අයඤ්ච භාවනා විපස්සනාවසෙන ඉච්ඡිතාති ආහ “එකො ධම්මො පරිඤ්ඤෙය්‍යා”ති. පරිඤ්ඤා ච නාම යාවදෙව පහාතබ්බපජහනත්ථාති ආහ “එකො ධම්මො පහාතබ්බො”ති. පජහන්තෙන ච භානභාගියං නීහරිත්වා විසෙසභාගියෙ අවට්ඨාතබ්බන්ති ආහ “එකො ධම්මො භානභාගියො, එකො ධම්මො විසෙසභාගියො”ති. විසෙසභාගියෙ අවට්ඨානඤ්ච දුප්පට්ඨිජ්ඣකෙන, දුප්පට්ඨිජ්ඣපට්ඨිජ්ඣකඤ්ච ඉජ්ඣති, නිජ්ජාදෙනබ්බනිජ්ජාදනං සිද්ධමෙව හොතීති ආහ “එකො ධම්මො දුප්පට්ඨිජ්ඣකො, එකො ධම්මො උප්පාදෙනබ්බො”ති. තයිදං ද්වයං අහිඤ්ඤෙය්‍යාදිජානනෙන හොතීති ආහ “එකො ධම්මො අහිඤ්ඤෙය්‍යා”ති. අහිඤ්ඤෙය්‍යාඤ්ච අහිඤ්ඤාතං, සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකතමෙව හොතීති. එත්තාවතා ච නිට්ඨිතකිව්වොව හොති, නාස්ස උත්තරි කිඤ්චි කරණියන්ති

එවං තාව මහාථෙරො එකකවසෙන තෙසං භික්ඛූනං පටිපත්තිවිධිං උද්දිසන්තො ඉමානි දස පදානි ඉමිනා අනුක්කමෙන උද්දිසි.

(ක) එවං අනියමතො උද්දිට්ඨධම්මෙ සරූපතො නියමත්වා දස්සෙතුං “කතමො එකො ධම්මො” තිආදිනා දෙසනං ආරභි. තෙන චුත්තං “ඉති ආයස්මා සාරිපුත්තො” තිආදි. එස නයො දුකාදීසු. වෙළකාරොති වෙනො. සො හි වෙළවිකාරෙහි කිලඤ්ජාදිකරණෙන “වෙළකාරො” ති චුත්තො. අන්තො, බහි ව සබ්බගතගණ්ඨිං නිහරණෙන නිග්ගණ්ඨිං කත්වා. එකෙකකොට්ඨාසෙති එකකාදීසු දසසු කොට්ඨාසෙසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ.

සබ්බත්ථකං උපකාරකන්ති සබ්බත්ථකමෙව සම්මා පටිපත්තියා උපකාරවන්තං. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “අයඤ්චි” තිආදි චුත්තං. විපස්සනාගබ්භං ගණ්භාපනෙති යථා උපරි විපස්සනා පරිපච්චති තික්ඛා විසදා හුත්වා මග්ගෙන සටෙති, එවං පුබ්බභාගවිපස්සනාවඩ්ඪනෙ. අත්ථපටිසම්භිදාදීසුති අත්ථපටිසම්භිදාදීසු නිජ්ජාදෙනබ්බෙසු, තෙසං සම්භාරසම්භරණන්ති අත්ථො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. යානාට්ඨානෙසුති යානෙ, අට්ඨානෙ ව ජානිතබ්බෙ. මහාවිහාරසමාපත්තියන්ති මහතියං කුමාරාදිවිහාරසමාපත්තියං. විපස්සනාඤාණාදීසුති ආදි-සද්දෙන මනොමයිද්ධි ආදිකානි සඬගණ්භානි. අට්ඨසු විජ්ජාසුති අම්බට්ඨසුත්තෙ (දී. නි. 1.279) ආගතනයාසු අට්ඨසු විජ්ජාසු.

තෙනෙව භගවා ථොමෙතීති යොජනා. නන්ති අප්පමාදං.

ථාමසම්පන්නෙනාති ඤාණබලසමන්තාගතෙන. දීපෙත්වාති “එවම්පි අප්පමාදො කුසලානං ධම්මානං සම්පාදනෙ බහුපකාරො” ති පකාසෙත්වා. යං කිඤ්චි අනවජ්ජපක්ඛිකමත්ථං අප්පමාදෙ පක්ඛිපිත්වා කටෙතුං යුත්තන්ති දස්සෙතුං “යං කිඤ්චි” තිආදි චුත්තං.

(ඛ) කායගතාසනීති රස්සං අකත්වා නිද්දෙසො, නිද්දෙසෙන වා එතං සමාසපදං දට්ඨබ්බං. “අට්ඨිකානි පුඤ්ජකිතානි තෙරොවස්සිකානි...පෙ.... පූතීති චුණ්ණිකජාතානි” ති (දී. නි. 2.379) එවං පචත්තමනසිකාරො “චුණ්ණිකමනසිකාරො” ති වදන්ති. අපරෙ පන භණන්ති “චුණ්ණිකඉරියාපටෙසු පචත්තමනසිකාරො” ති. එත්ථ උප්පන්නසතියාති එතස්මිං යථාචුත්තෙ එකුනතිංසවිධෙ යානෙ උප්පන්නාය සතියා. සුබසම්පයුත්තානි නිජ්ජරියායතො සුබසම්පයුත්තා, පරියායතො පන චතුත්ථජ්ඣානෙ උපෙක්ඛාපි “සුබ” න්ති වත්තබ්බතං ලහති සන්තසභාවත්තා.

(ග) පච්චයභූතො ආරම්මණාදිවිසයොපි ආරම්මණභාවෙන වණො විය ආසවෙ පග්ගරති, සො සම්පයොගසම්භවාභාවෙපි සභ ආසවෙහීති සාසවො. තථා උපාදානානං භිතොති උපාදානියො. ඉතරථා පන පච්චයභාවෙන විධි පටික්ඛෙපො.

(ස) අස්මිති මානොති “අස්මි” ති පවත්තො මානො.

(ච) විපරියායෙනාති “අනිච්චෙ අනිච්ච” න්තිආදිනා නයෙන පවත්තො පථමනසිකාරො.

(ඡ) ඉධ පන විපස්සනානන්තරො මග්ගො “ආනන්තරිකො වෙනොසමාධි” ති අධිප්පෙනො. කස්මා? විපස්සනාය අනන්තරත්තා, අත්තනො වා පවත්තියා අනන්තරං ඵලදායකත්තා. සද්දත්ථනො පන අනන්තරං ඵලං අනන්තරං, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තා, තං වා අරහති, අනන්තරපයොජනොති වා ආනන්තරිකො.

(ජ) ඵලන්ති ඵලපඤ්ඤා. පච්චචෙක්ඛණපඤ්ඤා අධිප්පෙනා අකුප්පාරම්මණතාය.

(ඤ) අත්තනො ඵලං ආහරතීති ආහාරො, පච්චයොති ආහ “ආහාරට්ඨිතිකාති පච්චයට්ඨිතිකා” ති. අයං ඵකො ධම්මොති අයං පච්චයසඬ්ඛානො ඵකො ධම්මොති පච්චයනාසමඤ්ඤෙන ඵකං කත්වා වදති. ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිඤ්ඤායාති ඤාතපරිඤ්ඤාසඬ්ඛානාය අභිඤ්ඤාය.

(ඤ) අකුප්පා වෙනොවිමුත්තීති අරහත්තඵලවිමුත්ති අකුප්පභාවෙන උක්කංසගතත්තා. අඤ්ඤථා සබ්බාපි ඵලසමාපත්තියො අකුප්පා ඵව පටිපක්ඛෙහි අකොපනීයත්තා.

අභිඤ්ඤායාති “අභිඤ්ඤෙයොයා” ති ඵත්ථ ලද්ධඅභිඤ්ඤාය. පරිඤ්ඤායාති ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො. පහාතබ්බසච්ඡිකාතබ්බෙහීති පහාතබ්බසච්ඡිකාතබ්බපදෙහි. පහාතපරිඤ්ඤාව කථිතා පහාතසච්ඡිකිරියානං ඵකාවාරතාය පරිඤ්ඤාය සහෙව ඉජ්ඣනතො. සච්ඡිකාතබ්බොති විසෙසනො ඵලං කථිතං. ඵකස්මිංයෙව සත්තමෙ ඵව පදෙ ලබ්භති. ඵලං පන අනෙකෙසුපි පදෙසු ලබ්භති පඨමට්ඨමනවමදසමෙසු ලබ්භනතො. යස්මා තං නිප්පරියායතො දසමෙ ඵව ලබ්භති, ඉතරෙසු පරියායතො තස්මා “ලබ්භති ඵවා” ති සාසඬ්ඛං වදති.

සභාවතො විජ්ජමානාති යෙන බහුකාරාදිසභාවෙන දෙසිතා, තෙන සභාවෙන පරමත්ථනො උපලබ්භමානා. යාථාචාති අවිපරිතා. තථාසභාවාති තංසභාවා. න තථා න භොන්තීති අවිතථත්තා තථාව භොන්තී. තනො ඵව චූත්තප්පකාරතො අඤ්ඤථා න භොන්තීති පඤ්චහිපි පදෙහි තෙසං ධම්මානං යථාභූතමෙව වදති. සම්මාති ඤායෙන. යං පන ඤාතං, තං හෙතුයුත්තං කාරණයුත්තමෙව භොතීති ආහ “හෙතුනා කාරණෙනා” ති. ඔකප්පනං ජනෙසීති ජිනවචනභාවෙන අභිප්පසාදං උප්පාදෙසි.

ඵකධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වෙධම්මවණ්ණනා

352. (ක) “සබ්බත්ථා” ති ඉදං “සීලපුරුෂාදීසු” ති එතෙන සද්ධිං සම්බන්ධිතබ්බං. “සීලපුරුෂාදීසු සබ්බත්ථ අප්පමාදො විය උපකාරකා” ති එතෙන සතිසම්පජ්ඣානම්පි අප්පමාදස්ස විය සබ්බත්ථ උපකාරකතා පකාසිතා හොති අත්ථතො නාතිවිලක්ඛණත්තා තතො තෙසං. සතිඅවිජ්ජවාසො හි අප්පමාදො, සො ච අත්ථතො සබ්බත්ථ අවිජ්ජිතා සති එව, සා ච බො ඤාණසම්පයුත්තා එව දට්ඨබ්බා, ඉතරාය තථාරූපසමත්ථතාභාවතො.

(ඛ) තෙසං පඤ්චසතමත්තානං හික්ඛුනං පුබ්බභාගපට්ඨපත්තිවසෙන දෙසිතත්තා පුබ්බභාගා කථිතා.

(ඡ) අයොනියොමනසිකාරො සංකිලෙසස්ස මූලකාරණභාවෙන පචත්තො හෙතු, පරිබුහනභාවෙන පචත්තො පච්චයො. යොනියොමනසිකාරොපි එසෙව නයො. යථා ච සත්තානං සංකිලෙසාය, විසුද්ධියා ච පච්චයභූතා අයොනියොමනසිකාරො, යොනියොමනසිකාරොති “ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා දුප්පට්ඨිජ්ඣා” ති එත්ථ නීහරිත්වා චුත්තා, එවං ඉමෙහි ධම්මා නීහරිත්වා චත්තබ්බාති දස්සෙත්තො “තථා” තිආදිමාහ. තත්ථ අසුභජ්ඣානාදයො චත්තාරො විසංයොගා නාම කාමයොගාදිපට්ඨකභාවතො. “එවං පහෙදා” ති ඉමිනා “අවිජ්ජාභාගිනො ධම්මා, විජ්ජාභාගිනො ධම්මා, කණ්භා ධම්මා, සුක්කා ධම්මා” ති (ධ. ස. 101, 104) එවමාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො.

(ඤ) පච්චයෙහි සමෙව්ච සම්භූයා කතත්තා පඤ්චක්ඛන්ධා සඬබ්බා ධාතු. කෙනචි අනභිසඬබ්බත්තා නිබ්බානං අසඬබ්බා ධාතු.

(ඤ) තිස්සො විජ්ජා විජ්ජනට්ඨෙන, විදිතකරණට්ඨෙන ච විජ්ජා. විමුත්තිති අරහත්තඵලං පට්ඨකථතො සබ්බසො විමුත්තත්තා.

අභිඤ්ඤාදීනිති අභිඤ්ඤාපඤ්ඤාදීනි. එකකසදිසානෙව පුරිමවාරෙ විය විහජ්ජ කථෙතබ්බතො. මග්ගො කථිතොති එත්ථ “මග්ගොව කථිතො” ති එවමත්ථං අග්ගහෙත්වා “මග්ගො කථිතොවා” ති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො “අනුජ්ජාදෙ ඤාණ” තිති ඉමිනා ඵලස්ස ගහිතත්තා. සවිජ්ජාතබ්බපදෙ ඵලං කථිතත්ති එත්ථාපි “ඵලමෙව කථිත” තිති අග්ගහෙත්වා “ඵලං කථිතමෙවා” ති අත්ථො ගහෙතබ්බො විජ්ජාග්ගහණෙන තදඤ්ඤස්ස සඬගහිතත්තා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි එවරූපෙසු යානෙසු.

ද්වෙධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තයොධම්මවණ්ණනා

353. (ඡ) සොති අනාගාමිමග්ගො. සබ්බසො කාමානං නිස්සරණං සමුච්ඡෙදවසෙන පජ්හනතො. ආරුජ්ජෙ අරහත්තමග්ගො නාම අරුපජ්ඣානං පාදකං කත්වා උප්පත්තො අග්ගමග්ගො. පුන උප්පත්තිනිවාරණතොති රූපානං

උප්පත්තියා සබ්බසො නිවාරණතො. නිරුජ්ඣන්ති සඬ්ඛාරා එතෙනාති නිරොධො,
 අග්ගමග්ගො. තෙන හි කිලෙසවට්ටෙ නිරොධිනෙ ඉතරම්පි වට්ටද්වයං
 නිරොධිතමෙව හොති. තස්ස පන නිරොධස්ස පරියොසානත්තා අග්ගඵලං
 “නිරොධො”ති වත්තබ්බතං ලබ්භන්ති ආහ “අරහත්තඵලං නිරොධොති
 අධිප්පෙත”න්ති. “අරහත්තඵලෙන හි නිබ්බානෙ දිට්ඨෙ” ති ඉදං අරහත්තමග්ගෙන
 නිබ්බානදස්සනස්සායං නිබ්බන්තිති කත්වා වුත්තං. එවඤ්ච කත්වා
 “අරහත්තසඬ්ඛාතනිරොධස්ස පච්චයත්තා” ති ඉදම්පි වචනං සමත්ථිතං හොති.

(ජ) අතීතං සාරම්මණන්ති අතීතකොට්ඨාසාරම්මණං ඤාණං, අතීතා
 බන්ධායතනධාතූයො ආරබ්භ පචත්තනකඤාණන්ති අත්ථො. “මග්ගො
 කථිතොවා”ති අවධාරණං දට්ඨබ්බං, තථා “සච්ඡිකාතබ්බෙ ඵලං කථිතමෙවා”ති.

(ඤ) ආසවානං බයෙ ඤාණන්ති ච ආසවානං බයන්තෙ ඤාණන්ති අධිප්පායො,
 අඤ්ඤාටා මග්ගො කථිතො සියා.

තයොධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුර්ධම්මවණ්ණනා

354. (ක) දාරුමයං චක්කං දාරුවක්කං, තථා රතනචක්කං. ආණට්ඨේන ධම්මො
 එව ධම්මචක්කං. ඉරියාපථානං අපරාපරප්පචත්තිතො ඉරියාපථචක්කං, තථා
 සම්පත්තිචක්කං වෙදිතබ්බං.

අනුච්ඡවිකෙ දෙසෙති පුඤ්ඤකිරියාය, සම්මාපට්ඨපත්තියා අනුරූපදෙසෙ.
 සෙවනං කාලෙන කාලං උපසඬ්ඡිකමනං. භජනං භත්තිවසෙන පශිරූපාසනං.
 අත්තනො සම්මා යපනන්ති අත්තනො විත්තසන්තානස්ස යොනියො යපනං
 සද්ධාදීසු නිවෙසනන්ති ආහ “සචෙ”තිආදි. ඉදමෙවෙත්ථ පමාණන්ති ඉදමෙව
 පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඬ්ඛාතං සම්පත්තිචක්කමෙත්ථ එතෙසු සම්පත්තිචක්කෙසු
 පමාණභූතං ඉතරෙසං කාරණභාවතො. තෙනාහ “යෙන හි”තිආදි. සො එව ච
 කතපුඤ්ඤො පුග්ගලො අත්තානං සම්මා යපෙති අකතපුඤ්ඤස්ස තදභාවතො.
 පයමො ලොකියොව, තත්ථාපි කාමාවචරොව. ඉධාති ඉමස්මිං දසුත්තරසුත්තෙ.
 පුබ්බභාගෙ ලොකියාවාති මග්ගස්ස පුබ්බභාගෙ පචත්තනකා ලොකියා එව. තත්ථ
 කාරණං වුත්තමෙව.

(ච) කාමයොගවිසංයොගො අනාගාමිමග්ගො, දිට්ඨියොගවිසංයොගො
 සොතාපත්තිමග්ගො, ඉතරෙ ද්වෙ අරහත්තමග්ගොති එවං අනාගාමිමග්ගාදිවසෙන
 වෙදිතබ්බා.

(ජ) පයමස්ස ඤානස්ස ලාභිත්ති ය්වායං අප්පගුණස්ස පයමස්ස ඤානස්ස ලාභී,
 තං. කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්තිති තතො වුට්ඨිතං
 ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති වොදෙන්ති

තුදෙන්ති. තස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි භායති පරිභායති, තස්මා “භානභාගියො සමාධි”ති චුත්තො. තදනුධම්මතාති තදනුරූපසභාවො. “සති සන්තිට්ඨති”ති ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය චුත්තං. යස්ස හි පයමජ්ඣානානුරූපසභාවා පයමජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අපෙක්ඛමානා අභිනන්දමානා නිකන්ති හොති, තස්ස නිකන්තිවසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි තෙව භායති, න වඩ්ඪති, ධීතිකොට්ඨාසිකො හොති, තෙන චුත්තං “ධීතිභාගියො සමාධි”ති.

අවිතක්කසහගතාති අවිතක්කං දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො මනසි කරොතො ආරම්මණවසෙන අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා. සමුදාවරන්තීති පගුණපයමජ්ඣානතො චුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය වොදෙන්ති තුදෙන්ති, තස්ස උපරි දුතියජ්ඣානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිපදට්ඨානතාය “විසෙසභාගියො සමාධි”ති චුත්තො. නිබ්බිදාසහගතාති තමෙව පයමජ්ඣානලාභිං ඝාතතො චුට්ඨිතං නිබ්බිදාසච්ඛාතෙන විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි ඝාතනච්ඡෙදෙසු පභෙදෙන උපට්ඨන්තෙසු නිබ්බිත්තද්ධි උක්කණ්ඨති, තස්මා “නිබ්බිදා”ති චුට්ඨිති. සමුදාවරන්තීති නිබ්බානසච්ඡිකරණත්ථාය වොදෙන්ති තුදෙන්ති. විරාගූපසඤ්ඤිතොති විරාගසච්ඛාතෙන නිබ්බාතෙන උපසඤ්ඤිතො. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි “සක්කා ඉමිනා මග්ගෙන විරාගං නිබ්බානං සච්ඡිකාතු”න්ති පවත්තිතො “විරාගූපසඤ්ඤිත”න්ති චුට්ඨිති, තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤාමනසිකාරාපි විරාගූපසඤ්ඤිතා එව නාම. තස්ස තෙසං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පයමජ්ඣානසමාධි අරියමග්ගපට්ඨෙධස්ස පදට්ඨානතාය “නිබ්බේධභාගියො සමාධි”ති චුත්තො. සබ්බසමාපත්තියොති දුතියජ්ඣානාදිකා සබ්බා සමාපත්තියො. අත්ථො වෙදිතබ්බොති භානභාගියාදිඅත්ථො තාව විත්ථාරෙත්වා වෙදිතබ්බො.

මග්ගො කථිතො චතුත්තං අරියසච්චානං උද්ධට්ඨතා. එලං කථිතං සරූපෙනෙව.

චතුධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චධම්මවණ්ණනා

355. (බ) “පඤ්චච්චිගිකො සම්මාසමාධි”ති සමාධිඅච්චිගාවෙන පඤ්ඤා උද්දිට්ඨාති පිතිඵරණතාදිවචනෙන හි තමෙව විභජති. තෙනාහ “පිතිං ඵරමානා උප්පජ්ජති”තිආදි. “සො ඉමමෙව කායං විවෙකපෙන පිතිසුබ්බෙන අභිසන්දෙති”තිආදිනා (ම. නි. 1.427) නයෙන පිතියා, සුබ්බස්ස ච ඵරණං වෙදිතබ්බං. සරාගවිරාගතාදිවිභාගදස්සනවසෙන පරෙසං වෙතො ඵරමානා. ආලොකඵරණෙති කසිණාලොකස්ස ඵරණෙ සති තෙනෙව ආලොකෙන ඵරිතජ්ජදෙසෙ. තස්ස සමාධිස්ස රූපදස්සනපච්චයත්තා පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණං පච්චවෙක්ඛණනිමිත්තං.

පීතිඵරණතා සුඛඵරණතාති ආරම්මණෙ යත්වා චතුත්ථජ්ඣානස්ස උප්පාදනතො තා “පාදා වියා”ති වුත්තා. චෙතොඵරණතා ආලොකඵරණතාති තංතංකිච්චසාධනතො තා “හත්ථා වියා”ති වුත්තා. අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාධානස්ස සරීරභාවතො “මජ්ඣිමකායො වියා”ති වුත්තං. පච්චචෙක්ඛණනිමිත්තං උත්තමඛිගභාවතො “සීසං වියා”ති වුත්තං.

(ජ) සබ්බසො කිලෙසදුක්ඛදරුපරිලාභානං විගතත්තා ලොකියසමාධිස්ස සාතිසයමෙත්ථ සුඛත්ති වුත්තං “අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්තසුඛො”ති. පුරිමස්ස පුරිමස්ස වසෙන පච්ඡිමං පච්ඡිමං. ලද්ධාසෙවනතාය සන්තතරපණිතතරභාවජ්ජත්ති හොතිති ආහ “පුරිමො පුරිමො...පෙ.... සුඛවිපාකො”ති.

කිලෙසපටිප්පස්සද්ධියාති කිලෙසානං පටිප්පස්සමිහනෙන ලද්ධත්තා. කිලෙසපටිප්පස්සද්ධිභාවත්ති කිලෙසානං පටිප්පස්සමිහනභාවං. ලද්ධත්තා පත්තත්තා තබ්භාවං උපගතත්තා. ලොකියසමාධිස්ස පච්චනීකානි නිවරණපට්ඨානනිකන්තිආදීනි නිග්ගහෙනබ්බානි, අඤ්ඤෙ කිලෙසා වාරෙතබ්බා, ඉමස්ස පන අරහත්තසමාධිස්ස පටිප්පස්සද්ධසබ්බකිලෙසත්තා න නිග්ගහෙනබ්බං, වාරෙතබ්බඤ්ච අත්ථිති මග්ගානන්තරං සමාපත්තික්ඛණෙ ච අප්පයොගෙන අධිගතත්තා, යපිතත්තා ච අපරිභානවසෙන වා යපිතත්තා නසඬ්ඛාරනිග්ගස්භවාරිවාචටො. “සතිවෙපුල්ලජ්ජත්තත්තා”ති එතෙන අප්පචත්තමානායපි සතියා සතිබ්බලතාය සතො එව නාමාති දස්සෙති, “යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනා”ති එතෙන පරිච්ඡින්නදනසතියා සතොති දස්සෙති. සෙසෙසු ඤාණධිගෙසු. පඤ්චඤාණිකොති එත්ථ වුත්තසමාධිමුඛෙන පඤ්ච ඤාණානෙව උද්දිට්ඨානි, නිද්දිට්ඨානි ව.

මග්ගො කථිතො ඉන්ද්‍රියසීසෙන සම්මාවායාමාදීනං කථිතත්තා. ඵලං කථිතං අසෙක්ඛානං සීලක්ඛන්ධාදීනං කථිතත්තා.

පඤ්චධම්මවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජධම්මවණ්ණනා

356. මග්ගො කථිතොති එත්ථ චත්තබ්බං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

සත්තධම්මවණ්ණනා

357. (ඤ) හෙතුනාති ආදිඅන්තචත්තතො, අනච්චන්තිකතො, තාවකාලිකතො, නිච්චපටික්ඛෙපතොති එවං ආදිනා හෙතුනා. නයෙනාති “යථා ඉමෙ සඬ්ඛාරා එතරහි, එවං අතීතෙ, අනාගතෙ ච අනිච්චා සඬ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා චයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා”ති අතීතානාගතෙසු නයනනායෙන. කාමං ඛිණ්ණසවස්ස සබ්බෙසං සඬ්ඛාරානං අනිච්චතාදි සුදිට්ඨා සුප්පටිවිද්ධා, තං පන

අසම්මොහනවසෙන කිව්වතො, විපස්සනාය පන ආරම්මණකරණවසෙනාති දස්සෙන්නො ආහ “විපස්සනාඤාණෙන සුදිට්ඨා භොන්ති”ති. කිලෙසවසෙන උප්පජ්ජමානො පරිලාභො වත්ථුකාමසන්තිස්සයො, වත්ථුකාමාවස්සයො වාති වුත්තං “ද්වෙපි සපරිලාභට්ඨෙන අභිගාරකාසු වියා”ති. නින්තස්සෙවාති [නින්තස්ස (අට්ඨකථායං)] නින්තභාවස්සෙව. අන්තො වුව්වති ලාමකට්ඨෙන තණ්හා. ඛ්‍යන්තං විගතන්තං භූතන්ති ඛ්‍යන්තිභූතන්ති ආහ “නිරතිභූතං, [නියතිභූතං (අට්ඨකථායං)] විගතන්තිභූතං (?) නිත්තණ්හන්ති අත්ථො”ති. ඉධ සත්තකෙ. භාවෙනබ්බපදෙ මග්ගො කථිතො බොජ්ඣංගිගානං වුත්තන්තා.

පයමහාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨකමමවණ්ණනා

358. (ක) ආදිබ්‍රහ්මවර්ගිකායාති ආදිබ්‍රහ්මවරියා එව ආදිබ්‍රහ්මවර්ගිකා යථා “චිතයො එව චෙනයිකො”ති, තස්සා ආදිබ්‍රහ්මවර්ගිකාය. කා පන සාති ආහ “පඤ්ඤායා”ති. සික්ඛත්තයසඤ්ඤාසාති අධිසිලසික්ඛාදිසික්ඛත්තයසඤ්ඤාසාති. උපවාරජ්ඣානසහගතා තරුණසමථපඤ්ඤාව උදයබ්බයානුපස්සනාවසෙන පවත්තා තරුණවිපස්සනාපඤ්ඤා [තරුණසමථවිපස්සනාපඤ්ඤා (අට්ඨකථායං)]. ආදිභූතායාති පයමාවයවභූතාය, දෙසනාවසෙන චෙනං වුත්තං. උප්පත්තිකාලෙ පන නත්ථි මග්ගධම්මානං ආදිමජ්ඣපරියොසානතා එකච්ඡත්තපාදපරියාපන්තන්තා එකජ්ඣංයෙව උප්පජ්ජනතො. පෙමන්ති දළ්භහන්ති, තං පන වල්ලභවසෙන පවත්තමානං ගෙහසිතසදිසං භොතිති “ගෙහසිතපෙම”න්ති වුත්තං. ගරුකරණවසෙන පවත්තියා ගරු චිත්තං එතස්සාති ගරුචිත්තො, තස්ස භාවො ගරුචිත්තභාවො, ගරුමිහි ගරුකාරො. “කිලෙසා න උප්පජ්ජන්ති”ති වත්ථා තත්ථ කාරණමාහ “ඔවාදානුසාසනිං ලහති”ති. ගරුනඤ්ඤි සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං ලහිත්වා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තස්ස කිලෙසා න උප්පජ්ජන්ති. තෙනාහ “තස්මා”තිආදි.

(ඡ) පෙනාති පෙනමහිද්ධිකා. අසුරානන්ති දෙවාසුරානං. පෙනාසුරා පන පෙනා එවාති තෙසං පෙනෙහි සඤ්ඤානො අවුත්තසිද්ධොව. ආවාහනං ගච්ඡන්තිති සම්භොගසංසග්ගමුඛෙන පෙනෙහෙව අසුරානං සඤ්ඤාණෙ කාරණං දස්සෙති.

(ජ) අප්පිච්ඡස්සාති නිඉච්ඡස්ස. අභාවත්ථො හෙත්ථ අප්ප-සද්දො “අප්පඩංසමකසවාතාපා”තිආදීසු (අ. නි. 10.11) විය. පච්චයෙසු අප්පිච්ඡො පච්චයඅප්පිච්ඡො, චීවරාදිපච්චයෙසු ඉච්ඡාරහිතො. අධිගමඅප්පිච්ඡොති ක්‍රියාදිඅධිගමවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො. පරියත්තිඅප්පිච්ඡොති පරියත්තියං බාහුසච්චවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො. ධුතඤ්ඤාඅප්පිච්ඡොති ධුතඤ්ඤා අප්පිච්ඡො ධුතඤ්ඤාවිභාවනෙ ඉච්ඡාරහිතො. සන්තගුණනිගුහනෙනාති අත්තනි සංවිජ්ජමානානං ක්‍රියාදිගුණානඤ්ඤොව ඛ්‍යාසච්චගුණස්ස ව ධුතඤ්ඤාගුණස්ස ව නිගුහනෙන ඡාදනෙන. සම්පජ්ජන්ති නිප්පජ්ජති සිජ්ඣති. තො මහිච්ඡස්සාති මහතියා ඉච්ඡාය

සමන්තාගතස්ස, ඉච්ඡං වා මහන්තස්ස නො සම්පජ්ජති අනුධම්මස්සාපි
අනිච්ඡනතො.

පවිච්ඡත්තස්සාති පකාරෙහි විචිත්තස්ස. තෙනාහ “කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙහි
විචිත්තස්සා”ති. “අට්ඨආරම්භවත්ථුවසෙනා”ති එතෙන භාවනාහි යොගවසෙන
එකීභාවොව ඉධ “කායවිවෙකො”ති අධිජ්ජෙතො, න ගණසඬගණිකාභාවමත්තන්ති
දස්සෙති. කම්මන්ති යොගකම්මං.

සත්තෙහි කිලෙසෙහි ව සඬගණනං සමොධානං සඬගණිකා, සා
ආරම්භබ්බට්ඨයෙන ආරාමො එතස්සාති සඬගණිකාරාමො, තස්ස. තෙනාහ
“ගණසඬගණිකාය වෙවා”ති ආදි. ආරද්ධවීරියස්සාති පග්ගහිතවීරියස්ස, තඤ්ච ඛො
උපධිවිවෙකෙ නින්තතාවසෙන “අයං ධම්මො”ති වචනතො. එස නයො ඉතො
පරෙසුපි. විවට්ඨසන්තිස්සිතංයෙව හි සමාධානං ඉධාධිජ්ජෙතං, තථා පඤ්ඤාපි.
කම්මස්සකතාපඤ්ඤාය හි පතිට්ඨතො කම්මවසෙන “භවෙසු නානජ්ජකාරො
අනත්ථො”ති ජානන්තො කම්මක්ඛයකරඤාණං අභිපත්ථෙති, තදත්ථඤ්ච උස්සාහං
කරොති. මානාදයො සත්තසන්තානං සංසාරෙ පපඤ්චෙන්ති චිත්ථාරෙන්නීති
පපඤ්චාති ආහ “නිජ්ජපඤ්චස්සාති විගතමානතණ්හාදිට්ඨිපපඤ්චස්සා”ති.

මග්ගො කථිතො සරූපෙනෙව.

නවධම්මවණ්ණනා

359. (ඛ) විසුද්ධිත්ති ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං, අවචන්තවිසුද්ධිමෙව වා.
චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති පාතිමොක්ඛසංවරාදිතිරූපක්කිලිට්ඨතාය
චතුබ්බධපරිසුද්ධිවන්තං සීලං. පාරිසුද්ධිපධානියඬගන්ති පුග්ගලස්ස පරිසුද්ධියා
පධානභූතං අඬගං. තෙනාහ “පරිසුද්ධිභාවස්ස පධානඬග”න්ති. සමපස්ස
විසුද්ධිභාවො වොදානං පගුණභාවෙන පරිච්ඡින්නන්ති ආහ “අට්ඨ
පගුණසමාපත්තියො”ති. විගතපක්කිලෙසඤ්ඤි “පගුණ”න්ති චත්තබ්බතං ලබ්භති,
න සඋපක්කිලෙසං භානභාගියාදිභාවජ්ජත්තිතො. සත්තදිට්ඨිමලවිසුද්ධිතො
නාමරූපපරිච්ඡෙදො දිට්ඨිවිසුද්ධි. පච්චයපරිග්ගහො
අද්ධත්තයකඬබාමලවිධමනතො කඬබාවිතරණවිසුද්ධි. යස්මා නාමරූපං නාම
සජ්ජච්චයමෙව, තස්මා තං පරිග්ගණ්හන්තෙන අත්ථතො තස්ස සජ්ජච්චයතාපි
පරිග්ගහිතා එව හොතීති වුත්තං “දිට්ඨිවිසුද්ධිති සජ්ජච්චයං නාමරූපදස්සන”න්ති.
යස්මා පන නාමරූපස්ස පච්චයං පරිග්ගණ්හන්තෙන තීසු අද්ධාසු
කඬබාමලවිතරණපච්චයාකාරාවබොධවසෙනෙව හොති, තස්මා
“පච්චයාකාරඤාණ”න්ති ආදි වුත්තං යථා කඬබාවිතරණවිසුද්ධි
“ධම්මට්ඨිතිඤාණ”න්ති වුච්චති. මග්ගාමග්ගෙ ඤාණන්ති මග්ගාමග්ගෙ
චත්ථපෙත්වා ඨිතඤාණං. ඤාණන්ති ඉධ තරුණවිපස්සනා කථිතා තෙසං හික්ඛුනං
අජ්ඣාසයවසෙන “ඤාණදස්සනවිසුද්ධි”ති වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය
වුච්චමානත්තා. යදි “ඤාණදස්සනවිසුද්ධි”ති වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා අධිජ්ජෙතො,

“පඤ්ඤා” නි ව අරහත්තඵලපඤ්ඤා, මග්ගො පන කථන්ති? මග්ගො බහුකාරපදෙ විරාගග්ගහණෙන ගහිතො. චක්ඛති හි “ඉධ බහුකාරපදෙ මග්ගො කථිතො” නි (දී. නි. අට්ඨ. 3.359).

(ඡ) චක්ඛාදිධාතුනානත්තන්ති චක්ඛාදිරූපාදිචක්ඛවිඤ්ඤාණාදිධාතුනං වෙමත්තතං නිස්සාය. චක්ඛුසම්ඵස්සාදිනානත්තන්ති චක්ඛුසම්ඵස්සසොතසම්ඵස්සසානසම්ඵස්සාදිසම්ඵස්සවිභාගං. සඤ්ඤානානත්තන්ති එත්ථ රූපසඤ්ඤාදිසඤ්ඤානානත්තම්පි ලබ්භතෙව, තං පන කාමසඤ්ඤාදිග්ගහණෙනෙව ගස්හති. කාමසඤ්ඤාදීති ආදි-සද්දෙන බ්‍යාපාදසඤ්ඤාදීනං ගහණං. සඤ්ඤානිදානත්තා පපඤ්චසඛිධානං “සඤ්ඤානානත්තං පටිච්ච සඛිකප්පනානත්ත” න්ති වුත්තං, “යං සඛිකප්පෙති, තං පපඤ්චෙති” නි වචනතො “සඛිකප්පනානත්තං පටිච්ච ඡන්දනානත්ත” න්ති වුත්තං. ඡන්දනානත්තන්ති ව තණ්හාඡන්දස්ස නානත්තං. රූපපරිලාභොති රූපවිසයො රූපාභිපත්ථතාවසෙන පවත්තො කිලෙසපරිලාභො. සද්දපරිලාභොති එත්ථාපි එසෙව නයො. කිලෙසො හි උප්පජ්ජමානො අප්පත්තෙපි ආරම්මණෙ පත්තො විය පරිලාභොව උප්පජ්ජති. තථාභූතස්ස පන කිලෙසඡන්දස්ස වසෙන රූපාදිපරියෙසනා භොතීති ආහ “පරිලාභනානත්තතාය රූපපරියෙසනාදිනානත්තං උප්පජ්ජති” නි. තථා පරියෙසන්තස්ස සචෙ තං රූපාදි ලබ්භෙය්‍ය, තං සන්ධායාහ “පරියෙසනාදිනානත්තතාය රූපපටිලාභාදිනානත්තං උප්පජ්ජති” නි.

(ජ) මරණානුපස්සනාඤ්ඤාණෙති මරණස්ස අනුපස්සනාවසෙන පවත්තඤ්ඤාණෙ, මරණානුපස්සතිසහගතපඤ්ඤායාති අත්ථො. ආහාරං පරිග්ගණ්හන්තස්සාති ගමනාදිවසෙන ආහාරං පටික්කුලතො පරිග්ගණ්හන්තස්ස. උක්කණ්ඨන්තස්සාති නිබ්බන්දන්තස්ස කත්ථවිපි අසජ්ජන්තස්ස.

දසධම්මවණ්ණනා

360. (කු) නිජ්ජරකාරණානීති පජ්ඣනකාරණානි. ඉමස්මිං අභිඤ්ඤාපදෙ මග්ගො කථියතීති කත්වා “අයං හෙට්ඨා..පෙ.... පුන ගහිතා” නි වුත්තං. තථා හි චක්ඛති “ඉධ අභිඤ්ඤාපදෙ මග්ගො කථිතො” (දී. නි. අට්ඨ. 3.360) කිඤ්චාපි නිජ්ජණ්ණා මිච්ඡාදිට්ඨිති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. යථා මිච්ඡාදිට්ඨි විපස්සනාය නිජ්ජණ්ණාපි න සමුච්ඡින්නාති සමුච්ඡෙදප්පහානදස්සනත්ථං පුන ගහිතා, එවං මිච්ඡාසඛිකප්පාදයොපි විපස්සනාය පහිනාපි අසමුච්ඡින්නතාය ඉධ පුන ගහිතාති අයමත්ථො “මිච්ඡාසඛිකප්පො” තිආදිසු සබ්බපදෙසු වත්තබ්බොති දස්සෙති “එවං සබ්බපදෙසු නයො නෙතබ්බො” නි ඉමිනා.

එත්ථ වාති “සම්මාවිමුත්තිපච්චයා ව අනෙකෙ කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති” නි එතස්මිං පාළිපදෙ. එත්ථ ව සමුච්ඡෙදවසෙන, පටිප්පස්සද්ධිවසෙන ව පටිපක්ඛධම්මා සම්මදෙව විමුච්චනං සම්මාවිමුත්ති, තප්පච්චයා ව මග්ගඵලෙසු අට්ඨ ඉන්ද්‍රියානි භාවනාපාරිසුරිං උපගච්ඡන්තීති මග්ගසම්පයුත්තානිපි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි

උද්ධරානි. මග්ගවසෙන හි එලෙසු භාවනා පාරිසුරි නාමානි. අභිනන්දනටියෙනානි
 අතිවිය සිනෙහනටියෙනිදඤ්ඤි. සොමනස්සින්ද්‍රියං උක්කංසගතසාතසභාවං
 සම්පසුත්තධම්මෙ සිනෙහන්තං තෙමෙන්තං විය පවත්තති.
 පවත්තසන්තතිආධිපතෙයාටියෙනානි විපාකසන්තාතස්ස ජීවනෙ අධිපතිභාවෙන.
 “එව”න්තිආදි චුත්තස්සෙව අත්ථස්ස නිගමනං.

අද්ධෙන සහ ඡට්ඨානි පඤ්ඤාසතානි, පඤ්ඤාසාධිකානි සහ පඤ්ඤාසතානීති
 අත්ථො.

එත්ථ ව ආයස්මා ධම්මසෙනාපති “දසසු නාථකරණධම්මෙසු පතිට්ඨාය
 දසකසිණායතනානි භාවෙන්තො දසආයතනමුඛෙන පරිඤ්ඤං පටිඨපෙත්වා
 පරිඤ්ඤායාධම්මෙ පරිජානන්තො දසමිච්ඡන්තෙ, දසඅකුසලකම්මපථෙ ව පභාය
 දසකුසලකම්මපථෙසු ව අවට්ඨිතො දසසු අරියාවාසෙසු ආවසිතුකාමො දසසඤ්ඤා
 උප්පාදෙන්තො දසනිජ්ජරවත්ථුනි අභිඤ්ඤාය දසඅසෙක්ඛධම්මෙ අධිගච්ඡති”ති
 තෙසං භික්ඛූනං ඔවාදං මත්ථකං පාපෙන්තො දෙසනං නිට්ඨපෙසි. පමොදවසෙන
 පටිග්ගණ්හනං අභිනන්දනන්ති ආහ “සාධු සාධුති අභිනන්දන්තා සිරසා
 සම්පට්ඨිණ්සු”ති. තාය අත්තමනතායාති තාය යථාදෙසිතදෙසනාගතාය
 පහට්ඨවිත්තතාය, තත්ථ යථාඋද්ධඅත්ථවෙදධම්මවෙදෙහිති අත්ථො. ඉමමෙව
 සුත්තං ආවජ්ජමානානි ඉමස්මිං සුත්තෙ තත්ථ තත්ථ ආගතෙ අභිඤ්ඤායාදිභෙදෙ
 ධම්මෙ අභිජානනාදිවසෙන සමන්තාහරන්තා. සහ පටිසම්භිදාහි...පෙ....
 පතිට්ඨණිංසුති අත්තතො උපනිස්සයසම්පන්නතාය, ථෙරස්ස ව දෙසනානුභාවෙන
 යථාරද්ධං විපස්සනං උස්සුක්කෙන්වා පටිසම්භිදාපරිවාරාය අභිඤ්ඤාය
 සණ්ඨණිංසුති.

සුමඬිගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය

දසුත්තරසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

නිට්ඨිතා ව පාටිකවග්ගට්ඨකථාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

පාටිකවග්ගට්ඨකා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථාවණ්ණනා

ථෙරානං මහාකස්සපාදීනං වංසො පවෙණි අන්වයො එතස්සාති
 ථෙරවංසන්වයො, තෙන; චතුමහානිකායෙසු ථෙරියෙනානි අත්ථො.

දසබලස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ගුණගණනං පරිදීපනතො
 දසබලගුණගණපරිදීපනස්ස. අයඤ්ඤි ආගමො බ්‍රහ්මජාලාදීසු, මහාපදානාදීසු,
 සම්පසාදනියාදීසු ව තත්ථ තත්ථ විසෙසතො බුද්ධගුණානං පකාසනවසෙන

පවත්නෙකි. තථා හි චුත්තං ආදිතො “සද්ධාවහගුණස්සා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා).

මහාට්ඨකථාය සාරන්ති දීඝනිකායමහාඅට්ඨකථායං අත්ථසාරං.

එකුනසට්ඨිමත්තොති ථොකං උභනභාවතො මත්ත-සද්දග්ගහණං.

මූලකට්ඨකථාසාරන්ති පුබ්බෙ චුත්තං දීඝනිකායමහාඅට්ඨකථාසාරමෙව පුන නිගමනවසෙන වදති. අථ වා මූලකට්ඨකථාසාරන්ති පොරාණට්ඨකථාසු අත්ථසාරං, තෙනෙනං දස්සෙති “දීඝනිකායමහාඅට්ඨකථායං අත්ථසාරං ආදාය ඉමං සුමඬගලවිලාසිනිං කරොන්තො සෙසමහානිකායානම්පි මූලකට්ඨකථාසු ඉධ විනියොගක්ඛමං අත්ථසාරං ආදායයෙව අකාසි”න්ති.

“මහාවිහාරවාසීන”න්ති [මහාවිහාරෙ නිවාසිනං (අට්ඨකථායං)] ව ඉදං පුරිමපච්ඡිමපදෙහි සද්ධිං සම්බන්ධිතබ්බං “මහාවිහාරවාසීනං සමයං පකාසයන්තිං, මහාවිහාරවාසීනං මූලකට්ඨකථාසාරං ආදායා”ති ව. තෙන පුඤ්ඤෙන. හොතු සබ්බො සුඛි ලොකොති කාමාවචරාදිවිභාගො සබ්බොපි සත්තලොකො යථාරහං බොධිත්තයාධිගමනවසෙන සම්පත්තෙන නිබ්බානසුබ්බෙන සුඛිතො හොතුති සදෙවකස්ස ලොකස්ස අච්චන්තසුඛාධිගමාය අත්තනො පුඤ්ඤං පරිණාමෙති.

පරිමාණතො සාධිකට්ඨවීසසහස්සනචුතිභාණුවාරා නිට්ඨිතාති. පරිමාණතො සාධිකට්ඨවීසසහස්සමත්තගන්ථෙත දීඝනිකායට්ඨකා රචිතාවරියධම්මපාලෙන.

මිච්ඡාදිට්ඨාදිවොරෙහි, සීලාදිධනසඤ්චයං;
රක්ඛණත්ථාය සක්කච්චං, මඤ්ජුසං විය කාරිතන්ති. (එත්ථන්තරෙ පායො පච්ඡා ලිබ්බො)

නිට්ඨිතා සුමඬගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය ලිනත්ථස්පකාසනා.

දීඝනිකායට්ඨකා නිට්ඨිතා.